ประวัติศาสตร์เอเชียใต้

อดีตถึงปัจจุบัน

มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ

ถนอม อานามวัฒน์

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ซอยสุขุมวิท 23 วัฒนา กรุงเทพฯ 10110 โทร. 2584002-3

954
ถ132ป

ประวัติศาสตร์เอเชียใต้

อดีตถึงปัจจุบัน

- ◎ อินเดีย
- ◎ ปากีสถาน
- ◎ ศรีลังกา
- ◎ บังกลาเทศ
- ◎ เนปาล
- ◎ อัฟกานิสถาน

โดย

รองศาสตราจารย์ถนอม อานามวัฒน์

18 ก.พ. 2534

พิมพ์ครั้งที่ ๑ (๒๕๒๗) : จัดจำหน่ายโดยผู้เขียน

ราคา ๑๐.- บาท

(ต้องการลดราคาโปรดติดต่อที่ผู้เขียน)

S 171364

341245

คำนำ

ประเทศในอาณาบริเวณที่เรียกว่าเอเชียใต้ในปัจจุบัน มีพลเมืองรวมกันเกือบ ๑๐๐๐ ล้านคน นับว่ามีความสำคัญต่อประเทศไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในฐานะที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นทางด้านวัฒนธรรม การค้า การทูต และในฐานะที่เป็นประเทศเพื่อนบ้านผู้เป็นมิตรด้วยดีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน นอกจากนั้นการที่ประเทศเอเชียใต้ปัจจุบันยังขาดแคลนอาหารอีกจำนวนมาก แต่ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารอันอุดมสมบูรณ์ ก็น่าที่จะได้ร่วมมือกันทางการค้ากันอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น และเอเชียใต้น่าจะเป็นตลาดการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยในอนาคต

เป็นที่น่ายินดีที่กระทรวงศึกษาธิการและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียใต้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงได้จัดหลักสูตรเปิดสอนในระดับชั้นมัธยมตลอดจนถึงขั้นปริญญาตรี ปริญญาโท นับเป็นการขยายความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ของประเทศทางแถบภูมิภาคนี้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

เท่าที่ทราบ ตำราประวัติศาสตร์เอเชียใต้ที่เป็นตำราภาษาไทย ส่วนใหญ่มักจะเขียนเกี่ยวกับอินเดีย ส่วนเรื่องราวของประเทศเอเชียใต้อื่น ๆ มีน้อยมาก นอกจากนั้นตำราที่มีอยู่มักจะเขียนเน้นในเรื่องการเมืองและวัฒนธรรม

ผู้เขียนมีความคิดว่า นอกเหนือจากที่เราควรศึกษาประวัติศาสตร์ของประเทศเพื่อนบ้านหลาย ๆ ประเทศทางด้านวัฒนธรรม การเมืองการปกครองแล้ว ก็น่าที่จะศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม ความสัมพันธ์กับต่างประเทศตั้งแต่อดีตต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิเคราะห์ถึงสภาพการณ์ต่าง ๆ ของประเทศในเอเชียใต้ทุกประเทศ อันจะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้มากขึ้น

ผู้เขียนเชื่อว่าหนังสือเล่มนี้คงจะก้องมีข้อบกพร่องไม่มากก็น้อย เพราะในขณะที่ลงมือเขียนนั้น ก็ต้องพบความลำบากใจหลายประการ เป็นต้นว่าตำราต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่ใช้อ้างอิงนั้นมักจะเขียนไม่ตรงกัน โดยเฉพาะศักราชที่เกิดเหตุการณ์ ชื่อเมือง ชื่อบุคคล รวมไปถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ แม้กระทั่งตำราที่เขียนเป็นภาไทยก็เขียนไม่ตรงกันอยู่นั่นเอง

ผู้เขียนจึงต้องขออภัยหากมีข้อผิดพลาดดังกล่าว ถ้าหากท่านผู้รู้ได้กรุณาแนะนำในสิ่งที่ถูกต้อง ผู้เขียนยินดีน้อมรับไว้ด้วยความขอบคุณ.

ถนอม อานามวัฒน์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว. ประสานมิตร

โทร. ที่ทำงาน ๓๕๒๒๕๖๔ โทร. ที่บ้าน ๓๑๔๖๐๓๓

๒๓ พ.ค. ๒๕๒๗

ออกแบบปก : สมชาย วรสินวัฒนา

ฤทธิ์ ทองคงแก้ว

สถานที่พิมพ์

เนื้อหาในเล่ม พิมพ์ที่ บางลำภูการพิมพ์ 39/1-2 ซอยวรพงษ์ ถนนสามเสน กทม.

ปก : พิมพ์ที่อักษรพิทยา ๖๑ ถนนมหรรณพ กรุงเทพ ฯ

สารบาญประวัติศาสตร์เอเชียใต้

บทที่ ๑ ยุคก่อนประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์อินเดียสมัยโบราณ..... หน้า ๑

ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (๑) ประวัติศาสตร์ยุคพระเวท (๖) ยุคมหากาพย์ (๑๙) ประวัติศาสตร์อินเดียสมัยโบราณ (๒๐) ราชวงศ์เมารยะ (๒๓) การตั้งอาณาจักรทางภาคใต้ของอินเดียและความเจริญทางด้านการค้า (๓๖) ราชวงศ์คุปตะ (๓๘) เชิงอรรถบทที่ ๑ (๕๒)

บทที่ ๒ ประวัติศาสตร์สมัยกลาง..... หน้า ๕๒

การขยายอำนาจของมุสลิมและราชวงศ์มูฆัล (๕๒) สภาพเศรษฐกิจ สังคม การปกครองของอินเดียในช่วงศตวรรษที่ ๑๓ – ค.ศ. ๑๕๒๖ (๖๑) การก่อตัวเป็นอาณาจักรของรัฐทางภาคใต้ระหว่างศตวรรษที่ ๑๓–๑๖ (๗๑) เชิงอรรถบทที่ ๒ (๘๐)

บทที่ ๓ ราชวงศ์มูฆัลหรือโมกุล..... หน้า ๘๑

พระเจ้าอัคบาร์ (๘๓) พระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ (๘๘) พระเจ้าชาห์ จะฮัน (๙๐) พระเจ้าโอแรงเซ็บ (๙๔) สรุปความเจริญทางด้านวัฒนธรรมสมัยราชวงศ์มูฆัล (๑๐๒) เชิงอรรถ (๑๐๔)

บทที่ ๔ การขยายอำนาจของตะวันตกในอินเดีย..... หน้า ๑๐๕

การเข้ามาของชาวยุโรป (๑๐๕) การขยายอำนาจของอังกฤษในอินเดีย (๑๐๗) การขยายอิทธิพลของบริษัทฝรั่งเศสในอินเดีย (๑๑๔) สภาพการเมืองและสังคมของอินเดียในช่วงที่ชาติตะวันตกกำลังแข่งขันอำนาจ (๑๑๕) ความเสื่อมของราชวงศ์มูฆัล (๑๑๖) การแข่งขันอำนาจระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส (๑๑๘) ความสำเร็จของอังกฤษในเบงกอล (๑๒๓) การขยายอำนาจของอังกฤษในอินเดียระหว่างปี ๑๗๖๕–๑๗๙๘ (๑๓๐) การขยายอำนาจของอังกฤษระหว่างปี ๑๗๙๘–๑๘๒๓ (๑๓๗) เชิงอรรถ (๑๔๕)

บทที่ ๕ ระบบการปกครองของอังกฤษในอินเดีย..... หน้า ๑๔๖
สมัยลอร์ดวิลเลียม เบนทิงก์ (๑๕๒) การกบฏของชาวอินเดียครั้งใหญ่ (๑๕๔) การปฏิรูปอินเดียไปสู่สมัยใหม่ (๑๕๒) ปัญหาชายแดนอินเดีย (๑๖๖) ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับรัฐต่าง ๆ ในอินเดีย (๑๗๐) เชิงอรรถ (๑๗๒)

บทที่ ๖ ลัทธิชาตินิยมและการต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดีย..... หน้า ๑๗๓
กำเนิดลัทธิชาตินิยม (๑๗๓) ผลกระทบจากการที่อังกฤษปกครองอินเดียซึ่งก่อให้เกิดความคิดชาตินิยม (๑๗๕) ความเคลื่อนไหวทางความคิดชาตินิยมในระยะแรก (๑๘๕) บทบาทการต่อสู้เพื่อเอกราชในระยะแรก (๑๙๒) บทบาทของคองเกรส (๑๙๓) การต่อสู้เพื่อเอกราชของคองเกรสและคานธี (๑๙๖) การต่อสู้ของคานธี (๒๐๕) ปัญหาการแบ่งแยกประเทศหลังจากอินเดียได้รับเอกราช (๒๑๓) เชิงอรรถ (๒๑๗)

บทที่ ๗ ประวัติศาสตร์ศรีลังกาตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงได้รับเอกราช..... หน้า ๒๑๘
ประวัติศาสตร์ศรีลังกาจากตำนานและวรรณคดี (๒๑๙) ประวัติศาสตร์ศรีลังกาในสมัยแรก (๒๒๑) อาณาจักรอนุราชปุระ (๒๒๒) สงครามระหว่างสิงหลกับทมิฬ (๒๒๕) สรุปเหตุการณ์สำคัญของศรีลังกาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๕ – ๑๐ (๒๒๘) อาณาจักรโปลอนนารูวะ (๒๒๙) ศรีลังกาภายใต้การปกครองของตะวันตก (๒๓๓) การขยายอำนาจของฮอลันดา (๒๓๕) ศรีลังกาภายใต้การปกครองของอังกฤษ (๒๓๘) ขบวนการชาตินิยม (๒๔๗) เชิงอรรถ (๒๕๒)

บทที่ ๘ อินเดียปัจจุบัน..... หน้า ๒๕๓
การปกครอง (๒๕๓) การเมือง (๒๕๖) การเมืองสมัยนางอินทิราเป็นนายกรัฐมนตรี (๒๖๐) รัฐบาลนายเดซาย (๒๖๔) รัฐบาลนางอินทิราปัจจุบัน (๒๖๕) เศรษฐกิจ (๒๖๗) แผนพัฒนาเศรษฐกิจ (๒๗๔) สังคมและวัฒนธรรม (๒๗๗) บทบาทของอินเดียในกิจการระหว่างประเทศ (๒๘๐) เชิงอรรถ (๒๘๘)

บทที่ ๙ ปากีสถานยุคปัจจุบัน..... หน้า ๒๙๐
ความเป็นมาของการก่อตั้งประเทศปากีสถาน (๒๙๐) มุสลิมภายใต้การปกครอง

ของอังกฤษ (๒๙๓) มุสลิมกับลัทธิชาตินิยมในอินเดีย (๒๙๔) ความแตกแยกระหว่างฮินดูกับมุสลิม (๒๙๘) ปัญหาความแตกแยกฮินดู–มุสลิม หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (๓๐๐) ความยุ่งยากและการนองเลือดภายหลังได้รับเอกราช (๓๐๕) ปากีสถานหลังได้รับเอกราช (๓๐๖) ปัจจัยที่นำไปสู่การแบ่งปากีสถานออกเป็นสองประเทศ (๓๑๐) กำเนิดบังกลาเทศ (๓๑๒) การเมืองปากีสถานในปัจจุบัน (๓๑๖) เศรษฐกิจ (๓๒๐) สังคมและวัฒนธรรม (๓๒๖) ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ (๓๒๙) เชิงอรรถ (๓๓๖)

บทที่ ๑๐ บังกลาเทศและศรีลังกาในยุคปัจจุบัน..... หน้า ๓๓๘

บังกลาเทศ (๓๓๘) การเมืองการปกครอง (๓๓๘) รัฐบาลของชีค มูจิบูร์ราห์มาน (๓๓๙) รัฐบาลของนายพลเออร์ชาด (๓๔๔) เศรษฐกิจ (๓๔๕) สังคมและวัฒนธรรม (๓๕๐) ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ (๓๕๒)

ศรีลังกาในยุคปัจจุบัน (๓๕๖) การเมืองการปกครอง (๓๕๖) รัฐบาลของนายเสนานายเก (๓๕๗) รัฐธรรมนูญปัจจุบัน (๓๖๑) การเมืองปัจจุบัน (๓๖๒) เศรษฐกิจ (๓๖๗) เศรษฐกิจสมัยรัฐบาลปัจจุบัน (๓๗๒) สังคมและวัฒนธรรม (๓๗๔) ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ (๓๘๐) เชิงอรรถ (๓๘๔)

บทที่ ๑๑ เนปาลและอัฟกานิสถาน ในโลกปัจจุบัน..... หน้า ๓๘๖

ประวัติศาสตร์เนปาล (๓๘๖) ราชวงศ์ราณา (๓๘๗) สังคมและวัฒนธรรม (๓๙๑) เศรษฐกิจ (๓๙๒) เศรษฐกิจปัจจุบัน (๓๙๒) ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ( )

ประวัติศาสตร์อัฟกานิสถาน (๓๙๗) การเมืองการปกครองหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (๔๐๐) วัฒนธรรมและความเชื่อถือ (๔๐๓) การเมืองของอัฟกานิสถานในปัจจุบัน (๔๑๐) ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ (๔๐๘) เชิงอรรถ (๔๑๒)

บทที่ ๑
ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์อินเดียสมัยโบราณ

ยุคก่อนประวัติศาสตร์

คำว่า "อินเดีย" (India) เป็นชื่อที่มาจากคำดั้งเดิมซึ่งเป็นชื่อของแม่น้ำสินธุ (the River Indus) อันเป็นบริเวณที่เรียกกันในปัจจุบันว่าสินธ์ (Sind) ซึ่งเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของแคว้นปัญจาบ (Punjab) และบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุนี้เองที่ได้พบหลักฐานจำนวนมากมาย แสดงให้เห็นร่องรอยของอารยธรรมอินเดียในยุคก่อนประวัติศาสตร์

ในศิลาจารึกซึ่งจารึกในสมัยพระเจ้าดาริอุส (521–485 B.C) ปรากฏคำว่าสินธุ (Sindhu) ซึ่งจารึกเป็นภาษาสันสกฤต กษัตริย์แห่งเปอร์เซีย นอกจากนั้นยังมีคำว่าฮินดู (Hindu) จารึกเป็นภาษาเปอร์เซียนมีความหมายว่า "แม่น้ำ" หมายถึงแม่น้ำสินธุ ฉะนั้นคำว่าฮินดูสถาน (Hindustan) จึงมีความหมายว่า "ดินแดนแห่งแม่น้ำสินธุ"[๑] ต่อมาพวกกรีกได้เรียกดินแดนบริเวณแม่น้ำสินธุ (Hindu) ว่า Indos และต่อมาก็ออกเสียงเพี้ยนไปเป็น Indus และในที่สุดก็กลายเป็น India ที่ใช้เรียกกันในปัจจุบัน แต่ชาวฮินดูนิยมเรียกชื่อประเทศของตนว่า "ภารตวรรษ"

ยุคหินในอินเดีย การศึกษาค้นคว้าหลักฐานต่าง ๆ ทางด้านโบราณคดีในยุคหินเก่าส่วนมากที่พบนั้นเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยหินมีอายุเก่าแก่หลายแสนปีมาแล้ว เครื่องมือที่พบเป็นพวกขวานปาด และขวานมือซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับเครื่องมือยุคหินเก่าในบริเวณเอเชียตะวันตกเฉียงใต้และในยุโรป

มนุษย์ในยุคหินกลางของอินเดียได้พัฒนาเครื่องมือก้าวหน้ามากกว่ายุคหินเก่า เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยหินลักษณะคมกว่าและแข็งแรงกว่าสมัยเดิม รู้จักใช้ธนูเป็นอาวุธ มนุษย์ในยุคนี้ดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์ อาศัยอยู่ตามถ้ำ เข้าใจว่าอาจจะเริ่มรู้จักเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูกแล้วก็ได้

ในยุคหินใหม่ อยู่ระหว่าง ๓,๕๐๐–๔,๕๐๐ ปีก่อน ค.ศ. มนุษย์ที่อาศัยอยู่ทางแถบบาลูจิสถานรู้จักสร้างบ้านเรือนด้วยดินเหนียว รู้จักเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหารและใช้งาน ตลอดจนรู้จักเพาะปลูก รู้จักทำเครื่องปั้นดินเผา รู้จักใช้ล้อเลื่อน และอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนแล้ว ในปลายยุคหินใหม่คงจะเริ่มรู้จักใช้โลหะกันแล้ว

มนุษย์ในยุคหิน มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในอินเดียในระยะแรก ๆ ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ามาจากไหน สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นชนเผ่านิกริโต เพราะมีผมหยิก ผิวดำ จมูกแบนและรูปร่างเตี้ย ในตอนปลายยุคหินใหม่ ได้มีมนุษย์รุ่นใหม่เรียกว่าพวก "ดราวิเดียน" ปรากฏขึ้น ไม่ทราบแน่ชัดว่าพวกดราวิเดียนมาจากไหน หรือจะเป็นมนุษย์ที่เก่าแก่อาศัยอยู่ในอินเดียมาก่อน แต่พวกนี้มีความเจริญกว่าพวกก่อน ๆ รู้จักอยู่รวมกันเป็นบ้านเป็นเมือง ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รู้จักสร้างที่อยู่อาศัยอย่างแข็งแรง และเป็นพวกที่สร้างอารยธรรมบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ

อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ การศึกษายุคก่อนประวัติศาสตร์อินเดียทางด้านโบราณคดีที่ทำให้เราได้ทราบถึงความเจริญอันเก่าแก่ที่สุดของอินเดีย ก็คือการขุดค้นพบแหล่งอารยธรรมโบราณบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุตรงบริเวณที่เรียกกันว่า "โมเหนโจ ดาโร" (Mohenjo Daro) ในแคว้นสินธ์ และอีกแห่งหนึ่งที่ฮารัปปา (Harappa) ทางภาคเหนือของแคว้นปัญจาบ การ

ซากเมืองโมเหนโจ ดาโร แหล่งอารยธรรมของอินเดียยุคก่อนประวัติศาสตร์

ขุดค้น ณ บริเวณดังกล่าวได้เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๙๒๑ ภายใต้การอำนวยการของเซอร์ จอห์น มาร์แชล (Sir John Marshall) และได้ขุดค้นต่อเนื่องกันอีกหลายปี

จากการขุดค้นพบหลักฐานโบราณวัตถุ และซากเมืองโบราณ ซึ่งจมอยู่ใต้ดินที่โมเหนโจ ดาโรและที่ฮารัปปา นับว่าเป็นการค้นพบที่ยิ่งใหญ่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ของอินเดีย และเป็นเครื่องพิสูจน์ ให้เห็นถึงอารยธรรมอันยิ่ง ใหญ่ทางภาคตะวันตกของอินเดีย ซึ่งสันนิษฐานว่าอารยธรรมในบริเวณดังกล่าวได้เกิดขึ้นระหว่าง ๒๕๐๐ ปีก่อน ค.ศ. และเราเรียกอารยธรรมบริเวณทั้งสองแห่งนี้ว่าอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ

ลักษณะของซากเมืองและการสันนิษฐาน ซากเมืองโบราณที่โมเหนโจ ดาโร มีร่องรอยแสดงให้เห็นถึงการสร้างถนนอย่างดี มีบ้านเรือนที่ทำด้วยอิฐสูงสองชั้น มีขนาดกว้างใหญ่ มีห้องโถง มีการใช้ท่อระบายน้ำตามบ้านเรือนเพื่อระบายน้ำจากบ้านไปตามท่อและไหลไปสู่ท่อระบายน้ำของถนน นอกจากนั้นยังพบว่า มีสถานที่อาบน้ำสาธารณะและมีที่อยู่ของคนเฝ้าประตูอีกด้วย แสดงว่ามีการเก็บเงินค่าเช่าสำหรับผู้ที่จะเข้าอาบน้ำ และยังปรากฏอีกว่ามีตึกแถวสำหรับให้ประชาชนเช่าอีกด้วย[๒]

ศิลป หลักฐานจากซากเมืองโบราณบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ แสดงให้เห็นถึงความรักสวยรักงามของประชาชนในยุคนั้น โดยเฉพาะงานช่างฝีมือมีความประณีตและงดงาม งานโลหะก็ทำได้อย่างสวยงาม โลหะที่ใช้ในการทำเครื่องมือได้แก่บรอนซ์ ทองแดง เงิน ตะกั่ว ในการปั้นหม้อ รู้จักใช้เครื่องมือที่ทำด้วยลูกล้อเพื่อผลิตหม้อและเคลือบจนสวยงาม

รู้จักการแกะสลักเป็นรูปสัตว์ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งเครื่องลางของขลัง รูปสลักเหล่านี้มีความงดงามมาก นอกจากนั้นยังค้นพบรูปปั้นเล็ก ๆ ที่งดงามและเครื่องเพชรฝีมือประณีตอีกด้วย[๓]

ประชาชน ประชาชนแห่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุนั้น สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นชาวพื้นเมืองที่เราเรียกกันว่าพวก "ดราวิเดียน" ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นบรรพบุรุษของพวกชาวอินเดียภาคใต้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือชาวพื้นเมืองดั้งเดิมของอินเดียนั่นเอง

อาชีพของประชาชน อาชีพของประชาชนส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าและชาวนา พวกพ่อค้ามักจะเดินทางไปค้าขายเป็นระยะทางไกล ๆ พวกชาวนาปลูกข้าวหลายชนิด เช่นข้าวสาลี

ข้าวบาเลาเป็นต้น มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้เป็นอาหารและใช้งาน สัตว์เลี้ยงที่ใช้เป็นอาหารได้แก่ แกะ หมู วัว เป็ด ไก่ การไถนานิยมใช้วัว นอกจากนั้นยังเลี้ยงช้างและอูฐเพื่อใช้งานอีกด้วย พวกผู้หญิงนิยมอยู่กับบ้านและทำงานประเภททอผ้าหรือปั่นฝ้าย

ศาสนา เรามีความรู้ในเรื่องศาสนาของประชาชนแห่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุเพียงเล็กน้อย พบว่ามีการนับถือวัว มีการนับถือพระแม่เจ้าซึ่งประทับอยู่ในสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ มีการนับถือพระศิวะแล้ว เข้าใจว่าอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากประชาชนทางแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ รู้จักทำพิธีฝังศพ เพราะมีการขุดค้นพบหลุมศพจำนวนหนึ่งที่ฮารัปปา ในหลุมฝังศพมีการฝังอาหารและข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวของผู้ตายรวมอยู่ในหลุมศพด้วย แสดงว่าประชาชนในยุคนั้นมีความเชื่อว่าสิ่งของเหล่านั้นจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ตายจะได้นำไปใช้อีก[๔]

การปกครอง จากการสำรวจซากเมืองดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าชาวอินเดียในยุคนั้นไม่ได้ดำรงชีวิตอย่างเร่ร่อน แต่รู้จักอยู่ร่วมกันเป็นบ้านเป็นเมืองแล้ว รู้จักการเขียนและใช้โลหะ มีระบบการปกครอง จากหลักฐานการวางผังเมืองและระบบการสร้างถนน แสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่ของการบริหารบ้านเมืองของผู้ปกครองอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย อำนาจของระบอบบริหารมีมากพอที่จะให้ประชาชนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของบ้านเมือง และมีผลทำให้สภาพของเมืองมีลักษณะเป็นระเบียบเรียบร้อย

อาวุธ ในการทำสงครามมีการใช้อาวุธเช่น ธนู หอก ขวาน กริช แต่ยังไม่พบว่ามีการใช้ดาบ และยังไม่มีการใช้เสื้อเกราะ

อาณาเขตหรือเขตแดน อาณาเขตของดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำสินธุในยุคแห่งความเจริญ เราไม่ทราบว่ามีอาณาเขตกว้างใหญ่เท่าใด เพราะไม่มีหลักฐานหรือจารึกใด ๆ บ่งบอกไว้ แต่สันนิษฐานว่า ที่โมเหนโจ ดาโร อาจจะมีเมืองใหญ่ ๆ อยู่ ๓ เมือง

การสิ้นสุดของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุสิ้นสุดลงเมื่อใดและเพราะเหตุใด นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุอาจจะสิ้นสุดลงเมื่อประมาณ ๒๕๐๐ ปีก่อน ค.ศ. และสาเหตุแห่งการสิ้นสุดนั้นอาจจะเนื่องมาจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่นอาจจะเกิดจากน้ำท่วมใหญ่ หรือดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดเป็นทะเลทราย

การรุกรานของอารยัน

เมื่อประมาณ ๒๐๐๐–๑๐๐๐ ปีก่อน ค.ศ. มีชนเผ่าหนึ่งรูปร่างสูงใหญ่ ผิวขาว จมูกโด่ง ศีรษะค่อนข้างยาว ถิ่นเดิมของพวกนี้เข้าใจว่าจะอยู่ทางแถบที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ของออสเตรีย ฮังการี และที่ราบสูงโบฮีเมีย ได้เข้าครอบครองฮินดู กูช (Hindu Kush) และมุ่งไปสู่อัฟกานิสถาน จากนั้นพวกอารยันจึงอพยพกระจายลงไปสู่พื้นที่ราบ และมีชัยชนะตามเส้นทางที่จะไปสู่คาบูล (Kabul) เคอร์รัม (Kurram) และแม่น้ำกุมาลริน (Gumal Rin) จากนั้นจึงอพยพผ่านภูเขาเข้าสู่ภาคเหนือของอินเดีย[๕] พวกนี้จัดว่าเป็นมนุษย์อยู่ในตระกูลอินโด–ยุโรเปียน (Indo European) ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของพวกกรีก เปอร์เซียนและโรมัน เราเรียกพวกนี้ว่า "อินโด–อารยัน" พวกนี้พูดภาษาที่มีลักษณะใกล้เคียงกับภาษาเปอร์เซียน กรีก ละติน ติวโตนิก (Teutonic) เซลติก (Celtic) และสลาโวนิก (Slavonic)[๖]

ในระยะแรก พวกอารยันได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งทางที่ราบภาคเหนือของอินเดีย พวกนี้ได้สู้รบกับชาวพื้นเมืองเดิมคือพวกดราวิเดียน (Dravidians) ซึ่งตั้งหลักแหล่งอยู่ในอินเดียมาก่อนแล้ว พวกอารยันได้กล่าวถึงพวกดราวิเดียนว่ามีรูปร่างเตี้ย ผิวดำ มีรูปร่างน่าเกลียด เมื่อพวกอารยันได้ชัยชนะต่อพวกดราวิเดียน จึงจับเอาพวกนี้ไปเป็นทาส และเรียกพวกนี้ว่า ทัสยุ (Dasyu)

พวกดราวิเดียนถูกพวกอารยันรุกราน และขับไล่จนต้องถอยร่นลงไปทางใต้เรื่อย ๆ แต่พวกนี้ก็ยังสืบเชื้อสายเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน คือได้แก่พลเมืองทางภาคใต้ของอินเดียและในประเทศศรีลังกา อย่างไรก็ตามพวกดราวิเดียนบางส่วนได้แต่งงานกับพวกอารยัน ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เกิดออกมาเป็นลูกผสม และยังมีส่วนทำให้อารยธรรมของพวกอารยันกับพวกดราวิเดียนผสมกลมกลืนกันอีกด้วย[๗]

เมื่อพวกอารยันได้เข้ามาปกครองพวกดราวิเดียน ก็ถือว่าพวกตนมีฐานะสูงกว่าจึงพยายามรักษาความเป็นอารยันของตนไว้ โดยวิธีการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ ต่อมาจึงกลายเป็นประเพณีของชาวฮินดูมาจนถึงปัจจุบัน

สันนิษฐานว่า พวกดราวิเดียนมีวัฒนธรรมสูงกว่าพวกอารยัน เมื่อพวกอารยันเข้ามาปกครองพวกดราวิเดียน จึงได้รับเอาวัฒนธรรมของพวกดราวิเดียนไปใช้ เรื่องราวของ

พวกอารยันในระยะแรก ๆ เราไม่ทราบแน่ชัด เพราะไม่ปรากฏหลักฐานเพียงพอ หลักฐานที่พอจะทราบเรื่องราวของพวกอารยันอยู่บ้างก็คือเรื่องราวที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกกันว่าคัมภีร์ "พระเวท" (Vedas) ซึ่งเป็นหลักฐานทางวรรณคดีที่เก่าแก่ที่สุด

เรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวทเป็นเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมา โดยเริ่มเล่ากันมาตั้งแต่ประมาณ ๓๐๐๐ ปีก่อน ค.ศ. ต่อมาในตอนหลังจึงได้มีผู้รวบรวมขึ้นเป็นคัมภีร์เมื่อประมาณ ๑๐๐๐ ปีก่อน ค.ศ. เรื่องราวในคัมภีร์พระเวทจึงมีทั้งที่เป็นจริงและไม่จริง นักประวัติศาสตร์จึงต้องศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์อินเดียจากคัมภีร์พระเวทในลักษณะที่ไม่ค่อยจะแน่ใจนัก แต่ก็พอจะลำดับเรื่องราวได้บ้างพอประมาณ

ประวัติศาสตร์ยุคพระเวท

คัมภีร์พระเวท เป็นตำราที่รวมบทโคลงทางศาสนา ใช้สำหรับร้องสรรเสริญบูชาในเทศกาลบวงสรวงเทพเจ้า และยังใช้สวดในพิธีแต่งงาน พิธีศพ คัมภีร์นี้บรรยายความคิดเกี่ยวกับความเชื่อ และศาสนาในอินเดียโบราณอย่างละเอียด นักประวัติศาสตร์เชื่อกันว่าเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวทนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพวกอารยันในช่วงระหว่าง ๒๐๐๐–๑๐๐๐ ปีก่อน ค.ศ. ซึ่งเราเรียกประวัติศาสตร์อินเดียในช่วงนี้ว่า "ยุคพระเวท"

คำว่า "เวท" (Vedas) มีความหมายว่า "ความรู้" เป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการเป็นลัทธิฮินดู คัมภีร์พระเวทจึงเหมือนกับคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ และคัมภีร์โกหร่านของศาสนาอิสลาม คัมภีร์พระเวทประกอบด้วยเรื่องราวที่เรียงมาตามลำดับสมัย แม้ว่าจะมีเนื้อเรื่องเข้าลักษณะจินตนิยาย แต่ก็แฝงไว้ด้วยเค้าโครงเรื่องแห่งความเป็นจริง และเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางอารยธรรมของพวกอารยัน คัมภีร์พระเวทประกอบด้วยคัมภีร์ย่อยที่สำคัญสี่ภาค ได้แก่

๑. ฤคเวท (Rigveda) ประกอบด้วยบทเพลงสวด ๑๐๒๘ บท เนื้อเรื่องส่วนใหญ่พรรณนาถึงพระเจ้า การบูชาธรรมชาติ การสวดอ้อนวอนเพื่อให้อายุยืน การมีสัตว์เลี้ยงที่ดี และขอให้มีชัยชนะในสงคราม นับว่าเป็นเรื่องราวที่แสดงถึงความเชื่อในเรื่องการลึกลับของชีวิต การใช้เวทย์มนต์คาถา ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นลักษณะของวัฒนธรรมอินเดีย[๙]

๒. **สามเวท** (Samaveda) เป็นฉบับที่รวบรวมเพลงสวดสรรเสริญจากฤคเวท

๓. **ยชุรเวท** (Yajuraveda) มี ๒ ฉบับ คือฉบับดำ (The Black) ได้แก่บทสวดเป็นร้อยกรองเพื่อบูชาพระเจ้า และยังเป็นบทสวดที่แต่งแบบร้อยแก้วผสมกับการวิจารณ์ที่เก่าแก่ที่สุดของคัมภีร์พระเวท

ฉบับขาว (The White) เป็นบทวิจารณ์แต่งแบบร้อยแก้ว แยกออกไปจากบทสวด

๔. **อาถรรพเวท** (Atharvaveda) มีเนื้อหาพรรณนาถึงความเชื่อของประชาชน ซึ่งเชื่อว่าจิตใจของคนเรานั้นชั่วร้าย แสดงให้เห็นถึงการใช้เวทย์มนต์คาถา และเป็นเรื่องเกี่ยวกับการบัญญัติวิธีการปฏิบัติในศาสนา ซึ่งในปัจจุบันไม่ค่อยได้ใช้กันแพร่หลายนัก

พวกอารยัน

จากเรื่องราวในพระเวททำให้เราทราบเรื่องราวของพวกอารยันในระยะแรก ๆ สรุปได้ดังนี้คือ

พวกอารยันเป็นชนชาติที่อาศัยอยู่ทางแถบทุ่งหญ้าและเป็นนักรบ เมื่อพวกอารยันบุกรุกเข้ามาในอินเดียในระยะแรกก็อยู่กันอย่างสงบ อยู่มานานเข้าก็ทำสงครามกับชาวพื้นเมือง คือพวกดราวิเดียน ในคัมภีร์พระเวทบอกว่าพวกนี้มีผิวสีดำและจมูกเล็ก หรือที่เรียกกันว่า "ทัสยุ" ในคัมภีร์ยังได้กล่าวถึงชัยชนะของพวกอารยัน และพวกอารยันได้แต่งงานกับชาวพื้นเมือง ลูกที่เกิดออกมาจึงมีลักษณะผสม ตลอดจนการที่พวกอารยันได้หันไปรับประเพณีหลายอย่างของชาวพื้นเมือง

การรุกรานของพวกอารยันครั้งที่ ๒ ได้เริ่มขึ้นเมื่อประมาณ ๑๐๐๐ ปี ก่อน ค.ศ. พวกอารยันได้เคลื่อนย้ายจากปัญจาบไปสู่ตะวันออก คัมภีร์พระเวทได้กล่าวถึงการสู้รบระหว่างพวกอารยันด้วยกันเองโดยการใช้อาวุธธนู หอก ดาบ ขวาน พวกนายทหารใส่เสื้อเกราะ ต่อสู้กันด้วยรถศึก มูลเหตุของการสู้รบกันเองเนื่องมาจากการแย่งชิงแหล่งน้ำและบริเวณที่ราบอันอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

สังคมของพวกอารยัน จากคัมภีร์พระเวท ทำให้เราได้ทราบถึงสภาพสังคมของพวกอารยัน กล่าวคือ พวกอารยันจะอยู่กันแบบครอบครัว บิดามีอำนาจสูงสุด เมื่อบิดาตายทรัพย์สมบัติก็ถูกแบ่งให้แก่ลูก ๆ

ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในสังคม ผู้เป็นมารดาจะทำหน้าที่ปกครองสมาชิกในครอบครัวที่เป็นสตรีและพวกทาส พวกอารยันไม่นิยมแต่งงานในวัยเด็ก ในเรื่องผู้ชายนิยมมีภรรยาหลายคนหรือไม่ ไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่ภรรยาจะทำหน้าที่ดูแลบ้าน หุงหาอาหารเลี้ยงดูในครอบครัว

หมู่บ้าน ประกอบด้วยหลายครอบครัว มีหัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้ปกครอง และมีการสืบทอดตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้าน มีการใช้วัวในการไถนาและการเทียมเกวียน ฐานะของประชาชนวัดกันโดยใช้วิธีนับจำนวนวัวที่มีอยู่ ส่วนอาชีพหลักนั้นนิยมปลูกข้าวบาเลย์ ล่าสัตว์ ช่างไม้[๙] ผู้หญิงนิยมทำงานเย็บปักถักร้อยในบ้าน

บ้านปลูกด้วยไม้ มุงหลังคาด้วยฟาง ฝาผนังทำด้วยโคลน เสื้อผ้าทอด้วยไหม หรือไม่ก็เป็นหนังสัตว์ มีเครื่องประดับที่หูและคอ

พวกอารยันมีฝีมือทางด้านศิลป รู้จักทำหม้อ ทอผ้า ทำเครื่องประดับ มีการประกอบอาชีพเป็นช่างทำสี ช่างโลหะ รู้จักใช้ทองแดง ทองคำ เงิน ส่วนเหล็กไม่ทราบแน่ชัดว่ารู้จักใช้หรือไม่ ชอบการแข่งรถม้า เต้นรำ เล่นดนตรี เล่นการพนัน

การปกครอง หัวหน้าปกครองเรียกว่าราชา (Raja) โดยปกติมีการสืบทอดตำแหน่ง แต่บางทีก็อาจจะมาจากการเลือกตั้ง การทำสงครามใช้อาวุธที่ทันสมัย เช่น ใส่เสื้อเกราะ ใช้รถศึก ใช้ธนู ดาบ หอก พระราชาไม่มีอำนาจสูงสุด เนื่องจากมีสภา (Sabha) นักรบคอยถ่วงอำนาจ พระราชาจะต้องเป็นผู้มีความยุติธรรม ส่วนการลงโทษผู้กระทำผิดนั้น มิได้ระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่การไปฆ่าคนจะถูกลงโทษโดยการปรับ คือต้องจ่ายเป็นวัวให้แก่ครอบครัวของผู้ที่ถูกฆ่าตาย การบริหารงานของพระราชาจะมีพวกปุโรหิต (Purohit) ซึ่งทำหน้าที่เป็นพระด้วย คอยให้คำปรึกษาหารือแก่พระราชา พวกปุโรหิตนี้ต่อมาก็คือพวกพราหมณ์นั่นเอง

งานรื่นเริง ชายหญิงนิยมการจับคู่เต้นรำกลางแจ้ง มีการใช้เครื่องดนตรีและร้องเพลง เครื่องดนตรีได้แก่ประเภทเครื่องดีด เป่า และกลอง

ศาสนา ในยุคพระเวท พวกอารยันนับถือศาสนาแบบง่าย ๆ พวกพระจะทำหน้าที่ในการบูชาเทพเจ้า มีการนับถือเทพเจ้าแห่งธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ เช่นเทพเจ้าดยาอุส

(Dyaus) ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งท้องฟ้า คู่กับเทพเจ้าปริเทวี (Prithivi) ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งโลก ต่อมามีเทพเจ้าวรุณ (Varuna) เข้ามาแทนเทพเจ้าดยาอุส เทพเจ้าวรุณเป็นเทพเจ้าแห่งจักรวาลและศีลธรรม เทพเจ้าแห่งดวงอาทิตย์มี ๕ องค์ และสองในห้าองค์ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ได้แก่ พระวิษณุและพระศิวะ นอกจากนั้นในตอนหลังมีเทพเจ้าอินทร์หรือพระอินทร์เป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม และพระอัคนี (Agni) เทพเจ้าแห่งไฟ ในฐานะเป็นดวงอาทิตย์บนท้องฟ้า เป็นแสงสว่างและไฟบนพื้นโลก

พิธีบูชายัญ ยังไม่ใช้คนในพิธีนี้ สิ่งที่นำไปบูชายัญได้แก่เนื้อสด เหล้า นม ข้าว และเนย พวกพราหมณ์ได้รับการยกย่องและมีเกียรติยศ ฐานะของพราหมณ์ดำรงอยู่ได้ด้วยการสืบสกุลจากบิดาไปสู่บุตร

พิธีศพ ใช้เผาหรือฝัง ในยุคพระเวท ความคิดในเรื่องภพหน้าของผู้ตายยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่เชื่อว่ามีที่พำนักของวิญญาณผู้ตายซึ่งจะพำนักร่วมกับเทพเจ้าแห่งโลกพญายม ความคิดเกี่ยวกับเรื่องที่วิญญาณผู้ตายจะถูกลงโทษเพราะประพฤติชั่วในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ยังไม่ปรากฏแน่ชัดเช่นเดียวกัน

พวกดราวิเดียน

ในสมัยที่อารยันรุกรานอินเดีย ชาวพื้นเมืองเดิมในขณะนั้นคือพวกดราวิเดียนหรือทราวิด ซึ่งพวกอารยันเรียกว่า "ทาส" (Dasas) หรือทัสยุ คำว่าทราวิดเป็นชื่อเก่าของดินแดนพวกทมิฬ (Tamil) ในภาคใต้ของอินเดีย คำว่าทัสยุมีความหมายว่าพื้นเมืองและเป็นคนละฝ่ายกับพวกอารยันซึ่งประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติแต่มีวัฒนธรรมสูง

พวกทราวิดที่อยู่ในภาคเหนือของอินเดีย อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีการเลี้ยงสัตว์เป็นฝูง ๆ ปลูกข้าวอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคา ถิ่นเดิมของพวกนี้อยู่ที่ไหนไม่ทราบแน่ชัด แต่เป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศอินเดียและดินแดนในทะเลจีนใต้ยังใช้ภาษาเดิมอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เข้าใจว่าพวกนี้คงจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในอินเดียตั้งแต่ยุคหินใหม่แล้ว พวกทราวิดไม่อาจจะเอาชนะพวกอารยันได้ เพราะพวกอารยันมีอาวุธทำด้วยโลหะไว้ใช้ ในขณะที่พวกทราวิดมีอาวุธ

ทำด้วยหิน พวกอารยันจึงจับพวกทราวิดไปเป็นทาสและยึดครองดินแดนของพวกนี้ พวกอารยันได้รุกไล่พวกทราวิดถอยร่นลงไปทางใต้เรื่อย ๆ จนไปสิ้นสุดในเขตเทือกเขาวินธัย (Vindhya) และป่าทึบซึ่งขวางกั้นการรุกไล่

การแบ่งชนชั้น

หลังจากที่พวกอารยันได้เข้าครอบครองแคว้นปัญจาบแล้ว สภาพชุมชนของพวกอารยันก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบเดิมที่เคยอยู่กันแบบชนเผ่าก็เปลี่ยนไปเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ หรือรัฐอิสระ พวกหัวหน้าเผ่าก็กลายมาเป็นกษัตริย์หรือพระราชาและเป็นนักรบ พวกนักรบส่วนใหญ่จะอยู่ในวรรณะกษัตริย์แต่ก็มิได้ทั้งหมดเลยเสียทีเดียว พระราชาเป็นนักรบจึงอยู่ในวรรณะกษัตริย์ และเกือบจะเป็นไปไม่ได้ทีเดียวที่บุคคลในวรรณะแพศย์จะขึ้นมาเป็นกษัตริย์ กล่าวโดยสรุป พวกอารยันในระยะแรกแบ่งออกได้ ๓ ชนชั้นคือ

๑. **พราหมณ์** เป็นชนชั้นสูงมีเกียรติยศดังได้กล่าวมาแล้ว

๒. **กษัตริย์** เป็นชนชั้นนักรบและนักปกครองได้รับการยกย่องเช่นเดียวกัน

๓. **แพศย์** (Vaisya) คือสามัญชน ได้แก่ชาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้า ฯ ล ฯ

ในช่วงที่พวกอารยันทำสงครามกับชาวพื้นเมือง ฐานะของพวกพราหมณ์ยิ่งสูงเด่นมากขึ้น และพยายามผูกขาดความเด่นในชนชั้นของตนอย่างมั่นคง มีการตั้งกฎเกณฑ์ว่า ผู้ที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงพิธีบูชาเทพเจ้าได้ จะต้องเป็นหน้าที่ของพราหมณ์เท่านั้น พิธีต่าง ๆ ได้เข้าผูกพันเกี่ยวข้องกับชีวิตของประชาชนมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงเท่ากับเป็นการเพิ่มพูนอิทธิพลและความสำคัญของพวกพราหมณ์ด้วย กษัตริย์กับพราหมณ์จึงผูกสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และร่วมมือกันในการวางกฎเกณฑ์และระเบียบของการปกครองประชาชนอย่างรัดกุมและมั่นคง ทั้งนี้ย่อมหมายถึงผลประโยชน์ที่ชนชั้นทั้งสองจะได้รับอีกด้วย

กษัตริย์และพราหมณ์ต่างก็พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พราหมณ์เป็นที่ปรึกษากษัตริย์ทางด้านการปกครองและการทำพิธีต่าง ๆ ถ้าหากพราหมณ์ไม่สนับสนุนกษัตริย์ก็อยู่ไม่ได้ นอกจากนั้น เมื่อกษัตริย์ออกไปทำสงคราม พวกพราหมณ์จะติดตามไปด้วย เพื่อไปสวดอ้อนวอน

ขอให้มีชัยชนะในสงคราม หรือเศกคาถาอาคมให้แก่อาวุธของกษัตริย์เพื่อให้เกิดศิริมงคล ตลอดรวมทั้งจัดทำพิธีทำลายข้าศึกด้วยเวทมนต์คาถาต่าง ๆ

สงครามระหว่างอารยันกับชาวพื้นเมือง มีส่วนทำให้เกิดชนชั้นที่สี่คือพวกทาสหรือชนชั้นศูทร ได้แก่ชาวพื้นเมืองที่พวกอารยันซึ่งมีชัยในสงครามจับไปเป็นทาส ในระยะหลังพวกศูทรได้รับอิสรภาพและมีเสรีในการประกอบอาชีพ แต่ก็ยังถูกรังเกียจและถือเป็นชนชั้นที่น่ารังเกียจอยู่นั่นเอง ต่อมาจึงกลายเป็นเรื่องของการแบ่งชั้นวรรณะในสังคมอินเดียและถือกันอย่างจริงจัง แม้กระทั่งในปัจจุบันก็ยังมีอยู่ แม้ว่าจะไม่ถูกต้องตามกฎหมายของอินเดียก็ตาม

คำว่า "วรรณะ" เป็นภาษาสันสกฤตมีความหมายว่า "สี" พวกอารยันมีผิวขาวจึงถือตนว่าเป็นพวกวรรณะสูง ส่วนพวกทราวิดซึ่งเป็นทาสมีผิวดำจึงเป็นพวกวรรณะต่ำ พวกพราหมณ์ได้กำหนดสีประจำวรรณะดังนี้คือ พราหมณ์สีขาว กษัตริย์สีแดง แพศย์สีเหลือง และศูทรสีดำ[๑๐]

ในตอนแรก การแบ่งชนชั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อแยกพวกอารยันออกจากพวกที่ไม่ใช่อารยัน แต่ต่อมาได้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาแก่พวกอารยันเอง กล่าวคือเมื่อการแบ่งอาชีพ หน้าที่และการแสวงหาความเชี่ยวชาญในอาชีพแขนงต่าง ๆ มีมากขึ้น การแบ่งแยกออกเป็นชนชั้นใหม่ ๆ ก็กลายเป็นการแบ่งวรรณะไป

วรรณะศูทรประกอบด้วยกรรมกรและคนงานผู้ไม่มีฝีมือซึ่งอาจรวมทั้งชาวนาด้วย ส่วนชนพื้นเมืองเดิมหลายเผ่าได้ถูกกลืนและมีฐานะอยู่ในอันดับต่ำสุดของสังคมคืออยู่ในวรรณะ-ศูทร จึงเกิดการผสมกลมกลืนระหว่างชาวอารยันที่อยู่ในวรรณะนี้กับชาวพื้นเมืองเดิม

ในตอนแรก ๆ วรรณะทั้งสี่มีสภาพยืดหยุ่น แต่ในตอนหลังจึงเกิดการเข้มงวดกวดขัน พวกที่ฝ่าฝืนกฎของชนชั้นจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง คือถูกขับไล่ออกจากชนชั้น และจะถูกสังคมลงโทษโดยไม่ยอมคบค้าสมาคมตลอดชีวิต ชาวฮินดูนั้นยึดกฎแห่งชีวิตซึ่งเรียกว่า "ธรรมมะ" (Dharma) ซึ่งหมายถึงกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีด้วย กฎแห่งธรรมะนี้รวมไปถึงความจริง ศีลธรรม และการบริจาค และเป็นกฎที่ใช้สำหรับทุกสังคมในอินเดีย ชาวอินเดียเชื่อว่าการแบ่งชนชั้นเป็นเรื่องที่พระเจ้ากำหนด การแบ่งชนชั้นได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในเรื่องการ

ส่งเสริมให้เกิดการบูชาพระเจ้า การรักษาระบบบังคับบัญชาลดหลั่นกันลงมาตามลำดับเพื่อให้เกิดระเบียบ ป้องกันไม่ให้คนทำบาปและป้องกันมิให้เกิดความคิดว่าตัวเองต่ำต้อยยากจน[๑๑]

ในประเทศอินเดียก็เช่นเดียวกับประเทศจีน กล่าวคือ การศึกษาและความเป็นผู้คงแก่เรียนเป็นที่ยกย่องนับถืออย่างสูงของประชาชนเสมอมา เพราะถือกันว่า การศึกษาหมายถึงการมีความรู้และคุณธรรมอันสูงส่ง นักคิดหรือนักปรัชญาเมธี ได้รับการยกย่องให้อยู่ในฐานะสูงสุดของสังคม ได้รับเกียรติและการเคารพจากทุกฝ่าย (หมายถึงชนชั้นพราหมณ์) ที่สองรองลงไปจากนี้คือผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการปกครองและการรบ (ได้แก่ชนชั้นกษัตริย์) ถึงแม้จะมีกำลังอำนาจสักเพียงใด ก็มิได้รับการเคารพยกย่องเหมือนพวกแรก ส่วนพวกที่สามได้แก่ผู้มีทรัพย์สินเงินทอง (ชนชั้นแพศย์)[๑๒]

ปัจจุบันนี้ วรรณะพราหมณ์จะประกอบอาชีพใดก็ได้เช่น อาจเป็นทหาร ช่างปูน กรรมกรหรือแม้กระทั่งคนกวาดถนน อาชีพจึงมิใช่เป็นสิ่งกำหนดวรรณะในสังคมของอินเดียอีกต่อไป เจ้าผู้ครองนครบางคนอาจจะอยู่ในวรรณะต่ำ แต่ในบางครั้งเขาอาจจะยื่นมือไปให้อาหารแก่คนขอทานข้างถนนที่อยู่ในวรรณะพราหมณ์ อย่างไรก็ตามคนที่เกิดมาจากวรรณะไหนก็พยายามรักษากฎของวรรณะนั้นโดยไม่ไปล่วงละเมิดวรรณะอื่น แต่พวกที่น่าสงสารที่สุดในสังคมของอินเดียคือพวกจัณฑาล พวกนี้เกิดมาจากการแต่งงานระหว่างวรรณะพราหมณ์กับศูทร สังคมในอดีตของอินเดียถือว่าพวกนี้เป็นพวกที่น่ารังเกียจแม้กระทั่งจะถูกเนื้อต้องตัวก็ไม่ได้จะเป็นบาป

ปัจจุบัน อินเดียมีกฎหมายห้ามแบ่งชนชั้นวรรณะ แต่พวกจัณฑาลซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศประมาณ ๗๐ ล้านคนยังมีฐานะยากจนค่นแค้นและด้อยการศึกษา แต่บางคนได้รับการศึกษาสูง ๆ ก็มี พวกนี้พยายามเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคต่าง ๆ เพื่อให้รัฐบาลอินเดียได้หันมาสนใจปรับปรุงฐานะของตนให้สูงขึ้น

การแบ่งชั้นวรรณะในอินเดีย นับวันจะค่อย ๆ ลดความรุนแรงลง ทั้งนี้ เนื่องมาจากประชาชนได้รับการศึกษาสูงขึ้น มีการติดต่อเกี่ยวข้องกันมากขึ้น รัฐบาลอินเดียก็ปกครองประเทศแบบประชาธิปไตย การจะเลิกการแบ่งชั้นวรรณะโดยเด็ดขาด รัฐบาลไม่อาจจะทำได้ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งนับถือลัทธิฮินดู ยังยอมรับในเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะอยู่ แต่ความเข้มงวดเหมือนในอดีตนั้นได้ลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ

ความก้าวหน้าทางด้านลัทธิศาสนา

เมื่อพวกอารยันได้เข้ายึดครองภาคเหนือของอินเดียแล้ว ต่อมาได้ทำสงครามในหมู่พวกเดียวกัน การรบพุ่งได้เริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสต์ศักราชไปจนกระทั่งถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ (Alexander) แห่งมาซีโดเนีย (Macedonia) ยกทัพมารุกรานอินเดีย ในช่วงระยะนี้ได้เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ขึ้นเช่น การกำเนิดศาสนาที่สำคัญของโลก ๒ ศาสนาคือ เชนหรือชิน (Jainism) และพุทธศาสนา ดินแดนทางแถบลุ่มแม่น้ำสินธุและส่วนหนึ่งของแคว้นปัญจาบตกอยู่ใต้การยึดครองของต่างชาติ เกิดวรรณคดีที่สำคัญขึ้น ๒ เรื่องคือมหากาพย์รามายณะ (Ramayana) กับมหาภารตยุทธ (Mahabharata)

ในครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสต์ศักราช เป็นช่วงสมัยแห่งความรุ่งเรืองทางด้านความรู้สึกนึกคิดของพวกอารยัน มีโรงเรียนสอนศาสนาเกิดขึ้นมากมายซึ่งเน้นถึงปรัชญาของลัทธิพราหมณ์และมีอิทธิพลอย่างมากในอินเดีย คำสอนนั้นเน้นถึงอิสรภาพอย่างสมบูรณ์ของจิตใจมนุษย์และความพยายามแก้ไขปัญหาโดยใช้เหตุผลที่บริสุทธิ์

ลัทธิฮินดู

ลัทธิฮินดู (Hinduism) เป็นลัทธิที่ประชาชนส่วนใหญ่ของอินเดียนับถือกัน นับว่าเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของโลก ลัทธิฮินดูเป็นลัทธิที่ไม่มีผู้ใดก่อตั้ง แต่เป็นลัทธิที่วิวัฒนาการด้วยตนเองทีละน้อยมานานนับเป็นเวลาราว ๕,๐๐๐ ปี ลัทธินี้ได้ดูดกลืนความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอินเดียที่มีอยู่ทั้งหมดเข้าด้วยกัน จนกลายเป็นวิถีทางแห่งชีวิตของผู้ที่นับถือลัทธินี้ ดังที่เรียกกันว่าวิถีทางชีวิตแบบฮินดู (Hindu way of life)

จากหลักฐานทางโบราณคดีของอารยธรรมที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ แสดงให้เห็นว่าชาวอินเดียได้นับถือบูชาพระศิวะตั้งแต่ครั้งนั้นแล้ว ลัทธิฮินดูแบ่งออกเป็นนิกายต่าง ๆ จำนวนมากมาย แต่ไม่มีการจัดระบบเป็นองค์กรทางศาสนาที่มีระเบียบแบบแผน ลักษณะเด่นของลัทธินี้คือระบบการแบ่งชั้นวรรณะ และมีความเชื่อในคัมภีร์พระเวท ซึ่งถือว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์และเก่าแก่ที่สุด

เทพเจ้าในลัทธิฮินดู อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ เทพเจ้าแห่งความดีเรียกว่า เทวะ และเทพเจ้าแห่งความชั่วเรียกว่า อสุระ ตัวอย่างเทพเจ้าเช่น เทพเจ้าวรุณ (Varuna) เป็นเทพเจ้าแห่งท้องฟ้า อัคนี (Agni) เทพเจ้าแห่งไฟ วายุ (Vayu) เทพเจ้าแห่งลม และสุริยะ (Surya) เทพเจ้าแห่งดวงอาทิตย์

เมื่อลัทธิฮินดูได้วิวัฒนาการไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ในราว ๕๕๐ ปีก่อน ค.ศ. ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นในลัทธิฮินดู คือมีหลักธรรมขึ้นใหม่แทนหลักธรรมในคัมภีร์พระเวท ได้แก่ พรหมณะ (Brahmanas) และอุปนิษัท (Upanishads) หลักธรรมในพรหมณะนั้นได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าตามตำแหน่งต่าง ๆ ของเทพเจ้า ส่วนอุปนิษัทได้วางหลักปรัชญาของฮินดูสมัยใหม่ โดยพัฒนาหลักธรรมในเรื่องจิตใจ (Soul)[๑๓]

เราไม่จัดว่าลัทธิฮินดูเป็นศาสนา ถือว่าเป็นที่รวมของความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีมากกว่า เพราะไม่มีจารีต ไม่มีคำสอน ไม่มีการรวมสร้างโบสถ์หรือสถานที่บูชา และเชื่อว่าความจริงเป็นอมตะในรูปลักษณะต่าง ๆ กัน

ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์แต่ดั้งเดิมอาจจัดได้ว่าเป็นศาสนาเพราะ

๑. กำหนดนับถือพระพรหมเป็นพระเจ้าสูงสุด

๒. พวกพราหมณ์ในอินเดีย ทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นผู้รับคำพระเจ้า และเป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์

คำสอนโดยย่อของศาสนาพราหมณ์คือ

๑. ต้องเคารพเชื่อฟังและสนับสนุนพวกพราหมณ์

๒. ไม่ทำร้ายสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะฝูงสัตว์ (มีข้อยกเว้นสัตว์บางจำพวก)

๓. ผู้หญิงมีฐานะต่ำกว่าผู้ชาย

๔. การยอมรับการแบ่งชั้นวรรณะ[๑๔]

ศาสนาพราหมณ์ได้นำเอาหลักธรรมบางอย่างของพุทธศาสนาและลัทธิเชน (Jainism) ไปใช้ และได้สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นที่เรียกกันว่ากฎแห่งมนู (Law of Manu). สำนักต่าง ๆ ของศาสนาพราหมณ์ที่นับถืออุปนิษัทได้ตีความหลักธรรมของอุปนิษัทไปต่าง ๆ นานา รวมทั้งการนำไปใช้ปฏิบัติ จึงเกิดเป็นลัทธิย่อย ๆ ลงไปอีก เช่นลัทธิโยคะ ซึ่งเน้นในเรื่องการฝึกจิตใจและการฝึกร่างกาย

ต่อมาลัทธิฮินดูได้แตกแขนงออกเป็นนิกายตันตระ (The Tantras) ซึ่งเน้นในเรื่องการกำหนดกฎเกณฑ์ในการสรรเสริญและบูชาเทพเจ้า นิกายปุรณะ (Puranas) เทพเจ้าที่สำคัญในนิกายนี้ได้แก่พระศิวะ เทพเจ้าแห่งการทำลาย พระวิษณุ เทพเจ้าแห่งการเก็บรักษา

พระวิษณุกับพระศิวะ จึงกลายเป็นเทพเจ้าที่เด่นที่สุดในลัทธิฮินดู ผู้ที่นับถือนิกายต่างๆ ที่แตกแขนงไปจากลัทธิฮินดู ยังต้องบูชาพระศิวะกับพระวิษณุด้วย เชื่อกันว่าพระวิษณุจะจุติลงมาเกิดในโลกมนุษย์ถึง ๙ ครั้ง หรือที่เรียกกันว่าอวตาร (Avatara) นั่นเอง

ผู้ที่นับถือลัทธิฮินดูส่วนใหญ่จะนับถือพระกฤษณะ (Krishna) ชายาของพระกฤษณะมีพระนามว่าลักษมี (Lakshmi) ซึ่งเป็นเทพีแห่งความมีโชค มีการบูชาศิวลึงค์ซึ่งถือว่าเป็นสัญญลักษณ์ของพระศิวะ ชายาของพระศิวะคือพระอุมาหรือพระนางกาลี เป็นเทพีแห่งความตาย ทั้งที่พระนางมีลักษณะอ่อนโยน

ผู้ที่ถือฮินดูเชื่อว่า พระนางกาลีมาจุติเป็นงู เช่นเดียวกับพระศิวะมาจุติเป็นวัว ทำให้ชาวฮินดูทั่วไปที่มีการศึกษาต่ำมักจะนับถือสัตว์ ต้นไม้ เชื้อโรค หิน ฯลฯ ผู้แสวงบุญจะมุ่งไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่เมืองต่าง ๆ เพื่อบูชาเทพเจ้าเช่นเมืองปุรี (Puri) เบนาเรส (Benares) และอัลละหะบัด (Allahabad) แม่น้ำคงคา แม่น้ำนรบัด (Narbada)

ในยุคที่อังกฤษปกครองอินเดีย ประเพณีและข้อปฏิบัติบางอย่างของลัทธิฮินดูได้รับการแก้ไขหรือไม่ก็ยกเลิกไป เช่นอังกฤษได้ห้ามการแต่งงานตั้งแต่วัยเด็ก ห้ามทำพิธีสัตตี (Suttee) หรือสตี ซึ่งเป็นพิธีที่สตรีม่ายจะฆ่าตัวตายโดยกระโดดเข้าไปในก่องเพลิงที่เผาศพสามี ในสมัยที่คานธียังมีชีวิตอยู่ คานธีได้คัดค้านการแบ่งชั้นวรรณะอย่างรุนแรงโดยเฉพาะการถือว่าถ้าแตะต้องพวกจัณฑาลจะเป็นบาป[๑๕]

ลัทธิเชน

ผู้ที่ก่อตั้งลัทธินี้สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นปรสวา (Parsva) ซึ่งมีชีวิตอยู่เมื่อประมาณศตวรรษที่ ๘ ก่อน ค.ศ. ต่อมาพระมหาวีระ (Mahavira) เป็นผู้สั่งสอนและปฏิรูปหลักธรรมของลัทธินี้เพิ่มเติม เข้าใจว่าพระมหาวีระจะนับถือลัทธิเชนมาก่อน

พระมหาวีระเกิดเมื่อปี ๕๔๐ ก่อน ค.ศ. เป็นบุตรของนักรบผู้หนึ่ง สถานที่เกิดอยู่ใกล้เมืองวิเทหะ (Videha) มารดาของมหาวีระชื่อวรธรรมนา (Vardhamana) ซึ่งเป็น

พระญาติสนิทกับพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธซึ่งเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจมากที่สุดในเวลานั้น พระมหาวีระแต่งงานเมื่ออายุ ๓๐ ปี หลังจากที่บิดามารดาของท่านถึงแก่กรรม ท่านจึงออกจากบ้านเพื่อท่องเที่ยวสัญจร พระมหาวีระได้สละทรัพย์สินส่วนตัวทั้งหมด และบำเพ็ญพรตภาวนาเพื่อทำจิตใจให้บริสุทธิ์และสามารถข่มจิตใจได้ ในที่สุดท่านก็บรรลุผลสำเร็จขั้นสูงสุดในการบำเพ็ญทุกรกิริยาและรู้แจ้งในหลักธรรม

พระมหาวีระได้ใช้ชีวิตในบั้นปลาย เพื่อธุดงค์สั่งสอนหลักธรรมของท่านไปทั่วแคว้นมคธและวิเทหะ ท่านถึงแก่กรรมเมื่อปี ๔๖๘ ก่อน ค.ศ. ที่ Pawa ใกล้กับกิริพพชา (Giribbja) สถานที่ประชาชนผู้นับถือลัทธิเชนนิยมเดินทางไปแสวงบุญในปัจจุบันนี้

หลักธรรมของลัทธิเชน พระปรสวา ได้สอนหลักการ ๔ ข้อคือ

๑. ห้ามทำร้ายหรือฆ่าสิ่งมีชีวิตทุกอย่าง

๒. พูดความจริง

๓. ไม่ขโมย

๔. สละทรัพย์สินทั้งปวง

ส่วนพระมหาวีระได้สั่งสอนเพิ่มเติมในเรื่องบำเพ็ญทุกรกิริยา ความเคร่งครัดในลัทธินี้เน้นในเรื่องสำคัญ ๒ ประการคือ

๑. การแสดงออกทางกายโดยการฝึกโยคะและดำรงชีวิตแบบทรมานตนในท่าต่าง ๆ ที่ยอมรับ

๒. การฝึกบังคับสมาธิและการทำลายล้างกรรม (Karma)

กรรมคือสิ่งที่ผูกพันกับชีวิตคนโดยมีความชั่วเป็นตัวการ ทำให้คนตัดสินใจภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ในชีวิตของตน ผู้ถือลัทธินี้จึงมองคนในแง่ไม่ดีว่าชีวิตของคนเป็นสิ่งชั่วร้าย และการบรรลุถึงการตรัสรู้จะทำให้บุคคลผู้นั้นนิพพาน

คัมภีร์ของลัทธิเชนเขียนเป็นหนังร้อยแก้วและร้อยกรองเรียกว่า อกามา (Agama) เขียนขึ้นเมื่อประมาณ ค.ศ. ๔๕๔ ซึ่งก่อนหน้านี้ใช้สอนหลักธรรมด้วยวิธีปากเปล่าและท่องจำกัน

สาวกของพระมหาวีระในยุคหลัง ๆ มีความคิดรุนแรงขึ้นทุกที และเปลี่ยนแปลงวิธีการกระทำแบบเดิม โดยมีความเห็นว่าผู้ที่ไม่ใยดีต่อร่างกายแล้ว ไม่ควรจะกังวลกับความงดงาม

จึงควรนุ่งผ้าขาวเรียกว่า เควตัมพร หรือที่เราเรียกกันว่าชีผ้าขาว ศิษย์รุ่นหลังมีความเห็นรุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก คือเห็นว่าไม่ควรนุ่งห่มอะไรเลย จึงได้ชื่อว่าทิฆัมพร แปลว่านุ่งฟ้า หรือที่เรียกกันว่า "ชีเปลือย"

ลัทธิเชนได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในแคว้นมคธ แคว้นกลิงคะ (Kalinga) ในภาคตะวันออก แคว้นอุเชน (Ujain) ในอินเดียภาคกลาง ปัจจุบันนี้ลัทธิเชนไม่ได้รับความนิยมนับถือเหมือนแต่ก่อน นับวันแต่จะลดจำนวนผู้ถือลงไปเรื่อย ๆ[๑๖]

พุทธศาสนา

พระพุทธเจ้า พระศาสดาแห่งพุทธศาสนาประสูติเมื่อ ๕๖๓ ปีก่อน ค.ศ. ที่สวนลุมพินีวัน ใกล้กรุงกบิลพัศดุ์ ในประเทศเนปาล พระองค์เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายาแห่งราชวงศ์ศากยะ หลังจากที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จสั่งสอนหลักธรรมของพุทธศาสนาอยู่ประมาณ ๔๕ ปี

หลักธรรมของพระพุทธเจ้าขัดแย้งกับคำสอนของลัทธิฮินดู และศาสนาพราหมณ์อยู่หลายประการ เป็นต้นว่า พุทธศาสนาไม่สอนให้เชื่อในเรื่องพระเจ้า ในขณะที่ฮินดูและพราหมณ์เน้นในเรื่องพระเจ้า ลัทธิฮินดูเน้นในเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะ แต่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่าชาติกำเนิดมิใช่เป็นสิ่งกำหนดวรรณะ

พระพุทธเจ้าทรงสอนเน้นกฎแห่งชีวิต ซึ่งมิใช่เพื่อหลักการของศาสนา แต่เพื่อวางไว้ให้คนปฏิบัติ พระองค์ได้สอนถึงความจริง ๔ ประการ ที่เรียกกันว่า "อริยสัจ ๔" ได้แก่

๑. **ทุกข์** คือสิ่งอันไม่พึงพอใจ ทำให้เกิดความเศร้าโศกเสียใจ ความเจ็บป่วย ความเดือดร้อน เช่นการเกิด การตาย ย่อมเรียกว่าทุกข์

๒. **สมุทัย** คือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์

๓. **นิโรธ** คือการดับทุกข์

๔. **มรรค** คือทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความดับทุกข์มี ๘ ประการ ได้แก่ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ พยายามชอบ เลี้ยงชีพชอบ การงานชอบ ระลึกชอบ และตั้งใจชอบ

พุทธศาสนาได้แพร่หลายอย่างรวดเร็ว ภายในไม่กี่ปีหลังจากที่พระพุทธเจ้าเริ่มเทศนาสั่งสอนประชาชน ก็ได้มีผู้เลื่อมใสศรัทธาบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาและต่อมาก็มีการบวช

เป็นชี พระพุทธเจ้าทรงอุทิศชีวิตโดยการเสด็จสั่งสอนไปทั่วแคว้นมคธและแคว้นโกศล พระองค์ทรงสั่งสอนด้วยการใช้ภาษาต่าง ๆ เป็นที่เข้าใจแก่ประชาชน เสด็จสู่ปรินิพพานเมื่อพระชันษาได้ ๘๐ ปี ที่เมืองกุสินาราใกล้พรมแดนเนปาล เมื่อประมาณ ๔๘๓ ปีก่อน ค.ศ. สาวกของพระพุทธเจ้าได้สั่งสอนหลักธรรมสืบทอดกันต่อมา

พุทธศาสนาได้แพร่หลายจากอินเดียไปยังประเทศต่าง ๆ เช่น สังกา พม่า ไทย เนปาล ทิเบต และได้วางรากฐานอย่างมั่นคงในประเทศเหล่านี้ แต่ขณะเดียวกันในอินเดีย พุทธศาสนาได้ถูกลัทธิฮินดูซึ่งเน้นเรื่องชนชั้นค่อย ๆ กลืนจนมีผู้นับถือลดน้อยลง ครั้นเมื่อพวกมุสลิมได้เข้ายึดดินแดนสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า ทำให้พุทธศาสนาสูญสิ้นไป อนุสรณ์ที่แสดงความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในอดีตที่ยังคงเหลืออยู่ทุกวันนี้ ได้แก่ ภาพสลักต่าง ๆ เจดีย์ วิหาร ที่ยังเหลือซากให้ผู้คนได้ไปเยี่ยมชมอยู่[๑๗]

พุทธศาสนาได้เริ่มแพร่หลายไปสู่จีนเมื่อราว ค.ศ. ๖๗ และในคริสต์ศตวรรษที่ ๕ พุทธศาสนาได้วางรากฐานอย่างมั่นคงในประเทศจีน อีกร้อยปีต่อมาก็แพร่หลายไปสู่เกาหลีและญี่ปุ่น

การรุกรานจากต่างชาติ ในขณะที่ลัทธิเชนและพุทธศาสนากำลังเริ่มต้นอยู่นั้น ต่างชาติได้ส่งกองทัพเข้ารุกรานอินเดีย พระเจ้าไซรัส (Cyrus) กษัตริย์เปอร์เซีย (๕๕๘ ?–๕๒๙ ก่อน ค.ศ.) ได้ยกทัพเข้ายึดดินแดนบริเวณประเทศอัฟกานิสถานในปัจจุบันและแถบบาลูจิสถาน ต่อมาในสมัยพระเจ้าดาริอุสที่ ๑ กษัตริย์แห่งเปอร์เซีย ประมาณ ๕๑๖ ปีก่อน ค.ศ. พระองค์ได้ผนวกแคว้นคานธาระ (Gandhara) ปัจจุบันคือเปศวร (Peshawar) และราวัลปินดี (Rawal Pindi) และลุ่มแม่น้ำสินธุตอนใต้เพื่อจัดตั้งจักรวรรดิเปอร์เซีย

อีก ๑ ปีต่อมาพระเจ้าดาริอุส ได้ยกทัพเรือล่องไปตามแม่น้ำสินธุ จากทางแยกของแม่น้ำคาบูลไปสู่ทะเล จากนั้นก็ยกทัพเรือมุ่งไปสู่อียิปต์ อีก ๒ ปีต่อมาก็ยกมาถึงอาร์สิโน(Arsinoe, ปัจจุบันคือแถบเมืองสุเอซ) แม่ทัพเปอร์เซียผู้หนึ่งชื่อซายแลก (Scylax) ได้เขียนหนังสือขึ้นเล่มหนึ่ง เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับที่เขาประสบมาในอินเดีย แต่น่าเสียดายหนังสือเล่มนี้ได้สูญหายไปแล้วในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามนักปราชญ์ชาวกรีกผู้เขียนหนังสือประวัติศาสตร์เช่น ฮีโรโดตุส (Herodotus) และคูเตสิแอส (Ktesias) ยังได้อ้างถึงหนังสือดังกล่าวของซายแลก

ยุคมหากาพย์

ยุคมหากาพย์เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในยุคก่อนประวัติศาสตร์ของอินเดีย เรื่องราวที่เกิดขึ้นในยุคนี้เราทราบจากมหากาพย์ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีชื่อเสียงของอินเดียอยู่ ๒ เล่ม คือ รามายณะ กับมหาภารตะ เรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในหนังสือสองเล่มดังกล่าว เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมา เข้าใจว่าเหตุการณ์อาจจะเกิดขึ้นอยู่ระหว่าง ๑๐๐๐–๕๐๐ ปีก่อน ค.ศ. ซึ่งในช่วงระยะนั้นพวกอารยันได้ยุติการอพยพแบบเร่ร่อนของตนลงแล้ว และหันมาดำรงชีวิตอยู่กันเป็นหมู่บ้านซึ่งเป็นพื้นฐานของโครงสร้างของสังคมอินเดียในสมัยโบราณจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

วรรณคดีทั้งสองเล่มดังกล่าว มีผู้รวบรวมและแต่งเติมอยู่ช่วงระหว่างประมาณ ๔๐๐-๒๐๐ ปีก่อน ค.ศ. และมีเรื่องราวสรุปได้ดังนี้คือ

มหากาพย์รามายณะ ผู้แต่งเป็นพระฤาษีมีนามว่า วาลมิกิ (Valmiki) อาศัยอยู่ที่อาณาจักรโกศล (Kosala) สันนิษฐานว่ามีชีวิตอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า มหากาพย์เล่มนี้ได้มีผู้แต่งเติมอีกเมื่อประมาณศตวรรษที่ ๒ ก่อนคริสต์ศักราช วรรณคดีเล่มนี้มีเนื้อเรื่องย่อ ๆ ว่า พระราม เป็นโอรสของกษัตริย์แห่งอโยธยา (Ayodya) มีนางสีดาเป็นมเหสี ถูกขับออกจากเมืองและต้องผจญภัยต่าง ๆ นานา โดยเฉพาะต้องสู้รบกับพวกยักษ์และพวกปีศาจทั้งหลาย ในที่สุดพระรามและนางสีดาก็สามารถกลับถึงบ้านเมืองของตนตามเดิมพร้อมทั้งชัยชนะ

มหากาพย์รามายณะนั้น พวกพราหมณ์ใช้เป็นหนังสือสอนศาสนาด้วย เพื่อส่งเสริมพระเจ้าคือพระวิษณุ พระราม จนชื่อนี้ได้กลายเป็นชื่อติดปากประชาชนอินเดียหลายล้านคน พระรามเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชายในอุดมการของชายชาวอินเดีย ในขณะที่นางสีดาเป็นหญิงในอุดมการของสตรีชาวอินเดีย[๑๙]

มหาภารตะ มหาภารตะเป็นวรรณคดีที่มีผู้แต่งหลายคน เนื้อเรื่องเป็นแบบนวนิยาย แต่แฝงไว้ด้วยเนื้อหาทางด้านกฎหมาย ปรัชญา ศาสนา และหน้าที่ของชนชั้นนักรบ แต่งขึ้นเมื่อประมาณศตวรรษที่ ๔ ก่อน ค.ศ.–ศตวรรษที่ ๓ ก่อน ค.ศ. เป็นหนังสือที่ให้ความรู้และความคิดทางการเมืองแก่ชาวฮินดูเป็นอย่างดี

เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ของมหาภารตะคล้าย ๆ กับเรื่องอีเลียด (Iliad) คือเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสงครามเป็นส่วนใหญ่ที่เรียกกันว่า "มหาภารตยุทธ" อันเป็นการทำสงครามกันอย่างขนานใหญ่ระหว่างพี่น้องสองตระกูล คือตระกูล "ปาณฑพ" กับ ตระกูล "เการพ" สงครามส่วน

ใหญ่รบกันอยู่ทางแถบที่เรียกกันว่ากุรุเกษตร (Kurukshetra) ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญและความอุดมสมบูรณ์ของพวกอารยัน การรบขั้นแตกหักนั้นรบกันอยู่ทางแถบใกล้เมืองเดลฮีในปัจจุบัน ซึ่งมีผลทำให้สองฝ่ายเกือบพินาศ ศาสตราจารย์แรพสัน (Rapson) สันนิษฐานว่าเหตุการณ์ของสงครามที่มีอยู่ในหนังสือเล่มนี้อาจเกิดขึ้นจริงเมื่อประมาณ ๑๐๐๐ ปีก่อน ค.ศ.[๑๙]

เรื่องราวในมหากาพย์สองเล่มดังกล่าว ทำให้เราได้ทราบว่าพวกอารยันได้ขยายตัวไปทางตะวันออกไปตามที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคา จึงทำให้เกิดมีอาณาจักรเล็ก ๆ เกิดขึ้นหลายอาณาจักรด้วยกัน ในช่วงนี้เองที่อารยธรรมของพวกอารยันกับพวกดราวิเดียนผสมกลมกลืนกัน การแบ่งชนชั้นวรรณะเริ่มเห็นเด่นชัดขึ้น ทั้งนี้เพื่อแยกพวกอารยันออกจากพวกที่ไม่ใช่อารยัน นอกจากนั้นยังทำให้เราได้ทราบถึงขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ในสมัยนั้น เช่นการแต่งงานหญิงมีสิทธิ์เลือกสามีได้อย่างอิสระ การฆ่าวัวและม้าเพื่อบูชายัญเป็นต้น

ประวัติศาสตร์อินเดียสมัยโบราณ

ประวัติศาสตร์อินเดียที่แท้จริงนั้น นักประวัติศาสตร์ถือว่าเริ่มต้นขึ้นเมื่อราวศตวรรษที่ ๖ ก่อน ค.ศ. คือเริ่มขึ้นในสมัยพระเจ้าพิมพิสารซึ่งครองราชย์เมื่อประมาณ ๕๔๐–๔๙๑ ปีก่อน ค.ศ. เพราะเป็นสมัยที่อินเดียเริ่มมีหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับการปกครองด้วยระบบราชวงศ์และเริ่มมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างแน่ชัด ก่อนหน้านี้ถือเป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์ เรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ มีลักษณะเป็นนิทานปรัมปราหรือเรื่องเล่าสืบต่อกันมา จนกลายมาเป็นพระคัมภีร์บ้าง วรรณคดีบ้าง[๒๐]

นักประวัติศาสตร์บางท่านถือเอาปี ๓๒๖ ปีก่อน ค.ศ. เป็นปีที่เริ่มประวัติศาสตร์อินเดียด้วยถือว่าปีนี้เป็นปีที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์รุกรานอินเดีย โดยมีหลักฐานการจดบันทึกไว้อย่างชัดแจ้ง[๒๑]

ในช่วงศตวรรษที่ ๖ ก่อน ค.ศ. สภาพบ้านเมืองของอินเดียทางภาคเหนือแบ่งออกเป็นอาณาจักรต่าง ๆ มากมายหลายอาณาจักร แต่ละอาณาจักรต่างก็มีกษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองรัฐปกครองอย่างอิสระ และต่างฝ่ายก็ทำสงครามกันเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่เหนืออาณาจักรอื่น ๆ เหตุการณ์โดยทั่วไปจึงมิได้มีความสงบอย่างแท้จริง

อาณาจักรที่มีความสำคัญในช่วงนี้ได้แก่อาณาจักรมคธ (Magadha) และอาณาจักร

โกศล (Kosala) อาณาจักรมคธเป็นผู้นำและมีความเข้มแข็งกว่าอาณาจักรอื่นๆ โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าพิมพิสาร (Bimbisara) พระองค์เป็นกษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงปกครองบ้านเมืองอย่างมีระบบแบบแผน มีวิธีการเก็บภาษีที่รัดกุม และทรงเป็นจอมทัพที่มีอำนาจสูงสุดทางทหาร เข้าใจว่าอาณาจักรมคธจะมีเมืองหลวงอยู่ที่ปาฏลีบุตร (Pataliputra) ปัจจุบันคือเมืองปัตนา (Patna) ในราวปี ๔๑๓ ก่อน ค.ศ. ราชวงศ์ของพระเจ้าพิมพิสารก็สิ้นสุดลง ราชวงศ์ที่ขึ้นมาปกครองแทนคือราชวงศ์ชิชุนกะ (Shishunaga) จากนั้นก็ถึงสมัยราชวงศ์นันทา (Nanda)[๒๒] แต่เราไม่ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับราชวงศ์นี้มากนัก

การรุกรานของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช (Alexander the Great)

คริสต์ศตวรรษที่ ๖ ก่อน ค.ศ. เป็นช่วงที่เปอร์เซียกำลังเรืองอำนาจ โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าไซรัสและพระเจ้าดาริอุส ได้ยกทัพเข้ามาโจมตีและยึดครองดินแดนภาคเหนือของอินเดียบางส่วน โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าดาริอุส พระองค์ได้ผนวกปัญจาบและสำรวจแม่น้ำสินธุ

ในช่วงศตวรรษที่ ๕ ก่อน ค.ศ. อินเดียเริ่มมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกรีกทั้งทางด้านความคิดและทางด้านการค้า ดังปรากฏหลักฐานในหนังสือพุทธศาสนาสมัยแรกๆ กล่าวถึงเรื่องราวของพ่อค้าชาวกรีกที่เข้ามาค้าขายในอินเดีย นอกจากนั้นหนังสือของกรีกบางเล่มแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของปรัชญาอินเดีย โดยเฉพาะนักปรัชญาชาวกรีกที่มีชื่อเสียงเช่นพลาโต (Plato) ก็ได้รับแนวความคิดจากปรัชญาอินเดียเช่นเดียวกัน

ในศตวรรษที่ ๔ ก่อน ค.ศ. เปอร์เซียเริ่มเสื่อมอำนาจลง พระเจ้าอเล็กซานเดอร์แห่งมาซีโดเนีย (Macedonia) ก้าวขึ้นสู่อำนาจแทนเปอร์เซีย

ฤดูหนาวปี ๓๒๗ ก่อน ค.ศ. พระเจ้าอเล็กซานเดอร์คุมทหาร ๓๐๐๐๐ คน ประกอบด้วยทหารหลายเชื้อชาติ ยกทัพเข้ายึดดินแดนของจักรวรรดิเปอร์เซีย จากนั้นเข้ายึดอัฟกานิสถาน ในปี ๓๒๖ ก่อน ค.ศ. กองทัพของพระองค์ก็รุกเข้าสู่ดินแดนอินเดีย

ในขณะที่กองทัพพระเจ้าอเล็กซานเดอร์กำลังโจมตีอินเดียอยู่นั้น แว่นแคว้นต่างๆ ของอินเดียต่างก็ปกครองกันอย่างอิสระโดยมีกษัตริย์เป็นผู้ปกครอง แต่ก็ไม่คิดที่จะรวมกำลังกันต่อสู้กับข้าศึก บางแคว้นก็ยอมรับอำนาจของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์แต่โดยดี และบางแคว้นก็รบพุ่งกันเอง ในบางครั้งพวกเจ้าแย่งชิงราชสมบัติกันเอง ก็มาขอให้พระเจ้าอเล็กซานเดอร์สนับสนุน เมื่อได้รับชัยชนะก็ยอมอยู่ใต้อิทธิพลของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์

341245

อเล็กซานเดอร์ ยกทัพข้ามแม่น้ำสินธุ มีชัยชนะเหนือตักศิลาและเข้ายึดครองบริเวณแคว้นปัญจาบ แผนการของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์นั้นต้องการที่จะยึดครองบริเวณที่ราบแม่น้ำสินธุ เพื่อสร้างเป็นศูนย์กลางทางด้านยุทธศาสตร์อย่างเข้มแข็ง จากนั้นก็จะอพยพประชาชนกรีกมาอาศัยอยู่แถบบริเวณนี้ และต้องการจะสถาปนาให้เป็นอาณานิคมที่ถาวรของกรีก

อเล็กซานเดอร์ตั้งใจจะยึดที่ราบลุ่มของแม่น้ำคงคาให้หมด แต่พระองค์ทรงพบอุปสรรคที่สำคัญคือ ทหารของพระองค์จากบ้านมานาน เกิดคิดถึงบ้านและไม่เต็มใจที่จะทำสงครามต่อไป พระองค์จึงตัดสินพระทัยยกทัพกลับ ก่อนที่จะยกทัพกลับพระองค์ได้มอบหมายให้แม่ทัพนายกองบางคนปกครองแว่นแคว้นที่ยึดได้ จากนั้น ก็ยกทัพเรือไปตามแม่น้ำสินธุจนมาถึงอ่าวเปอร์เซีย เมื่อ ๓๒๕ ก่อน ค.ศ. จากนั้น ก็แล่นเรือเลียบริมฝั่งทะเลเพื่อกลับบ้าน แต่พระองค์สิ้นพระชนม์เสียก่อนที่บาบิโลน เมื่อ ๓๒๓ ปีก่อน ค.ศ. อีก ๖ ปีต่อมา อาณาจักรของพระองค์ในอินเดียก็แตกสลาย

การที่พวกกรีกได้เข้ายึดครองอินเดียภาคเหนือ ก่อให้เกิดผลสำคัญคือ เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างอินเดียกับกรีก วัฒนธรรมของกรีกทั้งแนวความคิดและการปฏิบัติได้เริ่มมีอิทธิพลอยู่ในดินแดนภาคเหนือตั้งแต่นั้นมา

หลังจากที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์สิ้นพระชนม์แล้ว พวกแม่ทัพนายกองกรีกที่ปกครองอินเดียเกิดแย่งชิงอำนาจและสู้รบกันเอง ทำให้ต้องสูญเสียดินแดนของตนในอินเดียให้แก่เปอร์เซีย นอกจากนั้นชาวอินเดียสามารถรวมกำลังกันเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็ง ภายใต้การนำของพระเจ้าจันทรคุปต์ผู้ก่อตั้งราชวงศ์เมารยะหรือโมริยะ พระองค์ทรงขับไล่อิทธิพลของเปอร์เซียให้ออกไปจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ ตลอดจนรวมดินแดนอินเดียภายใต้การปกครองของพวกกรีกกลับคืนมา[๒๓]

ราชวงศ์เมารยะ (MAURYA)

ราชวงศ์ของของพระเจ้าพิมพิสารแห่งอาณาจักรมคธได้สิ้นสุดลงประมาณ เมื่อปี ๔๑๓ ก่อน ค.ศ. ต่อมาก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์นันทา ซึ่งเราไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับราชวงศ์นี้เท่าใดนัก ภายหลังจากที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ยกกองทัพถอยออกไปจากอินเดียไม่นาน ราชวงศ์นันทาก็สิ้นสุดลง เนื่องจากการขึ้นมีอำนาจของราชวงศ์เมารยะ ในปี ๓๒๒ ก่อน ค.ศ. พระเจ้าจันทรคุปต์ได้ล้มราชวงศ์นันทาและเข้ายึดเมืองหลวงคือเมืองปาฏลีบุตร

(Pataliputra) จัดตั้งราชวงศ์เมารยะขึ้นปกครอง

เมืองปาฏลีบุตรเมืองหลวงของราชวงศ์เมารยะในขณะนั้น จากบันทึกของทูตซีเรียที่มาประจำอยู่ปาฏลีบุตรในเวลานั้นได้เขียนเล่าว่า เมืองนี้ตั้งอยู่บนฝั่งด้านเหนือของแม่น้ำซอน (Son) ตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านขนาน ด้านยาวมีความยาวประมาณ ๙ ไมล์ ล้อมรอบไปด้วยคูที่ขุดลึกและเชื่อมกับแม่น้ำ กำแพงเมืองก่อด้วยซุง มีสะพานสำหรับข้ามและมีหอคอย มีการสร้างถนนอย่างดี มีตลาด โรงละคร สถานที่เล่นการพนัน มีสถานที่ประชุมของพวกสมาคมอาชีพและผู้ถือลัทธิต่าง ๆ ในเมืองมีคนและสัตว์พลุกพล่าน บ้านเรือนจะมีความสูง ๒–๓ ชั้น สร้างด้วยไม้ และมีการตระเตรียมการป้องกันไฟไหม้ไว้ด้วย

ตรงกลางเมือง เป็นที่ตั้งของพระราชวังของพระเจ้าแผ่นดิน มีกำแพงและอุทยานล้อมรอบ ในบริเวณของพระราชวังมีบ่อเลี้ยงปลา มีนกยูง ไก่ฟ้า พระราชวังสร้างด้วยไม้ ฉาบด้วยทองคำและเงินซึ่งมีลวดลายที่งดงามและประณีต เครื่องใช้ของพระเจ้าแผ่นดินทำด้วยทองคำสวยงาม ฯ ล ฯ

การขยายอำนาจของราชวงศ์เมารยะ

พระเจ้าจันทรคุปต์ ทรงเป็นกษัตริย์ที่เหี้ยมหาญและมีความทะเยอทะยาน พระองค์ตั้งพระทัยที่จะขยายอาณาเขตครอบคลุมดินแดนภาคเหนือของอินเดียทั้งหมด

ต่อมากษัตริย์แห่งซีเรียได้ยกทัพข้ามแม่น้ำสินธุเมื่อราว ๓๐๕ ก่อน ค.ศ. เข้ายึดครองฮินดูสถาน พระเจ้าจันทรคุปต์ได้ส่งกองทัพจำนวน ๖๐๐,๐๐๐ คนยกไปขับไล่ รายละเอียดของสงครามไม่ได้จดบันทึกไว้ ทราบแต่ว่าทั้งสองฝ่ายตกลงสงบศึกกันได้ โดยกษัตริย์แห่งซีเรียได้ดินแดนส่วนหนึ่งของอินเดีย ในสมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ ดินแดนที่อยู่ใต้อำนาจของพระองค์ได้แก่แคว้นสินธ์ (Sind) คาเธียร์วาร์ (Kathiawar) คุชราต (Gujerat) มัลวะ (Malwa)

หลังจากที่พระเจ้าจันทรคุปต์ขยายดินแดนออกไปอย่างกว้างขวางพอสมควรแล้ว พระองค์จึงได้ผนวชในลัทธิเชน โอรสของพระองค์คือพระเจ้าพินทุสารได้ขึ้นครองราชย์แทน พระองค์ได้ขยายดินแดนเพิ่มเติมและมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับกรีก เรื่องราวในสมัยนี้ไม่ทราบรายละเอียดมากนัก พระเจ้าพินทุสารสิ้นพระชนม์เมื่อปี ๒๗๓ ก่อน ค.ศ. โอรสของพระองค์คือพระเจ้าอโศกได้ขึ้นครองราชย์แทน[๒๔]

พระเจ้าอโศก พระเจ้าอโศกเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ ๒๗๓ ปีก่อน ค.ศ. พระองค์

เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่องค์หนึ่งของอินเดีย พระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระองค์ได้แก่

ก. การขยายอำนาจ พระเจ้าอโศกได้แผ่อำนาจลงไปทางใต้ กองทัพของพระองค์ได้ทำสงครามกับพวกดราวิเดียนแห่งแคว้นกาลิงคะ (Kalingas) สามารถยึดครองแคว้นนี้ได้สำเร็จ สงครามได้เกิดขึ้นเมื่อ ๒๖๒ ปีก่อน ค.ศ. และมีผู้เสียชีวิตจากสงครามครั้งนี้ถึง ๑๕๐,๐๐๐ คน ผลจากสงครามครั้งนี้มีผลทำให้พระเจ้าอโศกทรงเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา และอีก ๒—๓ ปีต่อมา พระองค์ก็ออกผนวช

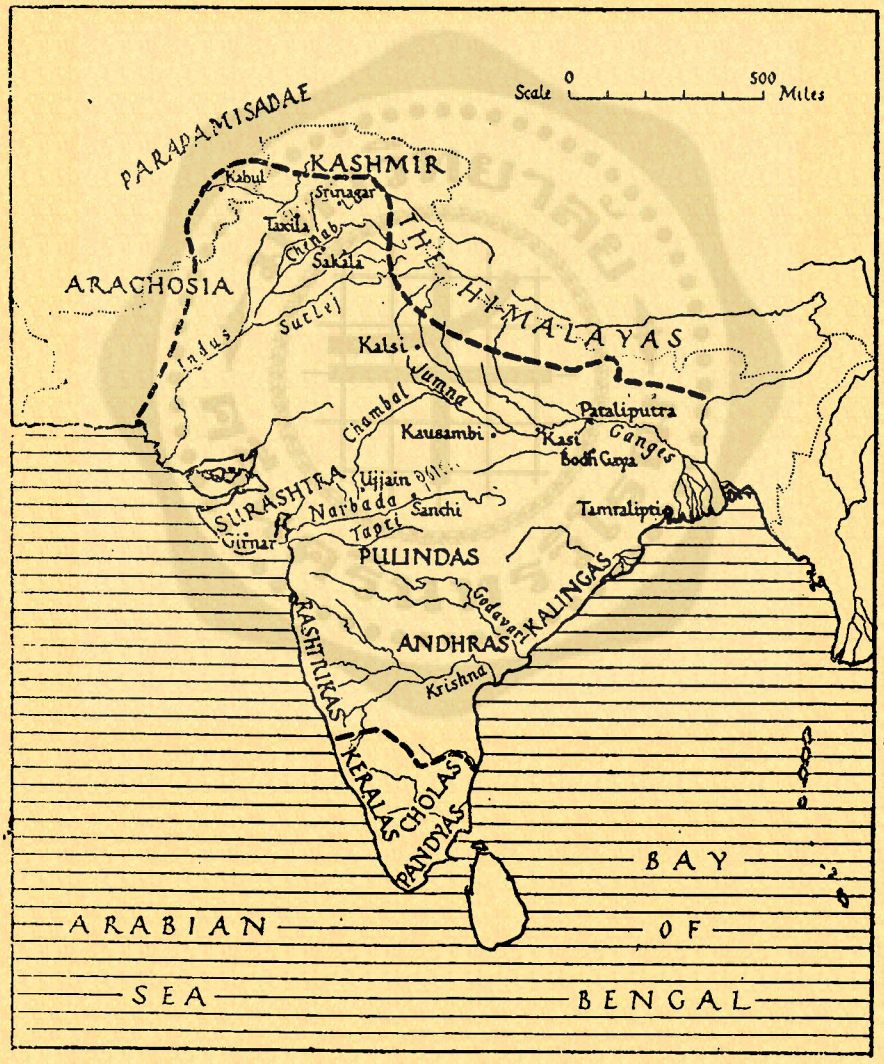

แผนที่แสดงจักรวรรดิของพระเจ้าอโศก

ข. การเผยแพร่พุทธศาสนา นับว่าเป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระเจ้าอโศก และเป็นสมัยที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุดในอินเดีย

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว ศาสนาพุทธได้แพร่หลายในหมู่ประชาชน แต่มิได้แผ่ไปทั่วจักรวรรดิของอินเดีย มาถึงสมัยพระเจ้าอโศกพระองค์ก็ได้จัดตั้งองค์กรที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการส่งมิชชันนารีไปเผยแพร่พุทธศาสนาในต่างประเทศ พระองค์จัดให้มีการสังคายนาพระสงฆ์ครั้งที่ ๓ ซึ่งจัดขึ้นที่นครปาฏลีบุตรเมื่อ ๒๕๓ ปีก่อน ค.ศ. และในปีนี้พระองค์ได้ส่งมิชชันนารีเดินทางไปสอนศาสนาในดินแดนที่ห่างไกล และตามแนวเทือกเขาหิมาลัย ตั้งแต่แคชเมียร์หรือกัศมีร์ไปจนถึงประเทศศรีลังกา และดินแดนอื่น ๆ เช่น คานธาระ เดคข่าน ทมิฬ ซีเรีย เอเชียตะวันตก อียิปต์ แอฟริกาเหนือ มาซีโดเนีย เอปีรัส (Epirus) พม่า ทำให้อิทธิพลของอารยธรรมอินเดียได้แพร่หลายไปสู่ดินแดนดังกล่าวนี้ด้วย

ในสมัยพระเจ้าดาริอุส กษัตริย์แห่งเปอร์เซีย พระองค์ได้ประกาศชัยชนะในการทำสงครามขยายอำนาจมาถึงแคว้นปัญจาบตะวันตกและแคว้นสินธ์ด้วยการจารึกไว้ในแผ่นศิลา แต่พระเจ้าอโศกทรงประกาศถึงชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ในการเผยแพร่พุทธศาสนา นับว่าเป็นการประกาศหลักธรรมแห่งความสงบสุขและสันติภาพ จารึกของพระเจ้าอโศกได้จารึกไว้ที่เสาหินพบอยู่ทั่วไป ตั้งแต่ภาคเหนือไปจนกระทั่งถึงแคว้นสิทธาปุระ (Siddapura) ในภาคใต้ และยังมีหลักฐานอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

ผลจากการเผยแพร่พุทธศาสนาของพระเจ้าอโศก ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในปัจจุบันเช่น ศรีลังกา พม่า ไทย เขมร จีน ลาว เกาหลี ญี่ปุ่น มองโกเลีย ทิเบต ต่างก็ได้รับพุทธศาสนาและอารยธรรมของอินเดีย ซึ่งเป็นผลงานของพระเจ้าอโศกทั้งสิ้น

ค. ผลงานทางด้านการปกครอง พระเจ้าอโศกทรงเป็นกษัตริย์นักปกครองที่ดี พระองค์ให้ความคุ้มครองแก่ประชาชน และปฏิบัติอยู่ในทศพิธราชธรรม พระองค์เป็นกษัตริย์ที่เคร่งครัดในพุทธศาสนา ทรงสร้างโรงพยาบาลรักษาคนและสัตว์ทั่วจักรวรรดิ ทรงออกกฎหมายห้ามจับปลาปีหนึ่งเป็นเวลา ๕๖ วัน

พระเจ้าอโศกปกครองอาณาจักรโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ปาฏลีบุตร และแต่งตั้งอุปราชไปปกครองอยู่ ๔ แคว้นได้แก่ แคว้นตักศิลาทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ แคว้นอุชเชนีทางภาคตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ แคว้นกาลิงคะทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนดินแดนนอกเหนือ

จากนี้อยู่ใกล้เมืองหลวง พระองค์ทรงปกครองโดยตรง

พระเจ้าอโศกได้สร้างเจดีย์ในพุทธศาสนาไว้อย่างมากมาย เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จไปเยี่ยมสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าที่สวนลุมพินีวัน พระองค์ได้สร้างเสาหินไว้เป็นอนุสรณ์อีกด้วย

พระเจ้าอโศกสิ้นพระชนม์เมื่อ ๒๓๗ ปีก่อน ค.ศ. เมื่อสิ้นพระเจ้าอโศกแล้ว อินเดียได้เกิดการแตกแยกกันอีกครั้งหนึ่ง แว่นแคว้นต่าง ๆ ทำสงครามกันเอง และยังประสบกับการรุกรานจากต่างชาติอีกด้วย[๒๕]

ความเจริญทางด้านอารยธรรมของราชวงศ์เมารยะ

อาชีพ อาชีพที่สำคัญได้แก่อาชีพการเกษตร ผู้ที่ประกอบอาชีพเพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ในวรรณะศูทร ชาวไร่ชาวนาต้องเสียภาษีที่ดินอย่างหนัก และไม่มีบทบาททางการเมืองคงมุ่งแต่สนใจการทำงานของตนในทุ่งนา

งานด้านช่างฝีมือ มีการจัดตั้งสมาคมอาชีพ (guilds) ช่างฝีมือเกิดขึ้นทำให้เกิดกลุ่มพลังต่าง ๆ หลายอาชีพ สมาคมอาชีพจึงมีอิทธิพลทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบอาชีพช่างฝีมือกับฐานะในชนชั้น สมาคมอาชีพบางประเภทได้รับความอุปถัมภ์จากกษัตริย์ ผู้ประกอบอาชีพช่างฝีมือบางคนร่ำรวยบางคนก็อยู่ในวรรณะศูทร แต่ขณะเดียวกันอาจจะดำรงตำแหน่งสูง ๆ ในสังคมของพวกพ่อค้า

สมัยพระเจ้าอโศกทรงสนับสนุนการค้าอย่างกว้างขวาง การที่พระองค์ยกทัพไปยึดแคว้นกาลิงคะทางแถบอ่าวเบงกอล ก็เพื่อมีพระราชประสงค์ที่จะขยายอำนาจการค้าทางทะเล

การเขียน หลักฐานที่เป็นจารึกของพระเจ้าอโศก แสดงให้เห็นว่า การเขียนนั้นเขียนเป็นตัวหนังสือแล้ว ไม่ใช้อักษรภาพแบบมนุษย์โบราณใช้กัน นับว่าเป็นตัวหนังสือที่เก่าแก่ที่สุดและไม่ใช่เป็นภาษาสันสกฤต

อักษรที่ใช้เขียนมีอยู่ ๒ แบบ แบบแรกเรียกว่าคาโรชธิ (Kharoshthi) แบบที่ ๒ เรียกว่าพราหมี ตัวหนังสือดังกล่าวสันนิษฐานว่าอาจจะเริ่มมีใช้กันในอินเดีย เมื่อประมาณ ๘๐๐ –๗๐๐ ปีก่อน ค.ศ. โดยพวกพ่อค้าซึ่งเดินทางติดต่อค้าขายระหว่างบาบิโลนกับเมืองท่าทางตะวันตกของอินเดียเป็นผู้นำเข้ามาเผยแพร่

ตัวหนังสือคาโรชธิ เป็นตัวหนังสือที่เขียนจากขวาไปซ้าย มีการค้นพบหลักฐานจารึกเก่าแก่เขียนด้วยตัวหนังสือคาโรชธิ ซึ่งจารึกเมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๕ ส่วนตัวหนังสือ

พราหมี นับว่าเป็นแม่บทของอักษรต่าง ๆ ที่แตกแขนงออกไป ในตอนแรกเขียนจากขวาไปซ้าย ต่อมาเขียนจากซ้ายไปขวา อันเป็นการเขียนตามปรกติ วัสดุที่ใช้เขียนเก่าแก่ที่สุดซึ่งค้นพบนั้น ได้แก่การเขียนลงไปในใบปาล์ม หรือไม่ก็เป็นเปลือกไม้ชนิดหนึ่ง ปากกาที่ใช้เขียนทำจากต้นอ้อ หรือไม่ก็เป็นเหล็กแหลม ต่อมาในตอนหลังจึงรู้จักใช้น้ำหมึก พวกพราหมณ์นิยมเขียนตัวหนังสือลงในแผ่นผ้า การเขียนด้วยหมึกนั้นเข้าใจว่าจะเริ่มใช้กันเมื่อศตวรรษที่ ๒ ก่อน ค.ศ. โดยพบจากบันทึกบนสถานที่เก็บอัฐิของพระพุทธเจ้า

วรรณคดี วรรณคดีที่สำคัญในสมัยราชวงศ์เมารยะได้แก่หนังสือเรื่อง ขัตธะ – วัตธุ (Katha Vatthu) เขียนโดยอุปคุปต์ ทิสสา (Upagupta Tissa) ขณะที่มีการประชุมสังคายนาพระสงฆ์ที่เมืองปาฏลีบุตร อีกเล่มหนึ่งเป็นชีวประวัติของพระเจ้าอโศก เขียนโดยพระองค์เอง และโปรดให้จารึกไว้ในศิลาตั้งไว้ทั่วไปในจักรวรรดิของพระองค์[๒๖]

การศึกษา มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นหลายแห่งเช่น มหาวิทยาลัยตักศิลา (Taxila) มหาวิทยาลัยอุชเชน (Ujjain) และมหาวิทยาลัยเบนาเรส (Benares) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยใหม่และมีชื่อเสียง การสอนส่วนใหญ่อยู่ในความควบคุมของพวกพราหมณ์ ในสมัยพระเจ้าอโศกพวกพระในพุทธศาสนาจัดตั้งโรงเรียนในวัดของตน หลักสูตรการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย เน้นในเรื่องวรรณคดี ศาสนา ไวยากรณ์ วาทการ เศรษฐกิจ การเมือง พวกที่ได้รับการศึกษาขั้นมหาวิทยาลัยมักเป็นชนชั้นกลาง จุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อสำเร็จออกไปรับราชการ

การศึกษาทางด้านเทคนิค สมาคมอาชีพการค้าเป็นผู้กำหนดมาตรฐานการศึกษาเพื่อให้มีทักษะในการประกอบอาชีพ ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ใช้ในการศึกษาชั้นสูง และนิยมใช้กันในหมู่ชนชั้นสูงเพื่อแสดงให้เห็นถึงความมั่งคั่งและการมีอำนาจ

ศาสนา การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ มีผลทำให้เปลี่ยนแปลงฐานะของพราหมณ์ไปด้วย ศาสนากลายเป็นเครื่องมือของรัฐและต่อต้านการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสังคม การแบ่งชนชั้นกลายเป็นเครื่องมือสนับสนุนโครงสร้างของสังคมมิให้เปลี่ยนแปลง

พวกพราหมณ์มีส่วนในการส่งเสริมให้พระเจ้าหลายองค์เด่นขึ้นมา พระเจ้าส่วนใหญ่ในคัมภีร์พระเวทถูกกำหนดให้มีฐานะใหม่ พระวิษณุ พระกฤษณะ กลายเป็นเทพเจ้าที่เด่นที่สุด พระศิวะก็ยังมีความเด่นอยู่ ลัทธิที่นับถือกันในระดับท้องถิ่นถูกดูดกลืนเข้าไปรวมในลัทธิฮินดู ลัทธิกฤษณะได้รับความนิยมนับถือกันมากในพวกสามัญชน นักกีฬา และคนเลี้ยงวัว

ศิลปะ ศิลปที่ผลิตออกมายังมีลักษณะผีมือหยาบ ๆ เช่นการทำอิฐเผาสีแดง ส่วนงานผีมือประณีต ได้แก่งานเจียระไนเพชรพลอยเป็นต้น

ก. สถาปัตยกรรม นิยมใช้อิฐกันอย่างแพร่หลายในการก่อสร้าง จะเห็นได้จากซากปรักหักพังของมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาที่สารนาถ (Sarnath) ซึ่งผีมือในการสร้างไม่ค่อยจะประณีตนัก ในสมัยพระเจ้าอโศกทรงสร้างศิลปวัตถุไว้มากมาย และนิยมก่อสร้างด้วยหินแทนไม้ สิ่งก่อสร้างที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบันได้แก่ เสาที่จารึกข้อความ ศิลาจารึก สถูป และถ้ำที่อยู่อาศัย สถูปนิยมสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เก็บอัฐิของพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว ได้มีการก่อสร้างสถูปจำนวนมากเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ สถูปที่มีชื่อเสียงมากคือมหาสถูปแห่งสัญจิ (Great Stupa of Sanchi) สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศก

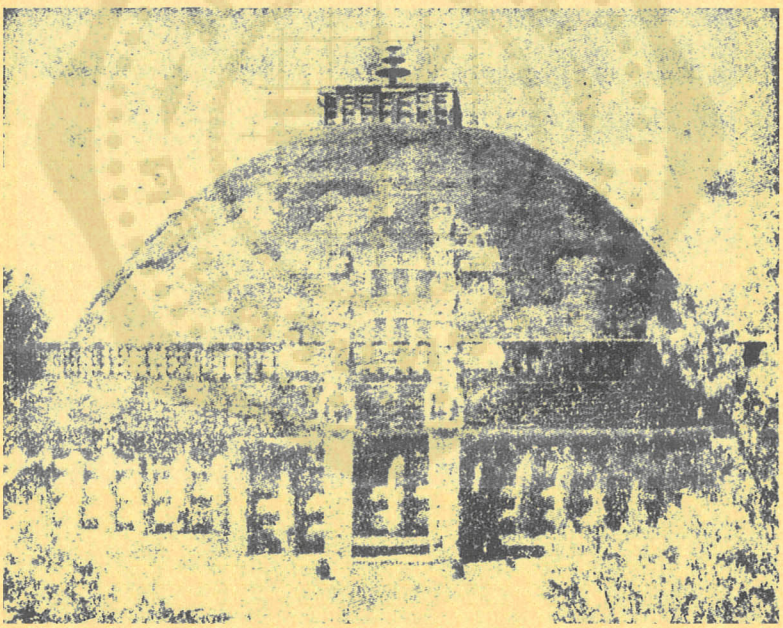

สถูปสัญจิ แสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านศิลป สมัยราชวงศ์เมารยะ

ข กจรแกะสลัก นิยมสลักเป็นภาพเกี่ยวกับเรื่องราวของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะสถานที่ที่พระพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ เทศนาสั่งสอน ฯ ล ฯ ทำให้เราสามารถทราบเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอินเดียในยุคนั้น[๑๗]

การปกครอง

ก. การบริหารราชการ กษัตริย์มีที่ดินกว้างใหญ่ไพศาล ทรงใช้ทาสทำงานในที่ดินของพระองค์ รายได้ส่วนใหญ่ของกษัตริย์มาจากการเก็บภาษีชนชั้นชาวไร่ชาวนา ที่ดินทั้งหมดถือเป็นทรัพย์สินของกษัตริย์ ชาวไร่ชาวนาต้องเสียภาษีประมาณหนึ่งในสี่ของรายได้จากผลผลิตทั้งหมด การเสียภาษีจะชำระเป็นสิ่งของหรือไม่ก็ถูกเกณฑ์แรงงาน

ข. การปกครองท้องถิ่น ที่นับว่าสำคัญคือการปกครองในระดับหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้า ผู้ใหญ่บ้านได้รับมอบหมายงานที่สำคัญก็คือการเก็บภาษีและหารายได้ให้แก่รัฐบาลกลาง ผู้ใหญ่บ้านมีสภาอาวุโสของหมู่บ้านเป็นที่ปรึกษา สภานี้เรียกว่า "ปัญจายัต" (Panchayat) ในขณะนั้นอาชีพหลักของชาวอินเดียก็คือการเกษตร รัฐบาลสนับสนุนเรื่องนี้ โดยแต่งตั้งข้าราชการให้ไปดูแลและจัดการในเรื่องชลประทานเพื่อทดน้ำเข้านาเหมือนเช่นที่ทำกันในอียิปต์ยุคโบราณ มีการขุดคูคลองระบายน้ำจากแม่น้ำไปสู่ที่ดินของชาวไร่ชาวนา

หลาย ๆ หมู่บ้านรวมกันเรียกว่า "โกปา" (gopa) (เทียบกับของไทยเราคือตำบล) ผู้ปกครองโกปาถือว่าเป็นข้าราชการชั้นสูง ข้าราชการของโกปาจะทำหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องชลประทาน การรังวัดที่ดิน การล่าสัตว์ การเกษตร การบำไม้ การขุดเหมืองแร่ การทำถนน

ค. การปกครองในส่วนกลาง การบริหารราชการที่เมืองหลวงจัดแบ่งงานรับผิดชอบทางด้านพลเรือน คณะกรรมการมี ๖ คณะ (board) ด้วยกัน แต่ละคณะจะมีกรรมการรับผิดชอบ ๕ คน คณะกรรมการ ๖ คณะแบ่งงานรับผิดชอบดังนี้

๑. คณะกรรมการตรวจตราโรงงาน
๒. คณะกรรรมการดูแลชาวต่างประเทศ
๓. คณะกรรมการทะเบียนประชาชน
๔. คณะกรรมการทางการค้าและการควบคุมตลาด
๕. คณะกรรมการควบคุมงานช่างฝีมือและควบคุมคุณภาพสินค้า
๖. คณะกรรมการเก็บภาษี

งานด้านกลาโหม มีคณะกรรมการ ๖ คณะ คณะละ ๕ คน แบ่งงานกันรับผิดชอบดังต่อไปนี้

๑. ฝ่ายทหารเรือ ๒. ฝ่ายพลาธิการ ๓. ฝ่ายทหารราบ
๔. ฝ่ายทหารม้า ๕. ฝ่ายรถศึก ๖. ฝ่ายช้าง

ยุทธวิธีการรบ พลทหารราบซึ่งเป็นทหารหลัก ทหารส่วนใหญ่มาจากชนชั้นกษัตริย์ และยังมีพวกช่างผีมือทำหน้าที่ผลิตอาวุธรวมอยู่ด้วย

หน่วยช้างทำหน้าที่ทางด้านบริการ รถศึกใช้รถเทียมม้า ยุทธวิธีในการรบใช้ยุทธวิธีแบบกรีกสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ มีการศึกษาในเรื่องยุทธศาสตร์ เชลยศึกที่ได้รับบาดเจ็บจะได้รับการยกเว้นชีวิต นอกจากนั้นยังมีตำรายุทธศาสตร์ว่าด้วยยุทธวิธีในการรบ ปรากฏอยู่ในหนังสือ ๕ เล่มเรียกว่าอรรถศาสตร์ (Arthasastra)

รัฐบาลกลาง ประกอบด้วยคณะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงและหน่วยงานที่มีความสำคัญเทียบเท่ากระทรวงได้แก่ กระทรวงการคลัง กระทรวงโยธาธิการ กระทรวงกฤษฎีกา กระทรวงวัง ยุติธรรม ทหารองครักษ์

เหนือขึ้นไปจากคณะรัฐมนตรี ประกอบด้วยองคมนตรี ๔ คนทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่พระเจ้าแผ่นดิน ได้แก่ประธานองคมนตรี (Diwan) ปุโรหิต (ที่ปรึกษาทางศาสนา) เสนาพัตร (Senapati = ประธานเสนาธิการทหาร) และยุวราชา (Yuvaraja = มกุฎราชกุมาร)

การเลือกกษัตริย์ กษัตริย์ผู้เป็นพระราชบิดาจะเลือกโอรสของพระองค์เป็นรัชทายาท แต่พระองค์จะพิจารณาจากโอรสที่มีคุณธรรม ฉลาด และเข้มแข็ง ทั้งนี้ทรงพิจารณาจากความนิยมของประชาชนด้วย

การสืบทอดตำแหน่งสำคัญ ๆ ใช้วิธีสืบตระกูล ยกเว้นแต่ตำแหน่งปุโรหิตซึ่งจะต้องมาจากพวกพราหมณ์ผู้ดำรงตำแหน่งชั้นสูง ตำแหน่งสำคัญ ๆ นั้นถือว่าจะต้องมาจากชาติกำเนิดสูงเป็นสำคัญที่สุด ดังนั้นบุคคลในวรรณะต่ำจึงแทบจะไม่มีโอกาสที่จะก้าวขึ้นสู่การมีอำนาจในตำแหน่งสำคัญได้เลยในประวัติศาสตร์อินเดีย

กษัตริย์ หรือพระเจ้าแผ่นดิน ทรงเป็นประมุขสูงสุดในด้านการบริหาร แม้ว่าจะมีอำนาจล้นฟ้า แต่ก็ถูกจำกัดโดยระเบียบประเพณีและกฎเกณฑ์ของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งกำหนดไว้แต่ละวันว่าพระองค์จะต้องทำอะไรบ้าง ยกตัวอย่างเช่นให้บรรทมได้วันละ ๔½ ชั่วโมง อาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง ใช้เวลาเสวยอาหาร ศึกษาหาความรู้ ทำพิธีทางศาสนาใช้เวลาประมาณ ๑½ ช.ม.

เวลานอกนั้นใช้พักผ่อน ส่วนเวลาสำหรับปฏิบัติราชการ ใช้เวลาทั้งสิ้นประมาณ ๑๓½ ช.ม. รวมไปถึงเวลาตอนกลางคืนด้วย ซึ่งพระองค์ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการฟังรายงานต่าง ๆ จากขุนนางและข้าราชการ

พระราชวังจะมีช่องทางเดินที่สลับซับซ้อนสำหรับเดินทางไปยังห้องของพระมเหสีหรือพระสนม การรักษาความปลอดภัยแก่กษัตริย์จะกระทำอย่างรัดกุม ก่อนจะบรรทมหรือช่วงเวลาที่จะบรรทมจะมีนักดนตรีมาบรรเลงขับกล่อม ห้องบรรทมของกษัตริย์จะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ เพื่อป้องกันการลอบปลงพระชนม์ หมายกำหนดการต่าง ๆ ของกษัตริย์จะกำหนดไว้ในตำราอรรถศาสตร์

ขบวนการทางกฎหมาย ในทางทฤษฎียอมรับในเรื่องความยุติธรรมในการตัดสินคดีและความยุติธรรมทางกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติกฎหมายมิได้ให้ความเสมอภาคแก่ทุกคนเท่าเทียมกัน พวกพราหมณ์จะได้สิทธิพิเศษมากที่สุด การลงโทษหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับวรรณะของผู้ที่จะถูกลงโทษ เช่นถ้าพวกศูทรทำร้ายพวกพราหมณ์จะถูกลงโทษถึงตัดแขน ขณะเดียวกันถ้าเป็นพวกพราหมณ์ทำร้ายศูทรจะไม่ถูกลงโทษถึงตัดแขนเป็นต้น

พื้นฐานของกฎหมายขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์อันศักดิ์สิทธิ์ (ธรรมะ) ข้อตกลงหรือประเพณีของหมู่บ้าน ระเบียบของสมาคมช่างฝีมือ ขนบธรรมเนียมประเพณีในครอบครัว และที่สำคัญก็คือพระราชโองการของพระเจ้าแผ่นดิน

กฎหมายสำหรับประชาชนที่สำคัญได้แก่ กฎหมายเกี่ยวกับการแต่งงานและการกำหนดสินสอดทองหมั้น กฎหมายมรดก บ้านเรือน การล่วงละเมิด หนี้สิน ทาส แรงงาน สัญญา การค้าขาย ฯลฯ กฎหมายอนุญาตให้มีการหย่าร้างกันได้ แต่ต้องได้รับความยินยอมจากทั้งสองฝ่าย แม่ม่ายก็มีสิทธิ์แต่งงานใหม่ได้

กฎหมายกำหนดลงโทษผู้กระทำผิดรุนแรงมาก จึงไม่ค่อยมีใครกล้ากระทำผิดกัน การพิจารณาคดีมักจะใช้สภาท้องถิ่นเป็นผู้ตัดสิน ถ้าไม่พอใจก็สามารถอุทธรณ์ผ่านศาลสูงไปยังพระเจ้าแผ่นดินโดยตรงได้

ผู้พิพากษาประกอบด้วยพราหมณ์ ๓ คนเป็นผู้ตัดสินคดี การพิจารณาคดีจะพิจารณาจากพยาน พยานจะต้องสาบานตนว่าจะไม่พูดเท็จ ถ้าเป็นพยานเท็จถูกจับได้จะถูกลงโทษโดยการปรับ ในการพิจารณาคดีอาญา ผู้ต้องหายกเว้นมาจากวรรณะพราหมณ์ จะถูกทรมานด้วย

วิธีต่าง ๆ เพื่อให้รับสารภาพ และการพิสูจน์ความผิดมีการใช้วิธีลุยไฟ ดำน้ำแข่งกัน ฯลฯ แบบศาลของไทยเราสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นใช้กัน

การลงโทษ กำหนดโทษตั้งแต่ปรับไปจนกระทั่งถึงประหารชีวิต แต่ถ้าเป็นพวกพราหมณ์ทำผิดและมีโทษถึงถูกประหาร ก็ได้รับอภิสิทธิ์แทนที่จะถูกประหารกลับได้รับโทษเพียงทำงานหนักในเหมืองแร่ตลอดชีวิต อย่างไรก็ตามกฎหมายอินเดียในยุคนั้นก็ยังให้ความเป็นธรรมแก่ผู้อ่อนแออยู่มากพอสมควร โดยเฉพาะให้ความคุ้มครองแก่สตรีในฐานะเป็นเพศที่อ่อนแอ เช่น การกำหนดโทษอย่างรุนแรงแก่ผู้ที่ลักพาหญิง ทำร้ายหญิงโสเภณีหรือหญิงทั่ว ๆ ไป รัฐเป็นผู้ควบคุมกิจการหญิงโสเภณี และเก็บภาษีหญิงโสเภณีในอัตราส่วนประมาณ ๖–๗% ของรายได้ทั้งหมด

การค้า รัฐบาลเข้าควบคุมการค้าทั้งภายในประเทศและการค้ากับต่างประเทศ โดยการแต่งตั้งผู้ตรวจการการค้า (Superintendent of Commerce) ทำหน้าที่ควบคุมการค้าและราคาสินค้า มีการเก็บภาษีสินค้าเข้าและสินค้าออก อัตราการเก็บจะแตกต่างกันไปตามมูลค่าของสินค้าเหล่านั้น อัตราการเก็บจากต่ำไปหาสูงประมาณ ๔–๕๐% ของมูลค่าสินค้า ถ้าเป็นสินค้าเกี่ยวกับศาสนาได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียภาษี พวกที่อยู่ชนบทเมื่อขนสินค้าเข้าไปในตัวเมืองจะต้องเสียภาษีผ่านด่านแบบของไทยเราสมัยโบราณที่เรียกกันว่า "อากรขนอน" (octroi)

เงินตรา รัฐเป็นผู้ผูกขาดการผลิตเงินตรา ซึ่งทำเป็นเหรียญเงินหรือไม่ก็เหรียญทองแดงเหรียญที่ใช้มีลวดลายต่าง ๆ งดงาม เหรียญที่ใช้ในอินเดียขณะนั้นเข้าใจว่าอาจจะนำมาจากเอเชียกลาง ส่วนเหรียญทองคำนั้นยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีการใช้กันหรือยัง

ชีวิตในสังคม ในสมัยที่ราชวงศ์เมารยะกำลังเจริญรุ่งเรือง สภาพความเจริญทางวัตถุก็หรูหราตามไปด้วย ประชาชนมีรสนิยมทางด้านความรักสวยรักงาม เช่นการแต่งตัวทันสมัย การปลูกบ้านนิยมใช้หินและอิฐแทนไม้ สตรียังได้รับการยกย่องในสังคม การหย่าร้างกระทำได้ แต่ต้องได้รับความยินยอมจากสองฝ่ายหรือทั้งสองฝ่ายไม่ได้อยู่ร่วมกันเป็นเวลานานก็สามารถหย่าร้างกันได้ หญิงที่เป็นภรรยามีสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัวได้ เช่นสินสอดทองหมั้น เครื่องประดับเป็นต้น เริ่มมีพิธีสัตตี แต่ไม่เข้มงวดนักถือว่าเป็นเพียงพิธีของการแสดงความจงรักภักดีต่อสามีเท่านั้น

การแบ่งชนชั้น มีการพัฒนาก้าวไกลไปจากเดิม โดยปรกติมีอยู่ ๔ ชนชั้น แต่ละชนชั้นแบ่งย่อยลงไปอีก และชนชั้นกษัตริย์หรือนักรบ มีความสำคัญมากขึ้นกว่าเดิม

กองทัพ การจัดระบบกองทัพมีลักษณะเป็นระเบียบแบบแผน มีการตระเตรียมอาวุธสำหรับทำสงครามกันอย่างพรักพร้อม พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในกิจการทหารทั้งหมด กองทัพของราชวงศ์เมารยะมีทั้งหมด ๔ กองทัพ ได้แก่กองทัพช้างมีกำลังพลช้างประมาณ ๓,๐๐๐–๔,๐๐๐ เชือก กองทัพรถศึกประมาณ ๒,๐๐๐ คัน กองทัพม้าประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน และกองทัพทหารราบประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ คน

หมู่บ้าน ชีวิตในหมู่บ้านมีความสงบและมีความสุข ในหมู่บ้านมีโรงแรมสำหรับให้ผู้เดินทางเข้าพัก มีสถานที่พักม้า มีบ่อนการพนัน มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่นโรงเต้นรำมีอยู่ทั่วไป

อาหาร อาหารหลักของชาวบ้านทั่วไปยกเว้นทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ คือการกินข้าว ลัทธิกินเจยังไม่ปรากฏ พวกพราหมณ์ยังนิยมกินเนื้อ เครื่องดื่มที่นิยมกันอย่างแพร่หลายได้แก่เบียร์ที่ทำมาจากข้าว ประชาชนส่วนใหญ่ไม่นิยมดื่มของเมา ยกเว้นวันฉลองหรือวันรื่นเริงจะดื่มและกินกันอย่างอึมหน่ำสำราญ[๒๘]

ความเสื่อมของราชวงศ์เมารยะและความแตกแยกในอินเดีย

เมื่อสิ้นพระเจ้าอโศก กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งราชวงศ์เมารยะแล้ว ราชวงศ์ก็เริ่มเสื่อมอำนาจ กษัตริย์ที่ปกครองแว่นแคว้นต่าง ๆ ภายในอาณาจักรถือศาสนาพราหมณ์ก็มี ถือพุทธก็มี ต่างก็เกิดความขัดแย้งและรบพุ่งกันเอง ในที่สุดอาณาจักรก็แตกแยกออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ อาณาจักรทางภาคตะวันออกและอาณาจักรทางภาคตะวันตก หลังจากนั้นแว่นแคว้นต่าง ๆ ก็ตั้งตนเป็นใหญ่และเป็นอิสระ แคว้นที่เป็นอิสระและก้าวขึ้นมีอำนาจที่สำคัญได้แก่แคว้นปารเถีย (Parthia) ซึ่งเริ่มมีอำนาจเมื่อศตวรรษที่ ๓ ก่อน ค.ศ. แคว้นแบคเตรียซึ่งผู้ปกครองมีเชื้อสายกรีกได้ผนวกส่วนใหญ่ของอัฟกานิสถานระหว่าง ๒๑๒–๒๐๖ ก่อน ค.ศ. พระเจ้าแอนติโอซัสที่ ๓ (Antiochus III) กษัตริย์แห่งซีเรียมีอำนาจเหนือแคว้นปารเถียกับแคว้นแบคเตรีย และพระองค์มุ่งขยายอำนาจไปทางตะวันตก แต่ต้องประสบกับความพินาศเสียก่อนในการทำสงครามกับกองทัพโรมัน

กษัตริย์อินเดียเชื้อสายกรีกที่มีอำนาจอีกองค์หนึ่งก็คือ พระเจ้ามิลินท์หรือเมนานเดอร์

(Menander, ๑๘๐ – ๑๖๐ ก่อน ค.ศ.) พระองค์เป็นกษัตริย์ถือพุทธและปกครองแคว้นปัญจาบ ทรงขยายอำนาจโดยทำสงครามและยึดดินแดนบางส่วนของแคว้นมคธ เข้ายึดครองมธุระ (Mathura) และตั้งใจจะยกทัพยึดปาฏลีบุตร แต่บังเอิญพวกสักกะยกทัพมารุกรานปัญจาบ ทำให้พระองค์ต้องยกทัพกลับเพื่อขับไล่พวกสักกะหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ไซเธียน" (Scythian) พระองค์สิ้นพระชนม์ในการรบ[๒๙]

การรุกรานของพวกสักกะ ถิ่นเดิมของพวกสักกะอยู่ในเอเชียกลาง มีความเข้มแข็งอยู่มาก จึงยกทัพเข้ามายึดดินแดนอินเดียภาคเหนือซึ่งมีผู้ปกครองเป็นชาวอินเดียเชื้อสายกรีก เมื่อยึดแคว้นแบคเตรียได้แล้ว จึงยกทัพเข้าโจมตีแคว้นปัญจาบ โดยยกทัพผ่านช่องทางโบลาน (Bolan Pass) หลังจากที่ยึดครองแคว้นปัญจาบได้แล้ว พวกสักกะจึงไปสร้างศูนย์กลางการปกครองที่มธุระ ต่อมาก็ย้ายไปอยู่ที่ตักศิลาและที่อื่น ๆ อีก พวกนี้ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากเปอร์เซีย ในปี ๙๕ ก่อน ค.ศ. ได้เข้ายึดครองแคว้นคานธาระ แม้ว่าพวกสักกะจะได้ขยายอำนาจในอินเดียได้อย่างกว้างขวาง แต่พวกนี้ก็มิได้ยกทัพลงเลยเข้ามาถึงที่ราบแม่น้ำคงคา

ในตอนหลังพวกสักกะมีศูนย์กลางการปกครองที่อุชเชนี ในช่วงที่สักกะมีอำนาจยิ่งใหญ่นั้น พวกนี้ได้ปกครองดินแดนอินเดียรวมแว่นแคว้นที่สำคัญเช่น มัลละ คาเธียวาร์ (Kathiawar) คัทช์ (Cutch) และคุชราต ราชวงศ์ของพวกสักกะได้ปกครองดินแดนอินเดียดังกล่าวสืบต่อมาอีกหลายร้อยปี จึงสูญเสียอำนาจแก่ราชวงศ์คุปตะคือในสมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ (Chandragupta II) เมื่อปี ค.ศ. ๓๘๘ หลังจากนั้นไปอาณาจักรของพวกสักกะก็แตกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย และในที่สุดก็ถูกแว่นแคว้นที่ปกครองโดยชาวอินเดียยึดครองไปหมดสิ้น

การขยายอำนาจของพวกกุษาณ (Kushan)

ในปี ๑๗๔ ก่อน ค.ศ. กลุ่มชนเผ่าเร่ร่อนที่เรียกกันว่าพวก "เยอ-ชิ (Yueh-chi) ถูกพวกฮั่นขับไล่ออกจากดินแดนคันสู (Kansu) และบริเวณกำแพงเมืองจีนซึ่งเป็นถิ่นดั้งเดิมของพวกนี้ พวกเยอ-ชิประมาณ ๕ แสนคนอพยพลงสู่ทางใต้ ซึ่งเป็นเส้นทางอพยพของชนเผ่าเร่ร่อนมานานแล้ว การอพยพลงทางใต้เป็นไปอย่างช้า ๆ และไม่มีหลักฐานแน่ชัด จนกระทั่งประมาณ ๗๐ ปีก่อน ค.ศ. พวกนี้จึงได้เข้ามาตั้งชุมชนของตนในแคว้นแบคเตรีย และต่อมาในราว ค.ศ. ๒๕ พวกนี้จึงได้รวมตัวกันเป็นอาณาจักรของตนขึ้น โดยมีศูนย์กลางการปกครองที่แคว้นกุษาณ เราจึงเรียกพวกนี้ว่าพวกกุษาณ[๓๐]

พวกกุษาณได้ขยายอำนาจโดยการเข้ายึดครองแคว้นคานธาระ (Gandhara) ขับไล่กษัตริย์อินเดียเชื้อสายกรีกออกจากตำแหน่ง เข้าครอบครองแว่นแคว้นเล็ก ๆ ที่ปกครองโดยพวกเชื้อสายกรีก ดินแดนของพวกสักกะและแคว้นปาร์เถียดินแดนของพวกกุษาณในสมัยที่มีอำนาจได้รวมไปถึงแคว้นปัญจาบ สินธ์ ภาคเหนือของแคว้นคุชราตและบางส่วนของอินเดียภาคกลาง

พงศาวดารอินเดียได้กล่าวถึงเรื่องราวของพวกนี้บ้างเหมือนกัน แต่ไม่ค่อยจะมีหลักฐานแน่นอนนัก ในสมัยที่เราทราบเรื่องราวของพวกนี้อยู่มากได้แก่สมัยของกษัตริย์กนิษกะ (Kanishka) ได้ขึ้นครองราชย์เมื่อปี ค.ศ. ๑๒๐ โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่เปศวร นับว่าเป็นกษัตริย์ที่ได้สร้างความเจริญทางด้านอารยธรรมแก่อินเดียอยู่มาก โดยเฉพาะทางด้านพุทธศาสนา

ความเจริญทางด้านอารยธรรมของพวกกุษาณ พวกกุษาณเมื่อเข้ามาปกครองดินแดนอินเดียก็ได้รับเอาอารยธรรมของอินเดียไปใช้ จารึกเกี่ยวกับเรื่องราวของตน ส่วนใหญ่จารึกเป็นภาษาสันสกฤต ภายในเวลาไม่นานนักพวกกุษาณได้เรียกชื่อต่าง ๆ เป็นภาษาอินเดียเกือบหมด และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของตนเป็นแบบฮินดู

การติดต่อกับดินแดนนอกอาณาจักร พวกกุษาณมีชัยชนะเหนือเอเชียกลาง โกตาน (Khotan) ยารคานด์ (Yarkand) กชาร์ (Kashar) การเข้าครอบครองดินแดนดังกล่าวทำให้พวกกุษาณได้มีโอกาสติดต่อค้าขายกับพวกโรมันในสมัยพระเจ้ากนิษกะ พระองค์สามารถควบคุมเส้นทางการค้าไปสู่จีน ทรงส่งทูตไปเผ้าจักรพรรดิแห่งอาณาจักรโรมัน และยังได้นำเอาเหรียญทองของพวกโรมันไปใช้ในอาณาจักรกุษาณด้วย

พระเจ้ากนิษกะทรงเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา และทรงเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา พระองค์โปรดให้มีการสังคายนา เพื่อแก้ปัญหาความแตกต่างของการตีความในหลักธรรมของพุทธศาสนา และแก้ไขปรับปรุงหลักธรรมขึ้นใหม่ให้ถูกต้อง นอกจากนั้น ยังจัดให้มีการทำสารานุกรมทางพุทธศาสนาอีกด้วย

ในสมัยนี้อารยธรรมอินเดียโดยเฉพาะทางด้านพุทธศาสนา และภาษาได้แพร่หลายไปสู่จีนและเอเชียตะวันออก -โดยผ่านตามเส้นทางที่เรียกกันว่า เตอรกีสถานของจีน (Chinese Turkestan) พระเจ้ากนิษกะได้นำเอาลัทธิดั้งเดิมที่พระองค์นับถืออยู่มาผสมกับพุทธ ทำให้เกิดเป็นลัทธิพุทธมหายาน และแนวความคิดของพุทธมหายานก็มีความสัมพันธ์กับแนวความคิดของฮินดูในขณะนั้นอย่างใกล้ชิดด้วย[๓๑]

ศิลปที่สำคัญในยุคนี้ได้แก่การนิยมแกะสลักเป็นเรื่องราวในพุทธศาสนา พระเจ้ากนิษกะทรงสร้างวัดที่ใหญ่โตแห่งหนึ่งในเมืองหลวง มีนามว่าปุรุชาปุระ (Purushapura) ซึ่งเป็นสถานศึกษาทางพุทธศาสนาที่ใหญ่โตแห่งหนึ่งในขณะนั้น โดยเฉพาะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๙–๑๐

การเสื่อมอำนาจของอาณาจักรกุษาณ เมื่อสิ้นพระเจ้ากนิษกะแล้ว (สิ้นพระชนม์ ค.ศ. ๑๖๒) อาณาจักรกุษาณก็เริ่มเสื่อมอำนาจ กษัตริย์องค์หลัง ๆ รับเอาวัฒนธรรมฮินดูไปใช้แทบทุกด้าน จึงถูกกลืนกลายเป็นชาวอินเดียไป ประมาณต้นศตวรรษที่ ๓ อาณาจักรกุษาณเริ่มแตกแยก แต่ในบางครั้งก็รวมกันได้ ระยะนั้นศูนย์กลางรวมอำนาจของพวกกุษาณอยู่ที่กรุงคาบูลในอัฟกานิสถานจนกระทั่งถูกพวกฮั่นรุกรานในศตวรรษที่ ๕ ดินแดนของอินเดียทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือที่เคยอยู่ใต้อาณาจักรกุษาณ ก็แตกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย ตั้งตนเป็นอิสระ เช่นเดียวกับแว่นแคว้นอินเดียในส่วนอื่น ๆ

ประวัติศาสตร์ภาคเหนือของอินเดียภายหลังการสิ้นอำนาจของอาณาจักรกุษาณไปแล้ว เราไม่ค่อยทราบเรื่องราวอะไรมากนัก นักประวัติศาสตร์จึงเรียกยุคนี้ว่าเป็นยุคมืดของอินเดีย จนกระทั่งล่วงมาถึงสมัยราชวงศ์คุปตะในคริสต์ศตวรรษที่ ๔ เราจึงทราบเรื่องราวที่ละเอียดของอินเดียอีกครั้งหนึ่ง

การตั้งอาณาจักรทางภาคใต้ของอินเดียและความเจริญทางด้านการค้า

ในขณะที่ชนเผ่าต่าง ๆ เข้ามารุกรานทางภาคเหนือของอินเดีย และได้ตั้งราชวงศ์ปกครองทางภาคเหนือของอินเดียอยู่นั้น ทางแถบภาคกลางและภาคใต้ของอินเดียก็เริ่มรวมตัวกันเป็นอาณาจักรเช่นเดียวกัน เช่นทางแถบเดคข่านหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าแคว้นทักษิณ และดินแดนของพวกทมิฬ (Tamil Land) เป็นต้น แต่อาณาจักรดังกล่าวรวมกันได้ไม่นานก็แตกแยกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย

ในบรรดาอาณาจักรทางใต้ที่สำคัญที่สุดก็คืออาณาจักรของพวกทมิฬ ประกอบด้วยแคว้นปานดยาส (Pandyas) แคว้นโจฬะ (Cholas) และแคว้นปัลลวะ (Pallawa) ประชาชนส่วนใหญ่ของอาณาจักรทมิฬก็คือชนชาติดราวิเดียนนั่นเอง

การปกครอง ในสมัยที่ราชวงศ์เมารยะมีอำนาจทางภาคเหนืออยู่นั้น พวกทมิฬทางใต้มีกษัตริย์ปกครองตนเองอย่างอิสระ กษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประชาชน โดยมีสภาประกอบด้วยตัวแทนจาก ๕ กลุ่มเป็นที่ปรึกษา ได้แก่ตัวแทนจากกลุ่มคณะรัฐมนตรี กลุ่ม

อนุศาสนาจารย์ กลุ่มนายพล กลุ่มข้าหลวงและกลุ่มสายลับ ชนชั้นสูงที่ได้รับเกียรติยกย่องมากที่สุดก็คือพวกนักปราชญ์ ถัดลงไปได้แก่พวกเจ้าของที่ดิน คนเลี้ยงสัตว์ นักล่าสัตว์ ศิลปิน ทหาร ชาวประมง และพวกที่ถือว่าเป็นชนชั้นต่ำที่สุดก็คือคนกวาดถนน

การค้าขาย ตั้งแต่ก่อนสมัยราชวงศ์เมารยะแล้ว พวกทมิฬมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านการค้ากับต่างประเทศ พวกทมิฬได้ส่งเรือเดินทะเลไปค้าขายถึงแถบเอเชียตะวันตก โดยเฉพาะแคว้นโจฬะมีกองเรือพาณิชย์ที่ใหญ่โต ติดต่อค้าขายกับ อียิปต์ กรีซ ลังกา พม่า ชวา และตะวันออกไกล ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษเป็นต้นมา พวกทมิฬมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องลมมรสุมและสมุทรศาสตร์เป็นอย่างดี จึงสามารถส่งเรือพาณิชย์ข้ามทะเลอาหรับ (Arabian Sea) แทนที่จะค้าขายทางแถบเมืองที่อยู่ริมฝั่งทะเลใกล้ ๆ เหมือนแต่ก่อน

สินค้าที่สำคัญในการค้ากับต่างประเทศได้แก่พริกไทย ขิง อบเชย ข้าว เครื่องเทศ เพชรพลอย กระดองเต่า การค้าของทมิฬเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองยิ่งขึ้นในเมื่อมีการติดต่อค้าขายกับอาณาจักรโรมัน โดยเฉพาะสินค้าประเภทเครื่องเทศ ขนสัตว์ เพชรพลอย ผ้าฝ้าย ซึ่งส่งไปขายถึงยุโรปได้กำไรอย่างงดงาม พวกโรมันได้มาจัดตั้งอาณานิคมของตนหลายแห่งทางแถบดินแดนของพวกทมิฬเพื่อประโยชน์ทางการค้า ประมาณกันว่าเฉพาะสินค้าประเภทท่อระบายน้ำอย่างเดียวที่ส่งจากโรมมาขายในอินเดียภาคใต้ มีมูลค่าประมาณปีละ ๔ ล้านดอลลาร์

การค้าระหว่างอินเดียภาคใต้กับอาณาจักรโรมันเจริญก้าวหน้าสูงสุดในสมัยจักรพรรดิเนโร (Nero) ของโรมัน หลักฐานจากการขุดค้นพบเหรียญต่าง ๆ ทางภาคใต้ของอินเดีย แสดงให้เห็นว่าในสมัยนั้นนิยมใช้เหรียญทองคำ เหรียญเงินและเหรียญทองแดงซึ่งผลิตมาจากโรมันและส่งมาจำหน่ายในอินเดียภาคใต้เป็นที่นิยมแพร่หลายกันมาก มีการขุดค้นพบเหรียญที่ผลิตมาจากโรมันจำนวนมากมายในภาคใต้ของอินเดีย ที่สำคัญก็คือการพบเหรียญทองอันหนึ่ง เป็นเหรียญที่พิเศษกว่าเหรียญอื่น ๆ คือเป็นเหรียญที่ผลิตขึ้นเป็นที่ระลึกต่อการที่โรมันมีชัยชนะในการยึดครองเกาะอังกฤษ เข้าใจว่าจะผลิตขึ้นในสมัยจักรพรรดิกลอดิอุส (Claudius, ค.ศ. 41–54)

มีการค้นพบเส้นทางเดินเรือที่สำคัญ ๆ และพวกนักเดินทางได้บันทึกการใช้เวลาเดินทางในสมัยนั้น เช่นนักเดินเรือชาวกรีกได้เดินทางออกจากเมืองท่าอเล็กซานเดรีย (Alexandria) เมื่อปี ค.ศ. ๔๕ มาถึงฝั่งทะเลของอินเดียใช้เวลา ๒ เดือน ในฤดูมรสุมเรือสามารถข้ามทะเลอาหรับไปสู่เกาะลังกาใช้เวลาเพียง ๑๕ วัน นอกจากนั้นเรือซึ่งออกจากเมืองท่าแอตต๊อค(Attock)

ริมฝั่งแม่น้ำสินธุบัจจุบันสามารถเดินทางไปถึงคลองสุเอซได้ใช้เวลาประมาณ ๒ บีครึ่ง

แม้ว่าอาณาจักรของพวกทมิฬ ในบางครั้งจะแตกแยกออกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย แต่บางครั้งก็สามารถรวมกันเป็นปึกแผ่นได้ อย่างไรก็ตามเมืองต่าง ๆ ในดินแดนแถบนี้ก็มีความเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง มีการสร้างเมืองใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย มีระบบการชลประทานที่ใหญ่โต มีการสร้างผลงานทางด้านสถาปัตยกรรมที่งดงามและมีชื่อเสียง ดังเช่นการสร้างวิหารที่แทนจอร์ (Tanjore) และมาดุระ (Madura) เป็นต้น

เรื่องราวของอินเดียภาคใต้ในระยะหลังๆ เราได้ทราบละเอียดจากบันทึกของมาร์โคโปโล (Marco Polo) ซึ่งเดินทางมาจากประเทศเทศจีนเพื่อกลับเวนิส ได้โดยสารเรือมาแวะเมืองท่าของอินเดียภาคใต้ เมื่อบี ค.ศ. ๑๒๙๓ X

ราชวงศ์คุปตะ (GUPTAS)

เมื่อราชวงศ์เมารยะเสื่อมโทรมและสิ้นอำนาจไปในที่สุด อาณาจักรอินเดียก็แตกแยกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อยและทำสงครามกันอย่างยุ่งเหยิง ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอารยธรรมหยุดชะงัก นักประวัติศาสตร์จึงเรียกว่ายุคมืดของอินเดีย ความยุ่งเหยิงดังกล่าวนี้ดำเนินไปจนถึงต้นศตวรรษที่ ๔ อินเดียจึงกลับรุ่งโรจน์เป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่ง โดยการสร้างจักรวรรดิใหญ่โต มีศูนย์กลางอยู่ที่ปาฏลีบุตร ภายใต้การปกครองของราชวงศ์คุปตะ ซึ่งมีพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๑ (คนละองค์กับพระเจ้าจันทรคุปต์แห่งพระราชวงศ์เมารยะ) เป็นกษัตริย์องค์แรก ราชวงศ์คุปตะได้สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่อินเดียทางด้านศิลปและวัฒนธรรม จนได้ชื่อว่าเป็นยุคทองของอินเดีย กษัตริย์ที่สำคัญของอินเดียในสมัยราชวงศ์คุปตะ เช่น

พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๑ พระองค์ได้ขยายอำนาจมีชัยชนะเหนือดินแดนตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำคงคาไปจนจดแม่น้ำยมุนา (Jumna) อันเป็นดินแดนของรัฐบัจจุบันคือเตอร์ฮัท (Tirhut) พิหาร (Bihar) และอูธ (Oudh)

พระเจ้าสมุทรคุปต์ (Samudragupta) เป็นโอรสของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๑ พระเจ้าสมุทรคุปต์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในราชวงศ์นี้ ทรงเป็นกษัตริย์นักรบและขยายอำนาจอย่างกว้างขวาง นับว่าในช่วงระยะ ๕๐๐ ปีก่อนสมัยของพระองค์ ไม่มีกษัตริย์องค์ใดของอินเดียจะขยายอาณาเขตได้กว้างขวางเทียบเท่าพระเจ้าสมุทรคุปต์ กล่าวคือ มีอาณาเขตตั้งแต่ระหว่างแม่น้ำยมุนากับแม่น้ำจัมบัล (Chambal) ทางตะวันตก และตั้งแต่ด้านตะวันออกของแม่น้ำ

ลูกลี่ไปจนจดเชิงเขาหิมาลัย รวมทั้งดินแดนแถบทิศเหนือและทิศใต้ของแม่น้ำนรบัด (Narbada) กษัตริย์แห่งแว่นแคว้นต่าง ๆ ในภาคเหนือ หัวหน้าชนเผ่าต่าง ๆ เจ้าผู้ครองรัฐต่าง ๆ ถูกบังคับให้ยอมรับอำนาจของพระเจ้าสมุทรคุปต์ อย่างไรก็ตามพระเจ้าสมุทรคุปต์ทรงรักษาความเป็นมิตรกับกษัตริย์แห่งกุษาณซึ่งมีศูนย์กลางการปกครองที่คาบูล และกษัตริย์แห่งเกาะลังกา

พระเจ้าสมุทรคุปต์ทรงจารึกชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ที่เสาหินของพระเจ้าอโศก จารึกดังกล่าวยังคงเก็บรักษาไว้จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ทำให้นักประวัติศาสตร์ได้ทราบเรื่องราวของพระองค์อย่างละเอียด นอกจากนั้นยังจารึกบทกวีที่เขียนสรรเสริญความยิ่งใหญ่ในการทำสงครามของพระองค์อีกด้วย พระเจ้าสมุทรคุปต์ได้ประกาศพระองค์เป็นจักรพรรดิและทรงอุปถัมภ์ลัทธิฮินดูและมีการฟื้นฟูลัทธิการใช้ม้าในการบูชายัญ ในบั้นปลายชีวิต พระเจ้าสมุทรคุปต์ใช้ชีวิตอย่างสงบและสนพระทัยทางด้านศิลป ทรงเป็นนักประพันธ์ ทรงอุปถัมภ์พวกนักกวี[๓๒]

พระเจ้าสมุทรคุปต์สิ้นพระชนม์ปีใดไม่ทราบแน่ชัด โอรสของพระองค์ได้ขึ้นครองราชย์แทนทรงพระนามว่า พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒

พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ ทรงเป็นกษัตริย์นักรบเช่นเดียวกับพระบิดา ทรงสนพระทัยทางด้านการทหารและการขยายอำนาจ พระองค์ได้ขยายอาณาเขตต่อไปอีกทุกทิศทาง ยกเว้นดินแดนทางใต้ พระองค์โปรดให้จารึกเรื่องราวของการทำสงครามจนได้ชัยชนะที่เบงกอลไว้ที่เสาหลักอันมีชื่อเสียงซึ่งเรียกกันว่า Iron Pillar ตั้งอยู่ ณ กรุงเดลฮี แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมสมัยแรกของยุคเหล็กในอินเดีย จารึกที่เสาเหล็กกล่าวถึงการทำสงครามในดินแดนของพวกแวนกา (Vanga) กล่าวถึงการยกทัพข้ามแม่น้ำสินธุซึ่งใช้เวลานานถึง ๗ เดือน และมีชัยชนะต่อพวกวาห์ลิกะ (Vahlika) เสาเหล็กมีความสูงถึง ๔๒ ฟุต ชัยชนะที่สำคัญของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ คือการขยายอำนาจไปทางตะวันตก ระหว่าง ค.ศ. ๓๘๘–๔๐๑ พระองค์ได้ผนวกแว่นแคว้นเช่นมัลวะ คุชราต และคาบสมุทรสุราษฎระ (Surashtra) ตลอดจนเมืองท่าสำคัญทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกก็ตกอยู่ใต้อำนาจของพระองค์ ทำให้พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ สามารถติดต่อกับต่างประเทศโดยทางเรือได้ ทำให้สามารถติดต่อค้าขายกับต่างประเทศโดยเฉพาะกับอียิปต์ได้อย่างสะดวก

สภาพของอินเดียสมัยนั้นจากบันทึกของฟาเหียน ระหว่างสมัยของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ มีหลวงจีนผู้บวชในพุทธศาสนาผู้หนึ่งมีนามว่า "ฟาเหียน" (Fa-hien) เดินทาง

จากประเทศจีนผ่านเอเชียกลางเพื่อมาศึกษาพุทธศาสนาในอินเดียระหว่างปี ค.ศ. ๓๙๙ – ๔๑๔ ฟาเหียนได้ข้ามแม่น้ำสินธุและท่องเที่ยวที่แคว้นกัศมีร์ (แคชเมียร์) และภาคใต้ของทิเบตอยู่พักหนึ่ง จากนั้นจึงเดินทางไปยังปาฏลีบุตรเพื่อเข้าร่วมสังคายนากับสงฆ์ในพุทธศาสนาที่ปาฏลีบุตร ฟาเหียนได้เห็นสภาพของอินเดียสมัยนั้นทางด้านต่าง ๆ และท่านได้บันทึกเรื่องราวที่พบเห็นไว้อย่างละเอียดจนกลายเป็นชาดกในพุทธศาสนา ท่านรู้สึกประทับใจความเคร่งครัดของพระสงฆ์อินเดียในยุคนั้นมาก เรื่องราวที่ท่านบันทึกไว้มีคุณค่าอย่างมากมายต่อนักประวัติศาสตร์รุ่นหลังผู้พยายามศึกษาเรื่องราวของราชวงศ์คุปตะ

ในบันทึกของฟาเหียน ได้ใช้คำว่าอาณาจักรกลาง (Middle Kingdom) ซึ่งหมายถึงดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำคงคา ท่านเล่าว่าประชาชนแถบนี้มีอยู่มากมายแต่ก็มีความสุขดี ประชาชนมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่นา แต่ต้องเสียภาษีที่ดินให้แก่รัฐ มีเสรีภาพที่จะไปไหนมาไหนได้ พระเจ้าแผ่นดินปกครองอย่างมีเมตตาไม่ใช้วิธีฆ่าฟันหรือการทรมาน ถ้าทำผิดกฎหมายจะถูกลงโทษตั้งแต่ขั้นต่ำสุดคือการปรับ และจะเพิ่มโทษหนักขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าก่อการกบฏครั้งที่ ๒ จะถูกลงโทษเพียงตัดแขนข้างขวา ทหารองครักษ์และขุนนางได้รับเงินเดือนประจำ ทั่วอาณาจักรประชาชนไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตและไม่ดื่มเครื่องดองของเมา ยกเว้นแต่พวกจัณฑาล พวกนี้ฆ่าสัตว์เพื่อเอาเนื้อไปขาย[๓๓] ชาวอินเดียจึงถือว่าเป็นพวกที่มีบาปอยู่ร่วมกับวรรณะอื่นไม่ได้ ต้องแยกตัวออกไปอยู่ในหมู่พวกเดียวกัน ในเมืองไม่มีการขายเนื้อสัตว์ และไม่มีการขายวัวควาย, การซื้อขายใช้เบี้ยเป็นเงินตรา

ที่ปาฏลีบุตร ฟาเหียนรู้สึกประทับใจพระราชวังสร้างด้วยหินและมีลวดลายของการแกะสลักไว้อย่างงดงาม พระราชวังแห่งนี้สร้างในสมัยพระเจ้าอโศก มีศิลปตามแบบพุทธมหายานและหีนยาน และมีพระสงฆ์ประจำอยู่ทั้งพระในลัทธิหีนยานและลัทธิมหายาน แต่ละฝ่ายมีจำนวนประมาณ ๖๐๐–๗๐๐ รูป

ท่านได้เล่าถึงเรื่องราวเกี่ยวกับแคว้นมคธว่า พวกวรรณะแพศย์ได้ช่วยเหลือประชาชนในเรื่องการกุศล การรักษาโรค โดยมุ่งช่วยเหลือคนยากจน คนสิ้นเนื้อประดาตัว เด็กกำพร้าแม่ม่าย คนพิการ ผู้เจ็บป่วยต่างก็เดินทางไปยังบ้านของพวกแพศย์ที่ใจอารี และพวกนี้ก็ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างดี ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนเหล่านี้ ได้รับแจกอาหารและยารักษาโรคโดยไม่ต้องเสียเงิน เมื่อความเดือดร้อนค่อยบรรเทาลงจึงได้เดินทางกลับบ้าน

การเดินทางในสมัยนั้นมีอันตรายรอบด้าน โดยเฉพาะอันตรายจากสัตว์ร้ายเช่น สิงห์โต เสือโคร่ง หมาป่า ซึ่งมีอยู่ชุกชุมทั่วไป ฟาเหียนบอกว่าภายในตัวเมืองเจริญรุ่งเรืองมั่งคั่ง แต่นอกเมืองออกไปประชาชนมีฐานะยากจน

เมื่อสิ้นพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ แล้ว ราชโอรสคือพระเจ้ากุมารคุปต์ที่ ๑ (Kumaragupta I) เสด็จขึ้นครองราชย์แทน แต่ไม่ปรากฏผลงานที่เด่นเท่าใดนัก จากนั้นราชสมบัติจึงตกอยู่แก่พระเจ้าสกันทคุปต์ (Skandagupta)

พระเจ้าสกันทคุปต์ ครองราชย์เมื่อประมาณ ค.ศ. ๔๕๔ ระยะแรกในรัชสมัยของพระองค์ ได้เผชิญหน้ากับศัตรูสำคัญคือพวกฮั่นซึ่งรุกรานยุโรปและอินเดียด้วย ถิ่นเดิมของพวกฮั่นอยู่ที่เอเชียกลาง การรุกรานของพวกฮั่นแบ่งออกได้เป็นสองสาย สายหนึ่งมุ่งไปทางตะวันตกยกเข้าโจมตีดินแดนของจักรวรรดิโรมันตะวันออก และข้ามแม่น้ำไรน์เข้าสู่ดินแดนของพวกโกล อีกสายหนึ่งเรียกว่าพวกฮั่นขาว (White Huns) ได้รุกลงไปทางใต้เข้าโจมตีอินเดียและมุ่งไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ พวกโรมันได้ทำไมตรีกับพวกฮั่นสำเร็จเมื่อปี ๔๕๑ จึงสามารถหยุดยั้งการรุกรานของพวกนี้ได้ ส่วนการรบพุ่งในอินเดียนั้น พระเจ้าสกันทคุปต์ก็สามารถมีชัยชนะต่อพวกฮั่นขาวได้ ทำให้อินเดียรอดพ้นจากความพินาศ หลังจากนั้นไปราชอาณาจักรมีความสงบสุขไปได้ ๑๕ ปี

ในราวปี ค.ศ. ๔๖๕ พวกฮั่นได้เริ่มรุกรานอีกครั้งหนึ่ง โดยเข้ายึดแคว้นกุษาณในแถบอัฟกานิสถาน และแคว้นคานธารา (Gandhara) อีก ๕ ปีต่อมา พวกฮั่นจึงได้รุกรานอินเดียอย่างขนานใหญ่โดยบุกรุกไปทั่วจักรวรรดิ ทำให้ราชวงศ์คุปตะแตกแยกออกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย (แคว้นมคธได้รวบรวมตั้งอาณาจักรและมีอำนาจอีกครั้งหนึ่งเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๘) และเป็นการสิ้นสุดของราชวงศ์คุปตะ

หัวหน้าของพวกฮั่นที่เข้ามาปกครองอินเดียมีนามว่าโตรามะ (Torama) ได้ขยายอำนาจและตั้งจักรวรรดิของตนในอินเดียภาคเหนือและภาคตะวันตกอย่างรวดเร็ว ต่อมาได้จัดตั้งศูนย์กลางการปกครองที่สักกะละ (Sakala) เชื้อพระวงศ์ของพวกฮั่นที่เข้าปกครองอินเดียในระยะหลัง ได้ปกครองอย่างทารุณโหดร้าย จึงเป็นที่เกลียดชังของชาวอินเดียยิ่งนัก ในไม่ช้ามหากษัตริย์แห่งแคว้นมคธทรงพระนามว่าพระเจ้าบัลลทิตย์ (Baladitya) ได้ทำสงครามเพื่อขับไล่พวกฮั่นให้ออกไปจากอินเดีย โดยมีแว่นแคว้นต่าง ๆ ในอินเดียให้การสนับสนุนและร่วมมือ

พวกชั้นถูกขับออกจากอินเดียจนหมดสิ้นเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๖ อย่างไรก็ตามทางแถบเอเชียกลาง พวกอั่นขาวยังสามารถรักษาอำนาจของตนไว้อย่างมั่นคง

พระเจ้าหรรษะ (Harsha) พระเจ้าหรรษะได้ขึ้นครองราชย์เมื่อปี ค.ศ.๖๐๖ ในขณะพระชนมายุได้ ๑๖ ปี พระองค์เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่องค์หนึ่งแห่งแคว้นธเนศร์ (Thanesar) พระมารดาของพระองค์มีเชื้อสายราชวงศ์คุปตะ พระองค์ตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่ที่จะรวมอินเดียภาคเหนือให้เป็นจักรวรรดิภายใต้การนำของพระองค์อีกครั้งหนึ่ง

พระองค์ได้ก้าวขึ้นสู่อำนาจโดยมีชัยชนะต่อพวกฮั่น ทรงทำสงครามกับแว่นแคว้นที่เป็นเพื่อนบ้าน ได้รับชัยชนะและรวมอยู่ใต้อำนาจของพระองค์ ชั่วระยะเวลาเพียง ๖ ปี กองทัพของพระเจ้าหรรษะก็ได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง ครอบครองดินแดนที่ราบภาคเหนือทั้งหมดตั้งแต่สัตเลช (Sutlej) ไปจนถึงแม่น้ำฮูกลี และตั้งแต่ภาคกลางของอินเดียไปจนถึงชายฝั่งทะเลจัมบัลและแม่น้ำนรบัด ส่วนทางตะวันออกนั้นขยายอำนาจไปถึงมณฑลอัสสัมในปัจจุบัน

ทางด้านความสัมพันธ์กับจีนนั้น พระเจ้าหรรษะได้ส่งทูตเดินทางไปติดต่อกับราชสำนักจีนเมื่อปี ค.ศ. ๖๔๑ นอกจากนั้นนักท่องเที่ยวชาวจีนมีนามว่า หยวน-ชวาง (Yuan-Chwang) เดินทางท่องเที่ยวในอินเดียหลายแห่ง และได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหรรษะที่เมืองกานยะอุช (Kanauj) ชาวจีนผู้นี้ได้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เขาได้พบเห็นในขณะนั้น ทำให้เราทราบว่าพระเจ้าหรรษะขยายอำนาจกว้างขวาง มีกองทัพที่เข้มแข็งใหญ่โต เช่น กองทัพช้างประกอบด้วยพลช้างถึง ๖๐,๐๐๐ เชือก กองทัพม้ามีกำลังพลถึง ๑๐๐,๐๐๐ เป็นต้น

พระเจ้าหรรษะทรงปกครองบ้านเมืองอย่างสงบสุขเป็นเวลาถึง ๓๐ ปี ระหว่างนี้แทบไม่มีการกบฏเกิดขึ้นเลย พระองค์ได้ให้ความเสมอภาคในการนับถือศาสนาในหมู่ประชาชนได้แก่ พุทธ ศิวะ และซุน เมืองที่สำคัญทางศาสนาในขณะนั้นได้แก่ คันยะคุปจ์ (Kanyakubja) ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางศาสนาพราหมณ์กับพุทธศาสนา เมืองเบนาเรส (Benares) เป็นศูนย์กลางของลัทธิศิวะและยังมีความสำคัญจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ความเจริญทางด้านอารยธรรมสมัยราชวงศ์คุปตะ

ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๔ เป็นต้นไป ชาวอินเดียที่เดินทางไปแสวงหาโชคและตั้งถิ่นฐานในดินแดนโพ้นทะเล ได้นำอารยธรรมของอินเดียตลอดจนพุทธศาสนาไปเผยแพร่ในดินแดนเขมร มลายู ชวา ในเวลาต่อมาลัทธิฮินดูก็ได้รับความนิยมในหมู่ประชาชนสืบแทนพุทธศาสนา

ในดินแดนดังกล่าว ยังมีหลักฐานปรากฏอยู่ถึงปัจจุบัน ในมลายูยังมีวิหารที่สร้างด้วยศิลาเพื่อบูชาพระศิวะมีความเก่าแก่อยู่ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๗ และที่ ๘ และยังมีจารึกประกาศถึงความยิ่งใหญ่ในการขยายอำนาจของปัลลวะอีกด้วย

ประมาณปี ค.ศ. ๖๐๐ พวกชาวเมืองกุชราตได้เริ่มตั้งถิ่นฐานและสร้างอาณานิคมของตนในชวา และในสมัยพระเจ้าหรรษะมีการเดินเรือโดยสารแล่นข้ามมหาสมุทรอินเดีย บรรทุกผู้โดยสารเที่ยวละประมาณ ๒๐๐ คน เส้นทางการเดินเรือนั้นติดต่อระหว่างตัมราลิพติ (Tamralipti) เกาะลังกา และเกาะชวา ทำให้ศิลปและวัฒนธรรมแบบฮินดูเจริญรุ่งเรืองในดินแดนเหล่านี้ จนกระทั่งศาสนาอิสลามได้ขยายอิทธิพลเข้ามาแทนที่ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒–๑๓

ความเจริญทางด้านต่าง ๆ

วรรณคดี ในช่วงศตวรรษที่ ๔–๗ เป็นช่วงที่มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดของวัฒนธรรมแบบฮินดู โดยเฉพาะทางด้านวรรณคดีซึ่งนิยมเขียนเป็นภาษาสันสกฤตและมีกฎเกณฑ์ในการเขียนที่รัดกุมยิ่งขึ้น มีการพัฒนารูปแบบของการประพันธ์ เช่นประเภทโคลง ชาดกและการละคร หนังสือสำคัญที่แต่งขึ้นในสมัยนี้มีอยู่หลายเล่มเช่น หนังสือกฎหมายที่เรียกกันว่ามนูธรรมศาสตร์ (Code of Manu) แต่งขึ้นเมื่อประมาณ ค.ศ. ๒๐๐ มีการรวบรวมมหากาพย์มหาภารตะเสร็จเรียบร้อยในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๕ เนื้อเรื่องในวรรณคดีมักจะเกี่ยวกับการสร้างสิ่งต่าง ๆ ความยิ่งใหญ่ของเทพเจ้าและวีระบุรุษ การสืบตระกูลของกษัตริย์ซึ่งมาจากเทพเจ้าแห่งดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนา รูปแบบที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีได้กลายมาเป็นโครงร่างของวัฒนธรรมฮินดูจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

มีการเขียนร้อยกรองเรื่องราวของพระเจ้าหรรษะ แต่ยังไม่อาจถือได้ว่าเป็นหนังสือชีวประวัติหรือเป็นผลงานทางประวัติศาสตร์ อาจถือได้ว่าเป็นวรรณคดีภาษาสันสกฤตเล่มหนึ่งเท่านั้น

กาลิทาสและการละคร หนังสือที่แต่งขึ้นในสมัยราชวงศ์คุปตะหลายเรื่องได้แต่งเพื่อนำไปแสดงละคร ละครชองอินเดียวิวัฒนาการมาจากการร้องและรำของพวกคณะละครเร่ ซึ่งมักนิยมเล่นในเรื่องเกี่ยวกับศาสนาโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประวัติของพระกฤษณะและพระวิษณุ สมัยราชวงศ์คุปตะ การละครเป็นเครื่องบรรเทิงสำหรับชนชั้นสูงหรือเชื้อพระวงศ์ การแสดงมักจะจัดกันในบริเวณพระราชวัง นักแสดงมีความสามารถที่เด่นมาก เวลาแสดงไม่ต้องจัดฉากให้ยุ่งยาก

เวทีแสดงก็จัดกันแบบง่าย ๆ ในการเริ่มต้นนั้นนิยมใช้เครื่องดนตรีบรรเลงก่อนแล้วจึงจะเริ่มแสดงกัน ในตอนแรกผู้แสดงนำฝ่ายหญิงจะปรากฏตัวพร้อมกับฉากที่เขียนภาพแบบละครสมัยใหม่ ผู้แสดงนำฝ่ายหญิงจะร้องเป็นกลอน ต่อมาจะมีการสนทนาโต้ตอบสลับกันไปกับการร้องเพลงและเต้นรำ[๓๔]

บทละครที่มีชื่อเสียงโด่งดังหลายเรื่อง แต่งขึ้นในช่วงประมาณต้นศตวรรษที่ ๕ และปลายศตวรรษที่ ๘ นักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือกาลิทาส (Kalidasa) มีชีวิตอยู่เมื่อต้นศตวรรษที่ ๕ งานชิ้นสำคัญของเขาคือการเขียนบทละคร ๓ เรื่องได้แก่เรื่องศกุนตลา (Shakuntala) วิกรมอรวสี (Vikramorvasi) และมาลาวิขัตนิมิตร (Malavikagnimitra) กาลิทาสยังได้เขียนบทสำหรับร้องเป็นกลอนและเขียนเป็นภาษาสันสกฤต บทประพันธ์ร้อยกรองสำหรับร้องของกาลิทาสที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือเรื่องที่แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า The Clound Messenger และเรื่อง The Four Seasons

ชาวยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ มีความสนใจต่อบทประพันธ์ของกาลิทาสเป็นอันมาก นักประพันธ์ชาวตะวันตกได้แปลผลงานของกาลิทาส เช่น เซอร์ วิลเลียม โจนส์ (Sir William Jones) ได้แปลบทละครเรื่องศกุนตลาเป็นภาษาอังกฤษ ทำให้นักประพันธ์ชาติต่าง ๆ ได้นำไปแปลเป็นภาษาของตนอีกต่อหนึ่งรวมทั้งของไทยเราด้วย ทำให้วรรณคดีของอินเดียได้แพร่หลายไปทั่วโลก และยังมีส่วนทำให้นักประพันธ์ชาติต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากวรรณคดีของอินเดียไปสอดแทรกในงานประพันธ์ของตนด้วย

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๖ บทละครที่ดีเด่นคือเรื่อง The Little Clay Cart เป็นละครผสมกับเรื่องตลก นักประพันธ์ผู้มีชื่อเสียงอีกคนหนึ่งคือดันดิน (Dandin) ผู้ประพันธ์บทละครเรื่อง Adventures of the Ten Princes ซึ่งมีเนื้อเรื่องสะท้อนให้เราได้ทราบเหตุการณ์เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๖ ในหนังสือเล่มนี้มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการขโมย การเล่นการพนัน และสุภาพสตรี

การแสดงการละครตลอดจนการแต่งบทละครของอินเดียได้เสื่อมลงในช่วงที่ชาวมุสลิมรุกรานอินเดีย บทละครอินเดียในช่วงนี้มักจะเป็นเรื่องลึกลับและเป็นละครร้องโดยคนคนเดียว มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตที่ต่ำต้อย ต่อมาละครแบบนี้กลับได้รับความนิยมแพร่หลายทางภาคใต้ของอินเดีย

การศึกษา สมัยคุปตะ อินเดียมีมหาวิทยาลัยที่ใหญ่โตที่สุดคือมหาวิทยาลัยนาลันทา

(Nalanda) ซึ่งเป็นแหล่งดึงดูดความสนใจของนักศึกษาทั่วเอเชียซึ่งมุ่งมาศึกษาที่นี่ มหาวิทยาลัยนาลันทาตั้งอยู่ทางใต้ของแคว้นพิหาร สร้างขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๔๗๐ เฉพาะอาคารที่สอนวิชาศาสนามีความสูงถึง ๖ ชั้น มีวิหารก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่สูงถึง ๓๐๐ ฟุต มีหอคอยและปราสาทจำนวนมากมายตั้งอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัย มีวิทยาลัยอยู่ ๘ แห่ง และหอสมุดสำหรับให้นักศึกษาได้ค้นคว้าอีก ๓ แห่ง

วิทยาการ มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิชาคณิตศาสตร์ ความรู้ทางด้านคณิตศาสตร์ของชาวอินเดียได้แพร่หลายไปถึงยุโรป ชาวอินเดียได้ค้นพบกฎเกณฑ์ของวิชาคณิตศาสตร์อยู่หลายอย่างเช่น ระบบเลข เลขศูนย์ ระบบทศนิยม

ทางด้านวิทยาศาสตร์ มีผลงานที่เด่นประการหนึ่งก็คือผลงานของนักดาราศาสตร์ผู้มีนามว่าอารยภัทร (Aryabhata; รัฐบาลอินเดียได้ตั้งชื่อนี้เป็นชื่อดาวเทียมดวงแรกของอินเดีย) มีชีวิตอยู่สมัยศตวรรษที่ ๕ ได้ตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับโลกหมุนรอบตัวเองและยังได้อธิบายถึงการเกิดสุริยุปราคาว่ามาจากปรากฏการณ์ของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์[๓๕]

สมัยนี้อินเดียมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเคมีและการผสมโลหะ ทำให้เกิดความก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมสีย้อมผ้าและการถลุงเหล็กเป็นต้น นอกเหนือจากนี้อินเดียยังเป็นแหล่งผลิตผ้าที่มีความงดงาม พวกชาวอาหรับและชาวยุโรปนำแบบอย่างการผลิตผ้าของชาวอินเดียไปใช้ ชาวอาหรับเรียกผ้าที่ส่งมาจากอินเดียว่าควิตแตน (quittan) ต่อมาจึงกลายมาเป็นคำว่า cotton (ฝ้าย) calico (ผ้าดิบ) เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำ Calicut ซึ่งเป็นชื่อเมืองในอินเดีย นอกจากนั้นยังมีคำภาษาอาหรับที่อังกฤษเรียกตามอาหรับเช่น chintz (ผ้าดอก) cashmere (ผ้าห่มขนแกะสำหรับสตรี) ฯลฯ คำเหล่านี้มาจากภาษาอินเดียทั้งสิ้น[๓๖]

สถาปัตย์และศิลปกรรม ในสมัยราชวงศ์คุปตะ มีการออกแบบสิ่งก่อสร้างด้วยศิลปแบบใหม่ ๆ สถาปัตยกรรมแบบคุปตะได้รับความนิยมแพร่หลายไปทั่วอินเดีย ตลอดจนนอกประเทศ เช่นเกาะลังกาเป็นต้น ตัวอย่างของการก่อสร้างในตอนต้นของสมัยราชวงศ์คุปตะได้แก่วิหารในลัทธิฮินดู สร้างด้วยอิฐและสลักไว้อย่างงดงาม วิหารซึ่งสร้างด้วยหินในระยะแรก ๆ มักจะสร้างหลังคาเป็นรูปทรงกระบอกและมีมุขยื่นออกไป

การก่อสร้างวิหารไม่ว่าจะเป็นสำหรับพุทธศาสนา ลัทธิเชนหรือศาสนาพราหมณ์มักจะสร้างรูปแบบคล้าย ๆ กัน และสร้างรูปแบบตามสมัยแห่งการเคารพนับถือ รูปปั้นยังถือว่าเป็น

ของสูง ภาพเขียนที่สวยที่สุดอยู่ที่วิหารอจันตะ (Ajanta) เขียนเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๘ วิหารก่อสร้างด้วยอิฐที่เซอร์ปุระ (Sirpura) นับว่าเป็นวิหารที่ประดับด้วยลวดลายศิลปที่งดงามยิ่ง วิหารอีก ๒ แห่งซึ่งสร้างขึ้นอย่างโอ่อ่าและสวยงาม คือที่โอริสสา (Orissa) และที่คะจุระโห (Khajuraho) สร้างขึ้นเมื่อประมาณ ค.ศ. ๑๐๐๐

ภาษา ในสมัยราชวงศ์คุปตะเริ่มมีการใช้ภาษาพื้นเมืองได้แก่ภาษาฮินดี เบงกาลี คุชราต และภาษาอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีปัจจุบัน

กีฬา รู้จักเล่นหมากรุกเมื่อประมาณ ค.ศ. ๗๐๐

การปกครอง สมัยนี้เป็นที่ยอมรับกันว่ากษัตริย์เป็นสมมุติเทพ เป็นเทพเจ้าบนพื้นพิภพ ทำให้ฐานะของกษัตริย์สูงส่งเหมือนเทพเจ้า อย่างไรก็ตามกษัตริย์ต้องยึดมั่นในคุณธรรม และจะต้องปกครองประชาชนให้อยู่อย่างสงบสุข แม้ว่ากษัตริย์จะมีอำนาจเด็ดขาดแต่ผู้เดียว แต่ก็ยังมีสภาองคมนตรีเป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์เช่นเดียวกับสมัยราชวงศ์เมารยะ

ในสมัยราชวงศ์คุปตะ ภายหลังศตวรรษที่ ๖ ไปแล้ว การปกครองแว่นแคว้นต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นแบบมีกษัตริย์ปกครองเกือบทั้งสิ้น ฐานะของกษัตริย์มั่นคงขึ้นกว่าแต่ก่อน มีการสืบราชวงศ์ที่ถาวร แต่บางแห่งก็ยังคงมีการเลือกผู้ปกครองอยู่ และบางแคว้นผู้หญิงก็อาจเป็นกษัตริย์ได้ ราชวงศ์คุปตะควบคุมการปกครองแว่นแคว้นโดยส่งข้าหลวงจากเมืองหลวงไปควบคุมดูแล ข้าหลวงเป็นผู้ที่กษัตริย์ทรงคัดเลือกและถือเป็นผู้แทนของพระองค์ ส่วนการปกครองท้องถิ่นมีสภาประกอบด้วยบุคคลผู้สูงอายุปกครอง หรือในบางชนบทมีพราหมณ์เป็นผู้ปกครอง การปกครองส่วนท้องถิ่นนี้รวมไปถึงการศาล ขนบธรรมเนียมประเพณีและอื่น ๆ อีกด้วย[๓๗]

กฎหมาย ราชวงศ์คุปตะปกครองประชาชนโดยใช้หลักแห่งความเมตตาธรรม ผู้ปกครองยึดหลักการปกครองที่เรียกว่า "ธรรมศาสตร์" และใช้กฎหมายปกครองซึ่งเรียกว่า "มนุธรรมศาสตร์" ผู้ที่ก่อตั้งลัทธิธรรมศาสตร์มีนามว่า "ยาชนะวัลคยา" (Yajnavalkya) มีชีวิตอยู่เมื่อประมาณกลางศตวรรษที่ ๔ และเป็นผู้ที่คัดค้านการลงโทษขั้นรุนแรงถึงประหารชีวิต

การเผยแพร่อารยธรรมอินเดียในต่างแดน

อิทธิพลทางด้านความคิด ปรัชญา อารยธรรมของอินเดียได้แพร่หลายไปถึงครึ่งโลก ประเทศที่ได้รับเอาวัฒนธรรมของอินเดียไปใช้เช่น จีน ญี่ปุ่น ทิเบต เขมร ลาว ไทย พม่า ลังกา โดยเฉพาะลังกานั้นยอมรับอินเดียในฐานะเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรม อิทธิพลของอารย-

ธรรมอินเดียสมัยราชวงศ์คุปตะได้แพร่หลายไปทั่วเอเชียทั้งทางบกและทางทะเล สำหรับทางบกนั้นมิชชันนารีชาวอินเดียได้เดินทางไปเผยแพร่พุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ ของเอเชีย อีกทั้งได้นำเอาแบบอย่างการศึกษาของมหาวิทยาลัยนาลันทาไปเผยแพร่ด้วย

ในสมัยนี้จีนกับอินเดียมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด แต่จีนมีความระมัดระวังในเรื่องการลอกแบบจากอารยธรรมอินเดีย เพราะจีนมีอารยธรรมของตนมั่นคงอยู่แล้ว จึงมิได้ลอกแบบอินเดียอย่างเต็มที่

ส่วนทางด้านทะเลนั้น พวกพ่อค้าอินเดียได้เดินทางไปค้าขายและตั้งหลักแหล่งในดินแดนต่าง ๆ ทางแถบเอเชียอาคเนย์ บางทีก็ไปตั้งตนเป็นผู้ปกครองชาวพื้นเมืองและเผยแพร่อารยธรรมของตน

ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑ แล้วที่ชาวอินเดียได้แล่นเรือข้ามทะเลไปสู่ดินแดน พม่า มลายู บอร์เนียว ชวา อินโดจีน ลังกา และตั้งถิ่นฐานเป็นอาณานิคมของอินเดีย เช่นอาณาจักรฟูนันเป็นต้น ชาวอินเดียได้ตั้งราชวงศ์ปกครองชาวพื้นเมืองในเอเชียอาคเนย์หลายราชวงศ์และมีอิทธิพลอยู่หลายศตวรรษ ดังปรากฏหลักฐานซึ่งเป็นปูชนียสถานหลายแห่งในเขมร เช่นนครวัต สร้างขึ้นเมื่อประมาณ ค.ศ. ๑๑๐๐ เพื่อบูชาพระศิวะตามลัทธิฮินดู ภาพสลักตามฝาผนังของนครวัตสลักเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ของลัทธิฮินดูแทบทั้งสิ้น

ราชวงศ์ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งปกครองอาณาจักรที่สำคัญในเอเชียอาคเนย์อีกแห่งหนึ่งคือราชวงศ์ไสเลนทร์. (Sailendra) ซึ่งปกครองอาณาจักรศรีวิชัยได้แผ่อิทธิพลครอบคลุมมาถึงมลายูภาคใต้ของไทย ชวา และบาหลี เจริญรุ่งเรืองอยู่ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๙–๑๓ ราชวงศ์ไสเลนทร์นับถือพุทธศาสนา ดังนั้นจึงมีการสร้างวัดตามแบบพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย นอกจากนั้นยังได้สร้างเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก ที่โบโรเบอร์เดอร์ (Boroburdur) ในชวา[๓๘]

ความเสื่อมของราชวงศ์คุปตะและความแตกแยกในอินเดีย

ราชวงศ์คุปตะสามารถรวมภาคเหนือของอินเดียและปกครองอย่างเป็นปึกแผ่น เจริญรุ่งเรืองไปได้ประมาณ ๒ ศตวรรษจึงเริ่มเสื่อมอำนาจ และถูกพวกชนเผ่าฮั่นรุกราน ราชวงศ์คุปตะสิ้นอำนาจเมื่อประมาณปลายศตวรรษที่ ๕ หลังจากนั้นจักรวรรดิทางภาคเหนือของอินเดียก็แตกแยกกันอีกครั้งหนึ่ง เหตุการณ์ได้ล่วงเลยมาประมาณอีก ๑๐๐ ปีจึงได้มีกษัตริย์ผู้มีความ

สามารถเชื้อสายราชวงศ์คุปตะก้าวขึ้นสู่อำนาจอีกครั้งหนึ่ง คือพระเจ้าหรรษะ พระองค์ได้รวบรวมอินเดียภาคเหนือเป็นจักรวรรดิที่มั่นคงอีกครั้งหนึ่ง และสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่อาณาจักร พระเจ้าหรรษะสิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. ๖๔๗ หลังจากนั้นไปจักรวรรดิของพระองค์ก็เริ่มเสื่อมอำนาจและนำไปสู่ความแตกแยก ราชวงศ์คุปตะสิ้นอำนาจโดยเด็ดขาดเมื่อศตวรรษที่ ๘ หลังจากนั้นอินเดียแตกแยกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย แต่ละแคว้นต่างมีอิสระในการปกครองตนเอง

นับตั้งแต่ราชวงศ์คุปตะสิ้นอำนาจไปจนถึงศตวรรษที่ 11 อินเดียไม่ได้ติดต่อมีความสัมพันธ์กับจีนเหมือนดังแต่ก่อน ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า ชาวฮินดูถือว่าตนเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่กว่าทุกชาติ อินเดียมีความเจริญทุกด้านที่ไม่มีชาติใดเทียบเท่าได้ ดังนั้นการที่อินเดียติดต่อใกล้ชิดกับชนชาติอื่นที่มีอารยธรรมด้อยกว่าตน จึงทำให้อินเดียไม่ก้าวหน้าทางด้านอารยธรรมอย่างต่อเนื่อง

นับตั้งแต่ศตวรรษที่ ๗ เป็นต้นไป อินเดียเริ่มตกอยู่ในยุคเสื่อม ระบบการแห่งชั้นวรรณะกลับเจริญขึ้นและถือกันอย่างจริงจังและเข้มงวด ระบบการแบ่งชนชั้นทำให้อินเดียหยุดชะงักความเจริญทางด้านความคิด ปรัชญา การเมือง ยุทธวิธีในการทำสงคราม การติดต่อกับโลกภายนอก ศิลป วรรณกดี ศาสนาก็พลอยเสื่อมโทรมไปด้วย การเมืองการปกครองเสื่อมโทรม มีการคอรัปชั่นกันทั่วไป ประชาชนหมดศรัทธาต่อผู้ปกครอง

กล่าวโดยสรุป ในช่วงระยะตั้งแต่ ๓๐๐๐ ปีก่อน ค.ศ. จนกระทั่งถึง ค.ศ. ๑๐๐๐ เป็นช่วงที่ต่างชาติหลายเชื้อชาติเช่นกรีก เปอร์เซีย ไซเธียน ฮั่น ฯลฯ ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดียไม่ขาดสาย ชนชาติเหล่านี้ได้เข้าผสมปนเปกับชาวพื้นเมืองดั้งเดิมจนเกิดชนเชื้อชาติผสมขึ้นมาใหม่ ชนชาวพื้นเมืองเดิมที่เคยนับถือลัทธิฮินดูเมื่อได้รับวัฒนธรรมจากต่างชาติ ก็นำเอามาปนกับลัทธิของตนเอง ลัทธิฮินดูจึงกลายเป็นลัทธิผสม นับถือพระเจ้าหลายพระองค์เช่น พระพรหมณ์ พระวิษณุ เจ้าแม่กาลี พระพุทธเจ้า ดังนั้นชาวอินเดียรุ่นหลังจึงมีการนับถือลัทธิฮินดูผิดแผกแตกต่างไปจากลัทธิฮินดูดั้งเดิม

ลัทธิฮินดูใหม่ ได้รับเอาลัทธิอื่น ๆ เข้ามาปะปนกับของตนอย่างง่ายดาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้เวทมนตร์คาถาหรือการนับถือผีสางเทวดา ลัทธิศาสนาได้ครอบคลุมและมีอิทธิพลเหนือความคิดและศิลปของชาวอินเดีย ตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งมาถึงสมัยใหม่ ศาสนาก็ยังมีอิทธิพลเหนือจิตใจของชาวอินเดียโดยไม่เปลี่ยนแปลง

การปกครองของอินเดียในสมัยโบราณนั้น ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการปกครอง

ดังนั้นจักรวรรดิจะเข้มแข็งหรือเสื่อมโทรมก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของพระเจ้าแผ่นดิน อย่างไรก็ตาม ชาวอินเดียมีขนบธรรมเนียมประเพณีการปกครองอย่างหนึ่งซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ กับการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่เป็นการปกครองในระดับหมู่บ้าน กล่าวคือแต่ละหมู่บ้านจะมีสภาหมู่บ้านเรียกว่าปัญจายัต (Panchayat) มีลักษณะเป็นการปกครองตนเอง ชาวอินเดียมีส่วนร่วมในการปกครองเฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น ในระดับที่ใหญ่กว่านี้ตลอดจนระดับจักรวรรดิจึงเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจ ระบบการปกครองอินเดียจึงไม่ก้าวหน้า เป็นเหตุทำให้อินเดียต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของต่างชาติ

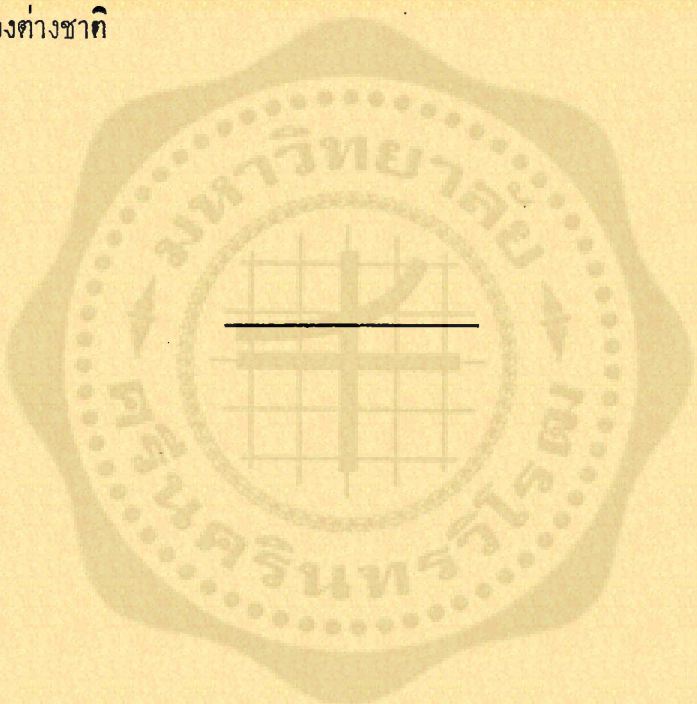

เชิงอรรถบทที่ ๑

๑. Sir George Dunbar *A History of India* Vol. I, p. 1

๒. V.D. Mahajan *A History of India* Vol. 1, pp. 16–17

๓. D.D. Kosambi *An Introduction to the Study of Indian History* pp. 49-51

๔. V.D. Mahajan, *op. cit.* pp. 19–20

๕. Sir George Dunbar, *op. cit.* p. 9

๖. D.D. Kosambi, *op. cit.* p. 75

๗. Robert I. Crane *The History of India; Its Study and Interpretation* p. 14

๘. Sir Percival Griffiths *Modern India* pp. 22–24

๙. D.D. Kosambi, *op. cit.* pp. 82–83

๑๐. Sir George Dunbar, *op. cit.* pp. 9–16

๑๑. V.D. Mahajan, *op. cit.* pp. 47–51

๑๒. ยวาหระลาล เนห์รู *พบถิ่นอินเดีย* หน้า ๒๔๙-๒๖๓

๑๓. The Columbia Encyclopedia, Vol. II, 1963, p. 951

๑๔. เพ็ชรี สุมิตร *ประวัติวัฒนธรรมอินเดีย* หน้า ๖๑

๑๕. The Columbia Encyclopedia, Vol. II, 1963, p. 951

๑๖. Sir George Dunbar, *op. cit.* pp. 24–26

๑๗. V.D. Mahajan, *op. cit.* pp. 66–67

๑๘. Catherine Atwater Galbraith and Rama Mehta *India: Now and Through Time* p. 61

๑๙. Ibid, pp. 61–62

๒๐. Encyclopedia Americana, 1974, p. 940

๒๑. A. Smith, C.I.E. *The Oxford History of India* p. 10

๒๒. ถนอม อานามวัฒน์ *เอเชียใต้* (แบบเรียนกรมวิชาการ) หน้า ๑๑

๒๓. Mechael Edwardes *A History of India* pp. 37–39

๒๔. H.G. Rawllinson *India A Short Cultural History* p. 75

๒๕. V.D. Mahajan, *op. cit.*, pp. 99–104

๒๖. Sir George Dunbar, *op. cit.*, pp. 53–54

๒๗. Michael Edwardes, *op. cit.*, pp. 50–53

๒๘. Sir George Dunbar, *op. cit.*, pp. 39–47

๒๙. H.G. Rawlinson, *op. cit.*, pp. 91–92

๓๐. V.D. Mahajan, *op. cit.*, pp. 129–130

๓๑. H.G. Rawlinson, *op. cit.*, pp. 95–96

๓๒. V.D. Mahajan, *op. cit.*, pp. 142–143

๓๓. Iibd, p. 149

๓๔. H.G. Rawlinson, *op. cit.*, pp. 134–135

๓๕. V.D. Mahajan, *op. cit.*, pp. 163

๓๖. Thomas Walter Wall Bank *India in the New Era* p. 34

๓๗. เพชรี สุมิตร *ประวัติวัฒนธรรมอินเดีย* หน้า 94–95

๓๘. Thomas Walter Wall Bank, *op. cit.*, pp. 34–35

บทที่ ๒
ประวัติศาสตร์สมัยกลาง

การขยายอำนาจของมุสลิมและราชวงศ์มูมัล

ศัตรูภายนอกที่ยกเข้ามารุกรานอินเดียในระยะแรกนั้น ได้ยกกองทัพมาจากทางทิศทะวันตกเฉียงเหนือ แต่พอมาถึงสมัยกลางศัตรูที่ยกทัพมารุกรานอินเดีย ได้ยกทัพมาจากแอฟริกาเหนือและยุโรปภาคใต้ ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อศตวรรษที่ 8 นั่นคือการขยายอำนาจของมุสลิม

การขยายอำนาจของมุสลิมในอินเดีย

ในปี ค.ศ. 622 พระมะหะหมัด ศาสดาแห่งศาสนาอิสลาม ได้รวบรวมลูกศิษย์จำนวนหนึ่งหนีออกจากเมืองเม็กกะ ดินแดนที่เป็นสถานที่ประสูติของพระองค์ไปสู่เมืองเมดินา (Medina) หลังจากนั้นไปอีก ๑๐๐ ปีต่อมา สาวกของพระองค์ได้ขยายอำนาจและสร้างจักรวรรดิของอิสลามอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่แอตแลนติกไปจนถึงอัฟกานิสถาน และจากทะเลสาบแคสเบียนไปจนถึงแม่น้ำไนล์

การเข้าครอบครองแคว้นสินธ์ ในปี ค.ศ. ๗๑๑ ชาวอาหรับภายใต้การนำของมุฮัมมัด กาซิม (Muhammad Qasim) พร้อมด้วยกองทัพที่เข้มแข็งเข้ายึดครองแคว้นสินธ์ได้สำเร็จเมื่อปี ๗๑๒ กาซิมจัดตั้งรัฐบาลปกครองแคว้นสินธ์ภาคใต้ โดยใช้ชาวฮินดูเป็นลูกมือในการปกครอง ต่อมาในปี ๗๑๓ จึงได้เข้ายึดมุลตาน (Multan)[๑]

ขณะนั้นพวกอาหรับได้เข้าครอบครองแคว้นสินธ์และปัญจาบภาคใต้ในฐานะผู้พิชิต กาซิมได้วางรากฐานการปกครองขึ้นใหม่ และเริ่มผึงรกรากของอิสลามในเวลาต่อมา ผู้มีชัยชนะพยายามมาเผยแพร่ศาสนาอิสลาม รวมไปถึงการจัดการปกครองและเก็บภาษีประชาชน กาซิมมิได้ใช้อำนาจปกครองชาวฮินดูอย่างกดขี่ แต่ยังให้ความเมตตาแก่ชาวฮินดูอยู่บ้าง และยังยินยอมให้ชาวอินเดียมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ซึ่งผิดกับพวกผู้นำอาหรับรุ่นแรก ๆ ใช้วิธีฆ่าฟันถ้าไม่ยอมเปลี่ยนมานับถืออิสลาม

ศาสนาอิสลามได้ลดความเชื่อถืออย่างรุนแรงลง แต่เดิมถือว่าพระมะหะหมัดคือศาสดาและพระเจ้าองค์เดียว ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงหลักการไม่ยึดถือพระเจ้าแต่เพียงอย่างเดียว แต่ใช้วิธีสอนในเรื่องธรรมชาติ จริยธรรม กฎหมายในสังคม ชาวมุสลิมจึงเกิดแตกแยกกันและนำไปสู่การตั้งนิกายใหม่ ๆ ด้วยเหตุที่มีการตีความในพระคัมภีร์ที่แตกต่างกัน พวกมุสลิมที่เข้ามาปกครองอินเดียในระยะแรกจึงอยู่ใต้การควบคุมของกาลิปห์แห่งแบกแดด ต่อมาจึงพยายามปกครองแว่นแคว้นอย่างอิสระไม่ขึ้นกับทางแบกแดดเหมือนแต่ก่อน ดังเช่นในปี ค.ศ. ๘๗๑ รัฐอิสลามในอินเดีย ๒ รัฐ ก็ประกาศตนเป็นอิสระและปกครองตนเอง ต่อมาแว่นแคว้นที่มีผู้ปกครองเป็นชาวมุสลิมก็ประกาศตัวเป็นอิสระเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

การที่แคว้นอิสลามประกาศเป็นอิสระได้นั้น เป็นเพราะทหารอาหรับที่เข้ามายึดครองอินเดีย ได้แต่งงานกับชาวพื้นเมืองอินเดีย จึงกลายเป็นชาวอินเดียไป ขณะเดียวกัน การปกครองระดับท้องถิ่นก็อยู่ในกำมือของชาวอินเดียที่ถืออิสลาม และเก็บภาษีชาวฮินดูอย่างยุติธรรม แต่การรุกรานที่สร้างความเสียหายย่อยยับแก่อินเดียก็คือการรุกรานของมุสลิมชาวเตอร์กในอัฟกานิสถาน ภายใต้การนำของมะหะหมุดแห่งฆัซนี (Mahmud of Ghazni)

การรุกรานของมะหะหมุดแห่งฆัซนี มะหะหมุดมีความตั้งใจที่จะขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวาง โดยการรวมดินแดนอินเดียภาคเหนือเพื่อก่อตั้งเป็นจักรวรรดิ เขาได้นำกองทัพเข้ายึดสิสตาน (Sistan) จากนั้นจึงเริ่มรุกรานแคว้นปัญจาบเมื่อปี ค.ศ. ๑๐๐๑ สามารถมีชัยชนะต่อกษัตริย์แห่งแคว้นปัญจาบ ต่อมาจึงทำสงครามกับปัญจาบครั้งที่ ๒ ในปี ๑๐๐๘ ในครั้งนี้แคว้นปัญจาบได้รับความช่วยเหลือจากแว่นแคว้นเพื่อนบ้าน แต่ไม่อาจต่อต้านกองทัพอันแข็งแกร่งของมะหะหมุดได้ ปัญจาบต้องพ่ายแพ้อย่างย่อยยับ และถูกปล้นทรัพย์สินอันมีค่าไปจำนวนมากมาย

นับจากนั้นเป็นต้นมา กองทัพของมะหะหมุดได้เข้าโจมตีแว่นแคว้นต่าง ๆ เข้าปล้นสะดมขนทรัพย์สินอันมีค่ากลับไปยังฆัซนีพร้อมทั้งจับผู้คนนำไปขายเป็นทาส รัฐกานยะอุช (Kanauj) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของพวกฮินดูในขณะนั้น ก็ตกอยู่ภายใต้การยึดครองของมะหะหมุด

ในปี ๑๐๒๑ มะหะหมุดผนวกปัญจาบไว้ในจักรวรรดิของตน หลังจากนั้นได้นำทัพโจมตีไปทั่วอินเดียภาคเหนือ กองทัพของมะหะหมุดได้ทำลายวิหารและวัดของพวกฮินดูไปมากมาย ในปี ๑๐๒๔ ได้นำทัพข้ามทะเลทรายอันกว้างขวางของอินเดีย พร้อมด้วยอูฐ ๓๐๐๐๐ ตัว

เพื่อใช้สำหรับบรรทุกน้ำจืด และมุ่งโจมตีแคว้นโสมนาถ (Somnath) ทหารฮินดูได้ต่อสู้อย่างกล้าหาญและเข้มแข็งเพื่อป้องกันวัดของตนจำนวนนับพันมิให้ถูกทำลาย แต่ไม่อาจป้องกันได้สำเร็จ ทหารฮินดูเสียชีวิตราว ๕๐,๐๐๐ คน มะหะหมุดสามารถยึดโสมนาถได้ พร้อมทั้งขนทรัพย์สินจำนวนมหาศาลกลับไปยังฆัซนี

ชื่อเสียงแห่งความดุร้ายและทารุณของมะหะหมุดเป็นที่เลื่องลือ ทหารฮินดูจึงต่อสู้โดยไม่ยอมแพ้ง่าย ๆ ถึงแม้จะยอมแพ้ก็อาจจะถูกฆ่าตายเช่นเดียวกัน ในบางครั้งมีการประหารเชลยศึกฮินดูครั้งละนับพัน ๆ คน เมืองต่าง ๆ ตลอดจนโบสถ์วิหารถูกทำลายย่อยยับ กิตติศัพท์แห่งความโหดร้ายของทหารมะหะหมุดทำให้ผู้ชายชาวฮินดูต้องต่อสู้อย่างจนตรอก ในบางครั้งพวกเขาต้องฆ่าลูกฆ่าเมียของตนเสียก่อน เพื่อให้พ้นจากการถูกฆ่าอย่างทารุณ วิธีการฆ่าลูกฆ่าเมียก็คือ พาลูกเมียไปนั่งบนกองฟืนสำหรับเผาศพ พร้อมกันนั้นก็ทำพิธีตามประเพณีฮินดู จากนั้นผู้เป็นพ่อก็จะจุดไฟเผา เมื่อลูกเมียตายหมดแล้วเขาก็จะออกไปต่อสู้กับกองทหารมุสลิมจนสุดความสามารถแต่ก็ต้องตายตามไปด้วย[๒]

การที่พวกฮินดูพ่ายแพ้แก่มุสลิม เป็นเพราะกองทัพฮินดูใช้ยุทธวิธีการรบที่ล้าหลัง คือยังใช้แบบโบราณ โดยมีกองทัพช้างเป็นหลัก การรบด้วยการใช้ช้างจึงงุ่มง่ามและอุ้ยอ้าย แต่พวกมุสลิมใช้กองทัพม้าซึ่งปราดเปรียวและรวดเร็วเป็นหลักในการรบ จึงได้เปรียบกว่าทหารฮินดูอย่างมากมาย จุดบกพร่องอื่น ๆ ของพวกฮินดูได้แก่การแตกแยกรวมกันไม่ติด นอกจากนั้นระบบการปกครองของพวกฮินดูล้าหลัง ทำให้อ่อนแออีกด้วย ส่วนการที่มะหะหมุดได้โจมตีฆ่าฟันชาวฮินดูอย่างทารุณโหดร้ายนั้น ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกเกลียดชังของชาวฮินดูที่มีต่อมุสลิมฝังอยู่ในจิตใจและต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน

ผลงานของมะหะหมุด แม้ว่าในการรบแต่ละครั้งเขาจะได้แสดงความสามารถในการรบและความทารุณโหดร้าย แต่มะหะหมุดเป็นบุคคลที่มีความชื่นชมในความงามของศิลปและส่งเสริมการศึกษา ผลงานของเขาทางด้านศิลปและวิทยาการที่สำคัญเช่น

๑. สร้างสุเหร่าที่ใหญ่โตที่สุดแห่งหนึ่งที่ฆัซนี สุเหร่าแห่งนี้สร้างด้วยหินอ่อนและหินแกรนิตอย่างงดงาม

๒. สร้างมหาวิทยาลัยและหอสมุดขนาดใหญ่

๓. อุปถัมภ์พวกนักปราชญ์และนักประพันธ์ ในสมัยนี้มีนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงผู้หนึ่ง

คือ อบู–ริฮัน มุฮัมมัด (Abu–Rihan Muhammad) หรือมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า อัล–เบอรูนี (Al–Beruni) เป็นทั้งนักวิทยาศาสตร์และนักประพันธ์ เป็นชาวเมืองเคียฟ ถูกจับมาเป็นเชลยแต่ได้รับการยกย่องจากมะหะหมุด เขามีความสนใจและลงมือศึกษาปรัชญาและวิทยาศาสตร์ของฮินดูอย่างจริงจัง อัลเบอรูนีได้เขียนหนังสือประวัติศาสตร์และประเพณีของอินเดียขึ้นเล่มหนึ่ง หนังสือเล่มนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีของชาวมุสลิมที่เด่นเล่มหนึ่ง[๓]

ความแตกแยกในจักรวรรดิของมุสลิมชาวเตอร์ก มะหะหมุดเป็นผู้ปกครองที่ปกครองด้วยตัวคนเดียวเด็ดขาดและมิได้วางรากฐานการปกครองไว้ในจักรวรรดิของตน ครั้นเมื่อเขาสิ้นชีพในปี ค.ศ. ๑๐๓๐ จักรวรรดิของเขาก็เริ่มแตกแยกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย บุตรชายของเขาได้แย่งชิงอำนาจกัน จนนำไปสู่สงครามกลางเมือง บางคนได้ขึ้นครองราชย์แต่ก็ไม่สามารถรักษาความเป็นปึกแผ่นได้ ในปี ค.ศ. 1151 กษัตริย์แห่งแคว้นฆอรี (Ghori) ซึ่งอยู่ใต้การปกครองของฆัซนี ได้ยกทัพเข้าโจมตีฆัซนี ทำลายฆัซนี นครที่โอ่อ่างดงามเสียย่อยยับ สิ่งก่อสร้างที่งดงามภายในตัวเมืองถูกเผาไฟพินาศ เหลือเพียงหลุมฝังศพของมะหะหมุดและสุเหร่าในศาสนาอิสลามอีก ๒–๓ แห่งเท่านั้น หลังจากนี้ไปจึงเกิดสงครามระหว่างแว่นแคว้นต่าง ๆ

ในปี ค.ศ. ๑๑๗๕ มุฮัมมัด ฆอรี (Muhammad Ghori) ได้ยกทัพมาจากอัฟกานิสถานเข้ายึดครองมุลตาน และในปี ๑๑๘๒ เขาได้เข้ายึดครองแคว้นสินธ์ทั้งหมด และต่อมาก็ได้เข้าครอบครองแคว้นปัญจาบ มุฮัมมัดวางแผนขยายอำนาจไปทั่วภาคเหนือของอินเดีย ฤดูหนาวปี ค.ศ. ๑๑๙๐–๑๑๙๑ เขาได้ยกทัพโจมตีอาณาจักรเดลฮี ต่อมาก็สามารถยึดครองเดลฮีได้สำเร็จ ตลอดจนแว่นแคว้นต่าง ๆ ของอินเดียภาคเหนือ เมื่อขยายอำนาจในภาคเหนือจนพอใจแล้ว มุฮัมมัดได้ส่งกองทัพรุกลงทางใต้ มุฮัมมัด ฆอรี ประสบชัยชนะต่อพวกฮินดูและสามารถสร้างจักรวรรดิมุสลิมอีกครั้งหนึ่ง

รัฐต่าง ๆ ที่เป็นฮินดู ต้องยอมส่งบรรณาการไปให้มุฮัมมัด ฆอรี ซึ่งปกครองโดยวิธีส่งคนของตนไปปกครองแว่นแคว้นอินเดียที่ยึดได้ พวกข้าหลวงมุสลิมที่เข้ามาปกครองนั้น ได้ปกครองฮินดูอย่างกดขี่ และพยายามบีบชาวฮินดูให้นับถือศาสนาอิสลาม อย่างไรก็ตามข้าหลวงมุสลิมก็ยังยินยอมให้ข้าราชการระดับรอง ๆ ลงไปเป็นชาวฮินดู ส่วนพวกหัวหน้านั้นเป็นชาวมุสลิม ระบบการปกครองแบบนี้ดำเนินไปจนกระทั่งถึงศตวรรษที่ ๑๖

ในปี ค.ศ. ๑๑๙๓ มุสลิมได้เข้าโจมตีแคว้นพิหาร ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญ

รุ่งเรืองของพุทธศาสนาในขณะนั้น วิหารต่าง ๆ ในพุทธศาสนาถูกทำลายพินาศจนหมดสิ้น มีผลทำให้พุทธศาสนาไม่สามารถฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ได้อีก และเป็นการสิ้นสุดของพุทธศาสนาในอินเดียภาคเหนือ พวกพระสงฆ์ต้องอพยพหนีไปอยู่ที่เนปาล ทิเบตหรือไม่ก็ภาคใต้ของอินเดีย มุฮัมมัด ฆอรีสิ้นชีพเมื่อปี ค.ศ. ๑๒๐๖ ผู้สืบราชสมบัติองค์ต่อมาก็มีนโยบายขยายอำนาจเช่นเดียวกัน โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเดลฮี และมุ่งขยายอำนาจไปทางภาคใต้ เขายึดครองอาณาจักรของพวกฮินดูในเดคข่านและดินแดนของพวกทมิฬ

การสร้างอารยธรรมของมุสลิมในช่วงศตวรรษที่ ๑๒–๑๓ เมื่อมุสลิมมีชัยชนะเหนืออินเดีย สุลต่านแห่งเดลฮีแม้ว่าจะดุร้าย แต่ก็ได้สร้างความเจริญทางด้านศิลปให้แก่อินเดียอย่างมากมาย โดยเฉพาะทางด้านการก่อสร้างตามแบบอย่างของศาสนาอิสลาม เช่นการสร้างสุเหร่า หลุมฝังศพ พระราชวัง ฯลฯ ซึ่งเป็นศิลปที่งดงามมาก

ต้นศตวรรษที่ ๑๓ มีการก่อสร้างสถานที่ใหญ่โตและมีชื่อเสียงได้แก่การสร้างมัสยิดจามิ (Jami Masjid) และคุตบ์ มินาร์ (Kutb Minar) สถานที่เด่นอีกแห่งหนึ่งคือหอคอยแห่งชัยชนะ (Tower of Victory) สร้างเสร็จเมื่อ ปี ค.ศ. ๑๒๓๒

ในการก่อสร้างสุเหร่าระยะแรก ๆ มีลักษณะศิลปแบบอิสลามผสมฮินดู และยังปะปนกับศิลปของลัทธิเชน ซึ่งเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมของฮินดูแบบเก่าแก่ ลักษณะที่เป็นของอิสลามได้แก่รูปโดม ส่วนโค้งยอดหอคอยมีลักษณะเพรียวแหลมขึ้นไป และออกแบบใหญ่โตแข็งแรง นิยมแกะสลักตามฝาผนัง ผืมือประณีตงดงาม

สถานการณ์ทั่วไปในอินเดียภาคเหนือระหว่างศตวรรษที่ ๑๓–๑๕

ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ในการขยายอำนาจของมะหะหมุดแห่งฆัซนีและมุฮัมมัดฆอรี นับว่าเป็นการวางรากฐานการปกครองของชาวเตอร์กและชาวอัฟกันที่มีต่อชาวพื้นเมืองฮินดู โดยใช้เดลฮีเป็นศูนย์กลางการปกครอง นครเดลฮีเป็นชัยภูมิยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่ง เหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางในการขยายอำนาจไปถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคาภาคกลางและภาคตะวันตกของอินเดีย นอกจากนั้นเดลฮียังอยู่ในเส้นทางอันสะดวกที่จะเชื่อมโยงไปถึงอัฟกานิสถาน

จากการปกครองของพวกเตอร์กและพวกอัฟกัน ได้มีผลกระทบต่อดินแดนส่วนต่าง ๆ ทางภาคเหนือของอินเดีย ได้แก่แคว้นคุชราต มัลวะ จวนปุระ (Juanpur) เบงกอลและภาคเหนือของเดคข่าน วัฒนธรรมแบบอิสลามได้เข้าไปปะปนกับวัฒนธรรมของอินเดีย นอกจากนั้น

ยังมีวัฒนธรรมจากชนชาติต่าง ๆ ที่อพยพมาจากเอเชียกลางและเอเชียตะวันตก ได้แก่มองโกล อัฟกัน เตอร์ก เปอร์เซียน อาหรับ อบิสสีเนียน (Abyssinians)[๔] พวกนี้เป็นพวกผจญภัยและชอบเสี่ยงโชค บางคนดำรงตำแหน่งสูง ๆ ในวงราชการของสุลต่าน บางคนฉวยโอกาสแย่งชิงบัลลังก์ของสุลต่านไปเลยก็มี ในตอนหลังสุลต่านจึงถูกลดฐานะลงไปเรื่อยๆ จนกลายมาเป็นกษัตริย์แห่งแคว้นเท่านั้น

สุลต่านที่เดลฮีตั้งใจจะขยายอำนาจไปทั่วอินเดีย จึงส่งทหารไปโจมตีแว่นแคว้นต่าง ๆ อาณาจักรในเดคข่านได้ต่อสู้ขัดขวางอย่างเข้มแข็งมากที่สุด ทำให้สุลต่านประสบความล้มเหลวในการเข้าครอบครองเดคข่าน เป็นเหตุให้สุลต่านต้องเลิกล้มความคิดที่จะสร้างจักรวรรดิ แว่นแคว้นต่าง ๆ จึงมีระบบการปกครองแบบกษัตริย์ปกครองแคว้นอย่างอิสระ ความคิดในเรื่องการสร้างจักรวรรดิของชาวมุสลิมเพื่อปกครองชาวฮินดูมิได้หมดไป และประสบความสำเร็จอีกครั้งหนึ่งในสมัยราชวงศ์มูฆัล เมื่อศตวรรษที่ ๑๖

ความเจริญทางด้านวรรณคดี ราชสำนัก ของสุลต่าน ที่เดลฮีดึงดูดนักคิดทางการเมือง นักประพันธ์ นิยมเดินทางมาทำงานให้กับราชสำนัก ทำให้ปรากฏผลงานที่เด่น ๆ ทางด้านวรรณคดีหลายเล่ม โดยเฉพาะผลงานทางด้านประวัติศาสตร์ มีการเขียนพงศาวดารเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของสุลต่านและเรื่องราวต่าง ๆ ในราชสำนัก ลักษณะการเขียนเป็นรูปแบบของศาสนาอิสลาม และเพื่อส่งเสริมการนับถือศาสนาอิสลาม ดังเช่นงานเขียนพงศาวดารของบารานี (Barani) ได้เขียนข้อความตอนหนึ่งในพงศาวดารของเขาบอกว่า "พระเจ้าจะละทิ้งสุลต่าน ถ้าหากสุลต่านองค์นั้น ประพฤติผิดตามจารีตประเพณี"

นอกเหนือไปจากงานเขียนพงศาวดารแล้ว งานเขียนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือการบันทึกเรื่องราว ของผู้เขียน ที่ประสบ พบเห็น ดังเช่น ชาวอาหรับ ผู้หนึ่งชื่อ อิบน์ บาตูตาห์ (Ibn Batutah) ได้มาเยี่ยมอินเดียระหว่างปี ค.ศ. ๑๓๓๓–๑๓๔๖ เขาเคยทำงานเป็นผู้พิพากษาอยู่ชั่วระยะหนึ่ง จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นทูตเดินทางไปเมืองจีน เขาเดินทางกลับมาอยู่ที่แอฟริกาเหนือเมื่อปีค.ศ. ๑๓๔๘ และเริ่มต้นสำรวจแม่น้ำไนเจอร์ (Niger) เขาได้เขียนเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่เขามีประสบการณ์ตลอดเวลาที่เขาอยู่ในอินเดียหลายปี

นักภูมิศาสตร์อาหรับและพวกพ่อค้าได้รวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ของอินเดียที่พวกเขาพบเห็นตลอดจนงานเกี่ยวกับการค้าขาย พวกนักท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเช่นมาร์โคโปโล แอดฮา-

นาซีอุส (Athanasius นิกิติน (Nikitin) เดินทางมายังอินเดียเพื่อแสวงหาทองคำและเพื่อการผจญภัย พวกนี้เดินทางท่องเที่ยวอยู่ทางแถบริมฝั่งทะเลและอาณาจักรภาคพื้นทวีป ได้บันทึกเรื่องราวของรัฐต่าง ๆ ทางภาคเหนือของอินเดีย[๕]

การเสื่อมอำนาจของสุลต่านชาวเตอร์ก ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๑๓ เป็นต้นไป อำนาจของสุลต่านชาวเตอร์กที่เดลฮีเริ่มเสื่อมลง และในไม่ช้าก็ถูกสมาพันธรัฐราชปุต (Rajput Confederation) ต่อต้าน จึงเป็นเหตุทำให้สุลต่านต้องย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่ลาฮอร์ แต่ต่อมาก็ย้ายกลับมาที่เดิมอีก สุลต่านพยายามรักษาอำนาจของตนไว้อย่างมั่นคง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากอำนาจตกอยู่แก่ขุนนาง และขุนนางก็แย่งชิงอำนาจกัน ขณะเดียวกันพวกมองโกลก็เริ่มรุกรานระหว่างปี ค.ศ. ๑๒๒๙ และ ๑๒๔๑ พวกมองโกลได้เข้าครอบครองดินแดนในแคว้นปัญจาบตะวันตก ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๒๗๐ จึงรุกเข้าสู่อัฟกานิสถาน

การรุกรานของมองโกล มีส่วนทำให้แว่นแคว้นต่าง ๆ ที่ปกครองโดยชาวเตอร์กเริ่มหันมาร่วมมือกันเพื่อต่อต้านการรุกรานของพวกมองโกล แต่ก็ไม่สามารถเอาชนะพวกมองโกลได้ จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๓๐๖ พวกมองโกลเกิดความยุ่งยากในอาณาจักรของตน จึงยกทัพกลับเอเชียกลางถิ่นเดิมของตน

เมื่อพวกมองโกลยกทัพกลับไปแล้ว ทำให้สุลต่านที่เดลฮีพยายามที่จะขยายอำนาจใหม่อีก ดังเช่นสุลต่าน อลา - อุด - ดิน (Ala-ud-din) ได้ยกทัพปราบแคว้นคุชราตและมัลวะ เขามุ่งที่จะขยายอำนาจลงไปทางใต้และยึดครองแว่นแคว้นหลายแห่ง อลา - อุด - ดิน สามารถสร้างจักรวรรดิของตนได้อย่างมั่นคง แต่เมื่อเขาถึงแก่กรรม จักรวรรดิของเขาก็เริ่มแตกแยก และผู้สืบทายาทก็เริ่มแย่งชิงอำนาจกัน[๖]

ในสมัยสุลต่านมุฮัมมัด บิน ตุย์ลัค (Muhammad bin Tughlug สุลต่านองค์นี้นักประวัติศาสตร์บางคนบอกว่าสติไม่ดี) มีความคิดที่จะสร้างจักรวรรดิในอินเดียให้ยิ่งใหญ่เหมือนกับสมัยของ อลา - อุด - ดิน จึงวางแผนที่จะโจมตีภาคใต้ของอินเดีย เมื่อคิดการเสร็จ ก็ย้ายเมืองหลวงจากเดลฮีไปอยู่ที่ดอละทะบัด (Daulatabad) ซึ่งอยู่ทางใต้เพื่อจะเป็นศูนย์กลางในการขยายอำนาจลงไปทางใต้ ตั้งเมืองหลวงอยู่ที่นี่ได้พักหนึ่ง ประมาณระหว่าง ค.ศ. ๑๓๒๗–๑๓๓๐ สิ้นเงินค่าใช้จ่ายไปจำนวนมาก เมื่อเห็นว่าไม่ได้ผลจึงย้ายเมืองหลวงกลับไปที่เดลฮีตามเดิม

มุฮัมมัดประสบความล้มเหลวในการขยายอำนาจลงใต้ นอกจากนั้นยังเกิดกบฏในที่

ต่าง ๆ เช่นในแคว้นราชปูต เบงกอล ที่แคว้นสินธ์ถูกพวกมองโกลปล้นสะดมอย่างหนัก อีกทั้งเกิดโรคระบาดอย่างหนักรอบ ๆ กรุงเดลฮี ในปี ๑๓๓๔ อาณาจักรปานดยัน (Pandyan) ก็ประกาศตนเป็นอิสระ และต่อมาแว่นแคว้นทางแถบชายฝั่งภาคใต้ของอินเดียก็เริ่มประกาศตนเป็นอิสระเช่นเดียวกัน ในปี ค.ศ. ๑๓๓๖ มีการก่อตั้งอาณาจักรวิชัยนคร (Kingdom of Vijaynagara) และอีก ๒๐๐ ปีต่อมา อาณาจักรนี้ได้กลายเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจยิ่งใหญ่ในภาคใต้

มุฮัมมัด บิน ตุย์ลัค สิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. ๑๓๕๗ หลังจากไปนี้ สุลต่านที่สืบราชสมบัติต่อมาก็สามารถสร้างจักรวรรดิให้มั่นคงต่อไปได้ สุลต่านตกอยู่ใต้อำนาจของพวกขุนนางและผู้นำทางศาสนา งานหลักที่สำคัญก็คือการปราบกบฏตามแว่นแคว้นต่าง ๆ แต่ไม่อาจทำได้สำเร็จ ต้องยินยอมให้แว่นแคว้นต่าง ๆ ได้รับเอกราช ซ้ำร้ายสุลต่านต้องยกที่ดินมากมายเป็นรางวัลแก่พวกขุนนางและนายทหารในการช่วยเหลือปราบกบฏอีกด้วย

สุลต่านบางองค์ ต้องการสร้างชื่อเสียงโด่งดังและเพื่อเป็นการเอาใจผู้นำศาสนาอิสลาม จึงใช้วิธีการทำลายวิหารหรือเทวรูปของพวกฮินดู

ความสัมพันธ์ระหว่างฮินดูกับมุสลิม ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓–๑๕ เมื่อเปรียบเทียบจำนวนประชากรชาวมุสลิมกับชาวฮินดูแล้ว ชาวมุสลิมมีจำนวนน้อยกว่าชาวฮินดูอยู่มาก ชาวฮินดูส่วนใหญ่ที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม ได้แก่ชาวฮินดูที่อยู่ในวรรณะต่ำซึ่งไม่พอใจฐานะของตนที่ถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม แต่ศาสนาอิสลามไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ประชาชนมีความเสมอภาคกันมากกว่าชาวฮินดู สำหรับชาวฮินดูที่อยู่ในวรรณะสูงนั้นไม่นิยมเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม พวกนี้จะเปลี่ยนก็ต่อเมื่อมีความมั่นใจว่า การเปลี่ยนศาสนาจะสามารถส่งเสริมฐานะของตนให้มีความมั่นคงในการแสวงหารายได้และตำแหน่งทางการเมือง

ผู้ที่นับถือทั้งฮินดูและมุสลิม ต่างก็พยายามต่อต้านการขยายอิทธิพลในวงการศาสนาของอีกฝ่ายหนึ่ง และต่างฝ่ายต่างก็มีทัศนะต่อศาสนาของอีกฝ่ายหนึ่งว่าเป็นศาสนานอกคอกและบ้าเถื่อน ชาวมุสลิมมีทัศนะต่อโบสถ์และวิหารของชาวฮินดู ไม่เพียงแต่เป็นสัญญลักษณ์ของศาสนาที่บ้าเถื่อนแต่ยังเป็นการนับถือพระเจ้าที่ผิด ๆ อีกด้วย

นับเป็นเวลาอันยาวนานมาตั้งแต่สมัยโบราณ โบสถ์ของพวกฮินดูเป็นศูนย์กลางของการดำเนินชีวิตในสังคมของหมู่บ้าน เป็นสถานที่ที่ชาวฮินดูมาพบปะร่วมชุมนุมประกอบกิจกรรมต่างๆ ชาวมุสลิมในฐานะผู้ปกครองเกิดความเกรงกลัวว่า การร่วมชุมนุมของชาวฮินดูก็ดีหรือโบสถ์ของ

ชาวฮินดูก็ดี อาจจะใช้เป็นศูนย์กลางการต่อต้านผู้ปกครองชาวมุสลิม ในเวลานั้นโบสถ์ของชาว

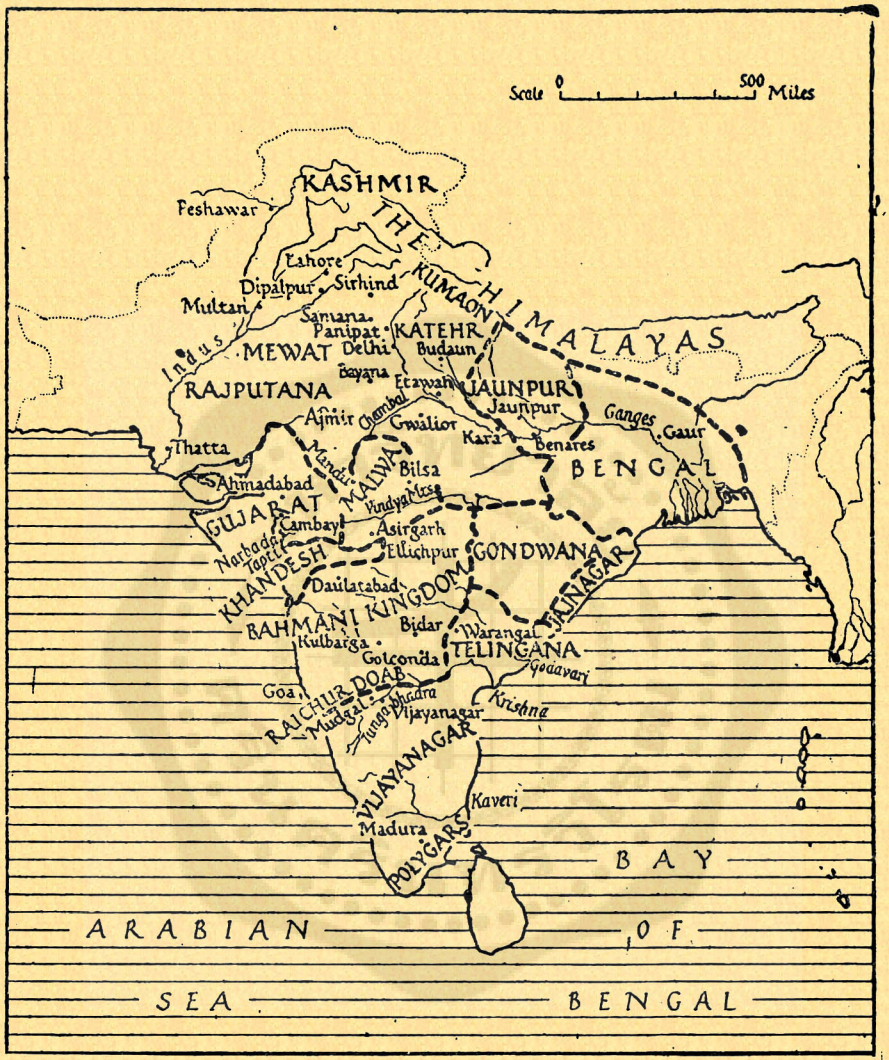

แผนที่แสดงอินเดียเมื่อสิ้นศตวรรษที่ ๑๔

ฮินดูก็มีลักษณะคล้าย ๆ กับวัดของไทยในสมัยโบราณ กล่าวคือทำหน้าที่คล้ายกับธนาคาร เป็นเจ้าของที่ดินมากมาย เป็นแหล่งทำงานของพวกศิลปินและคนงาน เป็นโรงเรียน เป็นสถานที่ถกเถียงอภิปราย เป็นสำนักงานบริหารหมู่บ้าน เป็นสถานที่รื่นเริง ฉะนั้นในสายตาของผู้ปกครองชาวมุสลิม จึงคิดว่าโบสถ์คือสถานที่รวมหัวกันของพวกฮินดู การที่ชาวฮินดูสามารถอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงในระดับหมู่บ้านจึงเป็นอาวุธสำคัญที่สามารถป้องกันมิให้ชาวฮินดูถูกกลืน-

ไปเป็นมุสลิมในขณะที่ชาวฮินดูสูญเสียอำนาจทางการเมือง

ในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๔ ฐานะของสุลต่านที่เดลฮีก็ใกล้จะสิ้นอำนาจแล้ว พวกมองโกลได้ยกทัพเข้ามารุกรานและปล้นสะดมกรุงเดลฮี ล้มอำนาจของสุลต่านได้สำเร็จ จากนั้นสถานการณ์ทางการเมืองในภาคเหนือของอินเดียก็เข้าสู่ภาวะยุ่งเหยิง มีการตั้งราชวงศ์ต่างชาติหลายราชวงศ์ปกครองที่เดลฮี แต่ราชวงศ์เหล่านี้มีอำนาจอยู่ไม่ได้นานก็ถูกล้มอำนาจไป จนกระทั่งในที่สุด พระเจ้าบาร์บูร์ (แปลว่าเสือ) ก็สามารถยึดกรุงเดลฮีได้สำเร็จ. และสถาปนาราชวงศ์มูฆัลหรือโมกุล ปกครองอินเดียอย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงอีกครั้งหนึ่ง

สภาพเศรษฐกิจ สังคม การปกครองของอินเดียในช่วงศตวรรษที่ ๑๓–ค.ศ. ๑๕๒๖

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานในอดีต ภาคเหนือของอินเดียเป็นดินแดนที่ชาวต่างชาตินับตั้งแต่พวกกรีก พวกไซเธียน พวกปาเถีย พวกฮั่น เตอร์ก ฯลฯ อพยพเข้ามาอยู่มิได้ขาดสาย ด้วยเหตุที่พวกนี้มีวัฒนธรรมด้อยกว่าชาวอินเดียและมิได้นับถือศาสนาใด ๆ ที่เคร่งครัด ฉะนั้นเมื่อมาตั้งถิ่นฐานในอินเดียจึงรับเอาวัฒนธรรมอินเดียไปใช้อย่างง่ายดาย นอกจากนั้นยังยอมรับศาสนาฮินดูและพุทธอีกด้วย ในที่สุดชนชาติเหล่านี้ก็ถูกกลืนเป็นชาวอินเดียไปสิ้น แม้กระทั่งพวกมุสลิมต่างชาติที่อพยพเข้ามาอยู่ในอินเดียก็ตาม ในไม่ช้าก็ดำเนินชีวิตบางอย่างแบบชาวอินเดีย ดังเช่น พวกเตอร์กได้ยอมรับประเพณีท้องถิ่นของชาวอินเดียในเรื่องการกินอาหารและการแต่งกาย และยังรับแนวความคิดใหม่ ๆ ในสังคมอินเดีย ซึ่งกลายมาเป็นส่วนสำคัญของชีวิตชาวอินเดีย

เมื่อพ่อค้าอาหรับนำเอาศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่และตั้งถิ่นฐานทางแถบเมืองท่าชายฝั่งตะวันตก มีผลทำให้ชาวฮินดูจำนวนมากเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม ทำให้สังคมของชาวมุสลิมขยายตัวกว้างขวางขึ้น อย่างไรก็ตามชาวฮินดูที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามเหล่านี้ก็ยังดำเนินชีวิตตามแบบดั้งเดิมเหมือนเช่นที่ก่อนจะเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม

ราชสำนัก ราชสำนักของสุลต่านเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงความโอ่อ่ามั่งคั่ง และการกำหนดพิธีการต่าง ๆ ในแต่ละวันจะมีพิธีการต่าง ๆ กำหนดไว้อย่างละเอียด รายได้ส่วนใหญ่ของราชสำนักมาจากการเก็บภาษีที่ดิน รายได้เหล่านี้ถูกนำไปใช้เพื่อการรักษาพระราชวัง การสร้างฮาเร็ม เลี้ยงพวกทาสบริวารในราชสำนักซึ่งมีอยู่มากมาย ผู้ทำงานระดับชั้นยอดจำนวน

ไม่น้อยเป็นพวกองครักษ์ คอยคุ้มกันความปลอดภัยจากการที่มีผู้คิดล้มราชบัลลังก์ พวกช่างฝีมือชั้นดีมีโอกาสเข้ารับราชการในโรงงานหลวง (Royal Workshops) โรงงานหลวงทำหน้าที่ผลิตเครื่องใช้ในราชสำนัก ทั้งที่เป็นสิ่งของเครื่องใช้สำหรับส่วนตัวของสุลต่านและสิ่งของที่สุลต่านพระราชทานเป็นรางวัลแก่คนอื่น โรงงานที่ว่านี้ในแต่ละปีจะผลิตสิ่งของออกมาในปริมาณมากมาย ดังตัวอย่างเช่น การผลิตเสื้อคลุมเกียรติยศซึ่งสุลต่านจะพระราชทานเป็นรางวัลให้แก่นายทหารและข้าราชการผู้ทำความความดีความชอบเป็นพิเศษ ในแต่ละปีจะผลิตออกมาเป็นแสน ๆ ชุด[๗]

กฎหมาย สุลต่านทรงปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายขั้นมูลฐานของศาสนาอิสลาม สุลต่านมีคณะที่ปรึกษาเรียกว่าคาสี (Qazi) ทำหน้าที่เป็นตุลาการชั้นสูงสุด การตัดสินคดีที่ลงโทษถึงขั้นประหารชีวิต จะต้องได้รับความเห็นชอบจากสุลต่าน มีการประกาศใช้กฎหมายอิสลามใหม่ ๆ แต่จะมีผลบังคับใช้ในเมืองที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม ส่วนเมืองหรือหมู่บ้านที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือฮินดู สุลต่านยังยินยอมให้ใช้กฎหมายเดิมของพวกฮินดูต่อไป ในตอนแรกพวกฮินดูมีอิสระที่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ใช้ในสถาบันของตนหรือจะไม่ปฏิบัติตามก็ได้ ต่อมาได้นำไปสู่ความยุ่งเหยิง ในที่สุดต้องวางระเบียบกันใหม่โดยกำหนดว่า พวกที่ไม่ใช่ชาวมุสลิมจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายของตนเอง แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของรัฐ

การตีความตามกฎหมาย ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความสะดวกและผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองมากกว่าจะตีความตามตัวหนังสือ ยกตัวอย่างเช่นการทำพิธีสตี ประเพณีรองหญิงม่ายจะกระโดดเข้ากองไฟตายตามสามี ตามกฎหมายการฆ่าตัวตายเป็นสิ่งที่ผิด เมื่อเป็นเช่นนี้การทำพิธีสตีก็ต้องผิดด้วย แต่ในทางปฏิบัติทางราชการไม่ถือว่าผิดกฎหมายกลับอนุญาตให้ทำได้ตามประเพณีของฮินดู

ตามกฎหมายอิสลาม ถือว่าสุลต่านเป็นตัวแทนของกาลิปห์ แต่ในทางปฏิบัติสุลต่านมีอิสระในการบริหารราชการ แม้ว่าสุลต่านจะมีอำนาจสูงสุด แต่ในทางปฏิบัติก็ถูกถ่วงอำนาจตามกฎหมายอิสลาม สุลต่านต้องปฏิบัติตนในกรอบของกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีของอิสลาม ในสมัยพระเจ้าอักบาร์เมื่อศตวรรษที่ ๑๖ พระองค์ไม่ยอมรับในเรื่องนี้ และพระองค์ได้ประกาศแนวความคิดและกฎเกณฑ์บางอย่างขึ้นใหม่ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับศาสนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย

กองทัพ กองทัพของสุลต่านประกอบด้วยทหารหลายเชื้อชาติเช่น เตอร์ก อัฟกัน

มองโกล เปอร์เซียน อินเดีย ทหารทุกคนสู้รบกับศัตรูภายใต้ร่มธงเดียวกัน ทหารแต่ละเชื้อชาติไม่มีสิทธิ์จะใช้ธงประจำเชื้อชาติของตน หน่วยรบแต่ละหน่วยได้จัดระบบการบังคับบัญชาไว้อย่างดี แต่ละหน่วยจะมีกำลังตั้งแต่จำนวน ๕๐ ๑๐๐ ๕๐๐ และ ๑,๐๐๐ ตามลำดับ การจัดระบบหน่วยรบจัดแบบกองทัพของพวกมองโกล

การบริหารราชการส่วนกลาง ในการบริหารราชการส่วนกลางผู้ที่ทำหน้าที่เทียบเท่าเอกอัครเสนาบดีเรียกว่าวาเซอร์ (Wazir) ทำหน้าที่ควบคุมการเก็บรายได้ ตรวจสอบบัญชี การตั้งกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้จ่าย หน้าที่สำคัญก็คือเป็นที่ปรึกษาของสุลต่านในเรื่องต่าง ๆ วาเซอร์และเสนาบดีอีก ๓ คนเปรียบได้กับเสาสี่ต้นค้ำจุนรัฐ เสนาบดีอีก ๓ คนได้แก่ เสนาบดีกลาโหม ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทหาร ยุทโธปกรณ์ และการเก็บภาษีที่ดิน คนที่สองได้แก่เสนาบดีว่าการสัมพันธ์ระหว่างแคว้น และคนสุดท้ายคือนายกรัฐมนตรี (chancellor) ทำหน้าที่เกี่ยวกับการติดต่อระหว่างแคว้น ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักกับการบริหารงานของแคว้น นายกรัฐมนตรีจะตั้งตัวแทนไปประจำตามแว่นแคว้นต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร ทำหน้าที่รวบรวมผลประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ ในแคว้นที่ตนประจำอยู่

การบริหารส่วนภูมิภาค มีข้าหลวงประจำแคว้น มีอิสระในการบริหารราชการแต่ถูกจำกัดอำนาจด้วยเหตุหลายประการเช่น การถูกควบคุมโดยเมืองหลวงอย่างใกล้ชิดโดยทางราชการสำนักจะตั้งตัวแทนมาคอยดูแล นอกจากนั้นการบริหารงานของข้าหลวงยังขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางส่วนตัวกับบุคคลต่าง ๆ การบริหารงานระดับแคว้นจะมีหน่วยงานต่าง ๆ เช่นเดียวกับเมืองหลวง

หน่วยงานบริหารที่เล็กลงไปเรียกว่า ปาร์กานาห์ (parganah) นับว่าเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญมากที่สุด และเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวไร่ชาวนามากที่สุด แต่ละปาร์กานาห์จะมีคณะข้าราชการบริหารงาน ทำหน้าที่จดบันทึกราคาและการผลิตพืชผล ดูแลทรัพย์สิน มีนายทะเบียนอยู่ ๒ คน คนหนึ่งเป็นผู้เก็บรักษาข้อมูลซึ่งเขียนเป็นภาษาเปอร์เซีย อีกคนหนึ่งก็บรักษาข้อมูลซึ่งเขียนเป็นภาษาฮินดี ข้าราชการที่ได้รับการแต่งตั้งพิเศษเรียกว่า "มุนซิฟ" (munsif) เป็นหัวหน้าฝ่ายรวบรวมรายได้และข้าราชการฝ่ายประเมินราคา มีอำนาจเต็มในการตัดสินข้อพิพาทระหว่างชาวไร่ชาวนา

หมู่บ้าน เป็นหน่วยบริหารงานที่เล็กที่สุด มีหน่วยบริหารงานที่สำคัญอยู่ ๓ หน่วย ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน พนักงานบัญชี (patuari) และนายทะเบียน (chaudhuri)

ระบบบริหารดังกล่าวนี้ใช้กันมาเป็นเวลานาน ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง จะมีการเปลี่ยนอยู่บ้างก็อยู่ในลักษณะขั้นมูลฐานเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่นการเปลี่ยนชื่อตำแหน่งซึ่งเรียกเป็นภาษาเปอร์เซีย ในระดับหมู่บ้านและปาร์กานาห์มีการขยายตัวเร็ว ข้าราชการส่วนใหญ่เป็นชาวฮินดู ซึ่งมาจากตระกูลที่ทำหน้าที่บริหารงานราชการ รูปแบบที่กล่าวมานี้ยังใช้กันมาถึงปัจจุบัน

การสื่อสาร ระบบบริหารจะมีประสิทธิภาพก็ย่อมขึ้นอยู่กับการติดต่อสื่อสาร ด้วยเหตุที่อาณาจักรของสุลต่านกว้างขวางใหญ่โต การรักษาอำนาจในอาณาจักรให้ยั่งยืนจึงต้องพัฒนาการสื่อสารและการคมนาคมให้ก้าวหน้าไปด้วย ในสมัยกลางของอินเดียมีการพัฒนาการก่อสร้างถนน โดยใช้หินปูถนนให้คงทนแข็งแรง พาหนะที่ใช้กันมากคือเกวียน ส่วนพวกชนชั้นสูงนิยมใช้รถม้า หรือไม่ก็ใช้แคร่ให้พวกบ่าวแบกหาม

ทางด้านการไปรษณีย์ใช้ม้าเร็ววิ่งส่งข่าว ตามเส้นทางของถนนจะมีสถานีพักม้าเรียกว่า "เซไร" (serai) เป็นระยะ ๆ เมื่อถึงสถานีพักม้า บุรุษไปรษณีย์จะขึ้นม้าตัวใหม่บรรทุกถุงเมล์วิ่งส่งต่อไปเป็นทอด ๆ ซึ่งจะผ่านไปเกือบทุกหมู่บ้าน แต่โดยทั่วไปบุรุษไปรษณีย์จะเดินเท้าถือจดหมายไปตามที่ต่าง ๆ การบริการไปรษณีย์ดำเนินการโดยรัฐหรือบางทีเอกชนก็สามารถลงทุนได้ เพื่อความรวดเร็ว บุรุษไปรษณีย์จะใช้วิธีวิ่งส่งจดหมาย ในมือถือระฆังใบหนึ่งวิ่งไปด้วย ใช้ไม้ตีระฆังไปด้วย เพื่อส่งเสียงดังทำให้สัตว์ตกใจไม่กล้าทำร้าย อีกทั้งเป็นสัญญาณแจ้งให้ชาวบ้านได้ทราบว่าบุรุษไปรษณีย์มาแล้ว วิธีการดังกล่าวนี้ยังใช้เรื่อยมาจนถึงศตวรรษที่ ๑๙

เศรษฐกิจ พวกเตอร์กและพวกอัฟกันที่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในอินเดีย มักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในตัวเมือง ทำให้วัฒนธรรมแบบเมืองได้รับอิทธิพลจากเตอร์กและอัฟกัน หมู่บ้านและชนบทยังรักษารูปแบบการปกครองตนเองและรูปแบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่ละหมู่บ้านจะมีผู้คนประกอบอาชีพต่าง ๆ อาชีพที่สำคัญได้แก่อาชีพช่างฝีมือ งานฝีมือส่วนใหญ่ได้แก่การผลิตเครื่องใช้ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ลักษณะการผลิตยังใช้วิธีการแบบโบราณในอดีต ปริมาณการผลิตเป็นเพียงผลิตแค่ใช้กันในหมู่บ้านเท่านั้น พวกช่างฝีมือจะรวมตัวกันเพื่อสร้างความ

สำคัญและยกฐานะของตนเป็นชนชั้นหนึ่ง แม้ว่าพวกเขาจะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามก็ตาม แต่พวกเขาก็ยังมีความสำนึกว่าตนอยู่ในชนชั้นช่างฝีมือ พวกช่างฝีมือมักจะถ่ายทอดความรู้สืบต่อกันมาในหมู่ตระกูลของตน ทั้งในหมู่ชาวฮินดูและชาวมุสลิม

สภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงทีละน้อย ๆ เมืองมีลักษณะเจริญมั่งคั่งขึ้นเรื่อย ๆ ความต้องการทางด้านอาหารเพิ่มขึ้นตามไปด้วย การรุกรานของพวกเตอร์กและอัฟกันทางภาคเหนือเกิดขึ้นบ่อย ๆ ทำให้กิจการค้าขายเจริญขึ้นไปด้วย โดยเฉพาะทำให้เกิดการติดต่อค้าขายระหว่างภาคเหนือของอินเดียกับเอเชียกลางอย่างใกล้ชิด

ผู้คนที่อาศัยในเมืองต้องการสินค้าที่ผลิตจากช่างฝีมือเพิ่มมากขึ้น ฉะนั้นในเมืองจึงมีช่างฝีมือผู้ชำนาญงานในการผลิตเพื่อส่งเป็นสินค้าออก เทคนิคการผลิตในเมืองมีความก้าวหน้ามากกว่าในชนบท เมืองคุชราตและเบงกอลผลิตเสื้อผ้าได้มากมาย โดยเฉพาะผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้ากำมะหยี่ ผ้าต่วน ผ้าสาลี ฯลฯ

ผ้าฝ้ายจากแคมเบย์มีชื่อเสียงโด่งดังในด้านคุณภาพและราคาถูก เมืองได้กลายเป็นศูนย์กลางทั้งการค้าภายในและการค้าต่างประเทศ สินค้าประเภทฟุ่มเฟือยใช้ภายในประเทศมีความต้องการมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะความต้องการจากราชสำนัก พวกชนชั้นสูงในเมืองหลวงต่างพากันแข่งขันใช้ของฟุ่มเฟือย

เมืองทุกเมืองจะมีตลาดสำหรับพ่อค้านำสินค้ามาขาย และมีการจัดงานแสดงสินค้ากันบ่อย ๆ มีการสร้างถนนหนทางเพื่อสะดวกในการค้า ดังเช่นมีการสร้างถนนจากคุชราตไปถึงชายฝั่งมาละบาร์ (Malabar) จากมุลตานไปถึงมุลตานี (Multani) และจากราชสถาน (Rajastan) ไปถึงมรวารี (Marwaris) ฯลฯ เส้นทางการค้าที่สำคัญอีกประเภทหนึ่งเรียกว่าเส้นทาง "บันจาราส์" (banjaras) นิยมใช้กันมาก ได้แก่เส้นทางที่พ่อค้าเร่เดินทางไปด้วยกองคาราวานขนาดใหญ่ พวกพ่อค้าที่เดินทางไปค้าขายไกล ๆ นิยมใช้โรงแรมในตัวเมืองเป็นที่พัก จึงทำให้ธุรกิจโรงแรมในตัวเมืองรุ่งเรืองตามไปด้วย

เมืองหลวงของแคว้นในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารในระดับท้องถิ่น มีตลาดขนาดใหญ่ประจำเมือง เป็นที่ดึงดูดความสนใจของพ่อค้าเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะตลาดในกรุงเดลฮีมั่งคั่งไปด้วยสินค้าที่มาจากต่างแดนซึ่งบรรทุกมาขายโดยทางบก อิบน์ บาตูทะห์ (Ibn Batutah)

ได้บันทึกเล่าเรื่องถึงกรุงเดลฮีในยุคนั้นว่า เป็นนครที่สง่างามที่สุดในโลกอิสลาม ความสง่างามมิได้มาจากความหรูหราของราชสำนักสุลต่านอย่างเดียว แต่เนื่องมาจากความมั่งคั่งของชุมชนการค้าด้วย โรงงานของรัฐจำนวนมากตั้งอยู่ที่กรุงเดลฮี ผลิตสินค้าใช้ภายในประเทศจำนวนหลายประเภท เช่นโรงงานทอผ้าไหม มีคนงานทอผ้าถึงสี่พันคน

การค้าต่างประเทศ ผลประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ของชาวอินเดียในช่วงศตวรรษที่ ๑๓-๑๖ ก็คือการค้าต่างประเทศ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ทางแถบบริเวณริมฝั่งทะเล พ่อค้าต่างชาติหลายชาติหลายภาษาเข้ามาค้าขายมีกำไรดี ก็เลยตั้งถิ่นฐานแต่งงานกับชาวพื้นเมือง เมื่อการค้าริมฝั่งทะเลเจริญแพร่หลาย ทำให้เมืองท่าริมฝั่งทะเลมั่งคั่งใหญ่โต ธุรกิจการเงินเป็นไปอย่างคึกคัก มีนายธนาคารผู้มั่งคั่งปล่อยเงินกู้แก่ลูกค้า โดยการทำสัญญากู้กันเป็นลายลักษณ์อักษร คนจำนวนมากดำรงชีวิตด้วยการให้เงินพ่อค้ากู้ เงื่อนไขในสัญญากู้ยังไม่กำหนดที่แน่ชัด ฉะนั้นการโกงกันจึงเป็นเรื่องธรรมดา

การค้าทางทะเลของอินเดีย มีการติดต่อค้าขายกับเอเชียและยุโรป โดยมีพ่อค้าจีนเป็นคู่แข่ง พ่อค้าอินเดียพยายามติดต่อค้าขายกับชาวเอเชียโดยไม่ผ่านพวกอาหรับ ในระยะแรกพ่อค้าอินเดียสามารถผูกขาดการค้าเครื่องเทศ โดยซื้อเครื่องเทศจากเอเชียอาคเนย์แล้วนำไปขายยังเอเชียตะวันตก ต่อมาพ่อค้าอินเดียต้องสูญเสียอิทธิพลในการค้าเครื่องเทศแก่ชาวอาหรับ พวกพ่อค้าอินเดียจึงหาสินค้าทดแทนเครื่องเทศ โดยการส่งสินค้าที่ผลิตในอินเดียโดยเฉพาะผ้าไปตีตลาดในต่างประเทศ อย่างไรก็ตามการที่พวกอาหรับซึ่งควบคุมการค้าเครื่องเทศได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดียมากมาย จึงทำให้อินเดียมีรายได้จากการค้าเครื่องเทศโดยผ่านมือพวกอาหรับดังกล่าวนั่นเอง

เส้นทางการค้าทางทะเลที่สำคัญ ได้แก่เส้นทางการค้าจากชายฝั่งตะวันตกของอินเดียผ่านไปทางอ่าวเปอร์เซียและอิรักไปสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน หรือไม่ก็ผ่านทะเลแดงและอียิปต์ไปถึงทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ต่อมามีการเปิดเส้นทางการค้าขึ้นเพิ่มเติม เนื่องมาจากมีการเปิดเมืองท่าริมฝั่งทะเลของแอฟริกาตะวันออก เช่นเมืองท่ามาลินด์ (Malinde) มอมบาซา (Mombasa) และคิลวา (Kilwa) พ่อค้าอินเดียจะแล่นเรือออกจากเมืองท่าของอินเดียมุ่งไปทางตะวันตกและที่ออร์มุซ (Ormuz), เอเดน (Aden), เจดดาห์ (Jeddah) ซึ่งในขณะนั้นเป็นศูนย์กลางการค้าของ

เอเชียตะวันตก พ่อค้าบางคนจะเดินทางต่อไปถึงแอฟริกาตะวันออก และขายสินค้าผ้าจากแคมเบย์ของตนโดยแลกกับทองคำ ขากลับได้ซื้อสินค้าจากต่างแดนนำเข้ามาขายในอินเดีย สินค้าเข้าที่สำคัญได้แก่ น้ำหอม ปะการัง ปรอท ชาด ตะกั่ว ทอง เงิน สารส้ม ฯลฯ สินค้าออกที่สำคัญของอินเดียซึ่งส่งไปจากเมืองคุชราตได้แก่ข้าว เสื้อผ้า เพชรพลอย คราม ฯลฯ

มีการติดต่อค้าขายระหว่างเบงกอลกับเอเชียอาคเนย์อย่างใกล้ชิด ขณะนั้นมะละกาเป็นเมืองท่าที่ใหญ่ที่สุดและเป็นศูนย์กลางการค้าของเอเชียอาคเนย์ พ่อค้าจากส่วนต่าง ๆ ของเอเชียอาคเนย์รวมทั้งพ่อค้าจากอินเดียมาชุมนุมค้าขายกันที่นี่อย่างคับคั่ง เรือของพ่อค้าอินเดียบางส่วนเดินทางไปถึงชวา สุมาตรา ติมอร์ บอร์เนียวและโมลุกกะ ขากลับเรือเหล่านี้จะซื้อสินค้าชาวพื้นเมืองกลับไปยังอินเดีย ได้แก่ทองคำ กานพลู ไม้จันทน์ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์เทศ การบูร ไม้กฤษณา สินค้าส่วนใหญ่ส่งไปขายยังฝั่งตะวันตกของอินเดีย แต่บางส่วนส่งไปขายยังเบงกอล

การค้ากับจีน จีนส่งเรือไปค้าขายถึงชายฝั่งแอฟริกาตะวันออก โดยแล่นเรือผ่านอินเดีย เรือสินค้าจีนมักจะแวะเมืองท่าทั้งเบงกอลและมาละบาร์ ในสมัยราชวงศ์เหม็งของจีน เชงโห (Cheng-ho) แม่ทัพเรือจีนได้นำกองเรือรบอันยิ่งใหญ่ของจีนเดินทางผ่านเอเชียใต้และแอฟริกาตะวันออกถึงเจ็ดครั้ง สินค้าจีนที่นำมาขายทางแถบนี้ได้แก่ผ้าไหม ผ้าแพร ผ้าต่วน กานพลู เครื่องลายคราม ทอง และเงิน

เงินตรา การค้าก่อให้เกิดการกระตุ้นในการใช้เงินตรา ซึ่งใช้หมุนเวียนตามเมืองต่าง ๆ ทางภาคเหนือของอินเดีย มีการนิยมใช้เหรียญทางแถบเดลฮี ซึ่งปรับปรุงมาจากเหรียญรุ่นก่อน ๆ ทำให้พ่อค้าเกิดความเชื่อมั่นต่อระบบการเงินสูงยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ในตอนแรกเหรียญทำด้วยทองแดง แต่ตอนหลังเปลี่ยนมาเป็นเหรียญเงิน หน่วยของเงินตราเรียกว่า ตันกา (Tanka) ในภายหลังจึงได้เปลี่ยนมาเป็นรูปี

เหรียญทองคำเรียกว่าโมเฮอร์ (mohurs) ส่วนใหญ่ใช้ในเรื่องการค้าหรือไม่ก็ใช้ในโอกาสพิเศษ สุลต่านมีโรงงานผลิตเหรียญกระษาปณ์ตั้งอยู่ตามที่ต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร แคว้นต่าง ๆ จะออกเงินตราเป็นของตนเอง และเรียกชื่อแตกต่างไปจากเงินตราของสุลต่าน

การหมุนเวียนของเงินตราเป็นไปอย่างคล่องตัว เป็นผลเนื่องมาจากพวกชนชั้นสูงที่ร่ำรวยรวมทั้งชาวเตอร์กและชาวอัฟกันผู้มั่งคั่งใช้จ่ายเงินกันอย่างฟุ่มเฟือย นอกจากนั้นยังเป็นผลเนื่องมาจากการเจริญเติบโตของเมืองและประชากรในเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว[๙]

สังคมของชาวมุสลิม สังคมของชาวมุสลิมแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑. กลุ่มชนชั้นสูง ได้แก่เชื้อพระวงศ์ ขุนนางและผู้นำทางศาสนา

๒. ช่างฝีมือ

๓. ชาวไร่ชาวนา

พวกชนชั้นสูงมีอยู่หลายพวกได้แก่พวก เตอร์ก อัฟกัน เปอร์เซียน อาหรับ สอง พวกแรกในจำนวนนี้เป็นพวกที่เด่นกว่าเพื่อน เพราะเป็นชนชั้นปกครองมีอิทธิพลตั้งแต่เริ่มเข้ามายึดครองอินเดีย พวกชนชั้นสูงดังกล่าวนี้เป็นพวกชนส่วนน้อยเมื่อมาตั้งหลักแหล่งอย่างถาวรในอินเดีย ในที่สุดก็กลายเป็นชาวอินเดียไป

พวกชนชั้นสูงมีฐานะร่ำรวย มีชีวิตอยู่อย่างหรูหรา พวกขุนนางแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือพวกนายทหารกับพวกนักคิดนักเขียน พวกนายทหารที่มีอิทธิพลได้แก่นายทหารระดับผู้บัญชาการหรือบางคนไม่ได้เป็นทหาร แต่มีนายทหารให้การหนุนหลัง ส่วนพวกที่สองนั้นส่วนใหญ่เป็นผู้นำทางศาสนาและนักบริหาร พวกนายทหารจะมีอำนาจมากกว่าพวกที่สอง

พวกนักธรรมบางคนเป็นที่ปรึกษาของสุลต่าน และบางคนก็ทำงานในตำแหน่ง ตุลาการ พวกนี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนหนี่ (Sunni) ซึ่งเป็นนิกายที่เคร่งครัด พวกที่ถือนิกายนี้จะต่อต้านพระที่ถือนิกายชีอะ (Shia) ซึ่งโดยทั่วไปแล้วผู้ที่นับถือนิกายนี้มักจะเสรีทางด้านจิตใจมากกว่า

ประชากรมุสลิมส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเมือง ประกอบอาชีพช่างฝีมือ พ่อค้า รองลงไปได้แก่พวกเชื้อสายอาหรับหรือไม่ก็เปอร์เซียน ประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าอิสระ นอกจากนี้ยังมีพวกทาสที่เป็นช่างฝีมือทำงานในราชสำนักหรือไม่ก็โรงงานหลวง พวกนี้มีอยู่มากมายทั้งในราชสำนักของสุลต่านที่เมืองหลวง หรือตามแว่นแคว้นต่าง ๆ ประชากรชาวมุสลิมที่ประกอบอาชีพชาวไร่ชาวนามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในช่วงหลังของยุคนี้ ชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวไร่ชาวนาฮินดูกับมุสลิมมีลักษณะคล้าย ๆ กัน

เมื่อชาวฮินดูกับชาวมุสลิมมาอยู่ปะปนกันจึงเกิดวัฒนธรรมแบบผสม ดังจะเห็นได้จากรูปแบบสถาปัตยกรรมในยุคนี้ รูปแบบของการดำเนินชีวิตมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่นพิธีต่าง ๆ ประเพณีการเกิด การแต่งงาน งานศพ มีลักษณะแบบฮินดูผสมมุสลิม

แม้ว่าในทางทฤษฎี สังคมอิสลามไม่ยอมรับการแบ่งชนชั้น แต่ก็ไม่ถึงกับปฏิเสธโดยสิ้นเชิงเสียทีเดียว การแบ่งชนชั้นของชาวมุสลิมเป็นการแบ่งตามความแตกต่างของเชื้อชาติ ตระกูลที่มาจากต่างชาติเช่น อาหรับ เตอร์ก อัฟกัน เปอร์เซียน ได้รับการยกย่องว่าเป็นพวกมีเกียรติและเรียกว่า "แอชราฟ" (Ashraf) ซึ่งมีความหมายว่า "ผู้มีเกียรติ"

พวกที่จัดว่าเป็นชนชั้นสูงอีกพวกหนึ่ง คือพวกฮินดูที่เปลี่ยนมานับถืออิสลาม เช่น พวกมุสลิมในแคว้นราชปูตเป็นต้น การแบ่งชนชั้นตามอาชีพทำให้เกิดชนชั้นขึ้นสองชนชั้น ได้แก่ชนชั้นอาชีพสะอาดกับชนชั้นอาชีพที่ไม่สะอาด ชนชั้นที่สะอาดได้แก่อาชีพช่างฝีมือและอาชีพอื่น ๆ ชนชั้นอาชีพที่ไม่สะอาดได้แก่อาชีพกวาดถนน เก็บขยะ หรืออาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับงานที่ต้องคลุกคลีกับสิ่งของสกปรก

เนื่องจากพวกชนชั้นสูงส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวต่างประเทศ การผสมผสานกับชาวพื้นเมืองจึงมีอยู่อย่างเบาบาง พวกเตอร์กกับพวกอัฟกันพยายามคงเอกลักษณ์แห่งความเป็นชนชั้นสูงของตนไว้ อาจจะยอมรับประเพณีบางอย่างของชาวพื้นเมืองในเมื่อเห็นว่าไม่กระทบกระเทือนต่อชนชั้นของตน เช่นการแต่งกาย การกินอาหาร ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นเอกลักษณ์ร่วมกัน นอกจากนั้นความจำเป็นในเรื่องการแต่งงานในระดับท้องถิ่นจึงได้กลายเป็นประเพณีร่วมกันไปด้วย

ทุกชนชั้นไม่ว่าจะเป็นฮินดูหรือมุสลิม บุตรชายจะได้รับการยกย่องและสตรีมีฐานะต่ำต้อย หญิงชนชั้นสูงมีอิสระเสรีมากกว่าหญิงชนชั้นอื่น ๆ ผู้ชายสามารถบวชเป็นพระ เป็นนักปกครอง ฯลฯ แต่สตรีส่วนใหญ่จะทำหน้าที่ในบ้าน โดยปกติสตรีจะไม่นิยมออกนอกบ้านถ้าไม่จำเป็น การแต่งงานถือว่าเป็นเรื่องของความผูกพันในสังคม ต้องคำนึงถึงกฎของการแบ่งชนชั้น ก่อนแต่งงานจะต้องตรวจดูดวงชะตาของคู่บ่าวสาว ต้องคำนึงถึงการเพิ่มพูนฐานะ มีการแต่งงานในหมู่ญาติใกล้ชิดระหว่างชาวมุสลิม เพื่อเป็นการรักษาทรัพย์สมบัติให้อยู่ในตระกูลเดียวกัน

การศึกษา การศึกษาอย่างมีระบบมีการจัดสอนตามโรงเรียนซึ่งเกี่ยวโยงกับวิหารและสุเหร่า การศึกษาเป็นการจัดเพื่อเชิดชูศาสนา การศึกษาระดับสูงเน้นในเรื่องศาสนศาสตร์และภาษาศาสตร์วิชาอื่น ๆ แทบจะไม่ได้เรียนกันเลย โรงเรียนของชาวมุสลิมส่วนใหญ่รัฐเป็นผู้อุปถัมภ์ โดยเฉพาะสุลต่านเป็นผู้อุปถัมภ์การศึกษา ประมาณว่าในสมัยสุลต่านตุย์ลัค มีโรงเรียนตั้งอยู่ในกรุงเดลฮีประมาณ ๑,๐๐๐ แห่ง

อย่างไรก็ตาม มีสิ่งที่น่าสนใจในเรื่องการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชาวอินเดียกับชาวอาหรับในเรื่องที่มิใช่ศาสนา เช่นในเรื่องการแพทย์ นับว่าเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ได้ผลมากที่สุด ระบบการแพทย์ของอินเดียได้รับความนิยมมากในเอเชียตะวันตก และในขณะเดียวกันอินเดียก็รับวิธีการปฏิบัติทางด้านการแพทย์จากชาวอาหรับซึ่งเรียกว่า yunani medicine ซึ่งใช้กันอย่างแพร่หลายในอินเดีย รวมทั้งใช้ระบบอายุรเวทแบบสมัยแรกด้วย และยังใช้กันมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ศาสนา พวกพราหมณ์พยายามรื้อฟื้นการศึกษาคัมภีร์เก่า ๆ เพื่อนำไปตั้งเป็นกฎหมาย ลัทธิฮินดูมีนิกายที่เด่นอยู่สองนิกายคือ เวษณวะ (Vaishnavas) และ ชัยวะ (Shaivas) ซึ่งเป็นนิกายที่นับถือกันในหมู่ชนส่วนใหญ่ของฮินดู แม้ว่าจะมีการแตกออกเป็นนิกายเล็ก ๆ อีกมากมาย แต่นิกายเวษณวะก็ยังเป็นที่นับถือกันอย่างแพร่หลายทางภาคเหนือ ขบวนการปฏิรูปเวษณวะได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อภาคเหนือของอินเดียอย่างมากมาย

นิกายที่เด่นของอิสลามมีอยู่ ๒ นิกายคือ ซุนหนี่ (Sunnis) และ ชีอะ (Shia) สุลต่านนับถือนิกายซุนหนี่ จึงไม่เป็นที่ยอมรับของพวกที่นับถือนิกายชีอะ ชีอะเริ่มแพร่หลายมาสู่อินเดียตั้งแต่อาหรับมีชัยชนะเหนือแคว้นสินธ์และมุลตาน มะหะหมุดแห่งฆัซนีพยายามทำลายอิทธิพลของพวกชีอะในมุลตาน แต่ก็ประสบความล้มเหลว การขึ้นมีอำนาจของพวกเตอร์กในอินเดียมีส่วนทำลายอิทธิพลของพวกชีอะไปด้วย พวกชีอะมักจะร่วมมือกับพวกที่ถือนิกายอื่น ๆ ก่อการกบฏต่อสุลต่านอยู่เสมอ แต่มักจะประสบความล้มเหลว ในตอนหลังพวกชีอะไม่ค่อยกล้าก่อกบฏเหมือนก่อน

ยังมีกลุ่มที่ต่อต้านพวกซุนหนี่อีกพวกหนึ่ง พวกนี้นับถือลัทธิสุฟีส์ (Sufis) พวกสุฟีส์ในอินเดียแยกตัวออกไปจากนิกายอื่นๆ ของอิสลาม พวกที่นับถือสุฟีส์จะคัดค้านในสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าเป็นการตีความผิดไปจากพระคัมภีร์โกหร่าน พวกเขาเชื่อมั่นถึงการกลับชาติมาเกิดของพระผู้ไถ่บาปในรอบ ๑ พันปี เรียกว่ามาห์ดี (Mahdi) ซึ่งเป็นความหวังในการที่จะรื้อฟื้นความศรัทธาและความถูกต้องตามแบบฉบับดั้งเดิมของศาสนาอิสลามอีกครั้งหนึ่ง พวกที่นับถือลัทธิสุฟีส์มีลักษณะความเสมอภาคในหมู่พวกตนมากกว่านิกายอื่น ๆ ของศาสนาอิสลาม และลัทธินี้เน้นในเรื่องอำนาจของความลึกลับและการดำรงชีวิตแบบสันโดษ จึงได้รับความนิยมเลื่อมใสในหมู่ชาวไร่ชาวนา

ลัทธิพหคติ (Bhakti) เป็นลัทธิใหม่อีกลัทธิหนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคนี้ ผู้ที่ถือลัทธินี้ก่อตั้งในรูปขบวนการเพื่อมุ่งปฏิรูปลัทธิฮินดู และมีทัศนะใหม่ ๆ ต่อแนวความคิดในเรื่องพระเจ้า ลัทธินี้ได้รับความนิยมในหมู่ชาวไร่ชาวนาฮินดู ศาสดาผู้สั่งสอนลัทธินี้มาจากชนชั้นยากจน มีอยู่ ๒ คนคือ คะเบอร์ (Kabur) กับนะนัค (Nanak) แนวความคิดของศาสดาทั้งสองนี้ได้มาจากหลักการของลัทธิฮินดูและศาสนาอิสลาม แต่ก็มิได้เอาศาสนาทั้งสองมาผสมกัน ต่อมาลัทธิพหคติได้แตกออกเป็น ๒ ลัทธิ คือลัทธิคะเบอร์ปันธิ (Kabirpanthis) และสิกข์ (Sikhs) ลัทธิทั้งสองได้รับความนิยมแพร่หลายในหมู่พวกช่างฝีมือและชาวไร่ชาวนา ซึ่งเน้นถึงการดำเนินชีวิตแบบง่าย ๆ และยกเลิกประเพณีที่โบราณล้าหลัง ยึดถือความซื่อสัตย์สุจริตเป็นสำคัญ ไม่นิยมการกระทำใด ๆ ที่ผิดวิสัยมนุษย์กระทำกัน เช่นการกระทำแบบพิสดารของพวกโยคีเป็นต้น ยึดถือความเสมอภาคในสังคมและประณามการแบ่งชั้นวรรณะตามแบบฮินดู

ชาวสิกข์ ได้พยายามต่อสู้เพื่อให้เป็นศาสนาใหม่ มีอิสรภาพจากศาสนาอื่น ๆ ของชาวอินเดีย และได้รับความสำเร็จมากกว่าผู้ที่ถือลัทธิคะเบอร์ปันธิ ซึ่งยังเป็นลัทธิที่ยังผูกพันกับพระเจ้าของลัทธิฮินดูและศาสนาอิสลาม ชาวสิกข์มีความภูมิใจในเอกลักษณ์ของลัทธิตน และสามารถรวมกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง ปัจจุบันนี้ (๑๙๘๔) ชาวสิกข์ในอินเดียได้ร่วมกันต่อสู้และเรียกร้องต่อรัฐบาลอินเดีย ขอแยกตัวไปปกครองตนเอง แต่รัฐบาลอินเดียไม่ยอมและใช้วิธีปราบปรามอย่างรุนแรง

สถาปัตยกรรม พวกเตอร์กได้นำเอาสถาปัตยกรรมใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในอินเดีย โดยเฉพาะการสร้างสุเหร่าและหลุมฝังศพ รูปแบบของการสร้างสุเหร่ามีลักษณะเพื่อสนองความต้องการกระทำกิจวัตรประจำวันของการสวดในศาสนาอิสลาม ประการที่สำคัญในการสร้างก็คือ จะต้องคำนึงถึงเนื้อที่ที่ชาวมุสลิมมานั่งชุมนุมสวดมนต์กัน แบบของการก่อสร้าง มักจะสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสหรือไม่ก็เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาเปิดโล่ง ยอดโดมจะเป็นส่วนที่สร้างอย่างประณีตสวยงามที่สุด และเป็นศิลปที่ได้รับอิทธิพลจากเปอร์เซีย[๑๐]

การก่อตัวเป็นอาณาจักรของรัฐทางภาคใต้ระหว่างศตวรรษที่ ๑๓–๑๖

สุลต่านแห่งเดลฮีประสบความล้มเหลวในความพยายามแผ่อำนาจเพื่อสร้างจักรวรรดิอินเดียทั้งประเทศ ผลจากความพยายามที่จะเอาชนะดินแดนในภาคใต้ของอินเดียได้ก่อให้เกิดผล

จะท้อถอยไปทั่วชมพูทวีป ทำให้เกิดมีอาณาจักรใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลายอาณาจักรในเดคข่านและอินเดียภาคใต้เมื่อศตวรรษที่ ๑๔ ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๓ มาแล้ว สุลต่านมีความทะเยอทะยานอย่างมากที่จะครองภาคใต้ให้จงได้ ทำให้เกิดผลทางด้านสงครามและความยุ่งเหยิง ตลอดจนมีการก่อตั้งอาณาจักรเล็ก ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมายในคาบสมุทร พอมาถึงศตวรรษที่ ๑๔ สุลต่านเริ่มเสื่มอำนาจ ทำให้หลายอาณาจักรประกาศตนเป็นเอกราช ดังเช่นข้าหลวงชาวเตอร์กซึ่งปกครองเดคข่านได้ก่อการปฏิวัติและตั้งราชวงศ์พาห์มณี (Bahmanis) ปกครองเดคข่านภาคเหนือ เรียกว่าอาณาจักรพาห์มณีต่อเนื่องกันมาถึง ๒ ศตวรรษ อาณาจักรวิชัยนครได้ประกาศตนเป็นเอกราชและขยายอำนาจลงไปทางใต้

ต่อมาได้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างอาณาจักรพาห์มณีกับอาณาจักรทางภาคใต้เมื่อศตวรรษที่ ๑๔ ความขัดแย้งมีสาเหตุสำคัญเนื่องมาจากการแย่งดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ระหว่างแม่น้ำกฤษณากับบริเวณแคว้นของแม่น้ำสายนี้ซึ่งอุดมไปด้วยแร่ธาตุ โดยเฉพาะที่โคลกันทา (Golconda) อุดมไปด้วยเพชรพลอย ซึ่งทุกฝ่ายปรารถนาที่จะเข้าครอบครอง ประวัติศาสตร์การเมืองทางภาคใต้ของอินเดียระหว่างศตวรรษที่ ๑๔ ถึงต้นศตวรรษที่ ๑๖ มักจะเป็นเรื่องราวของความขัดแย้งอันมีมูลเหตุมาจากดังที่กล่าว

พวกพ่อค้าอาหรับได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานแถบชายฝั่งตะวันตก ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๘ และได้เคลื่อนย้ายเข้าไปในผืนแผ่นดินใหญ่เพื่อเสาะแสวงหาการค้า แต่จุดสนใจทางการค้าก็ยังอยู่บริเวณชายฝั่งอยู่นั่นเอง พวกพ่อค้าอาหรับอยู่รวมกันเป็นชุมชนเดียวกับชาวมุสลิมอื่น ๆ และผูกขาดการค้าม้า ทำให้มีฐานะร่ำรวยมั่งคั่ง อิบน์ บาตูทะห์ ซึ่งเดินทางมาท่องเที่ยวทางแถบชายฝั่งมาละบาร์เมื่อศตวรรษที่ ๑๔ ได้บันทึกกล่าวว่า เขาได้พบสุเหร่าตั้งอยู่มากมายตามบริเวณชายฝั่ง โดยเฉพาะตามย่านที่อยู่อาศัยอย่างหนาแน่นของชาวมุสลิม การแพร่หลายของอิสลามในภาคใต้เป็นไปอย่างสงบ ผิดกับทางภาคเหนือของอินเดีย ทั้งนี้เป็นเพราะทางภาคใต้พ่อค้าอาหรับมิได้แข่งขันกันเพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมือง

สงครามระหว่างแว่นแคว้นทางภาคใต้ อาณาจักรทางใต้ที่มีอำนาจได้แก่อาณาจักรพาห์มณี มีกษัตริย์ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามเป็นผู้ปกครอง ในสมัยพระเจ้า พาห์มาน ชาห์ (Bahman Shah) พระองค์มีความทะเยอทะยานที่จะขยายอำนาจไปทางใต้ โดยตั้งใจจะขยายถึง

มาดุไร (Madurai) แต่ถูกอาณาจักรวิชัยนครขัดขวางทำให้เกิดสงครามขึ้นระหว่างพาห์มณีกับวิชัยนคร

อาณาจักรวิชัยนครนับว่าเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งอาณาจักรหนึ่ง มีกษัตริย์นับถือลัทธิฮินดูเป็นผู้ปกครอง การขึ้นมีอำนาจของอาณาจักรวิชัยนคร เสมือนเป็นการฟื้นอำนาจของกษัตริย์ฮินดูทางภาคใต้ กษัตริย์แห่งวิชัยนครพยายามฟื้นฟูส่งเสริมลัทธิฮินดูโดยการสร้างวิหารในลัทธิฮินดูขึ้นใหม่ ๆ หลายแห่ง แต่วิชัยนครก็มิได้เป็นผู้นำในการรวบรวมแว่นแคว้นฮินดูเพื่อต่อต้านชาวมุสลิม วิชัยนครกลับใช้วิธีการขยายอำนาจโดยการยกทัพโจมตีแว่นแคว้นฮินดู

กลางศตวรรษที่ ๑๔ วิชัยนคร ประสบปัญหาจากการรุกรานของเพื่อนบ้าน เช่น อานธรา (Andhra) และพาห์มณี ทำให้วิชัยนครต้องรีบเร่งเสริมสร้างตนเองให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะการแสวงหารายได้ จึงมีการปรับปรุงระบบการเก็บภาษี มีการบุกเบิกที่ดินใหม่ ๆ มีการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ สร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำ รวมทั้งการนำพลังงานจากน้ำมาใช้ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น จึงเร่งสร้างกองทัพให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะทหารม้า มีนักรบรับจ้างจากตุรกีเป็นทหารม้าของทัพวิชัยนครเป็นจำนวนมาก

ในปี ค.ศ. ๑๓๕๘ วิชัยนครกับพาห์มณี ทำสงครามกันเพื่อแย่งชิงดินแดนไรเชอร์-โดบ (Raichur Doab) ทำให้ทั้งสองฝ่ายขยายดินแดนได้กว้างขวางออกไปอีก ในปี ค.ศ. ๑๓๗๐ วิชัยนครสามารถเข้าครอบครองมาดุไร และส่งกองทัพเข้ายึดกัว (Goa) เป็นการเข้าครอบครองยุทธศาสตร์ที่สำคัญทางด้านการค้า นอกจากนั้นยังขยายอำนาจไปทางฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อป้องกันมิให้พาห์มณีขยายอำนาจลงมาทางใต้

ครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๑๕ พาห์มณีภายใต้การนำของเสนาบดีผู้มีความสามารถชื่อมะหะหมุด กาแวน (Mahmud Gavan) ได้ปรับปรุงงานบริหารภายในอาณาจักรและนโยบายความสัมพันธ์กับรัฐต่าง ๆ ทำให้อาณาจักรพาห์มณีมีความเข้มแข็งขึ้นกว่าเดิม ในไม่ช้าก็สามารถยึดแคว้นกัวมาจากวิชัยนคร วิชัยนครเริ่มพบความยุ่งยากทางแถบชายฝั่งตะวันออก อันเนื่องมาจากการขยายอำนาจของโอริสสา (Orissa) ซึ่งมุ่งขยายอำนาจลงไปทางใต้เพื่อไปยังบริเวณสามเหลี่ยมโคเวารี (Kaveri) เกิดความวุ่นวายในอาณาจักรวิชัยนครในเรื่องการแย่งชิงราชสมบัติ จนถึงปี ค.ศ. ๑๔๘๕ ตระกูลสาลูวะ (Saluva) ได้ขึ้นครองราชสมบัติ

ขณะเดียวกัน ภายในอาณาจักรพาห์มณี ภายหลังจากเสนาบดีกาแวนถึงแก่กรรม ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองเกิดความยุ่งเหยิง พวกขุนนางมุสลิมเกิดแตกแยกออกเป็น ๒ ก๊ก และต่อสู้แย่งชิงอำนาจกัน ทำให้อาณาจักรพาห์มณีอ่อนแอลงไปมาก หัวเมืองก่อกบฏและแยกตัวออกไปเป็นอิสระ ต่อมาก็ถูกกองทัพวิชัยนครยกเข้าโจมตี ในปี ค.ศ. ๑๔๓๘ อาณาจักรพาห์มณีก็แตกออกเป็น ๕ อาณาจักรได้แก่ พิชะปุระ (Bijapura) โคลกันทา (Golconda) อาหะหมัดนคร (Ahmednagar) พิทาร (Bidar) เพราร (Berar)"

ต่อมาอาณาจักรวิชัยนครได้ฟื้นอำนาจขึ้นมาใหม่อีก และได้ก้าวขึ้นสู่การมีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคใต้ในสมัยของกษัตริย์กฤษณะ เทวา รายา (Krishna Deva Raya ค.ศ. ๑๕๐๙–๑๕๓๐) กฤษณะเทวาได้ทำสงครามเพื่อปราบปรามโอริสสา และได้รับชัยชนะ เป็นการฟื้นอำนาจทางชายฝั่งตะวันตกขึ้นมาใหม่ และเขาได้ผูกมิตรกับโปรตุเกสด้วยการร่วมมือกันทางการค้า โดยเฉพาะการค้าม้าซึ่งในเวลานั้นอยู่ในกำมือของโปรตุเกส การค้าม้าทำให้วิชัยนครร่ำรวย เพราะโปรตุเกสเป็นผู้จัดหาม้ามาส่ง[๑๒]

อาณาจักรวิชัยนครเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ จึงเริ่มอ่อนแอ เปิดโอกาสให้อาณาจักรทางเหนือของเดคข่าน ๔ อาณาจักรร่วมมือกันโจมตีวิชัยนคร และสามารถทำลายอำนาจของวิชัยนครได้สำเร็จ เป็นเหตุให้ทางภาคใต้ของอินเดียไม่มีอาณาจักรใดเข้มแข็งขึ้นมาอีก ในขณะที่ทางภาคเหนือราชวงศ์มูฆัลกำลังก้าวขึ้นสู่อำนาจ และต่อมาก็สามารถขยายอำนาจลงมาถึงภาคใต้

เศรษฐกิจของอาณาจักรทางภาคใต้ รัฐเล็ก ๆ ที่อยู่ทางแถบชายฝั่งมาละบาร์ มีผู้ปกครองเป็นชาวฮินดูบ้าง มุสลิมบ้าง ประกอบอาชีพที่สำคัญคือการค้าขายกับตะวันตก ในบรรดารัฐเล็ก ๆ เหล่านี้กาลิกัต (Calicut) เป็นรัฐที่มีอำนาจมากที่สุด กาลิกตเป็นเมืองที่ดึงดูดความสนใจทางด้านการค้าจากพ่อค้าที่เดินทางมาจากตะวันตกและเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะพ่อค้าที่มาจากเยเมน เปอร์เซีย หมู่เกาะมัลดิฟ (Maldive) ลังกา ชวา และจีน

ในขณะที่รัฐซึ่งตั้งอยู่ริมทะเลส่วนใหญ่ มีรายได้ส่วนใหญ่มาจากการค้ากับต่างประเทศ แต่อาณาจักรใหญ่ที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน มีรายได้ส่วนใหญ่มาจากที่ดิน ดังเช่นอาณาจักรวิชัยนคร มีรายได้ส่วนใหญ่มาจากการเกษตรและการค้า

เศรษฐกิจของอาณาจักรวิชัยนคร นอกเหนือไปจากมีรายได้ทางการค้าแล้ว วิชัยนครจัดระบบการเก็บภาษีประชาชนต่าง ๆ หลายประเภท "ภาษีที่ดินเป็นแหล่งรายได้ที่มีความสำคัญมากที่สุด ในสมัยพระเจ้ากฤษณะ เทวา มีการสำรวจที่ดินอย่างละเอียด และประเมินอัตราภาษีที่ดินกันใหม่ โดยเก็บภาษีในอัตรา $\frac{1}{3}$ และ $\frac{1}{6}$ ของผลผลิตจากที่ดิน แต่ทั้งนี้ก็ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของดินเป็นสำคัญ

ภาษีการค้า ประกอบด้วยค่าธรรมเนียม ภาษีผลกากรซึ่งเก็บตามจำนวนสินค้า นอกจากนั้นยังมีภาษีทรัพย์สิน ภาษีจากการประกอบอาชีพที่มิใช่การเกษตร เจ้าของโรงงานต้องเสียภาษีประเภทอุตสาหกรรม มีการเก็บค่าธรรมเนียมพิเศษเช่นการแต่งงาน เก็บภาษีตามความต้องการของวัดซึ่งเป็นภาษีสังคม เก็บเป็นเงินบริจาคเพื่อใช้ในการสร้างป้อมและจัดตั้งกองทหาร รายได้จากการปรับในกรณีที่ทำผิดกฎหมาย การเกณฑ์แรงงานตามโครงการพิเศษ เช่นการสร้างอ่างเก็บน้ำเป็นต้น[๑๓]

หมู่บ้านส่วนใหญ่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวและห่างกัน จึงต้องพยายามพึ่งตนเองให้มากที่สุด ในตำบลหนึ่งจะมีการผลิตเฉพาะอย่างตามที่กำหนด เช่นการปลูกอ้อยจะนำไปหีบได้เฉพาะโรงหีบที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านของตนเท่านั้น จะนำไปหีบยังที่อื่นไม่ได้ หมู่บ้านต่าง ๆ มักจะจัดงานแสดงสินค้าอยู่บ่อย ๆ เพื่อเชิญชวนชาวบ้านหมู่บ้านอื่นได้มาเที่ยวซื้อของกัน ทำให้หมู่บ้านไม่รู้สึกโดดเดี่ยว และมีส่วนทำให้ชาวบ้านต่างตำบลได้แลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันเป็นการดึงดูดชาวเมืองได้ติดต่อกับชนบท

ในการเก็บค่าเช่านานั้น ผู้เช่าจะต้องจ่ายค่าเช่าเป็นผลผลิตแก่เจ้าของที่ในอัตราประมาณ $\frac{1}{3}$ ถึง $\frac{1}{5}$ ของผลผลิตที่ได้แต่ละปี ทางด้านการกู้เงิน วัดเป็นศูนย์กลางในการบริการเงินกู้ โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราประมาณ ๑๒–๑๓% ถ้าผู้กู้ไม่สามารถใช้เงินต้นคืน วัดจะยึดที่ดิน วัดมีบทบาทสำคัญในชนบท เป็นนายจ้างที่หางานให้แก่ชาวบ้านได้ทำงานกันอย่างมากมาย เป็นทั้งเจ้าที่ดินและผู้บริโภค กระตุ้นชนบทให้เกิดการพัฒนาตามโครงการต่าง ๆ เช่นจัดซื้อที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าและจัดตั้งเป็นชุมชนขึ้นมา ควบคุมโครงการทดน้ำ การที่วัดมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจก็เพราะเหตุว่าถ้าหมู่บ้านมีเศรษฐกิจดี วัดก็พลอยร่ำรวยมั่งคั่งไปด้วย วัดจึงเป็นผู้ควบคุมทั้งเศรษฐกิจและอำนาจการปกครองในหมู่บ้านอย่างแท้จริง เป็นศูนย์กลางแห่งอิทธิพลในชนบท

พวกช่างฝีมือได้รวมตัวกันในรูปสมาคมช่างฝีมือ (guilds) สมาคมช่างฝีมือเป็นผู้เอื้ออำนวยประโยชน์แก่สมาคมพ่อค้า เพราะสามารถควบคุมการผลิตสินค้าที่จะนำไปจำหน่าย สมาคมพ่อค้าเป็นกลุ่มนายทุนจึงเป็นผู้จ้างและสนับสนุนเงินทุนแก่ช่างฝีมือในการผลิตสินค้า สมาคมช่างฝีมือกับสมาคมพ่อค้าจึงต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

สมาคมพ่อค้ามีฐานะร่ำรวย จึงเข้าควบคุมการเมือง และมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าไปควบคุมราชสำนักด้วย ผลที่สุดกลุ่มพ่อค้าได้กลายเป็นผู้มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายทางด้านภาษีอากร ผู้สืบตระกูลพ่อค้าที่เด่น ๆ หลายคนได้เดินทางไปค้าขายยังเอเชียอาคเนย์และเข้าควบคุมธุรกิจการค้าของเอเชียอาคเนย์ด้วย

ภาษีศุลกากรที่เก็บจากพ่อค้าต่างชาติ เก็บในอัตราระหว่าง ๒½ – ๕ เปอร์เซ็นต์ของราคาสินค้าที่จำหน่าย สินค้าเข้าประเภทเสื้อผ้าและน้ำมันจะถูกเก็บภาษีในอัตราที่สูง เพราะเหตุว่าสินค้าดังกล่าวชาวพื้นเมืองผลิตได้เอง

สินค้าเข้าของวิชัยนครที่สำคัญได้แก่ ทองคำ เงินแท่ง ช้างจากลังกา ม้า (การค้าในระยะแรกอยู่ในกำมือของอาหรับ แต่พอมาถึงศตวรรษที่ ๑๖ โปรตุเกสเป็นผู้ควบคุมการค้าม้า เนื่องจากโปรตุเกสเข้ายึดเมืองท่าการค้าม้าของอาหรับ) เครื่องเทศจากเอเชียอาคเนย์ ผ้าแพร ผ้าต่วนจากเขตคาห์ ฯลฯ สินค้าออกของวิชัยนครส่วนใหญ่ส่งไปขายยังเปอร์เซีย แอฟริกา จีน ลังกา สินค้าออกที่สำคัญได้แก่ ข้าว น้ำตาล มะพร้าว ข้าวฝ้าง สีย้อมผ้า ไม้จันทน์ ไม้สัก พริกไทย กานพลู ผ้าฝ้าย ฯลฯ

เรือสินค้าของอินเดียมักจะมีขนาดใหญ่กว่าเรืออิตาลี แต่ก็ยังเล็กกว่าเรือจีน เรือจีนเป็นเรือที่ดีที่สุดในบรรดาเรือชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาแวะจอดตามเมืองท่าของอินเดีย เรือจีนเหมาะสำหรับการเดินทางรอนแรมในทะเลเป็นเวลานานวัน การแล่นเรือในสมัยนั้น วันหนึ่งเดินทางไปได้ไกลเพียง ๔๐ ไมล์เท่านั้น และต้องแวะจอดตามเมืองท่าริมทะเลอยู่บ่อย ๆ การเดินทางโดยทางเรือจากกลิกัตไปถึงลังกา ใช้เวลานานประมาณ ๑๕ วัน ในสมัยนั้นเมืองท่าทางแถบเอเชียใต้ที่เรือสินค้าจากตะวันออกและตะวันตกแวะมาจอดมากที่สุดได้แก่ ฮอลิ (Eli) กาลิกัต และควิลอน (Quilon)

เงินตรา เงินตราในอาณาจักรวิชัยนครใช้เงินเหรียญ นอกจากนั้นยังใช้เงินเหรียญต่างประเทศที่นิยมมากได้แก่เงินครูเซโด (cruzado) ของโปรตุเกส เงินดินาร์ (dinar) ของ

เปอร์เซีย เงินฟลอริน (florin) ของอิตาลี เงินเหล่านี้ได้รับความนิยมแพร่หลายตามเมืองท่าริมฝั่งทะเล นอกจากนี้ยังใช้ระบบแลกเปลี่ยนสินค้ากันอีกด้วย

ภาษาในภาคใต้ของอินเดีย ภาษาที่ใช้กันมากในสมัยนั้นได้แก่ ภาษาทมิฬ เตลูกุ (Telugu) คันนาดา (Kannada) และมาราธิ (Marathi) ภาษาที่ใช้ในวรรณคดีส่วนใหญ่ใช้ภาษาดังกล่าวยกเว้นภาษาทมิฬ การใช้ในวรรณคดีได้นำมาประยุกต์ให้เข้ากับภาษาสันสกฤต

ทางเหนือของเดคข่าน อิทธิพลของสุลต่านที่เด็คฮียังมีอยู่สูง จึงนิยมใช้ภาษาเปอร์เซียและอารบิก ส่วนทางชายฝั่งมาละบาร์ ภาษาที่สำคัญได้แก่ มาลายะลัม (Malayalam) ใช้กันมากในรัฐเคราลา และใช้กันจนถึงทุกวันนี้ ภาษาถิ่นดั้งเดิมคือภาษาทมิฬ แต่สภาพทางการเมืองทำให้ประชาชนแถบริมฝั่งมะละบาร์แยกตัวออกไปจากพวกทมิฬ ชาวมาละบาร์จึงใช้ภาษาของตนอย่างอิสระและปนกับภาษาชาวต่างประเทศ

ศตวรรษที่ ๑๖ ได้เกิดปัจจัยใหม่ที่สำคัญ ๒ ประการซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์อินเดีย ปัจจัยแรกคือการขึ้นมีอำนาจของราชวงศ์มูฆัล ซึ่งรุกรานอินเดียทางบกโดยผ่านมาทางภาคเหนือ ปัจจัยที่สองคือการขยายอำนาจของโปรตุเกส ผู้เข้ามาทางใต้และทางตะวันตก ปัจจัยสองประการดังกล่าว มีส่วนในการสร้างรูปแบบประวัติศาสตร์อินเดียไปสู่ยุคใหม่ โปรตุเกสพยายามผูกขาดการค้าทางทะเลในอินเดีย แต่ไม่อาจยืนยงอำนาจได้นาน ขณะเดียวกันราชวงศ์มูฆัลพยายามสร้างจักรวรรดิของตนให้ยิ่งใหญ่ และบรรลุผลสำเร็จ ดังจะได้กล่าวในบทต่อไป

ลำดับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์อินเดียตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงสิ้นสมัยกลาง

การลำดับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์อินเดียในสมัยโบราณ มักประสบปัญหาที่สำคัญก็คือ ไม่สามารถกำหนดช่วงเวลาหรือปี ค.ศ. ที่แน่นอนได้ การคำนวณระยะเวลาของการมีอำนาจของราชวงศ์ต่าง ๆ พวกนักประวัติศาสตร์มักจะใช้วิธีคำนวณจากแนวความคิดของตน ทำให้เกิดความแตกต่างกัน และยังเป็นผลทำให้ช่วงระยะเวลาของสมัยต่าง ๆ ขาดความต่อเนื่องกัน

เหตุที่ช่วงระยะเวลาไม่แน่นอนเนื่องมาจากหลักฐานในประวัติศาสตร์มีน้อยและขาดความแน่นอน หลักฐานส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาหรือไม่ก็มาจากหนังสือวรรณคดีหลักฐานเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า โดยปรกติจะคำนวณจากปีที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ซึ่งปีที่พระ-

พุทธเจ้าปรินิพพานนั้น สันนิษฐานได้ถึง ๓ ปี คือปี ๕๔๔ ก่อน ค.ศ. (544 B.C.)* ปี ๔๘๖ ก่อน ค.ศ. (486 B.C.) และปี ๔๘๓ ก่อน ค.ศ. (483 B.C.) การจดบันทึกของนักเดินทางชาวต่างประเทศมีส่วนสำคัญในการช่วยให้นักประวัติศาสตร์ปัจจุบันได้คำนวณปีที่เกิดเหตุการณ์ได้แน่นอนยิ่งขึ้น หลังศตวรรษที่ ๑๐ การคำนวณปี ค.ศ. ที่เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ยิ่งยุ่งเหยิงมากขึ้น เพราะมีอาณาจักรใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย ปีที่เริ่มต้นและสิ้นสุดของอาณาจักรต่าง ๆ มักจะซ้ำซ้อนกัน เอาแน่นอนไม่ได้ อย่างไรก็ตามพวกเตอร์กและผู้สืบราชวงศ์ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๓ เป็นต้นไป มักนิยมใช้ศักราชอิสลาม ทำให้การคำนวณศักราชแน่นอนมากขึ้น เพราะเราทราบว่าชาวมุสลิมเริ่มใช้ศักราชของตนในสมัยฮิจริ (Hijri Era) ซึ่งเริ่มเมื่อปี ค.ศ. ๖๒๒[๑๔]

ลำดับเหตุการณ์สำคัญ ๆ สรุปได้ดังนี้

2500 ปีก่อน ค.ศ. (2500 B.C.) ความเจริญรุ่งเรืองอารยธรรมที่ฮารัปปา

1500 ,, (1500 B.C.) พวกอารยันอพยพเข้าสู่อินเดีย

800 ,, (800 B.C.) เริ่มใช้โลหะเหล็กและการแพร่หลายวัฒนธรรมของพวกอารยัน

600 ,, (600 B.C.) การขึ้นมีอำนาจของแคว้นมคธ

519 B.C. พระเจ้าไซรัสแห่งเปอร์เซีย มีชัยชนะในดินแดนทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย

468 B.C. พระมหาวีระผู้ก่อตั้งลัทธิเชนสิ้นพระชนม์

413 B.C. เริ่มสมัยราชวงศ์ชิชุนะกะ (Shishunaga Dynasty)

362–321 B.C. สมัยราชวงศ์นันทา

327–325 B.C. พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ขยายอำนาจในอินเดีย

322 B.C. การขึ้นมีอำนาจของพระเจ้าจันทรคุปต์ ผู้ก่อตั้งราชวงศ์เมารยะ

---

* ประเทศที่ถือพุทธศาสนาในเอเชียปัจจุบัน เช่น ศรีลังกา พม่า ฯลฯ ถือปี 544 B.C. เป็นปีที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน แต่เมืองไทยประเทศเดียวที่แปลกกว่าที่อื่น ถือเอาปี 543 B.C. เป็นปีพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

เชิงอรรถบทที่ ๒

๑. V.D. Mahajan *A History of India* Vol. II, pp. 1–7

๒. Thomas Walter Wall Bank *India in the New Era* p. 34

๓. V.D. Mahajan, *op. cit.*, pp. 21–22

๔. Sir Percival Griffiths *Modern India* pp. 22–24

๕. Romila Thapar *A History of India* Vol. I, pp. 267–268

๖. V.D. Mahajan, *op. cit.*, pp. 58–62

๗. Sir Percival Griffiths, *op. cit.*, pp. 289–291

๘. Romila Thapar, *op. cit.*, pp. 292–293

๙. Ibid, pp. 294–298

๑๐. Ibid, pp. 289–311

๑๑. V.D. Mahajan, *op. cit.*, pp. 138–140

๑๒. H.G. Rawlinson *India A Short Cultural History* pp. 270–275

๑๓. V.D. Mahajan, *op. cit.*, p. 146

๑๔. Romila Thapar, *op. cit.*, pp. 331–337

บทที่ ๓
ราชวงศ์มูฆัลหรือโมกุล (MUGHUL)

ในขณะที่อำนาจของสุลต่านที่เดลฮีกำลังอ่อนแอและเสื่อมอำนาจ ภาคเหนือของอินเดียกำลังตกอยู่ในยุคแห่งความแตกแยก บุรุษผู้หนึ่งก็ได้ก้าวขึ้นสู่อำนาจและต่อมาได้สถาปนาราชวงศ์มูฆัลปกครองอินเดียสืบต่อมา บุรุษผู้นั้นก็คือพระเจ้าบาบูร์ (Babur) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มูฆัล

พระเจ้าบาบูร์ ประสูติเมื่อปี ค.ศ. ๑๔๘๓ พระราชบิดาดำรงตำแหน่งข่าน บรรพบุรุษของพระเจ้าบาบูร์สืบเชื้อสายมาจากเตอร์กและมองโกลเชื้อชาติตาด (Tartars) อันเป็นชนเผ่านักรบชั้นยอด นอกจากนั้นพระองค์ยังมีเชื้อสายมาจากจักรพรรดิเจงกีสข่าน (Chingiz Khan) อีกด้วย ขณะที่มีพระชนมายุเพียง ๒๑ พรรษา ได้นำทัพเข้ายึดครองกรุงคาบูล และสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ที่นั่น อีก ๑๕ ปีต่อมา กองทัพของพระองค์ก็ได้รุกเข้าสู่ดินแดนอินเดีย เข้าไปไกลถึงแม่น้ำเยลัม (Jhelum) ในการเข้ายึดครองฮินดูสถาน บาบูร์สั่งห้ามทหารของตนมิให้ทำร้ายหรือปล้นสะดมประชาชนชาวอินเดีย

ในปี ค.ศ. ๑๕๒๕ บาบูร์นำกองทหารม้า ๑๐,๐๐๐ คน รุกเข้าสู่ฮินดูสถาน ข้าหลวงแห่งลาฮอร์ยอมจำนนแต่โดยดี ทำให้พระองค์มีความมั่นใจที่จะรุกเข้าสู่ดินแดนอินเดียให้ก้าวไปไกลอีก ในเดือนเมษายน ๑๕๒๖ กองทัพของบาบูร์ก็เริ่มเผชิญหน้ากับกองทัพของสุลต่านชาวอัฟกันแห่งเดลฮี ผู้มีนามว่าอิบราฮิม โลดี ณ ทุ่งราบแห่งพานิพัท (Panipat) อิบราฮิมเป็นคนหนุ่มและขาดประสบการณ์ในการรบ แม้ว่าจะมีกองทัพที่มีจำนวนมากมายกว่าบาบูร์ก็ตาม แต่กลับเป็นฝ่ายเสียที ถูกกองทัพของบาบูร์ซึ่งมีระเบียบวินัย และยุทธวิธีที่เหนือกว่าตีกองทัพของอิบราฮิมแตกย่อยยับ อิบราฮิมพร้อมด้วยทหาร ๑๖,๐๐๐ คนพลีชีพในการรบครั้งนั้น

หลังจากมีชัยชนะต่อกองทัพเดลฮีแล้ว บาบูร์ได้นำทัพเข้ายึดอัครา (Agra) และเดลฮี ทรงจัดตั้งอัคราเป็นเมืองหลวงและจัดระบบบริหารราชการเสียใหม่ แต่พระองค์ต้องเผชิญกับปัญหา

ชาวอัฟกันต่อต้าน โดยเฉพาะพวกเจ้าที่ดินชาวอัฟกัน แต่พระองค์พยายามปกครองประชาชนโดยใช้หลักแห่งความเมตตากรุณา ทำให้การต่อต้านพระองค์ลดน้อยลง

การต่อต้านจากรัฐฮินดู สมาพันธรัฐฮินดู ภายใต้การนำของรานะ สงครามสิงห์ (Rana Sangrama Singh) แห่งมีนาร์ (Menar) นักรบผู้เข้มแข็งคนหนึ่ง ต้องการจะฟื้นฟูอำนาจของชาวฮินดูทางภาคเหนือขึ้นมาใหม่ ได้ร่วมมือกับเจ้าผู้ครองรัฐฮินดูอื่น ๆ ยกทัพม้ากำลัง ๘๐,๐๐๐ พร้อมด้วยช้างศึกอีก ๕๐๐ เชือกเปิดฉากโจมตีกองทัพของบาบูร์เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๕๒๗ กองทัพของบาบูร์ใช้ปืนใหญ่ระดมยิงอย่างหนักและได้รับผลดี สามารถตีกองทัพของสมาพันธรัฐแตกพ่ายยับเยิน ยังผลให้สมาพันธรัฐแตกแยกกันอย่างหนัก บาบูร์นำทัพเข้าโจมตีราชปูต และยึดได้จันทารี (Chandari) อีก ๒ ปีต่อมา พระองค์ได้ขยายอำนาจไปถึงพิหารและเบงกอล ช่วงเวลาไม่กี่ปี บาบูร์สามารถสร้างจักรวรรดิได้อย่างกว้างขวางใหญ่โต นับตั้งแต่โอซัส (Oxus) ไปจนถึงแนวเขตแดนชิดเบงกอล และจากเชิงเขาหิมาลัยไปจนถึงกวาลิออร์ (Gwalior) แต่พระองค์ยังไม่สามารถมีชัยชนะเหนือเบงกอล คุชราต หรือเดคข่านได้โดยเด็ดขาด พระเจ้าบาบูร์สิ้นพระชนม์เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๕๓๐ ขณะมีพระชนมายุได้เพียง ๔๗ พรรษาเท่านั้น

พระนิสัยของบาบูร์ พระองค์เป็นคนกล้าหาญ ใจคอหนักแน่น มีความเมตตากรุณา พระองค์มิได้นำหน้าทหารออกรบ แต่เป็นนักวางแผนการรบที่เยี่ยมยอด พระองค์มีความสามารถหลายอย่าง เช่นเป็นนักประพันธ์ นักดนตรี เป็นนักกีฬา เป็นศิลปินที่รักสวยรักงาม รักความงามธรรมชาติ เมื่อกองทัพของพระองค์ยกไปโจมตีที่ใด ก็ถูกสั่งห้ามมิให้ทำลายเมืองโดยมิได้จำเป็นและให้เว้นชีวิตแก่ผู้มิได้ต่อสู้ขัดขืน บาบูร์ทรงเป็นมุสลิมที่เคร่งครัด พระองค์ทรงถือว่าการทำสงครามกับฮินดูเป็นการทำสงครามอันศักดิ์สิทธิ์ พระองค์ทรงปกครองดินแดนด้วยความเฉลียวฉลาดยุติธรรมและเมตตา

เหตุการหลังพระเจ้าบาบูร์ หลังจากบาบูร์สิ้นพระชนม์แล้ว หุมายุน (Humayun) โอรสองค์ที่สองได้ขึ้นครองราชย์ตามพระประสงค์ของพระราชบิดา หุมายุนมีฐานะไม่มั่นคง เพราะมีศัตรูอยู่มาก เบงกอลภายใต้การนำของพาหะดุระ ชาห์ (Bahadur Shah) ยังหาโอกาสที่จะแก้แค้น กษัตริย์ชาวอัฟกันแห่งคุชราตและมัลวะยังคงตั้งตนเป็นศัตรูอยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้น

อนุชาของพระเจ้าหุมายุนยังแสดงตนเป็นปฏิปักษ์อย่างเปิดเผย ขณะเดียวกันโปรตุเกสกำลังมุ่งขยายอำนาจอยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย

ต่อมาหุมายุนได้ขยายอำนาจมากขึ้น ทรงมีชัยชนะต่อพาหะดุระ ชาห์ ในการทำสงคราม เมื่อปี ค.ศ. ๑๕๓๕ ได้เข้ายึดมันดู (Mandu) เมืองหลวงของแคว้นมัลวะ และคุชราตก็ตกอยู่ในกำมือของพระองค์ อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ไม่อาจสงบลงได้ อนุชาของหุมายุนได้ก่อกบฏ ส่วนพาหะดุระได้รวบรวมกำลังขึ้นใหม่เพื่อต่อต้านอีก และที่สำคัญก็คือการต่อต้านจากเชอร์-ข่านสุระ (Sher Khan Sur) กษัตริย์แห่งแคว้นพิหาร

ในปี ค.ศ. ๑๕๓๘ หุมายุนเริ่มรุกรานเบงกอล และสามารถยึดดินแดนบางส่วนของของเชอร์ข่านกลับคืนมา หลังจากนั้นกองทัพของหุมายุนเริ่มอ่อนแอ ประกอบกับน้ำท่วมใหญ่ทำให้หุมายุนต้องถอยทัพกลับ ขณะเดียวกันอนุชาได้ก่อกบฏเข้ายึดอัคราประกาศตนเป็นจักรพรรดิ ในเดือนมิถุนายน ๑๕๓๙ กองทัพของเชอร์ข่านก็เริ่มโจมตีตอบโต้ ทำลายกองทัพของหุมายุน ต้องพ่ายแพ้ย่อยยับ หุมายุนต้องหนีกลับไปยังอัคราและรวบรวมกองทัพขึ้นมาใหม่

ทางฝ่ายเชอร์ข่านประกาศตนเป็นจักรพรรดิ และร่วมเป็นพันธมิตรกับคุชราตและมัลวะ หุมายุนยกทัพไปใหม่เพื่อหวังปราบเชอร์ข่านให้ราบคาบ แต่กองทัพของพระองค์อ่อนแอเกินไป และกลายเป็นฝ่ายพ่ายแพ้อีกครั้งหนึ่ง ถึงกับต้องหนีไปตั้งตนเป็นใหญ่ที่อัฟกานิสถาน ส่วนเชอร์ข่านประกาศตนเป็นจักรพรรดิ ที่เดลฮี ทรงพระนามว่าเชอร์ ชาห์ สุระ[๒]

การขยายอำนาจของเชอร์ ชาห์ กองทัพของเชอร์ชาห์ได้ขยายอำนาจไปถึงแม่น้ำสินธุ และรุกเข้าสู่ปัญจาบ จากนั้นจึงแผ่อิทธิพลเหนือราชปูต และรุกรานมัลวะเมื่อปี ค.ศ. ๑๕๔๒ สงครามกับราชปูตดำเนินไปอย่างดุเดือด ในที่สุดราชปูตก็ยอมแพ้ จากนั้นกองทัพของเชอร์ชาห์เข้าล้อม คาลันเจอร์ (Kalanjur) เชอร์ชาห์ได้รับบาดเจ็บจากการรบและสิ้นพระชนม์เมื่อปี ค.ศ. ๑๕๔๕

ผลงานของเชอร์ ชาห์ เชอร์ชาห์เป็นรัฐบุรุษที่มีผลงานดีเด่นในด้านปฏิรูป นอกเหนือจากการมีความสามารถทางทหารแล้ว การปฏิรูปการปกครองในอาณาจักรเบงกอล พระองค์ได้แบ่งการบริหารออกเป็น ๔๗ หน่วย ได้วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการสำรวจที่ดินเพื่อแสวงหารายได้ กฎเกณฑ์ของพระองค์ได้นำมาใช้อย่างได้ผลในสมัยพระเจ้าอักบาร์ พระองค์ได้กำหนด

ค่าของเงินรูปีเท่ากับ ๑๘๐ เกรน (grains) มาตรฐานนี้ได้ใช้กันเรื่อยมาตลอดสมัยราชวงศ์มูฆัล และมาถึงสมัยที่อังกฤษปกครองอินเดีย

เชอร์ ชาห์ ปฏิรูปกฎหมายและการศาลให้เกิดความยุติธรรม ทำให้บ้านเมืองสงบสุข จักรวรรดิมีความมั่นคงมาก หลักฐานจากบันทึกของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติระบุว่า นักเดินทางและพ่อค้า สามารถวางของไว้ริมถนนโดยไม่มีการสูญหายหรือถูกปล้น พระองค์ได้สร้างงานสาธารณะที่มีชื่อเสียงขึ้นหลายแห่ง เช่นสร้างถนนจากเบงกอลไปถึงแม่น้ำสินธุมีความยาวประมาณ ๒๐๐๐ ไมล์ สร้างสถานีพักม้าทุก ๆ ๑½ ไมล์ ขุดบ่อน้ำและปลูกต้นไม้ริมถนน จัดบริการไปรษณีย์โดยใช้ม้าเร็ว และสร้างสุเหร่าขึ้นใหม่ ๆ หลายแห่ง

เชอร์ชาห์ ทรงให้ความยุติธรรมแก่คนยากจน ลงโทษผู้กระทำผิดกฎหมายอย่างจริงจัง ทรงมีนโยบายสนับสนุนประชาชนให้มีรายได้เพิ่มขึ้น บันทึกเกี่ยวกับเชอร์ชาห์ได้กล่าวว่า พระองค์เป็นคนฉลาด เป็นนักปกครองที่ยุติธรรมและให้ความกรุณาแก่ศัตรู[๓]

หลังจากเชอร์ชาห์สิ้นพระชนม์ไปแล้ว โอรสองค์ที่ ๒ ได้ขึ้นครองราชย์แทน ทรงพระนามว่า อิสลามชาห์ (Islam หรือ Salim Shah) แต่เป็นคนอ่อนแอ และสิ้นพระชนม์เมื่อปี ค.ศ. ๑๕๕๓ โอรสคนสุดท้องจึงขึ้นครองอำนาจ แต่อยู่ได้ ๓ วัน ก็ถูกปลงพระชนม์ จากนี้ไปเกิดการแย่งชิงราชสมบัติ จักรพรรดิองค์ต่อมาก็ไร้ความสามารถ อยู่ได้ไม่นานก็ถูกล้มอำนาจ จนเกิดเป็นสงครามกลางเมือง หุมายุนสบโอกาสที่จะได้กลับไปฟื้นอำนาจขึ้นใหม่

ในเดือนธันวาคม ๑๕๕๔ หุมายุนได้นำกองทหารม้าจำนวน ๑๕,๐๐๐ ยกออกจากกรุงคาบูล บุกเข้าสู่ดินแดนอินเดีย หุมายุนยึดได้ลาฮอร์และเซอร์ฮินด์ (Sirhind) โดยไม่มีการต่อสู้ มิถุนายน ค.ศ. ๑๕๕๕ กองทัพของหุมายุนมีชัยชนะเด็ดขาด สามารถยึดเดลฮีกลับคืนมาได้ และพระองค์ได้สถาปนาเป็นจักรพรรดิอีกครั้งหนึ่ง แต่พระองค์ทรงมีพระชนม์ต่อมาอีกปีเดียวก็สิ้นพระชนม์ ราชโอรสคืออัคบาร์ ได้เสด็จขึ้นครองราชย์แทน

พระเจ้าอัคบาร์

พระเจ้าอัคบาร์ได้ขึ้นครองราชย์ขณะที่มีพระชนมายุยังน้อยคือเพียง ๑๔ พรรษาเท่านั้น เมื่อปี ค.ศ. ๑๕๕๖ จึงต้องมอบหมายให้ไบรัม ข่าน (Bairam Khan) เป็นผู้สำเร็จราชการว่าราชการไปพลางก่อน จนถึงปี ค.ศ. ๑๕๖๒ พระองค์จึงได้สถาปนาเป็นจักรพรรดิผู้มีอำนาจอย่างสมบูรณ์ ถือเป็นจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของอินเดียนับตั้งแต่พระเจ้าอโศกเป็นต้นมา

ในขณะที่พระเจ้าอัคบาร์ขึ้นครองอำนาจอยู่นั้น สถานการณ์ทางการเมืองในกรุงเดลฮีก็ยังไม่มั่นคง มีผู้จ้องหาโอกาสก่อการปฏิวัติเพื่อยึดอำนาจ และราชวงศ์มูฆัลก็ยังเป็นที่เกลียดชังของประชาชน นอกจากนั้นยังเกิดภาวะอดอยากอย่างรุนแรง พระเจ้าอัคบาร์จึงลงมือปราบปรามผู้คิดกบฏต่อพระองค์อย่างรุนแรง จนกระทั่งศัตรูถูกปราบจนราบคาบ

การขยายอำนาจของพระเจ้าอัคบาร์ ระหว่างปี ค.ศ. ๑๕๕๘–๑๕๖๐ พระเจ้าอัคบาร์ได้ขยายอาณาจักรออกไปอย่างกว้างขวาง เข้ายึดครองกวาลิเออร์ (Gwalior) ทำให้สามารถสร้างความเข้มแข็งทางแถบอินเดียภาคกลาง เข้ายึดอัชเมอร์ (Agmer) ศูนย์กลางของแคว้นราชปูต และผนวกดินแดนของจวนปุระ ตลอดรัชสมัยของพระองค์ ทรงขยายอำนาจตลอดเวลา พระองค์สร้างจักรวรรดิให้ยิ่งใหญ่ด้วยดาบ ผลงานแห่งการขยายอำนาจสรุปได้ดังนี้

ค.ศ. ๑๕๖๓ โจมตีกอนด์วานะ (Gondwana) และยึดได้สำเร็จ

ค.ศ. ๑๕๖๗ ปราบกบฏชาวอัฟกันจนราบคาบและเข้ายึดปัญจาบ

ค.ศ. ๑๕๖๗ ส่งทัพเข้าปราบพวกราชปูต ชาวราชปูตได้ต่อสู้อย่างสุดความสามารถในที่สุดต้องยอมแพ้หลังจากสูญเสียผู้คนไปประมาณ ๓๐,๐๐๐ คน

ค.ศ. ๑๕๗๒ ยกทัพเข้าโจมตีคุชราต และยึดเมืองท่าสุราตได้สำเร็จ ณ. ที่นี้พระเจ้าอัคบาร์ทรงพบพวกโปรตุเกสเป็นครั้งแรก พวกโปรตุเกสขอทำสัญญากับพระเจ้าอัคบาร์ เพื่อสะดวกทางการค้า โดยเสนอว่าพวกเขาจะให้ความสะดวกแก่ชาวมุสลิมที่จะเดินทางไปแสวงบุญที่เมกกะ คุชราตถูกผนวกภายใต้การปกครองของราชวงศ์มูฆัลเกือบ ๒๐๐ ปี และเป็นแคว้นที่ร่ำรวยแคว้นหนึ่ง โดยเฉพาะเมืองท่าสุราตเป็นแหล่งทำรายได้จากการค้าให้แก่จักรวรรดิมูฆัลอย่างมากมาย

ค.ศ. ๑๕๗๔ กษัตริย์แห่งแคว้นเบงกอล ก่อการกระด้างกระเดื่องต่อพระเจ้าอัคบาร์ พระองค์จึงส่งทัพไปปราบ เกิดการสู้รบกันอย่างขนานใหญ่ จนถึงปี ค.ศ. ๑๕๗๖ เบงกอลก็ตกอยู่ใต้อำนาจของพระเจ้าอัคบาร์โดยเด็ดขาด[๕]

ภายใน ๒๐ ปี จักรวรรดิของพระเจ้าอัคบาร์ได้ขยายอย่างรวดเร็ว อาณาเขตนับตั้งแต่คุทช์ (Cutch) ไปถึงซันเดอร์แบนด์ (Sunderbands) และจากหิมาลัยลงไปถึงภาคใต้จดนรบัด (Narbada) ดินแดนที่ยึดมาได้ พระเจ้าอัคบาร์ทรงมอบหมายให้พวกนายพลกองทัพของพระองค์เป็นผู้ปกครอง

แคว้นกัศมีร์หรือแคชเมียร์ เป็นดินแดนที่โดดเดี่ยว และไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์อินเดียเท่าใดนัก เป็นดินแดนที่มีหุบเขามากมายและมีธรรมชาติที่สวยงาม เคยอยู่ใต้การปกครองของราชวงศ์เมารยะอยู่ช่วงขณะหนึ่ง ต่อมาพวกเร่ร่อนจากเอเชียกลางเข้ามายึดครอง จนถึงศตวรรษที่ ๑๔ จึงได้มีการตั้งราชวงศ์มุสลิมปกครอง แต่ต่อมาเกิดความวุ่นวายและแย่งชิงอำนาจกัน จนถึงปี ค.ศ. ๑๕๘๗ จึงตกอยู่ใต้อำนาจของพระเจ้าอัคบาร์และในปี ๑๕๙๑ กัศมีร์ก็ถูกผนวกเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของจักรวรรดิมุฆัล

ค.ศ. ๑๕๙๐ ผนวกแคว้นโอริสสา

ค.ศ. ๑๕๙๒ ผนวกแคว้นสินธ์, บาลูจิสถาน (Baluchistan) และเมคราน (Mekran)

ค.ศ. ๑๕๙๖ ราชอาณาจักรแห่งเดคข่านยอมอยู่ใต้อำนาจจักรวรรดิ

แว่นแคว้นทางใต้ที่ยังเหลืออยู่และพระเจ้าอัคบาร์มุ่งมั่นที่จะยึดครองให้จงได้ ได้แก่ อาหะหมัดนคร พิชะปุระ (Bijapur) และโคลกันทา ระหว่างปี ค.ศ. ๑๕๙๙–๑๖๐๐ เกิดสงครามทางภาคใต้อย่างขนานใหญ่ พระเจ้าอัคบาร์ทุ่มกำลังอย่างมากมายเพื่อที่จะปราบให้ได้ ในเดือนสิงหาคม ๑๖๐๐ อาหะหมัดนครก็ยอมแพ้ จึงถูกแบ่งแยกออกเป็น ๓ แคว้น การปราบปรามแว่นแคว้นทางใต้ยังมิได้สำเร็จโดยเด็ดขาด บังเอิญเกิดกบฏที่อัลละหะบัด (Allahabad) พระเจ้าอัคบาร์จึงรีบยกทัพกลับ หลังจากนั้นไปไม่นานนักอาหะหมัดนครก็ประกาศเอกราช

การขยายอำนาจครั้งสุดท้าย คือการทำสงครามมีชัยชนะต่อภาคเหนือของเดคข่าน นับจากนั้นไป พระเจ้าอัคบาร์ก็มิได้ส่งทัพไปทำสงคราม ณ ที่ใดอีก เปิดโอกาสให้แว่นแคว้นทางภาคใต้คือพิชะปุระ โคลกันทา และรัฐฮินดูเล็ก ๆ ซึ่งแตกแยกมาจากวิชัยนคร ดำรงความเป็นเอกราชต่อไป

ความสามารถพิเศษของพระเจ้าอัคบาร์ พระเจ้าอัคบาร์มีความสามารถพิเศษหลายอย่าง พระองค์สนพระทัยในเรื่องการศึกษาหาความรู้และการต่อสู้ โดยเฉพาะในเรื่องการกีฬา ทรงเป็นนักโปโลชั้นยอด แต่พระองค์กลับไม่รู้หนังสือ แม้แต่พยัญชนะตัวเดียวก็อ่านไม่ออก แต่เป็นนักฟังที่ยอดเยี่ยม มีความจำเป็นเลิศ ทรงใช้คนอื่นอ่านหนังสือให้ฟัง และทรงจำชื่อหนังสือจำนวนมากมายได้อย่างแม่นยำ ในบั้นปลายของชีวิตพระองค์มีหนังสืออยู่ในห้องสมุดของพระองค์ถึง ๒๔,๐๐๐ เล่ม

พระเจ้าอัคบาร์สนพระทัยโคลงกลอนอย่างจริงจัง พระองค์มีความรู้ในเรื่องศาสนาต่าง ๆ อย่างดี เช่น ฮินดู เชน ลัทธิโซโรแอสเตรียน (Zoroastrianism) โดยเฉพาะทางด้านปรัชญาและวรรณคดี พระองค์สนพระทัยในเรื่องคริสต์ศาสนา จนถึงกับเชิญมิชชันนารีคณะเยซูอิต มาอธิบายเกี่ยวกับหลักการของคริสต์ศาสนาให้ฟัง นอกจากนั้นพระองค์ยังสนพระทัยในเรื่องดนตรี การเขียนภาพ[๕]

ผลงานทางด้านการปกครอง เมื่อพระเจ้าอัคบาร์ได้เข้าไปบริหารงานของจักรวรรดิ พระองค์ได้ริเริ่มงานปฏิรูปการเก็บภาษีที่สำคัญอยู่ ๒ ประการคือ

๑. ทรงประกาศยกเลิกการเก็บภาษีจากพวกนักแสวงบุญ

๒. ประกาศยกเลิกการเก็บภาษีจิซยะ (Jizya) ซึ่งเป็นภาษีที่เก็บจากพวกฮินดู ชาวมุสลิมไม่ต้องเสียภาษีนี้ ทำให้ชาวฮินดูแซ่ซ้องสรรเสริญพระองค์เป็นอันมาก พระองค์ใช้วิธีการเก็บภาษีที่ดินแบบเชอร์ชาห์ ทำให้ได้รับผลดี[๖]

ภาษีที่ดินเก็บในอัตราสูงมาก คือเก็บประมาณ $\frac{1}{3}$ ของผลผลิตจากที่ดิน ถ้าหากผลผลิตได้ผลดีอาจจะเก็บสูงถึง $\frac{1}{2}$ นอกจากนี้พระเจ้าอัคบาร์ยังมีรายได้จากการเก็บภาษีเกลือ ภาษีชนิดนี้ได้เริ่มเก็บกันมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์เมารยะ โดยมีหลักการที่สำคัญคือประชาชนไม่มีสิทธิในการผลิตเกลือ รัฐเป็นผู้ผูกขาดในการผลิตเกลือแต่ผู้เดียวเท่านั้น

รูปแบบการปกครอง จักรวรรดิสมัยพระเจ้าอัคบาร์แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๒ สุภา (subahs) หรือแคว้น (provinces)[๗] แต่ในตอนหลังแบ่งออกเป็น ๑๕ แคว้น มีข้าหลวงซึ่งเป็นทหารปกครองเรียกว่าสุภาดาร์ (subadars) แคว้นแบ่งย่อยลงไปเป็นจังหวัดซึ่งเรียกว่าสารคาร (sarkars) แต่ละจังหวัดแบ่งย่อยออกไปเป็นอำเภอซึ่งเรียกว่าปารกัน (parganas) นายอำเภอจะเป็นผู้บังคับบัญชาทหารและทำหน้าที่เก็บภาษีประชาชนเช่นเดียวกับข้าหลวงประจำแคว้น ทำหน้าที่บริหารราชการพลเรือนและยังทำหน้าที่พิจารณาคดีอีกด้วย

ข้าราชการระดับสูงทั้งทหารและพลเรือนส่วนใหญ่เป็นชาวเปอร์เซียและอัฟกัน บริหารราชการไปตามนโยบายของพระเจ้าอัคบาร์ ซึ่งพระองค์จะแต่งตั้งบุคคลต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับงานในหน้าที่ราชการ การเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งทางทหารใช้ระบบแบบเปอร์เซีย คือมียศตั้งแต่นายสิบไปจนถึงนายพล และคุมกำลังตามยศ เช่นนายสิบคุมกำลังพล ๑๐ คน นายพลคุมกำลัง ๑๐,๐๐๐ คนเป็นต้น

การปกครองในหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้บังคับบัญชาและมีสำนักงานหมู่บ้านตั้งประจำอยู่ ในตอนแรกจักรพรรดิเป็นผู้แต่งตั้ง แต่ในตอนหลังตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านกลายเป็นเรื่องของการสืบทายาท สำนักงานหมู่บ้านประกอบด้วยพนักงานฝ่ายต่าง ๆ ทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้าน เช่นพนักงานบัญชีจะทำหน้าที่บันทึกสิทธิต่าง ๆ ในที่ดินของชาวบ้าน ทำบัญชีเกี่ยวกับทรัพย์สินเพื่อเก็บภาษี ทำบันทึกเกี่ยวกับผลิตผลของชาวบ้าน พนักงานตำรวจเป็นผู้รักษากฎเกณฑ์ กฎหมาย และความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่บ้าน ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยเริ่มประวัติศาสตร์อินเดีย

การเก็บภาษีในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะเก็บภาษีจากลูกบ้านประมาณ $\frac{1}{6}$ ของผลผลิตแต่ละปี แต่ในกรณีเกิดฉุกเฉินต้องการใช้เงินมากอาจจะเก็บถึง $\frac{1}{3}$ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความกรุณาของจักรพรรดิ การเก็บนั้นนิยมเก็บเป็นเงิน เพราะเริ่มนิยมใช้เงินเหรียญกันอย่างแพร่หลายในศตวรรษที่ ๑๖

สภาพชนบท ปัญหาความอดอยากในชนบทยังมีอยู่อย่างรุนแรง รัฐบาลไม่มีนโยบายที่จะแก้ไขปัญหาอดอยากอย่างจริงจัง ซึ่งมาเริ่มกันในศตวรรษที่ ๑๙ ภาวะอดอยากในชนบททำให้เกิดการล้มตายอย่างมากมาย ในบางครั้งอดอยากถึงกับต้องกินเนื้อคนกัน พระเจ้าอัคบาร์ทรงช่วยเหลือประชาชนที่อดอยากได้บ้างก็เฉพาะแต่ในเมืองเท่านั้น ความยากจนทำให้เกิดการขายเด็กไปเป็นทาส และขายกันในราคาถูก ศตวรรษที่ ๑๖ ราคาเด็กที่ขายไปเป็นทาสขายกันในราคาเพียงคนละ ๑ รูปีเท่านั้น

ความคิดในการรวมอินเดีย พระเจ้าอัคบาร์ทรงเป็นจักรพรรดิที่เกือบจะรวมอินเดียทั้งทวีปให้เป็นจักรวรรดิอันหนึ่งอันเดียวกันได้สำเร็จ นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกเป็นต้นมา ความคิดในเรื่องการรวมชมพูทวีปได้มีมานานแล้ว ดังจะเห็นได้จากพิธีต่าง ๆ ในลัทธิฮินดู เช่นพิธีบูชายัญและพิธีเฉลิมฉลองต่าง ๆ ซึ่งมีกษัตริย์เป็นประธานในพิธี พระองค์มักจะประกาศศักดาแห่งความเป็นผู้มีอำนาจอันยิ่งใหญ่ของโลก ในพระมนูธรรมศาสตร์ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินคือการขยายดินแดนเพิ่มขึ้น พระเจ้าอัคบาร์ทรงมีนโยบายที่จะขจัดความขัดแย้งในเรื่องลัทธิศาสนาทั้งฮินดูและอิสลาม เพื่อมิให้ความขัดแย้งดังกล่าวเป็นอันตรายต่อราชบัลลังก์ของพระองค์ พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะให้ประชาชนอินเดียไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด

มีความจงรักภักดีต่อพระองค์และตายเพื่อพระองค์ และพระองค์ต้องการที่จะเป็นกษัตริย์ของชาวอินเดียทั้งมวล

การปฏิรูปประเพณีและลัทธิที่ล้าหลัง พระเจ้าอัคบาร์ทรงสนพระทัยในเรื่องศาสนามาก พวกมิชชันนารีคณะเยซูอิตที่เคยเข้าเฝ้าและได้บันทึกบอกว่า รู้สึกประทับใจในความเมตตากรุณาของพระเจ้าอัคบาร์ พระองค์ทรงต้อนรับพวกมิชชันนารีด้วยพระราชอัธยาศัยที่ดี และทรงรับประกันความปลอดภัยในการเผยแพร่ศาสนาของพวกมิชชันนารี

เกี่ยวกับลัทธิฮินดู พระเจ้าอัคบาร์ทรงยอมรับประเพณีของฮินดูอยู่หลายอย่าง แต่พระองค์ไม่ทรงอนุญาตให้กระทำการประเพณีใด ๆ ที่ขาดคุณธรรมและไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ มีลักษณะทารุณโหดร้าย เช่นพระองค์สั่งให้เลิกพิธีสตี และทรงประกาศเกี่ยวกับสิทธิของแม่ม่ายของชาวฮินดูในการแต่งงานใหม่ได้ นับว่าพระองค์กระทำการขัดแย้งกับประเพณีของชาวฮินดู[๕]

ในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๖๐๕ พระเจ้าอัคบาร์ประชวรด้วยโรคบิด และสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๑๖๐๕ ราชโอรสมีพระนามว่าซาลิม (Salim) ได้ขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิ ทรงพระนามว่า ชาห์ ฮังคีร์ (Jahangir)

พระเจ้าชาร์ ฮังคีร์

เมื่อสิ้นพระเจ้าอัคบาร์แล้ว ไม่มีจักรพรรดิองค์ใดของราชวงศ์มูฆัลจะยิ่งใหญ่เทียบเท่าพระเจ้าอัคบาร์ได้ จักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ที่พระเจ้าอัคบาร์สร้างไว้ก็เริ่มสั่นสะเทือน จักรวรรดิที่เคยยิ่งใหญ่ไพศาลก็ค่อย ๆ เล็กลงไป ด้วยเหตุที่เกิดจากการกบฏและการประกาศเอกราชของแว่นแคว้นต่าง ๆ

ในช่วงแรกของการปกครองจักรวรรดิ พระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ ทรงมีนโยบายปฏิรูปการปกครองเพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชน ดังเช่นพระองค์ประกาศยกเลิกภาษีอากรบางประเภท แม้ว่าจักรพรรดิมีนโยบายที่จะทำในสิ่งที่ดี แต่พวกข้าราชการขุนนางกลับไม่ยอมร่วมมือ ทำให้ผลงานของพระองค์ไม่บรรลุผลสำเร็จ

ปัญหาที่เกิดตามมาก็คือการก่อกบฏของโอรสซึ่งมีนามว่าฆุสรุ (Khusru) ซึ่งตั้งมั่นอยู่ที่ปัญจาบ ได้ร่วมมือกับพวกสิกข์ก่อกบฏ จักรพรรดิส่งทัพไปปราบและสามารถจับฆุสรุได้ ชาห์ ฮังคีร์ สั่งลงโทษด้วยการจำคุกตลอดชีวิต

พระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ ทรงสมรสกับแม่ม่ายผู้มีความงามและมีเสน่ห์อย่างยิ่ง พระนางมีนามว่านูร์ ยะฮาน พระนางมีพระนิสัยทะเยอทะยาน และต้องการมีอำนาจยิ่งใหญ่ทางการเมือง ในภายหลังพระราชินีผู้นี้พยายามที่จะกุมอำนาจในราชสำนัก ทั้งนี้เป็นเพราะพระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ทรงตามพระทัยพระนางและเกรงพระทัยพระนางมากเกินไป[๙] สรุปเหตุการณ์สำคัญ ๆ ทางการเมืองในรัชสมัยนี้ ได้แก่

ค.ศ. ๑๖๑๒ ส่งทัพไปโจมตีทิเบตแต่ไม่อาจยึดได้สำเร็จ

ทำสงครามกับแคว้นอาหะหมัดนครในเดคข่าน สงครามดำเนินไปอย่างยืดเยื้ออาหะหมัดนครใช้ยุทธวิธีแบบสงครามกองโจร จนถึงปี ๑๖๑๖ กองทัพจักรพรรดิได้รับชัยชนะ แต่ไม่สามารถมีอำนาจเหนืออาหะหมัดนครได้โดยเด็ดขาด

ระหว่างปี ค.ศ. ๑๖๑๖ เกิดภาวะยุ่งเหยิงระหว่างรัฐต่าง ๆ การก่อความวุ่นวายมีอยู่ทั่วไป แม้กระทั่งในราชสำนักก็เกิดการแย่งชิงอำนาจกันในระหว่างโอรส

ในสมัยนี้พระเจ้าชาห์ ฮังคีร์เริ่มกระทำการข่มเหงจิตใจชาวฮินดู ภายหลังจากปราบกบฏของชาวฮินดูได้สำเร็จ เช่นฆ่าวัวให้พวกฮินดูดู หรือสร้างสุเหร่าในบ่อมของพวกฮินดู

ในปี ค.ศ. ๑๖๒๒ เปอร์เซียยกทัพเข้ายึดคันทาหาร (Kandahar) พระเจ้าชาห์ ฮังคีร์สั่งให้โอรสคือเจ้าชายฆุราม (Khuram ในตอนหลังคือพระเจ้าชาห์ จะฮัน) ให้นำทัพไปยึดคืนมา เจ้าชายฆุรามเห็นว่าถ้าตนยกทัพไปรบในขณะนั้น ถ้าพระบิดาเกิดสิ้นพระชนม์ลง ตนก็จะหมดโอกาสได้เป็นจักรพรรดิ จึงตัดสินใจก่อกบฏยกทัพเข้าสู่อัคร่า แต่ถูกกองทัพของจักรพรรดิภายใต้การนำของเจ้าชายปาร์วิซ (Parviz) ยกเข้าสกัดกั้น กองทัพกบฏถูกตีถอยร่นและล่าถอยไปทางมัลวะและเดคข่าน พยายามตั้งมั่นจะต่อสู้อีก แต่ถูกปราบจนต้องหนีไปตั้งมั่นที่เดคข่าน ต่อมาเจ้าชายฆุรามได้ขอพระราชทานอภัยโทษต่อพระบิดา พระบิดาก็ยกโทษให้ แต่สั่งให้นำราชบุตร ๒ คนของเจ้าชายฆุรามไปไว้เป็นตัวประกันที่เมืองหลวง

ในปลายรัชสมัยพระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ ได้เกิดความวุ่นวายขึ้นอีก พระราชินีต้องการมีอำนาจยิ่งใหญ่ทางการเมือง จึงใช้กลวิธีต่าง ๆ เข้าควบคุมเจ้าชายปาร์วิซซึ่งเป็นผู้ที่พระราชบิดาไว้วางพระทัย ขณะเดียวกันนายพลมาหะบัท ข่าน (Mahabat Khan) ผู้มีผีมือในการรบ พยายามใช้อิทธิพลเพื่อเข้าควบคุมในราชสำนัก ในที่สุดนายพลผู้นี้ก็ก่อกบฏ แต่ประสบความล้มเหลว พระเจ้าชาห์ ฮังคีร์สิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. ๑๖๒๗

พระนิสัยของพระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ พระองค์ไม่มีความสามารถเหมือนพระราชบิดา ไม่สนพระทัยในเรื่องศาสนา สนพระทัยแต่ทางโลกชอบสะสมภาพสวย ๆ งาม ๆ โดยเฉพาะภาพนักบุญของศาสนาคริสต์ ทรงรักศิลปอย่างเป็นชีวิตจิตใจ โดยเฉพาะภาพเขียน ทำให้การเขียนภาพแบบศิลปอินดูได้รับการสนับสนุนยิ่งขึ้นในสมัยนี้[๑๐] พระองค์มีนโยบายสนับสนุนพวกเยซูอิต แต่ปราบปรามพวกที่คิดก่อกบฏอย่างรุนแรง ทรงสั่งประหารบุคคลใดก็ตามที่คิดว่าจะเป็นอันตรายต่อพระองค์ บางครั้งทรงแสดงให้เห็นถึงจิตใจอันเหี้ยมโหด แต่บางครั้งพระองค์ก็แสดงให้เห็นถึงความรักความยุติธรรมและความเมตตา

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ในสมัยพระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ ชาวยุโรปได้เข้ามาติดต่อค้าขายกับอินเดียอย่างใกล้ชิด โปรตุเกสมีอิทธิพลยิ่งกว่าประเทศใดในช่วงก่อนรัชกาลพระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ แต่พอมาถึงสมัยพระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ อำนาจของโปรตุเกสซึ่งเคยยิ่งใหญ่ทางน่านน้ำทะวันออกก็เริ่มเสื่อมลง แต่โปรตุเกสยังมีอิทธิพลในราชสำนักของอินเดีย โปรตุเกสพยายามกีดกันมิให้อังกฤษได้รับสัมปทานการค้าในอินเดียทุกวิถีทาง ต่อมาใน ปี ค.ศ. ๑๖๑๓ สถานการณ์ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป โปรตุเกสทำการที่ผิดพลาดอย่างร้ายแรง คือไปปล้นเรือสินค้าของพระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ จำนวน ๔ ลำ ยังผลให้พระเจ้าชาห์ ฮังคีร์ กริ้วจัด สั่งไล่พวกโปรตุเกสออกนอกประเทศและต่อต้านคริสต์ศาสนา ขณะเดียวกันอังกฤษก็สามารถเอาชนะโปรตุเกสในการทำสงครามทางเรือ ชัยชนะของอังกฤษเปิดโอกาสให้อังกฤษได้ใกล้ชิดกับราชสำนักมากยิ่งขึ้น และเข้าไปมีอิทธิพลแทนที่โปรตุเกส

พระเจ้าชาห์ จะฮัน (Shah Jahan)

เมื่อพระเจ้าชาห์ ฮังคีร์สิ้นพระชนม์ เจ้าชายฆุรามได้ขึ้นครองราชย์แทนเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๒๘ ทรงพระนามว่าจักรพรรดิชาห์ จะฮัน หลังจากนั้นไปสถานการณ์ทางการเมืองก็มิได้มั่นคงอันเนื่องมาจากการแย่งชิงอำนาจ โดยญาติทางฝ่ายพระมารดาต้องการจะเป็นใหญ่ พระเจ้าชาห์ จะฮัน จึงต้องวุ่นอยู่กับการปราบปรามพวกที่คิดการกบฏ ในที่สุดก็สามารถปราบปรามได้สำเร็จ

พระเจ้าชาห์ จะฮัน มีพระมเหสีมีพระนามว่ามุมตัซ มาฮัล (Mumtaz Mahal) พระมเหสีองค์นี้ พระเจ้าชาห์ จะฮันทรงรักมาก แต่พระนางได้สิ้นพระชนม์เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๓๑ ขณะที่กำลังจะมีพระโอรส ทำให้พระเจ้าชาห์ จะฮันเศร้าสลดพระทัยเป็นอันมาก และเพื่อเป็นอนุสรณ์

...แห่งความรักอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ จึงโปรดให้สร้างปราสาททัชมาฮัล (Taj Mahal) เหนือหลุมฝังศพ ทัชมาฮัลเป็นสิ่งก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่และถูกจัดอันดับเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกชิ้นหนึ่ง ทำให้ชาวโลกได้รู้จักชื่อของชาห์ จะฮันก็เพราะเหตุดังกล่าว ทัชมาฮัลสร้างขึ้นด้วยการใช้เงินทั้งสิ้นประมาณ ๙๑๗ ล้านรูปี (สมัยนั้น) ใช้ช่างฝีมือและคนงานก่อสร้างประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน ใช้เวลาสร้างนานประมาณ ๒๒ ปี[๑]

พระเจ้าชาห์ จะฮัน ปกครองจักรวรรดิประมาณเกือบ ๓๐ ปี ผลงานของพระองค์ทางด้านการปกครองและขยายอาณาจักรมิได้มีสิ่งที่เด่นแต่ประการใด ตลอดรัชสมัยของพระองค์มักจะมีเหตุการณ์เกี่ยวกับการปราบกบฏ การกดขี่ผู้ที่นับถือศาสนาอื่น และความอดอยากที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง อย่างไรก็ตามสมัยนี้เป็นสมัยที่ราชสำนักเต็มไปด้วยความฟุ่งเฟ้อ ใช้จ่ายเงินทองซึ่งมีอยู่อย่างมากมายมหาศาลอันเนื่องมาจากการสะสมไว้ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอัคบาร์ และจ่ายกันอย่างฟุ่มเฟือย แม้แต่บัลลังก์ของพระเจ้าชาห์ จะฮันก็สร้างด้วยทองคำ

การสร้างสุเหร่าและพระราชวังอย่างหรูหราและฟุ่มเฟือย จึงเป็นภาระอย่างใหญ่หลวงในการหารายได้และนำไปสู่การคลังล้มละลาย ทำให้รัฐบาลของพระเจ้าชาห์ จะฮัน ต้องเร่งรัดหารายได้โดยการขูดรีดเก็บภาษีจากประชาชน และเก็บกันอย่างทารุณถึงครึ่งหนึ่งของผลผลิต ทำให้ประชาชนต้องเลิกผลิตเพราะไม่สามารถทนต่อการขาดทุนได้

สรุปเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ในสมัยพระเจ้าชาห์ จะฮัน

การกบฏตามแว่นแคว้น หลังจากขึ้นครองราชย์สองปีก็เกิดกบฏในภาคใต้ แต่ก็ถูกปราบลงได้โดยไม่ยากนัก ต่อมาเกิดกบฏของผู้นำชาวอัฟกันซึ่งมีความเกลียดชังราชวงศ์มูฆัลมานานแล้ว โดยมีอาหะหมัดนครมีส่วนร่วมในการสนับสนุน ผลจากการกบฏได้นำไปสู่สงครามในดินแดนเด็คข่านอย่างขนานใหญ่

ภาวะความอดอยากอย่างร้ายแรง ระหว่างปี ค.ศ. ๑๖๓๐–๑๖๓๒ ได้เกิดภาวะแห้งแล้งและอดอยากล้มตายอย่างร้ายแรง ติดตามมาด้วยการเกิดกาฬโรคระบาดครั้งใหญ่ หลักฐานจากบันทึกของพ่อค้าชาวดัชผู้หนึ่งมีนามว่า ฟอน ทวิสต์ (Van Twist) ได้เล่าถึงประสบการณ์ที่เขาพบเห็น ขณะที่เขาอยู่ในแคว้นคุชราตและเดคข่านว่า เมืองและหมู่บ้านในขณะนั้นกลายเป็นเมืองร้าง พ่อแม่ต้องขายลูกไปเป็นทาส บางครอบครัวหนีปัญหาด้วยการกินยาพิษตายหมดทั้ง

ครอบครัวเพื่อหนีความแร้นแค้น ในแม่น้ำเต็มไปด้วยซากศพ มีการกินเนื้อคนโดยทั่วไป คนที่ตายในครอบครัว สมาชิกที่เหลือรอดชีวิตก็กินเนื้อคนที่ตาย ในตลาดมีการขายเนื้อคนกันอย่างเปิดเผย ชาวดัชผู้นี้เล่าว่า เขาเห็นกับตาทีเดียว คนกลุ่มหนึ่งล้อมกองไฟและกำลังปรุงอาหารโดยใช้เนื้อคนจากท่อนขาและท่อนแขน ศพชาวอินเดียนอนตายเกลื่อนกลาดอยู่ทั่วแคว้นโดยไม่มีการฝังหรือเผา กลิ่นซากศพเน่าเหม็นคลุ้งไปทั่วทั้งเมือง

รัฐบาลแก้ปัญหาความอดอยาก โดยการแจกจ่ายเลี้ยงอาหารประชาชนตามที่สาธารณะและงดเก็บภาษี แต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้มาก ความจริงแล้วทางภาคเหนือยังมีข้าวเหลือกินอยู่ในปริมาณที่มาก แต่สภาพการขนส่งที่เลว ยังไม่สามารถลำเลียงข้าวมาเลี้ยงประชากรในแถบภาคกลางได้ทันกับความขาดแคลน จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๖๓๑ สภาพความอดอยากอย่างร้ายแรงจึงค่อยบรรเทาลง ระหว่าง ค.ศ. ๑๖๓๒–๑๖๕๘ ได้เกิดภาวะอดอยากอย่างร้ายแรงในที่ต่าง ๆ ถึง ๗ ครั้ง สภาวะอดอยากค่อยกระเตื้องขึ้นในสมัยที่อังกฤษได้เข้าปกครองอินเดีย และได้นำระบบใหม่เข้ามาใช้เช่นการสร้างถนน ทางรถไฟ เรือกลไฟ ทำให้การขนส่งอาหารไปบรรเทาทุกข์ณ บริเวณที่อดอยากได้อย่างสะดวกขึ้น[๑๒]

สงครามกับโปรตุเกส ในปี ค.ศ. ๑๖๓๒ พระเจ้าชาห์จะฮันได้ทำสงครามกับโปรตุเกส สาเหตุเนื่องมาจากโปรตุเกสค้าขายในแถบเบงกอลเพิ่มขึ้น ทำให้รายได้ของแคว้นลดลง นอกจากนั้นจักรพรรดิกริ้วพวกโปรตุเกสที่ฝ่าฝืนในเรื่องการค้าทาส และยังแอบสอนคริสต์ศาสนาอีกด้วย กองทหารจักรพรรดิ ๑๕๐,๐๐๐ คน ได้เข้าล้อมป้อมโปรตุเกสซึ่งมีทหารอยู่เพียง ๓๐๐ คนกับประชาชนชาวอินเดียที่เข้ารีตอีก ๗๐๐ คน โปรตุเกสสามารถต้านทานอยู่ได้นาน ๓ เดือน ก็ยอมแพ้ หลังจากนั้นไป จักรพรรดิได้ลงมือประหัตประหารชาวคริสต์ต่อเนื่องกันไปอีก ๒ ปี รวมทั้งการประหารชาวฮินดูอย่างทารุณ ตลอดจนการทำลายวัดของชาวฮินดูเสียหายไปจำนวนมากมาย

สงครามในเดคข่าน หลังจากภาวะอดอยากเริ่มลดลง ชาห์จะฮันเริ่มขยายอำนาจเข้าไปในเดคข่าน โดยส่งทัพเข้าปราบปรามแว่นแคว้นต่าง ๆ ซึ่งไม่ยอมส่งส่วยและบรรณาการไปให้พระองค์ เมื่อปราบปรามเดคข่านได้แล้ว พระองค์โปรดให้โอรสคือโอแรงเซ็บไปปกครองเดคข่าน ขณะนั้นในแคว้นคุชราต โจรผู้ร้ายชุกชุม ประชาชนชาวไร่ชาวนาได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก ทางการไม่สามารถให้ความคุ้มครองประชาชนได้ แต่โอแรงเซ็บก็สามารถปราบพวกโจรและสามารถสร้างความมั่นคงในแคว้นคุชราตได้

ในปี ค.ศ. ๑๖๓๖ อาณาจักรพิชะปุระได้ก้าวขึ้นสู่การมีอำนาจสูงสุด ภายใต้การปกครองของมุฮัมมัด อดิล ชาห์ (Muhammad Adil Shah) ซึ่งขยายอำนาจจากทะเลอาหรับไปจนถึงอ่าวเบงกอล เมื่อมุฮัมมัด อดิล สิ้นพระชนม์ไปแล้วอาณาจักรก็เริ่มอ่อนแอ โอแรงเซ็บจึงยกทัพไปโจมตีในปี ค.ศ. ๑๖๕๗ และได้รับชัยชนะ ขณะเดียวกันรัฐฮินดูซึ่งรวมกลุ่มกันเรียกว่ามาราฐาได้ฉวยโอกาสบุกรุกเข้ายึดครองดินแดนของราชวงศ์มุฆัล ต่อมาโอแรงเซ็บจึงยกทัพไปปราบพวกมาราฐา และสามารถยึดเมืองปูนา (Poona) เมืองหลวงของมาราฐาได้สำเร็จ

การแย่งชิงความเป็นใหญ่ในหมู่โอรส พระเจ้าชาห์จะฮัน มีโอรสทั้งหมด ๔ องค์คือ องค์โตมีนามว่าดาระชิโคห์ (Dara Shikoh) ชาห์จะฮันรักและไว้ใจโอรสองค์นี้มากที่สุด และดาระก็เป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับพระบิดามากยิ่งกว่าใคร ๆ ดาระเป็นคนกล้าหาญ สนใจลัทธิฮินดู แต่มีข้อเสียคือเป็นคนเอาแต่ใจตนเอง

สุชา (Shuja) เป็นคนที่มีความสามารถ เป็นนักปกครองที่กล้าหาญและเป็นอุปราชประจำเบงกอล

มูราด บาคช์ เป็นคนกล้าหาญแต่สติปัญญาเขลา เป็นอุปราชปกครองแคว้นคุชราตและภาคตะวันตก

โอแรงเซ็บ ในตอนหลังขึ้นเป็นจักรพรรดิ เคยเป็นอุปราชทางแถบเดคข่าน

ต้นเดือนกันยายน ๑๖๕๗ ชาห์จะฮันเริ่มประชวร คิดว่าพระองค์จะไปไม่รอดจึงมอบราชสมบัติแก่ดาระ ดาระรู้ดีว่าน้อง ๆ คนอื่น ๆ ก็คิดอยากจะได้ราชสมบัติเช่นเดียวกันและทั้งสี่คนพี่น้องก็มิได้มีความรักกันเลย ระหว่างที่พระราชบิดาประชวร ดาระพยายามปกปิดมิให้น้อง ๆ คนอื่น ๆ รู้ แต่ต่อมามีข่าวว่าชาห์จะฮันสิ้นพระชนม์ สุชากับมูราดจึงประกาศตั้งตนเป็นจักรพรรดิ สุชาได้ยกทัพมายึดอัครา แต่ถูกกองทัพของจักรพรรดิขับไล่ต้องถอยกลับไปเบงกอลเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๑๖๕๘

โอแรงเซ็บร่วมมือกับมูราดเพื่อคิดจะยึดอำนาจ ดาระจึงนำทัพด้วยตนเองเพื่อหวังจะปราบให้ราบคาบ แต่กองทัพของเขาประสบความพ่ายแพ้และตัวเองต้องหนีเอาตัวรอด[๑๓] แต่ก็มีความคิดที่จะแย่งอำนาจคืน ตอนหลังถูกจับได้

หลังจากที่โอแรงเซ็บสามารถปราบดาระได้แล้ว จึงนำทัพมุ่งเข้าสู่อัคราเข้าควบคุมพระราชบิดาไว้ และประกาศตั้งตนเป็นจักรพรรดิ ทางฝ่ายมูราดผู้ร่วมยึดอำนาจเกิดความไม่พอใจ

โอแรงเซ็บที่พยายามรวบอำนาจแต่ผู้เดียว จึงถูกโอแรงเซ็บสั่งจับและถูกประหารชีวิตในปี ๑๖๖๑ เป็นอันว่าพี่น้องร่วมสายโลหิตที่ยังเหลืออีก ๑ คนคือสุชา สุชายังมีความหวังที่จะสร้างตนเองให้ยิ่งใหญ่ จึงมีนโยบายขยายดินแดนโดยการยกทัพไปโจมตีเบนาเรส (Benares) และขยายอำนาจไปไกลถึงอัลละหะบัด โอแรงเซ็บจึงลงมือปราบปรามในเดือนมกราคม ๑๖๕๙ โดยการส่งทัพไปโจมตีกองทัพสุชาจนต้องถอยร่นกลับเบงกอล สุชาหนีเตลิดเข้าไปในดินแดนอารกันซึ่งอยู่ในเขตของพม่าทางแถบอ่าวเบงกอลเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๖๐ จากนั้นมาก็ไม่มีใครได้ยินข่าวคราวจากเขาอีกเลย

จักรพรรดิชาห์จะฮัน ถูกกักกันอยู่ที่ป้อมเมืองอัครา จนกระทั่งสิ้นพระชนม์เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๖๖ พระชนม์มายุได้ ๗๔ พรรษา

พระเจ้าโอแรงเซ็บ (AURANGZEB)

การขยายอำนาจ จักรพรรดิโอแรงเซ็บใช้เวลาถึง ๒๖ ปีในการทำสงครามเพื่อสร้างจักรวรรดิมูฆัลให้เป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่ง พระองค์ประสบชัยชนะในสงครามหลายครั้งหลายหน ทำให้ชื่อเสียงของพระองค์แผ่ไปไกล นานาประเทศได้ส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีและยอมรับอำนาจยิ่งใหญ่ของพระองค์

การรุกรานอัสสัม ประวัติศาสตร์ของแคว้นอัสสัมซึ่งก่อร่างเป็นอาณาจักรได้เริ่มขึ้นเนื่องจากการรุกรานของชาวไทยใหญ่ที่เรียกกันว่าไทยอาหมเมื่อราวต้นศตวรรษที่ ๑๓ พวกไทยอาหมมีชัยชนะและค่อยขยายอำนาจทีละน้อยจนเข้าครอบครองที่ราบลุ่มแม่น้ำพรหมบุตร เมื่อสิ้นศตวรรษที่ ๑๖ พวกไทยอาหมเริ่มถูกกลืนเป็นชาวฮินดู เนื่องจากเกิดการแต่งงานและผสมผสานวัฒนธรรมกับชาวฮินดู

ชาวมุสลิมได้เริ่มรุกรานอัสสัมมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๑๓ แต่ก็ไม่อาจยึดครองได้ง่าย ๆ เนื่องจากภูมิประเทศของอัสสัมเป็นป่าทึบ มีฝนตกชุก และมีน้ำท่วมครั้งใหญ่ ๆ ทุกปี เมื่อพระเจ้าโอแรงเซ็บมีฐานะที่มั่นคงแล้ว พระองค์โปรดให้เมอร์ ยุมละ (Mir Jumla) นำทัพอันแข็งแกร่งยกจากดักกาเข้าโจมตีอัสสัม และยึดเมืองหลวงของอัสสัมคือเมืองการ์ฮอน (Garhon) ได้สำเร็จในปี ๑๖๖๒

ต่อมาได้เกิดความวุ่นวายในอ่าวเบงกอล เนื่องจากพวกโจรสลัดก่อเหตุปล้นสะดมเรือสินค้าและเมืองท่าอยู่เนือง ๆ โดยเฉพาะพวกโจรสลัดแถบเมืองท่าจิตตะกองได้เข้าควบคุมเมืองสำคัญ ๆ ทางแถบอ่าวเบงกอล กษัตริย์แห่งแคว้นอารกันฉวยโอกาสแห่งการเกิดความวุ่นวาย

สร้างกองทัพเรือให้เข้มแข็ง โดยมีชาวโปรตุเกสเป็นลูกเรือเข้าปล้นกรุงดักกาเมื่อปี ๑๖๒๕ พวกโปรตุเกสจับเชลยศึกเอาไปขายเป็นทาสในยุโรป ความวุ่นวายดังกล่าว ทำให้จักรพรรดิต้องสูญเสียอิทธิพลและรายได้ในแถบเบงกอลลดไปจำนวนมาก จักรพรรดิจึงส่งทัพเรือมาปราบโจรสลัดในปี ค.ศ. ๑๖๖๖ จึงสามารถยึดจิตตะกองคืนมาจากพวกโจรสลัด และสามารถปราบพวกโจรสลัดได้สำเร็จ

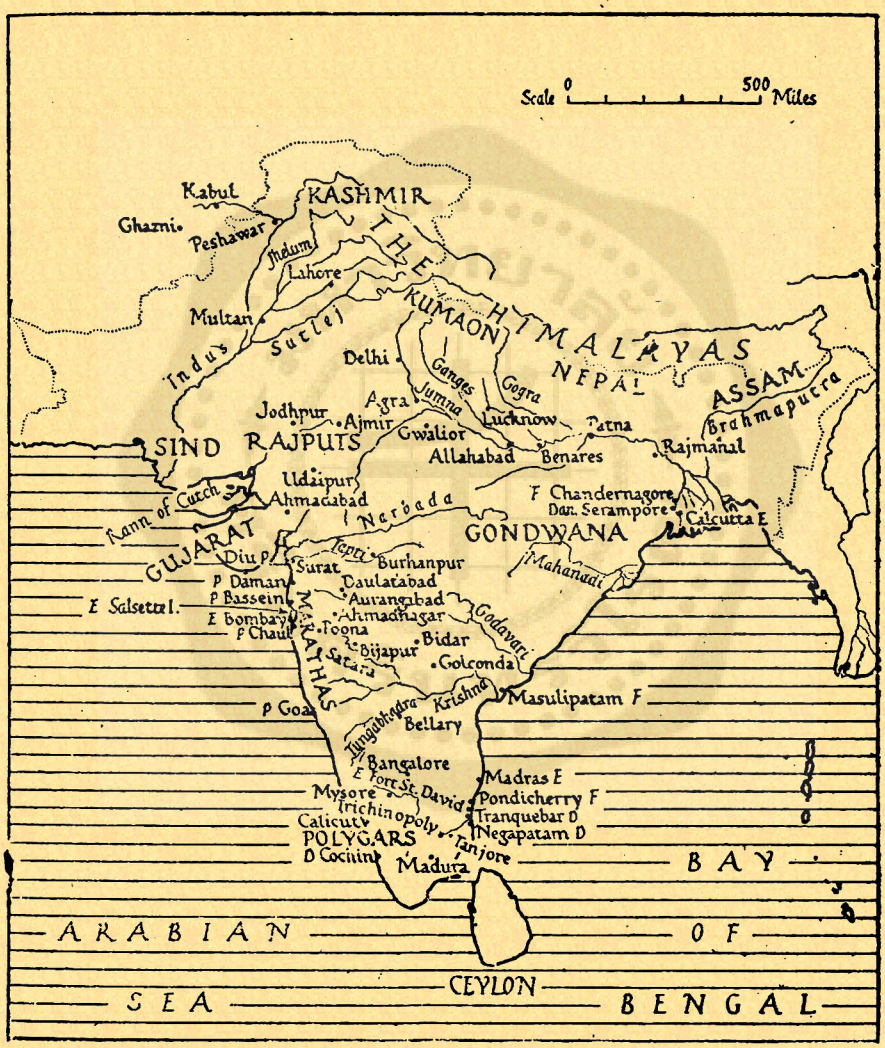

จักรวรรดิอินเดียสมัยพระเจ้าโอแรงเซ็บ

สงครามอัฟกัน ในสมัยพระเจ้าอัคบาร์ ได้ขยายอำนาจเข้าไปในอัฟกานิสถานเป็นผลทำให้ชาวอัฟกันยอมอ่อนน้อมส่งส่วยให้เป็นประจำ ต่อมาในสมัยพระเจ้าชาห์ ฮังกีร์ และ

พระเจ้าชาห์ จะฮัน ต้องถอยทัพออกจากอัฟกานิสถานเพื่อมุ่งรักษาเขตแดนเฉพาะของอินเดีย พอมาถึงสมัยโอแรงเซ็บ พระองค์คิดจะยึดครองอัฟกานิสถานอีก เพราะพวกอัฟกันชอบรุกรานเขตแดนอินเดียอยู่บ่อย ๆ ในปี ค.ศ. ๑๖๖๗ โปรดให้ส่งทัพยกไปโจมตี ชาวอัฟกันพ่ายแพ้อย่างย่อยยับ ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๖๗๒ ชาวอัฟกันพยายามดิ้นรนเป็นเอกราช และก่อกบฏต่อโอแรงเซ็บอีก พระองค์จึงส่งทัพยกไปปราบอีกครั้งหนึ่ง ทหารอินเดียไม่ชำนาญภูมิประเทศ เพราะสนามรบอยู่ในบริเวณแถบภูเขาและอากาศก็หนาวจัด กองทัพอินเดียประสบกับการต่อต้านอย่างรุนแรงด้วยสงครามกองโจรจนต้องแตกพ่ายไปในที่สุด พระเจ้าโอแรงเซ็บจึงต้องยกทัพใหญ่มีจำนวนมหาศาลด้วยพระองค์เอง ครั้งนี้ประสบความสำเร็จ ชาวอัฟกันยอมแพ้ในปี ๑๖๗๔ และยินยอมทำสัญญาสันติภาพ ส่งส่วยเป็นรายปีให้แก่พระเจ้าโอแรงเซ็บตามเดิม[๑๔]

การปราบพวกฮินดู พระเจ้าโอแรงเซ็บทรงตั้งพระทัยอย่างจริงจังในการมุ่งเผยแพร่ศาสนาอิสลาม พระองค์มีพระนิสัยดุร้าย ไม่ชอบแม้กระทั่งเสียงดนตรี ตอนขึ้นมีอำนาจใหม่ ๆ ประหารแม้กระทั่งพระเชษฐาของพระองค์เอง พระองค์ยึดมั่นในศาสนาอิสลามอย่างหลงใหล พระองค์ทรงเชื่อว่า จะมีบาปอย่างใหญ่หลวง ถ้าหากพระองค์ทรงปล่อยให้พวกศาสนาอื่นเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของตนในหมู่ชาวมุสลิม เมื่อขึ้นครองราชย์ได้ไม่ทันไร ทรงประกาศกฎเกณฑ์ทางศาสนาว่า วิหารในลัทธิฮินดูที่สร้างมานานแล้วจะต้องถูกรื้อทิ้งและห้ามสร้างวิหารขึ้นมาใหม่อีก ในปี ค.ศ. ๑๖๖๙ โปรดให้ทำลายโรงเรียนและโบสถ์วิหารของพวกศาสนาอื่น ห้ามสอนศาสนารวมทั้งการปฏิบัติตามจารีตประเพณีของศาสนาอื่น ๆ ระหว่างปี ค.ศ. ๑๖๗๐ วิหารใหญ่ในลัทธิฮินดูหลายแห่งถูกทำลายลง และให้สร้างสุเหร่าขนาดใหญ่ขึ้นมาแทนที่ ชื่อเมืองต่าง ๆ ได้รับการเปลี่ยนชื่อให้สอดคล้องกับศาสนาอิสลาม นอกจากนั้นพระเจ้าโอแรงเซ็บยังโปรดให้ประกาศใช้กฎหมายอิสลาม ห้ามเล่นการพนัน การดื่มเหล้า ตลอดจนยาเสพย์ติด ผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกลงโทษอย่างรุนแรง

ทางด้านการเก็บภาษี พระเจ้าโอแรงเซ็บทรงมีนโยบายเก็บภาษีคนต่างศาสนาอย่างรุนแรง ดังจะเห็นได้จากมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการเก็บภาษีอยู่เรื่อย ๆ กล่าวคือในปี ๑๖๖๕ พระองค์ทรงประกาศกฤษฎีกา เก็บภาษีสินค้าเครื่องอุปโภคและบริโภคตามราคาขาย โดยเก็บสินค้าของชาวมุสลิมในอัตรา ๒½ เปอร์เซ็นต์ และเก็บชาวฮินดูในอัตรา ๕ เปอร์เซ็นต์ อีก ๒ ปีต่อมา พระองค์ประกาศงดเก็บภาษีชาวมุสลิม แต่เก็บภาษีชาวฮินดู ๕ เปอร์เซ็นต์เหมือนเช่นเดิม

พระเจ้าโอแรงเซ็บมีนโยบายที่จะให้ข้าราชการเป็นชาวมุสลิมทั้งสิ้น จึงทรงไล่ชาวฮินดูที่ทำหน้าที่เป็นอาลักษณ์และเก็บภาษีออกจากราชการ โปรดให้ชาวมุสลิมเข้าไปทำแทน ปรากฏว่าไม่ได้ผลงานราชการหยุดชะงัก เนื่องจากชาวฮินดูมีความรู้และชำนาญงานมากกว่าชาวมุสลิม ในตอนหลังจึงโปรดให้รับเข้ามาทำงานใหม่อีก แต่กำหนดให้มีชาวฮินดูครึ่งหนึ่งและชาวมุสลิมอีกครึ่งหนึ่ง

ปฏิกริยาของชาวฮินดูซึ่งไม่พอใจระบบการปกครองของราชวงศ์มูฆัลเกิดขึ้นทั่วไปและนำไปสู่การก่อกบฏในที่ต่าง ๆ รัฐบาลส่งทหารไปปราบ จึงทำให้เกิดการสู้รบระหว่างทหารรัฐบาลกับชาวพื้นเมืองอย่างขนานใหญ่ ดังเช่นการเกิดกบฏครั้งสำคัญเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๗๒ ซึ่งเป็นการกบฏของชาวฮินดูนิกายสัตนามิ (Satnamis) การกบฏได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นสงครามศาสนา กองทหารรัฐบาลที่ส่งไปปราบกบฏถูกโจมตีแตกกระเจิง พวกกบฏได้เข้ายึดเมืองและทำลายสุเหร่าพินาศไปหลายแห่ง พระเจ้าโอแรงเซ็บจำเป็นต้องส่งกองทัพที่เข้มแข็งที่สุดยกไปปราบ ในที่สุดพวกกบฏนิกายสัตนามิก็ต้องพ่ายแพ้อย่างราบคาบ[๑๕]

การกบฏของชาวสิกข์ ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ชาวสิกข์ต้องการที่จะปกครองตนเองมานานแล้ว เพราะลัทธิสิกข์มีลักษณะแตกต่างไปจากลัทธิฮินดูอย่างมากมาย เป็นต้นว่า เชื่อถือในพระเจ้าองค์เดียวว่าเป็นผู้สร้าง ห้ามการบูชารูปปั้น ห้ามแบ่งชั้นวรรณะ ห้ามทำพิธีสตี ห้ามสตรีนั่งเข้าฌาณ ห้ามนั่งสมาธิแบบหันหน้าเข้าฝา ห้ามดื่มเหล้า ห้ามสูบบุหรี่ ห้ามฆ่าทารก ห้ามไปเยี่ยมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิฮินดู

สิกข์ไม่ถือชั้น ไม่ถือเชื้อชาติ สัญชาติ อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนทางศาสนา โดยยึดถือกฎหมายทางศาสนาซึ่งเรียกว่า "กรันท์" (Granth) ศูนย์กลางของสิกข์อยู่ที่เมืองอัมริตสาร์ หัวหน้าทางศาสนาของชาวสิกข์เรียกว่าคุรุ (guru) แปลว่าผู้สอนศาสนา

นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าอัคบาร์มาแล้ว ชาวสิกข์มักจะก่อการกระด้างกระเดื่องต่อราชวงศ์มูฆัลเรื่อยมา ในบางครั้งถึงกับก่อการกบฏ พอมาถึงสมัยพระเจ้าโอแรงเซ็บ พระองค์สั่งปราบพวกสิกข์อย่างรุนแรง โอแรงเซ็บสั่งทำลายวัดของพวกสิกข์ ขับไล่ชาวสิกข์ให้ออกไปจากเมือง และประหารพวกคุรุไปหลายคน[๑๖] แต่ชาวสิกข์ก็ไม่ย่อท้อ พยายามเผยแพร่ลัทธิของตนต่อไป และมีความรู้สึกเกลียดชังชาวมุสลิมเป็นอันมาก ผู้นำชาวสิกข์หลายคนถูกประหารอย่างทารุณ ถูกทรมาน หรือไม่ก็ถูกนำไปให้เสือกินเป็นอาหาร

การเก็บภาษีจิซยะ ในปี ค.ศ. ๑๖๗๙ พระเจ้าโอแรงเซ็บทรงรื้อฟื้นภาษีจิซยะซึ่งเป็นภาษีที่เก็บจากประชาชนที่มิใช่ชาวมุสลิมขึ้นมาใหม่อีก ภายหลังจากได้เลิกการเก็บภาษีประเภทนี้มาเป็นเวลานาน ๑๑๕ ปี ภาษีจิซยะยกเว้นไม่เก็บผู้ที่รับราชการ สตรี เด็กที่มีอายุต่ำกว่า ๑๔ ปี และทาส ผลจากการเก็บภาษีนี้ทำให้ชาวฮินดูผู้ยากจนได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก พระเจ้าโอแรงเซ็บต้องการใช้จ่ายเงินจำนวนมาก เพื่อนำไปทำสงครามปราบปรามแว่นแคว้นที่ก่อกบฏซึ่งไม่พอใจเพราะถูกกดขี่ทางศาสนา การปราบปรามแคว้นราชปูตซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อปี ๑๖๗๙ ได้ยืดเยื้อต่อไปอีกหลายปี ทำให้รัฐบาลสิ้นค่าใช้จ่ายไปเป็นจำนวนมาก ในตอนหลังทั้งสองฝ่ายตกลงสงบศึกกันได้ โดยทางฝ่ายรัฐบาลยอมรับว่าจะไม่เก็บภาษีจิซยะในแคว้นราชปูตอีก

พระเจ้าโอแรงเซ็บเป็นผู้ที่คลั่งไคล้นิกายซุนหนี่ พระองค์ประกาศเป็นศัตรูกับพวกที่นับถือนิกายชีอะ ทำให้พระองค์ต้องมีศัตรูกับแว่นแคว้นที่มีผู้นำนับถือนิกายชีอะ เช่นแคว้นพิชะปุระและโคลกันทาซึ่งไม่ยอมรับรองอำนาจของราชวงศ์มูฆัล พระเจ้าโอแรงเซ็บตั้งพระทัยจะปราบปรามแว่นแคว้นทางแถบเดคข่านให้ราบคาบ แต่พระองค์ก็ไม่สามารถกระทำได้สำเร็จ

การขยายอำนาจของสมาพันธ์รัฐมาราฐา (Maratha Confederacy) ประชากรส่วนใหญ่ของแคว้นมหาราษฎร์ (Maharashtra) เป็นชาวมาราฐา ภูมิประเทศทางแถบนี้เป็นย่านภูเขา อากาศดี แต่พื้นดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ชีวิตของประชากรทางแถบนี้จึงต้องต่อสู้อย่างทรหดอดทนและกล้าหาญ สภาพสังคมของประชากรจึงแตกต่างไปจากสังคมของชาวฮินดูทางแถบอื่น ๆ เช่นชาวมาราฐาต่อต้านการแบ่งชั้นวรรณะ แต่ในตอนหลังก็ยอมรับ ชาวมาราฐาเป็นนักรบที่ทรหดกล้าหาญ ในอดีตเคยมีชื่อเสียงในด้านการรบ เมื่อมุสลิมมีอำนาจในอินเดีย จึงหวังที่จะได้ชาวมาราฐามาเป็นกำลังสำคัญในกองทัพ พวกมุสลิมจึงเอาใจผู้นำมาราฐาโดยมอบตำแหน่งสูง ๆ ให้

กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ผู้นำของมาราฐามีนามว่าศิวะจิ (Sivaji) มีอำนาจเข้มแข็งต้องการขยายอำนาจในหมู่แว่นแคว้นเพื่อนบ้าน ในปี ค.ศ. ๑๖๕๕ ขณะที่พระเจ้าโอแรงเซ็บกำลังพิพาทกับแคว้นพิชะปุระ เปิดโอกาสให้ศิวะจิเร่งขยายอำนาจ โดยฉวยโอกาสเข้ายึดดินแดนเมืองท่าทางริมทะเล ภายหลังจากที่พิชะปุระสามารถตกลงสงบศึกกับพระเจ้าโอแรงเซ็บได้สำเร็จ พิชะปุระเกรงว่าศิวะจิจะแผ่อำนาจรุกรานเดคข่าน จึงคิดจะปราบปรามโดยส่งทัพโจมตีมาระฐาเมื่อปี ๑๖๕๗ ผลปรากฏว่ากองทัพของศิวะจิสามารถตีทัพพิชะปุระแตกพ่ายกลับไป และสามารถยึดแคว้นพิชะปุระได้สำเร็จในปี ๑๖๖๐

พระเจ้าโอแรงเซ็บสั่งให้อุปราชแห่งเดคข่านปราบศิวะจิให้ได้ จึงเกิดสงครามกันอย่างขนานใหญ่ ศิวะจิรบอย่างสุดความสามารถและสามารถตีกองทัพเดคข่านล่าถอยไปในปี ค.ศ. ๑๖๖๘ ศิวะจียึดสุราตได้สำเร็จ แต่เขาก็ฉลาดพอที่จะไม่ทำอันตรายต่อชาวยุโรป โดยสั่งห้ามโจมตีสถานีการค้าของอังกฤษและดัช โอแรงเซ็บสั่งให้กองทัพโจมตีดินแดนมาราฐาอย่างหนัก ในที่สุดศิวะจิก็ตกลงใจที่จะสงบศึกกับพระเจ้าโอแรงเซ็บเมื่อปี ๑๖๖๕ ในปีต่อมาพระเจ้าโอแรงเซ็บได้มีหนังสือเชิญศิวะจิและลูกชายให้ไปเยี่ยมราชสำนักอัครา แต่เมื่อเข้าไปถึงกลับถูกสั่งจับ แต่ก็สามารถหนีรอดกลับไปได้[๙๗] ทำให้ศิวะจิมีความโกรธแค้นพระเจ้าโอแรงเซ็บยิ่งนัก นับว่าพระเจ้าโอแรงเซ็บดำเนินนโยบายผิดพลาด เพราะถ้าหากพระองค์สามารถทำให้ศิวะจิเข้ามาเป็นมิตรกับพระองค์ได้ ศิวะจิอาจจะช่วยเหลือพระองค์ในการปราบพิชะปุระและโคลกันทาได้สำเร็จ และพระองค์อาจจะประสบความสำเร็จในการมีอำนาจเหนือเดคข่านทั้งหมด

ระหว่างปี ค.ศ. ๑๖๗๖–๑๖๘๐ ศิวะจิได้ขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวาง มีชัยชนะเหนือดินแดนต่าง ๆ ทางแถบคาร์นาติกตะวันตก (Western Carnatic) เขาได้ปกครองดินแดนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวฮินดูและเคยเป็นของอาณาจักรวิชัยนครมาก่อน ศิวะจิสิ้นชีพเมื่อเดือนเมษายน ๑๖๘๐

การปกครองของมาราฐา ศิวะจิได้วางรากฐานการปกครองในสมาพันธรัฐไว้อย่างดี รัฐบาลกลางประกอบด้วย council of state มีสมาชิกจำนวน ๘ คน ทำหน้าที่ทางด้านต่าง ๆ (คล้ายกับรัฐมนตรี) ยกเว้นงานทางด้านการศาล ที่ปรึกษาในเรื่องศาสนา โหราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และผู้บัญชาการกองทัพ มีการรื้อฟื้นการปกครองแบบบัญจายัติขึ้นมาใหม่อีก โดยให้ทำหน้าที่ในการตัดสินคดีพิพาทต่าง ๆ ในหมู่บ้านอีกด้วย

หลังจากศิวะจิสิ้นชีพไปแล้ว ราชบุตรของเขาได้แย่งชิงราชสมบัติ และฆ่าฟันกันอย่างนองเลือด ในที่สุดราชบุตรของเขาคนหนึ่งชื่อสัมพจิ (Sambaji) ก็ขึ้นครองราชย์

การขยายอำนาจในแว่นแคว้นผู้ถือนิกายชีอะ กษัตริย์แห่งพิชะปุระนับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะ จึงเท่ากับเป็นศัตรูกับพระเจ้าโอแรงเซ็บไปด้วย พระองค์ทรงมีนโยบายที่จะปราบปรามพิชะปุระรวมทั้งขับไล่อิทธิพลของมาราฐาให้ออกไปจากเดคข่านอีกด้วย

ในปี ค.ศ. ๑๖๘๕ พระองค์ได้เคลื่อนทัพใหญ่ลงใต้และเข้าล้อมพิชะปุระ ยึดได้สำเร็จในปี ๑๖๘๖ จึงผนวกไว้เป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรมุฆล จากนั้นได้ส่งทัพเข้าโจมตี

โคลกันทา และสามารถยึดไฮเดอราบัดซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นนี้ได้สำเร็จ นับเป็นแคว้นที่นับถือนิกายชีอะแคว้นสุดท้ายในเดคข่านที่ถูกยึดได้ สำหรับมาราฐานั้น เมื่อสิ้นศิวะจิ อาณาจักรก็อ่อนแอลงอย่างรวดเร็ว พระเจ้าโอแรงเซ็บจึงส่งคนไปจับสัมพจิกษัตริย์ของมาราฐา นำมาไว้ที่เมืองหลวง และถูกทรมานจนตายในปี ค.ศ. ๑๖๘๙ เป็นอันว่ามาราฐาก็ตกอยู่ใต้อำนาจของโอแรงเซ็บไปชั่วระยะหนึ่ง

ความล้มเหลวในการขยายอำนาจ พระเจ้าโอแรงเซ็บทรงมีนโยบาย มุ่งขยายอำนาจลงไปทางใต้ให้ก้าวไกลต่อไปอีก พระองค์ตั้งพระทัยที่จะยึดแทนจอร์ (Tanjore) และตริชิโนโปลี (Trichinopoly) ให้ได้ แต่ทว่าความคิดของพระองค์ที่จะแผ่อำนาจไกลสุดถึงทางใต้ไม่อาจสำเร็จ เพราะอาณาจักรของพระองค์ที่มีอยู่ขณะนั้นก็ใหญ่โตเกินกำลังความสามารถที่พระองค์คนเดียวจะปกครองได้ ระบบการปกครองที่ขึ้นอยู่กับคน ๆ เดียว ไม่มีกฎหมายที่จะสามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปกครองจักรวรรดิ ประกอบกับระบบบริหารที่เสื่อมโทรมและเต็มไปด้วยคอรัปชั่น ประการที่สำคัญก็คือ ดินแดนที่อยู่ใต้อำนาจจ้องที่จะก่อกบฏเพื่อประกาศเอกราชอยู่ตลอดเวลา การทำสงครามในเดคข่านยังผลให้จักรพรรดิต้องใช้จ่ายเงินอย่างมหาศาล จนทำให้ทรัพย์สินในท้องพระคลังแทบหมดสิ้น แม้กระทั่งเงินที่จะจ่ายเป็นเงินเดือนแก่ทหารในกองทัพ ในไม่ช้าพระเจ้าโอแรงเซ็บทรงรู้ว่าไม่สามารถที่จะปกครองมาราฐาได้ ในปี ค.ศ. ๑๖๙๘ มาราฐาได้ก่อกบฏ ตลอดเวลาที่พระเจ้าโอแรงเซ็บทำสงครามกับมาราฐานั้น ได้พิสูจน์ให้เห็นว่ากองทัพจักรพรรดิไม่สามารถปราบมาราฐาได้สำเร็จโดยเด็ดขาด และมาราฐาก็ได้สร้างความเสียหายอย่างใหญ่หลวงให้แก่จักรพรรดิ ในปี ค.ศ. ๑๗๐๐ มาราฐาได้ต่อสู้กับกองทัพจักรพรรดิอย่างสุดความสามารถ กองทัพจักรพรรดิได้รับความเสียหายอย่างหนักและได้รับความอดอยาก ขณะที่สงครามกำลังดำเนินไปอย่างยืดเยื้อ พระเจ้าโอแรงเซ็บก็เริ่มประชวรในปี ๑๗๐๕ และสิ้นพระชนม์ในเดือนกุมภาพันธ์ ๑๗๐๗

พระนิสัยของพระเจ้าโอแรงเซ็บ ทรงมีพระนิสัยดุร้าย ปราบปรามคู่แข่ง ตลอดจนพี่น้องที่เป็นคู่แข่งอย่างทารุณโหดร้าย ด้วยเหตุที่อาณาจักรของพระองค์กว้างขวางใหญ่โต จึงทำให้พระองค์มีความหวาดระแวงกลัวว่าจะมีผู้คิดคดทรยศต่อพระองค์ จึงไม่ยอมไว้วางพระทัยใคร แม้ว่าจะมอบหมายงานให้ผู้ใดทำไปแล้วก็ยังไม่ไว้วางพระทัยอยู่นั่นเอง พระองค์มักเข้า

เทรกแซงงานประจำของข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ข้าราชการขุนนางผู้มีความสามารถริเริ่มงานใด ๆ พระองค์มักจะไม่ยอมรับ ทำให้ระบบบริหารราชการล้าหลังและไร้ประสิทธิภาพ แม้กระทั่งรัฐมนตรีของพระเจ้าโอแรงเซ็บก็ทำหน้าที่เหมือนกับเสมียนคนหนึ่ง

ลักษณะพระนิสัยที่ดีของพระองค์มีอยู่บ้าง เป็นต้นว่ามีพระทัยเย็น กล้าหาญ ไม่แสดงลักษณะกร้าวแบบมุทะลุออกมาให้ปรากฏ เป็นผู้มีกาลุะเทศะ ฉลาดหลักแหลม ถ่อมตน บางครั้งแสดงพระองค์เหมือนกับเป็นเพื่อนของข้าราชการขุนนางชั้นสูง

จักรพรรดิไม่สนพระทัยเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่มีลักษณะแห่งความรักในสุนทรี จึงไม่ชอบดนตรี ชาวมุสลิมยกย่องพระองค์ว่าเป็นนักบุญผู้หนึ่ง ขณะที่ยังมีพระชนม์อยู่ พระองค์มีรับสั่งแก่ผู้ใกล้ชิดว่า ถ้าพระองค์สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ให้ปลงพระศพอย่างง่าย ๆ คือให้ใส่พระศพไว้ในโลงที่มีราคาเพียง ๕ รูปี แล้วนำไปฝังพระเพลิง หลังจากนั้นให้นำเอาทรัพย์สินของพระองค์ที่เหลือไปขาย แล้วนำเงินไปแจกจ่ายแก่คนยากจน[๑๘]

ความเจริญทางด้านศิลปและวิทยาศาสตร์ พระเจ้าโอแรงเซ็บเป็นนักอ่านและมีความรู้รอบตัวอย่างยอดเยี่ยม พระองค์ได้ริเริ่มงานทางด้านกฎหมายที่สำคัญคือ กฎหมายอิสลาม ซึ่งเรียกว่า ฟาตาวะห์–อิ–อลัมจิริ (Fatawah–i–Alamgiri)

ในสมัยนี้การก่อสร้างอาคารใหญ่ ๆ หรูหราไม่ค่อยปรากฏ สถาปัตยกรรมแบบมูฆัลเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว การเขียนภาพก็เช่นเดียวกันไม่ได้รับการส่งเสริมจากราชสำนักเหมือนเมื่อสมัยก่อน ๆ กล่าวโดยสรุปความเจริญทางด้านศิลปและวรรณคดีในสมัยพระเจ้าโอแรงเซ็บหยุดชะงัก

เหตุการณ์ทางการเมืองหลังสมัยพระเจ้าโอแรงเซ็บ เมื่อสิ้นพระเจ้าโอแรงเซ็บแล้ว จักรวรรดิมูฆัลเริ่มเสื่อมโทรม จักรพรรดิที่ขึ้นครองราชย์ในระยะหลังส่วนใหญ่อ่อนแอ ยกเว้นจักรพรรดิพาหะดุระชาห์ (Bahadur Shah) นอกนั้นไร้ความสามารถ จักรพรรดิผู้อ่อนแอส่วนใหญ่กลายเป็นหุ่นให้พวกเสนาบดีคอยเชิด และพระองค์ก็ไม่สามารถควบคุมกองทัพได้ เมื่อสิ้นพระเจ้าโอแรงเซ็บไปแล้ว สภาพการเมืองเกิดความยุ่งเหยิงจนนำไปสู่สงครามกลางเมือง การกบฏตามแว่นแคว้นต่าง ๆ และการรุกรานจากต่างชาติ จักรวรรดิที่เคยยิ่งใหญ่มาในอดีตก็เริ่มสูญเสียดินแดนไปทีละแคว้นสองแคว้น

สมาพันธ์มาราฐา ได้ยกทัพโจมตีดินแดนของจักรวรรดิมูฆัลอย่างไม่หยุดยั้ง ทางใต้สุด ชาวยุโรปแข่งขันกันแสวงหาอำนาจและอิทธิพลกันอย่างรุนแรง บริษัทของชาวยุโรปฉวยโอกาสแอบอ้างอิทธิพลของจักรพรรดิเพื่อขับไล่อีกฝ่ายหนึ่ง ในเวลาต่อมาอังกฤษกับฝรั่งเศสก็ได้กลายมาเป็นคู่กรณีของการทำสงคราม เพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ในอินเดีย

สรุปความเจริญทางด้านวัฒนธรรมสมัยราชวงศ์มูฆัล

ในสมัยราชวงศ์มูฆัล วัฒนธรรมเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าไปมาก ราชสำนักมีชื่อในฐานะเป็นสถานที่โอ่อ่าหรูหรา เป็นศูนย์กลางทางด้านศิลปและวิทยาการ พระเจ้าอัคบาร์ทรงจ้างศิลปิน ช่างเขียน สถาปนิก ช่างเจียระไน ฯลฯ ให้ทำงานในราชสำนักจำนวนมากมาย แต่ทางด้านการแกะสลักไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร พระเจ้าอัคบาร์ทรงตั้งโรงเรียนที่สำคัญขึ้นโรงเรียนหนึ่งคือโรงเรียนการเขียนภาพแบบอินโด–เปอร์เซียน โรงเรียนนี้ต่อมาได้รับอิทธิพลศิลปการเขียนภาพแบบอิตาเลียน ผลิตผลอันงดงามที่เกิดขึ้นจากโรงเรียนนี้ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์ของประเทศตะวันตก

ภาษาที่ใช้ในวงราชการของราชวงศ์มูฆัลก็คือภาษาเปอร์เซียน และมีการแปลหนังสือภาษาสันสกฤตเป็นภาษาเปอร์เซียนจำนวนมากมาย ในขณะที่ภาษาสันสกฤตกำลังเสื่อมความนิยม ภาษาพื้นเมืองของอินเดียกลับได้รับการสนับสนุนให้มีความสำคัญมากยิ่งขึ้น และได้รับความนิยมใช้กันมากในภาคเหนือของอินเดีย กวีที่มีชื่อเสียงเด่นที่สุดในสมัยนี้คือตุลสี ทาส (Tulsi Das, ค.ศ. ๑๕๓๒–๑๖๒๓)

สถาปัตยกรรมในสมัยราชวงศ์มูฆัลมีชื่อเสียงและเด่นมาก โดยเฉพาะการออกแบบก่อสร้าง โดยนำเอาแบบของอินเดียและแบบของเปอร์เซียมาผสมกันกลายมาเป็นศิลปแบบใหม่ สถาปัตยกรรมแบบอินเดียผสมอิสลามนั้นนิยมใช้กันมากในราชสำนักของสุลต่าน ซึ่งมักจะก่อสร้างเป็นสุเหร่าและหลุมฝังศพ นอกจากนั้นยังนำเอาศิลปแบบฮินดูมาใช้ในการก่อสร้างรูปโค้ง โดมและยอดโบสถ์ บนยอดเสาที่สูงเพรียวของสุเหร่า นิยมทำเป็นรูปกลม ๆ ส่วนขนของประตูห้องมักจะทำเป็นรูปโค้ง

พระเจ้าอัคบาร์ทรงสร้างเมืองฟาฑ์ปุระ สิครี (Fathpur Sikri) ภายในเมืองมีสิ่งก่อสร้างที่สง่างามและสวยงามอยู่หลายอย่าง อาทิ สุเหร่า หลุมฝังศพ พระราชวัง สถานที่อาบน้ำ

สถานที่เด่นและมีชื่อเสียงของโลกก็คือการสร้างปราสาททัชมาฮัลในสมัยพระเจ้าชาห์ จะฮัน นอกจากนั้นยังมีพระราชวังของจักรพรรดิที่เดลฮี สร้างด้วยหินอ่อนและเสาประดับด้วยหอยมุก พระแท่นบัลลังก์ทำเป็นรูปนกยูง สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความโอ่อ่าของราชวงศ์มูฆัล ขณะปกครองอินเดีย[๑๔]

เมื่อสิ้นพระเจ้าโอแรงเซ็บแล้ว ราชวงศ์มูฆัลก็เสื่อมอำนาจอย่างรวดเร็วจนกระทั่งราชวงศ์สิ้นสุดลงในปี ค.ศ. ๑๘๕๘ อย่างไรก็ตามผลงานทางด้านวัฒนธรรมของราชวงศ์นี้ก็ยังเหลืออยู่เป็นอนุสรณ์ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

เชิงอรรถบทที่ ๓

๑. J.C. Powell Price *A Histoy of India* p. 223

๒. H.G. Rawlinson *India A Short Cultural History* p. 293

๓. J.C. Powell Price, *op. cit.*, p. 243

๔. H.G. Rawlinson, *op. cit.*, p. 305

๕. J.C. Powell Price, *op. cit.*, pp. 284–285

๖. Catherine Atwater Galbraith and Rama Mehta *India Now and Through Time* p. 92

๗. J.C. Powell Price, *op. cit.*, p. 266

๘. H.G. Rawlinson, *op. cit.*, p. 319

๙. J.C. Powell Price, *op. cit.*, pp. 293–294

๑๐. Catherine Atwater Galbraith, *op. cit.*, p. 97

๑๑. Ibid, p. 99

๑๒. Sir George Dunbar *A History of India*, Vol. I, pp. 245–246

๑๓. J.C. Powell Price, *op. cit.*, pp. 325–326

๑๔. Sir George Dunbar, *op. cit.*, pp. 258–260

๑๕. Ibid, pp. 263–264

๑๖. J.C. Powell Price, *op. cit.*, pp. 346–347

๑๗. Catherine Atwater Galbraith, *op. cit.*, pp. 100–101

๑๘. Sir George Dunbar, *op. cit.*, p. 282

๑๙. Thomas Walter Wall Bank *India in the New Era* pp. 39–40

บทที่ ๔
การขยายอำนาจของตะวันตกในอินเดีย

การเข้ามาของชาวยุโรป

ดังได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า ชาวต่างชาติที่เข้ามารุกรานอินเดียหลายครั้งหลายหน นั้น ได้บุกรุกเข้ามาทางบกเข้าสู่ทางภาคเหนือของอินเดีย ฉะนั้นเมื่อราชวงศ์มูฆัลขึ้นมามีอำนาจ จักรพรรดิแห่งราชวงศ์นี้จึงต้องระมัดระวังศัตรูที่จะมารุกรานโดยยกมาทางบก จักรพรรดิจึงวางกำลังกองทัพจำนวนมากมายเพื่อป้องกันศัตรูที่ยกมาทางบก ทำให้พระองค์ลืมสร้างแนวป้องกันข้าศึกที่จะยกมาทางทะเล กองทัพเรือของราชวงศ์มูฆัลจึงไม่เข้มแข็ง จะมีก็แต่รัฐมาราฐาเท่านั้นที่สร้างกองทัพเรือได้อย่างเข้มแข็งกว่าคนอื่น และเป็นที่ประจักษ์ว่าราชวงศ์มูฆัลไม่คิดที่จะขยายอำนาจทางทะเล[๑]

ชาวอินเดียได้ติดต่อค้าขายกับประเทศตะวันตกตั้งแต่อดีตกาลนานมาแล้ว แต่จะเริ่มเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๗ เป็นต้นไปการค้าทางทะเลก็ตกอยู่ในกำมือของพวกอาหรับ ผู้ซึ่งแผ่อำนาจไปทั่วมหาสมุทรอินเดียและทะเลแดง นับตั้งแต่นั้นมา พวกพ่อค้าจากเวนีซและเจนัวก็สามารถซื้อสินค้าอินเดียโดยผ่านชาวอาหรับ

การที่ชาติตะวันตกสามารถเดินทางโดยทางเรือมาถึงอินเดียได้สำเร็จเมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๕ ได้มีผลอย่างใหญ่หลวงต่อการค้าระหว่างประเทศและเป็นการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ของโลกด้วย บาร์โธโลมิว ไดแอซ (Bartholomew Diaz) ผู้สามารถเดินทางอ้อมแหลม Good Hope หรือแหลมแห่งพายุ (Stormy Cape) ได้สำเร็จเมื่อปี ค.ศ. ๑๔๘๗ และต่อมาวาสโก ดากามา (Vasco da Gama) ก็สามารถค้นพบเส้นทางมาสู่อินเดียจนกระทั่งมาถึงเมืองกาลิกัต (Calicut) เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๑๔๙๘ กล่าวได้ว่า การค้นพบเส้นทางดังกล่าว เป็นการก่อให้เกิดผลสะท้อนต่อการสร้างอารยธรรมในยุคสมัยใหม่

การเข้ามาของโปรตุเกส เมื่อวาสโกดา กามา เดินทางมาถึงเมืองกาลิกัต เจ้าเมืองกาลิกัตก็ได้ให้การต้อนรับอย่างดี นับว่าเป็นการเริ่มต้นทางการค้าระหว่างโปรตุเกสกับอินเดีย ต่อมาในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๕๐๐ คาบราล (Cabral) ได้นำกองเรือ ๑๓ ลำ ออกจากเมืองท่าลิสบอนเดินทางมุ่งหน้ามาอินเดีย การเดินทางของโปรตุเกสครั้งนี้ต้องการที่จะมาค้าขาย พร้อมกันนี้กองเรือรบโปรตุเกสได้แสดงอำนาจบาตรใหญ่ เพื่อต้องการผูกขาดการค้าทางแถบอินเดียแต่ผู้เดียว โดยการขับไล่เรือสินค้าชาติอื่น ๆ มิให้ค้าแข่งกับโปรตุเกส

การกระทำของโปรตุเกสครั้งนี้ ทำให้เจ้าเมืองกาลิกัตไม่พอใจอย่างยิ่ง เพราะเจ้าเมืองมีผลประโยชน์ทางการค้ากับพวกอาหรับ ทำให้เจ้าเมืองต้องสูญเสียรายได้จากการค้าของตน ส่วนโปรตุเกสนั้นก็เริ่มแทรกแซงทางการเมืองในรัฐต่าง ๆ ของคาบสมุทรอินเดีย โปรตุเกสได้ผูกสัมพันธ์กับรัฐโคชิน (Cochin) ซึ่งเป็นศัตรูกับกาลิกัต นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่ขาดความเป็นมิตรอย่างแท้จริง

ชาวโปรตุเกสผู้บุกเบิกในการวางรากฐานการขยายอำนาจอย่างจริงจังในอินเดียก็คือ อัลฟองโซ เดอ อัลบูเคอร์ค (Alphonso d'Albuquerque) เขาได้นำกองเรือเดินทางมาถึงอินเดียครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๕๐๓ นโยบายการขยายอำนาจของเขาได้รับความสำเร็จด้วยดี จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงโปรตุเกสประจำอินเดียเมื่อปี ๑๕๐๙ ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ๑๕๑๐ อัลบูเคอร์คได้นำกำลังเข้ายึดเมืองกัวซึ่งเป็นเมืองท่าที่มั่งคั่ง เขาได้ลงมือสร้างเมืองกัวให้เป็นเมืองป้อมปราการที่สำคัญของโปรตุเกสและกลายมาเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ และเพื่อเป็นการรักษาอำนาจของตนในอินเดียให้ยั่งยืนนานต่อไป อัลบูเคอร์คจึงสนับสนุนชาวโปรตุเกสที่เดินทางมาอยู่อินเดียได้แต่งงานกับหญิงชาวพื้นเมือง อัลบูเคอร์คพยายามรักษาผลประโยชน์ของโปรตุเกสในอินเดียอย่างซื่อสัตย์และมั่นคง[๒] ฉะนั้นเมื่อเขาถึงแก่กรรมในปี ๑๕๑๕ ในเวลานั้นกองทัพเรือโปรตุเกสสามารถคุมอำนาจอันยิ่งใหญ่ทางฝั่งตะวันตกของอินเดียไว้อย่างมั่นคง

ชาวโปรตุเกสได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งและค้าขายตามบริเวณเมืองท่าริมฝั่งทะเลของอินเดียส่วนใหญ่ได้แก่บริเวณเมืองท่าดิว (Diu) คามัน (Daman) ซัลเซ็ทเต (Salsette) บาสเซน (Bassein) โชล (Chaul) บอมเบย์ ซานโธเม (Santhome) อยู่ใกล้ ๆ กับเมืองมัทราส และฮูกลี (Hugli) ในเบงกอล นอกจากนั้นโปรตุเกสยังขยายอำนาจไปถึงเกาะลังกาอีกด้วย ในระยะหลังโปรตุเกสเสื่อมอำนาจจึงสูญเสียอิทธิพลในเมืองต่าง ๆ ดังกล่าวจนหมดสิ้น คงเหลือแต่เมือง

กัวซึ่งโปรตุเกสยังครอบครองเป็นอาณานิคมจนถึงปี ค.ศ. ๑๙๖๑ จึงถูกทหารรัฐบาลอินเดียยึดกลับคืน

โปรตุเกสหมดอำนาจในอินเดียเมื่อประมาณศตวรรษที่ ๑๘ หลังจากนั้นชาวโปรตุเกสบางส่วนประพฤติตนเป็นโจรสลัด คอยดักปล้นสะดมเรือสินค้า สาเหตุสำคัญที่ทำให้โปรตุเกสสูญเสียอำนาจในอินเดียมีอยู่หลายประการ สรุปได้ดังนี้

๑. การที่โปรตุเกสมุ่งสอนศาสนาทำให้เป็นศัตรูกับผู้ปกครองแว่นแคว้น

๒. โปรตุเกสใช้เล่ห์เหลี่ยมที่ไม่สุจริตในการค้า ทำให้พ่อค้าอื่น ๆ รังเกียจและต่อต้าน

๓. การที่โปรตุเกสเข้ายึดครองบราซิล ทำให้โปรตุเกสสนใจที่จะตั้งอาณานิคมของตนในซีกโลกตะวันตก

๔. โปรตุเกสประสบความล้มเหลวในความพยายามแข่งขันทางการค้ากับบริษัทอื่น ๆ ของยุโรป บริษัทเหล่านี้อิจฉาความมั่งคั่งทางการค้าของโปรตุเกส นอกจากนั้นการที่โปรตุเกสใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือยตลอดรวมไปถึงการคอรัปชั่นด้วย

นอกเหนือไปจากโปรตุเกสแล้ว ยังมีชาติอื่น ๆ ทะยอยเข้ามาติดต่อค้าขายกับอินเดียอีกมากมายหลายชาติ ดังเช่น ในปี ค.ศ. ๑๖๐๐ อังกฤษได้จัดตั้งบริษัทอินเดียตะวันออก (English East India Company) ผูกขาดการค้าทางแถบตะวันออก ดัชจัดตั้งบริษัทใช้ชื่อว่าอินเดียตะวันออกเช่นเดียวกันในปี ๑๖๐๒ บริษัทของดัชมีอำนาจมาก สามารถตัดสินใจทำสงคราม ทำสนธิสัญญา แสวงหาดินแดนเป็นอาณานิคม สร้างป้อม ฯลฯ ทำให้ดัชสามารถขยายอำนาจอย่างรวดเร็วด้วยการทำสงคราม

เดนมาร์คมาถึงอินเดียเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๑๖ ฝรั่งเศสจัดตั้งบริษัทใช้ชื่ออินเดียตะวันออกเช่นเดียวกัน (The French East India Company) ด้วยการสนับสนุนของโคลแบร์ (Colbert) รัฐบุรุษผู้มีชื่อเสียงของฝรั่งเศสจัดตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๖๔ บริษัทสวีเดน (Swedish East India Company) จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ๑๗๓๑ การค้าส่วนใหญ่ของสวีเดนมุ่งค้าขายกับประเทศจีน

บริษัทดังกล่าวมานี้ต่างก็มุ่งแข่งขันกันอย่างจริงจัง จุดมุ่งหมายของบริษัทก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะการมุ่งขยายดินแดนเพื่อเป็นอาณานิคมของตน การแข่งขันทางการค้าระหว่างครึ่งแรกของศตวรรษที่ ๑๗ ดำเนินไปอย่างเข้มข้นระหว่างโปรตุเกสกับดัช โปรตุเกสกับอังกฤษ และอังกฤษกับดัช จะเรียกได้ว่าเป็นการแข่งขันกันแบบสามเส้าก็ได้ ดัชพยายาม

ต่อต้านการขยายอิทธิพลของอังกฤษในอินเดีย ผลสุดท้ายก็ต้องพ่ายแพ้อย่างเด็ดขาดในการทำสงครามที่เพดาวา (Bedara or Biderra) เมื่อปี ๑๗๕๙ หลังจากนั้นอังกฤษกับฝรั่งเศสก็เริ่มแข่งขันและต่อสู้กันอย่างดุเดือดตลอดศตวรรษที่ ๑๘

การขยายอำนาจของดัช ดัชมีจุดหมายอย่างแน่วแน่ในการค้าเครื่องเทศในเอเชียอาคเนย์ จึงได้ส่งกองเรือเดินทางมายังเอเชียอาคเนย์หลายครั้ง เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๕๙๖ จนกระทั่งได้จัดตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๐๒[๓]

ในปี ค.ศ. ๑๖๐๕ ดัชได้เข้ายึดแอมบอยนาจากโปรตุเกส และขยายอำนาจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในหมู่เกาะเครื่องเทศ ปี ๑๖๑๙ สร้างเมืองบัตตาเวีย ปี ๑๖๔๑ เข้ายึดครองมะละกาของโปรตุเกสและยึดดินแดนของโปรตุเกสในลังกาเมื่อปี ๑๖๕๘ ด้วยเหตุที่มีแรงจูงใจจากการค้าพริกไทยและเครื่องเทศ ทำให้ดัชมุ่งขยายอำนาจในสุมาตรา ชวา โมลุกกะ การขยายอำนาจของดัชในหมู่เกาะดังกล่าวก็เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางทางด้านยุทธศาสตร์ ศูนย์กลางการบริหารและศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจ

ผลประโยชน์ทางการค้าทำให้ดัชสนใจอินเดีย จึงได้จัดตั้งสถานีการค้าที่คุชราตบนชายฝั่งทะเลโคโรมันเดล (Coromandel) ในเบงกอล พิหาร โอริสสาและขยายอิทธิพลลึกเข้าไปในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคาตอนล่าง พร้อมทั้งขับไล่อิทธิพลของโปรตุเกสออกไปจากดินแดนแถบนี้และผูกขาดการค้าเครื่องเทศแต่ผู้เดียวตลอดศตวรรษที่ ๑๗ นอกจากนั้นยังผูกขาดการบรรทุกสินค้าระหว่างอินเดียกับหมู่เกาะต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออก หรือเท่ากับเป็นการฟื้นฟูเส้นทางการค้าอันรุ่งเรืองในอดีตของอาณาจักรศรีวิชัย ส่วนการค้าทางช่องแคบมะละกา ดัชกว้านซื้อสินค้าซึ่งขายดีในขณะนั้นคือครามส่งไปขายยังอินเดีย และกว้านซื้อสินค้าประเภทไหมดิบ เสื้อผ้า ดินประสิว ข้าว ฝิ่น จากเบงกอล พิหาร คุชราต แถบริมฝั่งทะเลโคโรมันเดลไปขายยังบริเวณช่องแคบ หลังปี ค.ศ. ๑๖๙๐ เมืองท่านาคปะตัม (Nagapatam) ได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าแทนที่ปูลิคัต (Pulicat) ของดัชบนฝั่งทะเลโคโรมันเดล

การที่ดัชประสบความสำเร็จทางการค้าในเอเชียใต้และเอเชียอาคเนย์ เพราะมีสาเหตุสำคัญอยู่ ๒ ประการคือ

๑. ดัชประสบความสำเร็จในการขับอิทธิพลของโปรตุเกสและสเปนออกไปจากดินแดนดังกล่าว

๒. ดัชพยายามผูกขาดการค้าและแสวงหาดินแดนเพื่อสร้างอาณานิคม การกระทำของดัชในข้อนี้ยังผลให้ดัชและอังกฤษกลายเป็นคู่แข่งขันและต่อสู้ทางการค้าในเวลาต่อมา

ดัชกับสเปนได้เจรจาทำสัญญาสงบศึกกันได้เมื่อปี ๑๖๐๙ ทำให้สองประเทศตกลงยุติการทำสงครามในยุโรปกันได้ เปิดโอกาสให้ดัชสามารถต่อต้านอังกฤษได้อย่างเข้มแข็งในเอเชียอาคเนย์ ช่วงระหว่างนี้ดัชสนใจการค้าทางแถบชวาและสุมาตรา ดัชได้จัดสร้างป้อมและสถานีการค้าที่ปูลิคัทในปี ๑๖๑๐ เพื่อจัดซื้อสินค้าประเภทผ้าฝ้าย ส่งไปขายยังหมู่เกาะชวา ดัชกับอังกฤษได้จัดให้มีการประชุมเพื่อสร้างความเป็นมิตรกันที่ลอนดอนเมื่อปี ๑๖๑๑ และที่กรุงเฮกระหว่างปี ๑๖๑๓–๑๖๑๕ จนสามารถตกลงกันได้ในปี ๑๖๑๙ อีกสองปีต่อมาทั้งสองฝ่ายก็เริ่มเป็นศัตรูกันอีก ในปี ๑๖๒๓ ดัชได้สังหารหมู่ชาวอังกฤษ ๑๐ คนและชาวญี่ปุ่นอีก ๙ คนที่แอมบอยนา (Amboyna) แสดงให้เห็นถึงความเกลียดชังอังกฤษอย่างรุนแรงในเอเชียตะวันออก ระหว่างปี ๑๖๓๐–๑๖๕๘ ดัชพยายามขยายอิทธิพลเข้าไปในอินเดียอย่างไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะทางแถบชายฝั่งทะเลโคโรมันเดล ระหว่างปี ๑๖๗๒–๑๖๗๔ ดัชพยายามขัดขวางเส้นทางคมนาคมขนส่งของอังกฤษระหว่างเมืองสุราตกับอาณานิคมของอังกฤษที่บอมเบย์ และยังได้ยึดเรือของอังกฤษในอ่าวเบงกอลอีกด้วย ดัชกับอังกฤษยังเป็นศัตรูกันอย่างรุนแรงจนกระทั่งถึงปี ๑๗๕๙

การขยายอำนาจของอังกฤษในอินเดีย

ภายหลังจากที่เซอร์ฟรานซิส เดรค (Sir Francis Drake) ได้ประสบความสำเร็จในการแล่นเรือรอบโลกเมื่อปี ๑๕๘๐ แล้ว ประกอบกับกองทัพเรืออังกฤษทำสงครามยุทธนาวีมีชัยชนะต่อกองเรืออาร์มาดา (Armada) ของสเปนแล้ว ชาวอังกฤษเริ่มมีความกระตือรือร้นที่จะเดินเรือค้าขายมายังเอเชีย ต่อมาในเดือนธันวาคม ๑๖๐๐ จึงได้จัดตั้งบริษัทอินเดียตะวันออก เพื่อผูกขาดการค้าทางแถบเอเชียตะวันออก ในตอนแรกบริษัทได้ส่งเรือมุ่งไปทางสุมาตรา ชวาและโมลุกกะ เพื่อแสวงหาสินค้าเครื่องเทศ ต่อมาในปี ๑๖๐๘ บริษัทอังกฤษจึงได้จัดตั้งสถานีการค้าในอินเดียเป็นครั้งแรก และได้ส่งฮอคคินส์ (Hawkins) เป็นทูตไปเจริญไมตรีกับจักรพรรดิชาฮังคีร์ พระองค์ทรงต้อนรับทูตจากบริษัทอังกฤษด้วยดี

ทรงอนุญาตให้บริษัทอังกฤษเปิดสถานีการค้าที่สุราตได้ แต่บริษัทอังกฤษประสบปัญหาในเรื่องพ่อค้าโปรตุเกสและพ่อค้าชาวเมืองสุราตพากันต่อต้านบริษัทอังกฤษ บริษัทอังกฤษ

[illegible]ังคับ พ่อค้าชาวเมืองสุราตจึงจำต้องยอมรับ สำหรับพ่อค้าโปรตุเกสยังคงต่อต้านต่อไป ในปี ค.ศ. ๑๖๑๒ กองเรือรบอังกฤษกับโปรตุเกสเปิดยุทธนาวีกัน ผลปรากฏว่ากองเรือโปรตุเกสเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ อังกฤษจึงได้รับใบอนุญาตจากจักรพรรดิในการจัดตั้งสถานีการค้าอย่างถาวรที่สุราตได้

บริษัทอังกฤษพยายามใช้วิธีการทูตเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้า บริษัทได้ส่งทูตเซอร์ โธมัสโร (Sir Thomas Roe) ถือสาส์นจากพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ กษัตริย์อังกฤษเข้าเฝ้าจักรพรรดิแห่งมุฆัล เพื่อหวังจะได้จัดทำสัญญาการค้า ทูตโรได้เปิดการเจรจากับราชสำนักแห่งจักรพรรดิชาฮังคีร์ตั้งแต่ปี ๑๖๑๕ จนถึงสิ้นปี ๑๖๑๘ แม้ว่าทูตโรจะไม่ได้รับความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ดังที่หวังไว้ แต่เขาก็ได้รับความสำเร็จหลายประการ อันเป็นผลประโยชน์ของบริษัทในอินเดีย เป็นต้นว่าบริษัทสามารถจัดตั้งสถานีการค้าตามสถานที่แน่นอนภายในราชอาณาจักร

ในขณะนั้นอังกฤษได้จัดตั้งสถานีการค้าหลายแห่งแล้ว เป็นต้นว่าที่อัครา อาหะมะดาบัด (Ahmadabad) และโบรช (Broach) สถานีการค้าทั้งหมดอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของประธานและสภาแห่งสถานีการค้าที่สุราต ผู้ซึ่งมีอำนาจควบคุมการค้าทั้งหมดทางแถบเมืองท่าในทะเลแดงและเปอร์เซีย ในปี ๑๖๖๘ พระเจ้าชาร์ลที่ ๒ (Charles II) ได้พระราชทานเมืองบอมเบย์ให้แก่บริษัทซึ่งเป็นเมืองที่พระมเหสีของพระองค์ได้รับเป็นของขวัญ เนื่องในงานอภิเษกสมรสของพระองค์ หลังจากที่บริษัทได้ครอบครองบอมเบย์แล้ว บอมเบย์ได้เจริญก้าวหน้ามั่งคั่ง และได้กลายมาเป็นเมืองสำคัญแทนที่เมืองสุราต ในฐานะเป็นเมืองเอกของบริษัทอังกฤษบนฝั่งทะเลตะวันตก

ทางด้านชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ บริษัทอังกฤษได้ได้จัดตั้งสถานีการค้าที่มาสุลิปัตนัม (Masulipatnam) ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญของอาณาจักรโคลกันทาในปี ๑๖๑๑ เพื่อจัดซื้อสินค้าพื้นเมืองได้แก่ผ้าขนสัตว์ส่งไปขายยังเปอร์เซียและบันทัม แต่อังกฤษก็ยังได้รับความเดือดร้อนจากการต่อต้านของดัชและการรีดไถของเจ้าหน้าที่พื้นเมือง ในปี ค.ศ. ๑๖๒๖ จึงเปิดสถานีการค้าอาร์มากาออน (Armagaon) ห่างจากสถานีปูลิกัตของดัชไม่กี่ไมล์ แต่การค้าของอังกฤษไม่ค่อยเจริญก้าวหน้าเท่าใดนัก อังกฤษจึงหาช่องทางที่จะย้ายสถานีการค้าไปตั้งยังที่แห่งใหม่ ในปี ค.ศ. ๑๖๓๙ อังกฤษได้เช่าเมืองมัทราสและได้สร้างป้อมขึ้นแห่งหนึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในนาม

ป้อมเซ็นต์จอร์ช (St. George) ต่อมาไม่ช้ามัทราสได้กลายมาเป็นเมืองสำคัญแทนที่มาสุลิปัตนัม บนฝั่งทะเลโคโรมันเดล

ต่อมาอังกฤษได้ขยายอิทธิพลเข้าไปยังแถบตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการเปิดสถานีการค้าหลายแห่ง เช่นที่หริหารปุระ (Hariharpura) ทางแถบสามเหลี่ยมแม่น้ำมหานที (Mahanadi) และที่บาลาซอร์ (Balasore) ในปี ค.ศ. ๑๖๓๓ จัดตั้งสถานีการค้าที่ฮูกลีในปี ๑๖๕๑ และต่อมาได้ไปตั้งที่ปัตนะและคัสซิมบาซาร์ (Cassimbazar) การค้าของอังกฤษในเบงกอลช่วงระยะนี้ส่วนใหญ่เป็นการค้าไหม ฝ้าย ดินประสิว น้ำตาล แต่บริษัทไม่ค่อยมีกำไรมากนัก เพราะพ่อค้าเอกชนมักจะค้าขายแข่งกันเอง ในปี ค.ศ. ๑๖๕๘ บริษัทอังกฤษจึงรวมการค้าทั้งหมดทางแถบเบงกอล พิหาร และโอริสสา ตลอดจนชายฝั่งทะเลโคโรมันเดล ให้อยู่ภายใต้การควบคุมของป้อมเซ็นต์จอร์ช[๔]

ด้วยเหตุผลหลายประการในช่วงแรกของศตวรรษที่ ๑๗ ที่ทำให้การค้าของบริษัทอังกฤษในมัทราสและสุราตไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร แต่พอถึงครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๑๗ กิจการค้าเริ่มเฟื่องฟูขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเปลี่ยนแปลงนโยบายหลายประการ โดยเฉพาะ การที่กษัตริย์ แห่งอังกฤษยินยอม มอบอำนาจให้บริษัทได้ ตัดสินใจ ในการขยาย อิทธิพลเพิ่มมากขึ้น การมอบอำนาจดังกล่าว ทำให้บริษัทมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าในการเข้าควบคุมหรือปกครองดินแดนอินเดียบางส่วน โดยอ้างว่าดินแดนเหล่านั้นไม่สงบเรียบร้อย เพราะระยะนั้นได้เกิดสงครามระหว่างแว่นแคว้นในอินเดียอยู่บ่อย ๆ ดังเช่นแว่นแคว้นมาราฐาได้ยกกำลังโจมตีสุราตในปี ๑๖๖๔ และปี ๑๖๗๐ ซึ่งมีส่วนทำให้ราชวงศ์มูฆัลอ่อนแอลงไปด้วย

ทางด้านชายฝั่งมาละบาร์ พวกโจรสลัดคอยดักปล้นสะดมเรือสินค้า ทำให้อังกฤษต้องใช้กำลังทางนาวีเข้าป้องกันเรือสินค้าของตน โดยทางบริษัทมีอำนาจในการตัดสินใจสั่งใช้กำลังดังกล่าว นับเป็นก้าวแรกของอังกฤษในการใช้กำลังทหาร เพื่อการขยายอำนาจในอินเดียในปี ๑๖๘๘ อังกฤษได้ใช้กำลังกองทัพเรือบีดี่อ่าวบอมเบย์และเมืองท่าทางชายฝั่งตะวันตก กำลังนาวีอังกฤษได้ยึดเรือของจักรพรรดิไปหลายลำ และยังคอยดักจับเรือโดยสารที่นำผู้แสวงบุญไปยังเมกกะ ต่อมาบริษัทเห็นว่าตนทำไม่ถูกต้อง จึงขอโทษต่อจักรพรรดิโอแรงเซ็บแห่งอินเดีย และสัญญาว่าจะคืนเรือที่ยึดไปกลับคืน พระเจ้าโอแรงเซ็บทรงยินยอมให้อังกฤษได้ค้าขายต่อไป โดยอังกฤษยินยอมชดใช้ค่าเสียหายจากการกระทำของตนในครั้งนี้

ทางด้านเบงกอล การค้าของอังกฤษประสบปัญหาหลายอย่าง บริษัทอังกฤษไม่สามารถซื้อสินค้าสำคัญ ๆ ได้อย่างสะดวก ปัญหาทางด้านคมนาคมขนส่งสินค้ามีระยะทางไกลจากเมืองท่า และยังต้องเสียภาษีผ่านด่านมากมายจากการเรียกร้องของเจ้าหน้าที่ชาวพื้นเมือง นอกจากนั้นยังต้องเสียภาษีขาเข้าและขาออกแบบเก็บซ้ำซ้อนอีกด้วย ความจริงแล้วพระเจ้าโอแรงเซ็บได้ประกาศเก็บภาษีบริษัทเมื่อปี ๑๖๘๐ โดยเก็บเพียง ๒% เท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติการค้าของอังกฤษในบอมเบย์ มัทราสและเบงกอล ถูกเก็บภาษีหยุมหยิมมากมาย ถ้าหากไม่ยอมชำระก็จะถูกเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่นกลั่นแกล้งโดยการกักสินค้าไม่ยอมให้ส่งผ่าน

ในที่สุดบริษัทจึงตัดสินใจใช้กำลังเพื่อคุ้มครองการค้าของตน และเพื่อความมั่นคงของการค้าที่ฮูกลี ในปี ๑๖๘๖ อังกฤษได้เริ่มทำสงครามกับชาวพื้นเมือง โดยส่งทหารเข้ายึดฮูกลี ฮิจลี และป้อมต่าง ๆ ที่บัลซอร์ แต่ยึดได้ไม่นานก็ถูกกองกำลังชาวพื้นเมืองขับไล่ทำให้อังกฤษต้องถอนออกไป ในปี ๑๖๘๗ อังกฤษขอเจรจากับผู้ปกครองเมือง แต่การเจรจาไม่บังเกิดผล ในปีต่อมาอังกฤษได้ส่งเรือรบมาเพิ่มเติมอีกและตั้งใจจะยึดเมืองท่าจิตตะกอง แต่ก็ประสบความล้มเหลว จากนั้นอังกฤษจึงถอนตัวออกจากมัทราส

การปะทะระหว่างบริษัทอังกฤษกับชาวพื้นเมืองยุติลงชั่วคราว โดยบริษัทได้ตกลงทำสัญญาสันติภาพกับจักรพรรดิแห่งมูฆัลเมื่อปี ๑๖๙๐ อังกฤษได้จัดตั้งสถานีการค้าที่สุตนุติ (Sutanuti) นับเป็นการปูพื้นฐานสำหรับในอนาคตเพื่อสร้างเมืองหลวงของอังกฤษในอินเดีย

ระบบการเก็บภาษีในเบงกอล ใช้วิธีเก็บแบบเหมาจ่ายคือบริษัทอังกฤษต้องเสียค่าภาษีเป็นรายปี ปีละประมาณ ๓๐๐๐ รูปี ต่อมาอังกฤษได้รับอนุญาตให้เก็บภาษีชาวพื้นเมืองในบางตำบล เพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่อังกฤษยินยอมจ่ายภาษีเป็นรายปีแก่เจ้าเมือง

ในปี ค.ศ. ๑๗๐๐ อังกฤษได้จัดสร้างป้อมใหญ่ ๆ ขึ้นหลายแห่งในเบงกอล เช่นป้อมวิลเลียม (Fort William) และป้อมเซอร์ ชาร์ล อายร์ (Sir Charles Eyre) เป็นต้น ฐานะของอังกฤษในเบงกอลขณะนั้นมีอะไรแปลก ๆ อยู่หลายอย่าง เป็นต้นว่าบอมเบย์เป็นเมืองที่อยู่ใต้การปกครองของอังกฤษโดยเด็ดขาด ที่มัทราสมีเจ้าอินเดียปกครองแต่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของอังกฤษ สำหรับในเบงกอลชาวอังกฤษใช้กฎหมายอังกฤษและบริษัทอังกฤษมีสิทธิ์ในการเก็บภาษีชาวพื้นเมือง

การที่บริษัทผูกขาดการค้าแต่ผู้เดียว และประสบความมั่นคงทำให้พ่อค้าเอกชนชาวอังกฤษรู้สึกอิจฉายิ่งนัก จึงเรียกร้องให้รัฐบาลของตนยินยอมให้พวกตนได้มีโอกาสค้าขายแข่งบ้าง ต้นศตวรรษที่ ๑๘ รัฐบาลอังกฤษจึงออก พ.ร.บ. ยินยอมให้พ่อค้าเอกชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการค้าของบริษัทและถือหุ้นมากขึ้น

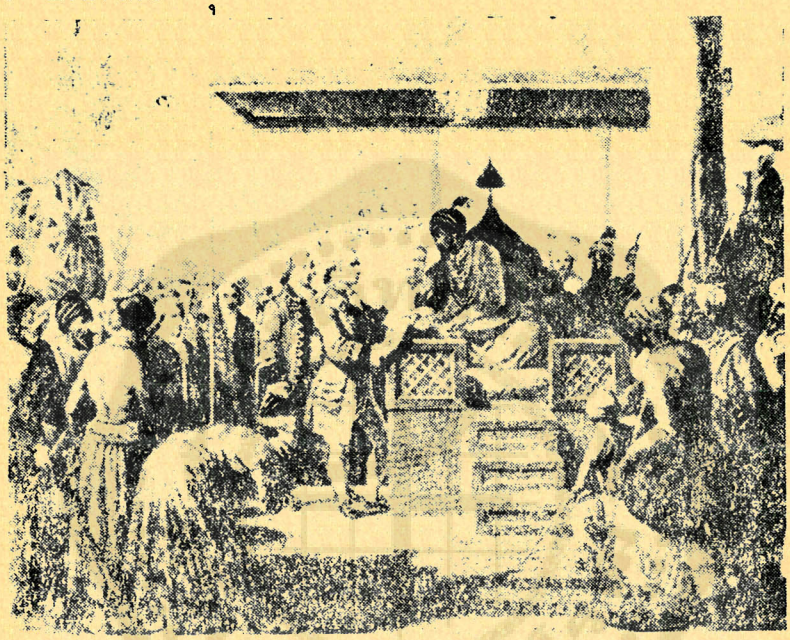

พระเจ้าชาห์ อลัม แห่งราชวงศ์มูฆัล ทรงยื่นหนังสืออนุญาตแก่ไคลฟ์ ในการที่พระองค์ยอมให้อังกฤษมีอำนาจสูงสุดในเบงกอล

การขยายอำนาจของบริษัทอังกฤษในอินเดียช่วง ๔๐ ปีแรกของศตวรรษที่ ๑๘ เป็นไปอย่างเงียบ ๆ แต่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ บริษัทมีนโยบายที่จะคุ้มครองชาวอังกฤษทั่วอินเดีย โดยวิธีทางการทูตโดยใช้กัลกัตตาเป็นศูนย์กลางการควบคุมดูแลกิจการค้าของอังกฤษ อังกฤษประสบความสำเร็จด้วยดี จักรพรรดิอินเดียบางองค์โปรดปรานอังกฤษ และได้ให้สิทธิพิเศษแก่บริษัทอังกฤษมากขึ้น เช่นยกเว้นการเก็บภาษีชาวอังกฤษ ให้บริษัทอังกฤษได้เช่าดินแดนมากยิ่งขึ้น หรือไม่ก็เก็บภาษีชาวอังกฤษในดินแดนบางแห่งด้วยอัตราที่ต่ำมาก เมืองกัลกัตตาทวีความสำคัญมากขึ้นทุกที ทำให้ประชากรมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปี ๑๗๓๕ มีประชากรเพิ่มขึ้นถึง ๑๐๐,๐๐๐ คน การค้าของอังกฤษทางแถบนี้เป็นไปอย่างคึกคัก ภายหลังจากที่อังกฤษได้จัดตั้งสถานทูตในปี ๑๗๑๕ แล้ว เรือเดินทะเลของอังกฤษได้แวะผ่านเมืองท่ากัลกัตตาเพิ่มขึ้นปีละหนึ่งหมื่นลำ

ต้นศตวรรษที่ ๑๘ อังกฤษได้เร่งเสริมสร้างกองทัพเรือของตนเพื่อคุ้มครองการค้าทางแถบยุโรป ในปี ๑๗๓๙ บริษัทได้ทำสัญญาสันติภาพกับมาราฐา บริษัทอังกฤษได้ขยายดินแดนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยการทำสงครามกับเจ้าผู้ครองแคว้นต่าง ๆ

การขยายอิทธิพลของบริษัทฝรั่งเศสในอินเดีย

ฝรั่งเศสได้จัดตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกในปี ๑๖๖๔ จัดตั้งสถานีการค้าที่สุราตเป็นแห่งแรกในปี ๑๖๖๘ ต่อจากนั้นจึงได้ย้ายไปตั้งที่มาสุลิปะตัมในปี ๑๖๖๙ ล่วงมาถึงปี ๑๖๗๒ ฝรั่งเศสจึงได้ยึดซานโธเม (San Thome) ซึ่งอยู่ใกล้กับมัทราส ในปีรุ่งขึ้นกองทัพของสุลต่านแห่งโกลคันทาได้ร่วมมือกับดัชขับฝรั่งเศสออกไปจากซานโธเม ต่อมาในปี ๑๖๗๓ ฝรั่งเศสได้เข้ายึดหมู่บ้านเล็ก ๆ จากข้าหลวงมุสลิมแห่งวาลิคอนทะปุรัม (Valikondapuram) ฝรั่งเศสได้จัดตั้งศูนย์การค้าที่นี่และเรียกชื่อบริเวณนี้ว่าปอนดิเชอรี่ (Pondicherry) ฝรั่งเศสได้พัฒนาเมืองนี้จนกลายเป็นเมืองสำคัญในแคว้นเบงกอล นะวอบ เชษฐา ข่าน (Chaista Khan) ได้ยินยอมให้ฝรั่งเศสสร้างสถานีการค้าอันมีชื่อเสียงที่จันทรนคร (Chandernagore) ระหว่างปี ๑๖๗๐—๑๖๗๒

ดัช (ด้วยการสนับสนุนจากอังกฤษ) ได้เริ่มแข่งขันอิทธิพลกับฝรั่งเศสในอินเดีย ในปี ๑๖๗๓ ดัชได้เข้ายึดปอนดิเชอรี่ของฝรั่งเศส แต่ต่อมาก็ได้คืนให้แก่ฝรั่งเศสตามสนธิสัญญารายส์วิค (Treaty of Ryswick) เมื่อปี ๑๖๙๗ ระยะนี้การค้าของฝรั่งเศสเริ่มตกต่ำลง และสูญเสียอิทธิพลในที่อื่น ๆ หลายแห่ง ทำให้ต้องเลิกสถานีการค้าที่บันทัม สุราตและมาสุลิปะตัมเมื่อต้นศตวรรษที่ ๑๘ จนถึงต้นปี ๑๗๒๐ กิจการบริษัทตกต่ำอย่างน่าใจหาย จนถึงกับต้องประกาศขายใบอนุญาตของบริษัท ต่อมาในเดือนมิถุนายน ๑๗๒๐ กิจการบริษัทเริ่มกระเตื้องขึ้นเนื่องจากได้นักบริหารที่มีความสามารถคือเลอนัวร์กับดูมาส์มาช่วยแก้สถานการณ์ ระหว่างปี ๑๗๒๐ ถึงปี ๑๗๔๒ ระหว่างนี้ฝรั่งเศสได้ส่งทหารเข้ายึดเมืองต่าง ๆ หลายเมือง เช่นยึดเกาะมอริเชียส (Mauritius) ในปี ๑๗๒๑ ยึดเมืองมเห (Mahe) บนฝั่งมาละบาร์ในปี ๑๗๒๕ และยึดคาริคัล (Karikal) ในปี ๑๗๓๙ จุดมุ่งหมายของฝรั่งเศสในช่วงระยะนี้เป็นการมุ่งขยายอำนาจทางการค้าอย่างแท้จริง กองกำลังที่มีอยู่ก็เพื่อไว้สำหรับปกป้องผลประโยชน์ทางการค้า แต่ภายหลังปี ๑๗๔๒ ไปแล้ว ฝรั่งเศสจึงเริ่มเปลี่ยนนโยบายหันมาสนใจทางการเมืองในอินเดียเพื่อผลประโยชน์

[illegible] ดอมาดูเปล็กซ์ ก็เริ่มกระตือรือร้นที่จะขยายและสร้างจักรวรรดิของฝรั่งเศสในอินเดีย ซึ่งเป็นการท้าทายต่ออำนาจของอังกฤษ

สภาพการเมืองและสังคมของอินเดียในช่วงที่ชาติตะวันตกกำลังแข่งขันอำนาจ

ก่อนที่จะเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป การค้าระหว่างยุโรปกับอินเดียนั้นสรุปได้ว่า ชาวอินเดียไม่ต้องการสินค้าชาวยุโรปมากนัก แต่ขณะเดียวกันยุโรปกลับมีความต้องการสินค้าจากอินเดียมากกว่า สินค้าที่ชาวตะวันตกต้องการจากอินเดียส่วนใหญ่ได้แก่ พริกไทยและผ้า สำหรับการซื้อขายนั้นจะชำระกันเป็นโลหะอันมีค่า เช่นเงินเป็นต้น

ในช่วงศตวรรษที่ ๑๗ การผลิตผ้าฝ้ายของอินเดียเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญที่สุด โรงงานประเภทอื่นได้แก่โรงงานทอผ้าไหม ผ้าคลุม โรงงานทอพรม โรงงานผลิตดินประสิว (ใช้ทำดินปืน) โรงงานกระดาษ แก้ว เครื่องถ้วยชาม อุตสาหกรรมของอินเดียขณะนั้นมีแนวโน้มที่จะก้าวไปสู่เศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ นับวันอุตสาหกรรมในอินเดียสมัยมูฆัลจะเพิ่มความสำคัญมากยิ่งขึ้นทุกที พอมาถึงศตวรรษที่ ๑๘ อุตสาหกรรมของอินเดียมีความสำคัญพอ ๆ กับการเกษตรกรรม ผลผลิตอุตสาหกรรมจากอินเดียได้ส่งไปจำหน่ายยังตลาดเอเชียและยุโรป

อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมของอินเดียเปิดกิจการเฉพาะตามเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น ไม่กี่เมือง และผลผลิตจากอุตสาหกรรมก็ไม่สามารถส่งไปจำหน่ายให้แก่ประชากรส่วนใหญ่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะประชากรส่วนใหญ่ยากจนไม่มีเงินที่จะซื้อของฟุ่มเฟือยได้ อีกทั้งประชากรส่วนใหญ่มีชีวิตอยู่ในชนบทหรือในหมู่บ้าน ซึ่งพวกเขาสามารถผลิตของจำเป็นขึ้นใช้เองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยจากโลกภายนอก ดังนั้นสินค้าส่วนใหญ่ที่ผลิตจากอุตสาหกรรมจึงต้องส่งไปขายยังต่างประเทศ ดังเช่นในสมัยพระเจ้าอัคบาร์ มีการขนส่งสินค้าสมัยใหม่ไปขายยังต่างประเทศตกเดือนละประมาณ ๕,๐๐๐ ตัน

โครงสร้างสังคมของอินเดียในขณะนั้น อาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างลิบลับ ประเภทแรกได้แก่คนร่ำรวยซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย มีความเป็นอยู่อย่างหรูหราฟุ่มเฟือย มีบ้านใหญ่โตราวกับวัง พวกร่ำรวยนี้ส่วนใหญ่เป็นพวกขุนนางซึ่งมีอิทธิพลทางการเมืองกับพวกชนชั้นกลางหรือพวกพ่อค้า

ประเภทที่สองคือพวกชนชั้นยากจน มีจำนวนมากกว่า ๙๐% ของจำนวนประชากร

ทั้งหมด [illegible] ขาดแคลนเสื้อผ้าและล้มตายด้วยโรคระบาด [illegible] โดยเฉพาะในช่วงระหว่างปี ๑๖๓๐–๑๖๓๑

ชีวิตชาวอินเดียตั้งแต่สมัยก่อนราชวงศ์มูฆัลมาแล้ว ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวภายในหมู่บ้าน ชีวิตของชาวชนบทยังต้องผูกพันด้วยระบบประเพณีและการกดขี่ระหว่างชนชั้น สภาพความเป็นอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้สร้างชีวิตและจิตใจของพวกเขาต้องคล้อยตามสภาพสังคมในหมู่บ้านโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ชีวิตของเขาต้องจำเจกับประเพณีอย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ระบบการแบ่งชั้นวรรณะทำให้ชาวอินเดียเปลี่ยนอาชีพไม่ได้ คือต้องประกอบอาชีพอย่างเดียวกับบรรพบุรุษที่เคยทำกันมา แม้กระทั่งการกิน การแต่งงาน การตาย ก็จะต้องปฏิบัติตามประเพณีของการแบ่งชนชั้น ประชาชนต้องกระเสือกกระสนทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อเอาชนะธรรมชาติโดยใช้เครื่องมือที่ล้าสมัย ไม่มีการร่วมมือกันระหว่างประชาชนในหมู่บ้านหนึ่งกับอีกหมู่บ้านหนึ่ง เป็นการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตายซึ่งมีแต่ความสิ้นหวังและความขมขื่นตลอดชีวิตอย่างแท้จริง

ความเสื่อมของราชวงศ์มูฆัล ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขในอินเดีย ช่วงศตวรรษที่ ๑๖ และ ๑๗ ต้องสิ้นสุดลงเมื่อล่วงมาถึงต้นศตวรรษที่ ๑๘ คือในสมัยจักรพรรดิโอแรงเซ็บ ในเมื่อพระองค์ทรงมีนโยบายปราบปรามและกดขี่พวกนับถือศาสนาฮินดู จึงทำให้เกิดกบฏในดินแดนต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร ทำให้จักรพรรดิต้องสร้างกองทัพใหญ่โตใช้จ่ายเงินจำนวนมากในการปราบกบฏ มูลเหตุแห่งความเสื่อมของราชวงศ์มูฆัลที่ลึกซึ้งยิ่งกว่านี้คือการคอรัปชั่นอย่างกว้างขวางในวงราชการ ความหรูหราฟุ่งเฟือของชนชั้นสูง การกดขี่ประชาชน นอกจากนั้นยังมีการแย่งชิงราชสมบัติกันอยู่บ่อย ๆ จนถึงขั้นทำสงครามกลางเมืองกัน พวกชนชั้นปกครองซึ่งดำรงตำแหน่งสูง ๆ เป็นพวกที่มาจากเอเชียกลาง ดังนั้นในสายตาของชาวฮินดูมองเห็นว่า ราชวงศ์มูฆัลก็คือราชวงศ์ของพวกต่างชาติที่เข้ามาปกครองอินเดีย ในสมัยพระเจ้าอัคบาร์พระองค์ทรงมีนโยบายที่จะสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงในอินเดีย แต่พอมาถึงศตวรรษที่ ๑๘ ความเป็นปึกแผ่นก็หมดไป มีแต่ความแตกแยกกันไปทั่ว เป็นเหตุให้ชาวฮินดูไม่พอใจราชวงศ์มูฆัลอย่างยิ่ง

เมื่อพระเจ้าโอแรงเซ็บสิ้นพระชนม์ในปี ๑๗๐๗ หลังจากนั้นไปราชวงศ์มูฆัลก็เข้าสู่ยุคเสื่อมโทรม จักรพรรดิองค์หลัง ๆ ไร้ประสิทธิภาพในการปกครองจักรวรรดิ ทรงประทับอยู่ที่เดลฮี ในขณะที่ข้าหลวงตามแว่นแคว้นต่าง ๆ บริหารงานอย่างอิสระโดยไม่ต้องพึ่งเสียงจากรัฐบาลกลาง ข้าหลวงบางคนก็ตั้งตนเป็นเจ้าผู้ครองแคว้นหรือไม่ก็ตั้งราชวงศ์ปกครองแคว้นอย่างอิสระ

อาจกล่าวได้ว่าอินเดียได้เข้าสู่ยุคแห่งความแตกแยก เป็นเอกภาพน้อยลง โดยมีเจ้าซึ่งถือศาสนาอิสลามเป็นผู้ปกครอง ขณะที่ผู้นำมุสลิมกำลังแตกแยกกันอยู่นั้น ได้ช่วยให้พวกฮินดูรื้อฟื้นอำนาจขึ้นมาใหม่ ดังเช่นแว่นแคว้นมาราฐา และแคว้นสิกข์ มาราฐาเป็นแคว้นที่เข้มแข็งมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่ปูนา แคว้นนี้พยายามต่อต้านราชวงศ์มูฆัลมานานแล้ว สมัยพระเจ้าโอรงเซ็บพยายามจะปราบปรามแต่ไม่สำเร็จ ครั้นพระเจ้าโอรงเซ็บสิ้นพระชนม์แล้ว แคว้นนี้ได้เพิ่มพูนอิทธิพลขึ้นอย่างรวดเร็ว จนมีอิทธิพลอย่างกว้างขวางครอบคลุมเดคข่านและภาคเหนือของอินเดีย

ในปี ค.ศ. ๑๗๔๐ มาราฐาได้ส่งทัพเข้าโจมตีภาคเหนือของอินเดีย เข้ายึดครองดินแดนของราชวงศ์มูฆัล แผ่ขยายอาณาเขตมาถึงเบงกอลตะวันออก เข้ายึดกรุงเดลฮีและผนวกแคว้นบุญจาบ มาราฐาพยายามที่จะรวมอินเดียให้เป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่ง แต่การขยายอำนาจของมาราฐารวดเร็วเกินไป และใช้วิธีการปล้นสะดมทำให้ชาวฮินดูไม่ยอมให้ความร่วมมือและกลับเป็นฝ่ายต่อต้าน ความหวังที่จะรวมอินเดียของมาราฐาจึงประสบความล้มเหลว และในตอนหลังเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในการทำสงครามกับพวกอัฟกัน

ในขณะที่ภาคเหนือของอินเดียกำลังยุ่งเหยิงอยู่นั้น ชาวสิกข์ได้เริ่มมีอำนาจมากขึ้นเรื่อย ๆ ชาวสิกข์ถูกจักรพรรดิปราบปรามเรื่อยมา แต่พวกเขาก็ได้พยายามต่อสู้อย่างกล้าหาญ และได้จัดตั้งกองทัพของตนขึ้นในแคว้นปัญจาบและตั้งแคว้นชาวสิกข์ขึ้นทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ในระยะแรกอาณาจักรสิกข์ยังไม่มีบทบาทสำคัญเท่าใดนัก แต่หลังปี ๑๘๔๐ เป็นต้นไป สิกข์ได้ขยายอาณาจักรของตนออกไปอย่างกว้างขวาง

กล่าวโดยสรุป ระหว่างปี ๑๗๔๐–๑๗๖๒ ราชวงศ์มูฆัลถูกชาวต่างชาติและชนในชาติโจมตีอย่างไม่หยุดหย่อน เช่นมาราฐา อัฟกัน เปอร์เซียน แต่ก็ประสบความล้มเหลวในการที่จะปกครองอินเดียอย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคง นอกจากนั้นยังไม่สามารถสร้างอารยธรรมและระเบียบวินัยให้เจริญรุ่งเรืองได้ อีกทั้งยังมีส่วนทำให้เศรษฐกิจการค้าหยุดชะงัก สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทเสื่อมโทรมลงไปอีก จึงต้องหันไปบูชานับถือธรรมชาติ เพื่อช่วยบัดเป่าให้พวกเขาพ้นภัยหรือเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ประชาชนขาดผู้ที่จะเป็นผู้นำและให้ความคุ้มครอง จึงทำให้สภาพสังคมยุ่งเหยิงไร้ความเป็นระเบียบ[๕]

ภาพเขียนจากซ้ายไปขวา พระเจ้าชาห์ จะฮัน, พระเจ้าชาห์ ฮังคีร์, พระเจ้าโอแรงเซ็บ

การแข่งขันอำนาจระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส

สงครามคาร์เนติคครั้งที่ ๑ (The First Carnatic War)

คาร์เนติคเป็นคำที่ชาวยุโรปใช้เรียกชื่อดินแดนทางแถบชายฝั่งโคโรมันเดล บริเวณนี้ได้กลายเป็นดินแดนแห่งการต่อสู้แข่งขันและการทำสงครามระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสมาเป็นเวลาเกือบ ๒๐ ปี เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสงครามดังกล่าว จำเป็นจะต้องอธิบายถึงฐานะของอังกฤษและฝรั่งเศสในอินเดีย และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองในยุโรป และรวมไปถึงอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศสที่มีต่อชาวพื้นเมือง ปัจจัยดังกล่าวนี้เป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะทำให้เราเข้าใจถึงสาเหตุที่ทำให้ประเทศทั้งสอง ต่อสู้เพื่อช่วงชิงผลประโยชน์ทางการค้า ตั้งแต่สงครามขนาดย่อยจนไปถึงสงครามขนาดใหญ่ และการสร้างจักรวรรดิอันใหญ่โตในอินเดีย

ในศตวรรษที่ ๑๘ มัทราสเป็นที่ตั้งสถานีการค้าที่สำคัญที่สุดของอังกฤษทางแถบชายฝั่งทะเลโคโรมันเดล ขณะเดียวกันปอนดิเชอรี่ก็เป็นสถานีการค้าที่สำคัญที่สุดของฝรั่งเศสด้วย แต่ละฝ่ายได้สร้างเมืองดังกล่าวจนมีลักษณะเป็นเมืองป้อม มีประชากรชาวอังกฤษและชาวฝรั่งเศสฝ่ายละประมาณ ๕๐๐ คน และมีชาวพื้นเมืองอีกฝ่ายละประมาณ ๒๕,๐๐๐ คน สำหรับอังกฤษนั้นยังมีป้อมเซ็นต์ เดวิด (St. David) ซึ่งอยู่ทางใต้ของปอนดิเชอรี่อีกด้วย ทั้งสามเมืองดังกล่าวตั้งอยู่ริมฝั่งทะเล ในตอนแรกทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสก็ไม่ได้สนใจที่จะสร้างความมั่นคงทางทหาร

แต่พอนาน ๆ เข้าก็เห็นว่าจำเป็นต้องทำเพื่อให้ข้าราชการท้องถิ่นเกิดความเลื่อมใส และเพื่อความสำเร็จในการขยายอำนาจ

ในเวลานั้นแว่นแคว้นทางแถบคาร์เนติคมีลักษณะการปกครองแบบอิสระ แคว้นเล็ก ๆ บางแคว้นก็ไปอิงอำนาจของแคว้นใหญ่ ๆ นอกจากนั้นยังมีการทำสงครามระหว่างแว่นแคว้นเพื่อช่วงชิงความเป็นใหญ่ ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองแถบคาร์เนติคยุ่งเหยิง อังกฤษกับฝรั่งเศสต่างฝ่ายต่างทำมาค้าขายอย่างปรกติ โดยมิได้มีอุปสรรคจากแว่นแคว้นที่กำลังทำสงครามกัน อังกฤษกับฝรั่งเศสถือหลักว่า จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวทางการเมืองใด ๆ ถ้าหากการค้าของตนยังไม่ถูกกระทบกระเทือน

ต่อมาในปี ๑๗๔๐ อังกฤษกับฝรั่งเศสได้เข้าร่วมในสงครามทางยุโรป ซึ่งเรียกว่า "สงครามสืบราชสมบัติออสเตรียน" (War of the Austrian Succession, ค.ศ. ๑๗๔๐–๑๗๔๘) อังกฤษกับฝรั่งเศสอยู่คนละข้างและรบกันในดินแดนเนเธอร์แลนด์เกือบ ๘ ปี การที่อังกฤษและฝรั่งเศสทำสงครามกันในยุโรป จึงทำให้บริษัทของประเทศทั้งสองในอินเดียทำสงครามกันไปด้วย ในตอนแรกบริษัทฝรั่งเศสต้องการจะเป็นกลาง ดูเปล็กซ์ข้าหลวงฝรั่งเศสประจำปอนดิเชอรี่ เสนอต่อบริษัทอังกฤษให้เปิดการเจรจากัน เจ้าหน้าที่อังกฤษก็อยากจะวางตัวเป็นกลางเช่นเดียวกัน แต่ก็ไม่สามารถรับประกันได้ว่าประเทศทั้งสองจะไม่เกิดการปะทะกัน เพราะบริษัทอังกฤษไม่สามารถควบคุมกองทัพเรือได้

ครั้นแล้ว ความขัดแย้งอันนำไปสู่สงครามระหว่างบริษัททั้งสองก็ได้เริ่มขึ้นในอินเดีย สาเหตุก็เนื่องมาจากเรือพาณิชย์ของฝรั่งเศสถูกเรือรบอังกฤษจับกุม ขณะนั้นฝรั่งเศสไม่มีเรือรบประจำอยู่ในมหาสมุทรอินเดีย ดูเปล็กซ์จึงขอความช่วยเหลือไปยังข้าหลวงฝรั่งเศสแห่งมอริเชียส จึงได้ส่งเรือรบมาช่วย ๘ ลำ กองทัพฝรั่งเศสทั้งทัพบกและทัพเรือได้ยกเข้าล้อมมัทราส ทหารอังกฤษที่มัทราสสู้ได้ ๑ อาทิตย์ก็ยอมแพ้ แสดงให้เห็นถึงความสามารถของดูเปล็กซ์ทางด้านการทหาร

ขณะนั้นเจ้าผู้ครองแคว้นหรือที่เรียกว่านะวอบ (Nawab) แห่งคาร์เนติคมีนามว่าแอนวอร์–อุด–ดิน เป็นผู้ที่ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสต่างก็ยอมรับให้นะวอบผู้นี้ช่วยคุ้มครองผลประโยชน์ของตน เมื่อเรือรบอังกฤษยึดเรือพาณิชย์ของฝรั่งเศสในตอนแรก ดูเปล็กซ์ได้ร้องเรียนไปยังนะวอบให้ช่วยคุ้มครองเรือพาณิชย์ของฝรั่งเศส นะวอบจึงประท้วงต่อบริษัทอังกฤษ แต่อังกฤษ

ไม่สนใจ [illegible] กองทหารฝรั่งเศสได้เข้าล้อมมัทราสบ้าง อังกฤษก็ร้องเรียนไปยังนะวอบให้ช่วยเหลือ นะวอบก็ประท้วงไปยังฝรั่งเศสให้ยุติการปิดล้อมมัทราส บริษัทฝรั่งเศสก็ไม่ฟังเสียง เป็นเหตุให้นะวอบไม่สามารถระงับศึกระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสได้ เพราะไม่มีกำลังเรือรบที่จะไปจัดการหรือบีบบังคับกองเรือรบอังกฤษกับฝรั่งเศสได้

ดูเปล็กซ์พยายามเจรจาทางการทูตกับนะวอบ นะวอบเรียกร้องให้ฝรั่งเศสถอนตัวออกไปจากมัทราส แต่ดูเปล็กซ์ไม่ยอม นะวอบจึงส่งทหารยกเข้าโจมตีขับไล่ทหารฝรั่งเศสที่มัทราส แต่ปรากฏว่ากองทัพของนะวอบกลับถูกทหารฝรั่งเศสโจมตีแตกพ่ายไป ชัยชนะของฝรั่งเศสครั้งนี้ทำให้เพิ่มพูนอิทธิพลของฝรั่งเศสให้สูงยิ่งขึ้น ต่อมากองทัพเรือฝรั่งเศสภายใต้บังคับบัญชาของลาบูร์ดอนเนส์ ถูกพายุพัดทำลายเสียหายจึงต้องถอนทัพเรือออกไปจากมหาสมุทรอินเดีย

เมื่อทัพเรือฝรั่งเศสถอนออกไป อำนาจของฝรั่งเศสในอินเดียก็เริ่มอ่อนลง ขณะเดียวกัน อังกฤษได้เสริมกำลังทัพเรือขึ้นมาใหม่อีก ดูเปล็กซ์ยังไม่ละความพยายามที่จะขับไล่อังกฤษและสร้างจักรวรรดิของฝรั่งเศสขึ้นในอินเดีย เขาจึงส่งกองทัพเข้ายึดป้อมเซ็นต์ เดวิดของอังกฤษ ทหารฝรั่งเศสล้อมป้อมนี้อยู่นาน ๘ เดือนก็ไม่สามารถยึดได้ ในเดือนมิถุนายน ๑๗๔๘ อังกฤษได้ส่งกองเรือรบขนาดใหญ่ยกกำลังมาจากอังกฤษ ภายใต้บังคับบัญชาของนายพลเรือบอสคาเวน (Boscawen) เพื่อยึดมัทราสกลับคืน พร้อมกันนั้นอังกฤษได้เริ่มโจมตีตอบโต้ฝรั่งเศสบ้าง โดยยกกำลังเข้าล้อมปอนดิเชอรี่ แต่ก็ไม่สามารถยึดได้ จนถึงเดือนตุลาคมกองเรือรบอังกฤษต้องเลิกปฏิบัติการรบเนื่องจากเข้าฤดูมรสุม กองทัพเรือต้องหลบเพื่อหาความปลอดภัยจากพายุ และอังกฤษก็ไม่สามารถยึดปอนดิเชอรี่ได้ พอดีอังกฤษกับฝรั่งเศสตกลงสงบศึกกันในสงครามสืบราชสมบัติออสเตรียน และได้จัดทำสัญญาขึ้นฉบับหนึ่งเรียกว่าสนธิสัญญาเอ็กซ์ลาชาแปล (Treaty of Aix–la Chapelle 1748) มีข้อความตอนหนึ่งระบุว่า ฝรั่งเศสจะต้องคืนมัทราสให้แก่อังกฤษ บอสคาเวนจึงยกทัพเรือกลับยุโรป เป็นการสิ้นสุดสงครามคาร์เนติกครั้งที่ ๑ โดยที่ทั้งสองฝ่ายมิได้ยึดครองดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่ง

สงครามคาร์เนติคครั้งที่ ๒ แม้ว่าจะลงนามในสัญญาสงบศึกไปแล้ว แต่ทั้งสองฝ่ายก็ยังคิดจะขยายอำนาจในอินเดียต่อไปอีก และทั้งสองฝ่ายต่างก็รู้ดีว่าการที่จะมีอำนาจในอินเดียโดยเด็ดขาดนั้น จะต้องมีกองทัพเรือที่เข้มแข็งควบคุมอำนาจทางทะเลไว้โดยเด็ดขาด ทางด้านกองทัพเรืออังกฤษได้เปรียบกว่าฝรั่งเศสอยู่มาก นอกจากนั้นยังมีกำลังทหารที่เข้มแข็งตั้งอยู่ที่

บอมเบย์และเบงกอลอีกด้วย ถ้าทำสงครามกันฝรั่งเศสจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะการขนส่งยุทธปัจจัยจากเมืองแม่มายังอินเดียไม่สะดวก ต้องขนส่งโดยทางเรือในขณะที่ทัพเรืออังกฤษมีความเข้มแข็งกว่า

สำหรับดูเปล็กซ์นั้น เป็นแม่ทัพที่ชาญฉลาด ประสบการณ์ในการรบกับนะวอบแอนวอร์–อุด–ดิน เมื่อครั้งที่ฝรั่งเศสกำลังบีคล้อมมัทราสอยู่นั้น ทำให้ดูเปล็กซ์มีความมั่นใจว่ากองทหารฝรั่งเศสแม้จะน้อยกว่าก็จริง แต่ถ้าเป็นกองทัพที่มีระเบียววินัยและมีอาวุธที่ทันสมัยแล้วก็สามารถเอาชนะกองทัพที่ใหญ่กว่าได้

ดูเปล็กซ์วางแผนอย่างลึกซึ้งที่จะขยายอิทธิพลในคาร์เนติค โดยการยื่มมือแว่นแคว้นอินเดียขับไล่อังกฤษออกไป โอกาสของเขาในการสร้างอิทธิพลเหนือแคว้นอินเดียก็มาถึง สาเหตุเนื่องมาจากการทะเลาะวิวาทกันเองระหว่างเจ้าผู้ครองแคว้นอินเดีย ดูเปล็กซ์ได้ทำสัญญาลับกับเจ้าผู้ครองแคว้นบางแคว้นให้ต่อต้านนะวอบแอนวอร์–อุด–ดิน โดยสัญญาว่าจะให้ความช่วยเหลือ ในปี ๑๗๔๙ แว่นแคว้นอินเดียสามแคว้นก็รวมหัวกันทำสงครามกับนะวอบ ฯ ผลก็คือนะวอบถูกฆ่าตาย

แว่นแคว้นที่ได้ชัยชนะจากการช่วยเหลือของฝรั่งเศส จึงตอบแทนบุญคุณโดยยกดินแดนบางส่วนให้ฝรั่งเศสครอบครอง นอกจากนั้นดูเปล็กซ์ยังได้รับแต่งตั้งเป็นข้าหลวง ควบคุมดูแลดินแดนของราชวงศ์มูฆัลตั้งแต่ใต้แม่น้ำกฤษณะไปจนถึงปอนดิเชอรี และโอริสสา รวมทั้งมีผลประโยชน์ทางการค้าที่มาสุลิปะตัมซึ่งเป็นตลาดการค้าที่สำคัญ แสดงให้เห็นอิทธิพลของฝรั่งเศสที่มีต่อราชสำนักของนิซาม (Nizam)* ค่อนข้างสูง

ในเดือนกันยายน ๑๗๕๐ บริษัทอังกฤษได้แต่งตั้งซอนเดอส์ (Saunders) ข้าหลวงคนใหม่ประจำอินเดีย ซอนเดอส์เป็นข้าหลวงที่มีความเข้มแข็งกว่าคนก่อน ถึงตอนนี้รัฐบาลอังกฤษสนับสนุนให้ใช้กำลังเข้าจัดการได้อย่างเต็มที่ สงครามระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสจึงเกิดขึ้นในอินเดียอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะเกิดสงครามครั้งใหม่ ดูเปล็กซ์ต้องการขยายอำนาจเข้าไปในแคว้นทริชิโนโปลี (Trichinopoly) ซึ่งมีมุฮัมมัด อาลี (Muhammad Ali)เป็นเจ้าผู้ครองแคว้น แคว้นนี้อยู่ภายใต้การคุ้มครองของอังกฤษ มุฮัมมัดพยายามถ่วงเวลาในการเจรจากับดูเปล็กซ์ เพื่อรอกำลังส่วนใหญ่ของอังกฤษที่จะยกมาช่วยเหลือในเดือนพฤษภาคม ๑๗๕๑ กองทัพอังกฤษได้ยก

---

* หมายถึงกษัตริย์แห่งแคว้น แต่ยอมรับอยู่ใต้อำนาจของจักรพรรดิแห่งราชวงศ์มูฆัล

มาถึง ดูเปล็กซ์ได้ส่งทัพเข้าโจมตีทริชิโนโปลี จนถึงสิ้นปี ๑๗๕๑ แคว้นมายซอร์ แทนจอร์ และมาราฐาได้เข้าช่วยเหลือมุฮัมมัดกับอังกฤษในการทำสงครามกับฝรั่งเศส

ขณะนั้น โรเบิร์ต ไคลฟ์ (Robert Clive) ข้าราชการบริษัทอังกฤษที่มัทราส ได้เข้าร่วมในกองทัพ ไคลฟ์ได้นำกองทหารจำนวนหนึ่งเข้ายึดอาร์คอต (Arcot) ทำให้ทหารฝรั่งเศสกับทหารอินเดียต้องกระจายกำลังเพื่อสู้รบกับฝ่ายอังกฤษ ผลสุดท้ายกองทัพฝรั่งเศสเป็นฝ่ายล่าถอย และเลิกล้มการล้อมเมืองทริชิโนโปลี ชัยชนะในครั้งนี้ทำให้ไคลฟ์กลายเป็นวีรบุรุษและอังกฤษสามารถกู้ฐานะของตนขึ้นมาใหม่อีกในขณะที่ฝรั่งเศสเริ่มตกต่ำลง สงครามระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสยังดำเนินต่อไปอีก จนถึงเดือนมิถุนายน ๑๗๕๒ กองทหารฝรั่งเศสจึงพ่ายแพ้แก่อังกฤษอย่างย่อยยับ

ความหวังของดูเปล็กซ์เริ่มเลือนลาง แต่เขาไม่ยอมสิ้นหวังง่าย ๆ ต่อมากองทัพฝรั่งเศสก็สามารถมีชัยชนะเหนือแคว้นโมราริ ราโอ (Morari Rao) เจ้าผู้ครองแคว้นมายซอร์กลับมาเข้าข้างฝรั่งเศส นอกจากนั้นราชาแห่งแคว้นแทนจอร์ ก็ยอมวางตัวเป็นกลาง ในเดือนธันวาคม ๑๗๕๒ ดูเปล็กซ์จึงเริ่มปฏิบัติการทางทหารใหม่อีก โดยยกกำลังเข้าล้อมทริชิโนโปลีอีกครั้งหนึ่ง สงครามดำเนินไปตลอดปี ๑๗๕๓ ทั้งสองฝ่ายผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ ดูเปล็กซ์ยังไม่ยอมละความพยายามที่จะยึดทริชิโนโปลีให้จงได้

อย่างไรก็ตาม ขณะที่ดูเปล็กซ์กำลังมุ่งมั่นขยายจักรวรรดิในอินเดีย ทางด้านเมืองแม่รัฐบาลที่ปารีสเบื่อหน่ายต่อการที่บริษัทฝรั่งเศสทำสงครามในอินเดีย และไม่เข้าใจเรื่องที่ดูเปล็กซ์ต้องทำสงครามและสิ้นเงินทองไปอย่างมากมาย รัฐบาลฝรั่งเศสจึงสั่ง โคแดเฮอ เดินทางมาสอบสวนการกระทำของฝรั่งเศสที่อินเดียเมื่อเดือนสิงหาคม ๑๗๕๔ ดูเปล็กซ์ถูกเรียกตัวกลับและโคแดเฮอ ได้เข้าดำรงตำแหน่งแทนดูเปล็กซ์ เขาได้เริ่มเปลี่ยนแปลงนโยบายของดูเปล็กซ์เสียใหม่ โดยการเปิดเจรจากับอังกฤษ และทำสัญญากันฉบับหนึ่ง โดยทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่าจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาการพิพาทของแว่นแคว้นอินเดีย และทั้งสองฝ่ายตกลงที่จะถอนตัวออกจากดินแดนซึ่งยึดมาได้จากการทำสงคราม[๙]

ฝรั่งเศสจึงสูญเสียดินแดนเกือบทั้งหมดที่ดูเปล็กซ์ยึดมาได้จากการทำสงคราม และค่อยลดบทบาทของตนลงไป แผนการของดูเปล็กซ์ที่ต้องการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสในอินเดียล้มเหลวลงอย่างสิ้นเชิง วิเคราะห์ถึงสาเหตุสำคัญน่าจะเป็นไปได้ว่า ท่างเมืองแม่ไม่เข้าใจแผนการ

ของดูเปล็กซ์ จึงไม่ได้สนับสนุนแผนการของเขาอย่างจริงจัง เลยไม่สนใจที่จะส่งทหารมาช่วยดูเปล็กซ์อย่างเพียงพอ ดูเปล็กซ์จึงต้องรับผิดชอบอย่างมากมายเกินกำลัง เมื่อเกิดสงครามขึ้น รัฐบาลฝรั่งเศสก็เกิดความลังเลใจไม่รู้จะทำอย่างไรดี

ขณะเดียวกันทางฝ่ายอังกฤษ บริษัทอินเดียตะวันออก มีผลประโยชน์ผูกพันกับสถานีการค้าในอินเดีย จึงต้องปกป้องผลประโยชน์ของตนอย่างอย่างเต็มที่ ผิดกับการค้าของฝรั่งเศสต้องอยู่ภายใต้ของการควบคุมของรัฐบาลโดยตรง ดังนั้นนโยบายของฝรั่งเศสในอินเดียจึงต้องเกี่ยวโยงกับปัญหาทางการเมืองของรัฐบาล

ความสำเร็จของอังกฤษในเบงกอล

สถานการณ์ทางการเมืองในเบงกอลขณะนั้นมีลักษณะคล้าย ๆ กับในเดคข่าน มีผู้ปกครองเรียกว่านะวอบ ปกครองอย่างอิสระแต่ก็ยอมรับอำนาจของจักรพรรดิแห่งราชวงศ์มูฆัลที่เดลฮี การเมืองของเบงกอลขาดความมั่นคงและเข้มแข็ง เต็มไปด้วยกบฏ การปฏิวัติ การคอรัปชั่น และการบริหารที่ไร้ประสิทธิภาพ

นะวอบแห่งเบงกอลมีนามว่าอาลีวรดี ข่าน ได้ขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ปี ๑๗๔๐ โดยการรัฐประหารยึดอำนาจจากนะวอบคนก่อน อาลีวรดีเป็นคนที่เข้มแข็งและเป็นนักปกครองที่มีความสามารถ อาลีวรดีใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำสงครามกับมาราฐา ซึ่งชอบปล้นสะดมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวเบงกอล ในที่สุดอาลีวรดีก็ยอมสงบศึกและจ่ายเงินให้แก่มาราฐาเป็นรายปี ระหว่างที่ปกครองเบงกอลอยู่ ๕ ปี อาลีวรดีพยายามสร้างความสงบเรียบร้อยและจัดระบบการปกครองเสียใหม่ แต่ก็ประสบความล้มเหลว

อาลีวรดีไม่มีลูกชาย มีแต่ลูกสาวสามคน และตัวเขาเองก็มีสุขภาพไม่ดี เขาจึงต้องมองหาบุคคลที่จะเป็นทายาทสืบสมบัติแทนเขา ก็มองเห็นว่าหลานชายซึ่งเป็นลูกชายของลูกสาวคนเล็กมีนามว่าสุราช–อุด–เดาละห์ (Suraj-ud-Daulah) ซึ่งเป็นคนที่ได้ช่วยเหลือการงานของอาลีวรดีอยู่มาก จนทำให้อาลีวรดีไว้ใจบุคคลผู้นี้มากกว่า ทำให้หลานชายคนอื่นเกิดความอิจฉาและคิดจะแย่งชิงอำนาจ

ขณะที่อาลีวรดียังมีชีวิตอยู่ เขามีความสัมพันธ์กับอังกฤษด้วยดี แต่เมื่อเขาถึงแก่กรรมเมื่อเดือนเมษายน ๑๗๕๖ สถานการณ์ก็เริ่มยุ่งยาก สุราช ฯ ได้ก้าวขึ้นสู่อำนาจและเขาไม่

ไว้ใจอังกฤษ เนื่องจากได้มองเห็นการขยายอำนาจของอังกฤษในสงครามคาร์เนติค จากจากนั้น อังกฤษยังได้สร้างป้อมที่กัลกัตตาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม่ยอมขออนุญาตจากนะวอบ อังกฤษรู้ว่า สุราช ฯ ไม่ชอบตนจึงดำเนินนโยบายสนับสนุนราชบัลลาพ์ พี่ชายของสุราช ฯ ให้แข่งอำนาจกับ สุราช ฯ ยิ่งทำให้สุราช ฯ โกรธเคืองอังกฤษยิ่งขึ้น

สุราชได้ยื่นประท้วงต่ออังกฤษ โดยแจ้งว่าอังกฤษมีสิทธิ์แต่เพียงค้าขายไม่มีสิทธิ์สร้างป้อม การสร้างป้อมจะต้องขออนุญาตต่อตนเสียก่อน แต่อังกฤษไม่พึงเสียง สุราชจึงยกทหารเข้าล้อมสถานีการค้าของอังกฤษที่คัสซิมบาซาร์เมื่อเดือนมิถุนายน ๑๗๕๖ และต่อยกเข้าล้อมกัลกัตตา ข้าหลวงอังกฤษแห่งกัลกัตตาพร้อมด้วยบุคคลสำคัญได้หนีออกจากเมือง ในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ทหารอังกฤษที่ป้อมวิลเลี่ยมก็ยอมแพ้

การยึดกัลกัตตาครั้งนี้ ประวัติศาสตร์ได้บันทึกถึงความทารุณโหดร้ายครั้งสำคัญของมนุษย์ที่เรียกกันว่า The Black Hole of Calcutta ซึ่งอาจจะแปลได้ว่า "ห้องขังนรกแห่งกัลกัตตา" กล่าวคือทหารอินเดียได้จับชาวอังกฤษเป็นเชลย ๑๔๖ คน เอาไปขังไว้ในห้องแคบ ๆ มีความยาวเพียง ๑๘ ฟุต กว้าง ๑๕ ฟุต โดยขังอยู่ ๑ คืน เชลยชาวอังกฤษซึ่งอยู่ในสภาพที่แออัดขาดอากาศบริสุทธิ์สำหรับหายใจจึงล้มตายไปถึง ๑๒๓ คน และรอดชีวิตเพียง ๒๓ คนเท่านั้น

ขณะนั้นสภาแห่งมัทราสได้ทราบข่าวเรื่องที่กัลกัตตาถูกล้อม สภา ฯ จึงตัดสินใจส่งกองทัพและเรือรบไปช่วยเหลือ ภายใต้บังคับบัญชาของไคลฟ์และนายพลเรือวัตสัน (Watson) กลางเดือนธันวาคมกองทัพเรืออังกฤษได้ยกมาถึงเบงกอล วัตสันได้มีหนังสือไปถึงสุราช ฯ เรียกร้องให้สุราช ฯ ยินยอมให้อังกฤษมีสิทธิทางการค้าและการป้องกันตนเอง นอกจากนั้นยังเรียกร้องให้สุราช ฯ จ่ายค่าเสียหายจากการที่ชาวอังกฤษต้องสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินจากการทำสงครามกับสุราช ฯ ขณะเดียวกันกองทัพซึ่งไคลฟ์เป็นแม่ทัพได้มุ่งตรงไปยังกัลกัตตา และยึดกัลกัตตาคืนมาได้เมื่อเดือนมกราคม ๑๗๕๗ โดยปราศจากการต่อสู้ที่รุนแรง

ในที่สุดสุราช ฯ ก็ตกลงใจทำสัญญาสงบศึกกับอังกฤษเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๑๗๕๗ เรียกว่าสนธิสัญญาอาลีนคร (Alinagar) สัญญาฉบับนี้สุราช ฯ ยินยอมให้อังกฤษได้รับผลประโยชน์ตามที่ต้องการทุกประการ

ต่อมาไคลฟ์และวัตสันได้นำทัพเข้าโจมตีจันทรนครซึ่งเป็นเมืองของฝรั่งเศส สุราช ฯ กล่าวหาว่าอังกฤษละเมิดสัญญาอาลีนครแต่อังกฤษไม่สนใจ เมื่อจันทรนครถูกอังกฤษยึดได้ ชาวฝรั่งเศสจึงหลบหนีไปหาสุราช ฯ เพื่อขอพึ่งพาอาศัย สุราช ฯ รู้สึกเห็นใจชาวฝรั่งเศสจึงยินยอมให้ที่พักพิง ฝ่ายอังกฤษตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะขับสุราช ฯ ให้ออกไปจากตำแหน่งนะวอบให้ได้ และเพื่อจะได้สนับสนุนบุคคลที่อังกฤษบงการได้ขึ้นมาเป็นนะวอบแทน

อังกฤษใช้กลวิธียุแหย่ให้แตกแยก โดยไปให้สินบนลูกน้องของสุราช ฯ ให้ทรยศต่อเจ้านายของตน ยุยงให้นายทหารของสุราช ฯ ล้มอำนาจของสุราช ฯ ให้ได้ และสัญญาว่าถ้าทำได้สำเร็จก็จะแต่งตั้งให้มีตำแหน่งใหญ่โต สุราช ฯ ไม่รู้เรื่องเลยว่าลูกน้องกำลังทรยศต่อตน ครั้นอังกฤษเปิดฉากทำสงคราม สุราช ฯ ได้แต่งตั้งลูกน้องที่เป็นไส้ศึกให้เป็นแม่ทัพ ผลก็คือกองทัพของสุราช ฯ เป็นฝ่ายพ่ายแพ้อย่างย่อยยับ เมอร์ จาฟาร์ แม่ทัพผู้ทรยศต่อเจ้านายของตนได้รับการสนับสนุนจากอังกฤษให้ดำรงตำแหน่งนะวอบ ส่วนสุราช ฯ นั้นไม่ช้าก็ถูกจับได้และถูกฆ่าตาย ชัยชนะของอังกฤษในครั้งนี้เป็นการเปิดทางให้อังกฤษมุ่งขยายอำนาจเหนือเบงกอลทั้งหมด และในที่สุดก็ตลอดทั้งประเทศอินเดีย

ความจริงแล้วสุราช ฯ เป็นคนที่เข้มแข็งและมีความสามารถคนหนึ่ง แต่เขาเป็นคนที่โลเลไม่มีความเด็ดขาดในการตัดสินใจ และที่สำคัญก็คือเขาขาดลูกน้องที่มีความสามารถในการช่วยงานของเขา และที่ร้ายยิ่งกว่านั้นก็คือพวกนายทหารได้ทรยศต่อเขาโดยไปร่วมมือกับอังกฤษและไม่ยอมสู้รบกับอังกฤษ เป็นเหตุทำให้กองทัพสุราช ฯ ประสบความพินาศ พวกที่ทรยศต่อสุราช ฯ นั้นก็มิได้คิดว่าผลจากการกระทำของตนทำให้อังกฤษได้เข้าครอบครองเบงกอล เพราะพวกเขายังไม่เกิดความนึกคิดชาตินิยม พวกเขาทำเพื่อมุ่งผลประโยชน์ส่วนตัว เราต้องเข้าใจว่าการที่ชาวพื้นเมืองต่อต้านอังกฤษในขณะนั้น มิได้ต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ แต่ต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของตนเองมากกว่า จึงไม่สามารถรวมกำลังกันได้ ทั้ง ๆ ที่อังกฤษมีกำลังทหารไม่มากนักแต่ก็สามารถเอกชนะชาวพื้นเมืองได้

สงครามคาร์เนติคครั้งที่ ๓ เมื่อสงคราม ๗ ปี (Seven Years' War) เกิดขึ้นในยุโรป (ระหว่าง ค.ศ. ๑๗๕๖–๑๗๖๓) อังกฤษกับฝรั่งเศสได้กลายมาเป็นคู่สงครามในยุโรปเหมือนเช่นเคย ทั้งสองฝ่ายมิได้รบกันเฉพาะแต่ในยุโรปเท่านั้น แต่ยังรบกันทางแถบอเมริกาและอินเดียอีกด้วย สำหรับในอินเดียนั้นได้เริ่มขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน ๑๗๕๖ โดยกอง

ทหารอังกฤษภายใต้บังคับบัญชาของไคลฟ์ ได้เข้ายึดจันทรนครของฝรั่งเศสในแคว้นเบงกอลดังได้กล่าวมาแล้ว

สำหรับที่มัทราสในขณะนั้น กำลังทหารอังกฤษมีอยู่น้อย และกำลังทหารฝรั่งเศสก็มีอยู่น้อยเช่นเดียวกัน กองทหารอังกฤษทั้งทัพบกและทัพเรือส่วนใหญ่ถูกส่งไปยึดกัลกัตตากลับคืนมา เมื่อยึดกัลกัตตาได้แล้ว ไคลฟ์ก็ยังไม่อยากจะยกทัพกลับมัทราส แต่นำทัพไปโจมตีกองทัพของสุราช ฯ จนได้ชัยชนะ กองทหารฝรั่งเศสซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก ข้าหลวงฝรั่งเศสก็ได้ส่งไปช่วยรบทางด้านไฮเดอราบัด ทั้งสองฝ่ายจึงยังไม่พร้อมที่จะทำสงครามขนาดใหญ่ในอินเดีย

จนกระทั่งถึงปี ๑๗๕๘ สงครามในอินเดียได้เปิดฉากอย่างกว้างขวางอีกครั้งหนึ่ง ในเมื่อกองทัพเรืออังกฤษยกกลับมาจากเบงกอล และทางฝ่ายฝรั่งเศสก็ได้รับกำลังทหารรุ่นใหม่จากเมืองแม่ส่งมาเพิ่มเติมอีก ภายใต้บังคับบัญชาของแม่ทัพแลลลี่ (Lally) แลลลี่เป็นผู้ควบคุมทั้งทั้งด้านกิจการพลเรือนและการทหาร แต่เขาไม่มีอำนาจที่จะควบคุมกองทัพเรือซึ่งอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของแม่ทัพอะเช (Ache) การแยกบังคับบัญชาเช่นนี้ ทำให้ขาดการประสานงานกันระหว่างทัพบกและทัพเรือ และเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ฝรั่งเศสแพ้สงครามในครั้งนี้

แลลลี่ได้ส่งกำลังทหารฝรั่งเศสเข้าล้อมป้อมเซ็นต์ เดวิด เมื่อเดือนพฤษภาคม ๑๗๕๘ ป้อมนี้ได้ยอมแพ้ต่อฝรั่งเศสในเดือนต่อมา แลลลี่คิดจะเผด็จศึกกับอังกฤษโดยการโจมตีมัทราส และเขาหวังที่จะได้ทัพเรือช่วยเหลือในการโจมตีมัทราส แต่โชคร้ายกองทัพเรือฝรั่งเศสกลับเป็นฝ่ายแพ้แก่กองเรือรบอังกฤษตั้งแต่เดือนเมษายน จึงไม่สามารถยกมาช่วยทัพบกในการโจมตีมัทราสได้

เมื่อปราศจากทัพเรือให้ความช่วยเหลือ ประกอบกับขาดแคลนอาวุธและกระสุนดินดำ จึงทำให้ทัพบกฝรั่งเศสด้อยประสิทธิภาพ ความจริงแล้วแลลลี่เป็นนายทหารที่มีความสามารถ แต่มีบุคลิกไม่ค่อยดีนัก ชอบวางอำนาจและไม่รู้จักแสวงหากลไกต่าง ๆ มาประสมประสานเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการรบ พวกทหารก็ไม่ค่อยชอบเขา แลลลี่ยังดำเนินกลยุทธที่ผิดพลาด แทนที่จะใช้นโยบายผูกมิตรกับชาวพื้นเมืองเพื่อร่วมมือกันในการโจมตีอังกฤษ เขากลับตั้งตนเป็นศัตรูกับชาวพื้นเมือง ทำให้อิทธิพลของฝรั่งเศสที่มีต่อชาวพื้นเมืองเสื่อมลง

เมื่อกองทัพเรือฝรั่งเศสพ่ายแพ้แก่กองทัพเรืออังกฤษ จึงต้องถอนตัวออกไปจากมหาสมุทรอินเดีย แลลลี่รอคอยจนถึงฤดูมรสุมเพื่อให้กองเรือรบอังกฤษถอนออกไปเพื่อหลบพายุ

เมื่อกองเรือรบอังกฤษถอยออกจากฝั่งมัทราส แลลลีสั่งทหารเข้าล้อมมัทราสทันทีในเดือนธันวาคม การล้อมดำเนินไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ๑๗๕๙ ก็ไม่สามารถยึดมัทราสได้ ประกอบกับสิ้นฤดูมรสุม กองเรือรบอังกฤษจึงยกกลับเข้ามาใหม่ แลลลีจึงเลิกปิดล้อมมัทราส เขาประสบความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง

อีก ๑๒ เดือนต่อมา กองทหารฝรั่งเศสต้องพ่ายแพ้ต่ออังกฤษอย่างเด็ดขาดในการรบทางเหนือของสารคาร (Sarkars) จากนั้นยึดได้ราชามุนดรี (Rajamundry) ในเดือนธันวาคม ๑๗๖๐ และยึดมาสุลิปะตัมในเดือนมีนาคม ๑๗๖๑

ส่วนสงครามทางด้านปอนดิเชอรี อังกฤษได้ส่งทัพเข้าล้อมปอนดิเชอรีตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ๑๗๖๐ โดยล้อมทั้งทางบกและทางทะเล ฝรั่งเศสขาดแคลนกำลังที่จะสนับสนุน และกองทัพก็ขาดการประสานงานกัน จนถึงเดือนมกราคม ๑๗๖๑ ปอนดิเชอรีได้ยอมแพ้ต่ออังกฤษอย่างไม่มีเงื่อนไข อังกฤษได้ทำลายเมืองปอนดิเชอรีจนย่อยยับและไม่มีการเมตตากัน เมื่อฝรั่งเศสเสียปอนดิเชอรีซึ่งเป็นศูนย์กลางไปแล้ว เมืองเล็ก ๆ อีกหลายเมืองทางแถบชายฝั่งมาละบาร์ก็ต้องยอมแพ้ต่ออังกฤษไปด้วย ฝรั่งเศสเป็นฝ่ายปราชัยที่ไม่อาจจะฟื้นอำนาจในอินเดียให้ยิ่งใหญ่ขึ้นมาอีก

วิเคราะห์สาเหตุที่ฝรั่งเศสพ่ายแพ้อังกฤษในอินเดีย สงครามคาร์เนติคครั้งที่ ๓ มีสาเหตุหลายประการที่ทำให้ฝรั่งเศสพ่ายแพ้ในสงคราม สรุปได้ดังนี้

๑. ประเทศเมืองแม่คือฝรั่งเศสไม่ยอมเสริมกำลังทหารในอินเดียอย่างเพียงพอ

๒. รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ยอมรับรู้ถึงความสำคัญของการคงอำนาจทางการเมืองในอินเดีย

๓. ระบบบริหารงานของบริษัทฝรั่งเศสบกพร่อง บริษัทไม่มีอำนาจตัดสินใจมากนัก ต้องรอรับนโยบายจากรัฐบาล ซึ่งช้าไม่ทันการ

๔. กองทัพเรือฝรั่งเศสด้อยประสิทธิภาพกว่าอังกฤษมาก ยุทธวิธีการรบระหว่างทัพบกกับทัพเรือฝรั่งเศสขาดการประสานงานกัน

๕. อังกฤษมีความพร้อมทั้งทางทหารและทางการเงิน จึงสามารถทุ่มกำลังทหารและลงทุนในการรบได้อย่างเต็มที่

๖. บริษัทอังกฤษมีอำนาจในการตัดสินใจสั่งการได้อย่างรวดเร็ว จึงมีประสิทธิภาพในการบริหารงานได้ดีกว่าบริษัทฝรั่งเศส[๑๐]

การขยายอำนาจของอังกฤษในเบงกอล ภายหลังที่อังกฤษขับอิทธิพลของฝรั่งเศสออกไปจากเบงกอลแล้ว ทำให้อังกฤษได้รับดินแดนสำหรับที่จะรักษาอำนาจของตนไว้อย่างมั่นคง และอังกฤษยิ่งมีอิทธิพลยิ่งขึ้นไปอีก เมื่ออังกฤษสามารถกำจัดนะวอบสุราช ฯ ซึ่งต่อต้านอังกฤษที่เบงกอลได้สำเร็จ อังกฤษได้อุปโลก เมอร์ จาฟาร์ ให้เป็นนะวอบแห่งเบงกอลแทน เมอร์ จาฟาร์จึงกลายเป็นหุ่นเชิดของอังกฤษ โดยอังกฤษเข้าไปบงการทางด้านการเมือง อำนาจสูงสุดอยู่ในกำมือของไคลฟ์

ในตอนแรกไคลฟ์เป็นแต่เพียงเสมียนของบริษัท แต่เมื่อเขาได้ชัยชนะในการทำสงครามปราบสุราช ฯ ได้สำเร็จแล้ว สภาแห่งเมืองกัลกัตตาได้เลือกเขาเป็นข้าหลวงแห่งเบงกอล ไคลฟ์จึงเข้าไปควบคุมเมอร์ จาฟาร์อย่างใกล้ชิด เมอร์ จาฟาร์รู้สึกไม่พอใจต่อการแทรกแซงของอังกฤษมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่เขาจำเป็นต้องยอมรับเพราะหวังพึ่งกองทัพอังกฤษในการคุ้มครองอำนาจของตน ดังเช่นในปี ค.ศ. ๑๗๕๙ อาลี กอหาร (ตอนหลังมีชื่อว่า ชาห์ อลามที่ ๒) ได้วางแผนยึดเบงกอลและพิหารโดยการเข้าล้อมบัตนะ เมอร์ จาฟาร์ สามารถปราบอาลีได้สำเร็จด้วยความช่วยเหลือจากไคลฟ์ ทั้ง ๆ ที่เมอร์ จาฟาร์ไม่ชอบอังกฤษ แต่เขาก็ยังจำเป็นต้องอิงอำนาจอังกฤษต่อไป[๑๑]

เมอร์ จาฟาร์ไม่ชอบอังกฤษมากยิ่งขึ้น ทำให้เขาคิดหาทางที่จะลดอิทธิพลของอังกฤษให้น้อยลง จึงไปคบคิดกับดัชที่ชินสุระ (Chinsura) ดัชมีความต้องการอยู่แล้วที่จะขยายอิทธิพลของตนในอินเดีย จึงต้องหาทางต่อต้านอิทธิพลของอังกฤษ ดัชได้สั่งเพิ่มกำลังทหารโดยยกมาจากชวามาประจำที่อินเดียเพิ่มขึ้น ในไม่ช้าทหารดัชกับอังกฤษได้สู้รบกันที่เพทาระ (Bedara) เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๑๗๕๙ ปรากฏว่าดัชเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และขอยอมสงบศึกกับอังกฤษ

ไคลฟ์รักษาอำนาจอังยิ่งใหญ่ของอังกฤษในเบงกอลเป็นเวลา ๓ ปี ทั้งนี้เป็นเพราะความสามารถและบุคลิกของเขาอย่างแท้จริง ในเดือนกุมภาพันธ์ ๑๗๖๐ ไคลฟ์ออกจากเบงกอลกลับอังกฤษ บริษัทอังกฤษจึงแต่งตั้งฮอลเวลล์ (Holwell) มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงเบงกอลสืบแทนไคลฟ์

สถานการณ์ทางการเมืองยังยุ่งเหยิงต่อไป เมอร์ จาฟาร์คิดเอาใจออกห่างอังกฤษและไม่ยอมส่งเงินไปให้บริษัทอังกฤษเหมือนก่อน ฮอลเวลล์เสนอต่อสภาแห่งเบงกอลให้อังกฤษเข้า

ไปปกครองเบงกอลโดยตรงแต่สภาไม่เห็นด้วย ฮอลเวลล์จึงคิดหาวิธีแทรกแซงโดยการล้มอำนาจของเมอร์ จาฟาร์ และหาคนใหม่ที่นิยมอังกฤษมาแต่งตั้งแทน ฮอลเวลล์แอบสนับสนุนเมอร์ คาซิม (Mir Kasim) ซึ่งเป็นบุตรเขยของเมอร์ จาฟาร์ โดยสัญญาว่าจะสนับสนุนให้เป็นนะวอบ แต่ต้องปฏิบัติตามที่อังกฤษต้องการ เมอร์ คาซิมยอมรับที่จะจ่ายเงินภาษีให้แก่บริษัทและยกดินแดนสามแห่งให้แก่บริษัทอังกฤษ เมื่อตกลงกันได้แล้วกองทหารอังกฤษก็เข้ายึดวังของ เมอร์ จาฟาร์ บังคับให้เมอร์ จาฟาร์ยอมสละบัลลังก์แต่โดยดี จากนั้นเมอร์ คาซิมจึงประกาศตนเป็นนะวอบแทน

เมื่อเมอร์ คาซิมขึ้นดำรงตำแหน่งนะวอบแล้ว ปัญหาก็ยังมิได้หมดไป เมอร์ คาซิมกับอังกฤษก็ยังไม่เข้าใจกันอยู่นั่นเอง ต่างฝ่ายต่างตีความในข้อตกลงที่ทำกันไว้เข้าข้างตัวเอง คาซิมต้องการมีอิสระในการปกครอง แต่อังกฤษต้องการควบคุมอย่างใกล้ชิด ทั้งสองฝ่ายได้นำไปสู่ความขัดแย้งครั้งใหญ่ อังกฤษอ้างสิทธิของตนในการค้าขายในเบงกอลได้อย่างเสรีโดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมใด ๆ คาซิมคัดค้าน สิ้นปี ค.ศ. ๑๗๖๒ คาซิมต้องการแสดงว่าตนมีอิสระจากอังกฤษ จึงไม่ยอมเสียภาษีให้แก่อังกฤษ อังกฤษคัดค้านและขู่ว่าจะตอบโต้โดยไม่ยอมให้พ่อค้าอื่น ๆ เข้ามาค้าขาย เอลลิส (Ellis) หัวหน้าอังกฤษที่บัตนะได้แสดงอำนาจโดยยกกำลังเข้าล้อมบัตนะ แต่ประสบความล้มเหลวกองทหารอังกฤษถูกตีแตกพ่าย นับเป็นมูลเหตุสำคัญที่นำไปสู่สงครามระหว่างคาซิมกับอังกฤษในปี ๑๗๖๓

ในเดือนมิถุนายนกองทหารอังกฤษประกอบด้วยทหารยุโรป ๑,๑๐๐ คน ทหารซีปอย (ทหารรับจ้างชาวพื้นเมือง) ๔,๐๐๐ คน ทางฝ่ายคาซิมมีทหาร ๑๕,๐๐๐ คนรวมทั้งทหารที่ได้รับการฝึกแบบยุโรปอีกจำนวนหนึ่ง สองฝ่ายเปิดฉากสู้รบกันอย่างขนานใหญ่ ผลก็คือคาซิมเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ต้องหนีไปที่อูธ (Oudh) เพื่อขอความช่วยเหลือจากนะวอบ สุชา-อุด-เดาละห์ และจักรพรรดิ ชาห์ อลัม ที่ ๒ ให้ช่วยเหลือในการยึดเบงกอลจากอังกฤษกลับคืนมา กองทหารอินเดียที่ถูกส่งไปช่วยเหลือเพื่อยึดเบงกอลกลับคืน ถูกทหารอังกฤษตีแตกพ่ายในเดือนตุลาคม ๑๗๖๔ ชาห์ อลัม จึงทำสัญญาสงบศึกกับอังกฤษ ส่วนคาซิมจำต้องหลบหนีต่อไปและถึงแก่กรรมเมื่อปี ค.ศ. ๑๗๗๗

การปกครองของอังกฤษในเบงกอล เมื่อคาซิมพ่ายแพ้ไปแล้ว อังกฤษก็ประกาศแต่งตั้งเมอร์ จาฟาร์ให้เป็นนะวอบอีกครั้งหนึ่ง แต่จาฟาร์ถึงแก่กรรมเมื่อปี ๑๗๖๕ อังกฤษจึง

สนับสนุนให้ลูกชายชื่อนายัม-อุด-เดาละห์ให้สืบตำแหน่งแทนพ่อ โดยอังกฤษบังคับให้ทำสัญญากับอังกฤษเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๑๗๖๕ มีข้อความตกลงกันว่า ให้จัดตั้งคณะรัฐมนตรีบริหารแคว้น อังกฤษจะเป็นผู้เสนอชื่อรัฐมนตรีให้นะวอบเป็นผู้แต่งตั้ง นะวอบไม่มีสิทธิ์ที่จะปลดรัฐมนตรีได้ การปลดออกจะต้องขอความเห็นชอบจากอังกฤษเสียก่อน ด้วยวิธีนี้จึงเท่ากับอังกฤษได้เข้าไปควบคุมการบริหารเบงกอลอย่างใกล้ชิด นะวอบเป็นแต่เพียงหุ่นเชิดเท่านั้น

โรเบิร์ต ไคลฟ์ ได้เข้าดำรงตำแหน่งข้าหลวงแห่งเบงกอลเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อเดือนพฤษภาคม ๑๗๖๕ การดำรงตำแหน่งครั้งที่ ๒ เขาต้องประสบความยุ่งยากอยู่หลายประการ งานขั้นแรกก็คือทำความตกลงอย่างสงบกับจักรพรรดิชาห์ อลัม ที่ ๒ และนะวอบแห่งอูธเสียก่อน บริษัทได้คืนดินแดนบางแห่งให้แก่จักรพรรดิ โดยแลกเปลี่ยนกับการที่จักรพรรดิต้องยกพิหารกับโอริสสาให้แก่อังกฤษ ไคลฟ์มีวิธีการที่ชาญฉลาด เขาจะแต่งตั้งเจ้าเมืองที่จงรักภักดีต่ออังกฤษเท่านั้นให้เป็นเจ้าเมืองที่อยู่ใต้อำนาจของเขา แนวความคิดของเขาจึงได้รับการยกย่องจากบริษัทเป็นอันมาก

ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือปัญหาการบริหารงานของบริษัทอังกฤษ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องมาจากการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้บริหารงานบริษัท ไคลฟ์พยายามแก้ไขปัญหาโดยตัดผลประโยชน์ของกลุ่มผูกขาดในบริษัท ทำให้เขาถูกต่อต้านจากผู้เสียผลประโยชน์ แต่เขาก็สามารถแก้ไขปัญหาประสบความสำเร็จด้วยดี ในช่วงเวลาไม่ถึง ๒ ปี เขาได้ปฏิรูประบบบริหารงานของบริษัทและจัดระบบการปกครองในเบงกอลอย่างมีระเบียบแบบแผนยิ่งขึ้น นับว่าเขาเป็นผู้บุกเบิกและวางรากฐานการขยายอำนาจของอังกฤษในเบงกอลอย่างแท้จริง

ข้าหลวงที่เข้ามารับตำแหน่งสืบต่อจากไคลฟ์ไม่มีความสามารถ และบริหารงานในรูปเดิมอีก ในที่สุดการบริหารงานก็เข้ารูปลักษณะ การกดขี่ การคอรัปชั่น ฯลฯ และภาวะที่ร้ายแรงอันเนื่องมาจากเกิดการอดอยากอย่างรุนแรงเมื่อปี ๑๗๗๐ จนกระทั่งมาถึงสมัยวอเรน เฮสติงเป็นข้าหลวงใหญ่เมื่อปี ๑๗๗๒ สถานการณ์ทางการปกครองของบริษัทอังกฤษในอินเดียค่อยกระเตื้องขึ้น

การขยายอำนาจของอังกฤษในอินเดียระหว่างปี ๑๗๖๕–๑๗๙๙

ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับมาราฐา

ก. สงครามระหว่างอังกฤษกับมาราฐาครั้งที่ ๑ ในปี ค.ศ. ๑๗๗๐ มาราฐาได้ฟื้นฟูอำนาจทางภาคเหนือขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง จนถึงขั้นเข้าควบคุมจักรพรรดิชาห์ อลัม ที่ ๒ ที่

เคลฮีไว้ใต้อำนาจของตน สถานการณ์เช่นนี้ทำให้อังกฤษขณะนั้น วอเรน เฮสติง เป็นข้าหลวงอยู่รู้สึกวิตกกังวลต่อการขึ้นมีอำนาจของมาราฐา เพราะกลัวว่าจะกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของตนในอินเดีย

ในเวลานั้นรัฐต่าง ๆ ในแว่นแคว้นมาราฐาได้รวมตัวกันในรูปสมาพันธรัฐ มีหัวหน้าผู้ปกครองเรียกว่าตำแหน่งเปชวา (Peshwa) ในปี ๑๗๗๒ รัฐต่าง ๆ ในสมาพันธรัฐมาราฐาเกิดแตกแยกกันอย่างหนัก เจ้าผู้ครองรัฐมาราฐาบางคนไม่พอใจเปชวาคนใหม่ถึงกับประกาศแข็งข้อ โดยเฉพาะรัฐปูนาประกาศต่อต้านอย่างเต็มที่ อังกฤษเห็นเป็นโอกาสอันดีที่จะเข้าไปแทรกแซงปัญหาพิพาทภายในสมาพันธรัฐมาราฐา เปชวาก็หวังที่จะได้รับความช่วยเหลือจากอังกฤษเพื่อค้ำจุนอำนาจของตน ในที่สุดเปชวาได้ทำสนธิสัญญาสุราต (Treaty of Surat) เมื่อเดือนมีนาคม ๑๗๗๕ โดยอังกฤษสัญญาว่าจะช่วยเปชวาซึ่งมีนามว่ารัฐหุนาถ ราโอ ด้วยกำลังทหาร ๒๕๐๐ คน ทางฝ่ายรัฐหุนาถตอบแทนอังกฤษโดยการยินยอมให้อังกฤษเก็บผลประโยชน์ในดินแดนโบรชและสุราต รวมทั้งให้สัญญาว่าจะไม่ร่วมมือเป็นพันธมิตรกับแว่นแคว้นที่เป็นศัตรูกับบริษัทอังกฤษ

ในเดือนพฤษภาคม ๑๗๗๕ กองทหารอังกฤษร่วมกับกองทหารของรัฐหุนาถได้ยกเข้าโจมตีปูนา ปูนาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และถูกบังคับให้ทำสัญญาสันติภาพ ต้องจ่ายเงินเป็นรายปีให้แก่อังกฤษ รวมไปถึงค่าปฏิกรรมสงครามด้วย มาถึงตอนนี้ฝรั่งเศสสนใจที่จะเข้าแทรกแซง จึงเสนอที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ปูนาในปี ๑๗๗๗ ปูนาสัญญาจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนคืออนุญาตให้ฝรั่งเศสใช้เมืองท่าทางภาคตะวันตกของอินเดีย

รัฐบาลอังกฤษที่บอมเบย์ได้ทราบข่าวนี้ จึงกลัวว่าฝรั่งเศสจะขยายอำนาจในภาคใต้ของอินเดีย จึงต้องรีบจัดการกับปูนาทันที ในเดือนพฤศจิกายน ๑๗๗๘ กองทหารอังกฤษ ๖๐๐ คนร่วมกับทหารซีปอยอีก ๓,๓๐๐ คนได้ยกเข้าโจมตีปูนาอีกครั้งหนึ่ง การทำสงครามครั้งนี้ปูนาได้รับความช่วยเหลือจากแว่นแคว้นมาราฐา จึงสามารถตีกองทัพอังกฤษแตกพ่ายกลับไปได้ อังกฤษกลับเป็นฝ่ายยอมทำสัญญาสงบศึก โดยยอมยกดินแดนที่รัฐบาลบอมเบย์ได้มาตั้งแต่ปี ๑๗๗๓ คืนให้แก่เจ้าของเดิมทั้งหมด และอังกฤษต้องถอนกำลังทหารที่ยกมาจากเบงกอลกลับไปให้หมด

สัญญาฉบับนี้ข้าหลวงใหญ่อังกฤษคือเฮสติงไม่ยอมรับ เฮสติงบอกว่าเป็นสัญญาที่ทำให้อังกฤษเสียเกียรติยศอย่างใหญ่หลวง และอังกฤษจะต้องกู้เกียรติยศกลับคืนมา เฮสติงได้ส่งกองทัพใหญ่จากเบงกอล รุกผ่านภาคกลางของอินเดียเข้ายึดครองอาหะมะ ดาบัด และยึดบาสเซน (Bassein) เมื่อเดือนธันวาคม ๑๗๘๐

ผลจากการทำสงครามครั้งนี้ อังกฤษได้กู้เกียรติยศกลับคืนมา และยังมีผลทำให้มหาดาจิ ซินเธีย แห่งปูนาผู้ซึ่งมีความตั้งใจมานานแล้วว่าจะเป็นผู้นำแห่งสมาพันธรัฐมาราฐา และต้องการจะปกครองอย่างอิสระในภาคเหนือของอินเดีย จากการแพ้อังกฤษครั้งนี้ จึงทำให้เขาต้องเปลี่ยนความตั้งใจ โดยการเป็นพันธมิตรกับอังกฤษและจัดทำสัญญากันเมื่อเดือนพฤษภาคม ๑๗๘๒ เรียกว่าสนธิสัญญาซัลไบ (Salbai) ตามสัญญานี้ปูนารับรองสิทธิของอังกฤษในการเข้าครอบครองซัลเซ็ทเต อังกฤษรับรองมธาวะ ราโอ นารยัน เป็นเปชวาผู้มีสิทธิเต็มที่ ซินเธียจะต้องคืนดินแดนทางแถบตะวันตกของแม่น้ำยมุนา (Jumna) ให้แก่อังกฤษ

สัญญาฉบับนี้เท่ากับเป็นการรักษาสถานการณ์เดิม ทำให้อังกฤษสามารถสงบศึกกับแว่นแคว้นมาราฐาเป็นเวลา ๒๐ ปี แม้ว่าเฮสติงจะกู้เกียรติยศของอังกฤษในแถบนี้กลับคืนมา แต่อังกฤษก็ยังมีฐานะไม่มั่นคง เพราะแว่นแคว้นมาราฐายังคิดที่จะแก้แค้นอังกฤษต่อไปอีก และต่อต้านการขยายอำนาจของอังกฤษในปัญจาบ เนปาล และพม่า[๑๒]

ในบรรดาผู้นำของแว่นแคว้นมาราฐา เจ้าผู้ครองแคว้นที่เด่นและเข้มแข็งที่สุดก็คือ มหาดาจิ ซินเธีย เขาได้พยายามประสานความสามัคคีระหว่างแว่นแคว้นมาราฐาให้รวมกันเป็นปึกแผ่น และนำเอาวิธีการรบแบบสมัยใหม่ของยุโรปเข้ามาใช้ในแคว้นมาราฐา โดยการจ้างนายทหารฝรั่งเศสและนายทหารจากยุโยปมาช่วยฝึกสอน ในเวลานั้นสถานการณ์ทางการเมืองที่เดลฮีกำลังยุ่งเหยิง จักรพรรดิชาห์อลัมที่ ๒ แห่งราชวงศ์มุฆัลทรงอ่อนแอและไม่มีอำนาจ ซินเธียเห็นเป็นโอกาสที่จะสร้างมาราฐาให้เข้มแข็งในฮินดูสถาน เขาได้รับแต่งตั้งจากจักรพรรดิให้ดำรงตำแหน่งอุปราช (ตำแหน่งรองจากเปชวา) ของสมาพันธรัฐมาราฐา และยังเป็นผู้บัญชาการกองทัพของจักรพรรดิอีกด้วย ต่อมาเขาได้ขยายอิทธิพลลงไปทางใต้ และถึงแก่กรรมที่ปูนาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๑๗๙๔ นับว่าเขาเป็นบุคคลที่สร้างมาราฐาให้ยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะการขยายอำนาจของมาราฐาในภาคเหนือของอินเดีย ความเข้มแข็งของมาราฐาในยุคนี้มีส่วนทำให้อังกฤษไม่คิดที่จะขยายอำนาจไปทางเหนือ

มาราฐาภายใต้การนำของนานะ แฟดนาวิส มีนโยบายที่จะขยายดินแดนโดยเฉพาะดินแดนที่เคยเสียไปได้กลับคืนมา นโยบายดังกล่าวทำให้เกิดพิพาทกับทิปู (Tipu) สุลต่านแห่งไมซอร์ ในเดือนกรกฎาคม ๑๗๘๔ มาราฐาทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับนิซาม กองทัพมาราฐาได้ยกเข้าโจมตีไมซอร์เมื่อเดือนธันวาคม ๑๗๘๕ ทิปูพยายามต่อต้านอย่างเต็มที่ แต่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบต้องสูญเสียดินแดนและเงินรายปีแก่มาราฐา ต่อมาอังกฤษเกิดพิพาทกับทิปู อังกฤษ (สมัยคอร์นวอลลิส เป็นข้าหลวงใหญ่) จึงร่วมมือกับนิซามแห่งไฮเดอราบัด (ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกสั้นๆ ว่านิซาม) และมาราฐาโจมตีไมซอร์ แต่ทั้งสามก็มิได้มีความจริงใจต่อการเป็นมิตรกัน นิซามเป็นศัตรูเก่าของมาราฐา เมื่อปราบไมซอร์ได้แล้ว แว่นแคว้นมาราฐาได้รวมหัวกันทำสงครามกับนิซาม กองทหารนิซามแม้ว่าจะได้รับการฝึกจากนายทหารฝรั่งเศสก็ยังสู้ไม่ไหว จึงขอความช่วยเหลือจากอังกฤษ แต่อังกฤษไม่ยอมช่วย นิซามจึงยอมแพ้ต่อมาราฐาในเดือนมีนาคม ๑๗๙๕ และถูกบังคับให้ทำสัญญาชดใช้ค่าเสียหายโดยจ่ายเงินและสูญเสียดินแดนให้มาราฐาไปมากมาย

ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับไมซอร์

สงครามระหว่างอังกฤษกับไมซอร์ครั้งที่ ๑ ไมซอร์ภายใต้การนำของไฮเดอร์ (Hyder) และทิปูเป็นสมัยที่ไมซอร์มีความเข้มแข็ง สามารถต่อต้านการรุกรานจากแว่นแคว้นเพื่อนบ้านและอังกฤษช่วยกันรุมรบได้อย่างน่าทึ่ง แต่ขั้นสุดท้ายต้องสูญเสียดินแดนและเสียอำนาจไปในที่สุด ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

ระหว่างครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๑๘ ไฮเดอร์ได้ก้าวขึ้นสู่อำนาจของแคว้นไมซอร์ ไฮเดอร์เป็นคนที่ไม่รู้หนังสือ แต่เป็นคนกล้าหาญ ตัดสินใจเด็ดขาด เขาได้ขยายอำนาจโดยการทำสงครามในอินเดียภาคใต้ มีชัยชนะต่อรัฐต่าง ๆ เช่น เบดนอร์ (Bednore) ซุนดา (Sunda) ซีรา (Sera) คานารา (Canara) และกุติ (Guti) การที่ไฮเดอร์ขยายอำนาจอย่างรวดเร็วจึงทำให้มาราฐา นิซามและอังกฤษเกิดความอิจฉา ในปี ๑๗๖๕ มาราฐาได้โจมตีและยึดดินแดนบางส่วนของไมซอร์ไป ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ๑๗๖๖ รัฐบาลอังกฤษที่มัทราสได้ลงมือสนับสนุนนิซามทำสงครามกับไมซอร์และยึดดินแดนบางส่วนของไมซอร์ไปอีก

ไฮเดอร์ผู้นำไมซอร์ไม่ยอมท้อถอย แม้ว่าศัตรูผู้รุกรานจะมีอังกฤษหนุนหลังก็ตาม เขาได้เริ่มโจมตีตอบโต้บ้างและยึดดินแดนที่เสียไปกลับคืนมา ชัยชนะของไฮเดอร์ทำให้อังกฤษเกิด

ความลังเลใจ ในที่สุดก็เปลี่ยนข้างสนับสนุนโดยหันไปสนับสนุนไฮเดอร์ และสัญญาว่าจะช่วยเหลือไฮเดอร์ถ้าหากถูกโจมตี[๑๓]

สงครามระหว่างอังกฤษกับไมซอร์ครั้งที่ ๒ ในปี ๑๗๖๙ อังกฤษทำสัญญาสันติภาพกับไมซอร์ และตามสัญญาฉบับนี้ อังกฤษจะช่วยไมซอร์ถ้าหากไมซอร์ถูกโจมตี ในปี ๑๗๗๑ มาราฐาส่งทัพโจมตีไมซอร์ อังกฤษไม่ได้ช่วยไมซอร์ตามสัญญา ทำให้ไฮเดอร์รู้สึกแค้นเคืองและไม่ไว้ใจอังกฤษ เขาจึงหาโอกาสที่จะตอบโต้อังกฤษให้สาสม ไฮเดอร์จึงวางแผนร่วมมือกับนิซามและมาราฐาเปิดฉากทำสงครามกับอังกฤษที่บอมเบย์เมื่อปี ๑๗๗๙

สงครามครั้งนี้มีประเทศยุโรปหลายประเทศฉวยโอกาสเข้าร่วมด้วยทั้งในอินเดียและนอกอินเดีย ประเทศยุโรปที่เข้าร่วมในการต่อต้านอังกฤษได้แก่ ฝรั่งเศส สเปนและฮอลันดา ฝรั่งเศสฉวยโอกาสเพื่อที่จะฟื้นฟูอำนาจของตนขึ้นมาใหม่อีก

ในเดือนกรกฎาคม ๑๗๘๐ กองทัพของไฮเดอร์จำนวน ๘๐,๐๐๐ คน ได้โจมตีกองทัพอังกฤษแตกพ่าย และในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน กองทัพของไฮเดอร์ได้เข้าล้อมอาร์คอท (Arcot) สถานการณ์ทางทหารของบริษัทอังกฤษในขณะนั้นอยู่ในขั้นเลวร้ายและตกต่ำ แว่นแคว้นต่าง ๆ ได้หันมาร่วมมือกับไฮเดอร์ต่อต้านอังกฤษ ต่อมาอังกฤษเริ่มตั้งหลักได้ ในปี ๑๗๘๑ กองทัพอังกฤษเริ่มโจมตีตอบโต้และประสบชัยชนะ อังกฤษส่งกำลังเข้าล้อมตรินโคมาลี (Trincomali) เมืองท่าของดัชที่ดีที่สุดในเกาะลังกา และอังกฤษสามารถยึดเมืองท่านี้ได้สำเร็จ สิ้นปี ๑๗๘๑ อังกฤษยึดดินแดนของดัชในอินเดียได้หลายเมือง แต่กองทหารอังกฤษส่วนหนึ่งพ่ายแพ้แก่กองทัพไมซอร์ ต้นปี ๑๗๘๒ กองทัพเรือฝรั่งเศสได้ปรากฏขึ้นในน่านน้ำอินเดีย ฝรั่งเศสได้ส่งทหารจำนวน ๒,๐๐๐ คนช่วยไมซอร์รบกับอังกฤษ ขณะที่สงครามกำลังดำเนินไปอยู่นั้น ไฮเดอร์ล้มป่วยลงด้วยโรคมะเร็ง และสิ้นชีพในเดือนธันวาคม ๑๗๘๒ เมื่อสิ้นไฮเดอร์แล้ว ทิปูได้ก้าวขึ้นสู่อำนาจ และได้ทำสงครามกับอังกฤษต่อไป ในปี ๑๗๘๓ กองทัพของเขามีชัยชนะต่ออังกฤษ และในเดือนมิถุนายนปีเดียวกันนี้ อังกฤษกับฝรั่งเศสตกลงทำสัญญาสันติภาพในยุโรป ส่วนที่มัทราสอังกฤษได้ส่งทูตไปเจรจากับทิปูเมื่อเดือนมีนาคม ๑๗๘๔ ทั้งสองฝ่ายตกลงทำสัญญาสันติภาพเพื่อยุติสงคราม เรียกว่าสนธิสัญญามังกะลอร์ (Treaty of Mangalore)[๑๔]

สงครามระหว่างอังกฤษกับไมซอร์ครั้งที่ ๓

ลอร์ด คอร์นวอลลิส (ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำอินเดียระหว่างปี ๑๗๘๖–๑๗๙๓)

ก่อนที่เขาเดินทางมารับตำแหน่งที่อินเดีย คอร์นวอลลิสได้รับทราบนโยบายของรัฐบาลอังกฤษ ซึ่งปรากฏอยู่ใน พ.ร.บ. Pitt's India Act (1784) พ.ร.บ. ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายให้บริษัทงดเว้นการทำสงครามหรือขยายดินแดนในอินเดีย ยกเว้นแต่เป็นการป้องกันตัวเอง เมื่อเข้าปฏิบัติหน้าที่ในอินเดียได้ไม่ทันไร คอร์นวอลลิสก็เริ่มตระหนักว่า ไม่สามารถปฏิบัติตาม พ.ร.บ. ดังกล่าวได้ เพราะไม่สามารถที่จะป้องกันมิให้เกิดสงครามขึ้นได้ เขาเชื่อว่าสงครามระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสในยุโรป จะผูกพันเกี่ยวโยงมาถึงการทำสงครามในอินเดียด้วย ยกตัวอย่างเช่นทิปูเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศส ในอนาคตทิปูก็จะต้องรบกับอังกฤษอีกด้วยการสนับสนุนจากฝรั่งเศส และทิปูก็หลีกไม่พ้นที่จะต้องร่วมมือกับมาราฐา ฉะนั้นอังกฤษก็จำเป็นจะต้องปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตนโดยการเตรียมพร้อมที่จะทำสงคราม

ความจริงแล้วสนธิสัญญามังกะลอร์ ไม่มีความหมาย เป็นเพียงสัญญาสงบศึกชั่วคราวเท่านั้น ทิปูรู้ดีว่า การขัดแย้งกับอังกฤษเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะว่าทั้งสองฝ่ายมีจุดมุ่งหมายตรงกัน คือความต้องการที่จะแผ่อำนาจเข้าไปในเดคข่าน ในปี ๑๗๘๗ ทิปูได้ส่งทูตเดินทางไปยังฝรั่งเศสและตุรกี เพื่อขอความช่วยเหลือ รัฐบาลทั้งสองประเทศตอบว่า ยินดีให้ความช่วยเหลือโดยไม่ต้องการสิ่งตอบแทน ครั้นแล้วความขัดแย้งที่นำไปสู่สาเหตุของสงครามระหว่างอังกฤษกับไมซอร์ครั้งที่สามก็เกิดขึ้นจนได้ เรื่องก็มีอยู่ว่า

ในปี ค.ศ. ๑๗๘๘ นิซามแห่งไฮเดอราบัดได้เจรจาขอความช่วยเหลือทางทหารจากอังกฤษ โดยยินดียกเมืองกันเทอร์ (Guntur) ให้ ลอร์ด คอร์นวอลลิสตกลงใจผืน พ.ร.บ. Pitt's India Act โดยมีหนังสือแจ้งไปยังนิซามเมื่อเดือนกรกฎาคม ๑๗๘๙ เสนอว่าทั้งสองฝ่ายควรจะร่วมมือกันขยายอำนาจอย่างถาวร

การที่อังกฤษร่วมมือกับนิซามเช่นนี้ทำให้ไมซอร์ไม่พอใจอย่างยิ่ง จึงยกทัพเข้าโจมตีรัฐตราวันกอร์ (Travancore) เมื่อเดือนธันวาคม ๑๗๘๙ ราชาแห่งรัฐตราวันกอร์ซึ่งเป็นพันธมิตรกับอังกฤษและอังกฤษเป็นผู้อารักขาตามสัญญามังกะลอร์ ราชาแห่งรัฐ ฯ ได้ขอความช่วยเหลือไปยังข้าหลวงแห่งมัทราส แต่รัฐบาลที่มัทราสกลับไม่เอาใจใส่ ส่วนทางฝ่ายคอร์นวอลลิสถือว่าการกระทำของทิปูในการโจมตีตราวันกอร์ เท่ากับเป็นการทำสงครามกับบริษัทอังกฤษ คอร์นวอลลิสถึงกับประณามต่อการนิ่งเฉยของคณะผู้บริหารอังกฤษที่มัทราส

ทางฝ่ายนิซามและมาราฐาต่างก็เห็นว่าการกระทำของไมซอร์ เป็นการคุกคามผลประโยชน์ของตน จึงประกาศสนับสนุนอังกฤษ ทั้งสามฝ่ายได้ร่วมมือกันจัดทำสัญญาไตรภาคี (Triple Alliance) เมื่อเดือนกรกฎาคม ๑๗๙๐ จากนั้นกองทหารมาราฐาและกองทหารนิซามก็ได้เข้าช่วยเหลืออังกฤษในการทำสงคราม

สงครามระหว่างอังกฤษกับไมซอร์ครั้งที่ ๓ ดำเนินไปเป็นเวลาประมาณ ๒ ปี ในตอนแรกอังกฤษไม่สามารถเอาชนะต่อไมซอร์ได้ เพราะแม่ทัพอย่างทิปูเป็นผู้ที่เข้มแข็งและมีชั้นเชิงในการรบไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าอังกฤษ ในเดือนมกราคม ๑๗๙๑ ลอร์ดคอร์นวอลลิสเข้าทำหน้าที่บัญชาการทหารอังกฤษโดยตรง ต้องการจะเผด็จศึกไมซอร์ให้ได้ แต่ก็ไม่อาจที่จะยึดเมืองหลวงของไมซอร์ได้ จำต้องถอยกลับออกมาเมื่อย่างเข้าสู่ฤดูฝนและขาดแคลนอาวุธยุทธปัจจัยต่าง ๆ ตลอดปี ๑๗๙๑ อังกฤษก็ไม่สามารถที่จะยึดไมซอร์ได้ จนกระทั่งมาถึงต้นปี ๑๗๙๒ อังกฤษจึงเปิดฉากรุกใหม่อีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้ไมซอร์ไม่อาจต้านทานทัพอังกฤษได้ จึงยอมเจรจาสงบศึก และสองฝ่ายได้จัดทำสัญญาเซริงกะปะตัม (Seringapatam) เมื่อเดือนมีนาคม ๑๗๙๒ ไมซอร์ต้องสูญเสียดินแดนไปครึ่งหนึ่ง ดินแดนบางส่วนต้องยกให้แก่นิซาม บางส่วนต้องยกให้แก่มาราฐา อังกฤษได้ดินแดนทางแถบฝั่งมาละบาร์ และมีอำนาจเหนือราชาแห่งรัฐคูร์ก (Coorg) ไมซอร์ต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามแก่บริษัทอังกฤษมากกว่าสามล้านปอนด์ และทิปูยังต้องส่งลูกชาย ๒ คนเป็นตัวประกันไปไว้ที่ค่ายของลอร์ดคอร์นวอลลิสอีกด้วย สงครามครั้งนี้ทำให้บริษัทอังกฤษมีอำนาจ มีดินแดนอย่างกว้างขวางเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย

งานรับจ้างคุ้มครองของบริษัทอังกฤษ นอกเหนือจากบริษัทอังกฤษจะขยายอิทธิพลโดยใช้วิธีการทูตและการทหารแล้ว บริษัทยังแสดงอำนาจในรูปของผู้รับจ้างให้ความคุ้มครองแว่นแคว้นต่าง ๆ ในอินเดียอีกด้วย ดังเช่นในปี ๑๗๗๕ บริษัทอังกฤษได้ทำสัญญากับราชาแห่งแคว้นเบนาเรสซึ่งมีนามว่าเชต สิงห์ (Chait Singh) โดยเชตสิงห์ยอมรับที่จะจ่ายเงินค่าคุ้มครองให้อังกฤษเป็นรายปี ต่อมาในปี ๑๗๗๘ อังกฤษได้ทำสงครามกับฝรั่งเศสในอินเดีย เฮสติงได้เรียกร้องขอค่าคุ้มครองเพิ่มขึ้น เพื่อต้องการนำเงินไปใช้ทำสงครามกับฝรั่งเศส และอังกฤษได้เรียกร้องเงินค่าคุ้มครองเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ในปี ๑๗๘๐ อังกฤษเรียกร้องขอให้เชตสิงห์ ส่งทหารม้าให้อังกฤษ ๒,๐๐๐ นาย แต่เชตสิงห์หาทหารม้าให้อังกฤษได้เพียง ๕๐๐ นายเท่านั้น บริษัทอังกฤษไม่พอใจจึงสั่งลงโทษ

ด้วยการปรับและสั่งจับเชตสิงห์ เป็นเหตุให้ทหารของเชตสิงห์ไม่พอใจจึงต่อต้านอังกฤษ อังกฤษจึงส่งทหารเข้าปราบ และขับเชตสิงห์ออกจากดินแดนเบนาเรส พร้อมกับแต่งตั้งหลานชายของเชตสิงห์ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งราชาแทน และต้องจ่ายเงินค่าคุ้มครองให้แก่อังกฤษเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว

อังกฤษใช้อำนาจในฐานะผู้คุ้มครอง เข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของรัฐหรือแว่นแคว้นต่าง ๆ โดยบังคับให้ราชาหรือเจ้าผู้ครองรัฐปฏิบัติตามที่ตนต้องการ ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็ถอนความคุ้มครอง แว่นแคว้นทั้งหลายเกรงว่าถ้าอังกฤษถอนความคุ้มครองตนจะลำบาก เพราะอาจถูกแคว้นอื่นรุกราน จึงต้องยอมปฏิบัติตามที่อังกฤษต้องการแต่โดยดี

การขยายอำนาจของอังกฤษระหว่างปี ๑๗๙๘–๑๘๒๓

ข. สงครามระหว่างอังกฤษกับมาราฐาครั้งที่ ๒ ระหว่างปี ๑๗๙๕ – ๑๗๙๖

แว่นแคว้นต่าง ๆ ของสมาพันธรัฐมาราฐาเกิดทะเลาะวิวาทแตกความสามัคคีกัน สาเหตุก็เนื่องมาจากผู้นำเก่า ๆ ของแว่นแคว้นมาราฐาซึ่งเคยมีความรักใคร่สามัคคีกันมาได้ล้มตายไปหมดสิ้น ผู้นำรุ่นใหม่มักเห็นแต่ผลประโยชน์ส่วนตน จึงพยายามเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันทำให้แตกแยกสามัคคี

ขณะนั้นทางฝ่ายอังกฤษ มาควิส เวลส์ลี (Marquis Wellesley) ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ นโยบายของบริษัทอังกฤษเวลานั้นไม่อยากจะเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของแว่นแคว้นอินเดียมากนัก แต่แท้ที่จริงแล้วบริษัทอังกฤษก็ไม่สามารถยุติการแทรกแซงของตนได้ ทั้งนี้เป็นเพราะมีปัจจัยอยู่หลายประการ เป็นต้นว่าทิปูผู้เป็นศัตรูอันเก่าแก่ของบริษัทอังกฤษกำลังเร่งรีบสร้างกองทัพอย่างเข้มแข็งและยังมีความเคียดแค้นต่อบริษัทอังกฤษอยู่ นิซามกำลังได้รับการสนับสนุนจากฝรั่งเศส นอกจากนั้นยังมีแว่นแคว้นอื่น ๆ อีกหลายแห่งที่ยังมุ่งร้ายต่ออังกฤษ ขณะเดียวกันรายได้ของบริษัทอังกฤษก็ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายซึ่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ อิทธิพลของการปฏิวัติฝรั่งเศสและการขึ้นมีอำนาจของนโปเลียนในยุโรปทำให้กระทบกระเทือนถึงฐานะของอังกฤษในอินเดียด้วย โดยเฉพาะนโยบายของนโปเลียนที่ต้องการขยายอำนาจเข้าไปในอียิปต์ เป็นการกระทบกระเทือนต่อฐานะของอังกฤษในอินเดียอย่างไม่ต้องสงสัย

เพื่อเป็นการรักษาอำนาจของอังกฤษในอินเดียให้มั่นคงต่อไป เวลส์ลีจึงดำเนินนโยบายเป็นพันธมิตรกับแว่นแคว้นอินเดียในรูปของผู้คุ้มครอง ด้วยวิธีการเจรจามากกว่าที่จะมุ่งทำ

สงคราม ซึ่งวิธีนี้บริษัทไม่จำเป็นต้องขอความเห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน หลักการในรูปแบบของการคุ้มครองก็คือ แต่ละรัฐจะมีกองทหารชาวพื้นเมืองโดยมีนายทหารอังกฤษเป็นผู้บังคับบัญชาเพื่อรักษาความสงบภายในรัฐ รัฐบางแห่งต้องยกดินแดนให้แก่อังกฤษ บางแห่งต้องจ่ายค่าคุ้มครองเป็นรายปี อังกฤษจะช่วยต่อต้านศัตรูผู้มารุกรานแว่นแคว้นที่ตนคุ้มครอง รัฐที่อ่อนแอต่างก็ขอเข้าไปอยู่ภายใต้อารักขาของอังกฤษแต่โดยดี รัฐไหนที่ยังมิได้อยู่ใต้อารักขาอังกฤษก็ใช้วิธีเจรจาเกลี้ยกล่อมให้ยอมรับอำนาจของอังกฤษแต่โดยดี

หลังจากเวลส์ลีรับตำแหน่งข้าหลวงใหญ่แล้ว เขาพยายามเกลี้ยกล่อมมาราฐาให้เข้ามาร่วมในระบบป้องกันของอังกฤษ แต่มาราฐาไม่เอาด้วย ความขัดแย้งระหว่างอังกฤษกับมาราฐาได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่เดือนสิงหาคม ๑๘๐๓ เป็นต้นไป ในขณะนั้นมาราฐามีกำลังทหารประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ คน และอีก ๔๐,๐๐๐ คนได้รับการฝึกจากฝรั่งเศส เทียบกับบริษัทอังกฤษมีทหารอยู่ ๕,๕๐๐ คน แต่เวลส์ลีได้ระเตรียมกำลังพร้อมที่จะรบได้เสมอ พร้อมกันนั้นเขาพยายามผูกมิตรกับแว่นแคว้นอินเดียหลายแห่ง เพื่อป้องกันมิให้ช่วยมาราฐารุมรบอังกฤษ เช่น ไกกวา (Gaikwar) อูธ/ไมซอร์ สุราต ฯลฯ เมื่อผูกมิตรได้แล้ว อังกฤษก็เตรียมที่จะทำสงครามปราบปรามมาราฐา

ในที่สุดสงครามระหว่างอังกฤษกับมาราฐาก็เกิดขึ้น เกิดการสู้รบกันในบริเวณสามแห่งทางแถบคุชราต บุนเดลคาน (Bundelkhand) โอริสสา ทหารมาราฐาซึ่งได้รับการฝึกแบบยุโรปรบไม่ได้ผล พวกนายทหารซึ่งเป็นชาวยุโรปฉวยโอกาสหลบหนีอีกด้วย ทหารมาราฐาพยายามใช้ยุทธวิธีแบบยุโรป แต่ไม่ชำนาญในการรบจึงสู้ทหารอังกฤษไม่ได้ การรบที่เดคข่านเมื่อเดือนสิงหาคม ๑๘๐๓ กองทหารอังกฤษภายใต้การนำของเวลส์ลีได้รับชัยชนะอย่างงดงาม ส่วนในฮินดูสถาน นายพลเลคได้นำทัพเข้ายึดเดลฮีและอัครา กองทัพของซินเธีย ผู้นำมาราฐาถูกทำลายย่อยยับ ในเดือนพฤศจิกายน กองทัพอังกฤษสามารถมีชัยชนะเหนือคุชราต บุนเดลคาน และโอริสสา ซินเธียและพอนเซิลยอมแพ้และยอมทำสัญญาสงบศึกเมื่อเดือนธันวาคม ๑๘๐๓

ชัยชนะของอังกฤษต่อสมาพันธรัฐมาราฐาครั้งนี้ ทำให้อังกฤษสามารถเรียกร้องผลประโยชน์จากแว่นแคว้นของอินเดียได้ตามใจชอบ ยังผลให้อังกฤษได้รับดินแดนเพิ่มขึ้นมากมาย ที่สำคัญก็คืออังกฤษสามารถขยายดินแดนเชื่อมระหว่างมัทราสกับเบงกอลและขยายกว้างไกลออกไปอีก จักรพรรดิแห่งมูฆัลคือชาห์ อลัมที่ ๒ ต้องตกอยู่ภายใต้การอารักขาของอังกฤษ และอังกฤษ

ได้ทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับแว่นแคว้นหลายแห่งเช่น โจธปุระ (Jodhpura) ชัยปุระ (Jaipura) มาเชริ (Macheri) บุนดี (Bundi) และอาณาจักรชาตแห่งภารัตปุระ (The Jat Kingdom of Bharatpura) มาราฐาจะต้องยกเลิกกองทหารที่ได้รับการฝึกจากฝรั่งเศส นอกจากนั้นผลงานของสงครามทำให้นิซามกับเปชวาหมดอำนาจ นับว่าอังกฤษสามารถสร้างความมั่นคงความสงบ ความมั่งคั่งให้แก่บริษัทยิ่งกว่ายุคสมัยใด ๆ

ความล้มเหลวของเวลส์ลี นโยบายขยายอำนาจของเวลส์ลีในอินเดีย มีส่วนทำให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบาลอังกฤษไม่พอใจนัก เพราะเป็นการขยายดินแดนกว้างขวางมากเกินกำลังของบริษัท หลายคนเชื่อว่าการขยายดินแดนอย่างเกินกำลังของบริษัทต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ดังจะเห็นได้จากหนี้สินของบริษัทซึ่งสูงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี ๑๗๙๗ บริษัทมีหนี้สินอยู่ ๑๗ ล้านปอนด์ ต่อมาในปี ๑๘๐๖ หนี้สินได้เพิ่มขึ้นเป็น ๓๑ ล้านปอนด์ นอกจากนั้นโดยบุคลิกส่วนตัวของเวลส์ลีเองก็มีส่วนทำให้วงการชั้นสูงของรัฐบาลอังกฤษไม่ชอบหน้านัก เวลส์ลีมีบุคลิกที่หยิ่งยะโส และบางครั้งทำตนเป็นเจ้านายเหนือบุคคลระดับสูงในรัฐบาลอังกฤษ บ่อยครั้งที่เขาไม่สนใจคำสั่งจากรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน และกระทำไปตามใจชอบ โดยไม่แจ้งให้รัฐบาลทราบ ตราบเท่าที่งานของเขาในอินเดียได้รับความสำเร็จ รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนก็ยังไม่กล้าเข้าแทรกแซงงานของบริษัท จวบจนกระทั่งนายพลเลคประสบความล้มเหลวในการทำสงครามกับภารัตปุระ ทำให้นโยบายของเวลส์ลีถูกประณามจากมติมหาชน รัฐบาลอังกฤษถึงกับตำหนินโยบายของเวลส์ลีว่าไม่รอบคอบและทำผิด พ.ร.บ. และเขาไม่ควรอยู่ในตำแหน่งของรัฐบาลอังกฤษต่อไป เวลส์ลีจึงลาออกจากตำแหน่งข้าหลวงใหญ่และเดินทางกลับอังกฤษ

เมื่อเวลส์ลีกลับอังกฤษแล้ว ลอร์ด คอร์นวอลลิส จึงเดินทางมารับตำแหน่งข้าหลวงใหญ่สมัยที่สองขณะที่เขามีอายุได้ ๖๗ ปี ก่อนเดินทางมารับตำแหน่งรัฐบาลอังกฤษได้แนะนำให้เขาหยุดยั้งการขยายอำนาจ และให้ใช้กฎหมายในการปกครอง โดยเฉพาะให้ยึด พ.ร.บ. ๑๗๘๔ และ ๑๗๙๓ เป็นหลักในการบริหารงานของบริษัท คอร์นวอลลิสเดินทางมาถึงกัลกัตตาเมื่อเดือนกรกฎาคม ๑๘๐๕ แต่เขายังมิได้ดำเนินการอะไรมากนักก็ถึงแก่กรรมเสียก่อนในเดือนตุลาคม ๑๘๐๕ เซอร์จอร์ช บาร์โล (Sir George Barlow) รักษาการในตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ บาร์โลบริหารงานแบบคนรุ่นเก่า ๆ เขาได้ทำสัญญาสันติภาพกับซินเธียเมื่อเดือนพฤศจิกายน ๑๘๐๕ และต่อมาก็ทำสัญญาสันติภาพกับโฮลคาร์ (Holkar) อังกฤษถอนตัวออกจากการให้อารักขารัฐ

ต่าง ๆ ของแคว้นราชปูต ทำให้รัฐราชปุตต้องเผชิญกับการคุกคามของแคว้นที่มีอำนาจเหนือกว่า โดยเฉพาะมาราฐาซึ่งเบียดฉากรุกรานดินแดนของแคว้นราชปูต[๑๔]

การขยายอำนาจของอังกฤษสมัยมาร์ควิส เฮสติง (๑๘๑๔–๑๘๒๓) เหตุการณ์ในอินเดียสงบเงียบไปได้พักหนึ่ง จนกระทั่งล่วงมาถึงสมัยมาร์ควิส เฮสติงเป็นข้าหลวงใหญ่ เฮสติงก็เหมือนกับข้าหลวงใหญ่อังกฤษคนอื่น ๆ ที่ได้รับการกำชับจากรัฐบาลมิให้ขยายอำนาจโดยการทำสงคราม แต่ก็เช่นเดียวกันกับสมัยก่อน ๆ คือสงครามกับการเมืองเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ตราบใดที่อังกฤษยังต้องการมีอำนาจในอินเดีย ตราบนั้นไม่อาจหลีกเลี่ยงสงครามได้ และมาร์ควิส เฮสติงก็เช่นเดียวกัน

สงครามกับมาราฐาครั้งที่ ๓ ปลายศตวรรษที่ ๑๘ มาราฐาเริ่มเสื่อมอำนาจเศรษฐกิจและการเมืองยุ่งเหยิง ต้นศตวรรษที่ ๑๙ เกิดการแย่งชิงอำนาจในรัฐบางรัฐ เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ บางรัฐจึงขาดแคลนรายได้ที่จะนำมาเลี้ยงกองทัพ เมื่อเจ้าผู้ครองรัฐยากจน จึงอนุญาตให้ทหารเก็บภาษีจากประชาชนได้ ทหารจึงไปขูดรีดเก็บภาษีจากประชาชน และมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ศีลธรรมของทหารเสื่อมโทรมและไม่มีระเบียบวินัย

ขณะเดียวกันในสมัยนั้น โจรผู้ร้ายชุกชุม บ้านเมืองไร้ความสงบ พวกโจรก๊กใหญ่ ๆ มีกำลังมาก ๆ คอยปล้นสะดมประชาชนทำให้เกิดความเดือดร้อนทั่วไป กระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของอังกฤษในอินเดียด้วย แต่ในเขตที่อังกฤษปกครองไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องโจรผู้ร้าย เพราะอังกฤษปราบเด็ดขาดและยังนำเอากฎหมายแบบอังกฤษมาใช้ในการปกครองอีกด้วย พวกโจรก๊กใหญ่ที่ปล้นสะดมทำความเดือดร้อนแก่ประชาชนหนักที่สุดก็คือก๊กพินดาริส (Pindaris) ซึ่งมีฐานปฏิบัติการอยู่ในดินแดนของมาราฐา แต่ชอบไปปล้นสะดมในเขตของบริษัทอังกฤษ

ในปี ค.ศ. ๑๘๑๖ โจรก๊กนี้ก่อการกำเริบหนักขึ้น ได้บุกเข้าปล้นในเขตแดนเมืองมัทราส โดยปล้นหมู่บ้านต่าง ๆ ถึงกว่า ๓๐๐ หมู่บ้าน เฮสติงตัดสินใจที่จะปราบโจรก๊กนี้ให้ราบคาบ กองทหารอังกฤษได้บุกเข้าไปปราบยังฐานที่มั่นของพวกโจร เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง หัวหน้าโจรถูกฆ่าตายไปหลายคน การปราบโจรของอังกฤษในครั้งนี้เท่ากับไปบุกรุกดินแดนของมาราฐา แต่อังกฤษก็อ้างว่าเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย

ทางฝ่ายมาราฐารู้สึกหวาดวิตกเกรงว่าอังกฤษจะอ้างเป็นสาเหตุรุกรานตน จึงได้ส่งกองทัพเข้าสู้รบกับอังกฤษ เกิดสงครามใหญ่เป็นครั้งที่ ๓ แต่สงครามครั้งนี้กองทัพอังกฤษมี

...เข้มแข็งอยู่มาก ในขณะที่กองทัพมาราฐาอยู่ในสภาพอ่อนแอ อังกฤษจึงสามารถโจมตีกองทัพมาราฐาแตกพ่ายย่อยยับ แว่นแคว้นมาราฐาขอยอมแพ้ต่ออังกฤษ และถูกอังกฤษผนวกดินแดนเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนบริษัทอังกฤษ บางแคว้นก็ขอยอมเข้าอยู่ใต้การอารักขาของอังกฤษ นับว่าเป็นสงครามที่ทำให้มาราฐาหมดอำนาจไปโดยเด็ดขาด

การปราบพวกกุรข่า ทางภาคเหนือของอินเดียซึ่งเป็นแถบภูเขาสูงมีชาวเขาบางพวกได้บุกรุกเข้าโจมตีในเขตแคว้นเบงกอลของอังกฤษ โดยเฉพาะพวกกุรข่าเป็นต้น พวกนี้อาศัยอยู่ทางแถบภูเขาในเนปาล ระหว่างปี ๑๘๑๔–๑๘๑๖ พวกกุรข่าได้ปะทะกับกองทหารอังกฤษหลายครั้ง ในที่สุดอังกฤษก็สามารถบังคับพวกนี้ให้ยอมจำนนได้ อังกฤษยอมให้เนปาลเป็นเอกราช แต่เนปาลต้องยอมยกดินแดนทางภาคตะวันตกของตนให้แก่บริษัทอังกฤษ ภายหลังจากที่พวกกุรข่ายอมจำนนต่ออังกฤษแล้ว พวกนี้ได้เปลี่ยนใจหันไปจงรักภักดีต่ออังกฤษ และสมัครเข้าเป็นทหารประจำการอยู่ในกองทัพอังกฤษ ปัจจุบันนี้กองทัพบกอังกฤษยังมีกองพันทหารกุรข่าประจำการอยู่ในกองทัพเหมือนเช่นเดิม

เฮสติงก์เช่นเดียวกับเวลส์ลีซึ่งภูมิใจในผลงานของเขามาก ทั้งนี้เพราะบริษัทสามารถขยายดินแดนในอินเดียออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในสมัยเฮสติง อาณาจักรมาราฐาซึ่งเคยเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่มีอำนาจมากที่สุดในบรรดาแว่นแคว้นชาวฮินดูได้ยอมอ่อนน้อมต่ออังกฤษ ปัญหาต่าง ๆ ที่เคยพิพาทขัดแย้งกันมาก็เริ่มสงบราบคาบ กล่าวได้ว่าในปี ๑๘๑๘ อำนาจของอังกฤษในอินเดียได้ขยายออกไปตั้งแต่ดินแดนทางใต้สุดจดทะเลขึ้นไปทางเหนือจนถึงแถบภูเขาหิมาลัย อย่างไรก็ตามยังมีอีก ๒ อาณาจักรที่เข้มแข็งซึ่งยังดำรงเอกราชอยู่ ได้แก่อาณาจักรพม่าซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกของแคว้นเบงกอล และอาณาจักรของชาวสิกข์ตั้งอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือทางแถบแม่น้ำสัตเลจ (Sutlej)

การปราบพวกสิกข์ ในระยะแรกอังกฤษกับชาวสิกข์ยังเป็นมิตรกันด้วยดี ผู้นำของชาวสิกข์ชื่อรันจิต สิงห์ (Ranjit Singh) ได้แสดงเป็นมิตรต่ออังกฤษจึงไม่มีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้น ภายหลังที่รันจิต สิงห์ถึงแก่กรรมไปแล้ว อำนาจการปกครองตกอยู่ใต้อำนาจของฝ่ายทหาร กำลังทหารสิกข์ขณะนั้นมีอยู่ประมาณ ๙๐,๐๐๐ คน จัดว่าเป็นทหารที่มีความสามารถสูง เพราะได้รับการฝึกอย่างดีจากนายทหารชาวยุโรป อาณาจักรสิกข์ต้องการจะขยายดินแดนของตนออกไปอีก ดังนั้นในปี ๑๘๔๕ กองทหารสิกข์ได้ยกออกจากดินแดนของตนเข้าโจมตีดินแดนของอังกฤษ

[illegible] ดำเนินไปประมาณ ๒ ปี คือตั้งแต่ปี ๑๘๔๕–๑๘๔๖ ซึ่งตรงกับสมัยของลอร์ด ฮาร์ดิง (Lord Hardinge) เป็นข้าหลวงใหญ่อังกฤษ ในช่วงแรกอังกฤษรบแพ้พวกสิกข์ แต่ในตอนหลังทหารอังกฤษเป็นฝ่ายชนะ พวกสิกข์ขอยอมสงบศึกที่ลาฮอร์ (Lahore) อังกฤษปลดผู้นำสิกข์ที่ต่อต้านอังกฤษออกจากตำแหน่ง และแต่งตั้งคนใหม่เข้าไปแทน นอกจากนั้น อังกฤษยังแต่งตั้งข้าหลวงชาวอังกฤษไปควบคุมการปกครองของพวกสิกข์อีกด้วย เหตุการณ์ในอาณาจักรสิกข์ยังไม่สงบลง ในปี ๑๘๔๘ กองทหารสิกข์ได้ก่อกบฏต่ออังกฤษ อังกฤษส่งทัพเข้าปราบกบฏจนราบคาบ และจัดการผนวกอาณาจักรสิกข์เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนอังกฤษในอินเดีย ดินแดนส่วนนี้เรียกกันว่าแคว้นปัญจาบ

สงครามกับพม่า ประเทศพม่านับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา พม่ามีราชวงศ์ที่เข้มแข็งปกครองอาณาจักร คือราชวงศ์อลองพญา มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาหลายองค์ กษัตริย์ของพม่าต้องการที่จะขยายดินแดนออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของพระองค์ จึงได้ส่งทหารบุกรุกเข้าไปยังที่ราบของแคว้นเบงกอล บุกเข้าไปถึงอาณาจักรอัสสัมในปี ๑๘๑๖ และในปี ๑๘๒๓ กองทัพพม่าก็ยกเข้าโจมตีแคว้นเบงกอลโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะยึดเมืองกัลกัตตาของอังกฤษ

การที่กองทหารพม่าได้รับชัยชนะในช่วงแรกของสงคราม เป็นเพราะอังกฤษมิได้ส่งทหารอังกฤษออกไปสู้รบ ทหารพม่าจึงสู้รบกับทหารพื้นเมืองซึ่งด้อยฝีมือกว่า เมื่อได้ชัยชนะ พม่าจึงเกิดฮึกเหิมพยายามที่จะบุกรุกต่อไปอีกเรื่อย ๆ ในปี ๑๘๒๔ ลอร์ด แอมเฮิสต์ข้าหลวงใหญ่อังกฤษขณะนั้น ได้ประกาศสงครามกับพม่าและได้ส่งกองทัพบกและกองทัพเรือเข้าโจมตีพม่า อังกฤษประสบความยากลำบากในการรบกับพม่า เนื่องจากบริเวณที่สู้รบกันนั้นเป็นป่าทึบยากแก่การโจมตี ในฤดูฝนฝนตกหนักการเคลื่อนทัพเป็นไปอย่างยากลำบาก ประกอบกับอังกฤษขาดแคลนยารักษาโรค ทำให้เกิดเป็นโรคระบาดในกองทัพ

สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าดำเนินไปอย่างยืดเยื้อ จนถึงปี ๑๘๒๕ อังกฤษจึงได้ชัยชนะโดยเด็ดขาด บังคับให้พม่าต้องยอมสงบศึกและลงนามในสนธิสัญญายันดาโบ (Yandabo) ๑๘๒๖ ตามสนธิสัญญาฉบับนี้ พม่าต้องยอมยกแคว้นอารกัน (Arakan) และตะนาวศรี (Tenasserim) ให้แก่อังกฤษ ทำให้บริษัทอังกฤษได้ดินแดนเพิ่มเติมขยายมาถึงอ่าวเบงกอล

เหตุการณ์ระหว่างพม่ากับอังกฤษสงบไปได้พักหนึ่ง จนถึงปี ๑๘๕๒ การพิพาทระหว่างพม่ากับอังกฤษก็เริ่มขึ้นอีก อังกฤษกล่าวหาว่าเจ้าหน้าที่พม่าไม่ให้ความเป็นธรรมแก่พ่อค้าอังกฤษ อังกฤษได้ยื่นประท้วงต่อรัฐบาลพม่าอย่างรุนแรง แต่รัฐบาลพม่ากลับทำเฉยเมย ลอร์ดดัลฮูซี (Lord Dalhousie) ข้าหลวงใหญ่อังกฤษ จึงส่งทหารเข้ายึดเมืองแปรและร่างกุ้ง กองทัพอังกฤษเข้ายึดดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ของพม่าทางแถบเมืองพะโค ส่วนทางภาคเหนือ มัณฑเลย์ยังเป็นอิสระอยู่ บริษัทอังกฤษได้เข้าควบคุมชายฝั่งทะวันออกของอ่าวเบงกอล ตั้งแต่มณฑลอัสสัมไปจนถึงคาบสมุทรมาเลย์ พม่าไม่สามารถติดต่อกับต่างประเทศโดยทางทะเลได้ การที่อังกฤษยึดร่างกุ้งได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่อังกฤษอย่างมากมาย เพราะร่างกุ้งเป็นศูนย์กลางของการค้าไม้สักและข้าว นับว่าเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญมากที่สุดบนฝั่งทะวันออก

ต่อมาอังกฤษได้ทำสงครามกับพม่าเป็นครั้งที่ ๓ ระหว่างปี ๑๘๘๕–๑๘๘๖ สงครามครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากพระเจ้าธีบอ กษัตริย์พม่าต้องการที่จะยึดดินแดนพม่าที่เสียไปให้แก่อังกฤษกลับคืนมา จึงหันไปสนิทสนมกับฝรั่งเศสเพื่อหวังดึงฝรั่งเศสมาถ่วงอำนาจกับอังกฤษ ทางฝ่ายอังกฤษก็ไม่พอใจพม่า เรื่องที่พม่าไม่ยอมแก้ไขสัญญาการค้า การที่พม่าหันไปสนิทสนมกับฝรั่งเศสยิ่งทำให้อังกฤษไม่ไว้ใจพม่า และที่สำคัญก็คือพม่ายกผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ฝรั่งเศสอย่างมากมาย ทำให้อังกฤษกลัวว่าฝรั่งเศสจะได้เปรียบมากกว่าตนและอาจจะหาทางขับอังกฤษออกไปจากพม่า

สงครามครั้งที่สาม ยังผลให้พม่าต้องสูญเสียดินแดนทั้งหมดคือภาคเหนือให้แก่อังกฤษ อังกฤษได้ประกาศผนวกพม่าทั้งหมดเป็นมณฑลหนึ่งของอินเดีย และล้มเลิกราชวงศ์พม่า พม่าจึงสูญเสียเอกราชอย่างสิ้นเชิง

การยึดครองแคว้นสินธ์ สงครามระหว่างอังกฤษกับชาวสิกข์ก็ดี สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าก็ดี อังกฤษมักจะอ้างเหตุผลว่า สิกข์กับพม่าก้าวร้าวต่ออังกฤษก่อน อังกฤษทนไม่ไหวจึงต้องปราบปราม ซึ่งนับว่าเป็นเหตุผลพอรับฟังได้บ้าง แต่ในกรณีที่อังกฤษรุกรานแคว้นสินธ์ไม่มีเหตุผลใด ๆ ที่จะต้องทำเช่นนั้น แต่เป็นเรื่องที่บริษัทอังกฤษต้องการจะรุกรานโดยตรง สาเหตุสำคัญที่อังกฤษต้องการครอบครองแคว้นสินธ์ เนื่องมาจากแคว้นสินธ์ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ นับว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่ง ประกอบกับเจ้าผู้ครองแคว้นสินธ์ไม่ยินยอมให้

บริษัทอังกฤษเข้ามามีอิทธิพลในแม่น้ำสินธุ อังกฤษประกาศสงครามกับแคว้นสินธ์โดยไม่มีเหตุผล เมื่อปี ๑๘๔๓ และได้รับชัยชนะจากสงครามอย่างง่ายดาย

การที่บริษัทอังกฤษสามารถขยายอาณาเขตในอินเดีย ได้อย่างกว้างขวางดังที่กล่าวมาในบทนี้ทั้งหมด สาเหตุสำคัญก็เนื่องมาจากการที่อินเดีย ไม่สามารถรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชาวพื้นเมืองรวมกันไม่ติดและไม่สามารถร่วมมือกันได้ นอกจากนั้นชาวอินเดียบางส่วนบางพวกยังหันไปร่วมมือกับอังกฤษปราบปรามแว่นแคว้นอินเดียด้วยกัน ประกอบกับรัฐบาลของจักรพรรดิมูฆัลอ่อนแอ ไร้ประสิทธิภาพในการควบคุมแว่นแคว้นต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้อังกฤษใช้เป็นข้ออ้างในการทำสงครามโดยอ้างว่าเพื่อเป็นการป้องกันตนเอง

โดยเหตุที่แว่นแคว้นต่าง ๆ ในอินเดียรบพุ่งกันเป็นประจำจนกลายเป็นเรื่องธรรมดา ดังนั้นการที่บริษัทอังกฤษรบพุ่งกับแว่นแคว้นต่าง ๆ ของอินเดีย ชาวอินเดียก็มองเห็นเป็นเรื่องธรรมดาเช่นเดียวกัน และเป็นเรื่องของแว่นแคว้นเหล่านั้นไม่ใช่เป็นเรื่องของคนในชาติกับคนต่างชาติกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือยังไม่มีความคิดในลักษณะชาตินิยมนั่นเอง จึงไม่คิดที่จะรวมพลังกันต่อสู้กับอังกฤษประการที่สำคัญก็คืออังกฤษครองความเป็นเจ้าทางทะเล อังกฤษสามารถขนส่งกำลังทหารและยุทธสัมภาระมาสนับสนุนการรบในอินเดียได้อย่างสะดวกสบาย โดยที่กองทหารเรืออินเดียสมรรถภาพเกินไปที่จะขัดขวางได้

เมื่อพิจารณาทางฝ่ายอังกฤษ ในระยะแรกที่อังกฤษเข้ามาตั้งหลักแหล่งในอินเดียนั้น อังกฤษมุ่งแต่เพียงสนใจทางด้านการค้า แต่เนื่องจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษมีอิทธิพลยิ่งใหญ่ในวงการรัฐบาลอังกฤษ จึงสามารถมีกำลังทหารติดตามมาคุ้มครองผลประโยชน์ในระยะแรกบริษัทอังกฤษยังใช้กำลังทหารในทางจำกัดเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ แต่เนื่องจากความอ่อนแอทางทหารของอินเดีย จึงทำให้กองทหารอังกฤษแม้จะมีอยู่น้อยแต่สามารถเอาชนะกองทัพใหญ่ชาวพื้นเมืองได้ บริษัทอังกฤษมองเห็นว่า การขยายอำนาจในอินเดียมิได้เป็นสิ่งที่ยากเย็นแต่ประการใด ทำให้นโยบายของบริษัทเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เกิดทัศนคติที่ว่า "จะรักษาผลประโยชน์ทางการค้า ก็จะต้องมีอำนาจทางการเมืองและการปกครองด้วย การแสวงหาอำนาจทางการเมืองและการปกครองที่รวดเร็วก็ต้องใช้วิธีการทางทหาร" การทหารกับการค้าจึงแยกกันไม่ออกด้วยประการดังกล่าวนี้

เชิงอรรถบทที่ ๔

๑. K.M. Panikkar *A Survey of Indian History* p. 186

๒. Ibid, pp. 180–182

๓. V.D. Mahajan *A History of India,* Vol. III, p. 6

๔. R.C. Majumdar *An Advance History of India* Vol. II, pp. 628–630

๕. Ibid, pp. 630–634

๖. Ibid, pp. 633–636

๗. K.M. Panikkar *op.cit.,* pp. 195–196

๘. Thomas Walter Wall Bank *India in the New Era* pp. 42–44

๙. V.D. Mahajan, *op.cit.,* pp. 11–12

๑๐. R.C. Majumdar, *op.cit.,* pp. 658–661

๑๑. V.D. Mahajan, *op.cit.,* p. 20

๑๒. R.C. Majumdar, *op.cit.,* pp. 668–671

๑๓. V.D. Mahajan, *op.cit.,* up. 66–67

๑๔. Ibid, pp. 68–69

๑๕. R.C. Majumdar, *op.cit.,* nn. 691–697

บทที่ ๕
ระบบการปกครองของอังกฤษในอินเดีย

เมื่อบริษัทอังกฤษเข้าปกครองแว่นแคว้นใด อังกฤษก็มิได้ล้มเลิกเจ้าผู้ครองแคว้นยังคงให้ดำรงตำแหน่งต่อไปอีก แต่บริษัทอังกฤษเป็นผู้อยู่เบื้องหลังในการควบคุมเจ้าผู้ครองแคว้น ซึ่งเป็นเสมือนหุ่นให้อังกฤษเชิด เจ้าผู้ครองแคว้นจะต้องจ่ายเงินให้แก่บริษัทอังกฤษในฐานะเป็นผู้คุ้มครอง บริษัทจึงมีฐานะร่ำรวยมั่นคง เป็นเหตุนำไปสู่การคอรัปชั่นและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของเจ้าหน้าที่บริษัท เจ้าหน้าที่บางคนร่ำรวยอย่างทันตาเห็นถ้าบังเอิญมีช่องทางในการเสี่ยงโชค ยกตัวอย่างเช่นโรเบิร์ต ไคลฟ์ ผู้มีชื่อเสียงในการรบกับฝรั่งเศส ได้รับเงินค่าของขวัญก้อนหนึ่งมีมูลค่าเกือบ ๓ แสนปอนด์ เมื่อไคลฟ์เดินทางกลับอังกฤษในปี ๑๗๖๐ เขากลับไปในฐานะที่เป็นเศรษฐีคนหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านั้นเขาเป็นผู้ที่ยากจนคนหนึ่ง

ผู้ปกครองแคว้นในอินเดียมักจะสมรู้ร่วมคิดกับเจ้าหน้าที่ของบริษัท ทั้งสองฝ่ายต่างก็เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เจ้าหน้าที่บริษัทสนับสนุนให้ผู้ปกครองแคว้นอยู่ในตำแหน่งต่อไป เจ้าผู้ครองแคว้นก็ให้ผลประโยชน์ตอบแทนแก่เจ้าหน้าที่บริษัทซึ่งสนับสนุนตน นอกจากนั้นพวกพ่อค้าชาวพื้นเมืองสมคบกับเจ้าหน้าที่บริษัทหลีกเลี่ยงการเสียภาษี ยกตัวอย่างเช่น เมื่อบริษัทอังกฤษได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียภาษี บริษัทจะขายสิทธิในการได้รับการยกเว้นภาษีนี้ให้แก่พ่อค้าอินเดียอีกต่อหนึ่ง ด้วยเหตุนี้พ่อค้าอินเดียจึงนิยมหลีกเลี่ยงการเสียภาษีโดยกระทำการค้าในนามบริษัทอังกฤษ เช่น เอาเรือพาณิชย์ของตนจดทะเบียนเป็นเรืออังกฤษ และชักธงอังกฤษ หรือพ่อค้าบางคนแต่งเครื่องแบบพนักงานบริษัทอังกฤษ บังคับให้ประชาชนชาวอินเดียซื้อสินค้าของตนในราคาแพงและให้ขายสินค้าแก่ตนในราคาถูก

คนงานชาวอินเดียของบริษัทอังกฤษ ได้รับอภิสิทธิ์ต่าง ๆ นานายิ่งกว่าชาวพื้นเมืองทั่วไป พวกนี้ยังมีความภูมิใจว่าตนยิ่งใหญ่เพราะมีอังกฤษคุ้มครอง จึงเที่ยวอวดเบ่งไปทั่วและกดขี่ประชาชน ทำให้ประชาชนเกลียดชังพวกนี้มากขึ้นเรื่อย ๆ

พวกพนักงานบริษัทเมื่อมาทำงานในอินเดียจนร่ำรวยมากพอควรแล้ว จึงเดินทางกลับประเทศอังกฤษ และไปเล่นการเมืองจนสามารถได้เป็นสมาชิกสภา บางคนอยู่ในอินเดียดำรงชีวิตแบบฟุ่งเฟือสุรุ่ยสุร่าย เมื่อกลับอังกฤษก็นำเอานิสัยนี้ติดตัวไปปฏิบัติในประเทศอังกฤษอีกด้วย

ขณะที่พนักงานบริษัทอังกฤษในแคว้นเบงกอลบางคนร่ำรวยอย่างมหาศาลนั้น กิจการของบริษัทกลับทรุดลงอย่างรวดเร็ว ในปี ๑๗๖๕ บริษัทได้ส่งโรเบิร์ต ไคลฟ์ เดินทางไปรับตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ที่เบงกอลเป็นครั้งที่สอง เมื่อไคลฟ์ไปถึงใหม่ ๆ เขาถึงกับปรารภว่าไม่มีการคอรัปชั่นที่ไหนซึ่งยิ่งใหญ่กว่าการคอรัปชั่นของพนักงานบริษัทอังกฤษในเบงกอล ไคลฟ์ตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหานี้ให้ได้ เขาจึงออกคำสั่งห้ามมิให้พนักงานของบริษัทรับสินบนจากผู้ปกครองอินเดีย และได้ไล่พนักงานบริษัทอังกฤษผู้ทุจริตออกจากตำแหน่งไปหลายคน

เกี่ยวกับการเก็บภาษีชาวอินเดีย ไคลฟ์ไม่ยอมให้บริษัทเป็นผู้เก็บโดยตรง แต่ให้ชาวอินเดียเป็นผู้เก็บ โดยบริษัทจะเป็นผู้ควบคุมอยู่เบื้องหลัง ไคลฟ์ถูกเรียกกลับอังกฤษในปี ๑๗๖๗ เมื่อเขากลับไปแล้วสถานการณ์ทางการเงินของบริษัทอังกฤษกลับทรุดหนักลงไปอีก การแย่งชิงผลประโยชน์ของบุคคลในบริษัทกระทำกันอย่างน่าอดสู ผลงานของไคลฟ์ที่ให้ชาวอินเดียเป็นผู้เก็บภาษีนั้นกลับไม่ได้ผล เนื่องจากพนักงานชาวอินเดียก็คอรัปชั่นด้วยและยังร่วมมือกับพนักงานชาวอังกฤษอีกด้วย

ขณะนั้นในอังกฤษได้มีนักปรัชญาทางเศรษฐศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งชื่อบรูคส์ อดัมส์ (Brooks Adams) ได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ The Law of Civilization and Decay ยืนยันว่าการที่อุตสาหกรรมของอังกฤษมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่นั้น เนื่องมาจากการที่อังกฤษสูบผลประโยชน์จากอินเดีย และเขายังแนะนำต่อไปว่าการที่จะให้เศรษฐกิจของอังกฤษเจริญรุ่งเรืองต่อไปเรื่อย ๆ นั้น จะต้องหาทางที่จะทำให้อินเดียได้ส่งสินค้าออกไปขายต่างประเทศให้มาก ๆ ขณะเดียวกันสั่งซื้อสินค้าเข้าอินเดียแต่น้อย

รัฐบาลอังกฤษเริ่มรับผิดชอบต่อการปกครองอินเดียมากขึ้น ระหว่างนี้

๑๗๗๒–๑๗๘๖ รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเริ่มเห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปดูแลสอดส่องการกระทำของบริษัทในอินเดีย สมาชิกรัฐสภาเริ่มถกเถียงถึงบทบาทของบริษัทซึ่งมีอำนาจอย่างกว้างขวาง และสามารถแสวงหาผลประโยชน์โดยปราศจากการรับผิดชอบ ความคิดในการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะของบริษัทดังกล่าว มีสาเหตุสำคัญอยู่ ๓ ประการคือ

๑. ผู้ถือหุ้นของบริษัทได้รับผลประโยชน์หรือส่วนแบ่งน้อยมาก จนแทบจะไม่ได้เลย เนื่องจากบริษัทประสบภาวะขาดทุนในระยะหลัง ๆ

๒. การที่บริษัทได้ขยายอำนาจโดยการสร้างจักรวรรดิของตนขึ้น และเข้าไปปกครองแบบถืออำนาจสิทธิ์ขาด

ในข้อนี้จะเห็นได้ว่า บริษัทอังกฤษมีอำนาจยิ่งใหญ่ประดุจอำนาจของรัฐบาลหนึ่งทีเดียว ดังเช่นบทบัญญัติของบริษัทได้ระบุว่า บริษัทสามารถมีสิทธิ์ที่จะประกาศสงครามหรือทำสัญญาสันติภาพได้ บริษัทมีอำนาจสูงสุดที่จะเข้าไปควบคุมบ้อม สถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนดินแดนที่บริษัทได้สร้างสมไว้ แม้ว่าในทางกฎหมาย รัฐสภาอังกฤษมีอำนาจที่จะดำเนินงานของบริษัทได้ แต่ในทางปฏิบัติ สภาไม่สามารถควบคุมการปฏิบัติงานของบริษัทได้เลย

๓. สาเหตุมาจากชาวอังกฤษบางส่วนเป็นผู้รักและสนใจในเรื่องมนุษยธรรม มองเห็นว่าบริษัทอังกฤษกดขี่เอารัดเอาเปรียบชาวพื้นเมืองอินเดียมากเกินไป จึงต่อต้านการกระทำของบริษัทอังกฤษ โดยการเรียกร้องให้บริษัทยกเลิกระบบการกดขี่ และให้ปฏิรูปอินเดียโดยคำนึงถึงมนุษยธรรม การเรียกร้องดังกล่าวได้เริ่มตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นไป

ในปี ๑๗๗๒ สภาอังกฤษได้จัดตั้งคณะกรรมการ ทั้งที่เป็นกรรมการลับกับกรรมการเปิดเผย เพื่อสอบสวนกิจการของบริษัท เนื่องจากกรรมการบางคนไม่ชอบไคลฟ์ ไคลฟ์จึงถูกสอบสวนในฐานะที่มีส่วนส่วนพัวพันกับการคอรัปชั่นของบริษัท ทำให้เขารู้สึกขมขื่นยิ่งนัก การถูกสอบสวนทำให้ฐานะของเขาตกต่ำถึงขีดสุด และมีความเสียใจอย่างยิ่ง ไคลฟ์ได้ฆ่าตัวตายเมื่อปี ๑๗๗๔

รัฐสภาพยายามยื่นมือเข้าไปควบคุมการทำงานของบริษัท ในปี ๑๗๗๓ รัฐสภาได้ออก พ.ร.บ. Regulating Act ตาม พ.ร.บ. นี้ได้แยกการค้าออกจากนโยบายปกครองของบริษัท ข้าหลวงใหญ่ของบริษัทที่เบงกอลจะเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารกิจการอินเดียทั้งหมดที่ขึ้นกับอังกฤษ นอกจากนั้นบริษัทอังกฤษจะต้องรับนโยบายจากรัฐบาลอังกฤษด้วย

นับเป็นก้าวแรกของรัฐบาลอังกฤษในการยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อควบคุมดูแลบริษัท พร้อมกันนั้นก็ได้แต่งตั้งวอร์เรน เฮสติง เป็นข้าหลวงใหญ่ในขณะที่บริษัทกำลังประสบปัญหาใกล้จะล้มละลาย รัฐบาลหวังที่จะให้เฮสติงปฏิรูปงานของบริษัทให้ก้าวหน้ามั่นคงโดยหลีกเลี่ยงการทำสงครามกับชาวอินเดียให้มากที่สุด

งานปฏิรูปบริษัทของเฮสติง เฮสติงประสบความสำเร็จในการปฏิรูประบบบริหารงานของบริษัทด้วยดี เขาสามารถดำเนินนโยบายโดยไม่ถูกต่อต้านจากผู้มีอำนาจของบริษัท เมื่อเขาพ้นหน้าที่ในอินเดียไปแล้ว ปรากฏว่าศูนย์กลางบริษัทที่เบงกอลตลอดจนสาขาของบริษัทที่มัทราส บอมเบย์ได้ร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีอำนาจยิ่งใหญ่ในอินเดีย ทั้ง ๆ ที่ก่อนเขามารับตำแหน่งมีปัญหามากมาย โดยเฉพาะปัญหาคอรัปชั่น และบริษัทมีลักษณะเป็นบริษัทการค้ามากกว่าเป็นบริษัทการเมือง

งานสำคัญอันดับแรกของเฮสติงก็คือการจัดรูปองค์กรใหม่ สองปีก่อนที่ พ.ร.บ. Regulating Act จะมีผลใช้บังคับ เขาก็สามารถปฏิรูประบบบริหารในเบงกอลได้เรียบร้อย เขาจัดการยกเลิกระบบการเก็บภาษีโดยให้ชาวอินเดียเป็นผู้เก็บในนามบริษัทอังกฤษ และตั้งให้ชาวอังกฤษเป็นผู้เก็บภาษีในระดับท้องถิ่น นับว่าเป็นการเริ่มระบบบริหารโดยชาวอังกฤษอย่างแท้จริงเป็นครั้งแรก ทางด้านการปฏิรูประบบการค้า เขาได้ประกาศยกเลิกสิทธิพิเศษที่ให้แก่เจ้าหน้าที่ของบริษัทในการประกอบการค้าขายส่วนตัว ปรับปรุงอัตราการเก็บภาษีสินค้าเสียใหม่โดยเก็บในอัตราเดียวกันคือ ๒$\frac{๑}{๒}$ เปอร์เซ็นต์ จัดตั้งสำนักงานศุลกากร กำหนดสินค้าที่ผูกขาดโดยบริษัท ได้แก่ เกลือ หมาก ยาสูบ

จุดมุ่งหมายในนโยบายของเฮสติงนั้น เขาต้องการสร้างระบบงานของบริษัทให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หลีกเลี่ยงการเข้าพัวพันกับปัญหาพิพาทต่าง ๆ ของแว่นแคว้นอินเดีย แต่เขาก็ยังเห็นความจำเป็นในการที่จะต้องให้ความคุ้มครองแก่รัฐบางรัฐที่มีผลประโยชน์ต่อบริษัท ในที่สุดเขาก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นในการที่จะต้องเข้าพัวพันกับปัญหาต่าง ๆ ของอินเดีย ตลอดจนเข้าร่วมสงคราม สาเหตุก็เนื่องมาจากการขยายอำนาจของมาราฐา และการทำสงครามกับฝรั่งเศสในดินแดนคาร์เนติค แต่เฮสติงได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเอาชนะสงคราม ด้วยวิธีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างเบงกอล มัทราส และบอมเบย์ซึ่งไม่เหมือนเมื่อก่อนซึ่งบริษัท

ทั้งสามแห่งต่างต่างอยู่และไม่ยอมร่วมมือกัน เฮสติงมีความเห็นว่า การปกป้องผลประโยชน์ของบริษัท จำเป็นจะต้องสร้างความแข็งแกร่งทั้งทางด้านการทหารและระบบบริหารงานของบริษัท เพราะเมื่อมีภัยจากการรุกรานของศัตรู บริษัทจะต้องต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว ทางเมืองแม่คือประเทศอังกฤษไม่สามารถช่วยเหลือได้ทัน ฉะนั้นผลงานของเขานับได้ว่าเป็นบุคคลแรกในการสร้างจักรภพของอังกฤษขึ้นในอินเดีย และเป็นผู้วางรากฐานของจักรภพดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เขาก็ยังถูกบางคนกล่าวหาว่าเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของอินเดีย เฮสติงดำรงตำแหน่งได้นาน ๑๓ ปี[๑]

การใช้กฎหมายเพื่อควบคุมบริษัท จากการที่เฮสติงเข้าไปพัวพันกับสงครามในอินเดียอีก ทั้งที่รัฐบาลก็ไม่เห็นด้วยกับวิธีการดังกล่าว ทางฝ่ายสมาชิกสภา ฯ ไม่พอใจการกระทำของเฮสติง ในปี ๑๗๘๑ สภา ฯ จึงตั้งคณะกรรมการสอบสวนการกระทำของบริษัท ต่อมาในปี ๑๗๘๓ สภา ฯ ได้ออกกฎหมายอีกฉบับหนึ่ง ความนี้ให้โอนความรับผิดชอบของบริษัททั้งหมดไปขึ้นกับพระมหากษัตริย์ พอถึงปี ๑๗๘๔ นายกรัฐมนตรีอังกฤษวิลเลียม พิตต์ (William Pitt) ได้เสนอกฎหมายฉบับหนึ่งมีชื่อว่า Pitt's India Act ตาม พ.ร.บ. ฉบับนี้ จะจัดตั้งคณะกรรมการควบคุม (Board of Control) ซึ่งจะทำหน้าที่ควบคุมกิจการของบริษัทอังกฤษในอินเดีย ทั้งทางด้านทหารและพลเรือน ตลอดจนรายได้ของบริษัท สำนักงานคณะกรรมการสังกัดอยู่ในกระทรวงต่างประเทศและอยู่ภายใต้การควบคุมของคณะรัฐมนตรี รัฐบาลจะเป็นผู้แต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ ส่วนกิจการทางด้านการค้านั้นก็ยังอยู่ในอำนาจและหน้าที่ของบริษัทเหมือนเช่นเดิม

จะเห็นได้ว่าตามกฎหมายฉบับนี้ รัฐบาลอังกฤษยังมิได้เข้าไปควบคุมกิจการบริษัทอังกฤษในอินเดียทั้งหมด รัฐบาลอังกฤษเป็นแต่เพียงขอมีส่วนในการควบคุมเท่านั้น แต่บริษัทก็ยังมีอำนาจในทางการค้า และยังมีอำนาจที่จะใช้กำลังทหารของบริษัทเข้าสู้รบกับชาวพื้นเมือง หรือเข้าไปปกครองชาวพื้นเมือง ผลต่อมาปรากฏว่ากฎหมายฉบับนี้ก็มิได้บังเกิดผลดังที่หวังไว้ ในความพยายามของรัฐบาลที่จะใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาความยุ่งเหยิงและการเสียชื่อเสียงของบริษัทอังกฤษในอินเดีย

ในระหว่างที่รัฐบาลอังกฤษพยายามที่จะเข้าไปควบคุมการทำงานของบริษัทอยู่นั้น สภาได้ลงมือสอบสวนการปฏิบัติงานของเฮสติง ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเขาละเมิดสัญญาที่บริษัททำไว้กับผู้

ปกครองอินเดีย เข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของแว่นแคว้นอินเดียซึ่งยังดำรงเอกราช ตลอดจนพัวพันกับการคอรัปชั่น การสอบสวนเฮสติงเริ่มดำเนินแต่ปี ๑๗๘๘ ไปจนถึง ๑๗๙๕ ในที่สุดข้อกล่าวหาของเขาก็ถูกยกฟ้อง เฮสติงจึงไม่มีความผิด

ลอร์ด คอร์นวอลลิส ได้รับการแต่งตั้งเป็นข้าหลวงใหญ่สืบแทนเฮสติงเมื่อปี ๑๗๘๖ คอร์นวอลลิสได้รับความสำเร็จด้วยดีจากการปฏิบัติหน้าที่ เขาเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์และได้ปรับปรุงการบริหารงานของบริษัทจนได้รับผลดี ปราบปรามการคอรัปชั่นและการแสวงผลประโยชน์ส่วนตัวของพนักงานบริษัท ทำให้ชื่อเสียงของบริษัทดีขึ้น กล่าวได้ว่า คอร์นวอลลิสเป็นผู้วางรากฐานการบริหารงานของบริษัทตามแบบสมัยใหม่ ซึ่งต่อมาระบบการบริหารงานของเขาได้รับการพัฒนาดีขึ้นเรื่อย ๆในต้นศตวรรษที่ ๑๙[๒]

ในปี ๑๗๙๓ มีการจัดตั้งนิคมถาวรในเบงกอล ในนิคมนี้ราชาที่ดินใหญ่ ๆ ซึ่งเรียกกันว่า ซามินดาร์ (Zamindar) หรือตัวแทนเก็บภาษีมีสิทธิที่จะได้รับค่านายหน้าในการเก็บภาษีในเบงกอล นิคมนี้มีลักษณะ "ถาวร" ก็เพราะว่าได้มีการกำหนดจำนวนภาษีที่จะต้องเก็บให้ได้และจะไม่มีการขึ้นภาษีอีก แม้ว่ามูลค่าของที่ดินจะสูงขึ้นก็ตาม ในปีต่อมาปรากฏว่ามูลค่าของที่ดินได้สูงขึ้นทำให้พวกซามินดาร์ร่ำรวยขึ้นเป็นอันมาก จึงก่อให้เกิดอภิชนราชาที่ดินขึ้นมากมาย และพวกนี้ต่อมาก็ได้กลายเป็นผู้ประกอบการชาวพื้นเมืองที่ทำการลงทุนในธุรกิจอุตสาหกรรม การคลังและการพาณิชย์[๓]

เกี่ยวกับเรื่อง ซามินดาร์ นี้ วอลแบงค์ (Wallbank) ได้ให้ความเห็นว่า "มักจะมีการโต้เถียงกันเกี่ยวกับจักรวรรดินิยมอังกฤษว่า นอกจากจะกีดกันอุตสาหกรรมอินเดียแล้วยังมีการสร้างกำแพงภาษีขึ้นเพื่อทำลายอุตสาหกรรมของอินเดียอีกด้วย การตั้งพวกราชาที่ดิน (land lord) จึงเป็นเส้มือนกาฝากของชนชั้นใหม่ที่เรียกว่า ซามินดาร์และพวกนี้เองได้ขูดรีดเก็บภาษีชาวอินเดียอย่างหนัก"[๔]

การตั้งราชาที่ดินจึงน่าจะเป็นนโยบายอย่างหนึ่งของอังกฤษ ที่ไม่ต้องการเข้าไปยุ่งในเรื่องการเก็บภาษีโดยตรง เพราะต้องเสี่ยงต่อการถูกโจมตีกล่าวหาว่าอังกฤษเข้ามากอบโกยผลประโยชน์และอาจจะมีปฏิกิริยาต่อต้านจากชาวอินเดียก็ได้ ดังนั้นการที่อังกฤษยืมมือชาวอินเดียเก็บภาษีชาวอินเดียด้วยกันเองจึงเป็นวิธีที่สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก

ในระยะต้นศตวรรษที่ ๑๙ อังกฤษได้ทำสัญญากับเจ้าผู้ครองนครอินเดียแคว้นต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก และได้มีการตกลงทำหนังสือสัญญากัน ข้อความในหนังสือสัญญาโดยส่วนใหญ่จะแสดงความเป็นมิตรต่อกันระหว่างมหาราชากับบริษัท และมักจะระบุไว้ว่ามิตรและศัตรูของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะถือว่าเป็นมิตรและศัตรูของทั้งสองฝ่าย จากสัญญาเหล่านี้เองเป็นเหตุให้อังกฤษได้ดินแดนของอินเดียเพิ่มเติมอีก เพราะสามารถเข้าไปแทรกแซงในเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกโดยการอ้างปฏิบัติตามสัญญา[๕]

ในปี ๑๘๑๓ อังกฤษได้ออกพระราชบัญญัติที่สำคัญฉบับหนึ่งเรียกว่า Charter Act Michael Edwardes ได้กล่าววิจารณ์ Charter Act ว่า "ถึงแม้ Charter Act ๑๘๑๓ จะเปิดโอกาสให้อินเดียทำการค้าส่วนตัวได้ แต่ว่าข้อจำกัดบางอย่างยังคงมีอยู่จนกระทั่งได้มีการยกเลิกกิจการของบริษัทอินเดียตะวันออกในปี ๑๘๓๓ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ทำอุตสาหกรรมพื้นเมืองได้อย่างเสรี สินค้าออกประเภทผ้าฝ้ายของอินเดียลดลง หลังจากปี ๑๘๑๕ ในขณะเดียวกันสินค้าเข้าประเภทเสื้อผ้าทอด้วยเครื่องจักรส่งมาจากอังกฤษ ก็เข้ามาตีตลาดสินค้าผ้าฝ้ายในอินเดียอย่างย่อยยับเนื่องจากราคาถูกกว่า ดังนั้นจึงเท่ากับเป็นการทำลายอุตสาหกรรมผ้าฝ้ายพื้นเมืองซึ่งทำด้วยมือ ผลิตได้ช้าและราคาสูง"[๖]

การที่อังกฤษเป็นผู้ทำลายอุตสาหกรรมผ้าฝ้ายของชาวพื้นเมือง ซึ่งเคยมีชื่อเสียงมาแต่อดีตให้ย่อยยับลงจึงเป็นเรื่องที่ชาวอินเดียโกรธแค้นอังกฤษมากและไม่ยอมที่จะลืมเรื่องนี้ได้ง่าย ๆ

สมัยลอร์ดวิลเลียม เบนทิงค์ (Lord William Bentinck, 1828–1835) ในสมัยลอร์ดวิลเลียม เบนทิงค์เป็นข้าหลวงใหญ่ เขาได้ปฏิรูปอินเดียให้ก้าวหน้าอยู่หลายประการ และในสมัยนั้นได้ออก พ.ร.บ. หลายฉบับเพื่อเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปอินเดีย ในปี ๑๘๓๓ รัฐสภาอังกฤษได้แก้ไขพ.ร.บ. Charter Act พ.ร.บ. ฉบับนี้เปิดโอกาสให้รัฐบาลอังกฤษได้เข้าไปควบคุมบริษัทใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น เช่นกำหนดเกี่ยวกับหนี้สินต่าง ๆ ของบริษัทถูกโอนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรายรับรายจ่ายของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ให้นำเงินทุนของบริษัทคืนให้แก่ผู้ถือหุ้น พ.ร.บ. Charter 1833เป็น พ.ร.บ. ปฏิรูปอินเดียอย่างขนานใหญ่ กล่าวคือปฏิรูปทั้งทางด้านบริหารและปรับปรุงตำแหน่งต่าง ๆ เปิดโอกาสให้บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถได้มีโอกาสเข้ารับราชการโดยไม่จำกัดว่าจะเป็นชาวอังกฤษหรือชาวอินเดีย[๗]

เบนทิงค์ปฏิรูปงานที่สำคัญหลายอย่างเช่น การประกาศยกเลิกพิธีสตี (sati) หรือสัตตี (suttee) ซึ่งเป็นพิธีหญิงม่ายสามีตาย จะกระโดดเข้ากองไฟในวันทำพิธีเผาศพสามีตายไปด้วย เป็นประเพณีของชาวฮินดูซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อแน่นถึงความซื่อสัตย์ของภรรยาที่มีต่อสามี นิยมทำกันมากในแคว้นเบงกอล ดังสถิติระหว่างปี ๑๘๑๘–๑๘๒๖ มีหญิงม่ายกระโดดเข้ากองไฟตายตามสามีไป ๖๐๐ คน แม้ว่าเบนทิงค์จะประกาศว่าพิธีสตีเป็นพิธีผิดกฎหมาย แต่อังกฤษก็ไม่สามารถควบคุมได้ ยังมีผู้แอบลักลอบกระทำอยู่เรื่อย ๆ ดังเช่นในปี ๑๘๔๔ ในงานเผาศพหัวหน้าชาวสิกข์ผู้หนึ่ง ปรากฏว่าภรรยาของเขา ๑๐ คน และอนุภรรยาอีก ๓๐๐ คน ได้กระโดดเข้ากองไฟตายตามสามีไปจนหมดสิ้น

เบนทิงค์สั่งปราบพวกสมาคมลับซึ่งเรียกว่าสมาคมธาจิ (Thagi) หรือธักส์ (Thugs) พวกนี้บูชาเจ้าแม่กาลี (Kali) โดยแอบดักจับคนไปบูชายันต์ พวกโจรมักจะแอบซุ่มอยู่ตามทางหลวงใหญ่ ๆ เมื่อผู้เคราะห์ร้ายเดินผ่านพวกโจรจะใช้บ่วงรัดคอจนตาย แล้วนำศพไปบูชายันต์ เบนทิงค์สั่งปราบอย่างรุนแรง จับพวกสมาชิกของสมาคมธาจิไปประหารชีวิตเสียหลายคน สมาคมลับนี้จึงสลายตัวไปในที่สุด

ปัญหาสังคมอีกเรื่องหนึ่งที่เบนทิงค์ลงมือแก้ไข ก็คือเรื่องที่ชาวอินเดียผู้ยากจนมักจะฆ่าทารกหญิง ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าประเพณีอันมีมาแต่เก่าแก่ของอินเดีย หญิงจะต้องเป็นผู้เสียค่าสินสอดทองหมั้นให้แก่ชาย ฉะนั้นพ่อแม่ที่ยากจนก็กลัวว่าถ้าตนมีลูกสาวมาก จะไม่มีเงินให้ลูกสาวเสียค่าสินสอดทองหมั้น ลูกสาวก็จะไม่มีโอกาสแต่งงาน และถ้าหญิงใดไม่ได้แต่งงานแล้ว จะถูกเหยียดหยามจากสังคม เพื่อเป็นการตัดปัญหาดังกล่าว ก็เลยใช้วิธีฆ่าทารกหญิงตั้งแต่แรกเกิด ทางการอังกฤษจึงแก้ปัญหาโดยให้รางวัลแก่ครอบครัวที่ไม่ได้ฆ่าทารก หรือไม่ก็จัดหาเงินทุนมอบให้แก่หญิงที่ไม่สามารถแต่งงานได้อันเนื่องมาจากไม่มีเงินค่าสินสอดทองหมั้น

เบนทิงค์ประกาศใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางทางด้านการศึกษาเมื่อปี ๑๘๓๕ โดยอ้างเหตุผลว่าเพื่อที่จะได้ให้ชาวอินเดียได้ศึกษาวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เหมือนชาวยุโรป เขาได้ประกาศห้ามกระทำพิธีทารุณโหดร้าย ให้เสรีแก่ประชาชนในการแสดงความคิดเห็น สนับสนุนและยกฐานะประชาชนทั้งทางด้านศีลธรรมและความรู้สึกนึกคิด จึงกล่าวได้ว่าเบนทิงค์เป็นนักปกครองแบบสมัยใหม่คนแรกของอินเดีย

สมัยลอร์ดดัลฮูซี (Lord Dalhousie 1848–1856) ดัลฮูซีเป็นข้าหลวงใหญ่ผู้มีความ

สามารถคนหนึ่ง เขาได้ปรับปรุงระบบงานของบริษัทให้มีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น ได้สร้างถนนหลวงสายสำคัญสายหนึ่งเรียกว่า Grand Trunk เชื่อมระหว่างเปศวรกับกัลกัตตา สมัยนี้มักมีการปฏิรูปอินเดียแบบสมัยใหม่หลายอย่าง เช่นการจัดสร้างท่าเรือ การจัดตั้งไปรษณีย์โทรเลข ปรับปรุงการชลประทาน การวางรากฐานระบอบการศึกษาของชาติ

ดัลฮูซีมีความเชื่อมั่นว่า ถ้าหากอังกฤษได้เข้าปกครองแว่นแคว้นซึ่งมีเจ้าผู้ครองแคว้นปกครองอยู่นั้น ถ้าหากเข้าปกครองโดยตรง จะทำให้ระบบการปกครองดีขึ้นมากทีเดียว ดังนั้นเขาจึงพยายามทุกทางที่จะผนวกแคว้นต่าง ๆ ให้อยู่ภายใต้การปกครองขององอังกฤษให้หมดโดยไม่รอช้า ดัลฮูซีก็จัดการผนวกแคว้นนาคปุระ อูธ และแคว้นเล็ก ๆ อีกหลายแคว้นเข้าไปอยู่ใต้การปกครองขององังกฤษ[๘]

การกบฏของชาวอินเดียครั้งใหญ่ (The Indian Mutiny)

การกบฏของชาวอินเดียครั้งใหญ่ได้เกิดขึ้นเมื่อปี ๑๘๕๗ ตรงกับสมัย ลอร์ด แคนนิง (Lord Canning) เป็นข้าหลวงใหญ่ เหตุการณ์ครั้งนี้นับว่าเป็นเหตุการณ์ที่ร้ายแรง ก่อให้เกิดความเสียหายแก่อังกฤษอย่างใหญ่หลวง และนำไปสู่การปฏิรูประบบการปกครองในอินเดียครั้งใหญ่

สาเหตุของการกบฏ สาเหตุของการกบฏมาจากปัญหาที่ซับซ้อนของชาวพื้นเมืองที่ต้องการจะต่อต้านอิทธิพลของตะวันตก นับเป็นเวลา ๑ ศตวรรษที่ชาวอินเดียได้รับผลกระทบจากอารยธรรมตะวันตกโดยอังกฤษเป็นผู้หยิบยื่นให้ สมัยที่ชาวอินเดียได้รับผลกระทบที่รุนแรงที่สุดก็คือสมัยดัลฮูซีเป็นข้าหลวงใหญ่ ทั้งนี้เป็นเพราะดัลฮูซีพยายามเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวอินเดีย ทำให้ชาวอินเดียไม่พอใจอังกฤษ

มูลเหตุมาจากเจ้าผู้ครองแคว้นอินเดียไม่พอใจอังกฤษ เนื่องจากดินแดนที่อังกฤษเข้าปกครอง พวกเจ้าผู้ครองแคว้นต้องสูญเสียที่ดินให้แก่อังกฤษ ทำให้เสียผลประโยชน์ไปเป็นอันมาก[๙] นอกจากนั้นยังมีข่าวแพร่สะพัดไปอย่างกว้างขวางว่า แคนนิงจะบังคับให้ชาวอินเดียเลิกนับถือลัทธิฮินดูและให้ถือคริสต์แทน พวกมิชชันนารีมักจะดูหมิ่นเหยียดหยามลัทธิฮินดู รวมไปถึงพวกข้าราชการอังกฤษก็ชอบเหยียดหยามวัฒนธรรมของชาวฮินดู

อังกฤษประกาศห้ามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชาวอินเดียทำกันมานาน เช่นห้ามทำพิธีสตี ห้ามฆ่าทารกหญิง ฯลฯ ซึ่งชาวอินเดียก็ไม่เข้าใจว่าทำไมถึงต้องมาห้ามพวกตน

จุดระเบิดแห่งความไม่พอใจอย่างรุนแรงได้เริ่มต้นที่กองทหารซีปอยในแคว้น เบงกอล

(Bengal Sepoy Army) ทหารส่วนใหญ่ที่ประจำการในกองทัพนี้เป็นพวกที่อยู่ในวรรณะสูง เมื่อถูกส่งไปรบยังชายแดนอินเดียแถบอัฟกานิสถาน ได้สร้างความไม่พอใจแก่กองทหารซีปอยเป็นอย่างมาก เพราะในการรบนั้นอังกฤษไม่ยอมให้มีการแบ่งชั้นวรรณะในกองทัพ

กองทหารซีปอยไม่ยอมเชื่อฝีมือนายทหารอังกฤษซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของตน เพราะในสงครามอัฟกัน (Afghan War, 1839–1842) ทหารอังกฤษได้รับความเสียหายอย่างหนัก การที่นายทหารอังกฤษไม่ค่อยจะมีสมรรถภาพมากนัก ก็เนื่องมาจากบรรดานายทัพนายกองมักจะเป็นคนเก่า ๆ ยกตัวอย่างเช่นนายทหารยศนายพลมีอายุถัวเฉลี่ยประมาณ ๗๐ ปี ยศนายพันเอกอายุถัวเฉลี่ยประมาณ ๖๐ ปี และยศร้อยเอกถัวเฉลี่ยประมาณ ๕๐ ปี และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ในขณะที่กองทหารซีปอยมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง ๒ แสนกว่าคน แต่นายทหารอังกฤษที่เป็นผู้บังคับบัญชากลับเพิ่มขึ้นจำนวนน้อยไม่พอสัดส่วนกัน

ความจริงแล้ว กองทหารซีปอย ได้แสดงความไม่พอใจอังกฤษ และได้ลุกฮือขึ้นต่อต้านอังกฤษในบางครั้งบางคราวเริ่มมาตั้งแต่ปี ๑๘๐๖ และเกิดขึ้นเรื่อยมาหลายครั้ง แต่เหตุการณ์ไม่รุนแรงเหมือนเช่นปี ๑๘๕๗

สาเหตุปัจจุบันของการกบฏครั้งใหญ่ก็เนื่องมาจากว่า อังกฤษได้นำปืนเล็กยาวแบบใหม่มาใช้ในกองทัพ แต่ลูกปืนที่ใช้ยิงนั้นบรรจุอยู่ในปลอกลูกปืนซึ่งห้มลูกปืนไว้เพื่อกันความชื้น ฉะนั้นเวลาจะใช้ลูกปืน ก็จะต้องใช้ปากกัดส่วนท้ายของปลอกลูกปืนแล้วจึงนำลูกปืนไปใช้ยิงได้ ในเดือนมกราคม ๑๘๕๗ ได้เกิดข่าวลือแพร่สะพัดในหมู่ทหารซีปอยว่า ส่วนที่จะต้องใช้ปากกัดนั้นชุบด้วยไขโคและมันหมู เมื่อข่าวนี้กระจายออกไปอย่างรวดเร็ว ยังความแค้นเคืองแก่ทหารฮินดูและมุสลิมยิ่งนัก เพราะการชุบด้วยไขโคเป็นการเหยียดหยามลัทธิฮินดู เนื่องจากชาวฮินดูนับถือวัว ขณะเดียวกันทหารมุสลิมก็โกรธแค้นการชุบด้วยน้ำมันหมู เนื่องจากชาวมุสลิมรังเกียจหมู

ความจริงแล้ว ลูกปืนแบบใหม่นี้ผลิตมาจากประเทศอังกฤษ ไม่ได้ชุบด้วยไขโคหรือมันหมูอย่างที่เข้าใจ แต่ชุบด้วยไขแกะ พวกนายทหารอังกฤษก็มีความบกพร่องอย่างมากที่ไม่สามารถทำความเข้าใจกับทหารซีปอย ซึ่งปฏิเสธไม่ยอมใช้ลูกปืนอังกฤษ เหตุการณ์ได้เลวร้ายถึงจุดระเบิดเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๑๘๕๗ ที่มีรัต (Meerut) ไม่ห่างจากนครเดลฮีเท่าใดนัก กองทหารซีปอยปฏิเสธไม่ยอมใช้ลูกปืนแบบใหม่ ทหารอังกฤษจับทหารซีปอยที่ก่อกบฏ

กระเดื่องส่งฟ้องศาลทหาร ศาลทหารตัดสินจำคุกคนละ ๑๐ ปี ถัดต่อมาอีก ๓ วัน ทหารซีปอย ก็ลุกฮือขึ้นฆ่าทหารอังกฤษ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของตน จากนั้นก็เข้ายึดกรุงเดลฮี ประกาศสถาปนาฟื้นฟูราชวงศ์มุฆัลขึ้นมาอีก ชาวยุโรปในกรุงเดลฮีมีอยู่ประมาณ ๕๐ คน หนีไม่ทันจึงถูกพวกกบฏฆ่าตาย

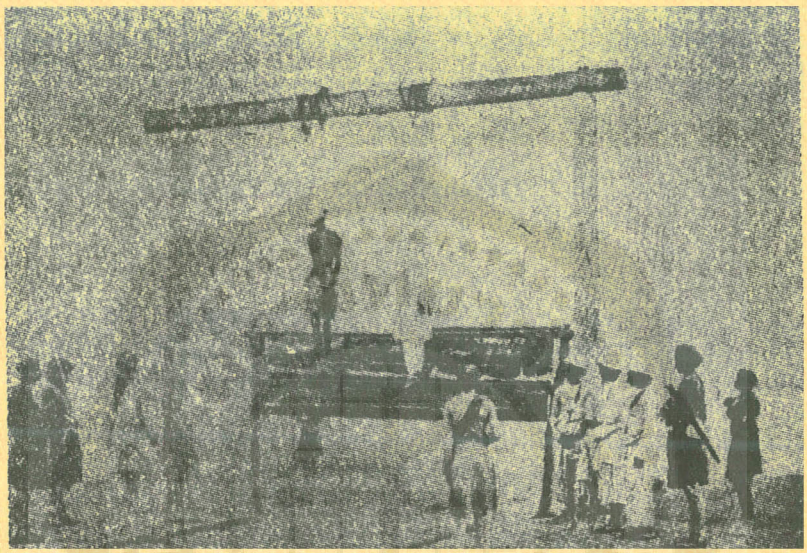

พวกกบฏซีปอยเป็นฝ่ายพ่ายแพ้จึงถูกอังกฤษจับประหารชีวิตด้วยการแขวนคอ /

การสู้รบระหว่างทหารอังกฤษกับทหารซีปอยดำเนินไปอย่างดุเดือด ในระยะแรกกองทหารอังกฤษยังตั้งตัวไม่ติดและไม่สามารถให้ความคุ้มครองชาวอังกฤษได้อย่างทั่วถึง จึงถูกพวกกบฏฆ่าตายไปจำนวนมากมาย รวมไปถึงพวกชาวอินเดียที่ร่วมมือกับอังกฤษก็ถูกฆ่าไปด้วย การสู้รบดำเนินไปได้ประมาณ ๑ ปี พวกกบฏเริ่มเป็นฝ่ายพ่ายแพ้เนื่องจากคุมกันไม่ติดและขาดผู้นำที่เข้มแข็งซึ่งมีความสามารถในการบังคับบัญชาอย่างแท้จริง ในที่สุดอังกฤษก็สามารถปราบกบฏซีปอยได้อย่างเด็ดขาด การที่อังกฤษประสบชัยชนะ เนื่องจากสาเหตุดังต่อไปนี้

๑. การกบฏที่เกิดขึ้นเป็นกบฏที่ก่อการในบางแคว้นเท่านั้น ชาวอินเดียส่วนใหญ่มิได้ร่วม บางแคว้นเช่นแคว้นสินธ์ แคว้นราชปูตยังมีความจงรักภักดีต่ออังกฤษอยู่

๒. บรรดาเจ้าผู้ครองแคว้นต่าง ๆ อยู่ห่างไกลกัน และอยู่ห่างจากจุดศูนย์กลางของการกบฏจึงไม่อาจร่วมมือกันได้

๓. ผู้นำในการก่อกบฏมีฐานะยากจน การลุกฮือขึ้นต่อสู้กับอังกฤษมิได้มีการวางแผนล่วงหน้าอย่างรัดกุมและรอบคอบ

๔. ทหารอังกฤษได้ต่อสู้กับพวกกบฏอย่างกล้าหาญและไม่ยอมท้อถอย

การกบฏครั้งใหญ่ของทหารซีปอยคราวนี้ นักประวัติศาสตร์ต่างพากันถกเถียงกันว่าเป็นการต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดียหรือไม่ ผู้มีชื่อเสียงบางท่านเช่นศรีเนรูห์ ได้แสดงความคิดเห็นว่าไม่ใช่เป็นการกบฏธรรมดา แต่เป็นการปฏิวัติที่แพร่ขยายไปอย่างรวดเร็ว เป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้เพื่อเอกราช

ถ้าจะวิเคราะห์กันอย่างเป็นกลางโดยพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายในการก่อกบฏแล้ว เราจะเห็นว่ายังมิได้รวมตัวกันเป็นองค์กรชาตินิยมอย่างแท้จริง จึงกล่าวได้ว่าการกบฏของทหารซีปอยยังมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเอกราชของอินเดีย ความคิดชาตินิยมของชาวอินเดียอย่างแท้จริงนั้นได้เริ่มขึ้นหลังปี ค.ศ. ๑๘๗๐ ไปแล้ว

ผลจากการก่อกบฏครั้งใหญ่ของทหารซีปอยในปี ๑๘๕๗ ได้ก่อให้เกิดผลที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือ เป็นการสิ้นสุดอำนาจของบริษัทอินเดียตะวันออกในอินเดีย ทั้งนี้เนื่องมาจาก จอห์น ซยูเอิท มิลล์ (John Stuart Mill) ได้เสนอ พ.ร.บ. ฉบับหนึ่งเข้าสู่สภามีชื่อว่า Act for the Better Goverment in India พ.ร.บ. ได้ผ่านสภาเมื่อเดือนสิงหาคม ๑๘๕๘ จากนั้นไป อินเดียได้ กลายเป็นส่วนหนึ่ง ของจักรวรรดิ อังกฤษโดยรัฐบาลอังกฤษได้เข้าควบคุมโดยตรง ผลการเกิดกบฏอีกประการหนึ่งก็คือนับแต่นั้นมารัฐบาลอังกฤษได้กลัวเหตุการณ์จะเกิดซ้ำขึ้นอีก ทำให้ชาวอังกฤษบางคนเชื่อว่าการที่อังกฤษปฏิรูปอินเดียและให้เสรีแก่ชาวอินเดียมากเกินไปทำให้ชาวอินเดียลุกฮือขึ้นก่อกบฏต่ออังกฤษ เป็นเหตุทำให้รัฐบาลอังกฤษปกครองอินเดียเข้มงวดยิ่งขึ้น อังกฤษไม่กล้าเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวฮินดูอย่างรวดเร็วเหมือนก่อน คงมุ่งรักษาสถานการณ์เดิมมากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลง

การปฏิรูปอินเดียไปสู่สมัยใหม่

สี่สิบปีภายหลังจากเกิดเหตุการณ์การกบฏครั้งใหญ่ของทหารซีปอย อังกฤษได้แผ่ขยายจักรวรรดิของตนในอินเดียอย่างเต็มที่ ในระยะนั้นฝรั่งชาติตะวันตกมักจะอ้างกันอยู่เสมอ ๆ ว่าเป็นภาระหน้าที่ของชนผิวขาว (White Man s' Burden) ที่ควรเข้าไปสร้างความเจริญให้แก่ดินแดนด้อยพัฒนา ข้ออ้างนี้พวกฝรั่งมักจะอ้างเพื่อเข้าไปยึดครองและกอบโกยผลประโยชน์จาก

ประเทศในเอเชียแอฟริกาจนกลายเป็นอาณานิคมของฝรั่งไปในที่สุด

อังกฤษเป็นประเทศจักรวรรดินิยมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในขณะนั้น จนมีคำพังเพยกล่าวว่า "พระอาทิตย์ไม่มีวันตกดินในจักรวรรดิของอังกฤษ" ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิอังกฤษว่าใหญ่โตเพียงใด สมัยที่อังกฤษดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบจักรวรรดินิยมสูงสุดก็คือสมัยของดิสเรลี (Disraeli) เป็นนายกรัฐมนตรี นโยบายที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจักรวรรดินิยมของท่านผู้นี้ประการหนึ่งก็คือ การประกาศว่าสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียกษัตริย์แห่งอังกฤษทรงเป็นจักรพรรดินีของอินเดียด้วย (Victoria Queen Empress of India)

การที่อังกฤษเข้าปกครองอินเดีย นับว่าได้สร้างประโยชน์ให้แก่ชาวอินเดียมากอยู่เหมือนกัน ดังจะได้กล่าวถึงผลงานทางด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทางด้านกฎหมาย อังกฤษได้นำกฎหมายมาใช้เพื่อสร้างความสงบสุขแก่สังคมของอินเดีย ตลอดจนช่วยปราบโจรผู้ร้ายที่สร้างความเดือดร้อนจนราบคาบ อังกฤษได้ปฏิรูปกฎหมายของอินเดียเป็นการใหญ่ เพราะกฎหมายเดิมของชาวอินเดีย เป็นกฎหมายที่วางอยู่บนรากฐานของความสัมพันธ์ในครอบครัว ทำให้ชาวฮินดูกับชาวมุสลิมแตกแยกกันอย่างรุนแรง กฎหมายเดิมของชาวอินเดียไม่มีกระบวนการที่สร้างความยุติธรรม อังกฤษได้ปรับปรุงกฎหมายของชาวอินเดียเสียใหม่ โดยแยกกฎหมายที่ใช้สำหรับชาวอินเดียประเภทหนึ่ง และกฎหมายที่ใช้กับชาวมุสลิมอีกประเภทหนึ่ง อย่างไรก็ตามการปรับปรุงกฎหมายอินเดีย อังกฤษยังต้องคำนึงถึงขนบธรรมเนียมและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนชาวอินเดีย กฎหมายที่สำคัญ ๆ มีอยู่หลายฉบับ เช่น กฎหมายอาญา ซึ่งมีชื่อเรียกว่า Indian Penal Code กฎหมายฉบับนี้มีผลใช้บังคับตั้งแต่ปี ๑๘๖๒ เป็นต้นไป อังกฤษมีนโยบายที่จะปรับปรุงกฎหมายให้เกิดความเสมอภาคแก่ชาวอินเดีย โดยไม่คำนึงถึงการแบ่งชั้นวรรณะ

การเลิกทาส อังกฤษพยายามเลิกทาสในอินเดียให้หมดสิ้น ในสมัยคอร์นวอลลิสเป็นข้าหลวงใหญ่ คอร์นวอลลิสได้ประกาศห้ามค้าทาสตั้งแต่ปี ๑๗๘๙[๑๐] ในปี ๑๘๓๓ อังกฤษเริ่มนโยบายเลิกทาส ซึ่งขณะนั้นอินเดียมีทาสอยู่ประมาณ ๙ ล้านคน ในปี ๑๘๔๓ ศาลไม่ยอมรับรู้ฐานะของความเป็นทาส ในปี ๑๘๖๐ อังกฤษประกาศห้ามการมีทาสอย่างเด็ดขาด ผู้ใดยังมีทาสอยู่ในครอบครองถือว่าผิดกฎหมายอาญา

การปกครอง ในตอนปลายศตวรรษที่ ๑๙ อังกฤษได้ก้าวไปสู่การปฏิรูปครั้งสำคัญ

คือการที่มีนโยบายส่งเสริมให้ชาวอินเดียได้ปกครองตนเอง ขั้นแรกส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้จักปกครองตนเอง นโยบายดังกล่าวนี้ได้เริ่มขึ้นในสมัยของลอร์ด ริปปอน (Rippon) ข้าหลวงใหญ่และอุปราช (Governor- General and Viceroy) อังกฤษประจำอินเดียระหว่างปี ๑๘๘๐–๑๘๘๔[๑๑]

ริปปอนดำเนินการขั้นแรกที่จะให้ท้องถิ่นได้ปกครองตนเอง โดยการประกาศใช้พ.ร.บ. จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจังหวัด โดยให้ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้เลือก มีการจัดตั้งคณะบริหารเทศบาลเมืองต่าง ๆ นอกจากนั้นริปปอนยังมีนโยบายที่จะให้บุคคลซึ่งมิได้เป็นข้าราชการมีส่วนร่วมในการปกครอง โดยได้รับสิทธิ์เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติของแคว้นและสภาข้าหลวงใหญ่ (Council of the Governor- General) ในที่สุดสภาได้ผ่าน พ.ร.บ. Indian Councils Act ในปี ๑๘๙๒ กำหนดให้คณะกรรมการตำบล เทศบาลและมหาวิทยาลัยเป็นผู้เลือกสมาชิกสภาซึ่งมิใช่เป็นข้าราชการ โดยสมาชิกสภาแห่งแคว้นเป็นผู้เสนอชื่อให้เลือก ส่วนสภาของข้าหลวงใหญ่นั้น สมาชิกสภาที่มิใช่เป็นข้าราชการ จะได้รับการแต่งตั้งมาจากสภาแห่งแคว้น ๔ แคว้น และคนหนึ่งจะได้รับเลือกมาจากสภาการค้าแห่งกัลกัตตา สภาที่ได้จัดตั้งขึ้นใหม่ ๆ นี้มีอำนาจที่จะอภิปรายเกี่ยวกับงบประมาณ หรือซักฟอกการทำงานของข้าราชการฝ่ายบริหารเกี่ยวกับการบริหารราชการ

การปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยของอังกฤษในอินเดีย โดยให้ชาวพื้นเมืองได้มีส่วนร่วมในการปกครองได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงต้นศตวรรษที่ ๒๐ จึงได้จัดให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีสภาผู้แทนราษฎร

การปกครองส่วนภูมิภาค การปกครองส่วนภูมิภาคแบ่งออกเป็นจังหวัด อำเภอ และตำบล มี Collector ทำหน้าที่เก็บภาษีและเป็นผู้พิพากษา Collector เป็นชาวอังกฤษบางทีก็ทำหน้าที่เป็นตำรวจไปด้วย อังกฤษเอาชาวพื้นเมืองมาทำหน้าที่ทางด้านบริหาร เช่นการบริหารงานในหมู่บ้านก็ตั้งข้าราชการซึ่งเป็นคนที่ชาวบ้านนิยม อังกฤษจ่ายเงินเดือนให้หรือไม่ก็ให้รางวัลเป็นที่ดิน ทำให้ระบบการปกครองหมู่บ้านก้าวหน้า เพราะการบริหารงานส่วนท้องถิ่นดำเนินไปตามนโยบายรัฐบาลกลาง ไม่ใช่ตามประเพณีของหมู่บ้านดังแต่ก่อน

ทางด้านการเกษตร อังกฤษได้ปรับปรุงระบบการเกษตรกรรมของอินเดียใหม่ โดยนำเอาระบบการชลประทานสมัยใหม่มาใช้ อังกฤษพยายามกำหนดหรือจำกัดชนิดพืชที่จะเพาะ

ปลูก ระยะนั้นการค้าในดินแดนโพ้นทะเลของอังกฤษเพิ่มขึ้น ดินแดนโพ้นทะเลต้องการ ฝ้าย คราม ฝ้าย ดังนั้นอังกฤษจึงส่งเสริมการเพาะปลูกพืชเหล่านี้มากโดยเฉพาะฝ้าย จีนและเมืองแม่ต้องการมาก อังกฤษจึงสนับสนุนให้ปลูกฝ้ายเป็นการใหญ่ โดยพยายามปรับปรุงพันธุ์ฝ้ายใหม่และส่งผู้เชี่ยวชาญเรื่องฝ้ายจากสหรัฐไปช่วยอินเดียปลูกฝ้าย จีนต้องการ ฝ้ายจากอังกฤษมาก บริษัทอินเดียตะวันออกจึงนำฝ้ายจากอินเดียส่งไปขายถึงจีน ทำรายได้ให้แก่บริษัทสูงมากคือเฉพาะรายได้จากการขายฝ้าย บริษัทมีรายได้ถึงหนึ่งในเจ็ดของรายได้ทั้งหมด

สินค้าครามก็ขายดีมาก คือขายให้แก่เมืองแม่ ทำให้อุตสาหกรรมครามเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว สามในสี่ของโรงงานผลิตครามเป็นของชาวยุโรป พวกชาวไร่ครามจึงถูกกดราคาจากชาวยุโรปเป็นอันมากและทำให้เกิดความรู้สึกขมขื่น

ในระยะที่อังกฤษเรียกเก็บภาษีจากชาวไร่อย่างหนักและราคาสินค้าก็ตกต่ำลง ทำให้ชาวไร่ชาวนามีฐานะยากจนต้องกู้ยืมเงินนายทุน แต่นายทุนก็มั่นใจว่าจะไม่ถูกโกงเพราะมีกฎหมายคุ้มครอง ชาวนาจึงมีเครดิตสูงขึ้น เพราะสามารถมีทุนที่จะนำไปใช้ในการผลิต ทำให้มีการส่งสินค้าออกเพิ่มขึ้น แต่ในแง่ของผลเสียก็มีอยู่มาก เพราะทำให้ชาวไร่ชาวนามีหนี้สินมากมาย เมื่อไม่สามารถใช้หนี้ได้ที่ดินของตนเองก็ถูกยึด พวกนายทุนก็เลยมีที่ดินใหญ่โตกลายเป็นชนชั้นราชาที่ดิน

การแก้ไขปัญหาโรคระบาด ปัญหาโรคระบาดนับว่าเป็นปัญหาที่ร้ายแรงและได้คร่าชีวิตชาวอินเดียไปมากมายมหาศาล นอกจากนั้นยังประสบปัญหาความแห้งแล้ง การที่จะได้รับความชุ่มชื้นย่อมขึ้นอยู่กับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ถ้าเมื่อใดฝนแล้ง เมื่อนั้นความหายนะจะแผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง

ในช่วงปี ๑๖๓๐–๑๖๓๑ ได้เกิดภัยพิบัติจากโรคระบาดอย่างร้ายแรง พ่อค้าชาวดัชผู้เห็นเหตุการณ์คนหนึ่งได้เล่าถึงความร้ายแรงของโรคระบาดโดยบอกว่า

"ขณะที่โรคระบาดได้แพร่หลายมากขึ้น ผู้คนมุ่งหน้าหนีออกจากเมืองและหมู่บ้านเพ่นพ่านไปอย่างไร้ความหวัง สารรูปของประชาชนน่าอเนจอนาถยิ่งนัก ตาที่กลวงลึกลงไปในกะโหลกศีรษะ ริมฝีปากซีดขาวและน้ำลายฟูมปาก ร่างกายมีแต่หนังหุ้มกระดูก ท้องป่อง บางคนคลานไปตามพื้นดินร้องขออาหารด้วยความหิวโหย บางคนก็นอนกลิ้งเกลือกกับพื้นดินในสภาพที่ใกล้ตาย ทั่วทุกหนแห่งที่ผ่านไปจะพบแต่ศพเกลื่อนกลาด"

โรคระบาดและความอดอยาก ได้เกิดขึ้นอย่างรุนแรงอีกครั้งหนึ่ง ได้เกิดขึ้นระหว่างปี ๑๖๗๐ ดังหลักฐานบันทึกของชาวดัชผู้หนึ่งได้บันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

"เราไม่พบอะไรเลย นอกจากความยากจนและความทุกข์เวทนา ประชาชนนอนตายสุมกันเป็นกอง ซากศพมีอยู่ทั่วไปตามถนนหนทางและตามตลาด"

รัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ได้เริ่มศึกษาปัญหา ของการเกิด โรคระบาดอย่างจริงจังตั้งแต่ปี ๑๘๖๐ ระหว่างปี ๑๘๖๖–๑๘๖๗ ได้เกิดความอดอยากอย่างร้ายแรงในแคว้นโอริสสา เนื่องจากเกิดความแห้งแล้งอย่างรุนแรง มีผลทำให้คนตายเพราะความอดอยากถึง ๑ ล้านคน ระหว่างปี ๑๘๗๖–๑๘๗๗ ได้เกิดโรคระบาดทางภาคใต้และภาคกลางของอินเดีย มีผลทำให้ประชาชนต้องล้มตายถึง ๕ ล้านคน

อังกฤษเห็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหานี้โดยด่วน จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง โดยมี เซอร์ จอห์น สแตชชี (Sir John Stachey) เป็นประธานคณะกรรมการ ได้รายงานข้อเสนอแนะต่าง ๆ ให้แก่รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้ทราบเมื่อปี ๑๘๘๐ ต่อมาในปี ๑๘๘๓ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้ออกกฎหมายฉบับหนึ่งเรียกว่า กฎหมายทุพภิกขภัย (Famine Code) กฎหมายฉบับนี้มีหลักการที่รัฐบาลอินเดียจะต้องจัดหาอาหารเพื่อบรรเทาทุกข์แก่ประชาชนที่อยู่ในบริเวณซึ่งการเพาะปลูกล้มเหลว

รัฐบาลได้ลงมือแก้ไขปัญหาความอดอยาก โดยกระเตรียมงานสาธารณะต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้มีงานทำ จัดสร้างทางรถไฟไปยังบริเวณที่มักจะเกิดโรคระบาดบ่อย ๆ เพื่อความสะดวกในการขนส่งอาหารไปยังบริเวณนั้นได้ จัดทำโครงการพัฒนาทางด้านการชลประทานอย่างขนานใหญ่ โครงการนี้ได้รับผลสำเร็จด้วยดีจนกล่าวได้ว่า ในปี ๑๙๐๐ อินเดียมีระบบการชลประทานที่ ใหญ่โต ที่สุด ในโลก ทำให้ สามารถ เพาะปลูก ในเนื้อที่ ของระบบ ชลประทานได้ถึง ๑๔ ล้านเอเคอร์

รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียพยายามอย่างยิ่งในการป้องกันโรคระบาด ระหว่างปี ๑๘๙๖–๑๙๐๐ ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดภาวะแห้งแล้ง การป้องกันทำให้ลดอัตราการตายของประชาชนอันเนื่องมาจากโรคระบาดลงไปมาก นับว่ากฎหมายทุพภิกขภัยได้รับผลสำเร็จในการบรรเทาโรคระบาดลงไปได้มากทีเดียว แต่ปัญหาความอดอยากก็ยังมิได้หมดสิ้น เพราะเหตุที่ประชากรในครึ่งหลังศตวรรษที่ ๑๙ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากปัญหาโรคระบาดบรรเทาความรุนแรงลง

และการสาธารณสุขดีขึ้น นอกจากนั้นปัญหาจากการทำสงครามได้หมดสิ้นไป อัตราการเพิ่มของประชากรอินเดียพิจารณาจากสถิติดังต่อไปนี้

ในศตวรรษที่ ๑๗ อินเดียมีพลเมืองประมาณ ๑๐๐ ล้านคน ในปี ๑๘๕๐ เพิ่มเป็น ๑๕๐ ล้านคน ในปี ๑๘๘๑ เพิ่มเป็น ๒๕๐ ล้านคน ในปี ๑๙๐๑ เพิ่มเป็น ๒๘๓ ล้านคน และในปี ๑๙๔๕ เพิ่มเป็น ๔๐๐ ล้านคน[๑๒]

ระบบราชการ ต้นศตวรรษที่ ๑๙ รัฐบาลอังกฤษเริ่มมีนโยบายที่จะสนับสนุนชาวอินเดียให้ได้มีโอกาสก้าวหน้าทางราชการตลอดจนการให้สวัสดิการต่าง ๆ เมื่ออังกฤษได้ประกาศแก้ไขพ.ร.บ. Charter Act เมื่อปี ๑๘๓๓ พ.ร.บ. ฉบับนี้ได้เน้นถึงสิทธิชาวอินเดียในการเข้ารับราชการในบริษัทอังกฤษโดยไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องศาสนา เชื้อชาติ ผิวพรรณ วรรณะ แต่ถือความสามารถเป็นสำคัญ[๑๓] ต่อมาในปี ๑๘๖๑ รัฐบาลอังกฤษได้ประกาศใช้ พ.ร.บ. ข้าราชการพลเรือนอินเดีย (Indian Civil Service Act 1861) พ.ร.บ. ฉบับนี้ได้เน้นถึงสิทธิและความเสมอภาคของชาวอินเดียในการเข้ารับราชการ

แม้ว่าในทางกฎหมายชาวอินเดียจะได้รับสิทธิในการเข้ารับราชการ แต่ในทางปฏิบัติเป็นสิ่งที่ยากเหลือเกิน เพราะตามระเบียบของการรับสมัครบุคคลเข้ารับราชการในอินเดีย ผู้สมัครจะต้องเดินทางไปสอบแข่งขันที่อังกฤษ จึงเป็นสิ่งที่ยากเย็นสำหรับชาวอินเดียผู้ที่ต้องการจะเข้ารับราชการ ด้วยเหตุที่ต้องเดินทางไปไกลและเสียค่าใช้จ่ายสูง ชาวอังกฤษจึงมีโอกาสมากกว่าหลายเท่า นอกจากนั้นคณะกรรมการสอบคัดเลือกยังพยายามกีดกันชาวอินเดียมิให้สอบผ่าน ในปี ๑๘๖๓ มีชาวอินเดียเพียง ๑ คน คือสุเรนทรนาถ แบนเนอร์จี (Surendranath Bannerjee) เท่านั้นที่สอบผ่านการคัดเลือก นับว่าเป็นสิ่งที่สร้างความขมขื่นใจแก่ชาวอินเดียยิ่งนัก[๑๔]

รัฐบาลกลางอังกฤษที่อินเดีย ประกอบด้วยข้าราชการส่วนใหญ่เป็นชาวอังกฤษ พวกนี้จะรับผิดชอบในการบริหารทั้งประเทศ และเป็นผู้กำหนดนโยบายที่สำคัญ ๆ ฉะนั้นงานบริหารจะดีหรือเลวย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของคณะข้าราชการอังกฤษเป็นสำคัญ

การบริหารราชการในส่วนภูมิภาค ข้าราชการส่วนใหญ่เป็นชาวอินเดีย ส่วนหัวหน้าเป็นชาวอังกฤษ รายได้ของข้าราชการในส่วนภูมิภาคน้อยกว่าที่ส่วนกลางเป็นอันมาก โดยเฉพาะข้าราชการที่เป็นชาวอินเดียจะได้เงินเดือนน้อยนิดเมื่อเทียบกับข้าราชการชาวอังกฤษ ความไม่เสมอภาคระหว่างข้าราชการอังกฤษกับข้าราชการชาวอินเดีย มีส่วนทำให้ชาวอินเดียรู้สึกขมขื่น

โดยเฉพาะข้าราชการชาวอินเดียซึ่งมีความรู้ความสามารถสูง

ทางด้านกองทัพ ในระยะแรกกองทัพอังกฤษในอินเดียส่วนใหญ่ประกอบด้วยทหารอินเดียและมีนายทหารอังกฤษควบคุมอยู่จำนวนไม่มากนัก หลังกบฏซีปอยแล้ว รัฐบาลอังกฤษได้ปรับปรุงระบบทหารเป็นการใหญ่ เพิ่มกำลังทหารอังกฤษในกองทัพที่อินเดียมากขึ้น จนมีอัตราเพิ่มขึ้นสูงถึงครึ่งต่อครึ่งกับทหารพื้นเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวปัญจาบกับพวกกุรข่าอันเป็นทหารที่มีความกล้าหาญและมีระเบียบวินัยสูง ส่วนทางด้านทหารบึนใหญ่นั้นใช้ทหารอังกฤษเป็นผู้ควบคุมทั้งหมด หลังปี ๑๘๙๕ อังกฤษได้รวมกำลังทหารทั้งหมดในอินเดียเข้ามาอยู่ใต้บังคับบัญชาร่วมกันและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในปี ๑๙๐๗ รัฐบาลอังกฤษได้ปรับปรุงกองทัพอังกฤษในอินเดียครั้งใหญ่ โดยเน้นในเรื่องการฝึกและการปรับปรุงอาวุธให้ทันสมัย พวกนายทหารได้รับการกำชับให้มีความใกล้ชิดกับลูกน้อง ขณะเดียวกัน รัฐบาลอังกฤษก็ได้แต่งตั้งทหารอินเดียที่มีความสามารถสูงได้เลื่อนขั้นเป็นทหารอีกด้วย

สวัสดิการกรรมกร หลังปี ๑๘๘๑ รัฐบาลได้ออก พ.ร.บ. โรงงานอุตสาหกรรมหลายฉบับเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของสตรีและเด็กรวมไปถึงการกำหนดเงื่อนไขต่างๆ เพื่อสร้างสวัสดิการแก่คนงานให้สูงขึ้น

การปฏิรูปการคมนาคมขนส่ง ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นไป อังกฤษเร่งปรับปรุงระบบการคมนาคม ขนส่งเป็นการใหญ่ หลังกบฏซีปอยอังกฤษได้ขยายทางหลวงและทางรถไฟเพิ่มขึ้นกว่าเดิมเป็นอันมาก ขณะเดียวกันได้นำระบบสื่อสารแบบสมัยใหม่มาใช้ ทำให้อินเดียสามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้อย่างสะดวก เช่นการเปิดบริการไปรษณีย์โทรเลข การวางสายเคเบิลใต้น้ำ การเดินเรือกลไฟ ในปี ๑๙๑๙ อินเดียมีทางรถไฟยาวทั้งสิ้น ๓๕,๐๐๐ ไมล์ ถนนถาวร ๕๐,๐๐๐ ไมล์ ถนนที่ไม่ถาวร ๑๕๐,๐๐๐ ไมล์

ในปี ๑๘๖๙ มีการเปิดใช้คลองสุเอซ ทำให้การเดินเรือจากอินเดียไปยังเมืองท่าแถบตะวันตกสะดวกรวดเร็วขึ้น การเปิดคลองสุเอซมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นการค้าและการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม

ตอนต้นศตวรรษที่ ๑๙ การขนส่งภายในประเทศยังไม่ได้มีการปฏิรูปมากนัก เพราะการสร้างถนนใช้ทหารสร้าง ทหารจึงคำนึงแต่ในแง่ยุทธศาสตร์มากกว่าในแง่เศรษฐกิจ ในตอนแรกถนนในอินเดียไม่เจริญก้าวหน้าทำให้การขนส่งโดยทางเกวียนเจริญขึ้น เกิดอาชีพรับจ้างขนส่ง

โดยทางเกวียนมีรายได้ดี ครั้นอังกฤษปรับปรุงและสร้างถนนหนทางขึ้นมากมาย ค่าจ้างขนส่งโดยทางเกวียนก็ถูกลง พวกที่มีอาชีพทางนี้ต่างก็เดือดร้อนไปตาม ๆ กัน

สรุปความเจริญก้าวหน้าทางด้านการคมนาคมขนส่งดังนี้

ในปี ๑๘๑๗ จัดสร้างโทรเลขระหว่างกัลกัตตากับนาคปุระ จัดตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ทางทหารและการปกครอง มีการจัดตั้งสำนักงานไปรษณีย์โทรเลขขึ้นเป็นครั้งแรก

ในปี ๑๘๕๓ จัดสร้างทางรถไฟสายแรกจนกระทั่งถึงปี ๑๘๗๒ อินเดียมีทางรถไฟยาว ๖ พันไมล์ สิ้นค้าก่อสร้างไปประมาณ ๑๐๐ ล้านปอนด์[๑๕]

ในปี ๑๘๒๘ อังกฤษได้เอาเรือกลไฟสมัยใหม่มาใช้ทั้งขนส่งผู้โดยสาร และบรรทุกสินค้า นับว่าเป็นก้าวใหม่ของการขนส่งทางเรือ ได้มีการเปิดเส้นทางเรือกลไฟจากกัลกัตตาไปยังอัลละหะบัด ค่าขนส่งสินค้าในระยะแรกสูงมาก แต่ก็ประหยัดเวลาได้ดีถ้าเทียบกับการขนส่งทางเรือแบบเก่า การขนส่งทางเรือได้ขยายไปถึงแม่น้ำสินธุ และแม่น้ำพรหมบุตรขึ้นไปถึงมณฑลอัสสัม ทำให้การปลูกชาเจริญก้าวหน้าเพราะสามารถขนส่งสะดวก ในปี ๑๘๔๓ อินเดียเริ่มเปิดเส้นทางขนส่งโดยเรือกลไฟไปยังต่างประเทศเป็นครั้งแรกและได้ไปถึง Cape of Good Hope

สินค้าออกจากอินเดียส่วนใหญ่เป็นพวกวัตถุดิบ เช่นฝ้ายดิบ น้ำตาล ครามส่วนสินค้าเข้าเป็นพวกประเภทอุตสาหกรรม เช่นพวกผ้าฝ้ายสำเร็จรูป เส้นด้าย โลหะ ผลิตภัณฑ์โลหะ

ทางด้านการศึกษา ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา อังกฤษเริ่มจัดระบบการศึกษาในอินเดียเป็นแบบอังกฤษ จัดให้มีการรื้อฟื้นวรรณคดีพื้นเมืองของชาวอินเดียขึ้นมาใหม่ ส่งเสริมทางด้านวิทยาศาสตร์ ภาษา ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ โรงเรียนแพทย์ ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๑๖–๑๘๑๘ มีการจัดตั้งวิทยาลัยเอกชนมีระบบการเรียนเป็นแบบของยุโรป มีชาวอินเดียต้องการเข้ารับการศึกษาแบบยุโรปเพิ่มขึ้น การศึกษาได้ขยายไปยังต่างจังหวัด คือมีการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาค และจัดตั้งโรงเรียนวิศวกรรมขึ้นมาเพื่อผลิตนายช่างทางด้านเทคนิค

ในระยะเดียวกันได้มีการจัดตั้งโรงพิมพ์หนังสือ วรรณคดี คัมภีร์และมีการออกหนังสือพิมพ์รายวันโดยชาวอังกฤษเป็นผู้ริเริ่มขึ้นในปี ๑๘๑๖ ครั้งแรกก็มีการตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษก่อน พอถึงปี ๑๘๒๓ หนังสือพิมพ์รายวันก็มีการตีพิมพ์เป็นภาษาพื้นเมืองถึง ๔ ภาษา รัฐบาลได้เริ่มให้เสรีภาพทางความคิดและการเขียนมากขึ้นทุกที

ต้นศตวรรษที่ ๑๙ มีการแปลตำราภาษาอังกฤษเป็นภาษาอินเดีย ปรับปรุงทางด้านภาษาโดยรวบรวมไวยากรณ์ภาษาอินเดีย และจัดทำ Dictionary โดยชาวอังกฤษกับอินเดียร่วมมือกันจัดทำ ทำให้วรรณคดีของอินเดียเจริญก้าวหน้ามาก

องค์กรที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาการศึกษาของอินเดียคือพวกมิชชันนารีสอนศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ชาวอินเดียได้เรียนภาษาพื้นเมืองของชาวอินเดียเอง[๙๖] ผิดกับรัฐบาลอังกฤษซึ่งในระยะแรกส่งเสริมให้เรียนภาษาอังกฤษ มิชชันนารีที่มีชื่อเสียงโด่งดังเช่น วิลเลียม คาเรย์ (William Carey) ได้แปลพระคัมภีร์ไบเบิลเป็นภาษาพื้นเมืองอินเดียหลายภาษา

ตั้งแต่ครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นไป รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้เริ่มจัดการศึกษาแบบมีระบบทั้งการศึกษาระดับประถม มัธยมและอุดมศึกษา

ทางด้านการเรียนการสอนนั้น อังกฤษเริ่มสนับสนุนให้เรียนโดยใช้ภาษาพื้นเมือง และขยายการศึกษาในระดับประถมศึกษาไปถึงหมู่บ้าน และเพื่อเป็นการขยายการศึกษาในส่วนภูมิภาค อังกฤษได้จัดตั้งแผนกศึกษาธิการจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ[๙๗]

ในปี ๑๘๕๗ อังกฤษได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นสามแห่ง คือมหาวิทยาลัยกัลกัตตา มหาวิทยาลัยมัทราส และมหาวิทยาลัยบอมเบย์ ทั้งสามแห่งใช้ระบบการศึกษาแบบมหาวิทยาลัยลอนดอน อย่างไรก็ตามทั้งสามมหาวิทยาลัยไม่ได้เปิดสอนตามแบบมหาวิทยาลัยทั่วไป แต่รับผิดชอบในเรื่องการจัดการสอบและควบคุมคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา ต่อมาประชาชนพากันเรียกร้องให้อังกฤษได้เปิดชั้นเรียนในมหาวิทยาลัยมิใช่แต่ควบคุมในเรื่องการสอบอย่างเดียว ต่อมาไม่ช้ามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็เปิดสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง และมีการเปิดมหาวิทยาลัยใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น เช่นในปี ๑๘๘๕ เปิดมหาวิทยาลัยที่ลาฮอร์ และในปี ๑๘๘๗ เปิดมหาวิทยาลัยที่อัลละหะบัด[๙๘]

หลังปี ๑๙๑๘ มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเพื่อส่งเสริมลัทธิฮินดูและศาสนาอิสลามโดยการเปิดมหาวิทยาลัยฮินดู (Hindu University) ที่เบนาเรสและมหาวิทยาลัยอาลีการ์ (Aligarh University)

พวกที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก พวกนี้ได้มีโอกาสประกอบอาชีพในเมือง เช่น พนักงานข้าราชการ นักกฎหมาย พ่อค้า ครู แพทย์ วิศวกร ฯลฯ กลุ่มคนเหล่านี้ มีความต้องการที่จะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงอินเดียไปสู่ความเป็นสมัยใหม่เช่นเดียวกับตะวันตก เมื่อกลุ่ม

ผู้ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกได้ทวีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้กลายมาเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่เข้มแข็ง มีบทบาทและอิทธิพลต่อความคิดของชาวอินเดีย ในที่สุดความคิดชาตินิยมได้เกิดขึ้นในหมู่พวกเขา และนำไปสู่ความเป็นผู้นำในการเรียกร้องและต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดียจนสำเร็จ

สรุปผลจากการที่อังกฤษปฏิรูปอินเดีย ในระหว่างที่อังกฤษปกครองอินเดีย อังกฤษได้มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของชาวอินเดียมากมาย นอกจากอังกฤษจะช่วยปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของชาวอินเดียให้ดีขึ้นแล้ว อังกฤษยังได้สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้แก่ชาวอินเดีย สมัยที่อินเดียอยู่ภายใต้ระบบการปกครองแบบราชวงศ์ มีแต่ความแตกแยกและรบพุ่งกันเองอยู่ตลอดเวลา ครั้นเมื่ออยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ ชาวอินเดียจึงมีนายแต่ผู้เดียวและปกครองอย่างเด็ดขาดแต่ผู้เดียว ทำให้สังคมของอินเดียมีความสงบสุขและเป็นอันหนึ่งอันเดียวมากขึ้น เป็นการปูพื้นฐานไปสู่ความคิดชาตินิยม

อังกฤษได้สอนให้ชาวอินเดียมีความรู้สึกสำนึกในการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยอังกฤษพยายามนำเอาระบบรัฐสภามาใช้ในอินเดีย จึงเป็นการปูพื้นฐานให้ชาวอินเดียรู้จักปกครองตนเองในเวลาต่อมา นอกจากนั้นอังกฤษยังได้นำลัทธิประชาธิปไตยมาเผยแพร่ในอินเดียอีกด้วย

แต่เดิมสังคมของชาวอินเดีย สอนให้ชาวอินเดียผูกพันแต่ในเรื่องศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี แต่ชาวอังกฤษได้สอนให้ชาวอินเดียรู้จักใช้กฎหมายซึ่งอยู่บนรากฐานแห่งความยุติธรรม เสรีภาพและความเสมอภาค

ปัญหาชายแดนอินเดีย

ในช่วงระหว่างปี ๑๘๕๘–๑๘๗๖ เป็นช่วงที่อินเดียมีความสงบ เหตุการณ์ภายในไม่มีปัญหาร้ายแรง แต่ภายหลังปี ๑๘๗๖ ไปแล้ว อังกฤษเริ่มพบปัญหาซึ่งเกิดขึ้นภายนอกอินเดีย ปัญหาดังกล่าวนี้ที่สำคัญได้แก่

ก. ปัญหาการขยายอิทธิพลของรุสเซียและการยึดครองอัฟกานิสถาน รุสเซียมุ่งขยายอิทธิพลเข้าสู่เอเชียกลาง เปอร์เซีย อัฟกานิสถานและบริเวณพรมแดนทางภาคเหนือของอินเดีย ในราวปี ๑๘๓๐ รุสเซียเริ่มขยายอำนาจลงสู่ทางใต้ ทำให้อังกฤษเฝ้ามองดูการขยายอำนาจของรุสเซียด้วยความหวาดระแวง เพราะขณะนั้นอัฟกานิสถานตกอยู่ใต้อิทธิพลของรุสเซียแล้ว และ

ตั้งแต่ช่วงปี ๑๘๒๖–๑๘๒๘ รุสเซียได้ทำสงครามกับเปอร์เซีย ซึ่งมีผลทำให้รุสเซียได้เข้าควบคุมเปอร์เซียอย่างใกล้ชิด[๑๙]

ขณะนั้นรัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษคือลอร์ด ปาล์มเมอสตัน โดยส่วนตัวแล้วปาล์มเมอสตันไม่ชอบรุสเซียและมีความรู้สึกต่อต้านรุสเซียอย่างรุนแรง รัฐบาลอังกฤษเห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปควบคุมอัฟกานิสถานเพื่อมิให้รุสเซียใช้เป็นฐานทัพในการรุกรานอินเดีย ในปี ๑๘๓๙ อังกฤษจึงตัดสินใจทำสงครามกับอัฟกานิสถานซึ่งเรียกว่า "สงครามอัฟกันครั้งที่ ๑" (The First Afghan War) อังกฤษได้รับชัยชนะจึงตั้งอเมอร์ (Amir) ซึ่งเป็นผู้นิยมอังกฤษให้เป็นกษัตริย์ของอัฟกานิสถาน และอังกฤษได้แต่งตั้งข้าหลวงไปประจำอยู่ที่คาบูล เพื่อควบคุมอัฟกานิสถานอย่างใกล้ชิด

อังกฤษปกครองอัฟกานิสถานไปได้พักหนึ่งจนถึงปลายปี ๑๘๔๑ ชาวอัฟกันได้ก่อกบฏต่ออังกฤษโดยฆ่าข้าหลวงอังกฤษประจำคาบูล สงครามระหว่างอังกฤษกับชาวอัฟกันจึงเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งเมื่อเดือนมกราคม ๑๘๔๒ กองทหารอังกฤษ ๑๖๐๐ คนถูกชาวอัฟกันทำลายเสียหายย่อยยับ อังกฤษจึงส่งกำลังทหารยกมาเพิ่มเติมอีก จึงสามารถปราบพวกอัฟกันจนราบคาบ

ในปี ๑๘๖๗ รุสเซียได้คุกคามเตอรกีสถาน ในขณะเดียวกันก็ได้เริ่มคุกคามตุรกีด้วย เนื่องจากรุสเซียมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าไปควบคุมช่องแคบบอสฟอรัสและดาดะเนล เพื่อที่รุสเซียจะได้ขยายกำลังทางเรือออกสู่ทะเลเมดิเตอเรเนียน รุสเซียมีความทะเยอทะยานที่จะเข้าครอบครองคาบสมุทรบอลข่าน (Balkan Peninsula) นโยบายของรุสเซียดังกล่าว ทำให้รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนและที่อินเดียรู้สึกวิตกกังวลอย่างยิ่ง อังกฤษจึงประกาศปิดพรมแดนอินเดียทางภาคเหนือ เพราะกลัวว่ารุสเซียจะส่งทัพเข้ามารุกรานภาคเหนือของอินเดีย

ระหว่างปี ๑๘๖๔–๑๘๖๘ ได้เกิดความวุ่นวายในอัฟกานิสถานอีก สาเหตุเนื่องมาจากเกิดปัญหาขัดแย้งกรณีการสืบราชสมบัติและเกิดแย่งอำนาจกันเอง ประมุขคนใหม่ที่ขึ้นครองราชย์ไม่นิยมอังกฤษและไม่ต้องการให้อังกฤษเข้ามาอารักขาเหมือนแต่ก่อน ขณะเดียวกันกษัตริย์ของอัฟกานิสถานก็ไม่ต้องการที่จะไปอยู่ใต้อิทธิพลของรุสเซีย อย่างไรก็ตามอัฟกานิสถานไม่สามารถดำเนินนโยบายเป็นกลางได้ เพราะอัฟกานิสถานเป็นประเทศที่อยู่ตรงกลางระหว่างมหาอำนาจสองประเทศคือรุสเซียกับอังกฤษ อัฟกานิสถานจึงจำเป็นที่จะต้องยอมรับความช่วยเหลือจากรุสเซีย

ในปี ๑๘๗๔ ดิสเรลีได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอังกฤษ ดิสเรลีเป็นผู้มีนโยบายจักรวรรดินิยม จึงดำเนินนโยบายต่อต้านอิทธิพลของรุสเซียในอัฟกานิสถานอย่างแข็งกร้าว รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้ขอร้องไปยังกษัตริย์อัฟกานิสถานให้ยอมรับข้าหลวงใหญ่อังกฤษคือลอร์ด ลีตตัน (Lord Lytton) ที่ส่งไปประจำที่คาบูล กษัตริย์อัฟกานิสถานตกลงยอมรับข้าหลวงใหญ่อังกฤษ เมื่อลอร์ด ลีตตันไปประจำอยู่ที่อัฟกานิสถานแล้ว เขาพยายามดำเนินการให้รัฐบาลอัฟกานิสถานยอมรับในสิ่งที่อังกฤษต้องการ แต่อังกฤษไม่สามารถบีบรัฐบาลอัฟกานิสถานในสิ่งที่ตนต้องการได้ ขณะเดียวกันได้เกิดสงครามระหว่างรุสเซียกับตุรกีในยุโรปเมื่อปี ๑๘๗๗ ผลปรากฏว่ารุสเซียเป็นฝ่ายชนะ แสดงให้เห็นว่า ความมุ่งหมายของรุสเซียในการขยายเข้าแหลมบอลข่านกำลังได้รับผลสำเร็จ ก่อให้เกิดความหวาดระแวงแก่มหาอำนาจต่าง ๆ ในยุโรปขณะนั้น มหาอำนาจจึงจัดให้มีการประชุมกันที่กรุงเบอร์ลิน ซึ่งเรียกว่าครองเกสแห่งเบอร์ลิน (Congress of Berlin) ๑๘๗๘ ในที่ประชุมคองเกรส ผู้แทนรุสเซียกับผู้แทนอังกฤษขัดแย้งกันอย่างรุนแรง รุสเซียไม่พอใจอังกฤษอย่างยิ่ง จึงฉวยโอกาสยุยงให้รัฐบาลอัฟกานิสถานต่อต้านข้อเรียกร้องของอังกฤษ รัฐบาลอัฟกานิสถานตกลงใจไม่ยอมรับรองคณะทูตของอังกฤษซึ่งจะเดินทางมายังอัฟกานิสถานอีกครั้งหนึ่ง

ในเดือนพฤศจิกายน ๑๘๗๘ กองทัพอังกฤษได้รุกเข้าสู่อัฟกานิสถานสามทางด้วยกัน กองทัพอัฟกานิสถานต่อสู้ได้พักหนึ่งก็ยอมแพ้ ส่วนกษัตริย์ของอัฟกานิสถานได้หนีไปลี้ภัยอยู่ในเขตแดนของรุสเซีย อังกฤษกับอัฟกานิสถานได้ลงนามในสัญญากัณฑมัค (Gandamak) ตามสัญญาฉบับนี้ อังกฤษจะเข้าควบคุมในเรื่องการต่างประเทศ และจะต้องยอมรับคำแนะนำจากข้าหลวงใหญ่อังกฤษซึ่งประจำอยู่ที่คาบูล

สัมพันธภาพระหว่างอังกฤษกับอัฟกานิสถานมิได้ราบรื่นนัก ในปีรุ่งขึ้น เดือนกันยายน ๑๘๗๙ กองทัพอัฟกันได้ลุกฮือขึ้นต่อต้านอังกฤษอีกครั้งหนึ่ง อังกฤษลงมือปราบอีก สงครามดำเนินไปอย่างดุเดือด ทั้งสองฝ่ายบาดเจ็บล้มตายไปมากมาย ในที่สุดอังกฤษก็ได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาดอีกครั้งหนึ่ง สงครามครั้งนี้อังกฤษต้องเสียค่าใช้จ่ายและเสียหายไปมากมาย โดยผลประโยชน์ที่ได้รับนั้นไม่คุ้มค่า

อังกฤษได้เปลี่ยนแปลงนโยบายปกครองอัฟกานิสถานเสียใหม่ โดยหลีกเลี่ยงการเข้าปกครองอัฟกานิสถานโดยตรง เพราะได้บทเรียนที่ผ่านมาว่าชาวอัฟกันจะไม่ยอมให้ต่างชาติเข้ามา

ปกครองง่าย ๆ อังกฤษจึงยินยอมให้อัฟกานิสถานได้ปกครองตนเอง แต่จะต้องไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของรุสเซีย อังกฤษขอดินแดนอัฟกานิสถานสองแห่งเป็นที่ตั้งฐานทัพของอังกฤษ โดยอังกฤษจะจ่ายเงินเป็นรายปีตอบแทน หลังจากนั้นเป็นต้นมา ปัญหาระหว่างอังกฤษกับอัฟกานิสถานค่อยหมดไป กษัตริย์อัฟกานิสถานสามารถปกครองประเทศได้อย่างอิสระ

ข. ปัญหาทิเบต การแข่งขันสร้างอิทธิพลระหว่างอังกฤษกับรุสเซีย ได้นำไปสู่การแข่งขันอำนาจระหว่างรุสเซียกับอังกฤษในทิเบต ผลตามมาก็คือการที่อังกฤษรุกรานทิเบต สาเหตุก็เนื่องมาจากว่า ในสมัยของลอร์ด เคอร์ซัน (Lord Curzon) อุปราชอังกฤษประจำอินเดีย องค์ดาไลลามะผู้นำทางศาสนาและการปกครองของทิเบตได้ผูกสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับรุสเซีย ทำให้เคอร์ซันรู้สึกวิตกอย่างยิ่ง ในปี ๑๙๐๔ เขาได้รับอนุญาตจากรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนให้ส่งทูตไปเจรจากับทิเบต ปรากฏว่าทิเบตปฏิเสธไม่ยอมรับที่จะทำสัญญาใด ๆ กับอังกฤษ อังกฤษเปิดฉากใช้ทหารเข้าแทรกแซงทันที เกิดปะทะกันขึ้นระหว่างทหารอังกฤษกับชาวทิเบต ผลก็คือทิเบตต้องยอมทำสัญญากับอังกฤษ ยินยอมให้อังกฤษเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าในทิเบต ทิเบตจะต้องไม่อนุญาตให้ชาติใดตั้งตัวแทนประจำอยู่ในทิเบต ถ้าหากทิเบตยินยอมให้สัมปทานทางเศรษฐกิจแก่มหาอำนาจใด ก็จะต้องให้ผลประโยชน์เช่นเดียวกันนี้แก่อังกฤษด้วย

ค. การป้องกันพรมแดนอินเดียด้านตะวันตก อังกฤษได้ครองความเป็นเจ้าทางทะเลบริเวณมหาสมุทรอินเดียและทะเลอาหรับ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้อังกฤษสามารถลำเลียงสัมภาระและกำลังทหารมาเสริมกำลังในอินเดียและประเทศที่อังกฤษเข้าไปแทรกแซงได้อย่างสะดวก กองทัพเรืออังกฤษสามารถตัดขาดการติดต่อทางทะเลของมหาอำนาจอื่น ๆ ที่มุ่งขยายอำนาจเข้ามาทางแถบภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะฝรั่งเศสกับรุสเซียไม่สามารถแข่งอำนาจกับอังกฤษได้เลย

เหตุการณ์ที่ทำให้อังกฤษรู้สึกไม่พอใจอย่างยิ่งอีกเรื่องหนึ่งก็คือ กรณีเยอรมนีกับตุรกีได้ร่วมกันสร้างทางรถไฟสายเบอร์ลิน–แบกแดด เพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางคืออ่าวเปอร์เซีย ในปี ๑๘๙๙ อังกฤษได้ทำข้อตกลงฉบับหนึ่งกับผู้ปกครองรัฐคูเวต โดยตกลงกันว่าคูเวตจะไม่ยอมให้สัมปทานใด ๆ แก่ประเทศมหาอำนาจ ในปีต่อมาด้วยการหนุนหลังของอังกฤษ คูเวตปฏิเสธไม่ยอมให้เยอรมนีสร้างทางรถไฟสายเบอร์ลิน–แบกแดดผ่านดินแดนของตน อีกสามปีต่อมา ลอร์ดแลนส์ดาวน์ (Lord Landsdowne) ร.ม.ต. ต่างประเทศอังกฤษได้ประกาศหลักการที่สำคัญเมื่อปี ๑๙๐๓ หลักการนี้เรียกกันว่า British Monroe Doctrine แห่งตะวันออกกลาง หลักการ

นี้ได้แสดงถึงเจตจำนงของอังกฤษอย่างหนักแน่น ในการที่อังกฤษจะต่อต้านมหาอำนาจใด ๆ ทุกวิถีทาง ถ้าหากมหาอำนาจนั้นพยายามที่จะสร้างป้อมและฐานทัพเรือในอ่าวเปอร์เซีย

ง. **ปัญหาชาวเขา** จุดอ่อนของพรมแดนอินเดียที่ยังเป็นปัญหาที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือ บริเวณชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือ บริเวณนี้ตั้งอยู่แถบที่ลาดทางใต้ของภูเขาฮินดู กูช (Hindu Kush) ณ บริเวณนี้มักจะมีการรบพุ่งกันเองในระหว่างชนเผ่าปาธาน (Pathan) บางครั้งพวกนี้จะยกพลเข้าโจมตีลึกเข้าไปในเขตของอินเดีย รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจึงต้องปฏิบัติการตอบโต้ทางทหารระหว่างปี ๑๘๔๘–๑๘๙๘ โดยส่งกองทหารเล็ก ๆ บุกเข้าไปในเขตของพวกปาธานโจมตีหมู่บ้านของพวกนี้แล้วก็ล่าถอยออกมา

ในปี ๑๘๙๓ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้ตกลงกับกษัตริย์แห่งอัฟกานิสถานในการกำหนดเขตแดนที่แน่นอนระหว่างอินเดียกับอัฟกานิสถาน จึงได้มีการลากเส้นกำหนดเขตแดนเรียกว่าแนวดูรานด์ (Durand Line) ตามข้อตกลงนี้ อังกฤษสามารถเข้าควบคุมอาณาบริเวณที่อยู่ถัดจากเส้นแบ่งนี้ไปทางตะวันออก ๓๐ ไมล์ จึงทำให้อังกฤษสามารถเข้าไปปกครองพวกชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่ชอบโจมตีพรมแดนอินเดียของอังกฤษเป็นประจำ บางครั้งอังกฤษก็ใช้วิธีให้เงินชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เพื่อที่จะให้พวกนี้อยู่ในความสงบ จึงทำให้การบุกรุกพรมแดนของพวกนี้ลดน้อยลงไปมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับรัฐต่าง ๆ ในอินเดีย

ในบรรดารัฐที่อังกฤษมิได้เข้าไปปกครองโดยตรงมีอยู่หลายรัฐ ก่อนเกิดกบฏซีปอย ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียกับรัฐดังกล่าวมิได้มีข้อจำกัดที่เข้มงวด พวกรัฐเหล่านี้ยังสามารถปกครองตนเองอย่างอิสระ ภายใต้การทำสัญญากับอังกฤษเป็นรัฐ ๆ ไป สัญญาต่าง ๆ ของแต่ละรัฐที่ทำไว้กับอังกฤษก็ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุผลของแต่ละรัฐและผลประโยชน์ของอังกฤษที่ผูกพันอยู่

มีอยู่หลายรัฐ ที่อังกฤษได้ทำสัญญาให้การค้ำประกันความมั่นคงและให้ปกครองตนเองอย่างอิสระ แต่บางรัฐที่อังกฤษมีผลประโยชน์อยู่มาก อังกฤษจะไม่ยอมให้รัฐเหล่านี้มีอิสระในการปกครอง แต่อังกฤษจะควบคุมอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เป็นเพราะอังกฤษไม่ไว้ใจรัฐเหล่านี้ว่าจะซื่อสัตย์ต่อตนตลอดไป

ภายหลังการเกิดกบฏซีปอย นโยบายอังกฤษที่มีต่อรัฐเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไป สาเหตุ

ประการหนึ่งก็เนื่องจากการที่รัฐบาลอังกฤษได้เข้าปกครองโดยตรง รัฐบาลอังกฤษมิได้หวาดระแวงรัฐต่าง ๆ ว่าจะไม่ซื่อสัตย์ต่ออังกฤษเหมือนดังสมัยที่อยู่ใต้การปกครองของบริษัท แต่รัฐบาลอังกฤษได้ประกาศนโยบายอย่างแน่ชัดว่า รัฐบาลอังกฤษจะไม่ผนวกแว่นแคว้นใด ๆ ที่ยังดำรงอิสระให้เข้าไปอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษอีก

อย่างไรก็ตามถ้าหากรัฐใดหรือแว่นแคว้นใดที่เจ้าผู้ครองแคว้นปกครองผิดพลาดทำให้เกิดวุ่นวาย อังกฤษก็จะเข้าไปแทรกแซงและรักษาความสงบจนกว่าเหตุการณ์จะเรียบร้อย อังกฤษจึงจะถอนตัวออกมา ยกตัวอย่างเช่นที่แคว้นไมซอร์ในปี ๑๘๔๑ ราชาแห่งแคว้นปกครองผิดพลาดถูกขับไล่ออกจากตำแหน่ง และเกิดความวุ่นวาย อังกฤษได้เข้าควบคุมความสงบทันที และช่วยให้ราชาผู้นี้อยู่ในตำแหน่งต่อไปอีก จนถึงปี ๑๘๖๘ ราชาผู้นี้ถึงแก่กรรม เมื่อราชาองค์ใหม่ขึ้นครองราชย์อังกฤษก็ถอนตัวออกไป

อีกกรณีหนึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่บาโรดา (Baroda) ได้เกิดความวุ่นวายขึ้นจนเป็นเหตุทำให้อังกฤษต้องเข้าแทรกแซง สาเหตุก็เนื่องมาจากเจ้าผู้ครองแคว้นถูกกล่าวหาว่าพยายามลอบวางยาพิษเพื่อฆ่าข้าหลวงอังกฤษประจำบาโรดา อังกฤษได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อสอบสวนการกระทำของเจ้าผู้ครองแคว้น คณะกรรมการที่สอบสวนก็ไม่แน่ใจว่าเขามีส่วนร่วมในการลอบสังหารข้าหลวงอังกฤษหรือไม่ แต่อังกฤษก็หาวิธีปลดออกจนได้ ด้วยการกล่าวหาว่าบริหารงานผิดพลาด และแต่งตั้งให้ญาติของผู้ครอบครองแคว้นผู้นั้นได้ขึ้นครองราชย์แทน

อีกเหตุการณ์หนึ่งซึ่งเกิดขึ้นที่มณีปุระ (อัสสัม) ราชาแห่งแคว้นถูกพวกกบฏล้มอำนาจในปี ๑๘๙๑ ข้าหลวงอังกฤษถูกฆ่าตาย กองทหารอังกฤษถูกส่งไปปราบกบฏจนราบคาบ แต่อังกฤษก็ไม่ยอมให้ราชาคนเดิมที่ถูกขับออกจากตำแหน่งกลับมามีอำนาจอีก อังกฤษได้แต่งตั้งลูกชายของราชาซึ่งเป็นเด็กหนุ่มขึ้นมาเป็นราชาแทน โดยอังกฤษควบคุมการบริหารงานอยู่เบื้องหลัง

จากตัวอย่างที่ยกมาดังกล่าวนี้ เราจะเห็นได้ว่า แม้อังกฤษจะไม่มีนโยบายผนวกแว่นแคว้นอินเดียเข้ามาอยู่ใต้การปกครองของตนโดยตรง ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์กบฏซีปอยแล้วก็ตาม แต่อังกฤษก็มิได้ละเลยปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดตามแว่นแคว้น เมื่อใดก็ตามถ้าอังกฤษเห็นว่าแว่นแคว้นเหล่านั้นเกิดความยุ่งเหยิง จนเป็นผลกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของตน อังกฤษจะเข้าแทรกแซงทันที จัดการแก้ไขจนสงบเรียบร้อยดีแล้ว จึงค่อยถอนตัวออกมา ด้วยเหตุนี้รัฐต่าง ๆ จึงมั่นคงภายใต้การอารักขาของอังกฤษ[๒๐]

เชิงอรรถบทที่ ๕

๑. Percival Spear *A History of India* pp. 87–92

๒. K.M. Panikkar *A Survey of Indian History* p. 202

๓. โรเบอร์ต อี. วอร์ด *ระบบการเมืองปัจจุบันของเอเชีย* หน้า 468

๔. Thomas Walter Wall Bank *India in the New Era* p. 26

๕. William Symour "The Indian State Under the British Crown" *History Today*, December, 1967

๖. Michael Edwardes *British India* 1772–1947 p. 88

๗. Ibid, pp. 63–66

๘. Michael Edwardes *op. cit.*, pp.285–290

๙. Percival Spear, *A History of India* Vol. II p. 143

๑๐. K.M. Panikkar *op. cit.*, p. 213

๑๑. Ram Gopal British Rule in India pp. 107–108

๑๒. Thomas Walter Wall Bank *op. cit.*, pp. 66–67

๑๓. Michael Edwardes *A History of India* p. 307

๑๔. Catherine Atwater *India Now and Through Time* pp. 112–114

๑๕. Ram Gopal *British Rule in India* p. 22

๑๖. Ibid, pp. 217–218

๑๗. V.A. Smith *The Oxford History of India* p. 725

๑๘. B.N. Pandey *The Break-up of British India* p. 15

๑๙. Michael Edwardes *A History of India* pp. 241–242

๒๐. Gilbert Khoo and Dorothy Lo *Asian Transformation* pp. 1001–1003

บทที่ ๖
ลัทธิชาตินิยมและการต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดีย

กำเนิดลัทธิชาตินิยม

ก่อนปี ค.ศ. ๑๘๕๗ เราถือว่า ชาวอินเดียยังไม่ได้มีความรู้สึกนึกคิดในเรื่องชาตินิยม เพราะภายใต้การปกครองของบริษัทหรือก่อนหน้านั้นอินเดียยังมิได้มีการรวมกันเป็นปึกแผ่น ต่างก็แตกแยกกันเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย บางแคว้นก็ปกครองตัวเองเป็นอิสระ นอกจากนั้นชาวอินเดียยังมีการแตกแยกกันในเรื่องศาสนา ลัทธิ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา วัฒนธรรม ตลอดจนเชื้อชาติจนยากที่จะรวมกันได้ จนกระทั่งปี ๑๘๕๘ อังกฤษได้ประกาศรวมอินเดียเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษ และรัฐบาลอังกฤษได้เข้าปกครองอินเดียโดยตรง อินเดียจึงรวมกันได้อย่างเป็นปึกแผ่นเป็นครั้งแรกภายใต้ระบบการปกครองของอังกฤษ และการที่อินเดียรวมกันได้นี้เองจึงเป็นจุดที่ก่อกำเนิดชาตินิยมของชาวอินเดีย

การกบฏที่เรียกว่า Mutiny ในปี ๑๘๕๗ นั้นหาได้เป็นการกบฏของพวกชาตินิยมไม่ แต่เป็นการดิ้นรนครั้งสุดท้ายของชาวอินเดียแบบโบราณต่างหาก ซึ่งชาวอินเดียได้เคยดิ้นรนจากแอกของต่างชาติมาหลายครั้งแล้ว นักประวัติศาสตร์หลายคนอ้างว่าสาเหตุของการก่อกบฏในปี ๑๘๕๗ เนื่องมาจากอังกฤษปฏิรูปสังคมของชาวอินเดียให้รุดหน้ารวดเร็วเกินไป จนชาวอินเดียตามไม่ทัน แทนที่อังกฤษจะเน้นในเรื่องปรับปรุงเรื่องการกินดีอยู่ดีของชาวอินเดียแต่กลับไปเน้นในเรื่องสังคม ผลจากการเปลี่ยนแปลงที่อังกฤษยัดเยียดให้ชาวอินเดียเร็วเกินไปจึงก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นจุดระเบิดของการกบฏ

การกบฏครั้งนี้ได้เริ่มขึ้นที่บาร์แรกปอร์ (Barrackpore) ใกล้นครกัลกัตตา และที่มีรัต (Meerut) ใกล้นครเดลฮีเป็นแห่งแรก โดยทหารอินเดียของบริษัทได้แข็งข้อขึ้นจากการที่ทหารอินดูไม่ยอมใช้ลูกปืนที่คิดว่ามีไขโคผสมอยู่ ต่อมาการกบฏได้ขยายไปยังดินแดนอินเดียตอนเหนือ และกองทหารของมหาราชาหลายองค์ได้เข้าร่วมด้วย โรเบิต อีวอร์ด ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการกบฏครั้งนี้ว่า

"ผู้มีส่วนร่วมในการกบฏครั้งนี้ส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายที่ปรากฏทั่วไปว่า จะนำอำนาจมาสู่จักรวรรดิมูฆัลที่เดลฮีอีก แต่นักประวัติศาสตร์ถือว่า เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังวัตถุประสงค์ดังกล่าวคือ การเข้าใจผิดและการไม่ไว้ใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ปกครองชาวอังกฤษและประชาชนชาวอินเดียซึ่งมีมาเป็นเวลานาน หลังจากที่ทั้งสองฝ่ายได้ประสบความเสียหายอย่างมากทั้งชีวิตและทรัพย์สิน อังกฤษก็สามารถสร้างความเรียบร้อยขึ้นได้อีก....แม้ว่าชาวอินเดียชาตินิยมหลายคนจะอ้างว่าการแข็งข้อครั้งนี้ที่จริงเป็นสงครามกู้เอกราชครั้งแรก แต่ดูเหมือนว่าไม่ใคร่มีหลักฐานสนับสนุนข้ออ้างนี้ อย่างไรก็ตามก็เป็นเรื่องที่แจ้งชัดว่าการแข็งข้อนี้เป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่บ่งแสดงการปกครองซึ่งค่อนข้างไม่เรียบร้อยของบริษัทก่อนการกบฏ"[๑]

ในเรื่อง The Indian Mutiny ๑๘๕๗ ของนิตยสาร History Today ได้กล่าวถึงสาเหตุของการกบฏว่าเป็นเพราะระบบการปกครองของอังกฤษที่มีต่ออินเดีย คือเจ้าของที่ดินต้องสูญเสียที่ดินของตนทำให้สภาพเศรษฐกิจแร้นแค้น และสาเหตุที่ซับซ้อนยิ่งกว่านี้ก็คือสาเหตุเกี่ยวกับศาสนาและการแบ่งชั้นวรรณะ เนื่องจากมีข่าวลือว่าอังกฤษพยายามจะเปลี่ยนอินเดียที่เป็นฮินดูให้เป็นคริสเตียนและพวกมิชชันนารีเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ลัทธิฮินดูต้องเสื่อมลง และการที่เจ้าหน้าที่อังกฤษได้เหยียดหยามวัฒนธรรมของฮินดูก็ยิ่งทำให้ชาวอินเดียไม่พอใจมากขึ้น โดยเฉพาะการออกกฎหมายห้ามกระทำพิธีสตี และการฆ่าทารกหญิงก็เป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวอินเดียไม่พอใจและก่อการกบฏขึ้น[๒]

ทัศนะของนักเขียนดังกล่าวที่ยกมาให้เห็นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่ากบฏ Mutiny ไม่ได้เกิดขึ้นจากการดิ้นรนต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดียอย่างแท้จริง แต่เป็นการกบฏที่เกิดขึ้นจากความไม่พอใจอังกฤษอยู่หลายประการมากกว่า

อย่างไรก็ตามผลจากการกบฏครั้งนี้ที่สำคัญตามมาก็คือ อังกฤษได้ผนวกอินเดียเป็นเมืองขึ้นโดยตรง ในปี ๑๘๕๘ รัฐบาลอังกฤษได้เข้าควบคุมการปกครองของอินเดียโดยส่งลอร์ด

แคนนิงมาเป็นอุปราชคนแรกของอินเดีย ในขณะนั้นอินเดียประกอบด้วยแว่นแคว้นต่าง ๆ ถึง ๗๐๐ แคว้น แต่ละแคว้นมีขนาดใหญ่เนื้อที่ถึง ๘๒,๐๐๐ ตารางไมล์ ไปจนถึงขนาดเล็กที่สุดซึ่งมีเนื้อที่เพียง ๑๓ ตารางไมล์เท่านั้น

ผลกระทบจากการที่อังกฤษปกครองอินเดียซึ่งก่อให้เกิดความคิดชาตินิยม

ก. เศรษฐกิจ เมื่ออังกฤษเข้าปกครองอินเดีย การเปลี่ยนแปลงที่นับว่าสำคัญที่สุดยิ่งกว่าการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในประวัติศาสตร์อินเดีย ก็คือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ในระยะแรกบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษสนใจในการส่งสินค้าผ้า ผลิตจากชาวอินเดียในราคาถูก ๆ ไปขายยังอังกฤษและภาคพื้นยุโรป โดยเฉพาะผ้ายและไหมเมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๗ ต่อมาพวกพ่อค้าในอังกฤษได้ตั้งโรงงานทอผ้าและผลิตผ้าออกมาเป็นจำนวนมาก เจ้าของโรงงานทอผ้าในอังกฤษกลัวว่าผ้าจากอินเดียจะตีตลาดการค้าผ้าจากโรงงานของตน จึงร้องเรียนต่อรัฐบาลให้กีดกันสินค้าผ้าจากอินเดีย ตามหลักการของลัทธิพาณิชย์นิยมซึ่งเป็นลัทธิที่ถือว่าทันสมัยที่สุดในขณะนั้น มีหลักการว่าเพื่อให้เศรษฐกิจเจริญก้าวหน้าจะต้องส่งสินค้าออกให้มากและสั่งสินค้าเข้าให้น้อยที่สุด ดังนั้นรัฐบาลอังกฤษจึงพยายามจำกัดสินค้าจากอินเดียมิให้เข้ามาจำหน่ายในประเทศมาก

เมื่อถูกกีดกันพ่อค้าอังกฤษในอินเดียจึงนิยมส่งสินค้าไปขายยังภาคพื้นยุโรป ต่อมาเกิดสงครามนโปเลียน นโปเลียนสั่งห้ามนำสินค้าอังกฤษมาขายยังดินแดนภาคพื้นยุโรป ขณะเดียวกันในประเทศอังกฤษมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมโดยใช้เครื่องจักรอย่างทันสมัย สามารถผลิตสินค้าออกมากมายและราคาถูก สินค้าผ้าจากอินเดียซึ่งผลิตโดยชาวพื้นเมืองที่ส่งไปขายยังอังกฤษจึงขายไม่ออก เพราะมีราคาสูงสู้สินค้าที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมไม่ได้ ซ้ำร้ายพ่อค้าอังกฤษส่งสินค้าที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมไปขายยังตลาดอินเดีย โดยเฉพาะสินค้าผ้า ผลก็คือผ้าอังกฤษราคาถูกกว่าผ้าชาวพื้นเมืองตีตลาดผ้าพื้นเมืองในอินเดียเสียย่อยยับ ยังผลให้ชาวพื้นเมืองซึ่งประกอบอาชีพทอผ้ามาแต่ดั้งเดิมหาเลี้ยงชีพกันมานานก็ต้องเลิกกิจการไปในที่สุด เพราะขายไม่ออก อย่างไรก็ตามสินค้าประเภทวัตถุดิบของอินเดียยังสามารถส่งไปขายต่างประเทศได้เพิ่มขึ้นเช่น คราม ฝ้าย ชา ปอกระเจา ข้าวสาลี น้ำมันพืช หนังสัตว์ เป็นต้น

ภายหลังจากที่รัฐบาลอังกฤษได้เข้าไปปกครองอินเดียโดยตรง เมื่อกลางศตวรรษที่ ๑๙ รัฐบาลอังกฤษมีนโยบายส่งเสริมการค้าแบบเสรี จึงสนับสนุนให้มีการลดภาษีสินค้าประเภทผ้า

ผ้ายจากอังกฤษที่ส่งไปขายยังอินเดีย ขณะเดียวกันเจ้าของโรงงานทอผ้าในอินเดียได้รับสิทธิพิเศษในเรื่องการลดภาษี ด้วยวิธีการดังกล่าวนี้จึงทำให้การผลิตผ้าจากโรงงานของอังกฤษไม่ว่าทั้งในอังกฤษหรือในอินเดียจึงมีต้นทุนถูก สามารถขายในราคาถูก และด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้อาชีพทอผ้าของชาวอินเดียต้องพินาศ ซึ่งชาวอินเดียมีความโกรธแค้นอังกฤษในเรื่องนี้มากที่สุด

นักประวัติศาสตร์ชาวอินเดียอ้างว่าการที่อุตสาหกรรมทอผ้าพื้นเมืองของอินเดีย ถูกทำลายได้ก่อให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อสภาพสังคม และเศรษฐกิจของชาวอินเดียอย่างร้ายแรง[๓] นายเนห์รูรัฐบุรุษผู้มีชื่อเสียงของอินเดียได้กล่าวตำหนิพฤติกรรมของอังกฤษดังกล่าวว่า ได้ก่อให้เกิดผลร้ายแรงแก่ชาวอินเดีย ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองต้องหลั่งไหลไปชนบท เนื่องจากอุตสาหกรรมในเมืองถูกทำลาย แต่เดิมสังคมของชาวอินเดียเป็นสังคมเกษตรและอุตสาหกรรม แต่เมื่ออังกฤษเข้ามาปกครองสังคมอินเดียได้เปลี่ยนแปลงไป เหลือเพียงสังคมเกษตรอย่างเดียวเท่านั้น

สมัยที่อินเดียปกครองด้วยระบบราชวงศ์ การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมของหมู่บ้านในอินเดียเป็นไปอย่างช้ามาก เพราะแทบจะไม่ได้รับอิทธิพลจากโลกภายนอกเลย ประชาชนในหมู่บ้านปกครองตนเองและพึ่งตนเองโดยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ครั้นอังกฤษเข้ามาปกครองอินเดีย จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีทางชีวิตของชาวอินเดียในระดับหมู่บ้าน ทำให้พวกเขาต้องเปลี่ยนแปลงวิถีทางชีวิตไปจากเดิม

ต้นศตวรรษที่ ๑๙ อังกฤษได้เริ่มสร้างทางรถไฟผ่านชนบท ถนนเก่า ๆ ที่ทรุดโทรมได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นจนสามารถใช้ได้ทุกฤดูกาล ทำให้หมู่บ้านสามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้สะดวกยิ่งขึ้น ชาวไร่ชาวนาขายสินค้าของตนโดยได้รับเงินสดซึ่งผิดกับแต่ก่อนที่ใช้วิธีแลกเปลี่ยน ระบบการใช้เงินตราทำให้เกิดความเจริญทางการค้า ในตอนแรกชาวอินเดียค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันในหมู่บ้านของตนเท่านั้น แต่เมื่อมีการนำเอาระบบเงินตราเข้ามาใช้ การค้าขายจึงขยายเป็นการค้าระหว่างหมู่บ้าน แต่เดิมสินค้าในหมู่บ้านราคาถูก แต่เมื่อการค้าสะดวกขึ้น ผลก็คือสินค้าที่เคยซื้อกันในราคาถูกนั้นกลับต้องซื้อแพงขึ้น

เมื่อชาวชนบทมีเงินใช้จึงนำเงินไปซื้อสินค้าที่ผลิตจากนายทุนชาวอังกฤษ ผลก็คือนายทุนอังกฤษรวย แต่ผู้ผลิตสินค้าพื้นเมืองต้องยากจนเพราะขายสินค้าของตนไม่ออก อย่างเช่นอุตสาหกรรมคเรื่องปั้นดินเผาเป็นต้น ในชนบทแต่เดิมประชากรมีน้อย แต่เมื่อระบบสมัยใหม่

เข้ามาถึงจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้น เพราะพวกที่อยู่ในเมืองอพยพเข้ามาหางานทำ ทำให้การทำมาหากินในชนบทอัตคัตขาดแคลนยิ่งขึ้น

ข. การเก็บภาษี ในสมัยโบราณ ผู้ปกครองอินเดียมีรายได้ส่วนใหญ่จากการเก็บภาษีที่ดิน บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษนำเอาวิธีการเก็บภาษีที่ดินชาวอินเดียแบบโบราณมาใช้ ดังเช่นในสมัยข้าหลวงใหญ่คอร์นวอลลิส นำเอาวิธีการเก็บภาษีแบบราชวงศ์มูฆัลมาใช้ คือให้ซามินดาร์ (zamindars หรือเจ้าของที่ดิน) เป็นผู้เก็บภาษีจากประชาชน ซามินดาร์จะต้องหาเงินไปให้บริษัทอังกฤษตามที่บริษัทเป็นผู้กำหนดในแต่ละปี การเก็บภาษีในระบบนี้ เมื่อที่ดินราคาสูง พวกเจ้าของที่ดินก็ไปรีดเก็บค่าเช่าจากชาวไร่ชาวนาในอัตราที่สูง ทางฝ่ายอังกฤษก็ไม่ได้รับเงินเพิ่มขึ้นแต่ประการใด วิธีการเก็บภาษีแบบนี้นิยมใช้ในเบงกอล แต่ที่บอมเบย์และมัทราสมีวิธีการเก็บภาษีที่แตกต่างไปจากเบงกอล กล่าวคืออังกฤษได้เข้าไปเก็บภาษีจากชาวไร่ชาวนาโดยตรง ไม่เหมือนกับเจ้าของที่ดินในเบงกอลซึ่งมีสิทธิในที่ดินของตนอย่างเต็มที่ เช่นมีสิทธิ์ที่จะขาย ให้เช่า หรือจำนองที่ดินของตนได้

เมื่ออังกฤษนำเอาระบบแบบใหม่มาใช้ เป็นการส่งเสริมให้ชาวไร่ชาวนาใช้ระบบเช่าที่ดิน ระบบยืมเงิน กู้เงิน ชาวไร่ชาวนาไม่เข้าใจระบบนี้จึงใช้กันอย่างฟุ่มเฟือย ประกอบกับการทำนาไม่ได้ผล ชาวไร่ชาวนาจึงมีหนี้สินมากมาย เพราะไปกู้หนี้ยืมสินเขามาแล้วไม่มีเงินใช้คืน

นอกจากจะมีหนี้สินมากมายแล้ว ชาวนายังต้องแบกภาระในการเสียภาษีโดยมิได้รับการผ่อนผัน นอกจากนั้นชาวนายังต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากในเรื่องเกี่ยวกับประเพณีในสังคม เมื่อไม่มีเงินก็ต้องไปกู้หนี้ยืมสินเขามาใช้จ่าย ยกตัวอย่างเช่นประเพณีการแต่งงานต้องใช้จ่ายเงินมากมาย พวกพราหมณ์และผู้ให้กู้ยืมเงินเป็นตัวการทำให้ชาวบ้านยากจน ดังเช่นชาวบ้านคนหนึ่งต้องฆ่าตัวตายเพราะเสียดายเงินซึ่งจ่ายให้แก่พราหมณ์เป็นค่าล้างบาปถึง ๑๒๓ รูปีเป็นต้น

ค. ระบบทุนนิยม แม้ว่าเศรษฐกิจของอินเดียจะได้รับความกระทบกระเทือนจากอิทธิพลของระบบใหม่ที่อังกฤษนำมาใช้ แต่ชาวอินเดียก็ยังได้รับประโยชน์จากระบบสมัยใหม่หลายประการ เช่นชาวอินเดียได้รับการศึกษาดีขึ้น เกิดกลุ่มชนชั้นกลางแม้ว่าจะมีจำนวนน้อย แต่กลายเป็นกลุ่มอิทธิพลในเวลาต่อมา การค้าการธนาคารขยายตัวออกไป ทำให้มีอาชีพใหม่ ๆ

เกิดขึ้น เช่นนักการศึกษา นักหนังสือพิมพ์ ทนายความ ฯลฯ ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของอินเดีย ทำให้เกิดชนชั้นกลางซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างอินเดียให้เป็นแบบสมัยใหม่

ในการลงทุนเพื่อสร้างเศรษฐกิจของอินเดียให้เป็นแบบสมัยใหม่นั้น ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนจากต่างชาติ ในช่วงระยะตั้งแต่ปี ๑๘๕๘–๑๙๐๐ เราเรียกว่าสมัยแห่งการเปิด (opening up period) ของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอินเดีย เป็นช่วงสมัยที่อังกฤษได้เริ่มนำเอาสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในอินเดีย เช่นการสร้างทางรถไฟ การไปรษณีย์โทรเลข การสร้างถนนแบบใหม่ การเปิดธนาคารและท่าเรือสมัยใหม่เป็นต้น

นักธุรกิจอังกฤษได้ไปลงทุนในอินเดียจำนวนมาก ธุรกิจที่ชาวอังกฤษนิยมไปลงทุนได้แก่การสร้างทางรถไฟ การทำไร่ขนาดใหญ่ เช่นคราม ปอ ชา ในปี ๑๙๑๑ มีการลงทุนคิดเป็นมูลค่าประมาณ ๔๐๐๐ ล้านดอลล่าร์ ชาวอังกฤษจึงเป็นผู้คุมเศรษฐกิจของอินเดียอย่างแท้จริง ส่วนทางเมืองแม่คือประเทศอังกฤษนั้นก็พยายามที่จะทำให้อินเดียกลายเป็นตลาดมหึมาของสินค้าจากประเทศอังกฤษ ขณะเดียวกันประเทศอังกฤษก็สั่งซื้อสินค้าจากอินเดียแต่เพียงน้อยนิด ดังจะยกสถิติการค้าระหว่างอังกฤษกับอินเดียเมื่อปี ๑๙๑๐ ดังต่อไปนี้

	อังกฤษ	ประเทศอาณานิคมของอังกฤษ	ประเทศอื่น ๆ
สินค้าออกของอินเดียส่งไปยัง	๒๖%	๑๗%	๕๗%
สินค้าเข้าอินเดียจากประเทศ	๖๑%	๘%	๓๑%

ง. อุตสาหกรรมและเกษตร อุตสาหกรรมของอินเดียในศตวรรษที่ ๑๙ ยังก้าวหน้าช้า แต่พอมาถึงศตวรรษที่ ๒๐ การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมก็ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอุตสาหกรรมผ้าฝ้าย ปอ ถ่านหิน การที่อุตสาหกรรมของอังกฤษในอินเดียเมื่อศตวรรษที่ ๑๙ ก้าวหน้าช้าเป็นเพราะรัฐบาลอังกฤษไม่ค่อยสนับสนุนเรื่องอุตสาหกรรมในอินเดีย เพราะอังกฤษต้องการส่งสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ ไปขายยังอินเดียมากกว่าที่จะสนับสนุนให้อินเดียตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเป็นของตนเอง แต่อังกฤษสนับสนุนให้ชาวพื้นเมืองทางด้านเกษตรแทน เพื่อผลิตวัตถุดิบส่งให้อังกฤษ อังกฤษก็นำเอาวัตถุดิบดังกล่าวผลิตออกมาในรูปสินค้าอุตสาหกรรมส่งกลับมาขายให้แก่ชาวอินเดียอีกทีหนึ่ง วิธีสนับสนุนการเกษตร ประการหนึ่งก็คือพยายามทดลองหาพืชพันธุ์ใหม่ ๆ มาเพาะปลูกในอินเดีย เช่น ชา ปอ ซึ่งได้ผลดีในเวลาต่อมา[๔]

ระหว่างปี ๑๘๖๑–๑๘๖๕ ฝ้ายดิบมีราคาสูงมาก ชาวไร่จึงหันไปปลูกฝ้ายเป็นการใหญ่ แต่ราคาฝ้ายสูงได้ไม่กี่ปีก็เกิดตกต่ำอย่างรวดเร็ว สินค้าฝ้ายล้นตลาดชาวไร่ยากจนลงไปทุกทีและขาดแคลนอาหาร เพราะหันไปนิยมปลูกฝ้ายกัน ชาวไร่มีฐานะยากจนค่นแค้น มีหนี้สินมากมายและพากันขายที่ดินของตนเพื่อใช้หนี้ อินเดียจึงเกิดชนชั้นใหม่ขึ้นมาอีกชนชั้นหนึ่ง คือชนชั้นกรรมกรที่ไร้ที่ดิน ซึ่งมีจำนวนสูงมากจนน่าตกใจ ระหว่างปี ๑๘๖๘–๑๘๗๘ ชาวอินเดียได้ล้มตายเนื่องจากอดอาหาร และเป็นโรคระบาดตายมีจำนวนสูงอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ระหว่างปี ๑๘๗๐ และปี ๑๘๘๐ พลเมืองได้ลดจำนวนลงหลายล้านคน

จ. การปกครอง การเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ในปี ๑๘๕๗ เป็นผลเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานหลายประการในการบริหาร นโยบายและสังคมของอินเดีย โดยเฉพาะการเปลี่ยนระบบการปกครองจากบริษัทเป็นการปกครองของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดจากรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้ออก พ.ร.บ. สิงหาคม ๑๘๕๘ กำหนดว่าอำนาจและหน้าที่ที่เกี่ยวกับรัฐบาลหรือรายได้ของอินเดีย จะต้องถือว่าอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศที่เมืองแม่ และคณะรัฐบาลอังกฤษเป็นผู้รับผิดชอบ จากนั้นรัฐบาลอังกฤษก็เข้าควบคุมอินเดียโดยตรง

ได้มีการปฏิรูปการทหารขึ้นใหม่ โดยยกเลิกกองทหารของบริษัท รัฐบาลเข้าควบคุมการทหารโดยตรง คือทำหน้าที่ในการเกณฑ์ทหารและปรับปรุงการทหาร หลังปี ๑๘๕๘ อังกฤษยอมรับชาวอินเดียที่อาศัยอยู่ในเบงกอลหรือดินแดนที่เรียกว่า United Provinces ซึ่งเคยถือว่าเพลเมืองที่มีความเหมาะสมที่สุดในการเข้าเป็นทหาร แต่การเกณฑ์ทหารตามระบบใหม่เพ่งเล็งลที่มีลักษณะเป็นนักรบ เช่นชาวอินเดียที่อยู่ในแคว้นปัญจาบ ราชปูต เนปาล ผู้ซึ่งได้าวามจงรักภักดีต่ออังกฤษในการช่วยอังกฤษทำสงครามจนได้ชัยชนะ

พวกสิกข์ (Sikhs), กุรข่า (Gurkhas), แจต (Jats), ราชปูต (Rajputs), ปาธาน s), เป็นทหารหลักของกองทัพ อังกฤษได้จัดกองทัพใหม่ซึ่งเป็นกองทัพทหารพื้นเมือง rmy) แต่ตำแหน่งหรือหน้าที่สำคัญ ๆ ในกองทัพทหารอังกฤษเป็นผู้ควบคุม เช่นบิ่นใหญ่เป็นต้น อังกฤษได้กำหนดไว้เลยว่าอัตราส่วนระหว่างทหารอินเดียกับทหาร งไม่สูงไปกว่า ๓ ต่อ ๑ แสดงว่าอังกฤษไม่ค่อยไว้ใจทหารอินเดียมากนัก แต่

ก็ได้เพิ่มกำลังทหารอินเดียขึ้นถึง ๑๒๐,๐๐๐ คน โดยมีทหารอังกฤษ ๔๐,๐๐๐ คน เป็นผู้ควบคุม การที่อังกฤษเพิ่มกำลังทหารทำให้ชาวอินเดียต้องรับภาระในการถูกเก็บภาษีเพิ่มขึ้น และยิ่งเป็นการสร้างความขมขื่นให้แก่ชาวอินเดียมากยิ่งกว่าในสมัยราชวงศ์มูฆัลปกครอง[๕]

ในปี ๑๘๓๓ พระนางเจ้าวิคตอเรีย (Queen Victoria) ได้ให้สัญญาแก่ชาวอินเดีย โดยจะยอมให้ชาวอินเดียได้รับความเสมอภาคยิ่งขึ้น จะปฏิรูปการบริการแก่ประชาชน และจะปกครองเพื่อผลประโยชน์แก่ประชาชนทั้งหมด แต่ความรู้สึกขมขื่นของชาวอินเดียก็ยังคงมีอยู่ เพราะได้เห็นการแบ่งแยกระหว่างสองเชื้อชาติคืออังกฤษกับอินเดียอย่างชัดเจน อังกฤษได้ยินยอมให้ชาวอินเดียมีสิทธิสอบแข่งขันเข้ารับราชการในลอนดอน แต่ก็มีชาวอินเดียเพียงคนเดียวเท่านั้นที่สามารถสอบผ่านได้ในรอบ ๑๔ ปีของการสอบคัดเลือกเข้ารับราชการได้[๖]

Sir Percival Griffiths ได้กล่าวถึงผลกระทบทางด้านการปกครองซึ่งมีผลทำให้เกิดความคิดชาตินิยมในอินเดียว่า "ระหว่างที่อังกฤษปกครองอินเดียอยู่นั้นได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้แก่ชาวอินเดีย จนในที่สุดนำไปสู่การเรียกร้องเอกราช" ก่อนหน้านั้นชาวอินเดียยังไม่มีความรู้สึกนึกคิดที่จะแบ่งแยกประเทศอินเดียหรือรวมกันเป็นปึกแผ่น ทั้งนี้เนื่องมาจากชาวอินเดียมีความแตกแยกกันอย่างมากมาย ทั้งทางด้านเชื้อชาติ ภาษาและการแบ่งแยกกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ เมื่อมุสลิมรุกรานอินเดียก็ได้ทำลายความเป็นกลุ่มก้อนของวัฒนธรรมและระบบประเพณีของชาวฮินดู ทำให้ชาวอินเดียขาดพลังที่จะสร้างความรู้สึกนึกคิดทางด้านชาตินิยม

ศตวรรษที่ ๑๙ ปัจจัยทางด้านการปกครอง ทำให้ชาวอินเดียเกิดความรู้สึกรวมกันได้ การที่อังกฤษใช้กฎหมายปกครองอินเดียอย่างเข้มงวด และอังกฤษจัดระบบประเทศเป็นแบบรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนั้นการที่อังกฤษสามารถรวมอินเดียเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เพราะอังกฤษได้สร้างถนนหนทาง รถไฟ การสื่อสารสะดวกขึ้นกว่าแต่ก่อน ทำให้เมืองต่าง ๆ เชื่อมโยงติดต่อถึงกันได้ ภายใต้ระบบการปกครองของอังกฤษ"[๗]

ผลกระทบอีกประการหนึ่งคือการที่อังกฤษยินยอมให้ชาวอินเดียเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง โดยอังกฤษใช้นโยบายค่อย ๆ ผ่อนปรนให้ชาวอินเดียเข้ามามีบทบาทในการปกครองประเทศแบบค่อยเป็นค่อยไป เช่นจัดระบบบริหารในส่วนภูมิภาคให้มีสภาคอยช่วยเหลือทางด้านนิติบัญญัติคล้ายคลึงกับของอังกฤษ

ในปี ๑๘๕๑ ได้มีการจัดตั้งสมาคมอินเดียอังกฤษ (The British India Association Bengal) ขึ้นที่เบงกอล แล้วต่อมาก็จัดตั้งที่บอมเบย์ ในตอนแรกกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่เป็นชิกสมาคมไว้สูง คือจะต้องเป็นเจ้าของที่ดินผู้มั่งคั่งและมีผลประโยชน์ในธุรกิจ สมาคมนี้มาชิกน้อยแต่มีอิทธิพลมากต่อทางราชการ และมีอิทธิพลในการออกกฎหมายเพื่อปกป้องสิทธิรัพย์สมบัติของคนมั่งมีเท่านั้น[๘]

ในปี ๑๘๖๑ สภานิติบัญญัติแห่งอินเดียได้ขยายสิทธิของสมาชิกของสมาคม ฯ ให้กว้างออกไป โดยอุปราชอังกฤษประจำอินเดียจะแต่งตั้งสมาชิกที่มิใช่เป็นข้าราชการก็ได้ และของมณฑลต่าง ๆ ก็มีลักษณะเป็นแบบอย่างเช่นเดียวกับสภากลางทำให้ชาวอินเดียกลุ่มเล็ก ๆ ร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่น แคว้นต่าง ๆ ได้จัดตั้งคณะกรรมการประกอบด้วยชาวยและชาวยุโรป ทำหน้าที่ช่วยเหลือทางด้านการศึกษา การอนามัย ต่อมาอังกฤษก็ยอมให้เลือกตั้งในระบบการบริหารของเทศบาล[๙]

การที่ชาวอินเดียได้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นับว่าเป็นก้าวในการกระตุ้นให้พวกเขาได้เกิดความสำนึกในทางการเมืองและความคิดชาตินิยม ทำให้ตั้งความหวังที่จะปกครองตนเองในที่สุด

ฉ. การศึกษา พวกมิชชันนารีเป็นผู้บุกเบิกในการนำเอาวัฒนธรรมแบบตะวันตกยแพร่ในอินเดีย มิชชันนารีรุ่นแรกคือมิชชันนารีชาวโปรตุเกสเมื่อศตวรรษที่ ๑๖ เมื่อศตวรรษที่ ๑๗ และเดนมาร์คเมื่อต้นศตวรรษที่ ๑๘ พวกมิชชันนารีรุ่นแรก ๆ ทางด้านการศึกษา ภาษาและจัดทำไวยากรณ์ภาษาพื้นเมืองต่าง ๆ ในปี ๑๘๐๑ รีชื่อวิลเลียม คาเรย์ (William Carey) ได้เริ่มตั้งโรงพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกและพิมพ์ในภาษาพื้นเมือง จัดทำไวยากรณ์ ปทานุกรม และงานเกี่ยวกับภาษาอังกฤษ เพื่อยชน์ในทางการค้าและใช้ในราชการ ในปี ๑๘๓๘ กิจการพิมพ์ได้กลายเป็นงานรมขยายออกไปอย่างกว้างขวาง มีการออกหนังสือพิมพ์เป็นครั้งแรกในปี ๑๘๑๖ จน ๒๓ มีการออกหนังสือสือพิมพ์ในเมืองกัลกัตตาถึง ๔ ฉบับ หนังสือพิมพ์มีส่วนช่วยนการได้รับความคิดแบบสมัยใหม่ และแพร่ไปสู่ชนชั้นกลางและปัญญาชนกลุ่มเล็กายจำนวนมากขึ้น

พวกพนักงานบริษัทอังกฤษในอินเดียสนใจภาษาตะวันออก โดยเฉพาะภาษาชั้นสูงที่ใช้ในหมู่ชนชั้นปกครองและพวกนักปราชญ์ เช่นภาษาเปอร์เซียและภาษาสันสกฤตเป็นต้น ในปี ๑๗๘๐ เฮสติงได้จัดตั้งวิทยาลัยมุสลิม และในปี ๑๗๙๒ ลอร์ด คอร์นวอลลิสก็ได้จัดตั้งวิทยาลัยเพื่อการศึกษาภาษาสันสกฤตที่เบนาเรส

ต้นศตวรรษที่ ๑๙ กลุ่มปัญญาชนทั้งชาวอินเดียและชาวอังกฤษ ได้เริ่มนำเอาการศึกษาแบบตะวันตกมาใช้ในอินเดีย ในปี ๑๘๑๗ จัดตั้งวิทยาลัยฮินดู (Hindu College) เพื่อศึกษาภาษาอังกฤษที่กัลกัตตา พ.ร.บ. Charter Act ๑๘๑๓ กำหนดให้บริษัทอังกฤษมีอำนาจที่จะจัดสรรงบประมาณประจำปีสำหรับใช้จ่ายทางด้านการศึกษา ประมาณปีละ ๑๐,๐๐๐ ปอนด์ ส่วนใหญ่จะใช้จ่ายทางด้านการสอนภาษาอาหรับและภาษาสันสกฤต ในปี ๑๘๒๙ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้ประกาศใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาทางราชการ

สมาชิกสภาบริหารของข้าหลวงใหญ่ผู้หนึ่ง ชื่อ โธมัส เบบิงตัน แมคคอเลย์ (Thomas Babington Macaulay) เชื่อมั่นว่าความคิดของชาวยุโรปนั้นสูงส่งที่สุด เขาไม่สนใจในเรื่องวัฒนธรรมอินเดีย แต่สนับสนุนให้ชาวอินเดียเรียนภาษาของชาวยุโรป โดยเฉพาะภาษาอังกฤษเพื่อสำหรับเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้แบบสมัยใหม่ ฉะนั้นจึงควรเปิดสอนภาษาอังกฤษตามสถานศึกษาต่าง ๆ

แนวความคิดของแมคคอเลย์ได้รับความนิยมจากรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ตลอดจนชาวอินเดียชั้นสูง ในเดือนมีนาคม ๑๘๓๕ เบนทิงค์จึงประกาศให้ใช้ภาษาอังกฤษในการสอนชั้นอุดมศึกษาและให้เรียนรู้วัฒนธรรมแบบตะวันตกด้วย จะเห็นได้ว่าอังกฤษเห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้ชาวอินเดียซึ่งได้รับการอบรมตามแบบอังกฤษช่วยในการบริหารประเทศ และการที่ชาวอินเดียได้รับการศึกษาแบบตะวันตกนี้เอง ได้นำไปสู่ความคิดในการเรียกร้องเอกราชในเวลาต่อมา ในตอนแรกอังกฤษมิได้วิตกในปัญหานี้เท่าใดนัก จนกระทั่งได้เกิดเหตุการณ์กบฏซีปอยเมื่อปี ๑๘๕๗ ไปแล้ว อังกฤษจึงเริ่มวิตกและไม่ยอมให้สอนวิชาประวัติศาสตร์อินเดียในโรงเรียน นอกจากนั้นยังเยาะเย้ยถากถางชาวอินเดียที่มีความคิดต้องการเอกราชอีกด้วย

ผลจากการจัดให้มีการศึกษาแบบตะวันตก ทำให้ชาวอินเดียได้มีโอกาสศึกษากันทุกชนชั้น ในปี ๑๘๕๐ ลอร์ด ดัลฮูซีข้าหลวงใหญ่อังกฤษ ได้เริ่มวางพื้นฐานระบบการศึกษา

แห่งชาติ แผนการศึกษานี้จะจัดให้มีมหาวิทยาลัย วิทยาลัยครู โรงเรียนมัธยมศึกษา ส่วนระดับประถมศึกษานั้นจะขยายให้เพียงพอแก่มวลชนส่วนใหญ่

ในปี ๑๘๘๕ จึงได้เริ่มระบบการศึกษาแบบมีแบบแผน ทำให้จำนวนนักศึกษาในระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยเพิ่มจาก ๑๑,๐๐๐ คนในปี ๑๘๘๕ เป็น ๒๓,๐๐๐ คนในปี ๑๙๐๐ และขยายจำนวนนักเรียนชั้นมัธยมจาก ๔๒๙,๐๐๐ คนเป็น ๖๓๓,๐๐๐ คน ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือในการปฏิวัติความคิดของชาวอินเดียอย่างแท้จริง ชนชั้นปัญญาชนรุ่นใหม่จึงมีความคิดแบบตะวันตก สถิติเมื่อปี ๑๙๒๐ มีชาวอินเดียประมาณ ๕ แสนคนที่รู้ภาษาอังกฤษบางคนดำรงชีวิตแบบอังกฤษ และมีลักษณะเป็นชาวอังกฤษมากกว่าชาวฮินดูเสียอีก

เนรูห์ได้เคยเขียนไว้ว่า อังกฤษเป็นผู้สร้างชนชั้นใหม่ให้แก่ชาวอินเดีย คือชนชั้นที่ได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ พวกนี้ดำรงชีวิตที่แตกต่างไปจากมวลชนอินเดีย ชนชั้นสูงของอินเดียสมัยก่อนไม่สนใจที่จะทำประโยชน์ให้แก่มวลชน แต่คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ ได้มีความเคลื่อนไหวกระตือรือร้นที่จะยกฐานะมวลชนให้สูงขึ้น

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความคิดชาตินิยมอีกประการหนึ่งก็คือการรื้อฟื้นการศึกษาประวัติศาสตร์อินเดีย ทั้งนี้เนื่องมาจากมีชาวอังกฤษหลายคนสนใจศึกษาประวัติศาสตร์อินเดีย โดยสมาคมเอเชียแห่งเบงกอล (Asiatic Society of Bengal) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการศึกษาประวัติศาสตร์อินเดีย พวกที่สนใจทางด้านนี้ส่วนใหญ่เป็นพนักงานและข้าราชการของอังกฤษนั่นเอง การศึกษาประวัติศาสตร์อินเดีย ทำให้ชาวอินเดียมีความภูมิใจในความยิ่งใหญ่ทางด้านอารยธรรมของตนในอดีต

ความไม่เสมอภาคระหว่างชาวอังกฤษกับชาวอินเดีย ความรู้สึกชาตินิยมของชาวอินเดียเริ่มขึ้นเมื่อประมาณปี ๑๘๖๐ และในสมัยอุปราชลอร์ด ลิตตัน (Lord Lytton, 1876–1880) ความรู้สึกชาตินิยมของชาวอินเดียเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว หลังจากเกิดกบฏซีปอยแล้ว อังกฤษปกครองอินเดียเข้มงวดขึ้น ลอร์ด ลิตตันพยายามควบคุมความรู้สึกนึกคิดทางด้านชาตินิยมของชาวอินเดีย โดยเฉพาะควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวด ทำให้ชาวอินเดียโกรธเคืองอังกฤษมากยิ่งขึ้น อังกฤษเอาใจชาวอินเดียโดยประกาศว่าจะให้ความเสมอภาคแก่ชาวอินเดียในการเข้ารับราชการ แต่อังกฤษก็ให้ชาวอินเดียได้เป็นลูกน้องชาวอังกฤษ ตำแหน่งหัวหน้างานจะต้องเป็นชาวอังกฤษ ตามข้อเท็จจริงแล้วชาวอินเดียก็ยังไม่มีโอกาสได้รับความเสมอภาค

กับชาวอังกฤษในการรับราชการอยู่นั่นเอง ทั้งนี้เนื่องจากอังกฤษเป็นผู้ควบคุมทางการเมืองและการทหารอยู่

ในปี ๑๘๗๗ รัฐบาลอังกฤษได้กำหนดอายุของชาวอินเดียที่มีสิทธิ์สมัครเข้ารับราชการกับอังกฤษเสียใหม่ แต่เดิมผู้มีสิทธิ์สมัครกำหนดอายุ ๑๙ ปี ประกาศกำหนดใหม่เป็น ๒๑ ปี ทำให้ชาวอินเดียขุ่นเคืองยิ่งนัก นอกจากนั้นชาวอินเดียที่ผ่านการสอบคัดเลือกเข้ารับราชการได้แล้ว ยังประสบปัญหาความยากลำบากในการที่จะได้รับการบรรจุให้เข้าดำรงตำแหน่ง บางคนถูกไล่ออกจากงานแม้กระทั่งเรื่องเล็กน้อย ดังเช่นกรณีของสุเรนทรนาถ บาเนอเจีย (Surendranath Banerjea) ซึ่งถูกไล่ออกจากงานเพราะมีความคิดชาตินิยม

ในปี ๑๘๗๖ บาเนอเจียได้จัดตั้งสมาคมอินเดียนแห่งกัลกัตตา (Indian Association of Calcutta) และมีสาขาอยู่ทางภาคเหนือของอินเดีย สมาคมนี้มีพลังชาตินิยมสูง ได้เริ่มต่อต้านการกระทำของอังกฤษในเรื่องการเปลี่ยนแปลงอายุของผู้สมัครสอบ โดยยื่นประท้วงไปยังรัฐสภาอังกฤษ แต่ปรากฏว่าไม่ได้ผล การกระทำของสมาคมครั้งนี้ถือว่าเป็นการแสดงความเคลื่อนไหวทางด้านชาตินิยมเป็นครั้งแรก

ชาวอินเดียไม่พอใจอังกฤษอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือเรื่องความไม่เสมอภาคทางเชื้อชาติ ในปี ๑๘๖๐ ชาวอังกฤษได้หลั่งไหลไปทำมาหากินในอินเดียมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ส่วนใหญ่จะไปประกอบอาชีพนักธุรกิจและเกษตรกร ชาวอังกฤษมักจะถือว่าตนเป็นพวกที่มีฐานะสูงกว่า จึงดูถูกเหยียดหยามชาวอินเดีย พวกคนขาวเท่านั้นที่ได้รับการยกย่องและได้รับอภิสิทธิ์[๑๐]

ลอร์ด ริปปอน อุปราชอังกฤษ (๑๘๘๐–๑๘๘๔) เป็นผู้มีความคิดแบบเสรีนิยม ในปี ๑๘๘๓ มีการประกาศใช้กฎหมายอิลเบิร์ต (Ilbert Act) กฎหมายฉบับนี้ลดการถืออภิสิทธิ์ในเรื่องการค้ำประกันในการตัดสินคดีที่เกิดขึ้นแก่ชาวยุโรปรวมทั้งอังกฤษด้วย นอกจากนั้นยังยินยอมให้ชาวอินเดียได้รับตำแหน่งผู้พิพากษาในระดับสูงได้ พอกฎหมายฉบับนี้ประกาศใช้ ชาวยุโรปโดยมีชาวอังกฤษเป็นผู้นำก็ลงมือต่อต้านทันที มีการจัดตั้งสมาคม Defence Association เป็นผู้นำในการต่อต้าน ทำให้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียไม่สามารถใช้กฎหมายนี้ได้ ชาวอินเดียรู้สึกขุ่นเคืองอย่างยิ่งและเห็นว่าพวกอังกฤษถืออภิสิทธิ์มากเกินไป การต่อต้านกฎหมายของชาวอังกฤษครั้งนี้ เท่ากับเป็นการเพิ่มความคิดชาตินิยมให้แก่ชาวอินเดียมากยิ่งขึ้น หนังสือพิมพ์อินเดียโจมตีการอ่อนข้อของรัฐบาลอังกฤษ หนังสือพิมพ์จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการหล่อ

หลอมแนวความคิดของประชาชน ขณะนั้นมีหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ ๒๐ ฉบับ และภาษาอินเดียอีก ๒๐๐ ฉบับ

อิทธิพลจากแนวความคิดของตะวันตก ความคิดชาตินิยมของชาวอินเดียได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของชาวตะวันตก เพราะชาวอินเดียผู้ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกสามารถอ่านหนังสือหรือติดตามข่าวตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ จากภายนอกประเทศอินเดีย พวกเขาบางคนได้เดินทางไปศึกษา ไปทำงานหรือไปทองเที่ยวในดินแดนของประเทศตะวันตกมาแล้ว จึงมีหูตากว้างขวางและทราบเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดี อย่างเช่นเหตุการณ์ในยุโรปเมื่อต้นศตวรรษที่ ๑๙ ชาวยุโรปรวมตัวกันต่อต้านการรุกรานของจักรพรรดินโปเลียน การที่ชาวกรีกต่อสู้เพื่อเอกราชของตุรกี บิสมาร์ค รวมประเทศเยอรมนี คาร์วัวรวมประเทศอิตาลี เหตุการณ์เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการกระทำในลักษณะชาตินิยมทั้งสิ้น นอกจากนั้นการที่อังกฤษประกาศใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง ทำให้ชาวอินเดียตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศสามารถพูดกันเข้าใจ มีโอกาสแลกเปลี่ยนทัศนะกัน การคมนาคมขนส่งสะดวกขึ้นทำให้ชาวอินเดียได้มีโอกาสสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกว่าแต่ก่อน

บัญญาชนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาดี ได้มีโอกาสอ่านแนวความคิดและการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของพวกนักปรัชญาและนักปฏิวัติที่สำคัญ ๆ ในยุโรป เช่น จอห์น ล็อค ชาร์ล สตีเวอร์ต พาร์เนลล์ (Charles Stewart Parnell) มาซซินี (Mazzini) หลุยส์ คอสสุธ (Louis Kossuth) ฯลฯ อิทธิพลของนักปฏิวัติและนักปรัชญายุโรปจึงมีส่วนทำให้ชาวอินเดียมีความรู้สึกต้องการสิทธิเสรีภาพ ต้องการมีรัฐธรรมนูญ และสุดท้ายคือการปกครองตนเอง

ความเคลื่อนไหวทางความคิดชาตินิยมในระยะแรก

ความเคลื่อนไหวทางความคิดชาตินิยมนั้นได้เริ่มขึ้นเมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๙ การเคลื่อนไหวในระยะนี้ยังมิได้ถึงขั้นที่จะเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องของบัญญาชนกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งยังมิได้จัดตั้งเป็นองค์กรชาตินิยมที่แข็งแกร่งแต่ประการใด บทบาทจึงมักจะเน้นไปที่บุคคลซึ่งมักจะออกมาในรูปของการโฆษณาความคิด การเขียนบทความ หนังสือปาฐกถา เรียกร้องขอความเป็นธรรม ความยุติธรรมจากอังกฤษ ฯลฯ ดังจะได้กล่าวถึงบทบาทางด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

การฟื้นฟูศิลปวิทยาฮินดู (The Hindu Renaissance) กลุ่มปฏิกริยาที่มีต่อผลกระทบของอิทธิพลตะวันตกในระยะแรกคือพวกเสรีนิยม ซึ่งพวกนี้มีความคิดว่า ยุโรปคือศูนย์กลางของความรู้สึกนึกคิดแบบใหม่ ชนกลุ่มนี้เป็นผู้มีพื้นฐานวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว มีแนวความคิดอย่างมีเหตุผลและดำรงชีวิตตามแบบสมัยใหม่ พวกนี้จึงประสบความสำเร็จในการนำเอาตะวันตกและตะวันออกมาผสมกลมกลืนกันได้อย่างดี ปลายศตวรรษที่ ๑๙ มีการเคลื่อนไหวอย่างจริงจังในอันที่จะเลียนแบบและชื่นชมกับวัฒนธรรมของยุโรป ความเคลื่อนไหวนี้ได้นำไปสู่การฟื้นฟูศิลปวิทยาอินเดีย เนื่องจากเห็นว่าวัฒนธรรมของตะวันตกไม่เน้นทางด้านจิตใจ แต่เน้นที่วัตถุนิยม แต่วัฒนธรรมของอินเดียในอดีตเป็นเรื่องของความคิดและจิตใจ สิ่งที่เป็นของสมัยใหม่ซึ่งชาวตะวันตกคิดประดิษฐ์ขึ้น ชาวอินเดียได้เคยคิดมาก่อนแล้ว ดังปรากฏหลักฐานในบทประพันธ์ต่าง ๆ สมัยที่อินเดียเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวิทยา

การฟื้นฟูศิลปวิทยาอินเดีย เป็นลักษณะของลัทธิชาตินิยม แต่ก็ปะปนกับศาสนา ลัทธิชาตินิยมจึงถูกบูชาในฐานะเป็นเสียงของพระเจ้า ทั้งนี้เนื่องมาจากชาวอินเดียมีความคิดตามลัทธิฮินดูซึ่งสอนว่า พระเจ้าจะกลับชาติมาจุติเพื่อคุ้มครองโลกและบัดนี้พระเจ้าก็ได้มาปรากฏในรูปมารดรของประเทศ (Mother India) ซึ่งถือว่าแผ่นดินแม่ (motherland) เป็นสัญญลักษณ์ของความคิดคนในชาติ เป็นความคิดของพระเจ้า แผ่นดินแม่คือแผ่นดินที่เทพธิดาทั้งหมดประทับอยู่เพื่อที่ชาวฮินดูจะได้บูชา

การที่ศาสนากระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูลัทธิฮินดู ทำให้เกิดความศรัทธาอย่างแรงกล้าในการที่จะต่อต้านต่างชาติเช่นเดียวกับพระนางเจ้าเอลิซาเบ็ธต่อต้านสเปน แต่ศาสนาก็เป็นอุปสรรคทำให้การฟื้นฟูไม่เป็นไปอย่างแท้จริง และทำให้ลัทธิชาตินิยมจึงมีอยู่ในหมู่ชาวฮินดูเท่านั้น ส่วนคนที่นับถือศาสนาอื่น ๆ เช่น อิสลามและคริสต์ไม่สามารถเข้ามาร่วมได้

นักปฏิรูปลัทธิฮินดู ที่สำคัญ ๆ ได้แก่

สวามี ทยานันท์ สรัสวดี (Swami Dayanand Saraswati) เป็นผู้ก่อตั้งลัทธิชาตินิยมแบบใหม่และฟื้นฟูลัทธิฮินดู เขาเป็นผู้ที่มีฐานะดีคนหนึ่ง แต่เขาไม่ยอมศึกษาตามแบบอังกฤษ และดำรงชีวิตด้วยการเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ อบรมสอนความรู้แก่ประชาชน เขาไม่ชอบวัฒนธรรมจากต่างชาติ จึงชักชวนให้ประชาชนหวนไประลึกถึงความยิ่งใหญ่ทางด้านอารยธรรมอินเดียสมัยพระเวท ซึ่งไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ บูชารูปปั้น และนับถือพระเจ้าหลายองค์ เขาได้โจมตีลัทธิฮินดูในแง่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ในปี ๑๘๗๕ จึงได้จัดตั้ง อารยะ สมาช (แปลว่าสมาคมของพวกอารยัน) มีหลักการเน้นในเรื่องการต่อต้านกลุ่มเสรีนิยม ชาตินิยมจัด ต่อต้านทั้งอิสลามและคริสต์ คำขวัญของสมาคมอารยะสมาชก็คือประเทศอินเดียเพื่อฮินดู (India for the Hindus) สรัสวดีต้องการรื้อฟื้นลัทธิฮินดูตามแบบดั้งเดิมและทำให้ลัทธิฮินดูบริสุทธิ์ คัดค้านการกระทำของฮินดูในทางที่ไม่ดี เช่นการแต่งงานตั้งแต่วัยเด็ก เสนอให้ปฏิรูประบบการแบ่งชั้นวรรณะ ขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง อารยะสมาชมีอิทธิพลมากในแคว้นปัญจาบ[๑๑]

สวามี วิเวกานันท์ เป็นชาวเบงกอล เกิดในตระกูลสูง ได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ เป็นผู้เฉลียวฉลาดและสนใจเกี่ยวกับปัญหาทางด้านจิตใจ เขาชอบเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อสั่งสอนอุดมการของเขา ซึ่งเน้นในเรื่องการปฏิรูป รักษาและฟื้นฟูลัทธิฮินดู เขาเป็นผู้นำในการสร้างอินเดียแบบสมัยใหม่ และเรียกร้องให้ช่วยกันสร้างอินเดียทุกวิถีทาง โดยไม่คำนึงถึงการแบ่งชนชั้น ทางด้านศาสนาเขาสนับสนุนให้มนุษย์ที่นับถือศาสนาต่าง ๆ มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ควรรังเกียจศาสนาอื่น เพราะทุกศาสนาต่างก็มีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน จึงควรรวมทุกศาสนาเข้าด้วยกันในลักษณะมารดรแห่งศาสนา (The Mother of Religious)

วิเวกานันท์ เป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักดีทั่วโลก เขาได้เดินทางไปบรรยายทั้งในสหรัฐอเมริกาและยุโรป ในเดือนมกราคม ๑๘๗๗ เขาเดินทางกลับอินเดียและได้รับการต้อนรับจากชาวอินเดียอย่างใหญ่โตเสมือนเป็นวีรบุรุษของชาติ เขาเป็นบุคคลที่สามารถนำเอาความรู้สึกชาตินิยม ความปรารถนาทางการเมือง ศาสนามาผสมผสานเข้าด้วยกันได้อย่างน่าอัศจรรย์ ความคิดของเขาได้ก้าวไปไกลถึงขนาดที่ยุโรปยอมรับวัฒนธรรมอินเดีย และควรจะได้เผยแพร่วัฒนธรรมอินเดียไปทั่วโลก

วิเวกานันท์ เป็นผู้เผยแพร่งานของศรีรามากฤษณะ ซึ่งเป็นผู้ที่เขามีความศรัทธาเลื่อมใสมาก เขาได้ส่งเสริมให้ชาวอินเดียภูมิใจในมรดกอันมีคุณค่าของอินเดียแต่โบราณ วิเวกานันท์เป็นผู้นำเอาของเก่ามาเชื่อมโยงกับของใหม่ เขาเป็นผู้สามารถในการกล่าวสุนทรพจน์และเป็นนักเขียนที่สามารถทั้งทางร้อยแก้วและร้อยกรอง มีใจมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมอินเดียให้ก้าวหน้า เขาได้เข้าร่วมสภาแห่งศาสนาที่ชิคาโกในปี ๑๘๙๓ และใช้ชีวิตอยู่ในสหรัฐอเมริกาหลายปี ได้เดินทางไปทั่วยุโรป กรีซ ตุรกี อียิปต์ จีน และญี่ปุ่น เขานิยมความมีมานะบากบั่นของคนอังกฤษและชื่นชมในความเสมอภาคของชาวอเมริกัน เขาเห็นว่าสหรัฐนั้นเหมาะสมที่สุดในการที่จะเผย

แพร่แนวความคิดของเขาที่นั่น โดยที่เขาไม่ได้รู้สึกประทับใจในศาสนาของพวกตะวันตกเลย แต่เขากลับยึงเชื่อมั่นในปรัชญาของชาวอินเดีย

วิเวกานันท์ ยกย่องปรัชญาของเวดาน เขาเห็นว่าไม่ใช่เป็นปรัชญาที่พูดแต่เรื่องจิตใจ แต่หลักการมีเหตุผลเพราะเป็นหลักการที่สามารถพิสูจน์เรื่องธรรมชาติได้ ปรัชญาเรื่องนี้ไม่มีพระเจ้าหรือผู้วิเศษ แต่เป็นปรัชญาที่เป็นตัวของตัวเอง หลักการนั้นเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของมนุษย์ ไม่ใช่เป็นเรื่องของเทพนิยาย แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม เขาโจมตีระบบสังคมของอินเดียที่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้อารยธรรมของอินเดียต้องเป็นอัมพาต เขายังได้ประณามระบบประเพณีที่โบราณและคร่ำครึ วิเวกานันท์ ไม่ยุ่งเรื่องการเมืองและไม่เห็นด้วยกับนักการเมืองสมัยนั้น เขาย้ำเรื่องความจำเป็นสำหรับเสรีภาพและเสมอภาค ยกฐานะของประชาชนทั้งหมดให้สูงขึ้น เชื่อว่าเสรีภาพทางความคิดและการกระทำจะช่วยทำให้ชาติเจริญก้าวหน้า เขาต้องการให้ชาวอินเดียรับเอาความก้าวหน้าแบบตะวันตกทางด้านจิตใจมาใช้บ้างและทำนองเดียวกันก็สร้างสังคมของยุโรปด้วยศาสนาของชาวอินเดีย การที่อินเดียแยกออกไปโดดเดี่ยวไม่ยอมสมาคมกับนานาชาติทำให้อินเดียเสื่อมลง และตกอยู่ในกรอบอันแคบ ๆ

วิเวกานันท์ได้จัดตั้งนิกายรามากฤษณะ (Ramakrishna Order) และส่งมิชชันนารีเดินทางไปเผยแพร่นิกายที่เขาตั้งขึ้น ภายหลังจากที่เขาถึงแก่กรรมในปี ๑๙๐๒ สาวกของเขาก็ได้ดำเนินการเผยแพร่ลัทธิของเขาต่อไป ปัจจุบันมีวัดที่ตั้งขึ้นตามนิกายรามากฤษณะหลายสิบแห่งและมิชชันนารีหลายสิบคนทำหน้าที่เผยแพร่สั่งสอน นอกจากนั้นยังมีโรงเรียนและวิทยาลัยอีกหลายแห่งซึ่งดำเนินการโดยนิกายรามากฤษณะ

ราม โมหัน รอย (Ram Mohun Roy) ได้เรียกร้องให้มีการปฏิรูปทางการปกครองเศรษฐกิจและสังคมอย่างแข็งขัน ชาวอินเดียได้พิสูจน์ให้เห็นว่าพวกเขาก็มีความสามารถในการจัดการบริหารประเทศได้ พวกผู้นำชาตินิยมรุ่นแรกในเบงกอลและบอมเบย์ได้รับแนวความคิดจากอังกฤษ ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกที่ต้องการจะปฏิรูปไม่ใช่แต่เฉพาะศาสนาฮินดูเท่านั้น แต่ในเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของประเทศชาติที่รัฐบาลอังกฤษเข้าดำเนินการทั้งหมดด้วย

กล่าวโดยสรุปการปฏิรูปลัทธิฮินดูที่สำคัญที่สุดคือการปฏิรูปในช่วงหลังของ ศตวรรษที่ ๑๙ นักชาตินิยมในช่วงระยะนี้สนับสนุนและเรียกร้องให้ชาวฮินดูหันไปสนใจแนวความคิดเก่าที่เรียกว่า เวดาน (Vedanta) ทั้งนี้เพื่อต่อต้านศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม ลัทธิฮินดูในแนวความคิดใหม่พยายามมุ่งที่จะต่อต้านลัทธิต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกับฮินดู ลัทธิใหม่นี้หรือที่เรียกว่า

อารยะสมาช (Arya Samaj) เป็นที่ยอมรับของชนชั้นกลางชาวฮินดูทางแถบปัญจาบและดินแดนที่เรียกว่า the United Provinces บุคคลที่มีความเคลื่อนไหวทางการเมืองในการปฏิวัติส่วนใหญ่ได้ให้การสนับสนุน ลัทธิฮินดูใหม่ มีส่วนในการส่งเสริมให้เยาวชนในอินเดียได้รับการศึกษาสูงขึ้น เป็นการยกฐานะของสตรีและชนชั้นที่ถูกกดขี่ให้สูงขึ้น

ศรีรามากฤษณะ (Shri Ramakrishna) เป็นผู้มีอิทธิพลต่อชนชั้นที่ได้รับการศึกษาแบบอังกฤษในแคว้นเบงกอล ศรีรามากฤษณะได้ปฏิบัติตนเหมือนกับนักบุญ เขาไม่สนใจเรื่องการปฏิรูปสมัยใหม่แต่เน้นเรื่องความเชื่อทางศาสนา และพยายามนำเอาแนวความคิดของลัทธิฮินดู ซึ่งแตกแยกออกหลายแนวมาเชื่อมโยงกันใหม่ให้เป็นแนวความคิดใหม่ เขาพยายามต่อต้านลัทธิอื่น ๆ ที่เป็นของใหม่

เราจะเห็นได้ว่าพวกนักชาตินิยมรุ่นแรก ๆ ของอินเดียก่อนที่จะหันไปต่อต้านอังกฤษอย่างจริงจังได้เกิดแนวความคิดในการปฏิรูปลัทธิฮินดูก่อน ซึ่งเป็นแนวความคิดคล้าย ๆ กับพวกชนชั้นบัญญาชนชาวจีนก่อนที่จะเกิดการปฏิวัติต่อราชวงศ์แมนจู พวกชนชั้นบัญญาชนก็มีแนวความคิดที่จะปฏิรูปลัทธิขงจื๊อก่อน และแนวความคิดในการปฏิรูปก็ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตกเช่นเดียวกัน

กลุ่มผู้นำในการฟื้นฟูลัทธิฮินดูอื่นๆ ได้แก่สมาคมเพื่อศาสนา (Theosophical Society) สมาคมนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะรวมศาสนาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยถือหลักปฏิบัติตามศาสนาพราหมณ์และหลักการในพุทธศาสนา การเวียนว่ายตายเกิด และแนวความคิดของอินเดียในอดีต แต่มีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีต่อชาวคริสต์ สมาคมนี้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ๑๘๗๕ ที่นิวยอร์ค ต่อมาจึงมาจัดตั้งที่อินเดียในปี ๑๘๗๗ ผู้ก่อตั้งคือมาดามบลาวัตสกี (Madam Blavatsky) และพันเอกโอลคอตต์ (Olcott) บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในสมาคมนี้อีกคนหนึ่งคือ แอนน์ ซีสันต์ (Annie Sesant) เป็นชาวอังกฤษเกิดเมื่อปี ๑๘๔๗ สามีเป็น ร.ม.ต. ในคณะรัฐมนตรีอังกฤษ ต่อมาได้หย่ากับสามีและเลิกนับถือคริสต์ ไม่ยอมรับในเรื่องการมีพระเจ้าและนิยมในลัทธิสังคมนิยม ในปี ๑๘๘๗ จึงได้เปลี่ยนมานับถือลัทธิ Theosophist และต่อมาได้เป็นโฆษกของสมาคมเพื่อศาสนา

ในปี ๑๘๙๘ สมาคม ฯ ได้จัดตั้งวิทยาลัยศูนย์กลางแห่งฮินดู (Central Hindu College) ในตอนหลังจึงได้ขยายงานเป็นมหาวิทยาลัยแห่งฮินดู (Hindu University) ที่เบนาเรส

กล่าวโดยสรุป สมาคมนี้มีจุดมุ่งหมายในการฟื้นฟู การสร้างพลังอันแข็งแกร่ง และเชิดชูศาสนาโบราณ การกระทำดังกล่าวจะทำให้ชาวฮินดูมีความคิดที่จะนับถือ เชื่อมั่นในตนเอง ภาคภูมิใจในอดีต เชื่อมั่นในอนาคต ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันไปสู่ความรู้สึกรักชาติและความคิดที่จะสร้างชาติกันใหม่

การจัดตั้งองค์กรและเผยแพร่ความคิด บุคคลและองค์กรผู้มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องและเสนอแนะให้อังกฤษปฏิรูปอินเดีย ตลอดจนเผยแพร่แนวความคิดไปสู่ประชาชนมีอยู่หลายฝ่าย เช่น

บาเนอร์เจีย บาเนอร์เจียเป็นผู้นำในการต่อต้านผู้คัดค้าน พ.ร.บ. อิลเบิร์ต ซึ่งเป็น พ.ร.บ. ที่ให้ความเสมอภาคแก่ชาวอินเดียมากขึ้นแก่ชาวอังกฤษคัดค้าน บาเนอร์เจียได้ตอบโต้ผู้คัดค้าน พ.ร.บ. ดังกล่าวโดยการเรียกประชุม Indian National Conference ที่กัลกัตตาในปี ๑๘๘๓ โดยมีผู้แทนมาจากทุกส่วนของอินเดีย ในปีรุ่งขึ้นจึงไปประชุมที่มัทราส

อัลแลน ออกตาเวียน ฮูเม (Allan Octavian Hume) เป็นนักชาตินิยมรุ่นแรกที่สำคัญคนหนึ่ง เขาเคยรับราชการกับอังกฤษมานานถึง ๓๒ ปี ได้ศึกษาปัญหาต่าง ๆ ของอินเดียมามาก เขาเชื่อว่าอินเดียภายใต้การปกครองของอังกฤษสามารถทำให้เกิดความสงบสุข ความมั่นคงทางการเมือง การกินดีอยู่ดีของประชาชน แต่เป็นเพราะอังกฤษปกครองแบบอมาตยาธิปไตยและไม่ยอมมอบรัฐธรรมนูญแก่อินเดีย อังกฤษจึงไม่สามารถปกครองบรรลุผลดังกล่าวได้ และปัญหาต่าง ๆ ของอินเดียได้หมักหมมกันมาช้านานแล้ว ในปี ๑๘๘๓ ฮูเมได้เรียกร้องให้นักศึกษามหาวิทยาลัยกัลกัตตา ผนึกกำลังกันโดยการจัดตั้งสมาคมเพื่อฟื้นฟูอินเดียทั้งในด้านจริยธรรม จิตใจ และการเมือง

การประชุมกลุ่มต่าง ๆ ปลายศตวรรษที่ ๑๙ ผู้มีแนวความคิดชาตินิยมได้จัดให้มีการประชุมผู้ที่มีความคิดเห็นในแนวทางเดียวกันหลายครั้ง เช่นในปี ๑๘๘๔ จัดประชุมที่มัทราส ในเดือนธันวาคม ๑๘๘๕ จัดประชุมที่ปูนา การประชุมมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะจัดตั้งสภาชาวพื้นเมือง (Native Paliament)

การประชุมที่บอมเบย์ เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๑๘๘๕ ได้ชื่อว่าเป็นการประชุมคองเกรสแห่งชาติอินเดียครั้งแรก (Indian National Congress) มีผู้เข้าร่วมประชุมราว ๗๒ คน[๑๒] ส่วนใหญ่เป็นชาวฮินดู ประกอบด้วยนักกฎหมาย ครู นักหนังสือพิมพ์ มีชาวมุสลิมรวมอยู่ด้วย

๒ คน ผู้เข้าประชุมส่วนใหญ่ยังนิยมเดินสายกลางและยังจงรักภักดีต่ออังกฤษ ประธานในที่ประชุมได้แถลงถึงจุดมุ่งหมายของการประชุมว่า เป็นการแสดงออกถึงการรวมชนทุกชั้นทุกชุมชน และพูดภาษาเดียวกันเหมือนดังเช่นสมัยพระเจ้าอัคบาร์

แต่ละปี จะจัดให้มีการประชุมคองเกรสเป็นประจำ โดยผลัดเปลี่ยนไปประชุมกันตามเมืองต่าง ๆ และพยายามเผยแพร่โฆษณาให้ชาวอินเดียได้ทราบ ในปี ๑๘๙๔ จัดให้มีการประชุมคองเกรสที่มัทราส ที่ประชุมได้ลงมติเรียกร้องให้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียขยายการศึกษาเป็นการใหญ่ ให้ลดรายจ่ายทางทหารลง จัดหางานให้ชาวอินเดียได้ทำมากขึ้น กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมของชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ ให้ยกเลิกการเก็บภาษีผ้ายภายในประเทศซึ่งเก็บสูงถึง ๓๕% **รพินทรนาถ ฐากุร** (Rabindranath Tagore) เป็นนักปฏิรูปที่เด่นและมีชื่อเสียงสำคัญคนหนึ่งของอินเดีย เขาไม่ใช่เป็นนักการเมืองแต่เป็นผู้อุทิศตนให้แก่เสรีภาพเพื่อประชาชนชาวอินเดีย เขามีบทบาทสำคัญในขบวนการสวาเทศ (Swadeshe) และขบวนการนี้ถูกกวาดล้างในรอบปีแรกของศตวรรษที่ ๒๐ เขาได้สร้างผลงานทางด้านการศึกษารวมทั้งสร้างสันตินิเกตาน (Santiniketan) ซึ่งเป็นจุดรวมของวัฒนธรรมอินเดีย อิทธิพลของเขามีอยู่เหนือจิตใจชาวอินเดียมาก ได้เป็นผู้นำเอาแนวความคิดของคนตะวันออกมาเชื่อมโยงกับแนวความคิดของคนตะวันตก และเป็นผู้วางรากฐานแนวความคิดชาตินิยมของชาวอินเดีย เขาได้อุทิศตนทางด้านความร่วมมือระหว่างชาติเช่น เผยแพร่เรื่องราวของอินเดียให้แก่โลกภายนอกได้ทราบและนำเรื่องราวข่าวสารของต่างประเทศมาเผยแพร่ในอินเดีย เพื่อให้ชาวอินเดียได้มีหูตากว้างขวาง รู้จักโลกภายนอกดียิ่งขึ้น ในฐานะที่เขาเป็นบุคคลหนึ่งที่นิยมการปฏิวัติในรุสเซีย จึงทำให้อุดมการชาตินิยมของเขารุนแรงขึ้นทุกที เขาเน้นในเรื่องปฏิรูปการศึกษา วัฒนธรรม การอนามัย และความเสมอภาค โดยที่เขาเป็นบุคคลที่ส่งเสริมให้ชาวอินเดียได้คิดอย่างกว้างขวางในเรื่องที่มีผลต่อมนุษยชาติ ดังนั้น ฐากุระ จึงเป็นนักมนุษยธรรมที่ยิ่งใหญ่ของชาวอินเดียคนหนึ่ง[๑๓]

การที่ชาวอินเดียได้เข้ารับการศึกษาแบบอังกฤษ ทำให้ชาวอินเดียเริ่มรับความรู้สึกนึกคิดทางด้านเสรีนิยมจากอังกฤษ โดยเฉพาะการได้รับแนวความคิดเสรีนิยมจากนักปรัชญาชาวอังกฤษ เช่น เอ็ดมัน เบอร์ก (Edmund Burke) และ จอห์น ซทยูเอิท มิลล์ ซึ่งแสดงความเห็นอกเห็นใจต่อชาวอินเดียในการต่อสู้เพื่อรวมชาติ นอกจากนั้นชาวอินเดียที่ได้รับการศึกษาดี

สามารถอ่านหนังสือภาษาของประเทศตะวันตกได้ ยิ่งทำให้ทราบเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวการต่อสู้ของชนชาติต่าง ๆ ในยุโรป

ชาวอินเดียได้รับการกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมจากหนังสือพิมพ์อยู่มาก หนังสือพิมพ์ในอินเดียทั้งที่พิมพ์เป็นภาษาพื้นเมืองและภาษาอังกฤษ ต่างก็มักจะลงข่าวสนับสนุนให้ชาวอินเดียได้รับเสรีภาพ พวกชนชั้นปัญญาชนชาวอินเดียพยายามที่จะเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์กระตุ้นความรู้สึกนึกคิดของชาวอินเดียทางด้านการเมืองอยู่เสมอ ดังนั้นหนังสือพิมพ์จึงเป็นสื่อสำคัญในการสร้างความรู้สึกชาตินิยมแก่ชาวอินเดีย

พวกนักชาตินิยมรุ่นแรก ๆ ของอินเดียบางคน มีปฏิกริยาต่อต้านอังกฤษ และการศึกษาแบบตะวันตก ในระหว่างปี ๑๘๕๗–๑๘๕๘ เริ่มมีปฏิกริยาต่อต้านอย่างรุนแรง พวกนี้คิดว่าการปกครองของอังกฤษเป็นการปกครองแบบทรราชย์ใช้อำนาจ หลอกลวงประชาชนและการหักหลังทรยศ ถึงอย่างไรก็ตามพวกชาตินิยมรุ่นแรกนี้ก็ยังมิได้รวมกันติดหรือมีแผนการที่แน่นอนในการดำเนินการต่อสู้เพื่อเอกราช ผลก็คือทำให้เกิดความยุ่งเหยิงและไร้ผล อังกฤษได้ตอบโต้ด้วยวิธีรุนแรงและปกครองเข้มงวดยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน การกบฏซีปอยเมื่อปี ๑๘๕๗ ได้แสดงให้เห็นว่าชาวอินเดียไม่สามารถใช้กำลังทหารเข้าจัดการขับไล่อังกฤษออกไปได้ แต่ความคิดในการต่อต้านอังกฤษของมหาชนอินเดียได้เริ่มมีขึ้น แม้ว่าผู้นำของขบวนการต่อต้านอังกฤษและขบวนการปฏิวัติจะขัดแย้งกันและถูกปราบไปก็ตาม แต่ชาตินิยมอินเดียยังไม่ได้หมดไป พวกนักปฏิวัติรุ่นต่อมาก็ได้มีการเคลื่อนไหวกันอีก พวกนี้เป็นพวกชนชั้นกลางรุ่นใหม่ซึ่งมีอุดมการณ์ในการปฏิวัติ โดยถือหลักว่าจะต่อสู้ให้แก่ประเทศอินเดียเพื่อชาวอินเดีย พวกปฏิวัติมุ่งต่อต้านอังกฤษและแบบอย่างหรือแนวทางแบบตะวันตก พวกฮินดูที่ถือเคร่งศาสนาได้โจมตีพวกเสรีนิยมอินเดียสมัยใหม่ว่า ทำตัวเหมือนกับคนรับใช้ของจักรวรรดินิยมอังกฤษ และพวกนี้เป็นพวกที่ทรยศต่อมรดกอันมีคุณค่าของชาวอินเดีย[๑๔]

บทบาทการต่อสู้เพื่อเอกราชในระยะแรก

ในปี ๑๘๗๐ ได้มีการขยายพื้นฐานการจัดระบบปกครองส่วนภูมิภาค ออกไปอย่างกว้างขวางเช่นที่ปูนา มัทราส ผู้นำในการดำเนินการได้แก่พวกนักกฎหมายซึ่งได้รับการฝึกหัดตามแบบอังกฤษ พวกครู คนงานรัฐบาล ซึ่งเรียกร้องให้รัฐบาลลดการเก็บภาษีชาวอินเดียให้น้อย

ลงมา นักศึกษาวิชาเศรษฐกิจและประวัติศาสตร์ที่เด่นคนหนึ่ง ชื่อ มหาเทพ โกวินด์ ราเนด (Mahadev Govind Ranade ค.ศ. ๑๘๔๒–๑๙๐๑) ได้เขียนบทความและหนังสือหลายเล่ม กระตุ้นชาวชนบทอินเดียให้อุทิศพลังงานของแรงงานในการปฏิรูปสร้างสรรค์ เขาได้แนะนำให้สมาคมต่าง ๆ มีบทบาททางการเมืองเพิ่มขึ้น ไม่ใช่เป็นผู้รับใช้รัฐบาลอังกฤษในอินเดียอย่างเดียว ในปี ๑๘๗๘ อังกฤษก็ยอมให้ผ่าน พ.ร.บ. การพิมพ์ เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวอินเดียได้รับเสรีภาพทางการเขียนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน

นักชาตินิยมที่เด่นคนหนึ่ง ชื่อ วิษณุ กฤษณะ ชิพลุนการ์ (Vishnu Krishna Chiplunkar) เป็นครูโรงเรียนมัธยมที่ปูนา ได้จัดตั้งโรงเรียนแบบอังกฤษขึ้นมาใหม่ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นจัดการศึกษาแบบตะวันตกของอินเดียโดยชาวอินเดียเอง และได้ขยายการศึกษาไปทั่วเดคข่าน โดยจัดตั้งสมาคมการศึกษาเดคข่าน (Deccan Education Society) ในปี ๑๘๘๔ และอีกปีต่อมาได้จัดตั้งวิทยาลัยเฟอร์กัสสัน (Fergusson) ที่ปูนา

ในปี ๑๘๘๕ ชาวอินเดียสมัยใหม่ที่เรียกว่า "New Indians" ซึ่งพวกนี้มีบทบาทมากในส่วนภูมิภาคในฐานะเป็นฝ่ายค้านทางการเมืองและมุ่งที่จะขยายการศึกษาโดยชาวอินเดียเอง ทำให้ผลิตนักชาตินิยมรุ่นต่อมาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก[๑๕]

บทบาทของคองเกรส

ชาวอังกฤษหลายคน มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้ชาวอินเดียได้จัดตั้งคองเกรสแห่งชาติอินเดีย (India's National Congress) การประชุมคองเกรสครั้งแรกได้จัดขึ้นในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๘๘๕ มีผู้แทนเข้าร่วม ๗๒ คน และบุคคลภายนอกอีก ๑๐ คน ซึ่งคนทั้งหมดที่มาประชุมมาจากทุกแคว้นของอินเดีย ผู้แทนเกือบทั้งหมดเป็นชาวฮินดู มีอยู่ ๒ คนเท่านั้นที่เป็นชาวมุสลิม ส่วนใหญ่ของพวกผู้แทนเป็นนักกฎหมายหรือไม่ก็เป็นนักหนังสือพิมพ์ ที่ประชุมได้เรียกร้องอังกฤษยอมให้เอกราชแก่อินเดีย การประชุมในครั้งแรกยังไม่ค่อยมีผลเท่าใดนัก อีก ๒ ปีต่อมาได้จัดให้มีการประชุมคองเกรสที่มัทราส ครั้งนี้มีผู้แทนเข้าร่วมมากกว่า ๖๐๐ คน ในจำนวนนี้เป็นผู้แทนของมุสลิม ๘๓ คน พวกผู้นำอินเดียมาจากที่ไกล ๆ ทุกส่วนของอินเดีย ได้มาพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและอภิปรายกัน ที่ประชุมได้เรียกร้องและเสนอความคิดเห็นแก่รัฐบาลอังกฤษในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ แต่รัฐบาลอังกฤษก็มิได้สนใจเท่าใดนัก

ระหว่างปี ๑๘๘๕ ถึงปี ๑๙๐๕ คองเกรสได้เรียกร้องรัฐบาลให้แก้ไขปัญหาเรื่องความยากจน เรียกร้องให้รัฐบาลรับชาวอินเดียเข้ารับราชการเพิ่มขึ้น เสนอว่าการออกกฎหมายจะต้องได้รับความเห็นชอบจากชาวอินเดียโดยส่วนใหญ่ ให้ปรับปรุงความเจริญในส่วนภูมิภาค ลดค่าใช้จ่ายทางทหารลงมา ลดการเก็บภาษีชาวอินเดีย จัดการขยายการศึกษาและรวมทั้งช่วยผึกชาวอินเดียทางด้านเทคโนโลยี

การเรียกร้องเอกราชของชาวอินเดียในระยะแรก อังกฤษไม่ค่อยเอาใจใส่เท่าใดนัก เพราะคิดว่าเสียงที่เรียกร้องนั้นเป็นเสียงของคนกลุ่มน้อยไม่กี่คนที่ได้รับการศึกษาตามแบบอังกฤษ เมื่อเทียบกับคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวไร่ชาวนาจำนวน ๒๐๐ ล้านคน ซึ่งยังไม่มีปฏิกริยาอะไร อังกฤษคิดว่าอีกไม่ช้าพวกที่เรียกร้องเอกราชก็คงจะเลิกล้มการต่อสู้ไปเอง แต่แล้วอังกฤษก็คาดการณ์ผิดถนัด เพราะปรากฏว่าในปี ๑๙๐๐ คองเกรสก็ยังคงอยู่ยังมิได้ล้มเลิกและนับวันจะเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นทุกที กลุ่มพวกนักปฏิรูปและปฏิวัติพยายามที่จะต่อสู้ต่อไปในคองเกรส เพื่อให้อังกฤษยอมรับฐานะของตนและพยายามที่จะหลีกเลี่ยงมิให้มีการแตกแยกกันในเรื่องศาสนา พวกผู้นำได้พยายามจำกัดการถกเถียงกันในสภา เฉพาะแต่เรื่องการแก้ไขปัญหาทางการเมืองและการเศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาทางสังคม ไม่พยายามพูดถึงเรื่องศาสนา เพราะจะทำให้เกิดบาดหมางกัน

ปฏิกิริยาเรียกร้องเอกราชส่วนใหญ่ได้รับชัยชนะทำให้คองเกรสมีอิทธิพลเพิ่มขึ้น ต่อมาได้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่อีกพรรคหนึ่งในสภา ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นพวกชาตินิยมฮินดูหัวรุนแรงโดยมีติลัค (Tilak) เป็นผู้นำ ติลัค เป็นผู้นำหัวรุนแรง เขาได้ลาออกจากอาชีพครูมาทำงานหนังสือพิมพ์ในปี ๑๘๙๑ และได้เป็นผู้นำกลุ่มปฏิกริยาต่อต้านและคัดค้านการปรับปรุงแก้ไข พ.ร.บ. ว่าด้วยการกำหนดอายุของสตรีอินเดียที่จะแต่งงานให้สูงขึ้น และการประกาศ ยกเลิกการที่สตรีกระโดดเข้ากองไฟตายตามสามีตามประเพณีที่เรียกว่า สตี โดยยอมรับการที่สตรีแต่งงานใหม่ถือว่าถูกต้องตามกฎหมาย

ติลัค เป็นบุคคลผู้หนึ่ง ที่เห็นว่าชาวอินเดียควรรื้อฟื้นประเพณีโบราณของชาวอินเดีย ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าขึ้นมาใช้ใหม่ วิธีการที่เขาได้กระทำก็คือได้นำความรู้ตามกฎหมายของลัทธิฮินดูมาตีพิมพ์เป็นภาษาพื้นเมืองเพื่อให้ประชาชนได้อ่านเข้าใจ เขาได้ยุยงประชาชนให้คัดค้านการแก้กฎหมายของรัฐบาลดังกล่าว โดยโจมตีรัฐบาลว่าเป็นผู้ทำลายระบบประเพณีของ

ฮินดูซึ่งมีมาแต่สมัยโบราณ เมื่อการปลุกปั่นยุยงไม่ได้ผล ติลักจึงเริ่มวิธีการใหม่คือโจมตีศาสนาคริสต์ ในปี ๑๘๙๓ เขาก็เป็นตัวตั้งตัวตีจัดให้มีการรื้อฟื้นวันฉลองที่ระลึกเนื่องในวันครบรอบวันเกิดของกาเนช (Ganesh) ชาวฮินดูผู้มีชื่อเสียงในการเลี้ยงดูคนยากจน ซึ่งเป็นการดึงดูดฝูงชนที่เป็นชาวไร่ชาวนาให้หลั่งไหลไปสู่เดคข่านอย่างเนืองแน่น งานนี้กำหนดเวลาฉลองถึง ๑๐ วัน และติลักได้ฉวยโอกาสกล่าวปราศรัยเกี่ยวกับเรื่องการเมือง เพื่อเรียกร้องให้ประชาชนร่วมมือในการต่อสู้เพื่อเอกราช พวกเด็กหนุ่มชาวฮินดูซึ่งได้รับการผึกให้นิยมการปฏิวัติได้เดินแถวสวนสนามผ่านฝูงชนในระหว่างงาน

ในปี ๑๘๙๗ ซึ่งตรงกับวันฉลองครบรอบปีของวันราชาภิเษก สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย พวกฮินดูหัวรุนแรงได้สังหารข้าราชการอังกฤษ ๒ คนในเมืองปูนา ทางการรัฐบาลกล่าวหาว่าฆาตกรรมครั้งนี้เกิดขึ้นจากติลัก ได้กล่าวปลุกปั่นยุยงให้ประชาชนก่อเหตุรุนแรง ด้วยเหตุนี้ติลักจึงถูกจับเข้าคุก กลุ่มต่อต้านรัฐบาลจึงได้ไปตั้งศูนย์กลางอยู่ที่เดคข่านและหลังปี ๑๙๐๕ ศูนย์การต่อต้านได้ไปตั้งอยู่ที่เบงกอลและปัญจาบ แม้ว่าคานธีจะเรียกร้องให้มีการต่อสู้โดยวิธีสงบแต่พวกชาตินิยมก็ยังใช้วิธีรุนแรงต่อไป

ในปี ๑๙๐๕ ได้มีการแบ่งแคว้นเบงกอล โดยที่อังกฤษไม่ยอมรับฟังความเห็นของชาวอินเดียซึ่งกล่าวหาว่าอังกฤษมีแผนการที่จะแบ่งแยกอินเดีย เพื่อเป็นการทอนอำนาจของชาวอินเดียให้น้อยลง และเกิดเป็นแคว้นใหม่ขึ้นมาคือ แคว้นเบงกอลตะวันออกและอัสสัมซึ่งพลเมืองส่วนใหญ่ประกอบด้วยชาวมุสลิม ฮินดูกล่าวหาว่าอังกฤษแบ่งแยกเพื่อปกครอง การแบ่งแยกครั้งนี้ไม่ได้ถือว่าเป็นการแบ่งแยกระหว่างฮินดูกับอิสลามอย่างเดียว แต่เป็นการแบ่งแยกกลุ่มชนซึ่งพูดหลายภาษา ทำให้เกิดแตกแยกกัน ชาวอินเดียทั่วประเทศได้พากันประท้วงการกระทำของอังกฤษ พวกผู้นำชาตินิยมอินเดียเรียกร้องให้มีการบอยคอตสินค้าอังกฤษ พวกพ่อค้าชาวอินเดียที่มั่งคั่งตามปรกติแล้วไม่ค่อยจะได้สนใจในเรื่องชาตินิยมนัก แต่มาครั้งนี้พวกพ่อค้าอินเดียต่างก็สนับสนุนนโยบายบอยคอตสินค้าอังกฤษอย่างเต็มที่[๑๖]

สรุปแล้วเราจะเห็นได้ว่า ๑๕ ปีหลังของศตวรรษที่ ๑๙ ได้มีการรื้อฟื้นศาสนาและปรัชญาของชาวฮินดูโบราณขึ้นมาใหม่ โดยพวกนักโบราณคดีและปัญญาชนชาวพื้นเมือง เมื่อสิ้นศตวรรษที่ ๑๙ พวกนักสอนศาสนาชาวฮินดูมีความต้องการที่จะเผยแพร่ศาสนาฮินดูใน

ยุโรปและอเมริกา ซึ่งได้เดินทางไปสั่งสอนศาสนาในประเทศตะวันตก พวกชาตินิยมอินเดียได้จัดตั้งสันนิบาต Home Rule ในปี ค.ศ. ๑๙๑๕ ผู้ที่ริเริ่มคือ นางเบสันต์ (Mrs. Besant) ซึ่งต่อมาได้มีส่วนช่วย เมเดน โมหัน มาลาวิยะ (Maden Mohan Malaviya) ในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยฮินดูที่เบนาเรส มหาวิทยาลัยแห่งนี้สอนวิชาความรู้ในระดับสูง และสอนเป็นภาษาอินเดียภาษาเดียว ชาวอินเดียยังมีแผนที่จะส่งเสริมการศึกษาของชาติโดยจัดตั้งโรงเรียนเทคนิคเป็นจำนวนมาก การที่ชาวอินเดียตื่นตัวในเรื่องการจัดการศึกษากันเองในระยะนี้ ก็เนื่องจากชาวอินเดียพากันบอยคอตไม่ยอมเรียนในโรงเรียนอังกฤษ สาเหตุก็เนื่องมาจากอังกฤษแบ่งแยกแคว้นเบงกอลออกเป็น ๒ ส่วน ดังกล่าว

ความไม่พอใจอังกฤษเรื่องแบ่งแคว้นเบงกอลทำให้ชาวอินเดียตื่นตัวก้าวไกลออกไปอีก คือคองเกรสได้เรียกร้องให้อังกฤษมอบเอกราชให้แก่อินเดียเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๐๖ อย่างไรก็ตามในคองเกรสเองก็เกิดแตกแยกกันเอง เพราะบางกลุ่มต้องการให้ต่อสู้แบบปฏิวัติแต่บางกลุ่มก็ต้องการแบบปฏิรูป ถึงอย่างไรก็ตามทุกฝ่ายต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่าถึงเวลาที่อินเดียจะต้องปกครองตนเองได้แล้ว โคขะเล (Gokhale) ผู้นำชาตินิยมของชาวอินเดียที่สำคัญคนหนึ่งต้องการดำเนินนโยบายประณีประนอมกับอังกฤษ และต้องการปฏิรูปเพื่อให้ได้เอกราชมาอย่างสมบูรณ์ นโยบายของโคขะเลยังมุ่งที่จะขยายการศึกษาออกไปให้กว้างขวาง และให้ชาวอินเดียมีส่วนรับผิดชอบในกิจการของรัฐบาลมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการเตรียมตัวให้ชาวอินเดียได้เข้ารับหน้าที่แทนอังกฤษหลังจากที่อังกฤษได้มอบเอกราชให้แล้ว[๑๗] ส่วนพวกหัวรุนแรงซึ่งมีติลัคเป็นผู้นำ ต้องการที่จะปฏิวัติอย่างรีบด่วนและให้ใช้วิธีต่างๆ ไม่ว่าจะถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่เพื่อความพยายามจะขับไล่อังกฤษออกไปจากอินเดีย

การต่อสู้เพื่อเอกราชของคองเกรสและคานธี

อังกฤษได้ยินยอมให้ชาวอินเดียมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๖๑ โดยอุปราชอังกฤษประจำอินเดียได้แต่งตั้งขุนนางอินเดียเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติอยู่หลายคน ในช่วงระยะ ๓๐ ปีจากนี้ไป อังกฤษก็มิได้แต่งตั้งชาวอินเดียเป็นสมาชิกสภาเพิ่มเติมแต่ประการใด จนกระทั่งถึงสมัย ลอร์ด ดัฟเฟอริน (Lord Dufferin) ได้มีการปฏิรูปการปกครองแคว้นโดยยอมแต่งตั้งชาวอินเดียเป็นสมาชิกสภาแห่งแคว้น ๑๓ คน ซึ่งเลือกจากหัวหน้าชาวอินเดีย พวกเจ้า

กรองนคร และผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินอันมั่งคั่ง ส่วนทางด้านการบริหารของรัฐบาลอังกฤษยินยอมให้ชาวอินเดียมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการ ๒๔ คน

ในปี ค.ศ. ๑๙๐๖ พรรคเสรีนิยม (Liberal) ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งจึงเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลของอังกฤษ นโยบายใหม่ของรัฐบาลอังกฤษจึงมุ่งที่จะปฏิรูปอินเดียอย่างกว้างขวาง อุปราชของอังกฤษประจำอินเดียขณะนั้นคือ จอห์น มอร์เลย์ (John Morley) ซึ่งมีส่วนในการปฏิรูปอินเดียอยู่มากผิดกับอุปราชอินเดียคนก่อน มอร์เลย์ยอมรับฟังความคิดเห็นของชาวอินเดีย เขาได้แต่งตั้งสมาชิกสภาซึ่งเป็นชาวอินเดีย ๒ คน ให้เข้าร่วมในสภาอังกฤษที่อินเดีย ในระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๐๗–๑๙๐๘[๑๘]

พ.ร.บ. ในปี ค.ศ. ๑๙๐๙ นับว่าเป็นการเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวอินเดียกับอังกฤษในการร่างกฎหมายต่าง ๆ อังกฤษยินยอมให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาได้ แต่ได้กำหนดคุณสมบัติสูง เช่นต้องเป็นผู้มีฐานะดี และมีคุณวุฒิทางการศึกษาสูง ในปี ค.ศ. ๑๙๑๐ ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาทั่วอินเดีย มีผู้แทนอินเดียทั่วประเทศ ๑๓๕ คน มีที่นั่งอยู่ในสภาและเป็นผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนเป็นครั้งแรก อังกฤษยอมให้ชาวอินเดียมีที่นั่งในสภานิติบัญญัติกลาง ๖๐ คน และสภาแห่งแคว้น บอมเบย์ มัทราส เบงกอล เบงกอลตะวันออก อัสสัม แคว้นเหล่านี้อังกฤษยอมให้ชาวอินเดียมีที่นั่งในสภาได้ ๕๐ คน และแคว้นอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้แคว้นละ ๓๐ คน แม้ว่าอังกฤษจะยอมให้ชาวอินเดียมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศมากขึ้น แต่ก็มิได้มีความสำคัญเท่าใดนัก เพราะการบริหารต้องยึดถือนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่เมืองแม่ ผู้แทนอินเดียมีโอกาสดีก็ตอนที่ได้อภิปรายเรื่องงบประมาณประจำปีเท่านั้น อุปราชและข้าหลวงอังกฤษในอินเดียมีสิทธิที่จะยับยั้งกฎหมายทั้งหมดได้

การปฏิรูปดังกล่าวนี้ก็มีผลมาจากการที่อังกฤษได้ออก พ.ร.บ. ปฏิรูปมอร์เลย์–มินโต (Morley-Minto Reform) ในปี ค.ศ. ๑๙๐๙ ซึ่งได้ประกาศยกเลิกระบบการแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งแคว้นของอินเดีย และเปลี่ยนเป็นใช้ระบบการเลือกตั้งแทน แต่ใช้เฉพาะการบริหารบางอย่าง เช่น เทศบาล คณะกรรมการอำเภอ สภาการค้า เจ้าของที่ดิน เป็นต้น[๑๙]

พรรคคองเกรสของอินเดียได้แตกแยกอย่างเห็นได้ชัดในปี ค.ศ. ๑๙๐๗ และเกิดมีพวกชาตินิยมหัวใหม่ขึ้นมา ติลัค ผู้นำชาตินิยมฝ่ายรุนแรงถูกจับ และถูกเนรเทศไปคุกที่พม่า

ในปี ค.ศ. ... ติลัคก็ถูกจับอีกและถูกลงโทษจำคุก ๖ ปี ที่มันทะเลย์ ระยะนี้การต่อต้านอังกฤษมีลักษณะรุนแรงขึ้นทุกปี

สงครามโลกครั้งที่ ๑ ระเบิดขึ้น ฐานะทางการเมืองของพวกชาตินิยมอินเดียเริ่มตกต่ำลง ในสภาเกิดการแบ่งแยกออกเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งเรียกว่าพวกหัวรุนแรงจัด (Extremists) อีกพวกหนึ่งเรียกว่าพวกสายกลาง (Moderates) ในระหว่างสงคราม ฐานะทางการเมืองอยู่ในวงจำกัดและต้องปฏิบัติตามกฎหมาย มีแนวโน้มอย่างหนึ่งเกิดขึ้นก็คือ พวกชนชั้นกลางมุสลิมมีจิตใจเป็นชาตินิยมเพิ่มขึ้น ซึ่งมีผลทำให้สันนิบาตมุสลิมต้องเข้าร่วมมือกับพรรคคองเกรส

ในระหว่างสงครามได้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นมาก โดยมีการกู้เงินมาลงทุนอุตสาหกรรมที่สำคัญคือการผลิตปอ ผ้าฝ้าย ผลิตกันมากที่บอมเบย์ อาหะมะดาบัด (Ahmadabad) และที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง พวกนายทุนชาวต่างประเทศที่เป็นเจ้าของโรงงานต่างก็มีหน้าสินท่วมท้นก็อดอกเบี้ยเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ แต่พวกเศรษฐีอินเดียกลับร่ำรวยขึ้น พวกชนชั้นกรรมกรยากจนมีแต่หนี้สิน ความเป็นอยู่แร้นแค้นสกปรกมีแต่โรคภัยไข้เจ็บ ในเมืองบอมเบย์ผู้คนหนาแน่นมาก เต็มไปด้วยความอดอยาก กล่าวกันว่าห้องหนึ่งมีขนาด ๑๕ (คูณ) ๑๒ ฟุต มีชาวอินเดียอัดเข้าไปอยู่กันถึง ๖ ครอบครัวหรือราว ๓๐ คนรวมกัน

ในระหว่างสงครามผู้คนอดอยาก ผู้ชายถูกเกณฑ์ไปรบจึงขาดแคลนแรงงาน จึงจำเป็นต้องใช้ผู้หญิงไปทำงานหนัก เช่นในการขุดเหมืองแร่เป็นต้น และคนนับล้านกำลังจะอดอาหารตาย

อย่างไรก็ตาม ชาวอินเดียก็ยังสนับสนุนและให้ความช่วยเหลืออังกฤษอย่างมากในการเข้าร่วมสงคราม กองทหารอินเดียราว ๑ ล้านคนถูกส่งไปยังแนวหน้า อังกฤษถอนทหารจากอินเดียส่งไปยังยุโรปเป็นจำนวนมาก ชาวอินเดียไม่ได้ฉวยโอกาสในขณะที่อังกฤษทำศึกกับฝ่ายเยอรมนีก่อเหตุจลาจลวุ่นวาย เหตุการณ์ที่เคยรุนแรงก่อนสงครามกลับสงบลงชั่วคราว และชาวอินเดียมีความตั้งใจที่จะช่วยเหลืออังกฤษจริง เพราะคิดว่าหากสงครามโลกสงบและอังกฤษได้ชัยชนะก็คงจะปล่อยให้อินเดียได้รับเอกราช[๒๐] วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๑๙๑๗ รัฐบาลอังกฤษได้ประกาศนโยบายอย่างแน่ชัดว่า จะยินยอมให้ชาวอินเดียได้บริหารประเทศเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อนำไปสู่การปกครองตนเอง[๒๑]

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ความหวังของชาวอินเดียที่จะได้รับเอกราชจากอังกฤษก็พังทลาย และเคราะห์ร้ายของชาวอินเดียหลังสงครามก็ตามมาอีก คือในปี ค.ศ. ๑๙๑๘ ไข้หวัด

ใหญ่ได้ระบาดในอินเดียอย่างหนัก ทำให้มีผู้คนล้มตายประมาณ ๕ ล้านคน แทนที่อังกฤษจะให้เอกราชแก่อินเดียดังสัญญา อังกฤษกลับประกาศกฎอัยการศึกทั่วอินเดีย และเสนอ พ.ร.บ. โรว์แลตต์ (Rowlatt Act) ในปี ค.ศ. ๑๙๑๙ คองเกรสได้ประกาศประณาม พ.ร.บ. นี้ทันทีว่าเป็น "พฤติกรรมอัปยศ" (Black Act) และการปฏิวัติโดยวิธีรุนแรงก็เริ่มขึ้น โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่แคว้นปัญจาบ พวกชาตินิยมหัวรุนแรงพยายามที่จะฆ่าชนชั้นปกครองระดับสูงของอังกฤษในอินเดีย

ในระหว่างสงคราม แคนาดาได้ปฏิเสธไม่ยอมให้ชาวอินเดีย ๓๕๐ คน ซึ่งมากับเรือโดยสารขึ้นบกที่แคนาดา เพื่อทำมาหากินที่นั่น ชาวอินเดียเคยหวังว่าเมื่อเป็นพลเมืองของจักรวรรดิอังกฤษ ก็ควรจะมีสิทธิ์ที่จะไปทำมาหากินที่ไหนก็ได้ในจักรวรรดิอังกฤษ แต่ผลปรากฏว่าครั้งนี้ชาวอินเดียถูกประเทศที่อยู่ในจักรวรรดิเดียวกันรังเกียจผิว นอกจากที่แคนาดาแล้ว ที่แอฟริกาใต้และออสเตรเลียก็ออกกฎหมายต่อต้านชาวอินเดียที่อพยพเข้าไปทำมาหากินเช่นเดียวกัน เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้พวกชาตินิยมในอินเดียพากันขุ่นเคืองเป็นอันมาก และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อินเดียไม่ยอมเข้าร่วมในเครือจักรภพอังกฤษ หลังจากที่อินเดียได้เอกราชแล้ว

หลังจากที่ชาวอินเดียได้ก่อเหตุการณ์อย่างรุนแรงหลายครั้ง นายพลดายเออร์ (Reginald I.H. Dyer) ได้มีคำสั่งห้ามมิให้ชาวอินเดียมาประชุมที่อัมริตสาร์ (Amritsar) ในวันที่ ๑๒ เมษายน ค.ศ. ๑๙๑๙ แต่ฝูงชนหาได้เชื่อฟังไม่ ปรากฏว่าในวันที่ ๑๕ ฝูงชนเป็นจำนวนมากได้ไปร่วมชุมนุมกันที่สวนแห่งหนึ่ง นายพลดายเออร์ จึงนำกำลังทหาร ๙๐ คน ปิดทางเข้าออกซึ่งมีอยู่ทางเดียว และโดยไม่มีการเตือนล่วงหน้า ทหารก็เปิดฉากยิงประชาชนจำนวนราว ๒๐,๐๐๐ คน ซึ่งปราศจากอาวุธทันที ผลปรากฏว่าประชาชนล้มตายไปราว ๕๐๐ คน และบาดเจ็บอีก พันกว่าคน[๒๒]

การปราบปรามชาวอินเดียอย่างรุนแรงครั้งนี้ ชาวอังกฤษและประชาชนในประเทศต่าง ๆ พากันคัดค้านอย่างรุนแรง ทำให้รัฐบาลอังกฤษต้องตัดสินใจหยุดการปราบปรามชาวอินเดียโดยใช้กำลังทหาร รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนยินยอมที่จะให้มีการปฏิรูปเพื่อนำไปสู่การมอบเอกราชให้แก่ชาวอินเดีย ในปี ค.ศ. ๑๙๒๓ อังกฤษยอมให้ชาวอินเดียในเดลฮี จัดตั้งคณะกรรมการควบคุมการใช้จ่ายเงินในเดลฮี ในขณะเดียวกันรัฐบาลอังกฤษก็ยอมแต่งตั้งชาวอินเดียมีสิทธิ์เป็นนายทหารในกองทัพได้

ความไม่สงบได้ก่อตัวรุนแรงขึ้นอีกในปี ค.ศ. ๑๙๒๔ ตลอดทั่วประเทศอินเดีย ความไม่สงบนี้เกิดขึ้นจากความกดดันทางสังคมและเศรษฐกิจมากกว่าทางการเมือง ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นจากการจลาจลวุ่นวายนี้มีส่วนกระตุ้นพวกชาตินิยมฮินดู และมุสลิมที่มีหัวรุนแรงจัดได้รวมหัวกันต่อต้านรัฐบาล มีการปฏิรูปสันนิบาตมุสลิม (The Muslim League) ให้เป็นพรรคการเมืองของชาวอิสลามที่ใหญ่ที่สุดในอินเดีย ในปี ค.ศ. ๑๙๒๔ มีการจัดตั้งมหาสภาฮินดู (The Hindu Mahasaba) ซึ่งทำหน้าที่เป็นเสมือนแขนของลัทธิสังคมนิยมอินเดีย (Hindu Communalism) ในขณะเดียวกันก็มีการรวมกลุ่มเป็นสมาคมมีชื่อว่า Rashtriya Soayamsevak Sangh (สมาคมช่วยเหลือตนเองแห่งชาติ) และได้จัดตั้งที่ นาคปุระ (Nagpura) สมาคมนี้นิยมที่จะใช้วิธีการต่อสู้อย่างรุนแรงเพราะผู้นำเป็นพวกชาตินิยมหัวรุนแรง ชอบวิธีการปฏิวัติมากกว่าที่จะปฏิรูป ประวัติศาสตร์ในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ ถือว่าเป็นประวัติของการต่อสู้ของฮินดูและมุสลิม ซึ่งเป็นช่วงระยะที่เกิดการวุ่นวายตามโรงงานอุตสาหกรรมและการสไตรค์ของกรรมกร สหภาพใหม่ ๆ ที่จัดตั้งขึ้นเป็นผู้นำในการก่อเหตุวุ่นวาย ในปี ค.ศ. ๑๙๒๐ มีการจัดตั้งสหภาพการค้าในคองเกรส ซึ่งพวกคอมมิวนิสต์มีอิทธิพลในสหภาพนี้มาก มานะเพนทร์ นาถ รอย (Manabendra Nath Roy. ค.ศ. 1885–1954) ซึ่งเป็นคนหัวรุนแรงจัดคนหนึ่ง ได้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ที่เม็กซิโก และเคยพบปะกับเลนินมาแล้ว เป็นสมาชิกขององค์การโคมินเทอร์น (Comintern) ได้จัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ (CPI) ในอินเดีย เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๒๗ ในขณะที่เป็นระยะเวลาเกิดเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ทั่วโลก

ในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๒๙ รัฐบาลอังกฤษได้ประกาศว่า จุดหมายปลายทางของอินเดียคือการปกครองตนเอง และรัฐบาลได้เสนอให้มีการประชุมโต๊ะกลมที่ลอนดอน เพื่อพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาและลู่ทางที่จะให้เอกราชแก่อินเดีย คองเกรสได้เรียกประชุมใหญ่ในเดือนธันวาคม ซึ่งมีเนห์รู (๑๘๘๙–๑๙๖๔) เป็นประธานสภา ที่ประชุมไม่ยอมรับข้อเสนอของอังกฤษ แต่เรียกร้องให้อังกฤษยอมมอบเอกราชแก่ชาวอินเดียอย่างสมบูรณ์ คณะกรรมการพรรคคองเกรส ได้เรียกร้องให้ประชาชนขัดขืนกฎหมายและไม่จ่ายภาษี พรรคคองเกรสได้ประกาศเอาวันที่ ๒๖ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๐ เป็นวันอิสรภาพ (Independence Day) ชาวอินเดียมีสิทธิและเสรีภาพทั่วประเทศในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๓๐ คานธีก็เป็นผู้นำในการนำฝูงชนไปยังทะเลที่เมืองดันดี (Dundi) เพื่อฝ่าฝืนกฎหมายเกลือ

๑๖ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๓๐ อังกฤษเสนอให้มีการประชุมโต๊ะกลมครั้งแรกที่ลอนดอน แต่คองเกรสไม่ยอมจัดส่งผู้แทนไปร่วมประชุม การประชุมจึงล้มเหลว พอถึงเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑ ลอร์ด เออร์วิน (Lord Irwin) อุปราชอังกฤษประจำอินเดียได้ปลดปล่อยคานธีให้เป็นอิสระและได้มีการเจรจากันระหว่างเออร์วินกับคานธี ในที่สุดก็มีการตกลงกันได้ โดยคานธียอมรับว่าจะหยุดการฝ่าฝืนกฎหมายและคานธีจะไปร่วมประชุมโต๊ะกลมที่ลอนดอนเพื่อเจรจาแผนการร่างรัฐธรรมนูญสำหรับอินเดีย คานธีได้เข้าร่วมประชุมกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๓๑ ในฐานะผู้แทนของชาวอินเดีย

การประชุมที่ลอนดอนมีการถกเถียงปัญหาเกี่ยวกับฐานะของคองเกรส คานธียืนยันว่าคองเกรสเป็นผู้แทนของอินเดียทั้งประเทศ ฝ่ายอังกฤษเห็นว่าคองเกรสมีฐานะเพียงพรรคการเมืองพรรคหนึ่งในบรรดาพรรคการเมืองหลาย ๆ พรรคในอินเดีย การเจรจาครั้งนี้ไม่ได้ผลเท่าใดนัก คานธีกลับบ้านมือเปล่า และถูกจับกุมอีกครั้งหนึ่งในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๓๒ ต่อมาอังกฤษก็ประกาศผ่อนปรนโดยแจ้งว่ารัฐธรรมนูญใหม่ จะแบ่งผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งอย่างน้อยที่สุด ๑๒ เขต คานธีได้กล่าวประณามว่าอังกฤษทรยศ เพราะต้องการที่จะแบ่งอินเดียออกเป็นส่วน ๆ เพื่อสะดวกต่อการปกครอง คานธีประกาศต่อสู้อย่างถวายชีวิต ถ้าหากอังกฤษยังขืนใช้วิธีแบ่งแยกอินเดียต่อไปคานธีต้องการเลือกตั้งโดยทั่วไปไม่มีการแบ่งแยกสิทธิของพลเมือง คานธีได้พิสูจน์ให้เห็นว่าความคิดของท่านในการคัดค้านการแบ่งสิทธิของพลเมืองเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และท่านเป็นบุคคลที่เฉลียวฉลาดรู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมอังกฤษดีกว่านักการเมืองคนอื่น ๆ[๒๓]

พ.ร.บ. ของรัฐบาลในปี ค.ศ. ๑๙๓๕ เป็นผลมาจากการเรียกร้องของนักเสรีนิยมในอินเดียและอังกฤษ ซึ่งพยายามต่อสู้มานับเป็นเวลาหลายปี พ.ร.บ. ฉบับนี้เป็นเค้าโครงของรัฐธรรมนูญอินเดียและปากีสถานในเวลาต่อมา ตาม พ.ร.บ. ได้กำหนดว่าอินเดียจะรวมกันเป็น Federation ประกอบด้วยแว่นแคว้นและเมืองที่ปกครองด้วยเจ้าหรือมหาราชา แต่แท้ที่จริงแล้วหลักการที่จะให้รวมกันแบบ federation ไม่ได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลเลย แคว้นต่าง ๆ ปกครองตนเองมากขึ้นทุกที รัฐบาลรับผิดชอบการปกครองในแคว้นต่าง ๆ เพียง ๑๑ แคว้นเท่านั้น ขณะนั้นมีสมาชิกที่ได้รับเลือกตั้งในสภาต่างจังหวัดถึง ๑๕,๐๐๐ คน และประชาชนมีสิทธิ์ออกเสียงราว ๓๐ ล้านคน อุปราชและข้าหลวงยังมีสิทธิ์ที่จะวีโต้กฎหมายได้ทุกฉบับ

ในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ คองเกรสกับรัฐบาลได้เจรจาตกลงกันด้วยดี อังกฤษยอมให้มีการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนได้กว้างขวางขึ้น การเลือกตั้งในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ สมาชิกพรรคคองเกรสได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างงดงาม โดยเฉพาะใน ๕ แคว้น ทำให้ได้รับที่นั่งในคณะรัฐมนตรีมากกว่าพรรคอื่น ๆ สมาชิกสันนิบาตมุสลิมได้รับเลือกตั้งเข้านั่งในสภาได้ไม่ถึง ๕% และไม่ได้เสียงข้างมากใน ๔ แคว้น ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ถืออิสลาม การที่คองเกรสได้รับเสียงข้างมากในสภา เนห์รูจึงปฏิเสธที่จะจัดตั้งรัฐบาลผสมกับสันนิบาตมุสลิมในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองเลวร้ายลง เนห์รูไม่คิดว่าสันนิบาตมุสลิมจะมีอำนาจพอที่จะทำให้ฐานะของรัฐบาลสั่นคลอน ปรากฏว่าหลังปี ค.ศ. ๑๙๓๗ สันนิบาตมุสลิมก็เข้มแข็งขึ้นมามากภายใต้การนำของ มุฮัมมัด อาลี จินนาห์ (Muhammad Ali Jinnah 1876–1949) ซึ่งได้กลายเป็นคู่แข่งที่สำคัญของเนห์รูและคองเกรส

ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๓๗–๑๙๓๙ เป็นระยะที่คองเกรสมีอำนาจมาก แคว้นต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาคมีรัฐมนตรีส่วนใหญ่เป็นชาวฮินดู แต่ปรากฏว่าการบริหารงานของคณะรัฐมนตรีฮินดูล้มเหลวเนื่องจากขาดประสบการณ์ทางการเมืองและการผึกฝนมาดีพอ จินนาห์ ได้เดินทางไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีชาวมุสลิมอยู่หนาแน่น และกล่าวปราศรัยกับประชาชนว่ามุสลิมตกอยู่ในอันตรายถ้าขืนอยู่ภายใต้การปกครองของฮินดู เขาโจมตีการใช้ภาษาฮินดี เป็นภาษาทางราชการ นอกจากนั้นรัฐบาลได้จ้างชาวฮินดูเข้ารับราชการแต่กีดกันชาวมุสลิม

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ระเบิดขึ้น ลอร์ด ลินลิธโกว์ (Lord Linlithgow, ดำรงตำแหน่งอุปราช ตั้งแต่ 1936–1943) ได้ประกาศนำอินเดียเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ค.ศ. ๑๙๓๙ โดยมิได้ปรึกษากับคองเกรสแต่อย่างใด แม้ว่าคองเกรสจะสนับสนุนอังกฤษในการเข้าสงคราม แต่คองเกรสก็ไม่พอใจที่อุปราชประกาศสงครามโดยไม่ปรึกษาคองเกรสดังนั้นคณะรัฐมนตรีจึงลาออกจากตำแหน่งในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๓๙ ซึ่งเป็นที่พอใจแก่สันนิบาตมุสลิมมาก ทั้งนี้เท่ากับว่าพวกฮินดูหมดอำนาจทางการเมืองลง จินนาห์ประกาศว่าปัญหาฮินดู–มุสลิมจะแก้ไขได้ก็โดยการแยกออกเป็น ๒ ประเทศหลังจากสงครามสงบแล้ว เขาบอกว่าถ้าหากให้ฮินดูบริหารประเทศต่อไปก็อาจจะนำไปสู่สงครามกลางเมือง อังกฤษได้รับปากว่าจะพยายามรักษาผลประโยชน์ของ ชาวมุสลิมไว้ให้ได้มากที่สุด

คองเกรสเริ่มใช้นโยบายไม่ร่วมมืออีก ในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๐ คานธีก็เริ่มใช้วิธีการสัตยาเคราะห์อีกครั้งหนึ่งเพื่อคัดค้านการที่อังกฤษประกาศกฎอัยการศึก กลางปี ค.ศ. ๑๙๔๑ สมาชิกพรรคคองเกรสราว ๑๕๐๐๐ คน ถูกจับขังคุก พวกชาตินิยมหัวรุนแรงไม่เห็นด้วยกับการที่จะใช้วิธีนุ่มนวลกับอังกฤษจึงเปิดฉากทำสงครามใต้ดินกับอังกฤษ ผู้นำอินเดียที่นิยมฝ่ายอักษะในขณะนั้นคือ สุภาส จันทรโภส (Subhas Bose) เขาได้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นซึ่งเป็นพรรคที่มีอำนาจมากพรรคหนึ่งในแคว้นเบงกอล เขาสนับสนุนให้ใช้วิธีต่อต้านอังกฤษอย่างรุนแรงจนถูกจับกุมในปี ค.ศ. ๑๙๔๐ แต่หนีได้สำเร็จในปี ค.ศ. ๑๙๔๑ และได้ลี้ภัยไปอยู่เบอร์ลิน มอสโกว์ ได้เรียกร้องให้ชาวอินเดียลุกฮือขึ้นปฏิวัติ เขายังได้จัดตั้งกองทหารอินเดียเสรีขึ้นในกองทัพนาซี แต่ก็มีอยู่ไม่มาก เมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดสิงคโปร์ มลายู และพม่าได้ ในปี ค.ศ. ๑๙๔๓ สุภาส ก็ได้ลงเรือดำน้ำเยอรมนีมาขึ้นบกที่สิงคโปร์ ซึ่ง ณ ที่นั้นทหารอินเดียถูกญี่ปุ่นจับเป็นเชลยได้ถึง ๖๐๐๐๐ คน เขาได้รวบรวมเชลยศึกอินเดีย จัดตั้งเป็นกองทหารขึ้นใหม่เรียกว่า กองทัพแห่งชาติอินเดีย (Indian National Army) และในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๓ เขาก็ได้ประกาศจัดตั้งรัฐบาลอินเดียเสรีขึ้น โดยมีตัวเขาเองเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกลาโหม และรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ รัฐบาลของเขาจึงเป็นรัฐบาลหุ่นของญี่ปุ่น และได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา สุภาส ได้นำกองทหารรุกขึ้นไปยังพม่าและเข้าสู่อินเดียทางแคว้นมณีปุระ กองทัพของสุภาสสามารถยึดมณีปุระได้ และตั้งใจที่จะรุกไปสู่อัสสัมและเบงกอล ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ฝ่ายสัมพันธมิตรกลับเป็นฝ่ายรุก และตีกองทัพญี่ปุ่นแตกพ่าย ความหวังของญี่ปุ่นที่จะยึดอินเดียล้มเหลวลง กองทัพอินเดียภายใต้บังคับบัญชาของสุภาสยอมแพ้ เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ ที่ร่างกุ้ง สุภาสได้ขึ้นเครื่องบินหนีไปยังเกาะฟอร์โมซา แต่โชคร้ายเครื่องบินตกขณะร่อนลงสนามบินทำให้เขาเสียชีวิตทันที

ในระหว่างสงคราม อังกฤษได้ให้คำมั่นสัญญาแก่ชาวอินเดียว่าจะให้เอกราชอย่างสมบูรณ์หลังจากสงครามเลิกแล้ว ในปี ค.ศ. ๑๙๔๒ รัฐบาลอังกฤษได้ส่ง เซอร์ แสตฟฟอร์ด คริพพ์ (Sir Stafford Cripps) มาเจรจากับพวกผู้นำของคองเกรส และสัญญาว่าจะให้มีการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาใหม่ภายหลังสงครามและยินดีจะให้แคว้นต่าง ๆ ได้มีโอกาสเลือกตั้งอย่างเสรี คานธีกับเนห์รูกลัวว่าจะเปิดโอกาสให้สันนิบาตมุสลิมเรียกร้องให้แยกเป็นประเทศปากีสถาน จึงบอกปัดข้อเสนอของรัฐบาลอังกฤษ คริพพ์จึงต้องกลับบ้านด้วยมือเปล่า คานธีประกาศคำขวัญ

ให้ชาวอินเดียใช้กันทั่วไปว่า "จงออกไปจากอินเดีย" การจลาจลวุ่นวายยังคงมีอยู่ต่อไป เมื่อสิ้นปี ค.ศ. ๑๙๔๒ สมาชิกคองเกรสก็ถูกขังคุกถึง ๖๐,๐๐๐ คน รวมทั้งบุคคลที่เป็นผู้นำของพรรคคองเกรสด้วย

ในระหว่างสงครามอังกฤษได้เกณฑ์ชาวอินเดียไปเป็นทหารถึง ๒ ล้านคน และได้ปรับปรุงกองทัพเรือ - กองทัพอากาศในอินเดียให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อใช้สำหรับสู้รบกับญี่ปุ่น อังกฤษเป็นหนี้อินเดียถึง ๔ พันล้านดอลลาร์ ส่วนการก่อเหตุร้ายมีอยู่ทั่วไป พวกใต้ดินอินเดียได้ระเบิดทางรถไฟเสียหายมาก และยังลอบฆ่าทหารอังกฤษอีกด้วย

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ พรรคกรรมกรโดย นายคลีเมนต์ แอตลี (Clement Attlee) เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล นโยบายของพรรคนี้ไม่เห็นด้วยกับการแสวงหาอาณานิคมอยู่แล้ว ดังนั้นความหวังที่อินเดียจะได้รับเอกราชจึงมีท่าทีแจ่มใสยิ่งขึ้น ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ นี้เองรัฐบาลได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในอินเดีย การเลือกตั้งครั้งนี้สันนิบาตมุสลิมเข้มแข็งมากกว่าแต่ก่อนดังนั้นจึงได้รับชัยชนะอย่างงดงาม คือได้คะแนนเลือกตั้งจากชาวมุสลิมถึง ๙๐%

ฤดูใบไม้ผลิ ปี ค.ศ. ๑๙๔๖ นายกรัฐมนตรีแอตลี แห่งอังกฤษได้ส่ง ๓ รัฐมนตรีไปยังอินเดียเพื่อพิจารณาเกี่ยวกับการโอนอำนาจของอังกฤษให้แก่ชาวอินเดีย รวมทั้งการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีชั่วคราวขึ้น อังกฤษได้เสนอแผนการก่อคองเกรสและสันนิบาตมุสลิมให้มีการรวมอินเดียแบบ federal และจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้น แต่ทั้งสองฝ่ายก็ไม่สามารถตกลงกันได้เกี่ยวกับการรวมอินเดียหรือจะแยกตัวออกไป ในที่สุดผู้แทนอังกฤษก็เสนอให้แยกอินเดียออกเป็น ๓ ส่วน ๒ ส่วนเป็นของปากีสถาน และอีกส่วนหนึ่งคืออินเดีย แคว้นไหนจะไปอยู่กับอินเดียหรือปากีสถานจินนาห์ยอมรับข้อเสนอนี้ แต่เนห์รูลังเลใจ ทั้งสองฝ่ายต่างไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน[๒๔] ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๖ เนห์รูได้แจ้งว่า คองเกรสไม่สามารถยอมรับข้อเสนอของอังกฤษเรื่องการแบ่งแยกอินเดียได้ จินนาห์มีปฏิกริยาโต้ตอบทันที โดยถอนตัวออกจากที่ประชุม เรียกร้องให้ชาวมุสลิมใช้วิธีการต่อสู้อย่างรุนแรง ผลปรากฏว่าเกิดการต่อสู้ระหว่างชาวอินเดียด้วยกันครั้งใหญ่ในเมืองกัลกัตตา ในชั่วระยะเวลาเพียง ๓ วัน มีผู้ถูกฆ่าตายถึง ๖,๐๐๐ คน อินเดียกำลังตกอยู่ในยุคมืด

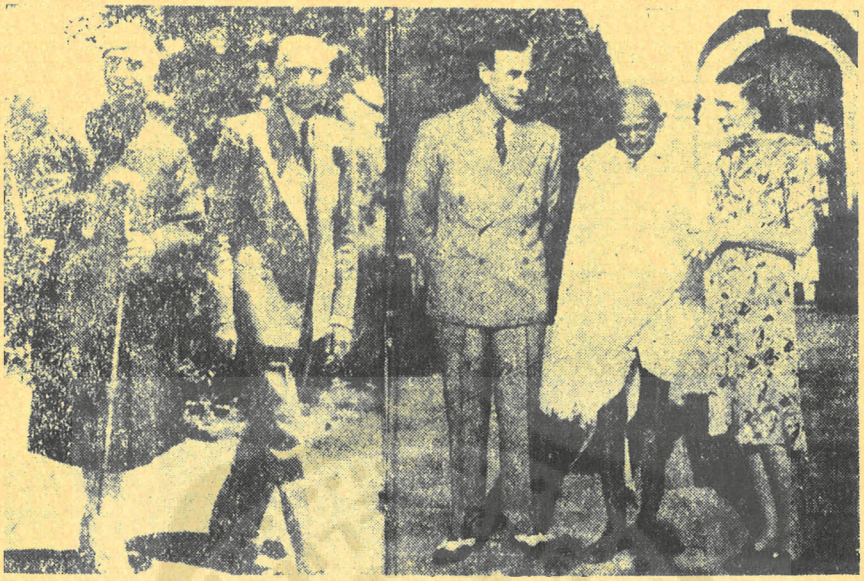

บุรุษผู้ยิ่งใหญ่ในอดีต จากซ้ายไปขวา ศรีเนห์รู, อาลี จินนาห์, ลอร์ดหลุยส์ เม้าแบตเตน, คานธี และภริยาเม้าแบตเตน

รัฐบาลอังกฤษได้ส่ง ลอร์ด หลุยส์ เม้าแบตเตน (Lord Louis Mountbatten) ซึ่งเป็นอุปราชคนสุดท้ายประจำอินเดียเดินทางมายังอินเดีย เพื่อหาทางเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างปากีสถานกับอินเดีย ในที่สุดปัญหาเรื่องอินเดียทั้งหมดก็ยุติลงชั่วคราว ๑๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ พ.ร.บ. ประกาศให้อินเดียและปากีสถานเป็นเอกราชก็ได้ผ่านสภาแห่งอังกฤษเรียบร้อย และในวันที่ ๑๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ อินเดียและปากีสถานก็ได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์ อินเดียถูกแบ่งออก ๓ ส่วนคือ ส่วนตะวันตกเฉียงเหนือประกอบด้วย แคว้นปัญจาบ สินธ์และบริติชบาลูจิสถาน (British Baluchistan) เราเรียกดินแดนเหล่านี้ว่าปากีสถานตะวันตกส่วนที่ ๒ คือ ดินแดนทางตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยครึ่งหนึ่งของแคว้นเบงกอลตะวันออก เราเรียกดินแดนนี้ว่า ปากีสถานตะวันออก ๒ ส่วนนี้รวมกันคือประเทศปากีสถาน และส่วนที่เหลือก็คือประเทศอินเดีย

การต่อสู้ของคานธี

ในการเขียนเรื่องการต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดีย บทบาทของบุคคลที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งของประวัติศาสตร์อินเดีย ในช่วงนี้ซึ่งเราจะละเลยไม่กล่าวถึงหาได้ไม่ บุคคลผู้นี้คือ คานธี

รัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของชาวอินเดียซึ่งประชาชนทั่วไปนับถือท่านประดุจบิดา หรือพระเจ้าองค์หนึ่ง ดังนั้นคานธีจึงเป็นสัญญลักษณ์ของประเทศอินเดีย ผู้เขียนมีความเห็นว่าถ้าหากชาวอินเดียปราศจากคานธีแล้วก็ยากที่จะกอบกู้เอกราชจากอังกฤษได้สำเร็จ และเหตุการณ์จะเป็นไปอย่างไร ถึงขนาดที่จะต้องทำสงครามกันระหว่างชาวอินเดียกับอังกฤษก็มีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้ คานธีเป็นมนุษย์อัศจรรย์ที่สามารถควบคุมจิตใจของชาวอินเดียนับล้านคนให้ดำเนินการต่อสู้ไปตามวิถีทางที่ท่านได้กำหนดไว้อย่างน่าประหลาดใจ จนกระทั่งได้รับผลสำเร็จสมความมุ่งหมาย ฉะนั้นในบทนี้ผู้เขียนจึงขอกล่าวถึงบทบาทและวิธีการต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดีย โดยท่านคานธีในฐานะผู้เสียสละและยึดมั่นอยู่ในอุดมการอันสูงส่งของวิญญาณชาตินิยม และเพื่อประเทศชาติ

มหาตมะ คานธีได้ใช้ชีวิตถึง ๒๑ ปี (๑๘๙๓–๑๙๑๔) ในแอฟริกาใต้ ตลอดเวลาที่ท่านอยู่ในแอฟริกาใต้ ท่านได้พยายามต่อสู้เพื่อสิทธิและเกียรติศักดิ์ของชาวอินเดีย วิธีการต่อสู้ที่ท่านใช้ได้ผลก็คือวิธีการที่เรียกว่า สัตยาเคราะห์ (Satyagraha) ซึ่งเป็นวิธีการต่อต้านแบบสงบ ท่านได้พยายามต่อต้านกฎหมายที่ไม่ยุติธรรมของรัฐบาล เช่นได้คัดค้านกฎหมาย The Registration Law ในปี ค.ศ. ๑๙๐๖

ในปี ค.ศ. ๑๙๑๓ คานธีได้เป็นผู้นำในการดำเนินการต่อต้านด้วยวิธีสัตยาเคราะห์ คัดค้านการตัดสินของศาลฎีกาในแอฟริกาใต้ เรื่องที่ไม่ยอมรับรองการแต่งงานของชาวมุสลิมและฮินดู ซึ่งไม่ได้มีการจดทะเบียนตามกฎหมาย ผลสุดท้ายรัฐบาลแอฟริกาใต้ต้องยอมประนีประนอมกับคานธี ความสำเร็จในการที่คานธีได้ต่อสู้ในแอฟริกาใต้ ทำให้ท่านมีความมั่นใจและเชื่อว่าวิธีการต่อสู้อย่างสงบเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการเอาชนะจิตใจรัฐบาล การต่อต้านได้รับความสำเร็จก็เนื่องมาจากการที่ชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ซึ่งมีอยู่จำนวนไม่มากนัก ได้ร่วมมือกันอย่างแน่นแฟ้น และพร้อมใจกันอย่างดี ดังนั้นเมื่อคานธีกลับไปถึงอินเดีย ท่านก็คิดว่าวิธีการที่ท่านเคยใช้ได้ผลในแอฟริกาใต้ ถ้าเอามาใช้ในการต่อต้านอังกฤษที่อินเดียก็คงได้ผลเช่นเดียวกัน[๒๕]

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ ถ้าเราจะแบ่งนโยบายของกลุ่มชาตินิยมอินเดียอย่างหยาบ ๆ ก็จะมีอยู่ ๒ กลุ่มคือ กลุ่มที่มีลักษณะเดินสายกลาง กับกลุ่มหัวรุนแรง

หลักการของกลุ่มสายกลางนั้นใช้วิธีการประนีประนอมและการร้องทุกข์เป็นสำคัญ ส่วนพวกหัวรุนแรง อาศัยหลักการก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในหมู่ประชาชน พวกหัวรุนแรงไม่เห็นด้วยที่อินเดียจะไปประนีประนอมกับอังกฤษเพราะสิทธิที่อินเดียกำลังพยายามเรียกคืนมาเป็นสิทธิที่

มีมาแต่เดิม อังกฤษต่างหากที่เป็นฝ่ายที่ทำลายสิทธิเหล่านั้น ฉะนั้นถ้าฝ่ายใดต้องการประนีประนอมแล้วฝ่ายนั้นก็จะต้องเป็นฝ่ายอังกฤษไม่ใช่อินเดีย

ในปี ค.ศ. ๑๙๒๑ ได้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีกพรรคหนึ่งเรียกว่า Home Rule Party อิทธิพลของพรรคนี้ได้เผยแพร่ออกไปทั่วอาณาจักรอินเดีย นโยบายที่สำคัญของพรรคนี้ก็คือการขัดขวางนโยบายของรัฐบาลภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย จนกว่ารัฐบาลจะยอมมอบสิทธิการปกครองให้แก่ชาวอินเดีย ฉะนั้นเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ เกิดขึ้นในดินแดนยุโรป รัฐบาลอังกฤษได้ขอความช่วยเหลือจากอินเดีย พรรค Home Rule จึงประกาศคำแถลงการณ์ขัดขวางรัฐบาลและนำประชาชนไม่ให้ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลอังกฤษแต่ประการใด รัฐบาลอังกฤษรู้สึกลำบากใจมิใช่น้อยที่เห็นมหาชนอินเดียต่อต้านรัฐบาล อุปราชจึงให้คำมั่นสัญญาว่า ถ้าอินเดียเข้าช่วยเหลือในการทำสงครามรัฐบาลอังกฤษจะมอบอำนาจการปกครองแก่ชาวอินเดีย[๒๖]

คานธีเป็นผู้หนึ่งที่เชื่อคำมั่นสัญญาของอังกฤษ เพราะคิดว่าถ้าชาวอินเดียให้การสนับสนุนอังกฤษในขณะเกิดวิกฤติการณ์จะทำให้อังกฤษเห็นใจอินเดียมากยิ่งขึ้น[๒๗] แต่ผู้นำบางคนก็ไม่ยอมเชื่อ คานธีได้ลงทุนชักชวนชาวอินเดียร่วมมือกันในการช่วยเหลืออังกฤษ และเรียกร้องให้ชายชาวอินเดียสมัครเข้าเป็นทหารอาสาไปรบกับเยอรมนี คานธีอ้างว่าเป็นความจำเป็นที่ชาวอินเดียจะต้องรู้จักการใช้อาวุธ การไปสู้รบเท่ากับเป็นการฝึกให้ชาวอินเดียรู้จักใช้อาวุธเพื่อป้องกันตัว คำเรียกร้องของคานธีได้ผลได้มีชาวอินเดียมาสมัครเป็นทหารอาสาไปรบกับเยอรมนีเป็นจำนวนมาก คนที่มีทรัพย์ต่างก็มอบทรัพย์สินให้ไว้เป็นทุนในการทำสงคราม

ครั้นสงครามโลกสงบลง อังกฤษได้ชัยชนะแต่ก็สร้างความผิดหวังให้แก่ชาวอินเดียอย่างมากมาย อังกฤษไม่ได้รักษาคำมั่นสัญญาไว้ รัฐบาลอังกฤษกลับเสนอร่าง พ.ร.บ. ใหม่เข้าสู่สภากฎหมายนี้เรียกว่า Rowlatt Act อันเป็นกฎหมายที่ริดรอนสิทธิเสรีภาพของประชากรอินเดียอย่างหนัก อาทิให้อำนาจเจ้าหน้าที่จับกุมคุมขังประชาชน และนำขึ้นฟ้องศาลได้โดยมิต้องปฏิบัติตามตัวบทกฎหมายที่เคยใช้กันอยู่ ในเวลานั้นประชาชนทั่วประเทศกำลังคัดค้านกฎหมาย Rowlatt กันอย่างเต็มที่ แต่รัฐบาลไม่ฟังเสียง หากพยายามเร่งให้กฎหมายนี้ผ่านการพิจารณาของสภานิติบัญญัติอย่างรีบด่วนในที่สุดรัฐบาลก็สามารถผ่านกฎหมายออกมาได้สมใจ[๒๘] สาเหตุที่รัฐบาลออก พ.ร.บ. นี้ก็เนื่องจากว่า

ในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ ในสมัยของ ลอร์ด เคอร์ซัน อุปราชอังกฤษประจำอินเดียได้แบ่งมณฑลเบงกอล ออกเป็น ๒ มณฑล คือเบงกอลตะวันออก กับเบงกอลตะวันตก ทำให้ชาวเบงกอลไม่พอใจเป็นอันมาก จึงเกิดมีการจลาจลขึ้นและพร้อมใจกันบอยคอตสินค้าอังกฤษ

ในสมัยพระเจ้ายอร์ชที่ ๕ แห่งอังกฤษขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์จึงทรงประกาศให้มณฑลทั้ง ๒ รวมกันและให้ย้ายเมืองหลวงจากกัลกัตตาไปที่เมืองเดลฮี

แม้ว่าเบงกอลจะรวมเป็นมณฑลเดียวกัน แต่ว่าพวกชาตินิยมในเบงกอลมีความคิดรุนแรง พวกยุวชนได้รวมกันตั้งสมาคมลับขึ้นสมาคมหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ที่จะกู้เอกราชของอินเดีย โดยใช้อาวุธเป็นสำคัญ สมาคมนี้มีสาขาแผ่กว้างออกไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ของอินเดีย มีนักเรียนนิสิตนักศึกษาสมัครเข้าเป็นสมาชิกเป็นจำนวนมาก ขั้นต่อมาสมาคมได้ขยายสาขาออกไปยังเมืองสำคัญต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา เพื่อติดต่อกับรัฐบาลต่าง ๆ ที่เป็นศัตรูกับอังกฤษ ทั้งยังได้จัดอาวุธเตรียมไว้ด้วย โดยกำหนดวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๑๖ เป็นวันปฏิวัติ รัฐบาลได้ทำลายแผนการของพวกปฏิวัติเสียทัน และจับกุมบุคคลที่คิดก่อการเป็นจำนวนมาก และตั้งข้อหาว่าเป็นกบฏ รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ ได้เสนอให้ออก พ.ร.บ. กำจัดสิทธิยุวชนขึ้น และมอบอำนาจพิเศษให้แก่ตำรวจ ประชาชนอินเดียได้พากันคัดค้าน พ.ร.บ. นี้ทั่วประเทศ แต่รัฐบาลอังกฤษกลับดื้อดึงไม่ยอมรับฟังภารคัดค้านแต่ประการใดทั้งสิ้น ความหวังที่ชาวอังกฤษจะได้รับการช่วยเหลือจากชาวอินเดียในการช่วยเหลืออังกฤษทำสงครามจึงหมดสิ้นไป

คานธีเป็นตัวตั้งตัวดีในการคัดค้าน พ.ร.บ. นี้ โดยประกาศชักชวนให้ประชาชนดำเนินสัยยาเคราะห์ คือมีการพิมพ์ใบปลิวแจกจ่ายแก่ประชาชนผู้ร่วมมือในการต่อต้านโดยการเซ็นชื่อลงไปเพื่อปฏิญาณตนว่าจะต่อต้านร่างพระราชบัญญัติทุกวิถีทางโดยสงบ คือไม่ใช้วิธีการต่อสู้ที่รุนแรงอันเป็นเหตุให้เสียชีวิต ทำร้ายร่างกายหรือทำลายทรัพย์สิน และจะไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมายที่ไม่ยุติธรรม ชาวอินเดียนับจำนวนหมื่น ๆ สมัครเข้าเป็นสมาชิกสัตยาเคราะห์ มีการจัดตั้งคณะสัตยาเคราะห์ขึ้นเป็นคณะกลางคณะหนึ่ง มีหน้าที่ควบคุมหลักการแห่งสัตยาเคราะห์ทั่วอินเดีย ส่วนการสัตยาเคราะห์เฉพาะแคว้นอยู่ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการสัตยาเคราะห์ประจำแคว้น แยกออกเป็นสาขาตามจังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน เป็นต้น คานธีได้รับเลือกตั้งเป็นประธานคณะกรรมการสัตยาเคราะห์กลาง[๑๔]

คานธีต่อสู้โดยใช้วิธีนัดหยุดงานทั้งหมด อาทิ งานในโรงงานต่าง ๆ การเล่าเรียน การจราจร การปิดร้าน การหุงอาหาร จนกระทั่งการออกจากบ้านเวลากลางวัน ประชาชนทำพิธีสัตยาธิฐษาน เพื่อให้มีกำลังใจที่จะดำเนินการต่อสู้โดยไม่มลาญชีวิตใคร บางคราวประชาชนพากันไปยังเทวสถานตั้งสัตยาธิฐษานก็มี ซึ่งแล้วแต่คณะกรรมการจะสั่งประการใด วิธีการทั้งหมดนี้เรียกว่าการถือหัรตาล ซึ่งทำกันตั้งแต่ ๕ นาฬิกาจนถึง ๑๗ นาฬิกา ประชาชนพากันไปชุมนุมที่บริเวณสนามแล้วแสดงสุนทรพจน์คัดค้านนโยบายของรัฐบาล บางครั้งรัฐบาลใช้กำลังทหารระงับการประชุมนี้ก็มี แต่ก็ไม่เกิดผลแต่ประการใด

การผละงานเพื่อต่อต้านกฎหมาย Rowlatt ในนครเดลฮี ได้เป็นไปอย่างพร้อมเพรียงชนิดที่ไม่เคยปรากฏในนครนี้มาก่อนเลย ทั้งฝ่ายฮินดูและมุสลิมได้ผนึกกำลังกันอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ขณะที่ประชาชนกำลังเดินขบวนประท้วงมุ่งหน้าไปทางสถานีรถไฟ กำลังตำรวจได้พยายามเข้าสกัดกั้นประชาชนไม่ยอม จึงเกิดการชุลมุนวุ่นวายกันขึ้น ตำรวจใช้อาวุธปืนยิงเข้าไปในฝูงชน ทำให้ประชาชนได้รับบาดเจ็บสาหัสและตายไปก็มี

คานธีได้เสนอให้มีการเรียกประชุมคองเกรสเพื่อหาวิธีการต่อต้านอังกฤษอย่างสงบ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๒๐ คานธีได้เสนอญัตติขอให้คองเกรส รับรองหลักการไม่ร่วมมือแก่อังกฤษ ที่ประชุมได้รับข้อเสนอของคานธีซึ่งขอให้ประชาชนยึดถือหลักไม่ร่วมมือกับอังกฤษดังต่อไปนี้คือ

๑. คืนบรรดาศักดิ์ และลาออกจากตำแหน่งกิตติมศักดิ์ และสมาชิกสภาประเภทที่ ๒ (รัฐบาลเลือกทั้งหมด)

๒. ไม่ยอมรับเชื้อเชิญในพิธีงานฉลองต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นพิธีทางราชการหรือกึ่งราชการ ทั้งไม่ยอมรับเชื้อเชิญในพิธีเผ้าด้วย

๓. ให้ผู้ปกครองพาลูกหลานของตนลาออกจากโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยที่รัฐบาลเป็นเจ้าของและจะจัดตั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยแห่งชาติ สำหรับชาวอินเดียขึ้นทุกมณฑล

๔. ค่อย ๆ บอยคอตศาลอังกฤษทั้งฝ่ายทนายความและลูกความ และจัดตั้งศาลอนุญาโตตุลาการขึ้นเพื่อตัดสินคดีระหว่างชาวอินเดียด้วยกันเอง

๕. ไม่ยอมสมัครเป็นทหาร เสมียน และกรรมกรเพื่อไปสงคราม

๖. ถอนใบสมัครเป็นสมาชิกสภาอีกทั้งไม่ยอมลงคะแนนเสียงแก่ผู้สมัครผู้ใด ซึ่งสมัครโดยขัดขืนคำขอร้องของพรรคคองเกรส[๓๐]

๗. การต่อสู้ขอให้มีระเบียบวินัย และเสียสละ

๘. เปิดโอกาสให้ชายหญิงและเด็กทุกคนมีส่วนร่วมในการต่อสู้

ข้อเสนอของคานธีปรากฏว่าได้ผลอย่างน่าพอใจ ประชาชนและสมาชิกพรรคคองเกรสท่างก็รับไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัดโดยพร้อมเพรียงกัน และทำความหนักใจให้แก่รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียมาก

อังกฤษได้ยอมประนีประนอมต่อชาวอินเดียเหมือนกัน แต่ไม่ยอมให้เอกราชเพียงแต่ให้รัฐธรรมนูญแก่ชาวอินเดียฉบับหนึ่ง ตามหลักการแห่งรัฐธรรมนูญนี้ได้แบ่งอำนาจการปกครองไว้ ๒ ประเภท ประเภทที่ ๑ ได้แก่อำนาจที่โอน (Transfered Power) และอีกประเภทหนึ่งได้แก่อำนาจที่สงวนไว้ (Reserved Power) อำนาจประเภทที่โอนให้นั้นหมายถึงอำนาจปกครองที่รัฐบาลได้โอนให้แก่ชาวอินเดียมีอยู่ ๒ แผนกคือ อำนาจการเทศบาล อำนาจการตั้งงบประมาณ ส่วนอำนาจที่สงวนไว้ได้แก่ อำนาจที่รัฐบาลอังกฤษยังสงวนไว้ ซึ่งมีอยู่ ๔ แผนกด้วยกันคือ อำนาจการคลัง อำนาจทหาร อำนาจตำรวจ อำนาจการชลประทาน

อำนาจนิติบัญญัติตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีข้อจำกัดอยู่ว่า ถึงสภาจะมีอำนาจออก พ.ร.บ. ได้ก็จริง แต่อุปราชก็มีสิทธิยับยั้ง (Power of veto) ในการออก พ.ร.บ. ทุกฉบับ แม้จะผ่านสภาแล้วถ้าเห็นว่าไม่สมควร

ชาวอินเดียไม่พอใจรัฐธรรมนูญฉบับนี้มาก เพราะแทบจะไม่มีความหมายและไม่ได้เกิดผลประโยชน์แก่ชาวอินเดียมากนัก ด้วยเหตุนี้คานธีจึงได้เสนอญัตติต่อคองเกรสแนะนำประชาชนชาวอินเดียให้พร้อมใจกันร่วมมือบอยคอตรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ทุกประการ[๓๑]

อุตสาหกรรมของอังกฤษที่ทำรายได้มากที่สุดในการส่งมาขายที่อินเดีย ก็คือสินค้าประเภทผ้าซึ่งอังกฤษได้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทอผ้าที่ประเทศของตน เจริญรุ่งเรืองนับเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งโรงงานทอผ้าของชาวอินเดีย ซึ่งเคยรุ่งเรืองมาในอดีตต้องล้มคว่ำและเลิกกิจการหมด การที่สินค้าผ้าของอังกฤษตีตลาดในอินเดียทำให้ชาวอินเดียโกรธแค้นเรื่องนี้มาก เพราะประชาชนเป็นจำนวนมากต้องไร้อาชีพและยากจนลง คานธีได้วางแผนแก้เผ็ดอังกฤษ เพื่อให้เศรษฐกิจของอังกฤษปั่นป่วน นั่นก็คือ ชักชวนให้ชาวอินเดียทั้งหมดเลิกใช้สินค้าที่ทำจาก

อังกฤษ แล้วตั้งต้นใช้สินค้าอินเดีย ถ้าสินค้าประเภทใดที่ชาวอินเดียทำไม่ได้ ก็ให้ซื้อจากประเทศอื่น ยกเว้นจากอังกฤษ โดยเฉพาะการที่ชาวอินเดียเลิกใช้ผ้าที่ทำโดยชาวอังกฤษ นับว่าได้สร้างความหายนะแก่เศรษฐกิจของอังกฤษเป็นอันมาก คานธีได้ชักชวนให้ประชาชนทอผ้าใช้เอง และท่านเองก็ทำเป็นตัวอย่างคือลงมือปั่นด้ายด้วยตนเองทุกวัน แม้ขณะที่ไปแสดงสุนทรพจน์ที่ไหนก็ยังนำเครื่องปั่นฝ้ายติดตัวไปด้วย ถ้าว่างเมื่อใดก็ลงมือปั่นฝ้ายเรื่อยไปไม่ยอมหยุดมือ

ความคิดของคานธีได้ผล ประชาชนต่างพร้อมใจกันทอผ้าขึ้นใช้เอง ตามโรงเรียนต่าง ๆ ก็เปิดสอนวิชาทอผ้าขึ้นเป็นวิชาพิเศษ เครื่องปั่นฝ้ายกลายเป็นของขวัญอันมีค่าและเกียรติยศอย่างสูง การบอยคอตสินค้าของอังกฤษอย่างเคร่งครัดและเอาจริง ผลปรากฏว่าโรงงานทอผ้าหลายโรงในอังกฤษต้องล้มเลิกกิจการ โรงงานบุหรี่ของบริษัทเวอร์จิเนีย ที่กลักตตาต้องล้มเลิกกิจการเช่นเดียวกันสร้างความกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจอังกฤษเป็นอย่างมาก

ในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๒๑ รัฐบาลอังกฤษได้ประกาศว่า มกุฎราชกุมารแห่งอังกฤษ (Prince of Wales) จะเสด็จเยี่ยมอินเดีย คานธีถือโอกาสชักชวนประชาชนให้บอยคอตการเสด็จของ Prince of Wales โดยให้ประชาชนสมัครเป็นผู้รับอาสาดำเนินการบอยคอต การประกาศครั้งนี้รัฐบาลอังกฤษรู้สึกขุ่นเคืองมากยิ่งกว่าการบอยคอตสินค้าอังกฤษเสียอีก ฉะนั้นเมื่อระยะเวลาเสด็จใกล้เข้ามารัฐบาลจึงออกประกาศใช้กฎอัยการศึก และทั้งประกาศจะลงโทษคณะผู้รับอาสาว่าเป็นคณะนอกกฎหมาย แต่ประชาชนก็มิได้หวั่นเกรงกลับพากันไปอาสาสมัครมากมาย ผลก็คือมีผู้ถูกจับกุมในการนี้ประมาณ ๘๐,๐๐๐ คน เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่ารัฐบาลยังไม่กล้าจับคานธีโดยตรงทีเดียว โดยเกรงว่าประชาชนอาจจะลุกฮือต่อต้านรุนแรงยิ่งขึ้นจนเหลือกำลังที่จะปราบ

รัฐบาลพยายามที่จะปราบปรามพวกที่ต่อสู้เพื่อเอกราชอย่างรุนแรงขึ้นทุกที บางครั้งถึงกับใช้ปืนยิงพวกที่รับอาสาต่อต้านการซื้อสินค้าอังกฤษบาดเจ็บล้มตายไปหลายคน คานธีก็รู้ตัวอยู่เสมอว่าวันหนึ่งอาจจะถูกจับและท่านกลัวว่าถ้าท่านถูกจับฝูงชนจะก่อเหตุรุนแรงขึ้นได้ ดังนั้นท่านจึงสั่งสอนประชาชนมิให้ก่อการวุ่นวายแม้ว่าท่านจะถูกจับ และให้ยึดมั่นในหลักอหิงสา รัฐบาลแน่ใจว่าประชาชนคงจะเชื่อฟังคานธีดีจึงได้ลงมือจับกุมคานธีเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๒๒ และได้ถูกส่งฟ้องศาลฐานเป็นผู้ก่อให้เกิดการต่อต้านรัฐบาล คานธีถูกตัดสินจำคุก ๖ ปี แต่คานธีติดคุกได้เพียง ๒ ปีเท่านั้นรัฐบาลก็ปล่อยให้เป็นอิสรภาพ

ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งในการต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดียก็คือ เรื่องการแตกแยกกันทางศาสนาระหว่างฮินดูกับอิสลาม ในสมัยที่อังกฤษปกครองอังกฤษได้ใช้วิธีสร้างความแตกร้าวทางศาสนาในอินเดียเพื่อที่จะปกครองสะดวกขึ้น ในระหว่างที่มีการต่อสู้เพื่อเอกราช ชาวอินเดีย ๒ ศาสนาก็ยังรวมกันไม่ติดแม้ว่าจะมีจุดมุ่งหมายตรงกันก็ตาม คานธีรู้สึกไม่พอใจเรื่องนี้เป็นอย่างมาก คานธีจึงประกาศอดอาหารเป็นเวลา ๑๒ วัน เพื่อประท้วงการแตกแยกของชาวอินเดีย การอดอาหารประท้วงของคานธีได้ผล ทำให้พวกฮินดูและมุสลิมต้องหันมาปรองดองกันเพื่อต่อสู้กับอังกฤษต่อไป คานธีดำเนินการต่อสู้อย่างสงบและเข้มแข็งต่อไป ท่านออกเที่ยวสั่งสอนประชาชนทั่วอาณาจักรอินเดียให้ตั้งมั่นอยู่ในหลักอหิงสา เลิกการทะเลาะวิวาทระหว่างกันและกัน สมานสามัคคีให้ตัดสินคดีกันเองโดยไม่ต้องพึ่งศาล เลิกใช้สินค้าต่างประเทศโดยเฉพาะ ผ้าอังกฤษ ให้นุ่งห่มผ้าที่ทอขึ้นในอินเดีย เลิกดื่มของมึนเมา และให้เตรียมตัวเพื่อขัดขืนกฎหมายถ้าจำเป็น ภายใต้การนำของคานธี การปลุกระดมของคานธีทำให้ประชาชนอินเดียตื่นตัวกันมาก

เมื่อการต่อรองระหว่างคานธีกับรัฐบาลไร้ผล คานธีจึงเริ่มใช้วิธีการต่อสู้แบบใหม่ คือ การดำเนินนโยบายขัดขืนกฎหมายโดยมหาชนทั่วไปซึ่งมีชื่อว่าสงครามอิสรภาพ (War of Independence) โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๓๐ ซึ่งยึดถือหลักอหิงสาและการขัดขืนกฎหมายเป็นหลักสำคัญ กฎหมายฉบับแรกที่คานธีประกาศขัดขืนก็คือกฎหมายเกลือ เพราะกฎหมายเกลือบีบบังคับประชาชนอินเดียมาก กล่าวคือตามกฎหมายนี้ ประชาชนแม้ผู้ซึ่งอาศัยอยู่ตามชายทะเล ก็ไม่มีสิทธิที่จะนำเอาน้ำทะเลมาทำเกลือเพื่อบริโภคหรือนำเอาไปขายเป็นสินค้าได้ ตามกฎหมายเกลือเป็นสินค้าของรัฐบาลโดยตรง การทำเกลือรัฐบาลลงทุนน้อยมากแต่ขายในราคาแพงกว่าทุนที่ลงไปหลายเท่า จำนวนเงินนี้รัฐบาลถือว่าเป็นภาษีเกลือ ฉะนั้นเป็นอันว่าชาวอินเดียทุกคนถ้ากินเกลือก็จะต้องเสียภาษีให้แก่รัฐบาล

วันที่ ๑๒ เมษายน เป็นวันเริ่มต้นการขัดขืนกฎหมายเกลือ คานธีได้นำประชาชนจำนวนมากมายเดินทางมุ่งไปยังเมืองดันดี ซึ่งเป็นเมืองชายทะเล อยู่ห่างจากที่พักของคานธีเป็นระยะทาง ๑๐๐ ไมล์เศษ เป็นการเดินทางด้วยเท้า ระหว่างทางคานธีได้กล่าวปราศรัยแก่ประชาชนทั่วไปเรียกร้องให้ชาวอินเดียต่อสู้กับอังกฤษด้วยวิธีการอันสงบ เมื่อถึงจุดหมายปลายทาง คานธีก็ทำพิธีเปิดการขัดขืนกฎหมายเกลือคือลงมือเก็บเกลือด้วยตนเอง นอกจากนั้นชาวอินเดียทั่วประเทศก็เริ่มผลิตเกลือขายเกลือกันอย่างไม่หวั่นเกรงต่อกฎหมายอีกต่อไป รัฐบาลไม่กล้าที่

จะจับฝูงชนมาลงโทษได้เพราะมหาชนได้พร้อมใจกันทำ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย นิสิต นักศึกษา ตลอดจนเจ้าหน้าที่รัฐบาลต่างก็พากันร่วมมือในการขัดขืนกฎหมายและบอยคอตรัฐบาล รัฐบาลได้ใช้วิธีการจับกุมประชาชนนับเป็นจำนวนหมื่น ๆ มาขังคุกจนไม่มีที่จะขัง ต้องสร้างเรือนจำชั่วคราวขึ้นหลายแห่ง แต่ชาวอินเดียก็ไม่ย่อท้อ ยังตั้งหน้าตั้งตาขัดขืนกันทั่วไป หนักเข้ารัฐบาลจับกุมประชาชนไม่ไหว เพราะไม่มีที่จะขังจึงใช้วิธีใหม่คือไล่ทุบตีพวกที่ขัดขืนกฎหมาย ในที่สุดก็ใช้กองทหารเข้าปราบ และออกกฎหมายควบคุมการพิมพ์สำหรับฉุกเฉินชั่วคราว รัฐบาลเรียกร้องเงินประกันจากหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ หนังสือพิมพ์ของพรรคคองเกรสจึงหันไปใช้การพิมพ์โดยโรเนียว พวกหนังสือพิมพ์อินเดียต่างก็ได้ช่วยกันขัดขืนกฎหมายการพิมพ์ฉบับฉุกเฉิน และไม่ยอมเสียเงินค่าประกัน รัฐบาลจึงสั่งให้ลงมือรื้อเครื่องพิมพ์ต่าง ๆ ทันที การปิดปากหนังสือพิมพ์เช่นนี้ ได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนขึ้น แม้ภายในรัฐบาลด้วยกันเอง

วันที่ ๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๐ คานธีก็ถูกจับอีกครั้งหนึ่ง การจับกุมคานธีครั้งนี้ก่อให้เกิดปฏิกริยาคัดค้านอย่างรุนแรงทั่วอินเดีย เกิดมีการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชน ยังผลให้มีผู้เสียชีวิต และบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก กิจการต่าง ๆ หยุดชะงักหมดสิ้น เพราะประชาชนต่อสู้โดยใช้วิธีหัรตาล รัฐบาลประกาศใช้กฎหมายมาตรา ๑๔๔ ซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ กฎอัยการศึก แต่ประชาชนขัดขืนตำรวจจึงเริ่มยิงประชาชน ผู้นำชาวอินเดียที่สำคัญอีกคนหนึ่งคือเนห์รูได้ประกาศต่อสู้กับรัฐบาลต่อไปโดยใช้มาตรการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น รวมทั้งการไม่ยอมเสียภาษี การบอยคอตธนาคาร บริษัทรับประกันชีวิต บริษัทเดินเรือ และบริษัทอื่น ๆ ซึ่งอังกฤษเป็นเจ้าของ

ในที่สุดก็ได้มีการเจรจากันระหว่างคานธีกับผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดียระหว่างปลายเดือนกุมภาพันธ์ และต้นเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๓๑ หลายครั้งด้วยกัน การเจรจาครั้งนี้อังกฤษยอมอ่อนข้อให้หลายอย่าง และได้รับผลสำเร็จด้วยดี ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงสงบศึก และตกลงกันว่า

๑. ผู้ที่อาศัยอยู่ตามชายทะเลมีสิทธิเก็บ ทำ และขายเกลือได้

๒. รัฐบาลจะยกเลิกนโยบายปราบปรามชาวอินเดีย

๓. นักโทษการเมืองจะได้รับอภัยโทษเป็นอิสระทุกคน

[illegible] มีสิทธิ์ประกาศเลิกการซื้อขายของมึนเมาและผ้าต่างประเทศได้โดยไม่ [illegible] ชะตูห้างร้าน

๕. รัฐบาลจะคืนทรัพย์สมบัติที่ริบไว้ให้กลับคืนทั้งหมด[๓๗]

การต่อสู้ของคานธีโดยวิธีสงบนับว่าได้ผล แต่เรื่องวุ่นวายภายในอินเดียยังไม่หมดสิ้น เนื่องจากในอินเดียมีสมาคมลับของพวกยุวชนสมาคมหนึ่ง ซึ่งใช้วิธีการต่อสู้ที่รุนแรงคือลอบฆ่าบุคคลสำคัญ ๆ ของอังกฤษอยู่เสมอ อังกฤษได้จับกุมสมาชิกของสมาคมนี้ไว้หลายคน และได้นำไปประหารชีวิต พวกสมาชิกสมาคม และประชาชนบางกลุ่มไม่พอใจคานธีที่มิได้เจรจากับอังกฤษขอให้อังกฤษยกโทษสมาชิกของสมาคมที่ถูกจับกุมด้วย พวกยุวชน สมาชิกสมาคมลับ จึงต่อสู้กับอังกฤษต่อไปโดยวิธีรุนแรง

ในเดือนสิงหาคม คานธีได้เดินทางไปยังอังกฤษ เพื่อเข้าร่วมประชุมโต๊ะกลมกับรัฐบาลอังกฤษ และผลแห่งการประชุมครั้งนี้ อังกฤษก็ยอมให้อินเดียได้รับเอกราช แต่คงสงวนไว้ทางด้านการทหาร และการต่างประเทศ ซึ่งอังกฤษยังควบคุมอยู่

ด้วยผลแห่งความมานะบากบั่น และไม่ย่อมท้อถอยในการต่อสู้เพื่อเอกราชให้แก่อินเดียของคานธี อังกฤษจึงค่อย ๆ ให้เอกราชแก่อินเดียทีละน้อย ๆ ในที่สุดอังกฤษก็ยินยอมให้เอกราชแก่อินเดียอย่างสมบูรณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ คุณความดีของคานธีที่ได้ยอมเสียสละซึ่งความสุขทั้งปวงโดยไม่ได้หวังผลตอบแทน เพียงแต่เอกราชของชาติเท่านั้น ได้จารึกอยู่ในจิตใจของชาวอินเดียจนกระทั่งตราบเท่าทุกวันนี้ แม้ว่าท่านจะได้วายชนม์ไปแล้วก็ตาม

ปัญหาการแบ่งแยกประเทศหลังจากอินเดียได้รับเอกราช

ก่อนปี ค.ศ. ๑๙๓๐ คำว่า "ปากีสถาน" ยังไม่มีใครกล่าวถึงเลย เพราะมีชาวมุสลิมเป็นจำนวนน้อยมากที่คิดจะแยกมุสลิมออกเป็นประเทศใหม่ จุดเริ่มแรกของความคิดที่ชาวมุสลิมจะแยกตัวออกไปตั้งประเทศปากีสถาน ก็เนื่องมาจากได้มีนักประพันธ์ชาวเปอร์เซียคนหนึ่งซึ่งมีชื่อเสียงมาก ชื่ออิคบัล (Iqbal) เป็นผู้เฉลียวฉลาดและรอบรู้ในหลายด้าน เช่น กฎหมาย ครู ปรัชญา และนักการเมือง ในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ เขาได้กล่าวสุนทรพจน์ที่สันนิบาตมุสลิมและได้กล่าวว่า เขาต้องการที่จะเห็นปัญจาบ แคว้นทางตะวันตกเฉียงเหนือ สินธ์ และ บาลูจิสถาน ได้แยกตัวออกไปรวมกันเป็นประเทศใหม่ จะด้วยวิธีการปกครองตนเองภายใต้จักรวรรดิอังกฤษ

หรือจะไม่อยู่ภายใต้จักรวรรดิอังกฤษก็ได้ สุนทรพจน์ดังกล่าวทำให้ จินนาห์ เห็นดีเห็นงามด้วย และครั้งนี้เองเป็นมูลเหตุให้เขาตัดสินใจที่จะแยกมุสลิมออกไปเป็นประเทศใหม่

จินนาห์ เคยไปอยู่ในอังกฤษและมีภรรยาเป็นชาวอังกฤษ หลังจากภรรยาถึงแก่กรรม เขาจึงได้กลับอินเดียในปี ค.ศ. ๑๙๓๔ ในระยะแรกเขาได้เคยเป็นสมาชิกของคองเกรส แต่รู้สึกไม่พอใจผู้นำของคองเกรสบางคนที่ได้ดูหมิ่นเขา โดยคิดว่าเขาเป็นคนทะเยอทะยานหวังที่จะได้ตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี แต่แท้ที่จริงแล้ว จินนาห์เป็นบุคคลที่มีความเสียสละอย่างสูง และอุทิศตนเพื่ออินเดีย ในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ เขาก็เกิดขัดแย้งกับเนห์รู เนห์รูปฏิเสธไม่ยอมเจรจากับเขา จินนาห์จำต้องหาวิธีอื่นเพื่อตอบโต้ นั่นก็คือเมื่อเขาได้ร่วมงานกับสันนิบาตมุสลิม สมาชิกได้ยกย่องเขามากและในที่สุดเขาก็ได้เป็นผู้นำของสันนิบาตมุสลิม เขาจึงได้เป็นตัวตั้งตัวตีในการต่อสู้เพื่อแยกมุสลิมออกไปตั้งประเทศปากีสถาน

ตอนแรกคองเกรสพยายามคัดค้านอย่างเต็มที่ไม่ยอมให้มีการแบ่งแยกอินเดียออกเป็น ๒ ประเทศ แต่แล้วในที่สุดก็ต้องยอม เพราะถ้าไม่ยอมก็หมายถึงการนองเลือดระหว่างชาวอินเดียด้วยกัน หลังจากที่อินเดียและปากีสถานได้รับเอกราชแล้ว ปัญหาเรื่องการแบ่งแยกก็ยังมิได้หมดสิ้นไป ปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการให้อินเดียเป็นเอกราชก็คือปัญหาเรื่องเจ้าครองแคว้นต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก สมัยที่อังกฤษปกครองอินเดีย อังกฤษยินยอมให้แคว้นบางแคว้นปกครองตนเอง ดังนั้นแคว้นบางแคว้นที่มีเจ้าปกครองจึงมีอิสรภาพ ครั้นอังกฤษให้เอกราชแก่อินเดีย ก็เลยเกิดปัญหาขึ้นมาว่าจะเอาแคว้นที่มีเจ้าครองนครนี้ไปไว้ที่ไหน[๓๓]

ฝ่ายผู้นำของคองเกรสประกาศเตือนว่า ถ้าหากต่างชาติยอมรับว่าแคว้นที่มีเจ้านครเป็นรัฐอิสรภาพก็คือว่าได้กระทำตัวเป็นศัตรูต่อ พ.ร.บ. ประกาศอิสรภาพ คานธีประกาศว่า ถ้าเจ้าครองแคว้นประกาศแคว้นของตนเป็นอิสรภาพก็เท่ากับประกาศสงครามกับชาวอินเดียเสรีนับล้าน ๆ คนทั้งประเทศ

ฝ่ายคองเกรสเสนอว่า เจ้าผู้ครองแคว้นจะต้องยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลาง ๓ อย่าง คือ กิจการทางทหาร กิจการภายในและการคมนาคม เม้าแบตเตน อุปราชประจำอินเดีย ทำหน้าที่เป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ยขอให้เจ้าผู้ครองแคว้นยอมรับข้อเสนอของฝ่ายคองเกรส ซึ่งรัฐบาลขอเข้าควบคุม ๓ อย่างดังกล่าว นอกนั้นจะยินยอมให้มหาราชาปกครองตนเองได้

ทางฝ่ายมหาราชาก็ยินยอมรับข้อเสนอของคองเกรส ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น

มาคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาคำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องนี้ มหาราชากล่าวว่ารัฐบาลอินเดียจะไม่รักษาคำพูดในเรื่องที่จะยอมให้ปกครองตนเองได้ จึงขอให้ผู้แทนอังกฤษค้ำประกัน ผู้แทนอังกฤษก็ไม่กล้าที่จะค้ำประกันให้ แต่ว่าการเจรจาตกลงก็สามารถรอมชอมกันได้ มหาราชายอมอยู่ใต้รัฐบาลกลาง หลังจากที่อังกฤษให้เอกราชแก่อินเดียแล้ว แต่มีมหาราชาบางองค์ไม่ยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลาง หรือคองเกรสว่ามีอำนาจเหนือตน เช่นมหาราชาแห่ง โจดห์ปุระ (Jodhpur) ซึ่งขอไปขึ้นอยู่กับปากีสถาน

แคว้นบางแคว้นก็กล่าวว่า เมื่อไปขึ้นกับอินเดียแล้ว กลัวว่ารัฐบาลกลางจะยึดทรัพย์สินที่มหาราชามีอยู่มากมายไปเป็นสมบัติของประเทศหมด บางแคว้นมหาราชาถืออิสลาม แต่ประชาชนถือฮินดู เลยไม่รู้ว่าจะตัดสินใจไปอยู่ฝ่ายอินเดียหรือปากีสถานดี

เหตุการณ์เข้าขั้นร้ายแรง คือในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ อินเดียได้ส่งทหารบุกเข้าไปยังแคว้น จูนากัดห์ (Junagadh) ซึ่งประชาชนในแคว้นนี้ต้องการไปขึ้นอยู่กับอินเดีย แต่มหาราชาต้องการไปขึ้นอยู่กับปากีสถาน ครั้นอินเดียส่งทหารเข้าบุกรุกแคว้นนี้ ปากีสถานก็จะส่งทหารเข้าสู้รบบ้าง แต่ยังไม่ทันได้รบกันก็ตกลงกันได้เสียก่อน คือใช้วิธีให้พลเมืองออกเสียงลงประชามติว่าจะไปอยู่ฝ่ายไหนดี ผลปรากฏว่าประชาชนส่วนใหญ่สมัครใจไปอยู่กับอินเดีย และตกลงโอนไปขึ้นกับอินเดียในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๘[๓๔]

แคว้นอีกแคว้นหนึ่งคือ แคว้นไฮเดอราบัด (Hyderabad) พลเมืองแคว้นนี้ ๘๐% เป็นชาวฮินดู แต่เจ้าครองแคว้นเป็นมุสลิม แคว้นนี้มีเนื้อที่ถึง ๘๒,๐๐๐ ตารางไมล์ มีประชาชนในขณะนั้นอยู่ราว ๑๖ ล้านคน อาณาเขตที่ล้อมรอบแคว้นนี้เป็นดินแดนของอินเดียทั้งสิ้น ว่ากันตามหลักแล้ว แคว้นนี้น่าจะอยู่กับอินเดีย เพราะถ้าไปขึ้นอยู่กับปากีสถานแล้วจะลำบากในเรื่องการคมนาคมมากมาย เจ้าผู้ครองแคว้นไม่รู้จะหาทางออกอย่างไร จึงประกาศตนเป็นเอกราช และตั้งตัวเองเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พร้อมทั้งเตรียมกำลังกองทัพไว้สำหรับที่จะสู้รบกับรัฐบาลอินเดีย ปากีสถานสนับสนุนการกระทำของเจ้าผู้ครองแคว้นอย่างเต็มที่ โดยการส่งอาวุธช่วยเหลือ รัฐบาลอินเดีย จึงตัดสินใจส่งทหารรุกเข้าสู่ไฮเดอราบัด ภายหลังที่ได้มีการปะทะกันเล็กน้อย เจ้าผู้ครองแคว้นก็ยอมจำนน อินเดียจึงยอมให้เจ้าผู้ครองแคว้นเป็นประมุขของแคว้นต่อไป โดยได้รับเงินปีถึงปีละ ๗๕๐,๐๐๐ ปอนด์

รัฐบาลปากีสถานได้ประท้วงในกรณีที่อินเดียบุกไฮเดอราบัด และจูนากัดห์ไปยังสหประชาชาติ แต่สหประชาชาติก็ไม่สามารถที่จะเข้ามายุ่งเกี่ยวในเรื่องนี้ได้[๓๕]

เชิงอรรถบทที่ ๖

๑. โรเบอร์ต อี. วอร์ด และคณะ *ระบบการเมืองปัจจุบันของเอเชีย* หน้า 470

๒. John Manchip White "The Indian Munity 1857" *History Today*, May 1957, p. 301

๓. K.M. Panikkar *A Survey of Indian History* 224–225

๔. Sir Percival Griffiths *Modern India* pp. 69–72

๕. Stanley Wolpert *Iudia* pp. 101–106

๖. Ibid, pp. 106–109

๗. Sir Percival Griffiths, *op.cit.*, pp. 61–65

๘. Stanley Wolpert, *op.cit.*, pp. 110–111

๙. Sir Percival Griffiths *op. cit.*, p. 73

๑๐. B.N. Pandey *The Break-upof British India* pp. 21–22

๑๑. Ibid, pp. 33–34

๑๒. Ibid, p. 42

๑๓. Jawaharlal Nehru *The Discovery of India* pp. 339–340

๑๔. Stanley Wolpert, *op.cit., op. cit.*, pp. 110–111

๑๕. Ibid. pp. 111–113

๑๖. Ibid, pp. 114–118

๑๗. B.N. Pandey, *op.cit.*, pp. 49–50

๑๘. Ibid, p. 74

๑๙. Stanley Wolpert, *op.cit.*, pp. 119–121

๒๐. Jawaharlal Nehru, *op.cit.*, p. 358

๒๑. B.N. Pandey, *op.cit.*, p. 100

๒๒. Ibid, p. 107

๒๓. Stanley Wolpert, *op.cit.*, pp. 136–139

๒๔. Michael Edwardes, *A History of India* p. 330

๒๕. B.N. Pandey, *po.cit.*, p. 91

๒๖. Ibid, pp. 91–92

๒๗. Ibid, p. 96

๒๘. มหาตมะ คานธี *ชีวประวัติของข้าพเจ้า* หน้า ๔๖๘–๔๗๒

๒๙. สวามี สัตยานันทบุรี *มหาตมะคานธี* หน้า ๑๓๙–๑๔๔

๓๐. Ram Gopal *British Rule in India* pp. 324–325

๓๑. สวามี สัตยานันทบุรี *เล่มเดิม* หน้า ๑๗๓–๑๗๘

๓๒. เดิม, หน้า ๒๖๕–๒๖๘

๓๓. Stanley Wolpert, *op.cit.*, pp. 140–141

๓๔. Claude A Buss *Asia in the Modern World* p. 559

๓๕. Mlchael Edwardes *The Last Year of British India* pp. 201–213

บทที่ ๗
ประวัติศาสตร์ประเทศศรีลังกา
ตั้งแต่อดีตจนถึงได้รับเอกราช

คำว่า "ศรีลังกา" (Sri Lanka) เป็นภาษาสันสกฤต เป็นคำที่ชาวพื้นเมืองดั้งเดิมของเกาะลังกาเรียกแผ่นดินของตนแทนคำเดิมว่า "สิงหลทวีป" ในสมัยโบราณชาวต่างชาติมักจะเรียกชื่อเกาะลังกาแตกต่างกันไป เช่น นักเดินเรือชาวอาหรับเรียกว่า "เซเรนดิบ" หรือ "ซีเร็นดิบ" แต่พ่อค้าชาวกรีกและชาวโรมันเรียก "ทาโพรเบน" โปรตุเกสและดัชเรียกว่า "ซีลลาโอ" อินเดียเรียกว่า "ลังกาทีป" หรือ "ลังกาทวีป" หรือ "ตัมพปัณณิ" (อาจจะกลายเป็นคำว่า ทาโพรเบน ซึ่งชาวโรมันเรียก) ชาวอังกฤษเรียกว่า "ซีลอน (Ceylon)" ส่วนคำนำหน้าว่า "ศรี" นั้นนำมาเพิ่มเมื่อลังกาได้รับเอกราชแล้วเป็น "ศรีลังกา" ซึ่งมีความหมายว่าแผ่นดินแห่งความรุ่งโรจน์ (The Resplendent Land)*

ประวัติศาสตร์ของศรีลังกาแบ่งออกได้เป็นสี่สมัยด้วยกันคือ

๑. สมัยอาณาจักรอนุราชปุระ (Anuradhapura) และอาณาจักโปลอนนารูว่ะ (Polonnaruwa) เป็นสมัยที่ศรีลังการวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประชาชนอยู่ใต้การปกครองของผู้นำเพียงคนเดียว

๒. สมัยช่วงระยะระหว่างศตวรรษที่ ๑๓ ถึงศตวรรษที่ ๑๙ (ค.ศ. ๑๒๓๕–๑๘๑๕) เป็นสมัยที่ศรีลังกาแตกแยกและประชาชนอยู่ใต้การปกครองของผู้นำหลายคน

๓. สมัยอยู่ใต้การปกครองของตะวันตกโดยเฉพาะอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ เป็นสมัยที่ศรีลังกาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกครั้งหนึ่งและอยู่ใต้อำนาจของอังกฤษ

๔. สมัยที่อังกฤษถอนตัวออกไปจากศรีลังกา และศรีลังกามีอิสรภาพในการปกครองตนเอง[๒]

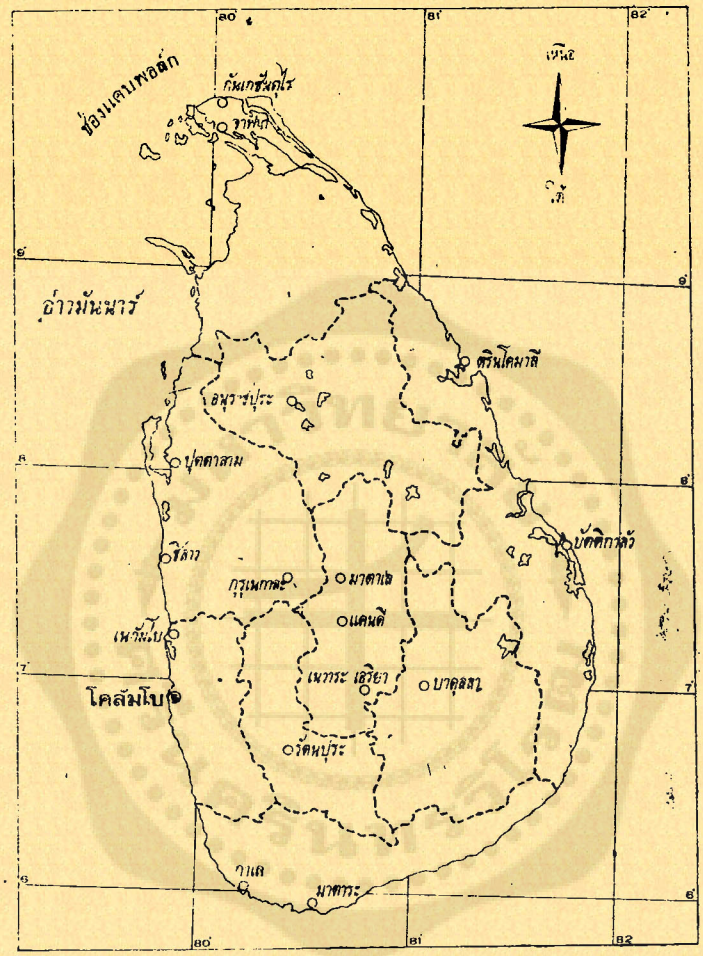

แผนที่แสดงประเทศศรีลังกาปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ศรีลังกาจากตำนานและวรรณคดี เรื่องราวของศรีลังกานั้นได้ปรากฏอยู่ในตำนานซึ่งเกี่ยวพันกับศาสนาตั้งแต่สมัยเริ่มประวัติศาสตร์ ในตำนานของศาสนาอิสลามได้กล่าวถึงเรื่องราวของอาดัมกับอีฟว่า ภายหลังที่อาดัมกับอีฟถูกพระเจ้าขับไล่ออกจากสวนเอเดน(Garden of Eden) แล้ว ทั้งสองได้ไปครองรักกันที่เกาะลังกา ในหนังสือเรื่องอาหรับราตรี (The Arabian Night) ซินแบ็ด (Sinbad) กลาสีเรือผู้รอดชีวิตจากเรือแตกได้ว่ายน้ำขึ้นฝั่งที่เกาะลังกา เมื่อกลับไปถึงกรุงแบกแดดเขาได้เล่าถึงเรื่องราวความมั่งคั่งของเกาะลังกาให้ฮารูน อัล

ราสจิด (Haroun-al-Raschid) กาลิฟห์แห่งกรุงแบกแดดฟั่ง[๓] ในวรรณคดีของชาวตะวันออกได้กล่าวถึงเกาะลังกาว่าเป็นไข่มุกของอินเดีย ส่วนพวกอารยันในยุคก่อนประวัติศาสตร์อินเดียเชื่อว่า ชาวเกาะลังกาเป็นพวกครึ่งผีครึ่งมนุษย์ เรียกว่ายักษ์บ้าง นาคบ้าง (Yakshas and Nagas)

เรื่องราวอันเก่าแก่ที่สุดเรื่องหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีของลังกา ได้กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานครั้งแรกของชาวเกาะลังกาว่า มีพวกพ่อค้ากลุ่มหนึ่งมีหัวหน้าชื่อสิมหะละ (Simhala) ได้เดินทางมาถึงรัตนทวีป (Ratnadvipa) ซึ่งมีความหมายว่าเกาะแห่งเพชรพลอย (Island of Gem) สิมหะละได้นำพรรคพวกเข้าสู้รบกับพวกบีศาจซึ่งอาศัยอยู่บนเกาะที่กล่าวนี้ เมื่อได้ชัยชนะ สิมหะละจึงตั้งตนเป็นกษัตริย์องค์แรกของเกาะลังกาและปกครองด้วยราชวงศ์สืบต่อมาโดยมีกษัตริย์ปกครองอีกหลายองค์ พระทุดงค์ชาวจีนผู้มีชื่อเสียงชื่อฟาเฉียน (Fa Hsien) ได้อ้างว่ากลุ่มพ่อค้าที่วรรณคดีกล่าวถึงนี้ เป็นประชากรที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งอาศัยอยู่บนเกาะลังกา ส่วนในพระคัมภีร์ของศาสนาคริสต์ ได้กล่าวถึงพระเจ้าโซโลมอนว่า พระองค์มีมงกุฎซึ่งประดับด้วยเพชรพลอยจากเกาะลังกา[๔]

สันนิษฐานว่าประวัติศาสตร์อารยธรรมของศรีลังกา น่าจะเริ่มต้นเมื่อประมาณ ๕,๐๐๐ ปีมาแล้ว และอาจเป็นไปได้ที่ชาวพื้นเมืองเดิมบนเกาะลังกาก่อนที่พวกสิงหล (Simhalese) จะอพยพเข้ามาอยู่ อาจจะเป็นบรรพบุรุษของพวกทมิฬ (Tamil) ในปัจจุบัน หรืออาจจะมีพวกมัวร์ (Moors) และพวกมาเลย์รุ่นแรก (Proto-Malay) มาอยู่ก่อนแล้วก็ได้

ประวัติศาสตร์ศรีลังกาที่แท้จริงนั้น เริ่มเมื่อประมาณกลางศตวรรษที่ ๖ ก่อน ค.ศ. ซึ่งได้กล่าวไว้ในหนังสือพงศาวดารของศรีลังกาซึ่งเรียกกันว่า "มหาวงศ์" (Mahavansa) ผู้เขียนพงศาวดารเล่มนี้เป็นพระ เขียนขึ้นเมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๖ ประวัติศาสตร์ของศรีลังกาได้เริ่มต้นโดยกล่าวถึงการอพยพของพวกอินโด-อารยันและเข้ามารุกรานเกาะลังกา อย่างไรก็ตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่ของชาวเกาะลังกานั้น มักจะปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้าน ซึ่งเป็นวรรณคดีของพวกสิงหลในสมัยโบราณ

ในวรรณคดีได้ยกย่องพระเจ้าวิชัย (Vijaya) ว่าเป็นกษัตริย์องค์แรกของศรีลังกา พระองค์เป็นกษัตริย์นักรบที่มีชื่อเสียง มีพระชนมายุอยู่ระหว่าง ๕๔๓-๕๐๕ ปีก่อน ค.ศ. พระองค์เป็นผู้ก่อตั้งชุมชนชาวสิงหล (แปลว่าราชสีห์) บนเกาะลังกา เรื่องราวของพระองค์ได้เล่าความเป็นมาไว้ดังนี้

กษัตริย์พระองค์หนึ่งของชาววังกะ (Vanga) ในเบงกอล มีราชธิดาผู้มีรูปร่างงดงามองค์หนึ่ง เมื่อนางได้แต่งงานไปจึงมีโอรสและธิดาเป็นคู่ฝาแฝด ทั้งคู่มีรูปร่างแปลกประหลาดคือเป็นครึ่งมนุษย์ครึ่งสิงห์โต ต่อมาโอรสผู้นี้เติบโตขึ้นจึงแต่งงานไปและมีลูกเป็นคนทั้งร่างแต่มีมือและเท้าเป็นแบบสิงห์โต ลูกคนนี้จึงได้รับการตั้งชื่อว่า "สิงหพาหุ" (Sinhabahu) ต่อมาสิงหพาหุได้ฆ่าบิดาของตน และได้ไปก่อตั้งอาณาจักรใหม่ในอินเดีย และได้สมรสกับน้องสาวของตนซึ่งมีนามว่าสิงหวลี (Sinhavali) จึงมีลูกด้วยกันคนหนึ่ง ให้ตั้งชื่อว่าเจ้าชายวิชัย เจ้าชายวิชัยมีพระนิสัยดุร้าย พระบิดาจึงขับไล่และเนรเทศไปจากดินแดนของพระบิดา เจ้าชายวิชัยจึงพร้อมด้วยบริวารเดินทางโดยเรือผ่านพายุมาถึงเกาะลังกาในสภาพอดอยากและอิดโรยขนาดหนัก

ต่อมาเจ้าชายวิชัยจึงได้แต่งงานกับเจ้าหญิงชาวพื้นเมือง ซึ่งในตำนานเรียกว่าเป็นพวกยักษ์ นางได้ทรยศต่อประชาชนของนางโดยสนับสนุนให้เจ้าชายวิชัยปราบพวกยักษ์และยึดครองเกาะลังกาได้สำเร็จ และประกาศตั้งตนเป็นกษัตริย์องค์แรกของเกาะลังกา

จากเรื่องเล่าที่กล่าวมานี้เราอาจสรุปประวัติศาสตร์ศรีลังกาในระยะแรกได้ว่า ลูกหลานที่สืบต่อมาจากกษัตริย์วิชัยรวมทั้งบริวารซึ่งแต่งงานกับชาวพื้นเมือง ก็คงเป็นเชื้อชาติผสมระหว่างชาวอินเดียที่นับถือศาสนาพราหมณ์กับชาวเกาะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ชาวอินโด-อารยัน หรือชาวอินเดียภาคเหนือ คงจะได้อพยพมาอยู่เกาะลังกาครั้งแรกเมื่อราว ๕๐๐ ปีก่อน ค.ศ. และตั้งตนเป็นผู้ปกครองชาวพื้นเมืองสืบต่อมา ชาวเกาะลังการุ่นใหม่ซึ่งเป็นชนชาติผสมระหว่างชาวพื้นเมืองกับชาวอินเดียและได้เรียกพวกตนว่าสิงหล (Sinhalese) มาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศศรีลังกา และมีความเชื่อว่าพวกตนสืบเชื้อสายมาจากสิงห์โตตามตำนานนั่นเอง จึงเรียกแผ่นดินที่ตนอาศัยว่า สิงหลทวีป (Sinhaladvipa)[๕]

ประวัติศาสตร์ศรีลังกาในสมัยแรก

ราชวงศ์วิชัยเป็นราชวงศ์ที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงราชวงศ์หนึ่งของชาวลังกา เริ่มตั้งแต่พระเจ้าวิชัยไปจนกระทั่งถึงกษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์นี้คือ พระเจ้ามหาเสน (Mahasen) ปกครองเกาะลังกาอยู่ระหว่างศตวรรษที่ ๖ ก่อน ค.ศ. จนกระทั่งไปถึงศตวรรษที่ ๔ เรื่องราวในสมัยนี้ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารมหาวงศ์ ซึ่งได้เล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเริ่มตั้งแต่ ๕๔๓ ปีก่อน ค.ศ. ไปจนถึงปี ค.ศ. ๑๗๕๘ คำว่ามหาวงศ์มีความหมายว่า "การสืบราชวงศ์แห่ง

ความยิ่งใหญ่" (Genealogy of the Great) เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ในพงศาวดารมีลักษณะเป็นนิทานปรัมปราเกี่ยวข้องกับศาสนาและความสนุกสนาน

อาณาจักรอนุราชปุระ ในช่วงแรกของราชวงศ์วิชัย เรื่องราวต่าง ๆ ไม่กระจ่างแจ้งชัดนัก หลักฐานมักจะคลุมเครือ จนถึง ๔๕๗ ปีก่อน ค.ศ. ศรีลังกามีเมืองหลวงอยู่ที่อนุราชปุระนับว่าเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองทางด้านอารยธรรมสืบต่อมาเป็นพันปี เป็นศูนย์กลางความเจริญทางด้านสถาปัตยกรรม การแกะสลัก ความเจริญดังกล่าวยังได้แพร่ขยายสู่ดินแดนในเอเชียอีกด้วย อาณาจักรอนุราชปุระดำรงเอกราชมาจนถึงปี ค.ศ. ๗๖๙

ในขณะที่อาณาจักรอนุราชปุระกำลังเจริญรุ่งเรืองทางด้านอารยธรรมอยู่นั้น ก็มิได้แพร่ขยายความเจริญไปทั่วเกาะลังกา เพราะยังมีอาณาจักรเล็ก ๆ อีกหลายอาณาจักรที่ปกครองตนเอง เช่น อาณาจักรรูฮูนา (Ruhuna) และมาลายเทศ (Malayadesa) เป็นต้น

อาณาจักรรูฮูนา อยู่ทางภาคตะวันออกของแม่น้ำมหาเวรี (Mahaweli River) โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่บริเวณเมืองทิสสามหารามา (Tissamaharama) มีเจ้าผู้ครองนครปกครองอยู่หลายองค์ การปกครองอาจจะปกครองอย่างอิสระหรือไม่ก็อาจจะปกครองแบบกึ่งอิสระโดยส่งเครื่องบรรณาการไปถวายกษัตริย์ที่อนุราชปุระ ส่วนอาณาจักรมาลายเทศนั้นมีอาณาเขตอยู่ทางแถบภูเขาในภาคกลาง

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอารยธรรม

ประวัติศาสตร์ศรีลังกาที่มีหลักฐานแน่ชัดนั้นได้เริ่มขึ้นเมื่อประมาณกลางศตวรรษที่ ๓ ก่อน ค.ศ. ในเมื่อพุทธศาสนาได้แพร่หลายเข้าสู่เกาะลังกา นับเป็นระยะเวลากว่า ๒๐๐ ปี ภายหลังจากผู้ก่อตั้งอาณาจักรได้สิ้นชีพไปแล้ว พุทธศาสนาจากอินเดียซึ่งเผยแพร่ไปยังเกาะลังกานั้นต่อมาได้แพร่หลายสู่ชวา อินโดจีน พม่า ฯลฯ

ในสมัยพระเจ้าอโศกแห่งอินเดีย พระองค์ได้ขยายอาณาเขตอย่างกว้างขวาง มีชัยชนะเหนือเบงกอลและแผ่อำนาจลงไปยังภาคใต้ของอินเดีย ต่อมาพระองค์ทรงเบื่อหน่ายการสงคราม เพราะทรงคลุกคลีกับการนองเลือดอยู่ตลอดเวลา จึงทรงหันมาเลื่อมใสศรัทธาในหลักการของพุทธศาสนา และทรงเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา การขยายอำนาจของพระเจ้าอโศกไปยังภาคใต้ของอินเดียจึงเท่ากับเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมอินเดียภาคเหนือไปสู่ภาคใต้ และมีผลไปถึงเกาะลังกาอีกด้วย

ในสมัยพระเจ้าเทวะนามปิยะ ทิสสา (Devanampiya Tissa ๒๔๗–๒๐๗ ปีก่อน ค.ศ.) พระองค์ได้ส่งทูตพร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้าอโศก นับตั้งแต่นั้นมากษัตริย์แห่งลังกาก็ได้นำแบบอย่างการปกครองของอินเดียสมัยพระเจ้าอโศกไปใช้ อินเดียจึงเป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมของศรีลังกา เมื่อพระเจ้าอโศกส่งมิชชันนารีเดินทางไปเผยแพร่พุทธศาสนาในเกาะลังกามีผลทำให้พระเจ้าเทวะนามปิยะ ทิสสา ได้หันมานับถือพุทธศาสนา และยังมีผลทำให้ข้าราชบริพารและประชาชนชาวเกาะลังกา เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาตามอย่างกษัตริย์ของตนอีกด้วย

ในสมัยนี้ได้มีการสร้างศิลปวัตถุและปูชนียสถานที่เด่น ๆ หลายแห่ง เช่น การสร้างสถูป โดยสร้างมีรูปแบบศิลปเป็นรูประฆังและมียอดสูง ๆ สร้างโบสถ์วิหารด้วยหิน เช่น วิหารแห่งอิสุระมุนียะ (Isurumuniya) ที่อนุราชปุระ สร้างด้วยหินแกรนนิตขนาดมหึมา และฝาผนังของวิหารก็แกะสลักเป็นภาพนูนต่าง ๆ มีลักษณะวิจิตรงดงาม

นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าเทวะนามปิยะเป็นต้นไป ศาสนาพุทธได้วางรากฐานลงอย่างมั่นคงในเกาะลังกา กษัตริย์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ในพุทธศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและการสร้างอารยธรรมของชาวเกาะลังกา แม้ว่าศรีลังกามิได้เป็นเมืองขึ้นของอินเดีย แต่กษัตริย์ของศรีลังกาก็ยอมส่งบรรณาการไปถวายกษัตริย์อินเดียเป็นประจำ ด้วยเหตุนี้อารยธรรมอินเดียจึงแพร่หลายไปสู่เกาะลังกาอย่างต่อเนื่องมิได้ขาดสาย และมีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวสิงหลหลายด้าน เช่น ภาษา วรรณคดี ศิลป งานฝีมือ ความเชื่อถือ ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคม สถาบันทางการเมือง ต่างผูกพันและเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น ทั้งที่ก่อนพุทธศาสนาจะแพร่หลายในเกาะลังกา ยังมีชาวพื้นเมืองจำนวนมากนับถือลัทธิฮินดู แต่ลัทธิฮินดูก็มิได้ฝังรกรากอย่างมั่นคงเหมือนพุทธศาสนา

การรุกรานของพวกทมิฬ ภายหลังที่พระเจ้าอโศกสิ้นพระชนม์ไปแล้ว ราชวงศ์เมารยะเริ่มเสื่อมอำนาจ พวกดราวิเดียนซึ่งในพงศาวดารเรียกว่าพวกทมิฬ (Tamils) ได้ยกทัพข้ามช่องแคบพอล์ค (Palk Strait) เข้ารุกรานทางแถบภาคเหนือของเกาะลังกา จึงเท่ากับว่าชาวลังกาซึ่งนับถือพุทธถูกต่างชาติซึ่งนับถือฮินดูรุกราน การรุกรานของพวกทมิฬจึงเท่ากับเป็นการเริ่มต้นแห่งความขัดแย้งทางศาสนาไปด้วย และความขัดแย้งดังกล่าวเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวศรีลังกาแตกแยกกันจนถึงปัจจุบัน

พวกสิงหลซึ่งเป็นพวกนับถือพุทธ มีจิตใจรักสงบถือว่าการฆ่าฟันกันเป็นบาปอย่างร้ายแรง จึงไม่สามารถรวมกำลังกันต่อสู้กับพวกทมิฬที่ยกเข้ามารุกรานเกาะลังกาได้ จึงได้ไปจ้างชาวอินเดียภาคใต้มาเป็นทหารให้ทำหน้าที่รบแทนชาวสิงหล เมื่อทหารรับจ้างชาวอินเดียภาคใต้มีอำนาจมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงถือโอกาสยึดอำนาจของพวกสิงหลเสียเลย

พวกสิงหลกับพวกทมิฬมีภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างมากมาย ภาษาสิงหลเป็นภาษาที่มีสำเนียงไปทางภาษาอารยันอยู่ในตระกูลเดียวกับภาษาชาวอินเดียในสมัยโบราณ ได้แก่ภาษาบาลีสันสกฤตและภาษาอินเดียสมัยใหม่คือภาษาฮินดี (Hindi) ภาษาเบงกาลี (Bengali) ส่วนภาษาทมิฬนั้น แม้ว่ารากศัพท์และโครงสร้างของภาษาทมิฬรับมาจากภาษาสิงหลและภาษาสันสกฤตบ้างก็ตาม แต่ได้นำมาปรับปรุงเป็นภาษาของตนโดยเฉพาะ ทำให้แตกต่างไปจากภาษาสิงหล[๖] พวกชาวสิงหลสมัยโบราณมีความภูมิใจในชาติของตนว่าเป็นชาติที่สูงส่ง เป็นชนชาติที่พระพุทธเจ้าเลือกไว้สำหรับเผยแพร่พุทธศาสนาเช่นเดียวกับชาวยิว ที่มีความภูมิใจว่าชาติของตนเป็นชาติที่พระเจ้าเลือก (Chosen people) และมีความเชื่อว่าพระเจ้าจะมาจุติในหมู่ชาวยิว

ในหนังสือพงศาวดารมหาวงศ์ ได้เน้นถึงความแตกต่างทางด้านอารยธรรมระหว่างชาวสิงหลกับทมิฬ โดยยกย่องชาวสิงหลเป็นพิเศษ เช่นเน้นว่าราชวงศ์ที่ปกครองศรีลังกานั้นจะต้องมีเชื้อสายเป็นชาวสิงหล ขณะเดียวกันก็ดูถูกเหยียดหยามพวกทมิฬว่าเป็นพวกนอกศาสนาและเป็นพวกต่างด้าว พงศาวดารได้สรรเสริญยกย่องกษัตริย์สิงหลผู้สามารถรบชนะพวกทมิฬ

สงครามระหว่างสิงหลกับทมิฬ ในปี ๒๓๗ ปีก่อน ค.ศ. นักผจญภัยชาวทมิฬ ๒ คน ชื่อเสนา (Sena) และกัตติกะ (Guttika) เป็นหัวหน้าในการปฏิวัติ นำกำลังเข้ายึดอำนาจจากกษัตริย์ชาวสิงหลได้สำเร็จจึงตั้งตนเป็นกษัตริย์ นับว่าเป็นกษัตริย์ชาวทมิฬคนแรกของศรีลังกา หลังจากครองราชย์ได้นานประมาณ ๒๐ ปี ก็ถูกชาวสิงหลฆ่าตาย ราชบัลลังก์จึงตกอยู่ในกำมือของชาวสิงหลอีกครั้งหนึ่ง อีก ๑๐ ปีต่อมาเจ้าชายแห่งแคว้นโจฬะ (Chola) มีนามว่าอีลารา (Elara) ได้นำทัพเรือและยกพลขึ้นบกบริเวณชายฝั่งทางภาคเหนือของเกาะลังกา ยึดเมืองหลวงของอาณาจักรอนุราธปุระได้สำเร็จ ประหารกษัตริย์ชาวสิงหลและสถาปนาตัวเองเป็นกษัตริย์ของศรีลังกา พระองค์มิได้ขยายอำนาจลงไปถึงทางใต้ แต่อาณาจักรรูหุนาและมาลายเทศก็ยอมอ่อนน้อมแก่กษัตริย์ชาวทมิฬแต่โดยดี กษัตริย์อีลาราปกครองศรีลังการะหว่าง ๒๐๕-

๑๖๑ ก่อน ค.ศ. พงศาวดารมหาวงศ์ยกย่องกษัตริย์องค์นี้ว่าเป็นกษัตริย์ที่มีความยุติธรรม อย่างไรก็ตามชาวสิงหลก็ยังถือว่ากษัตริย์องค์นี้เป็นพวกต่างด้าวอยู่นั่นเอง

ต่อมาไม่ช้าอาณาจักรรูฮูนาและมาลายาเทศได้เริ่มต่อต้านกษัตริย์อีลารา กองทัพรูฮูนาภายใต้การนำของดูตูเยมุนูได้ยกเข้าโจมตีอนุราชปุระ สงครามดำเนินไปอย่างดุเดือด มีการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือในการรบและใช้อาวุธที่แปลก ๆ เช่นการใช้ช้าง ใช้กระบือ ใช้เครื่องยิงก้อนหิน เป็นต้น

พงศาวดารมหาวงศ์ได้เล่าถึงการรบในครั้งนั้นว่า ดูตูเยมุนูได้ท้าทายให้กษัตริย์อีลาราออกมาสู้รบกันตัวต่อตัวด้วยวิธีชนช้างกัน ผลปรากฏว่าช้างของอีลาราเสียทีถูกช้างของดูตูเยมุนูแทงด้วยงาจนทรุดลงไปกองกับพื้นจึงถูกดูตูเยมุนูใช้หอกแทงกษัตริย์อีลาราจนสิ้นพระชนม์ ดูตูเยมุนูได้รับชัยชนะโดยเด็ดขาด และได้สร้างอนุสาวรีย์ไว้ ณ บริเวณที่กระทำยุทธหัตถีเพื่อเป็นเกียรติประวัติแห่งการมีชัยชนะต่อข้าศึก[๗] (เป็นที่น่าสังเกตว่าประวัติศาสตร์ศรีลังกาในเรื่องกระทำยุทธหัตถีครั้งนี้ มีเรื่องราวคล้ายกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาแห่งพม่า—ผู้เขียน)

ความเจริญก้าวหน้าในสมัยพระเจ้าดูตูเยมุนู (๑๖๑—๑๓๗ ก่อน ค.ศ.) หลังจากมีชัยชนะต่อข้าศึกแล้ว ดูตูเยมุนูได้เสด็จขึ้นครองราชย์แห่งอาณาจักรอนุราชปุระ พระองค์เป็นกษัตริย์นักรบและนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งไม่มีกษัตริย์ชาวสิงหลองค์ใดเทียบเท่าได้เลย ตลอดรัชสมัยของพระองค์เป็นเวลา ๒๔ ปี ศรีลังกาได้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชาวสิงหลมีความภูมิใจและนับถือกษัตริย์องค์นี้ของพวกเขาเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้นพระองค์ได้สร้างความเจริญก้าวหน้าทางด้านอารยธรรมให้แก่ศรีลังกาหลายประการ[๘]

สมัยนี้เป็นสมัยที่บ้านเมืองสงบสุข ปราศจากสงครามจึงมีการสร้างศิลปวัตถุที่ใหญ่โตและงดงาม เช่นการสร้างโบสถ์ วิหาร นิยมการแกะสลักฝาผนังเป็นภาพนูน เช่นภาพดอกไม้ ภาพคนแคระกำลังเต้นรำ ภาพสิงห์ ช้าง ม้า ฯลฯ

มีการก่อสร้างพระราชวังบราเซ็น (Brazen Palace) ซึ่งเป็นพระราชวังที่ใหญ่งดงาม สร้างขึ้นเมื่อ ๑๕๐ ปีก่อน ค.ศ. พระราชวังแห่งนี้มีความสูง ๙ ชั้น ฝาผนังด้านหน้าของตึกปิดด้วยแผ่นทองแดง ภายในพระราชวังมีห้องต่าง ๆ ถึงพันห้อง ประดับด้วยเงินและทองคำอย่าง

ทรุดหาย ปัจจุบันทรากพระราชวังแห่งนี้ยังมีเหลืออยู่บ้าง เป็นเสาหินตั้งเรียงรายถึง ๔๐ แถว แต่ละแถวมีเสาอยู่ถึง ๔๐ ต้น

สถูปแบบลังกาเป็นสิ่งมหัศจรรย์ชิ้นหนึ่งของโลก มีลักษณะเป็นรูปทรงระฆังขนาดมหึมา สร้างด้วยอิฐ ยอดแหลมของโดมเป็นรูปเรียวคล้ายฉัตรอันเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจกษัตริย์ ภายในโดมตกแต่งอย่างสวยหรูและเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

ความเสื่อมของราชวงศ์วิชัย เมื่อสิ้นสมัยพระเจ้าดูตูเยมุนูไปแล้ว ในปี ๑๐๔ ก่อน ค.ศ. ชาวทมิฬได้รุกรานเกาะลังกาอีกครั้งหนึ่ง ได้ขับไล่กษัตริย์สิงหลจนต้องอพยพข้าราชบริพารหลบหนีไปอยู่ทางแถบภูเขา จากนั้นไปศรีลังกามีกษัตริย์ซึ่งเป็นชาวทมิฬปกครองสืบต่อมาอีก ๕ องค์ในช่วงระยะเวลา ๑๕ ปี อำนาจจึงตกมาอยู่ในมือของชาวสิงหลอีกครั้งหนึ่ง แต่ความวุ่นวายทางการเมืองยังคงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา มีการแย่งชิงอำนาจ การรบราฆ่าฟันกันเอง กษัตริย์หลายองค์ถูกปลงพระชนม์และถูกแย่งราชสมบัติ กษัตริย์บางองค์ที่เข้มแข็ง สามารถยกทัพข้ามช่องแคบไปโจมตีภาคใต้ของอินเดีย ดังเช่นในสมัยพระเจ้า จะจา พาหุ (Gaja Bahu, ค.ศ. ๑๑๓–๑๒๕) พระองค์มีชัยชนะเหนือแคว้นโจฬะในภาคใต้ของอินเดีย

กษัตริย์ศรีลังกาในสมัยราชวงศ์ศรีวิชัย แต่ละองค์ปกครองประเทศได้ไม่นานก็มักจะถูกขับไล่บ้าง ถูกแย่งชิงอำนาจบ้าง สรุปได้ดังนี้คือกษัตริย์ ๔ องค์ปลงพระชนม์ตนเอง ถูกลอบปลงพระชนม์ ๖ องค์ ถูกขับไล่ออกจากบัลลังก์ ๑๑ องค์ สิ้นพระชนม์ในสนามรบ ๑๓ องค์ ถูกปลงพระชนม์เนื่องจากถูกแย่งอำนาจ ๒๒ องค์ ปกครองประเทศได้นานไม่ถึง ๑ ปี ๑๕ องค์ และปกครองประเทศได้นานไม่ถึง ๔ ปีจำนวน ๑๓ องค์

ความก้าวหน้าทางด้านวิศวกรรม สิ่งก่อสร้างใหญ่โต เช่นวิหาร เจดีย์ สถูป ทางศาสนาในสมัยโบราณนั้น มิได้สร้างขึ้นด้วยฝีมือของชาวศรีลังกาทั้งหมด วิศวกรผู้มีส่วนสำคัญในการก่อสร้างส่วนหนึ่งเป็นชาวอินเดียเชื้อสายอินโด–อารยัน ซึ่งอพยพเข้ามาอยู่บนเกาะลังกา พวกนี้มีความสามารถในการสร้างสิ่งใหญ่ได้อย่างประณีตงดงาม เช่นการสร้างอ่างเก็บน้ำ เขื่อน คลอง ประตูน้ำ ส่วนพวกที่ถูกเกณฑ์มาใช้แรงงานก่อสร้างได้แก่ชาวป่าซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองเดิมและเรียกกันว่าพวกยักษ์และพวกนาคา แรงงานจำนวนมากถูกเกณฑ์มาเพื่อสร้างสถูป โบสถ์ พระราชวัง ถนน อ่างเก็บน้ำ คลอง ฯลฯ

ศรีลังกาในสมัยโบราณได้สร้างอารยธรรมทางด้านวัตถุที่น่าทึ่งหลายอย่าง เช่นการสร้างเขื่อนกักน้ำในแม่น้ำเพื่อระบายน้ำสำหรับการชลประทาน การสร้างอ่างเก็บน้ำ ในการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำนั้น แต่ละเขื่อนจะมีประตูน้ำสำหรับปล่อยน้ำที่กักไว้ในเมื่อน้ำในเขื่อนล้นเกินกว่าความต้องการ เขื่อนที่ใหญ่ที่สุดมีความยาวเกินกว่า ๑๒ ไมล์ อ่างเก็บน้ำที่ยังคงเหลือถึงปัจจุบันบางแห่งมีเส้นรอบวงยาวกว่า ๒๐ ไมล์ บางแห่งอาจยาวถึง ๔๐ ไมล์ การสร้างอ่างเก็บน้ำที่มีความเจริญก้าวหน้าสูงสุดก็คือในสมัยพระเจ้ามหาเสน กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์วิชัย (ค.ศ. ๒๗๕–๓๐๒) ในพงศาวดารกล่าวว่าพระองค์ได้สร้างอ่างเก็บน้ำถึง ๑๖ แห่ง งานชิ้นสำคัญของพระองค์ก็คือการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดยักษ์ซึ่งมีชื่อว่า "มินเนอริยะ" (Minneriya) อ่างเก็บน้ำแห่งนี้มีเนื้อที่ ๔๖๗๐ เอเคอร์ ชาวศรีลังการู้จักสร้างอ่างเก็บน้ำไว้ใช้ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๖ ก่อน ค.ศ. อ่างเก็บน้ำหรือเขื่อนจะเป็นศูนย์กลางในการจ่ายน้ำ โดยส่งผ่านคลองที่คดเคี้ยวไปสู่อ่างเก็บน้ำขนาดย่อย จากนั้นจะส่งผ่านไปยังไร่นาของประชาชน ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านเกษตรอย่างมากมาย

แม้ว่าในบางครั้งเกาะลังกาจะตกอยู่ใต้ภาวะสงคราม ระหว่างชาวสิงหลกับชาวทมิฬ หรือชนต่างชาติที่ยกทัพเข้ามารุกรานเกาะลังกา แต่ชาวเกาะลังกาก็มิได้หยุดยั้งการสร้างความเจริญก้าวหน้าทางด้านชลประทาน จุดอ่อนของระบบชลประทานมีอยู่ประการหนึ่งก็คือ ข้าศึกมักจะใช้วิธีบีบล้อมเมืองหลวงอนุราชปุระ โดยใช้วิธีทำลายเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ ซึ่งสามารถทำลายได้โดยไม่ยากนัก เมื่อศูนย์กลางของระบบชลประทานถูกทำลายหมดแล้ว พื้นที่นาข้าวอันอุดมสมบูรณ์ใกล้เมืองหลวงก็จะกลายเป็นบริเวณที่แห้งแล้ง ชาวเมืองหลวงก็ไม่สามารถที่จะสู้รบต่อไปได้ เพราะเกิดความอดอยากทั่วไป

เมื่อสิ้นราชวงศ์วิชัยแล้ว อาณาจักรอนุราชปุระก็เริ่มอ่อนแอลงไปเรื่อย ๆ และต้องเสียเอกราชแก่ผู้รุกรานจากภาคใต้ของอินเดีย[๕] ในปี ค.ศ. ๔๓๒ พวกทมิฬได้ยกทัพเข้ามารุกรานเกาะลังกาอีกครั้งหนึ่งและได้ปกครองอยู่ชั่วระยะเวลาอันสั้น ต่อมาพวกสิงหลได้ยกกำลังเข้าขับไล่พวกทมิฬและยึดอำนาจในการปกครองกลับคืนมาเมื่อปี ค.ศ. ๔๕๙ กษัตริย์ชาวสิงหลได้ปกครองอนุราชปุระอีกครั้งหนึ่ง

สรุปเหตุการณ์สำคัญของศรีลังกาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๕–๑๐ ในช่วงระยะนี้กษัตริย์ศรีลังกาได้ก่อสร้างสิ่งใหญ่โตหลายอย่าง เช่นวัดในทางพุทธศาสนาและการชลประทาน

เป็นต้น ในสมัยพระเจ้าธาตุเสนา (Dhatusena ครองราชย์เมื่อปี ๔๕๙) พระองค์ได้สร้างอ่างเก็บน้ำถึง ๑๘ แห่ง สร้างเขื่อนขนาดใหญ่มีความยาวถึง ๑๒ ไมล์ มีการขุดคลองยาว ๖๐ ไมล์ เรียกชื่อคลองนี้ว่าคลองโยดา อีลา (Yoda Ela) แปลว่า "คลองใหญ่" ใช้ประโยชน์ในการระบายน้ำจากอ่างเก็บน้ำไปสู่เมืองหลวง มีการสร้างพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่สูงถึง ๔๐ ฟุต นับเป็นงานชั้นเยี่ยมชิ้นหนึ่งของยุคนั้น

ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. ๕๒๓–๖๔๘ การเมืองของศรีลังกาก็ยังมีลักษณะแบบเดิม คือมีการรบพุ่งแย่งชิงอำนาจกันเองอยู่บ่อย ๆ กล่าวคือกษัตริย์ ๑๔ องค์ถูกปลงพระชนม์ และอีกหลายองค์ถูกขับไล่ออกจากบัลลังก์ การสู้รบระหว่างชาวสิงหลกับชาวทมิฬยังดำเนินไปไม่หยุดหย่อน แต่ก็ไม่มีฝ่ายใดสามารถยึดอำนาจปกครองศรีลังกาได้โดยเด็ดขาดแต่ฝ่ายเดียว แม้ว่ากษัตริย์อินเดียภาคใต้แห่งแคว้นโจฬะหรือปานด์ยาน (Pandyan) โจมตีภาคเหนือของศรีลังกาอยู่ตลอดเวลา และยึดครองบริเวณแถบนี้มานานเกือบ ๕๐๐ ปี คือตั้งแต่ศตวรรษที่ ๗ ไปจนถึงศตวรรษที่ ๑๑ ในช่วงระยะนี้พวกทมิฬได้หลั่งไหลอพยพเข้ามาอยู่ในแถบภาคเหนือของศรีลังกาไม่ขาดระยะ จนเกือบจะเรียกได้ว่าบริเวณภาคเหนือของศรีลังกาที่เรียกกันว่าอาณาจักรราชารัตต์ (Rajarata) เป็นอาณาจักรของชาวทมิฬและเป็นประเทศราชของโจฬะและปานด์ยาน

ในปี ค.ศ. ๙๓๓ กองทัพโจฬะได้ยกเข้าโจมตีเมืองหลวงของอนุราชปุระจนแตกพินาศ พวกสิงหลจึงต้องอพยพถอยหนีไปทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ และได้ตั้งเมืองหลวงใหม่ที่โปลอนนารูวะ (Polonnaruwa) พวกสิงหลพยายามสร้างอารยธรรมใหม่ ๆ ที่โปลอนนารูวะหลายอย่าง และมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาหลายองค์แต่ก็ต้องทำสงครามกับกษัตริย์อินเดียภาคใต้อยู่ตลอดเวลา

ในปี ค.ศ. ๑๐๒๓ กษัตริย์แห่งโจฬะได้ยกทัพมาโจมตีโปลอนนารูวะ และปล้นสะดมเมืองหลวงจนพินาศ ส่วนอาณาจักรรูฮูนาไม่ยอมแพ้แก่โจฬะได้ตั้งป้อมสู้รบกับโจฬะอย่างหนักแน่น ทำให้โจฬะไม่สามารถครอบครองรูฮูนาได้สำเร็จ กษัตริย์แห่งโจฬะได้ครอบครองภาคเหนือของศรีลังกาต่อไปอีกนานหลายปีและสามารถเข้าครอบครองโปลอนนารูวะโดยเด็ดขาด

อาณาจักรโปลอนนารูวะ ในปี ค.ศ. ๑๐๖๕ พระเจ้าวิชัยพาหุ (Vijayabahu) ที่ ๑ กษัตริย์แห่งอาณาจักรรูฮูนา ได้เรียกร้องให้ชาวสิงหลทุกคนบนเกาะลังกาไม่ว่าจะอยู่ใต้อาณาจักรใดให้ร่วมมือกันเพื่อขับไล่ศัตรูที่เข้ามารุกรานศรีลังกาให้ถอยออกไปจนหมดสิ้น ความพยายาม

ของพระองค์ได้รับความสำเร็จด้วยดี ในปี ๑๐๗๐ กองทัพชาวสิงหลภายใต้การนำของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ ได้ยกเข้าโจมตีกองทัพโจฬะจนต้องยอมพ่ายแพ้โดยเด็ดขาด สามารถยึดโปลอนนารุวะและอนุราชปุระกลับคืนมาได้สำเร็จ[๑๑]

หลังจากขับไล่ข้าศึกออกไปจากเกาะลังกาได้แล้ว พระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ พยายามรวบรวมศรีลังกาให้เป็นปึกแผ่นและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยมีเมืองหลวงอยู่ที่โปลอนนารุวะ โปลอนนารุวะมีความเหมาะสมกับการเป็นเมืองหลวงของศรีลังกา ดีกว่าเมืองหลวงของอาณาจักรอนุราชปุระ เพราะอยู่ไกลจากภาคเหนือของศรีลังกา มีความปลอดภัยจากการรุกรานของพวกโจฬะได้ดีกว่า

ในสมัยพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ พระองค์พยายามฟื้นฟูการสร้างเจดีย์และสถานที่สำคัญในทางศาสนาขึ้นมาใหม่ พระองค์สิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. ๑๑๑๐ หลังจากนั้นไปศรีลังกาก็ตกอยู่ในภาวะสงครามกลางเมืองอีก เนื่องจากเกิดการแย่งชิงราชสมบัติ และไม่มีกษัตริย์ปกครอง ความวุ่นวายทางการเมืองดำเนินไปได้ ๒๖ ปี จึงมาถึงสมัยพระเจ้าปรักกมะพาหุมหาราช (Parakrama Bahu the great) กษัตริย์หนุ่มผู้มีความใฝ่ฝันที่จะรวมศรีลังกาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระองค์ยกทัพเข้ายึดโปลอนนารุวะได้สำเร็จ จากนั้นทรงพยายามแผ่ขยายอาณาเขตไปทั่วเกาะลังกา โดยการส่งทัพเข้าโจมตีแว่นแคว้นที่ตั้งตนเป็นอิสระไม่ยอมอ่อนน้อมต่อพระองค์ พระองค์ทรงมี

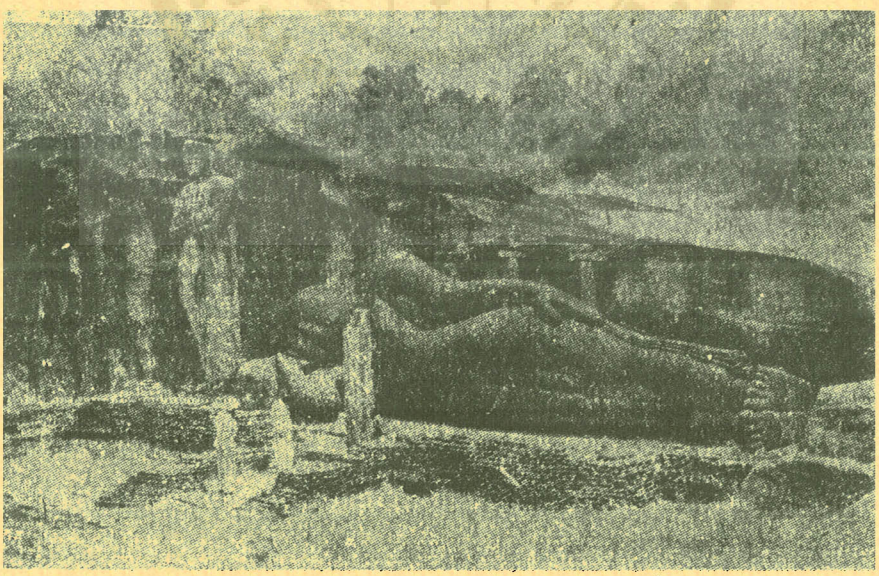

ภาพสลักหินขนาดมหึมาเป็นรูปพระพุทธเจ้าปางปรินิพพานและสาวกยืนอยู่เบื้องหลังที่โปลอนนารุวะ

ชัยชนะเหนือแว่นแคว้นต่าง ๆ ทั้งหมดของศรีลังกาเมื่อปี ๑๑๕๕ แม้กระทั่งอาณาจักรรูฮูนาที่เคยมีอำนาจรุ่งเรืองก็ต้องยอมอ่อนน้อม นับว่าเป็นการรวมอาณาจักรศรีลังกาได้เป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่ง

ความรุ่งเรืองทางด้านอารยธรรมสมัยพระเจ้าปรักกะมะพาหุมหาราช (ค.ศ. ๑๑๕๓–๑๑๘๖) พระเจ้าปรักกะมะพาหุทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ศรีลังกาจนได้รับสมญาว่าเป็นมหาราช พระองค์ได้สร้างโปลอนนารูวะจนกลายเป็นเมืองที่รุ่งเรืองทางด้านอารยธรรม เช่นทรงสร้างพระราชวังที่ใหญ่โตงดงาม พื้นพระราชวังฉาบด้วยทองคำ มีห้องต่าง ๆ ถึง ๑๐๐๐ ห้อง มีความสูง ๗ ชั้น บนยอดหลังคาพระราชวังประดับด้วยโลหะที่มีค่า ทรงสร้างป้อมสำหรับป้องกันนครหลวง ภายในป้อมมีห้องเต้นรำ มีที่อาบน้ำสาธารณะ มีโรงละคร โรงพยาบาล ห้องสมุด โรงเรียน และสวนสาธารณะ

ทรงสร้างวัดพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงมากแห่งหนึ่ง วัดนี้มีชื่อว่าวัดลังกาติลัค (Lankatilaka) วัดนี้มีศิลปที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของฮินดู

พระเจ้าปรักกะมะพาหุ ได้สร้างเขื่อน ๑๖๕ แห่ง ขุดคลอง ๓๙๑๐ สาย สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ๑๖๓ แห่ง อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ๒๓๗๖ แห่ง อ่างเก็บน้ำบางแห่งมีขนาดใหญ่กินเนื้อที่ถึง ๕๙๔๐ เอเคอร์ นับว่าสมัยนี้ได้สร้างผลงานทางด้านชลประทานที่ยิ่งใหญ่กว่าสมัยใดๆ

เกี่ยวกับการขยายอำนาจ พระเจ้าปรักกะมะพาหุ ได้สร้างกองทัพจนเข้มแข็ง สามารถยกทัพมาโจมตีถึงภาคใต้ของประเทศไทย และบังคับให้อาณาจักรทางใต้ของประเทศไทยต้องยอมส่งบรรณาการไปถวายพระองค์ พระองค์ส่งทัพโจมตีพม่าและทำสงครามกับอาณาจักรโจฬะ ทรงมีชัยชนะเหนือดินแดนอินเดียทางภาคใต้พระเจ้าปรักกะมะพาหุสิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. ๑๑๘๖[๑๑]

ความเสื่อมของอาณาจักรโปลอนนารูวะ ภายหลังจากพระเจ้าปรักกะมะพาหุ สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ศรีลังกาก็มิได้มีกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่เทียบเท่าองค์นี้อีกเลย และต้องตกอยู่ภายใต้การรุกรานจากอาณาจักรอินเดียทางภาคใต้ ชาวศรีลังกาส่วนใหญ่สนใจทางด้านศิลปและพุทธศาสนามากกว่าที่จะสนใจในการทำสงคราม จึงไม่อาจที่จะต่อต้านการรุกรานจากต่างชาติได้ เป็นเหตุทำให้ศรีลังกาต้องตกอยู่ในยุคมืดและการแย่งชิงอำนาจกันเอง

ในปี ก.ศ. ๑๒๑๑ กษัตริย์แห่งแคว้นกลิงคะจากอินเดียได้ยกทัพประกอบด้วยทหารรับจ้างชาวมาเลย์ ๒๔,๐๐๐ คน โจมตีภาคเหนือของศรีลังกา และได้ยกเข้าทำลายเมืองหลวงของศรีลังกาจนพินาศย่อยยับและได้ฆ่าฟันชาวศรีลังกาล้มตายไปมากมาย ตั้งแต่ปี ก.ศ./๑๓๐๐ เป็นต้นไป ศรีลังกาได้ย้ายเมืองหลวงเพื่อหลบหนีศัตรูไปยังเมืองต่าง ๆ หลายแห่ง จากการรุกรานของศัตรู ทำให้ชาวสิงหลจำเป็นต้องอพยพถอยร่นไปทางภาคใต้เรื่อย ๆ ขณะเดียวกันพวกชาวอินเดียภาคใต้ ได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินตามบริเวณที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ทางแถบศรีลังกาภาคเหนือ

ในปี ๑๔๐๕ ศรีลังกาได้เกิดพิพาทกับจีน เนื่องมาจากเชงโห (Cheng Ho) นายทหารจีนเป็นทูตเดินทางมายังศรีลังกา ขณะนั้นกษัตริย์ของศรีลังกาซึ่งเป็นชาวสิงหลทรงพระนามว่าวิชัยพาหุที่ ๔ (Vijayabahu IV) ปกครองอยู่แคว้นคันดยัน (Kandyan) โดยมีเมืองหลวงของแคว้นอยู่ที่กัมโปลา (Gampola) กษัตริย์แห่งคันดยันพยายามที่จะลักพาเชงโหเพื่อนำไปเรียกค่าไถ่ แต่เชงโหหนีรอดกลับไปเมืองจีนได้สำเร็จ อีก ๕ ปีต่อมา เชงโหกลับมายังศรีลังกาอีกครั้งหนึ่งพร้อมด้วยกองทัพเรือจีนขนาดมหึมา ทัพเรือจีนได้เข้าล้อมเมืองหลวงและจับกุมกษัตริย์นำตัวไปที่ปักกิ่ง จักรพรรดิจีนได้ทรงแต่งตั้งชาวสิงหลเป็นกษัตริย์องค์ใหม่ทรงพระนามว่า ศรีปรักกะมะพาหุที่ ๖ (Sri Parakrama Bahu VI) โดยที่กษัตริย์องค์ใหม่ต้องยอมส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีนเป็นประจำ

ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นไป ศรีลังกาได้ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่โกฏเฏ (Kotte) ใกล้ ๆ กับชายฝั่งภาคตะวันตก แต่ศรีลังกาไม่สามารถรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ แตกแยกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อยปกครองอย่างอิสระ ขณะเดียวกันอาณาจักรราชารัตต์ที่เคยรุ่งเรืองในอดีต ประชาชนชาวสิงหลในอาณาจักรนี้ลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ เพราะอพยพหนีไปทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสงครามระหว่างชาวศรีลังกากับชาวอินเดียภาคใต้ดำเนินไปมิได้หยุดหย่อน สงครามได้ทำลายระบบการชลประทานเสียหายอย่างหนัก เขื่อนกั้นน้ำ อ่างเก็บน้ำ ลำคลองถูกทำลายไปจำนวนมาก ทำให้ดินแดนที่เคยอุดมสมบูรณ์กลายเป็นดินแดนที่แห้งแล้งหรือไม่ก็กลายเป็นป่าไป เนื่องจากประชาชนละทิ้งไร่นาของตนอพยพหลบหนีสงคราม นอกจากนั้นยังทำให้เกิดภาวะอดอยากและโรคระบาดอีกด้วย

ชาวศรีลังกาจากภาคเหนือและที่ราบภาคตะวันออกเฉียงใต้ได้อพยพไปหาถิ่นที่อยู่ใหม่ ส่วนใหญ่นิยมมุ่งไปสู่ภาคตะวันตกเฉียงใต้และภาคกลางของประเทศซึ่งเป็นเขตชื้น ฝนตกชุก เป็นพื้นที่เหมาะแก่การกสิกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าว เมื่อชาวสิงหลอพยพไปแล้วพวกทมิฬก็เข้ามาอยู่แทน และได้ตั้งอาณาจักรเป็นของตนเองทางภาคเหนือสุดของศรีลังกา เรียกอาณาจักรนี้ว่า "อาณาจักรจาฟฟ์นา (Jaffna) อาณาจักรนี้ดำรงอิสระไปจนกระทั่งโปรตุเกสได้แผ่อำนาจเข้ามายังศรีลังกา

ศรีลังกาภายใต้การปกครองของตะวันตก

การขยายอำนาจของโปรตุเกส ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๕๐๕ กองเรือโปรตุเกสจำนวน ๕ ลำ ภายใต้การนำของ ดอน ลอเรนโค เดอ อัลมัยดา (Don Laurenco de Almeida) ได้เดินทางมาถึงเกาะลังกาและทอดสมอเรือนอกฝั่งเมืองโคลัมโบ[๑๒] เมื่อภลาสีชาวโปรตุเกสขึ้นบกก็ยังความตระหนกตกใจแก่ชาวพื้นเมืองยิ่งนัก เพราะพวกเขาไม่เคยเห็นชาวผิวขาวมาก่อน พวกชาวเมืองได้นำความไปกราบบังคมทูลต่อพระเจ้าปรักกะมะพาหุที่ ๘ กษัตริย์แห่งโกฏเฏในขณะนั้นให้ทรงทราบถึงการมาเยือนของคนแปลกหน้าที่แต่งตัวแปลก ๆ และมีบืนที่ยิงแล้วเสียงดังยิ่งกว่าฟ้าผ่า

ขณะนั้นศรีลังกาแตกแยกออกเป็นอาณาจักรต่าง ๆ ถึง ๗ อาณาจักรด้วยกัน และต่างฝ่ายต่างก็มุ่งเป็นศัตรูกัน พระเจ้าปรักกะมะพาหุที่ ๘ ทรงเห็นความสำคัญในการขอความช่วยเหลือทางด้านอาวุธจากโปรตุเกส เพราะพวกนี้มีอาวุธที่ร้ายแรงยิ่งกว่าอาวุธชาวพื้นเมืองหลายเท่า ดังนั้นพระองค์จึงทรงอนุญาตให้พวกโปรตุเกสสร้างโรงเก็บสินค้าและสร้างป้อมที่โคลัมโบอันเป็นผลประโยชน์ต่อการค้าของโปรตุเกส

โปรตุเกสลงมือค้าสินค้าประเภทเครื่องเทศ อบเชย โปรตุเกสผูกขาดการค้าอบเชยแต่ผู้เดียวทางชายฝั่งภาคตะวันตกของศรีลังกา โดยปราศจากคู่แข่งขันเพื่อความสะดวกในทางการค้า โปรตุเกสจึงต้องพยายามแสวงหาดินแดนเพิ่มเติม เพื่อสร้างศูนย์การค้าและคุ้มครองเส้นทางการค้าของตน จึงเป็นเหตุนำไปสู่การขยายจักรวรรดินิยมและแสวงหาอาณานิคมในเวลาต่อมา[๑๓]

ในปี ค.ศ. ๑๕๑๐ โปรตุเกสได้เข้ายึดครองแคว้นกัว ทางชายฝั่งตะวันตกของอินเดีย ต่อมาในปี ๑๕๑๑ จึงได้เข้ายึดครองมะละกาในมลายู สรุปได้ว่าเมื่อต้นศตวรรษที่ ๑๖ โปรตุเกสได้แสดงความยิ่งใหญ่ทั้งทางทหารและทางการค้านับตั้งแต่ชายฝั่งแอฟริกาไปจนถึงทะเลอาหรับ

(Arabian Sea) อ่าวเปอร์เซีย ฝั่งมาละบาร์ของอินเดีย ตลอดจนคาบสมุทรมลายู การค้าตกอยู่ในกำมือของโปรตุเกสโดยสิ้นเชิง

โปรตุเกสพยายามฉกฉวยผลประโยชน์จากชาวพื้นเมืองมากที่สุด ด้วยวิธีการยุแหย่ให้ชาวพื้นเมืองซึ่งมีลักษณะแตกแยกกันอยู่แล้วให้เป็นศัตรูกันมากยิ่งขึ้น โปรตุเกสพยายามขยายอำนาจลึกเข้าไปในแผ่นดินใหญ่ของเกาะลังกา ทำให้มีอิทธิพลเหนือชาวพื้นเมืองทั้งชาวสิงหลและชาวทมิฬ

กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ โปรตุเกสสนับสนุนให้เจ้าชายธรรมปาละ (Dharmpala) ได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งโกฏเฏโดยมีข้อแม้ว่า ธรรมปาละจะต้องทำพินัยกรรมยกเกาะลังกาให้แก่โปรตุเกสภายหลังพระองค์สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ด้วยข้อตกลงดังกล่าว ในปี ค.ศ. ๑๕๙๗ โปรตุเกสจึงผนวกลังกาเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิโปรตุเกสโดยอ้างข้อตกลงตามพินัยกรรม การกระทำของโปรตุเกสทำให้ชาวสิงหลไม่พอใจ ลุกฮือขึ้นต่อสู้และพยายามขับไล่โปรตุเกสออกไปแต่ทำไม่สำเร็จ เพราะโปรตุเกสใช้อาวุธทันสมัยเข้าปราบชาวพื้นเมืองอย่างทารุณ นอกจากนั้นผู้นำชาวพื้นเมืองแตกแยกกันจึงไม่อาจร่วมมือกันขับไล่โปรตุเกสออกไปได้

โปรตุเกสได้ส่งทัพเข้าโจมตีแว่นแคว้นต่างๆ ในเกาะลังกาทีละแคว้นสองแคว้น แคว้นต่าง ๆ สู้ไม่ได้เพราะมีอาวุธล้าสมัย โปรตุเกสใช้เมืองโคลัมโบเป็นศูนย์กลางในการปราบปรามชาวพื้นเมืองและยังใช้เป็นศูนย์กลางในการปกครองดินแดนที่ยึดมาจากชาวพื้นเมืองอีกด้วย

วัฒนธรรมของโปรตุเกสในศรีลังกา โปรตุเกสเป็นชาติที่นับถือคริสต์คาธอลิคและมีนโยบายมุ่งเผยแพร่ศาสนา เมื่อโปรตุเกสมีอิทธิพลในศรีลังกาก็นำเอาศาสนาคริสต์เข้ามาเผยแพร่ด้วย ทำให้ชาวสิงหลและชาวทมิฬจำนวนมากเปลี่ยนศาสนาหันไปถือคริสต์ ในปี ค.ศ. ๑๕๔๔ นักบุญฟรานซิส ซาเวียร์ (St. Francis Xavier) ได้เดินทางมาสอนศาสนาที่มันนาร์ (Mannar) ในเกาะลังกาเป็นครั้งแรก ต่อมาชาวพื้นเมืองที่เข้ารีตก็ถูกต่อต้านจากทางราชการและมีการกดขี่พวกเข้ารีต ดังได้เกิดกรณีประหารหมู่ชาวคริสต์จำนวน ๖๐๐ คนโดยกษัตริย์ชาวทมิฬแห่งอาณาจักรจาฟฟ์นาเป็นผู้สั่งประหารชีวิต

อิทธิพลของโปรตุเกสมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดและสังคมของชาวศรีลังกามากพอสมควร ชาวศรีลังกาได้หันมารับเอาวัฒนธรรมของโปรตุเกสไปใช้ เช่นทางด้าน

ขนบธรรมเนียมประเพณี การแต่งตัว การศึกษาแบบตะวันตกและทางด้านเทคนิคสมัยใหม่ สิ่งเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวศรีลังกาและนำไปสู่ความเป็นสมัยใหม่

กลางศตวรรษที่ ๑๗ ฮอลันดาได้ส่งทหารเข้าโจมตีทหารโปรตุเกสในศรีลังกา และโคลัมโบ กองทหารดัชได้ยกเข้าโจมตีภาคเหนือและยึดอาณาจักรจาฟฟ์นาได้สำเร็จ ทหารโปรตุเกสชุดสุดท้ายได้ถอนตัวออกจากเกาะลังกาเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๕๘ การที่โปรตุเกสต้องพ่ายแพ้อย่างเด็ดขาดและเป็นการสิ้นสุดการมีอำนาจของโปรตุเกสในเอเชีย ก็เนื่องมาจากในยุโรปประเทศโปรตุเกสที่เคยยิ่งใหญ่ในอดีตต้องถูกรวมกับสเปน จึงส่งผลกระทบกระเทือนมายังอาณานิคมของโปรตุเกสในเอเชียด้วย

การขยายอำนาจของฮอลันดา ในขณะที่กองทัพเรือของโปรตุเกสในภาคพื้นเอเชียเสื่อมโทรมลงไปนั้น ฮอลันดาได้เริ่มมีอำนาจขึ้นในฐานะที่เป็นประเทศผู้นำทางด้านจักรวรรดินิยมประเทศหนึ่งในเอเชีย ขณะเดียวกันฝรั่งเศสกับอังกฤษกำลังแข่งขันแสวงหาอาณานิคมในทวีปอเมริกา

ศรีลังกามีสินค้าสำคัญที่ดึงดูดประเทศตะวันตกสนใจมาติดต่อค้าขายก็คือ อบเชย ซึ่งเป็นสินค้าที่โปรตุเกสผูกขาดค้าขายมานานแล้ว ในปี ค.ศ. ๑๖๐๒ ฮอลันดาได้เริ่มติดต่อกับพระเจ้าวิมาลา ธรรมะ (Wimala Dharma) กษัตริย์แห่งอาณาจักรแคนดี้ (Kandy)[๑๔] และเจรจาค้าขายกับพระเจ้าราชาสิงห์ที่ ๒ (Rajasinghe II) โดยฮอลันดาให้คำมั่นว่าจะสนับสนุนพระเจ้าราชาสิงห์ที่ ๒ ในการต่อต้านโปรตุเกสโดยมีข้อแม้ว่า พระเจ้าราชาสิงห์จะให้สัมปทานทางการค้าโดยเฉพาะการค้าอบเชยแก่ฮอลันดา

ในปี ๑๖๑๘ กองเรือรบฮอลันดา เปิดฉากโจมตีที่ตั้งโปรตุเกสในศรีลังกา ฮอลันดายึดเมืองของโปรตุเกสได้หลายเมือง เช่นแกลลี (Galle) นีกอมโบ (Negombo) และตรินโคมาลี (Trincomalee) ในปี ๑๖๕๖ กองทัพดัชได้เข้าล้อมโคลัมโบ ด้วยการช่วยเหลือของพระเจ้าราชาสิงห์ ซึ่งยกทัพมาช่วยทางบก ในปี ๑๖๕๘ ยึดได้จาฟฟ์นาและมันนาร์ ดัชไม่คำนึงถึงข้อตกลงใด ๆ ที่ดัชเคยทำไว้กับชาวสิงหล ในไม่ช้าดัชสามารถยึดเมืองและป้อมต่าง ๆ ไว้ในกำมือของตนอย่างมากมาย[๑๕]

ดัชได้แผ่อำนาจเข้าศรีลังกา โดยตอนแรกได้เข้ายึดครองดินแดนของพวกโปรตุเกส

พระเจ้าราชาสิงห์ กษัตริย์แห่งศรีลังกาเมื่อศตวรรษที่ ๑๗

ก่อน โดยเฉพาะเมืองต่าง ๆ ทางแถบริมฝั่งทะเล ขั้นต่อมาจึงได้ยึดเมืองริมทะเลของชาวศรีลังกา

การแสวงหาผลประโยชน์ของดัช ในตอนแรกดัชมุ่งสนใจในเรื่องการค้าโดยพยายามเก็บเกี่ยวความอุดมสมบูรณ์ของเครื่องเทศและอบเชยให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ต่อมาดัชแสวงหาผลประโยชน์จากพริกไทย กาแฟ และขยายที่ดินของตนในการปลูกข้าว มะพร้าว มีการขุดคลองเพื่อผลประโยชน์ในการขนส่งสินค้าไปสู่ฝั่งทะเล ความเจริญที่ดัชสร้างไว้นั้น ส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ทางการค้าของดัช ส่วนการปกครองชาวพื้นเมืองนั้น ดัชใช้อำนาจบังคับชาวพื้นเมืองเช่นเดียวกับพวกโปรตุเกส

ดัชต่างกับโปรตุเกสตรงที่ดัชไม่สนใจในเรื่องการเผยแพร่ศาสนา พวกดัชจึงมุ่งแต่การค้าอย่างเดียว ดัชปกครองชาวพื้นเมืองโดยยังยินยอมให้ใช้ระบบการปกครองแบบหมู่บ้านเหมือนสมัยก่อน ดัชปกครองชาวพื้นเมืองเข้มงวดและทารุณน้อยกว่าพวกโปรตุเกส ดัชมุ่งทางด้าน

การค้า การเก็บเกี่ยวพืชผลและการเก็บภาษีชาวพื้นเมือง โดยนำเอาวิธีการเก็บภาษีแบบใหม่ ๆ มาใช้ นอกจากนั้นดัชยังได้นำงานอุตสาหกรรมและวัฒนธรรมของดัชมาเผยแพร่ในเกาะลังกาอีกด้วย

ดัชพยายามโจมตีและปิดล้อมอาณาจักรคันดยัน แต่ก็ไม่สามารถยึดอาณาจักรนี้ได้ ทั้ง ๆ ที่คันดยันถูกล้อมจนเกิดความอดอยาก กษัตริย์คันดยันพยายามชักชวนแว่นแคว้นต่าง ๆ ให้ร่วมมือกันต่อต้านดัช แต่ก็ไม่ได้รับความร่วมมือ คันดยันสามารถรักษาอำนาจของตนในบริเวณแถบภูเขาเท่านั้น

สมัยที่โปรตุเกสเข้าครอบครองศรีลังกา โปรตุเกสได้สร้างเมืองโคลัมโบเป็นเมืองหลวง แต่เมื่อดัชเข้าปกครองดัชได้พัฒนาเมืองแกลลีให้เป็นเมืองที่ทันสมัย เช่นการสร้างท่าเรือ สร้างป้อมปราการที่มั่นคงแข็งแรง แม้ว่าดัชจะสร้างเมืองแกลลีให้เป็นเมืองที่ทันสมัยแต่ก็มิได้ทำให้เมืองโคลัมโบลดความสำคัญลงไป ทั้งนี้เนื่องจากโคลัมโบอยู่ใกล้กับอาณาจักรคันดยันซึ่งเป็นศูนย์กลางอบเชย โคลัมโบจึงยังเป็นศูนย์กลางทางด้านการเมืองและการปกครองของดัชในการควบคุมชาวพื้นเมือง

ดัชได้พัฒนาทางด้านการค้าและชีวิตของชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ริมฝั่งทะเล ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจการค้าขึ้น โคลัมโบและแกลลีได้กลายเป็นเมืองท่าสำคัญในการค้าอบเชย ช้าง เกลือ พริกไทย กระวาน กาแฟและไม้สัก ดัชได้นำเอากฎหมายดัชซึ่งเรียกว่า Roman Dutch Law ไปใช้ในการปกครองศรีลังกา[๑๖] ทำให้ระบบการศาลของศรีลังกาในปัจจุบันยังได้รับอิทธิพลมาจากระบบการศาลของดัช ซึ่งได้เริ่มนำมาใช้ในศรีลังกาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ ๑๘

ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ อังกฤษและฝรั่งเศสเริ่มมีอำนาจเข้มแข็งในยุโรป กองทัพเรือดัชซึ่งเคยเข้มแข็งและยิ่งใหญ่ในอดีตเริ่มเสื่อมอำนาจลง กองทัพเรือดัชในมหาสมุทรอินเดียเป็นฝ่ายพ่ายแพ้แก่กองเรืออังกฤษ

เมื่ออังกฤษได้เข้ายึดเกาะลังกาแทนที่ดัช ชาวดัชส่วนใหญ่จึงได้อพยพออกจากเกาะลังกาไปที่อื่น ที่ยังมีเหลืออยู่บ้างก็ตั้งรกรากทำมาหากินในศรีลังกาต่อไป พวกที่เหลืออยู่นี้บ้างก็แต่งงานกับชาวพื้นเมืองซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวสิงหล มีแต่งงานกับชาวทมิฬอยู่บ้างก็เป็นส่วนน้อย อย่างไรก็ตามประเพณีของชาวศรีลังกาไม่นิยมแต่งงานกับชาวต่างชาติต่างศาสนา และผู้ปกครองชาวพื้นเมืองก็มักจะออกกฎหมายห้ามชาวพื้นเมืองแต่งงานกับคนต่างชาติ

ชาวฮอลันดาที่ตั้งรกรากทำมาหากินในศรีลังกา มักจะอยู่รวมกันเป็นชุมชน และยังพยายามรักษาความเป็นนายเก่าของตนไว้ แม้ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษก็ตาม[๑๙]

ศรีลังกาภายใต้การปกครองของอังกฤษ

เมื่อราชวงศ์มูฆัลแห่งอินเดียเสื่อมอำนาจลง จึงเปิดโอกาสให้ประเทศตะวันตกได้เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าตลอดจนการเข้าครอบครองดินแดนของอินเดีย เมื่อสิ้นศตวรรษที่ ๑๘ อังกฤษก็สามารถเข้าปกครองบริเวณส่วนใหญ่ของแคว้นเบงกอลและบริเวณอินเดียภาคใต้

อังกฤษเห็นความสำคัญของศรีลังกา ก็เนื่องมาจากศรีลังกาเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการทำสงครามทางเรือระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส โดยเฉพาะเมืองท่า ตริน โคมาลี ซึ่งเป็นเมืองท่าทางธรรมชาติริมฝั่งทะเลของศรีลังกา เป็นจุดยุทธศาสตร์ในการควบคุมเส้นทางเดินเรือทางฝั่งตะวันออกของอินเดีย ในปี ค.ศ. ๑๗๘๒ อังกฤษได้เข้ายึดเมืองท่าตรินโคมาลีไว้พักหนึ่งก็ถอนตัวออกมา เนื่องจากฮอลันดาเป็นมิตรกับฝรั่งเศส

มูลเหตุที่ทำให้อังกฤษพยายามเข้าไปยึดครองศรีลังกาอีกครั้งหนึ่ง ก็เนื่องมาจากในปี ๑๗๙๔ รัฐบาลปฏิวัติฝรั่งเศสได้ทำสงครามกับฮอลันดาประสบชัยชนะ ได้เข้าปกครองฮอลันดา โดยฝรั่งเศสจัดตั้งรัฐบาลหุ่นฮอลันดาขึ้นปกครองเรียกชื่อใหม่ว่า "สาธารณรัฐบีตาเวียน" (Batavian Republic) อังกฤษซึ่งเป็นศัตรูกับฝรั่งเศสกลัวว่า การที่ฝรั่งเศสเข้าครอบครองฮอลันดาในยุโรป จะเปิดโอกาสให้ฝรั่งเศสถือโอกาสขยายอำนาจเข้าครอบครองดินแดนของฮอลันดาในโพ้นทะเลอีกด้วย และจะเป็นโอกาสอันดีของฝรั่งเศสในการขยายอำนาจเข้าสู่อินเดียแข่งกับอังกฤษ

อังกฤษจึงขอให้ข้าหลวงใหญ่ฮอลันดาประจำศรีลังกาอนุญาตให้อังกฤษส่งกองทหารเข้าไปคุ้มครองศรีลังกาเพื่อต่อต้านฝรั่งเศส พร้อมกันนั้นอังกฤษได้ส่งทัพเรือเข้ายึดตรินโคมาลีด้วย ข้าหลวงใหญ่ฮอลันดาไม่ยอมจึงเกิดการสู้รบกันขึ้น กองทัพอังกฤษจึงยกเข้าขับไล่ฮอลันดาออกไปจากศรีลังกาเมื่อปี ค.ศ. ๑๗๙๖ ได้สำเร็จอย่างง่ายดาย อังกฤษได้เข้าครอบครองดินแดนที่ฮอลันดาปกครอง และแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่

กลวิธีการขยายอำนาจของอังกฤษในศรีลังกา เมื่ออังกฤษได้ดินแดนศรีลังกาบางส่วนมาไว้ภายใต้การปกครองของตนแล้ว อังกฤษได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่มัทราสเป็นผู้ดูแลควบคุมดินแดนดังกล่าว ครั้นอังกฤษเกิด

ความขัดแย้งกับฝรั่งเศสจนนำไปสู่การพิพาทอย่างรุนแรงในอินเดียยิ่งทำให้อังกฤษเห็นความสำคัญของศรีลังกามากขึ้นทุกที การใช้มัทราสเป็นศูนย์กลางในการปกครองศรีลังกา ทำให้อังกฤษไม่ได้รับความสะดวก อังกฤษต้องการที่จะเข้าไปปกครองศรีลังกาอย่างถาวรและเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษ ในปี ๑๘๐๒ อังกฤษได้ทำสัญญาสันติภาพเอเมียงส์ (Peace of Amiens) กับฝรั่งเศส ตามสัญญาฉบับนี้ศรีลังกาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษ และอังกฤษได้เข้าปกครองดินแดนศรีลังกาโดยเฉพาะบริเวณริมฝั่งทะเลไว้อย่างมั่นคง

อังกฤษมีความทะเยอทะยานที่จะเข้าครอบครองดินแดนศรีลังกา ซึ่งมีหลายอาณาจักรยังดำรงอิสระอยู่ ในสมัยลอร์ด เวลส์ลีย์ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำอินเดีย ผู้มีนโยบายขยายจักรวรรดิอังกฤษออกไปอย่างกว้างขวางในอินเดีย ได้ดำเนินนโยบายขยายจักรวรรดิเข้าไปในศรีลังกาด้วย จึงเข้าไปแทรกแซงโดยส่งทหารเข้าไปให้ความคุ้มครองแว่นแคว้นที่อังกฤษต้องการมาไว้ใต้อำนาจของตน นอกจากนั้นยังใช้วิธีการยุแหย่ให้แว่นแคว้นต่าง ๆ เกิดแตกแยกกัน เจ้าผู้ครองแคว้นบางคนหันไปพึ่งอังกฤษ เพื่อขอให้อังกฤษช่วยเหลือในการปราบปรามคู่แข่งของตน ดังเช่นในปี ค.ศ. ๑๘๑๕ อังกฤษได้ช่วยชาวสิงหลก่อการปฏิวัติยึดอำนาจในอาณาจักรแคนดีได้สำเร็จ

ฝ่ายที่ได้รับชัยชนะก็จำเป็นต้องยกผลประโยชน์ให้แก่อังกฤษ เพื่อทดแทนบุญคุณที่เคยช่วยเหลือกันมา ดังเช่นกษัตริย์แห่งอาณาจักรแคนดีได้ยกดินแดนส่วนหนึ่งให้แก่อังกฤษ และอังกฤษยังมีสิทธิ์ตั้งข้าหลวงมาประจำที่แคนดี เพื่อควบคุมกษัตริย์แคนดีให้ปฏิบัติตามนโยบายของอังกฤษ[๑๘]

ต่อมาอังกฤษเห็นว่าการเข้าควบคุมแว่นแคว้นศรีลังกาโดยวิธีทางอ้อม และการที่แว่นแคว้นเหล่านี้ยังมีอิสระในการปกครอง ทำให้อังกฤษไม่พอใจระบบนี้เท่าใดนัก จึงใช้วิธีออกกฎหมายลดอำนาจของเจ้าผู้ครองแคว้นลงไปเรื่อย ๆ

การที่อังกฤษได้เข้าควบคุมการปกครองชาวพื้นเมืองอย่างเข้มงวดมากขึ้น ทำให้ชาวพื้นเมืองเริ่มไม่พอใจ พวกพระก็ไม่พอใจเช่นเดียวกัน เนื่องจากถูกลดอำนาจลงไปด้วย พระจึงเป็นผู้นำในการต่อต้านอังกฤษอย่างรุนแรงและแผ่ขยายออกไป อังกฤษจึงลงมือปราบกบฏอย่างทารุณ และยิ่งควบคุมชาวพื้นเมืองอย่างเข้มงวดมากยิ่งขึ้น

ระบบการปกครองของอังกฤษในศรีลังกา ระยะแรกที่อังกฤษปกครองศรีลังกา เจ้าหน้าที่อังกฤษยังไม่มีนโยบายที่จะทำลายระบบสังคมแบบเก่าของศรีลังกาเท่าใดนัก ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำอินเดีย มีอำนาจในการปกครองและออกกฎหมายสำหรับศรีลังกาได้โดยเด็ดขาด อังกฤษไม่สนับสนุนให้ชาวยุโรปอื่น ๆ ตั้งถิ่นฐานอยู่ในศรีลังกา แต่รัฐบาลอังกฤษสนับสนุนให้พลเมืองของตนเดินทางมาตั้งหลักแหล่งที่ศรีลังกา โดยรัฐบาลอังกฤษเป็นผู้ให้ความสะดวกอย่างเต็มที่ ศรีลังกาจึงเจริญรุ่งเรืองตามแบบสมัยใหม่

การปฏิรูปศรีลังกา สมัยที่โปรตุเกสและดัชปกครองศรีลังกา ทั้งสองประเทศได้นำระบบทาสมาใช้อย่างกว้างขวาง ครั้นมาถึงสมัยอังกฤษปกครองเป็นสมัยที่ประชาชนในยุโรปกำลังตื่นตัวทางด้านมนุษยธรรม โดยเฉพาะในอังกฤษประชาชนเรียกร้องต่อรัฐบาลให้ลดความเข้มงวดรุนแรงในการปกครองชาวพื้นเมือง ภายหลังจากที่อังกฤษปกครองศรีลังกาได้ ๒๐ ปี อังกฤษจึงประกาศเลิกทาสในศรีลังกา หลังปี ๑๘๑๘ ไปแล้วอังกฤษได้ปฏิรูประบบบริหารราชการของศรีลังกาเสียใหม่ รัฐบาลเป็นผู้จ่ายเงินเดือนให้แก่ข้าราชการ มิใช่ไปเรียกเก็บภาษีจากประชาชนมาเป็นของตนเหมือนแต่ก่อน อังกฤษได้ปฏิรูปศรีลังกาทางด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทางด้านเกษตร การเกษตรของศรีลังกาเจริญก้าวหน้ายิ่งกว่าสมัยใด ๆ อังกฤษสนับสนุนการขยายพื้นที่เพาะปลูกอบเชยและเครื่องเทศ สมัยฮอลันดาปกครอง การปลูกกาแฟไม่ค่อยได้ผลมากนัก แต่เมื่ออังกฤษปกครองอังกฤษได้ส่งเสริมการปลูกกาแฟเป็นการใหญ่และมีการปลูกมากทางแถบภูเขา การปลูกอ้อยขยายมากขึ้นและได้รับความสำเร็จด้วยดี ฝ้ายและครามได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นพอสมควร สินค้าเหล่านี้ถูกส่งไปจำหน่ายยังส่วนต่าง ๆ ของโลก

อังกฤษได้วางโครงการสร้างถนนเพื่อสนับสนุนการเกษตร โดยเฉพาะในสมัยเซอร์เอ็ดเวอร์ด บาร์นส์ (Sir Edward Barnes) เป็นข้าหลวงอังกฤษ บุคคลผู้นี้ได้ริเริ่มสร้างถนนใหญ่ ๆ หลายสาย เช่นถนนที่เชื่อมระหว่างโคลัมโบกับแคนดี ซึ่งเริ่มสร้างเมื่อปี ๑๘๒๐ ทำให้สามารถกระตุ้นการขยายการเพาะปลูกทางแถบภูเขา ข้าหลวงอังกฤษประจำศรีลังกามีอำนาจเต็มที่ในการอนุญาตให้ชาวอังกฤษได้ซื้อที่ดินเพื่อการเพาะปลูกทำการค้าได้ นอกจากนั้นชาวอังกฤษบนเกาะลังกายังได้รับสิทธิพิเศษไม่ต้องเสียภาษี และยังได้รับความสะดวกต่าง ๆ อีกมากมาย[๑๔]

ทางด้านการศึกษา ระยะแรกที่อังกฤษเข้าปกครองศรีลังกา อังกฤษมิได้มีนโยบายที่จะปฏิรูปการศึกษาของศรีลังกาอย่างจริงจัง การศึกษาแผนใหม่จึงเป็นเรื่องของมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาโดยเฉพาะนิกายโปรเตสแตนท์ พวกมิชชันนารีนิยมใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ศาสนา ซึ่งรัฐบาลอังกฤษที่ปกครองศรีลังกาก็มีความพอใจที่จะให้พวกมิชชันนารีรับผิดชอบทางด้านการศึกษา ความก้าวหน้าทางด้านการศึกษาจึงขึ้นอยู่กับความพอใจของข้าหลวงอังกฤษ พวกมิชชันนารีได้จัดการศึกษาตามส่วนต่าง ๆ ของประเทศโดยได้รับเงินทุนมาจากองค์การต่าง ๆ ในยุโรปที่ส่งมาช่วยเหลือการสอนตามโรงเรียนของมิชชันนารี ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ

ทางด้านการปกครอง อังกฤษปล่อยปละละเลยในเรื่องการศึกษาของศรีลังกามาเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งมาถึงต้นศตวรรษที่ ๑๙ ในประเทศอังกฤษได้เกิดมีนักคิด นักปรัชญา นักการเมืองหลายคน ที่เรียกร้องให้รัฐบาลอังกฤษนำเอาระบบสังคมนิยมมาใช้ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความเป็นธรรม และเป็นประโยชน์สุขต่อสังคมโดยส่วนรวม การเรียกร้องให้ปฏิรูปดังกล่าวได้รวมไปถึงประชาชนในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษด้วย ทำให้รัฐบาลอังกฤษต้องยอมรับแนวความคิดดังกล่าว

มีการจัดตั้งคณะกรรมาธิการคณะหนึ่ง เพื่อเดินทางมาตรวจสอบการปกครองของอังกฤษในศรีลังการะหว่างปี ๑๘๓๑–๑๘๓๒ คณะกรรมาธิการได้ทำรายงานถึงรัฐบาลอังกฤษ ซึ่งเรียกว่า "รายงานโคลบรู้ค" (Colebrooke Report : เรียกตามชื่อหัวหน้าคณะ) รายงานฉบับนี้เสนอให้รัฐบาลปฏิรูประบบการปกครองหลายประการเช่น

– ให้ยกเลิกการแบ่งประเทศศรีลังกาโดยยึดถือเรื่องเชื้อชาติและวัฒนธรรม ในขณะนั้นอังกฤษแบ่งเขตการปกครอง โดยแยกออกเป็นส่วน ๆ ตามแบบลักษณะ "แยกแล้วปกครอง (divide and rule)" เช่นเขตสิงหล เขตทมิฬ เขตกันดยัน ฯลฯ

– เสนอให้บริหารประเทศมีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แยกการบริหารออกเป็นจังหวัดต่าง ๆ ๕ จังหวัด

– เสนอให้จัดระบบความยุติธรรม การใช้กฎหมายต่าง ๆ ให้เป็นไปในลักษณะเสมอภาค ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติและใช้กับคนทุกระดับชั้น

นอกจากนั้นยังได้เสนอให้มีการปฏิรูปการปกครอง โดยยกเลิกการมอบอำนาจเด็ดขาด

ให้แก่ข้าหลวงแต่ผู้เดียว แต่ให้มีสภาบริหารสำหรับถ่วงดุลย์อำนาจกับข้าหลวง

รัฐบาลอังกฤษยอมรับการปฏิรูประบบการปกครองในศรีลังกาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี ๑๘๓๓ ได้จัดตั้งสภานิติบัญญัติ (Legislative Council) ขึ้นเป็นครั้งแรก สมาชิกประกอบด้วยข้าราชการ ๙ คน และพลเรือนอีก ๖ คน ๓ ใน ๖ คนเป็นตัวแทนของชนในเชื้อชาติคือสิงหล ทมิฬ และชาวพื้นเมืองเดิม

การปฏิรูปเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ กาแฟได้กลายเป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้แก่อังกฤษอย่างงดงาม แต่เดิมนั้นการปลูกกาแฟทำรายได้แก่เกษตรกรชาวศรีลังกาไม่มากนัก กาแฟส่วนใหญ่ที่ส่งไปขายในอังกฤษเป็นกาแฟที่ส่งมาจากหมู่เกาะอินเดียตะวันตก ภายหลังจากที่มีการเลิกทาส ทำให้อินเดียตะวันตกขาดแคลนแรงงานในไร่กาแฟ มีผลทำให้ผลิตกาแฟได้น้อยลง ขณะเดียวกันในศรีลังกาอังกฤษปรับปรุงการปลูกกาแฟจนสามารถผลิตได้สูงขึ้นกว่าเดิมมาก จึงดึงดูดนักลงทุนชาวยุโรปไปลงทุนทำไร่กาแฟขนาดใหญ่และได้ผลดีมาก ผลผลิตได้สูงขึ้นถึง ๑๐ เท่า ระหว่างปี ๑๘๓๔–๑๘๔๒ กิจการทำไร่กาแฟเจริญรุ่งเรืองจนถึงปี ๑๘๔๔ ราคาตลาดกาแฟในลอนดอนเริ่มตกต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากอังกฤษประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ความต้องการกาแฟในอังกฤษลดลง ไร่กาแฟหลายแห่งในศรีลังกาได้รับความกระทบกระเทือน จนถึงต้องเลิกกิจการ

ต่อมาในปี ๑๘๔๙ เศรษฐกิจของอังกฤษเริ่มกระเตื้องขึ้น ทำให้การปลูกกาแฟในศรีลังกากระเตื้องขึ้นไปด้วย มีการขยายพื้นที่การปลูกกาแฟเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กาแฟจึงทำรายได้ให้แก่ศรีลังกาถึงหนึ่งในสี่ของรายได้ทั้งประเทศ ทำให้ชาวไร่กาแฟมีฐานะมั่งคั่ง การทำไร่กาแฟเจริญรุ่งเรืองไปจนถึงปี ๑๘๗๐ จึงเริ่มตกต่ำอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการเกิดโรคระบาดของต้นกาแฟ ขณะเดียวกันการปลูกกาแฟในบราซิลประสบความรุ่งเรือง จึงทำให้ชาวไร่กาแฟในศรีลังกาได้รับความกระทบกระเทือน จึงหันไปทดลองปลูกพืชชนิดอื่น เช่นโกโก้ ซิงโคนา ยางพารา และชา ปรากฏว่าได้รับความสำเร็จด้วยดี[๒๐]

ในช่วงระยะ ๔๐ ปีที่การปลูกกาแฟประสบผลสำเร็จ และสร้างความมั่นคงให้แก่ศรีลังกานั้น ได้มีผลทำให้เกิดรูปแบบทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันประการหนึ่งก็คือ ทำให้มีการลงทุนทางด้านการค้าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วอันนำไปสู่ระบบทุนนิยม ในตอนแรกชาวไร่กาแฟส่วนใหญ่ยังเป็นพวกนายทุนเล็ก ๆ ซึ่งลงทุนโดยอาศัยเงินกู้ ทำให้ระบบธนาคารเจริญขึ้น มีการ

กิจการธนาคารหลายแห่งในกรุงโคลัมโบ ส่วนใหญ่ของธนาคารเหล่านี้เป็นสาขาของธนาคารใหญ่ ๆ ในต่างประเทศ กิจการค้าทางทะเลและเมืองท่าส่งสินค้าออกก็พลอยเจริญรุ่งเรืองตามไปด้วย

การเปิดคลองสุเอซในปี ๑๘๖๙ ทำให้เมืองท่าในเกาะลังกาเพิ่มความสำคัญมากยิ่งขึ้น เพราะอยู่ในเส้นทางทางเรือที่มุ่งไปสู่ออสเตรเลียและเอเชียตะวันออก ในปี ๑๘๗๓ โคลัมโบได้กลายเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะอยู่ในเส้นทางทางเรือที่มุ่งไปสู่ออสเตรเลียและเอเชียตะวันออก ต่อมามีการขยายกิจการของเมืองท่าโคลัมโบเพื่อใช้บริการการเดินเรือสมุทรได้อย่างกว้างขวาง

ภายในประเทศศรีลังกา รัฐบาลได้จัดสร้างทางรถไฟขึ้นเป็นครั้งแรกเชื่อมระหว่างเมืองโคลัมโบกับแคนดี การที่รัฐบาลจัดสร้างถนนและทางรถไฟ ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งลงไป ทำให้เกิดความเจริญในท้องถิ่น ประชาชนในชนบทมีความใกล้ชิดติดต่อกันสะดวกยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นสร้างความรู้สึกนึกคิดแก่ชาวศรีลังกาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากยิ่งขึ้น

อุตสาหกรรมการเกษตร (plantation industry) นายทุนอังกฤษนิยมมาลงทุนอุตสาหกรรมเกษตร โดยการทำไร่ขนาดใหญ่ ในไม่ช้าอังกฤษประสบปัญหาขาดแคลนแรงงาน ปัญหานี้มีมากขึ้นในเมื่อนายทุนอังกฤษขยายเนื้อที่ดินการเพาะปลูกมากขึ้นเรื่อย ๆ พวกคนงานในเดียจากภาคใต้นิยมเดินทางมาเป็นลูกจ้างในไร่ของชาวอังกฤษ เมื่อหมดฤดูการเพาะปลูกแล้วพวกนี้ก็จะเดินทางกลับไปยังภูมิลำเนาของตน ครั้นถึงฤดูปลูกพืชในปีรุ่งขึ้นก็จะอพยพมาทำงานใหม่ แต่แรงงานก็ยังไม่พอกับความต้องการของนายทุนอังกฤษอยู่นั่นเอง นายทุนอังกฤษจึงแก้ปัญหาขาดแคลนแรงงานโดยหาทางให้คนงานได้กู้เงิน เมื่อกู้ไปแล้วก็ไม่มีเงินใช้หนี้ เลยต้องทำงานใช้หนี้เงินกู้ไปเรื่อย ๆ ไม่มีโอกาสได้รับอิสรภาพ ซึ่งเป็นวิธีที่คล้ายกับเอาคนมาเป็นทาส นายทุนชาวตะวันตกพยายามใช้วิธีการทุกทาง เพื่อจะได้คนงานมาทำงานในไร่ของตนโดยไม่คำนึงถึงมนุษยธรรม

เมื่อราคากาแฟในตลาดโลกตกต่ำลง พวกนายทุนรายใหญ่ จึงคิดหาพืชประเภทอื่นมาปลูกทดแทน มีการนำเอาชาจากอัสสัมมาทดลองปลูกในศรีลังกาปรากฏได้ผลดียิ่งกว่าปลูกในอินเดียเสียอีก ปลายศตวรรษที่ ๑๙ การปลูกชาในศรีลังกาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่พอถึง

ศตวรรษที่ ๒๐ ความต้องการชาในตลาดอังกฤษเริ่มลดลง ทำให้การผลิตชาในศรีลังกาพลอยชะงักไปด้วย

ต่อมาพ่อค้าอังกฤษพยายามหาตลาดการจำหน่ายชามากขึ้น โดยการขยายตลาดไปยังสหรัฐอเมริกาซึ่งยังมีความต้องการอยู่มาก ทำให้การผลิตชากระเตื้องขึ้นมาบ้าง ในไม่ช้านายทุนอังกฤษต้องประสบกับปัญหาคู่แข่งรายใหญ่คือนายทุนดัชผลิตชาในชวาอย่างขนานใหญ่ ชาที่ผลิตจากชวามีคุณภาพดีและราคาถูก สามารถตีตลาดการค้าชาของอังกฤษอย่างย่อยยับ นายทุนอังกฤษไม่สามารถแข่งขันการผลิตชากับดัชได้ ทำให้การผลิตชาในอินเดียและศรีลังกาตกต่ำอย่างร้ายแรง อังกฤษจึงชวนดัชให้ลดการผลิตลงเพื่อมิให้ราคาชาตกต่ำลงไปอีก แต่ดัชไม่ยอมร่วมมือ

ต่อมาในปี ๑๙๒๙ เศรษฐกิจโลกตกต่ำ ทำให้การผลิตชาในชวาได้รับการกระทบกระเทือน ดัชเห็นความจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกับอังกฤษในการควบคุมปริมาณการผลิตและราคาชา จึงสามารถตกลงลดการผลิตชากันได้ ทำให้การผลิตชาในบริเวณสามแห่งคือ อินเดีย ศรีลังกา และชวาเป็นไปอย่างมั่นคงและเป็นแหล่งผลิตชารายใหญ่ของโลก

ยางพารา ยางพาราเป็นอุตสาหกรรมเกษตรซึ่งนายทุนอังกฤษได้รับความสำเร็จด้วยดีในศรีลังกาในช่วงหลังศตวรรษที่ ๑๙ เนื่องจากประสบความสำเร็จในการนำพันธุ์ยางพาราแบบใหม่มาปลูก ทำให้นายทุนชาวอเมริกันและชาวยุโรปสนใจมาลงทุนปลูกยางพาราในศรีลังกามากขึ้น แต่ปริมาณการผลิตยางพาราในศรีลังกายังน้อยกว่าการผลิตยางในมลายู ซึ่งอังกฤษมุ่งผลิตยางแต่อย่างเดียว

ชาและยางพาราได้กลายเป็นสินค้าหลักส่งออกของศรีลังกา ตั้งแต่สมัยที่อยู่ใต้การปกครองของอังกฤษจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

การปฏิรูปชาวพื้นเมือง

ต้นศตวรรษที่ ๑๙ ชาวอินเดียและชาวอังกฤษได้เรียกร้องต่อรัฐบาลอังกฤษให้ปรับปรุงระบบการปกครองและปฏิรูปชาวพื้นเมืองให้ได้รับสวัสดิการและความยุติธรรมทางด้านต่าง ๆ มากขึ้น รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเห็นความสำคัญในการปฏิรูปชาวพื้นเมืองทั้งในอินเดียและศรีลังกา สำหรับในศรีลังกานั้นอังกฤษได้ปฏิรูปชาวพื้นเมืองทางด้านต่าง ๆ คือ

สวัสดิการคนงาน แต่เดิมคนงานศรีลังกาถูกกดขี่แรงงานประดุจดังทาสพวกนายทุนชาวยุโรปไม่สนใจที่จะให้สวัสดิการแก่คนงาน จากการสำรวจเมื่อปี ๑๙๑๑ พบว่ามีชาวอินเดีย

อพยพไปทำงานเป็นกรรมกรในศรีลังกาประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ คน หรือเท่ากับ ๑๒% ของจำนวนประชากรชาวศรีลังกาทั้งหมด พวกชาวอินเดียที่อพยพมาทำงานในศรีลังกา มักอพยพกันเป็นกลุ่ม ๆ มากันทั้งครอบครัวตลอดจนญาติพี่น้อง เมื่อมาอยู่ในศรีลังกา ชาวอินเดียอพยพเหล่านี้จึงอยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่ในลักษณะเครือญาติ สร้างสังคมและวัฒนธรรมแบบอินเดียขึ้นมาในดินแดนศรีลังกา และไม่ยอมคิดต่อเกี่ยวข้องกับชาวศรีลังกาซึ่งเป็นเจ้าของบ้าน ชาวอินเดียอพยพจึงทำตัวเสมือนกับเป็นเจ้าของดินแดนไปด้วยและแยกตัวออกไปเป็นอิสระ

อังกฤษไม่สนใจว่าจะเกิดปัญหาระหว่างชาวศรีลังกากับชาวอินเดีย ซึ่งชาวศรีลังการู้สึกไม่พอใจชาวอินเดียอพยพเป็นอย่างยิ่ง อังกฤษยิ่งสร้างความแตกแยกระหว่างชาวศรีลังกากับชาวอินเดียมากยิ่งขึ้น โดยใช้ระบบ divide and rule ดังเช่นการปฏิรูปการปกครองศรีลังกาเมื่อปี ๑๙๒๔ อังกฤษเสนอให้มีผู้แทนชาวอินเดียอพยพมีที่นั่งในสภานิติบัญญัติได้ ๒ คน ทำให้เกิดปัญหาการทะเลาะวิวาทและนำไปสู่การฆ่าฟันกันระหว่างชาวศรีลังกากับชาวอินเดียยังมีเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน[๒๑]

ปัญหาที่ดิน รัฐบาลอังกฤษมักส่งเสริมให้นายทุนลงทุนในการทำอุตสาหกรรมเกษตร เพราะเชื่อว่าวิธีนี้จะทำให้เศรษฐกิจของศรีลังกาเจริญรุ่งเรืองและเป็นการยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชน แต่ความจริงแล้วเป็นนโยบายที่ผิดพลาดเกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน โดยเฉพาะการขาดแคลนข้าว เนื่องจากอังกฤษไม่ส่งเสริมการปลูกข้าว และมิได้พัฒนาระบบชลประทานให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น การทำไร่ของประชาชนจึงประสบความยากลำบาก คงได้ดีแต่พวกนายทุนทำไร่ขนาดใหญ่เท่านั้น ในขณะที่ชาวพื้นเมืองยากจน และขาดแคลนที่ดินสำหรับเพาะปลูก อังกฤษกลับออกกฎหมายเก็บภาษีชาวพื้นเมืองเพิ่มขึ้นหลายประเภทก่อให้เกิดความเคียดแค้นแก่ชาวพื้นเมือง จนถึงขั้นก่อการจลาจลอย่างรุนแรงในปี ๑๙๔๘ การลุกฮือก่อการจลาจลครั้งนั้นมีผลทำให้อังกฤษหันมาเอาใจใส่ชาวไร่ชาวนามากขึ้นกว่าแต่ก่อน

การพัฒนาโบราณวัตถุและงานสาธารณะ หลังปี ๑๙๖๐ รัฐบาลได้เริ่มจ่ายเงินจำนวนมากเพื่อซ่อมแซมโบราณสถานตลอดจนเขื่อนและอ่างเก็บน้ำที่สร้างขึ้นในสมัยโบราณและทรุดโทรมมาเป็นเวลานาน จัดสร้างถนนและทางรถไฟเชื่อมเมืองสำคัญต่าง ๆ ของประเทศ ปรับปรุงงานด้านสาธารณสุขเพื่อให้บริการแก่ประชาชน

อย่างไรก็ตามฐานะความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของประชาชนในชนบทแถบภูเขากับประชาชนที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งทะเลแตกต่างกันอย่างมากมาย ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามเมืองท่าได้รับอิทธิพลจากตะวันตกและอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษอย่างใกล้ชิด จึงมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ทางแถบภูเขาในใจกลางของประเทศ ซึ่งไม่ค่อยได้รับการเหลียวแลจากอังกฤษเท่าที่ควร

การศึกษา การศึกษามีอิทธิพลอย่างสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสังคม การศึกษาตามแบบอังกฤษดำเนินการโดยพวกมิชชันนารีได้รับความนิยมในหมู่ชนชั้นสูง ในระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่สอนเป็นภาษาพื้นเมือง แต่ในระดับสูงขึ้นไปจะเน้นความสำคัญของภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชาวศรีลังกาที่ได้รับการศึกษาสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้อย่างดี ในปี ๑๘๗๐ ทางการอังกฤษได้เริ่มสนับสนุนให้พวกมิชชันนารีตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นและขยายไปตามจังหวัดต่างๆ โดยสอนเป็นภาษาอังกฤษ จนกระทั่งถึงต้นศตวรรษที่ ๒๐ ชาวพื้นเมืองเรียกร้องเสรีนิยมมากขึ้น อังกฤษจึงเปลี่ยนนโยบายสนับสนุนการสอนในโรงเรียนโดยใช้ภาษาพื้นเมืองมากยิ่งขึ้น แต่คุณภาพของโรงเรียนที่สอนเป็นภาษาพื้นเมืองสู้โรงเรียนของพวกมิชชันนารีไม่ได้ ซึ่งคนมีฐานะดีนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียน ส่วนการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้นอังกฤษได้เริ่มจัดตั้งวิทยาลัยขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี ๑๙๒๑

หลักสูตรในระดับอุดมศึกษา เน้นไปทางด้านการศึกษาวัฒนธรรมของชาติตะวันตก และไม่สนใจที่จะเรียนวัฒนธรรมของศรีลังกา การศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้ชาวศรีลังกานิยมตะวันตก

ผลของการศึกษาแบบตะวันตก ผลของการศึกษาแบบใหม่ ทำให้เกิดปัญญาชนรุ่นใหม่ พวกนี้มีความคิดและดำรงชีวิตแตกต่างไปจากชาวศรีลังการุ่นเก่าพวกเขามีความคิดริเริ่มงานใหม่ ๆ เช่นการลงทุนทำสวนยางพารา มะพร้าว ประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้าง เช่นสร้างถนนเป็นต้น ดำเนินธุรกิจการค้ากับต่างประเทศ ต่อมาอาชีพเหล่านี้ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญมากขึ้น ชาวพื้นเมืองผู้ประกอบอาชีพเหล่านี้จึงพัฒนาตนเองโดยการศึกษาอบรมทั้งในประเทศศรีลังกาและประเทศอังกฤษ

งานด้านบริหารนั้นแต่เดิมชาวศรีลังกามีโอกาส ได้ทำงานประเภทนี้น้อยมากเพราะขาดแคลนผู้มีความรู้ความสามารถ จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ ๒๐ ชาวศรีลังกาสำเร็จการศึกษาขั้นอุดม

ศึกษามีจำนวนมากขึ้น บุคคลเหล่านี้จึงมีโอกาสได้เข้ารับราชการกับอังกฤษในตำแหน่งบริหารได้มากขึ้นกว่าแต่ก่อนรวมทั้งการบริหารงานในบริษัทของเอกชนด้วย รัฐบาลอังกฤษได้ขยายงานราชการโดยการตั้งกรมกองต่าง ๆ มากขึ้นและรับผู้สำเร็จจากโรงเรียนมัธยมหรือโรงเรียนช่างฝีมือเข้าทำงานในตำแหน่งเสมียน

ปัญญาชนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกและได้มีโอกาสทำงานร่วมกับชาวตะวันตกเป็นพวกชนชั้นกลาง พวกนี้มีความรู้ภาษาอังกฤษดี ได้มีโอกาสรับเอาแนวความคิดจากชาวตะวันตก สามารถอ่านหนังสือจากประเทศตะวันตก ดำรงชีวิตตามแบบตะวันตก จึงมีแนวความคิดแบบเสรีนิยม และต่อมาก็พัฒนาความคิดไปสู่ความคิดชาตินิยมในศตวรรษที่ ๒๐[๒๒]

ขบวนการชาตินิยม

ขบวนการชาตินิยมระยะแรก แนวความคิดชาตินิยมระยะแรกของชาวศรีลังกานั้นคือความต้องการที่จะปฏิรูปศาสนาและสังคม จึงได้เกิดขบวนการฟื้นฟูพุทธศาสนาและฮินดู โดยการศึกษาในแง่ของวิทยาศาสตร์และหลักการแห่งความเชื่อถือ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของคริสต์ศาสนา กิจกรรมที่ขบวนการชาตินิยมในระยะแรกได้กระทำคือ

๑. จัดตั้งโรงเรียนสอนพุทธศาสนาและฮินดูที่มีมาตรฐานสูง โดยไม่ยอมประนีประนอมกับชาวคริสต์

๒. มีการค้นคว้าและพิมพ์ตำราเก่า ๆ โดยเน้นความสำคัญของวัฒนธรรมตะวันออก กิจกรรมดังกล่าวนี้ได้รับการสนับสนุนจากนักภาษาศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ชาวยุโรปซึ่งมีความสนใจเรื่องราวในอดีตของศรีลังกาอยู่มาก จากการค้นคว้าวิจัย ทำให้เรื่องราวอารยธรรมของศรีลังกาในอดีตที่ถูกเก็บเงียบมาเป็นเวลานานหลายศตวรรษก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะการเผยแพร่อารยธรรมสมัยอาณาจักรอนุราชปุระและโปลอนนารูวะ

๓. เสนอให้มีการปฏิรูปสังคมที่เลวร้าย ในปี ๑๙๐๕ มีการจัดตั้งสมาคมปฏิรูปสังคมลังกา (The Ceylon Social Reform Society) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะปฏิรูปสิ่งล้าหลังและต่อต้านการที่สังคมของศรีลังกาถูกกลืนไปเป็นแบบตะวันตก

ขบวนการชาตินิยมระยะที่สอง ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นไปขบวนการชาตินิยมเริ่มสนใจทางการเมือง และมีแนวความคิดที่จะรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีการจัดตั้ง

สมาคมเน้นในเรื่องการศึกษาตามส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันทางด้านความคิด มีการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ทางการเมืองและบริหารประเทศ เช่นเรียกร้องให้ชาวศรีลังกาได้มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ เรียกร้องให้ชาวศรีลังกามีที่นั่งในสภานิติบัญญัติเพิ่มขึ้นโดยเสนอให้ประชาชนเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภามิใช่ให้อำนาจข้าหลวงอังกฤษเป็นผู้แต่งตั้ง

หากจะเปรียบเทียบความสำเร็จของขบวนการชาตินิยมชาวอินเดียกับชาวศรีลังกาในช่วงระยะเดียวกันแล้ว อาจสรุปได้ว่าขบวนการชาตินิยมของชาวอินเดียประสบความสำเร็จมากกว่าและมีความมั่นคงกว่า ดังจะเห็นได้จากบทบาทของคองเกรสซึ่งรวมกันได้อย่างมั่นคง แต่ชาวศรีลังกายังไม่ค่อยรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

รัฐบาลอังกฤษที่ศรีลังกา ไม่ค่อยยอมผ่อนปรนตามข้อเรียกร้องของนักชาตินิยมศรีลังกาเท่าใดนัก แม้กระทั่งขบวนการชาตินิยมขออนุญาตจัดปราศรัยแก่ประชาชน ข้าหลวงอังกฤษก็ยังไม่ยอมอนุญาต

ในปี ๑๙๑๐ อังกฤษปฏิรูปรัฐธรรมนูญศรีลังกา แต่ก็ยังรักษาโครงสร้างของระบบเก่า คือข้าหลวงยังเป็นผู้ควบคุมฝ่ายบริหารและสภานิติบัญญัติยังอยู่ภายใต้การควบคุมของราชการอังกฤษ จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ตรงที่มีการเปลี่ยนแปลงเกณฑ์การเลือกตั้งใหม่ โดยยินยอมให้ชาวศรีลังกาที่ได้รับการศึกษาสูงเท่านั้นจึงมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญ ๑๙๑๐ กำหนดให้ชาวศรีลังกามีสิทธิเลือกตั้งผู้แทนของตนในสภานิติบัญญัติได้เพียง ๑ คน เท่านั้น ที่เหลือนอกนั้น กลุ่มชนต่าง ๆ เป็นผู้เสนอเข้ามา

ขบวนการชาตินิยมระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ และสงครามโลกครั้งที่ ๒

ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ (ค.ศ. ๑๙๑๔–๑๙๑๘) มีส่วนกระตุ้นชาวศรีลังกาให้เกิดความคิดชาตินิยม เนื่องจากฝ่ายสัมพันธมิตรได้ประกาศถึงจุดมุ่งหมายในการทำสงครามเพื่อเสรีภาพและอิสรภาพ การโฆษณาดังกล่าวเป็นการกระตุ้นประชาชนที่อยู่ภายใต้อาณานิคมของตะวันตกให้เกิดความตื่นตัวทางด้านเสรีภาพและอิสรภาพซึ่งนำไปสู่การเรียกร้องเอกราชในเวลาต่อมา ชาวศรีลังกาก็เช่นเดียวกัน ขบวนการชาตินิยมเรียกร้องต่ออังกฤษขอเป็นเอกราชภายหลังสงครามโลกสงบแล้วแต่อังกฤษไม่ยอมที่จะให้คำมั่นสัญญา ขบวนการชาตินิยมจึงร่วมมือกับประชาชนก่อการจลาจลต่อต้านอังกฤษ อังกฤษจึงเริ่มใช้มาตรการรุนแรงต่อต้านขบวนการชาตินิยม

และได้จับกุมผู้นำขบวนการไปหลายคน รวมทั้งผู้นำสำคัญคือนายเสนานายเก (Senanayake) ซึ่งได้รับความนิยมจากประชาชนเป็นอันมากก็ถูกจับกุมไปด้วย

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ขบวนการชาตินิยมศรีลังกาพยายามเลียนแบบการต่อสู้เพื่อเอกราชของคองเกรสแห่งอินเดีย ในปี ๑๙๑๙ ชาวสิงหลและชาวทมิฬได้ร่วมมือจัดตั้งคองเกรสแห่งชาติลังกา (Ceylon National Congress) แบบเดียวกับคองเกรสของอินเดีย คองเกรสแห่งลังกาได้ร่วมมือกันร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสนอต่ออังกฤษ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีความก้าวหน้ามากและเท่ากับเป็นการปกครองด้วยตนเองอย่างสมบูรณ์ ซึ่งเท่ากับอังกฤษต้องยอมรับรองเอกราชของศรีลังกา แต่นโยบายของอังกฤษในขณะนั้น ยังไม่ต้องการให้ศรีลังกาได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์ อังกฤษยังต้องการที่จะควบคุมคณะรัฐบาลหรือฝ่ายบริหารต่อไป

ในปี ๑๙๒๐ อังกฤษได้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาใหม่อีกฉบับหนึ่ง รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ยอมรับแนวความคิดของขบวนการชาตินิยมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งโดยตรง แต่ให้ตัวแทนของกลุ่มชนต่าง ๆ เป็นผู้เลือก อังกฤษอ้างว่าเป็นการปูพื้นฐานไปสู่ระบบการปกครองประชาธิปไตยแบบรัฐสภา[๒๓]

ตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงเท่ากับว่า อังกฤษเป็นผู้ควบคุมรัฐบาล และรัฐบาลก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามความต้องการของสภานิติบัญญัติซึ่งมีผู้แทนชาวศรีลังกาเป็นสมาชิก คองเกรสศรีลังกาจึงไม่พอใจรัฐธรรมนูญฉบับนี้อย่างยิ่ง และเห็นว่าอังกฤษไม่มีความจริงใจที่จะให้เอกราชแก่ชาวศรีลังกา. ขณะเดียวกันชนกลุ่มน้อยในศรีลังกาพอใจวิธีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเพราะพวกตนได้มีโอกาสเลือกผู้แทนของตนตามจำนวนโควต้าที่ได้รับในสภานิติบัญญัติ ส่วนพวกสิงหลซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศต้องการให้มีการเลือกตั้งทั่วไปโดยให้ประชาชนมีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งโดยตรง วิธีนี้พวกชนส่วนน้อยเสียเปรียบ เพราะโอกาสที่ตัวแทนของพวกเขาจะได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภานั้นมีน้อยมาก จึงร่วมกันคัดค้านวิธีการเลือกตั้งแบบนี้ก่อให้เกิดการแตกแยกกันอย่างรุนแรงในคองเกรส พวกทมิฬประกาศแยกตัวออกจากคองเกรสและจัดตั้งองค์กรของตนเองขึ้นเพื่อรักษาผลประโยชน์เฉพาะในกลุ่มของพวกตน คองเกรสแห่งศรีลังกาเหลือสมาชิกเป็นแต่เพียงชาวสิงหลเท่านั้น จึงขาดความเข้มแข็งที่จะต่อรองทางการเมืองกับอังกฤษ ในปี ๑๙๓๑ อังกฤษได้แก้ไขรัฐธรรมนูญอีกครั้งหนึ่ง รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ชาวศรีลังกา

ในการปกครองตนเองมากขึ้น แต่อังกฤษยังควบคุมการบริหารในระดับสูงโดยเฉพาะยังควบคุมการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี ในปี ๑๙๓๑ อังกฤษจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในศรีลังกา การเลือกตั้งครั้งนี้ประชาชนมีสิทธิไปออกเสียงได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งผิดกับรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ซึ่งยินยอมให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเฉพาะผู้ที่มีฐานะดีและมีการศึกษาสูงเท่านั้น[๒๔] จึงมีผู้ออกเสียงได้เพียง ๔% ของประชากรทั้งหมด แต่การเลือกตั้งเมื่อปี ๑๙๓๑ ผู้ที่บรรลุนิติภาวะก็สามารถไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ใช้เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสงครามโลกครั้งที่ ๒ นับว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้ชาวศรีลังกา ได้มีโอกาสเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีบริหารงานร่วมกับอังกฤษเท่ากับเป็นการเรียนรู้การบริหารประเทศเพื่อเป็นประสบการณ์ในการปกครองตนเองในวันข้างหน้า

ช่วงระยะนี้ชาวศรีลังกาตื่นตัวทางการเมืองมากยิ่งขึ้น นักการเมืองรุ่นใหม่มีแนวความคิดไปทางสังคมนิยมและชาตินิยม แม้ว่าพวกนี้จะเป็นกลุ่มเล็กก็ตามแต่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นรัฐบาลเอาใจใส่ต่อคนยากคนจนมากยิ่งขึ้น ขณะที่การเมืองของศรีลังกาก้าวหน้าไปด้วยดี สงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ระเบิดขึ้นในยุโรปเมื่อปี ๑๙๓๙

พวกชาตินิยมของศรีลังกาแตกต่างกับพวกชาตินิยมชาวอินเดีย พวกชาตินิยมชาวอินเดียขอให้อังกฤษค้ำประกันว่าจะยอมให้อินเดียได้รับเอกราชเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกเสียก่อน ชาวอินเดียจึงจะร่วมมือกับอังกฤษรบกับญี่ปุ่น แต่พวกชาตินิยมชาวศรีลังกาประกาศร่วมมือกับอังกฤษอย่างเต็มที่โดยไม่มีเงื่อนไข

การที่อังกฤษสูญเสียสิงคโปร์ให้แก่ญี่ปุ่นเมื่อปี ๑๙๔๒ อังกฤษจึงถอยทัพมาตั้งมั่นที่ศรีลังกาโดยใช้โคลัมโบและตรินโคมาลีเป็นศูนย์กลางทางทหารในการโจมตีกองทัพญี่ปุ่นในเอเชียอาคเนย์ ในระหว่างสงครามโลก แม้ว่าชาวศรีลังกาจะมิได้ฉวยโอกาสก่อความวุ่นวายต่อต้านอังกฤษ แต่ผู้นำขบวนการชาตินิยมก็ได้บีบให้อังกฤษปฏิรูปรัฐธรรมนูญเพื่อให้เอกราชอย่างสมบูรณ์แก่ชาวศรีลังกา

กลางปี ๑๙๔๓ ฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายมีชัยชนะและในเอเชียกองทัพญี่ปุ่นกำลังเริ่มเพลี่ยงพล้ำ รัฐมนตรีว่าการอาณานิคมของอังกฤษจึงได้ประกาศให้คำมั่นที่จะยินยอมให้ชาวศรีลังกาปกครองตนเอง โดยอังกฤษขอควบคุมทางด้านการทหารและการต่างประเทศเท่านั้น

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ รัฐบาลอังกฤษได้ตั้งคณะกรรมาธิการพิจารณาข้อเสนอของผู้นำชาวศรีลังกาซึ่งมีนายเสนานายเกเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเจรจากับอังกฤษเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี ๑๙๓๑ เสียใหม่ ผู้นำศรีลังกาได้เรียกร้องให้อังกฤษยินยอมให้เอกราชแก่ศรีลังกาอย่างสมบูรณ์ อังกฤษเห็นว่าสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ถ้าอังกฤษยังดื้อรั้นต่อไป ความยุ่งยากก็จะเกิดขึ้นต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด แต่ถ้าอังกฤษให้เอกราชแก่ศรีลังกาอย่างเต็มใจ อย่างน้อยที่สุดชาวศรีลังกาก็จะเป็นมิตรต่ออังกฤษต่อไป ในที่สุดอังกฤษก็ได้ออกพ.ร.บ.ให้เอกราชแก่ศรีลังกาอย่างสมบูรณ์เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๗

เชิงอรรถบทที่ ๗

๑. ถนอม อานามวัฒน์ **เอเชียใต้ในโลกปัจจุบัน** แบบเรียนสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

๒. G.C. Mendis *Ceylon Today and Yesterday* p. 1

๓. Argus John Tresidder *Ceylon* pp. 12–13

๔. Zeylanicus *Ceylon between Orient and Occident* p. 29

๕. E.F.C. Ludowyk, *The Story of Ceylon* pp. 38–39

๖. Argus John Tresidder, *op.cit.*, pp. 30–35

๗. Zeylanicus, *op.cit.*, pp. 39–40

๘. E.F.C. Ludowyk, *op.cit.*, p. 64

๙. E.F.C. Ludowyk, *op.cit.*, p. 70

๑๐. Ibid, p. 71

๑๑. Argus John Tresidder, *op.cit.*, pp. 89–90

๑๒. Ibid, pp. 94–95

๑๓. Zeylanicus, *op.cit.*, pp. 62–63

๑๔. Harry Williams *Ceylon : Pearl of the East* p. 90

๑๕. Ibid, pp. 96–98

๑๖. W. Howard Wriggins *Ceylon Dilemmas of A New Nation* p. 14

๑๗. Zeylanicus, *op.cit.*, p. 69

๑๘. S. Arasaratnam *Ceylon* pp. 148–151

๑๙. Harry Williams, *op.cit.*, p. 113

๒๐. S. Arasaratnam, *op.cit.*, p. 158

๒๑. Ibid, p. 162

๒๒. W. Howard Wriggins, *op.cit.*, pp. 31–33

๒๓. Ibid, p. 83

๒๔. Ibid, pp. 85–87

บทที่ ๙
อินเดียปัจจุบัน

การปกครอง

รัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญอินเดียฉบับปัจจุบันโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญซึ่งตั้งขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม ๑๙๔๖ เป็นผู้จัดร่าง ใช้เวลาถึง ๓ ปีจึงร่างเสร็จเรียบร้อย ประธานาธิบดีของอินเดียในขณะนั้นคือนายราเชนทร์ประสาท (Rajendra Prasad), เป็นผู้ลงนามประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๔๙ และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๒๖ มกราคม ๑๙๕๐ เป็นต้นไป นับว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีเนื้อหาสาระยาวเหยียดฉบับหนึ่งของโลก ในตอนแรกของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้กล่าวถึงหลักการของการปกครองในรูปแบบของสาธารณรัฐและประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชน รัฐธรรมนูญให้หลักประกันทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ความยุติธรรมทางการเมือง ความเสมอภาค เสรีภาพแก่ประชาชน ประชาชนมีสิทธิในการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ในการเลือกสมาชิกรัฐสภาแห่งชาติก็ดี หรือสภาแห่งรัฐก็ดี รัฐธรรมนูญได้เปิดโอกาสให้พรรคการเมืองต่าง ๆ มีโอกาสเข้าแข่งขันหาเสียงเลือกตั้งได้อย่างเสรี

รัฐธรรมนูญห้ามสอนศาสนาในสถาบันการศึกษา หรือรัฐจะให้ทุนอุดหนุนศาสนาใดศาสนาหนึ่งมิได้ ประชาชนได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ ประเพณีเก่าแก่ที่แบ่งแยกวรรณะอย่างรุนแรงจะต้องถูกยกเลิกไป รัฐธรรมนูญอินเดียจึงมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และต้องการที่จะรวมประเทศอินเดียให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม จึงได้กำหนดแนวนโยบายของรัฐในแง่ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางสังคม ต้องการที่จะลดความมั่งคั่งของคนร่ำรวย และมิให้มีการผูกขาดตัดตอนของพวกนายทุน รัฐธรรมนูญได้ย้ำถึงหน้าที่ของรัฐในการจัดหางานให้แก่ประชาชนคนงาน ไม่ว่าหญิงหรือชายจะต้องได้รับค่าแรงงานอย่างยุติธรรม รัฐมีหน้าที่จะต้องจัดการศึกษาแก่เด็กไปจนกระทั่งอายุ ๑๔ ปีอย่างทั่วถึง[๒]

รัฐต่าง ๆ รัฐต่าง ๆ ของอินเดียมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด ๒๒ รัฐ และดินแดนสหภาพ (Union Territories) อีก ๙ แห่งดังต่อไปนี้คือ

รัฐได้แก่ ๑. อานธระประเทศ ๒. อัสสัม ๓. พิหาร ๔. คุชราต ๕. หรยานา ๖. หิมาจัลประเทศ ๗. จัมมู–กัศมีร์ ๘. กรรณาฏัก ๙. เคราลา ๑๐. มหาราษฎร์ ๑๑. มัธยประเทศ ๑๒. มณีปุระ ๑๓. เมฆาลัย ๑๔. นาคาแลนด์ ๑๕. โอริสสา ๑๖. ปัญจาบ ๑๗. ราชสถาน ๑๘. สิกขิม ๑๙. ทมิฬนาท ๒๐. ตริปุระ ๒๑. อุตรประเทศ ๒๒. เบงกอลตะวันตก

ดินแดนสหภาพได้แก่ ๑. หมู่เกาะอันดามัน–นิโคบาร์ ๒. อรุณาจัลประเทศ ๓. จันดิกาห์ ๔. ดาดราและนาการ์ฮาเวลิ ๕. เดลฮี ๖. ดามันและดุย ๗. ลักษทวีป ๘. มิโซราม ๙. ปอนดิเชอรี่[๓]

รัฐบาลกลาง รัฐบาลกลางประกอบด้วย

ก. ประธานาธิบดี อยู่ในตำแหน่งมีวาระ ๕ ปี ได้รับเลือกจากคณะผู้เลือกซึ่งเป็นตัวแทนของสมาชิกสภาผู้แทนและเป็นตัวแทนแห่งรัฐ รองลงไปได้แก่รองประธานาธิบดีซึ่งอยู่ในวาระ ๕ ปีเช่นเดียวกัน

ประธานาธิบดีเป็นประมุขของประเทศ ในทางทฤษฎี ประธานาธิบดีมีอำนาจสูงสุดในการเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีอำนาจในการแต่งตั้ง ถอดถอนข้าราชการ แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีหรือยุบรัฐสภาเป็นต้น แต่ในทางปฏิบัติคณะรัฐมนตรีโดยนายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้เสนอแนะและให้การแนะนำ ประธานาธิบดีจะพิจารณาสั่งการไปตามความประสงค์ของคณะรัฐมนตรีซึ่งรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎร[๔]

ข. รัฐบาลกลาง รัฐบาลกลางประกอบด้วยคณะรัฐมนตรีโดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้า ประธานาธิบดีจะลงนามแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีจากบุคคลที่ได้รับเสียงสนับสนุนข้างมากของรัฐสภา ซึ่งก็คือผู้นำพรรคที่ได้รับเสียงข้างมากนั่นเอง นายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้คัดเลือกรัฐมนตรีร่วมรัฐบาล แล้วเสนอชื่อต่อประธานาธิบดีเพื่อรับการแต่งตั้งต่อไป

รัฐสภา รัฐสภาของอินเดียทำหน้าที่ออกกฎหมายและควบคุมการทำงานของรัฐบาลเช่นเดียวกับประเทศประชาธิปไตยอื่น ๆ รัฐสภาประกอบด้วยประธานาธิบดีและสภาสองสภาคือ ราชยสภาและโลกสภา

ก. ราชยสภา (Rajya Sabha) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สภาสูงหรือวุฒิสภา ประกอบด้วยสมาชิกไม่เกิน ๒๕๐ คน (ปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น ๒๔๔ คน) ประธานาธิบดีจะเป็นผู้เลือกสมาชิกราชยสภา ๑๒ คน ที่เหลือนอกนั้นผู้แทนของรัฐต่าง ๆ และตัวแทนดินแดนสหภาพต่าง ๆ จะเป็นผู้เลือก สมาชิกราชยสภามักจะเป็นบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิและมีประสบการณ์มากทางด้านวรรณคดี วิทยาศาสตร์ ศิลป และการบริการสังคม สมาชิกดำรงตำแหน่งวาระ ๖ ปีและสมาชิกจำนวนหนึ่งในสามจะครบวาระของการดำรงสมาชิกภาพทุก ๆ ๒ ปี โดยการจับฉลากออกไป และจะเลือกสมาชิกเข้ามาใหม่ทดแทนสมาชิกที่หมดวาระไป

ข. โลกสภา (Lok Sabha) หรือสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนระหว่าง ๕๒๕-๗๗๕ คน ปัจจุบันนี้ประกอบด้วยสมาชิกจำนวนทั้งสิ้น ๕๔๔ คน ในจำนวนนี้ ๕๒๕ คน เป็นสมาชิกที่ได้รับเลือกโดยตรงจากรัฐต่าง ๆ ๒๒ รัฐ อีก ๑๗ คนได้รับเลือกมาจากดินแดนสหภาพ ๙ แห่ง ส่วนสมาชิกอีก ๒ คน ประธานาธิบดีจะเป็นผู้แต่งตั้ง เพื่อเป็นตัวแทนของชาวแองโกลอินเดีย สมาชิกโลกสภาอยู่ในตำแหน่ง ๕ ปี

สภาแห่งรัฐ รัฐแต่ละรัฐของอินเดียจะมีสภานิติบัญญัติเป็นของตนเอง บางรัฐอาจมี ๒ สภา ประชาชนเป็นผู้ออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาแห่งรัฐ ประมุขของรัฐเรียกว่าผู้ราชการแห่งรัฐ ซึ่งประธานาธิบดีเป็นผู้แต่งตั้ง ผู้ว่าราชการแห่งรัฐมีอำนาจต่าง ๆ ภายในรัฐเหมือนกับประธานาธิบดี รัฐแต่ละรัฐจะมีรัฐบาลเป็นของตนเอง และมีผู้นำรัฐบาลเรียกว่ามุขมนตรี ซึ่งรับผิดชอบต่อสภานิติบัญญัติของรัฐนั้น ๆ

ตุลาการ ตุลาการเป็นอำนาจอิสระจากอำนาจบริหาร ทำหน้าที่ปกป้องและตีความหมายรัฐธรรมนูญของอินเดีย ศาลสูงสุดของอินเดียเป็นจุดรวมอำนาจของระบบตุลาการเพียง

ระบบเดียวที่ครอบคลุมทั่วประเทศ รัฐแต่ละรัฐมีศาลสูงเป็นของตนเอง ซึ่งยึดถือประมวลกฎหมายแพ่งและอาญาเป็นตัวบทกฎหมายเหมือนกันตลอดทั่วประเทศ

การเลือกตั้ง ชาวอินเดียมีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งอย่างเสรี แต่เนื่องจากชาวอินเดียจำนวนมากอ่านหนังสือไม่ออกเขียนไม่ได้ ฉะนั้นพรรคการเมืองต่าง ๆ และผู้สมัครรับเลือกตั้งจึงต้องใช้ภาพเป็นสัญลักษณ์แทนตน เพื่อความสะดวกแก่ประชาชนในการลงบัตรเลือกผู้แทนของตน เช่นใช้สัญลักษณ์เป็นรูปวัวบ้าง รูปคันไถบ้าง รูปตะเกียงบ้าง ฉะนั้นในบัตรออกเสียงเลือกตั้งจะพิมพ์ภาพสัญลักษณ์ของพรรคหรือผู้สมัครลงไป ราษฎรจะเลือกใครก็กาลงไปในภาพสัญลักษณ์นั้น ๆ

ส่วนในระดับหมู่บ้านก็ยังมีการปกครองตนเองเหมือนเช่นในอดีต ที่เรียกกันว่าปัญจยัต (ปัญจะ แปลว่าห้า) สมาชิกสภาหมู่บ้านมีอยู่ ๕ คนโดยชาวหมู่บ้านเป็นผู้เลือก ปัจจุบันนี้เรียกว่า สภาปัญจยัติ ราช (Panchayati Raj) การปกครองในระดับเมืองหรือนครใช้รูปแบบการบริหารแบบเทศบาลเหมือนเช่นประเทศที่ปกครองแบบประชาธิปไตยอื่น ๆ

การเมือง

พรรคการเมือง ภายหลังจากที่อินเดียได้รับเอกราชแล้ว ระบบการเมืองของอินเดียเป็นไปในรูปแบบการต่อสู้ทางการเมืองโดยพรรค แต่ระบบพรรคการเมืองของอินเดียค่อนข้างจะซับซ้อน เพราะพรรคการเมืองใหญ่ ๆ มักจะมีพรรคเล็ก ๆ ซ้อนเข้าไปอยู่ในพรรคใหญ่ ทำให้เกิดปัญหาความแตกแยกในพรรคย่อย ๆ เหล่านั้น แต่เดิมนั้นขบวนการชาตินิยมของอินเดียซึ่งเรียกตัวเองว่า All-India International Congress หรือเรียกสั้น ๆ ว่า "คองเกรส" ซึ่งเป็นขบวนการที่ได้ต่อสู้เพื่อเอกราชจนได้รับผลสำเร็จได้เปลี่ยนแปลงฐานะของตนมาเป็นพรรคการเมืองใหญ่สุดของประเทศเรียกว่าพรรค "คองเกรส" ซึ่งเป็นพรรคที่ได้รับคะแนนนิยมจากประชาชนสูงสุด จนสามารถจัดตั้งรัฐบาลติดต่อกันเรื่อยมา

พรรคการเมืองที่สำคัญ ๆ ของอินเดียในอดีตที่ยังมีชื่อเสียงถึงปัจจุบันได้แก่

พรรคคองเกรส เป็นพรรคที่มีสาขาย่อยไปยังทุกรัฐ ทุกตำบล และไปถึงหมู่บ้าน สมาชิกของพรรคมีอยู่นับล้านคน ซึ่งมีทั้งชาวไร่ ชาวนา พ่อค้า นักธุรกิจ และชนชั้นสูงในสังคม ก่อนปี ค.ศ. ๑๙๖๗ การเลือกตั้งแต่ละครั้ง พรรคคองเกรสจะได้รับเสียงสนับสนุนมา

จากประชาชนอย่างมากมาย สมาชิกที่ได้รับเลือกทั้งแต่ละครั้งจะได้รับเลือกประมาณ $\frac{3}{4}$ ของสมาชิกทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนให้ความนิยมพรรคคองเกรสมีจำนวนสูงมาก

ผู้นำพรรคคองเกรสมีบุคคลที่เด่นและมีชื่อเสียงอยู่หลายคน คนที่เด่นที่สุดคือนายกเนห์รู ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีติดต่อกันเป็นเวลานานถึง ๑๗ ปี เป็นรัฐบุรุษที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของอินเดีย

ขณะที่นายเนห์รูเดินทางไปเยี่ยมประเทศจีน เขาได้เห็นจีนกำลังระดมกำลังพัฒนาประเทศเป็นการใหญ่ จึงเกิดความคิดว่าจะต้องทำให้อินเดียมีความเจริญเข้มแข็งเท่าทันให้ได้ด้วยการใช้ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม เมื่อกลับมายังอินเดีย เนห์รูจึงสนับสนุนให้พรรคคองเกรสจัดวางแนวทางไปสู่สังคมนิยม ซึ่งหมายความว่ารัฐบาลจะเน้นเรื่องสวัสดิการ ขยายงานรัฐวิสาหกิจ จำกัดธุรกิจส่วนตัว และทำให้เกิดความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ในปี ๑๙๕๕ พรรคคองเกรสเริ่มใช้แนวนโยบายแบบสังคมนิยม

การที่พรรคคองเกรสใช้นโยบายสังคมนิยมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้พรรคการเมืองอื่นซึ่งมีแนวนโยบายสังคมนิยมต้องหมดความสำคัญลง เพราะไม่อาจทัดเทียมกับประสิทธิภาพของพรรคคองเกรสได้

พรรคสังคมนิยม นับว่าเป็นพรรคฝ่ายค้านที่น่าเกรงขามพรรคหนึ่งของรัฐบาล นโยบายของพรรคสังคมนิยมคือการยกเลิกชนชั้นเจ้าที่ดิน โดยรัฐบาลจะโอนที่ดินของเจ้าที่ดินเป็นของรัฐ โดยรัฐจะชดใช้ค่าที่ดินให้ จะดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบเป็นกลาง ร่วมมือกับกลุ่มโลกที่สามโดยเฉพาะประเทศในเอเชียและแอฟริกา

พรรคชนสังฆ์ (Jana Sangh) มีนโยบายที่จะนำประเทศอินเดียไปสู่การปกครองแบบฮินดูหรือที่เรียกกันว่ารัฐฮินดู (ปกครองสอดคล้องกับลัทธิฮินดู) รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของฮินดูอย่างเคร่งครัด

พรรคประชา (Praja Party) มีแนวนโยบายยึดมั่นต่อลัทธิคานธี คือไม่ใช้ความรุนแรง รัฐมีหน้าที่จัดหาที่ดินให้แก่ประชาชนและพัฒนาประชาชนในชนบทเพื่อยกฐานะให้สูงขึ้น

พรรคคอมมิวนิสต์ นโยบายที่สำคัญของพรรคนี้คือสนับสนุนกรรมกร ถอนตัวออกจากสมาชิกประเทศเครือจักรภพ ร่วมมือกับรัสเซีย เมื่อพิจารณาประชาชนอินเดียซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจนค่นแค้น ไม่รู้หนังสือและว่างงานมากมาย พรรคคอมมิวนิสต์น่าจะได้รับความนิยม

จากประชาชนดังกล่าวอย่างแพร่หลาย แต่กลับปรากฏว่าประชาชนไม่ค่อยนิยมพรรคนี้เท่าใดนัก เพราะพรรคคอมมิวนิสต์มีนโยบายไม่แน่นอน ดังเช่นในช่วงที่อังกฤษปกครองอินเดีย พรรคนี้ต่อต้านอังกฤษ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ พรรคนี้เปลี่ยนนโยบายไปสนับสนุนอังกฤษ เมื่อไม่สามารถชักจูงประชาชนให้นิยมพรรคได้อย่างรวดเร็ว ในปี ๑๙๔๘ พรรคคอมมิวนิสต์จึงเริ่มใช้กำลังและอาวุธเพื่อปฏิวัติระบอบการปกครองไปสู่แบบคอมมิวนิสต์ อีกหลายเดือนต่อมา ขบวนการปฏิวัติของคอมมิวนิสต์ก็ถูกรัฐบาลกลางปราบปรามจนราบคาบ หลังจากนั้นพรรคคอมมิวนิสต์จึงเลิกนโยบายใช้กำลังอาวุธ แต่หันมาใช้นโยบายต่อสู้ทางการเมืองแบบสันติ[๖] และได้ส่งสมาชิกสมัครเข้ารับเลือกตั้ง เมื่อปี ๑๙๕๑ ปัจจุบันพรรคนี้ได้รับความนิยมจากประชาชนพอสมควร โดยเฉพาะจากรัฐเคราลาเบงกอลตะวันตก ตริปุระและอานธระประเทศ

การเมืองของอินเดียภายหลังได้รับเอกราช ภายหลังจากที่อินเดียได้รับเอกราชแล้ว รัฐบาลได้เร่งสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศ รัฐบาลพยายามฟื้นฟูกฎหมายและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ขณะเดียวกันประชาชนฮินดูในปากีสถานประมาณ ๘.๕ ล้านคน ได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศอินเดีย นับว่าเป็นปัญหาใหญ่ของรัฐบาลอินเดีย ในการจัดหาที่อยู่อาศัยอาหารการกินแก่ผู้ลี้ภัยจำนวนมหาศาล ตลอดจนการสร้างบ้านพัก การฝึกหัดอาชีพ การศึกษา การกู้เงินเพื่อธุรกิจและอุตสาหกรรม รัฐบาลต้องจัดหาที่ดินและเงินกู้เพื่อการเกษตรเพื่อช่วยให้ประชาชนได้มีอาชีพ การที่รัฐบาลต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากเพื่อจัดหาที่ดินทำกินแก่ประชาชน ทำให้รัฐบาลได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก แต่ก็สามารถฟื้นตัวได้ในเวลาไม่กี่ปีต่อมา

ปัญหาทางการเมืองที่รุนแรงภายหลังได้รับเอกราช ก็คือปัญหาเรื่องความแตกแยก ไม่สามารถรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะรัฐต่าง ๆ ที่มีเจ้าผู้ครองแคว้นปกครองซึ่งเคยปกครองอย่างอิสระสมัยที่อังกฤษปกครองอินเดียซึ่งอังกฤษยินยอมให้ปกครองกันเอง รัฐเหล่านี้มีเนื้อที่ใหญ่โตขนาดเท่าประเทศอังกฤษไปจนถึงขนาดเล็กมีประชากรไม่ถึง ๑ พันคน เมื่ออินเดียได้รับเอกราช รัฐอิสระเหล่านี้ก็อยากจะปกครองแบบอิสระต่อไปอีกโดยไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของรัฐบาลกลาง รัฐบาลจึงต้องใช้ความอดทนในการเจรจาจนกระทั่งได้รับความสำเร็จ รัฐต่าง ๆ ดังกล่าวยอมรวมกับประเทศอินเดีย

รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีการเลือกตั้งระหว่างปี ๑๙๕๑–๑๙๕๒ นับเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกและมีความสำคัญอยู่หลายประการคือ

๑. รัฐบาลอินเดียเป็นผู้ดำเนินการเลือกตั้งด้วยตนเอง โดยไม่มีต่างชาติเข้ามายุ่งเกี่ยว

๒. เป็นการเลือกตั้งครั้งแรกภายหลังได้รับเอกราชและเป็นการเลือกตั้งทั่วไป

๓. ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีจำนวน ๑๗๖ ล้านคน นับว่าเป็นประเทศที่มีผู้มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งมากกว่าประเทศใดในโลก

๔. ประชาชนที่มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ

๕. จำนวนผู้ที่จะได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกแห่งรัฐ[๗] มีจำนวนรวมกันมากกว่า ๓ พันคน

การเลือกตั้งประสบความสำเร็จอย่างงดงาม และเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตย

ลำดับเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

ค.ศ. ๑๙๕๑ เริ่มแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ แผนนี้กำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น

ธันวาคม ๑๙๕๔ โลกสภาได้ลงมติให้ใช้นโยบายสังคมนิยม เพื่อจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจและสังคม

ค.ศ. ๑๙๕๖ โลกสภาได้ลงมติรับรูปแบบสังคมนิยมของประชาคมในฐานะเป็นจุดมุ่งหมายแห่งชาติ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติระยะที่ ๒ ระบุว่า ผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องมีมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยให้สัมพันธ์กับการลดอิทธิพลของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมลง รัฐบาลจะไม่มีนโยบายในการสนับสนุนให้เกิดความมั่งคั่งร่ำรวยและการแสวงหาอำนาจทางเศรษฐกิจของบุคคลหรือกลุ่มคณะ[๘]

ในรูปแบบการปกครองแบบสังคมประชาธิปไตยของอินเดียนั้น ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายแห่งชาติ โดยใช้การปกครองแบบประชาธิปไตยเพื่อลดช่องว่างระหว่างชนชั้นเพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมที่ยุติธรรมด้วยวิธีการที่สันติ

การเลือกตั้งครั้งที่ ๒ จัดให้มีขึ้นเมื่อปี ๑๙๕๗ การเลือกตั้งครั้งนี้มีผู้มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งมากกว่าครั้งก่อนคือปี ๑๙๕๒ ถึง ๒๐ ล้านคน พรรคคองเกรสภายใต้การนำของศรีเนห์รูได้รับชัยชนะครองเสียงข้างมากทั้งในโลกสภาและสภาแห่งรัฐ

รัฐบาลที่จัดตั้งภายหลังการเลือกตั้งโดยมีศรีเนห์รูเป็นนายกรัฐมนตรีได้ประกาศนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นและหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้า โดยผ่านสภาปัญจยัติ ราชของหมู่บ้าน ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่ประมาณ ๒๒๐,๐๐๐ หมู่บ้าน สำหรับสภาปัญจยัติ ราช ที่ตั้งขึ้นใหม่จะเชื่อมโยงกับสถาบันประชาธิปไตยที่มุ่งเพื่อการพัฒนาชุมชน

ในการเลือกตั้งครั้งที่ ๓ เมื่อต้นปี ๑๙๖๒ พรรคคองเกรสได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้นอีกครั้งหนึ่ง ทั้งในโลกสภาและสภาแห่งรัฐ

ค.ศ. ๑๙๖๒ เกิดสงครามระหว่างอินเดียกับจีน

พฤษภาคม ๑๙๖๔ นายกรัฐมนตรีเนห์รูถึงแก่อสัญญกรรม ขณะอายุได้ ๗๔ ปี หลังจากดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาเป็นเวลานานถึง ๑๗ ปี นายลาล พาหะดุระ ศาสตรี (Lal Bahadur Shastri) ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมัยนี้เริ่มมีการเดินขบวนกันบ่อยครั้ง และได้ทำสงครามกับปากีสถานเมื่อเดือนกันยายน ๑๙๖๕

มกราคม ๑๙๖๖ นายกรัฐมนตรีศาสตรีถึงแก่อสัญญกรรม นางอินทิรา คานธีได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

มีนาคม ๑๙๗๑ รัฐบาลประกาศยุบโลกสภา และจัดให้มีการเลือกตั้งกันใหม่ การเลือกตั้งครั้งนี้มีจำนวนสมาชิกของโลกสภา ๕๑๘ ที่นั่งและสภาแห่งรัฐ ๗๕๐ ที่นั่ง พรรคคองเกรสได้รับชัยชนะอีกตามเคย และนางอินทิราได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกสมัยหนึ่ง หลังจากนี้ไปอินเดียได้เข้าพัวพันกับปัญหาบังกลาเทศและทำสงครามกับปากีสถาน

ในเดือนมิถุนายน ๑๙๗๕. รัฐบาลประกาศภาวะฉุกเฉินและต่ออายุของโลกสภาซึ่งจะต้องสิ้นสุดลงในปีนี้ให้ยืดนานออกไป ๑ ปี

การเมืองสมัยนางอินทิราเป็นนายกรัฐมนตรี

ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๗๑ รัฐบาลได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในอินเดีย การเลือกตั้งครั้งนั้น นางอินทิรา คานธี ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งด้วยและได้ชัยชนะในการเลือกตั้ง ภายหลังการเลือกตั้งเสร็จสิ้นแล้วได้เกิดความวุ่นวายตามมา พวกฝ่ายค้านและหนังสือพิมพ์ กล่าวหาว่านางอินทิราทุจริตการเลือกตั้ง ผู้นำพรรคสังคมนิยมได้ฟ้องร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลสั่งให้นางอินทิราแพ้การเลือกตั้ง โดยพรรคสังคมนิยมกล่าวหาว่า นางอินทิราทำผิดกฎหมายโดยใช้เงินหาเสียงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ซึ่งกฎหมายกำหนดว่าห้ามใช้เงินหาเสียงเกินกว่า ๓๕,๐๐๐ รูปี

หรือประมาณ ๘๗,๐๐๐ บาท นอกจากนั้นยังใช้อุปกรณ์ของรัฐบาลในการหาเสียงอีกด้วย ผลปรากฏว่าศาลชั้นต้นได้ตัดสินให้นางอินทิราแพ้คดี ศาลได้สั่งห้ามจำเลยดำรงตำแหน่งในรัฐบาลใด ๆ เป็นเวลา ๖ ปี และห้ามเข้าแข่งขันรับเลือกตั้งเป็นเวลา ๖ ปี[๑๐]

นางอินทิราไม่พอใจคำตัดสินของศาลเป็นอย่างมาก จึงได้ประกาศภาวะฉุกเฉินและลงมือจับกุมผู้นำพรรคฝ่ายค้านเป็นการใหญ่เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๗๕ โดยอ้างเหตุผลว่าพวกฝ่ายค้านมีเจตนาที่จะล้มล้างสถาบันการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ที่จริงแล้วมูลเหตุสำคัญที่ทำให้นางอินทิราประกาศภาวะฉุกเฉินก็คือ

๑. ความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างรัฐบาลกับฝ่ายค้าน

๒. มุ่งหมายที่จะปราบปรามกรรมกรซึ่งก่อหวอดนัดหยุดงานกันหลายครั้งและการชุมนุมตามท้องถนนของชาวนาที่ยากจน

๓. ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำและเงินเฟ้อ

การประกาศภาวะฉุกเฉินครั้งนี้ นางอินทิราอ้างว่ากระทำเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง อย่างไรก็ตามนับเป็นครั้งแรกภายหลังจากอินเดียได้รับเอกราช ฝ่ายบริหารได้นำเอาวิธีการเผด็จการมาใช้ เช่น ประกาศเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ ห้ามชุมนุมประท้วงรัฐบาล จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน เช่น เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการก่อตั้งสมาคม เสรีภาพในทรัพย์สิน ฯลฯ ทำให้ประชาชนพากันคัดค้านอย่างรุนแรง และขยายการคัดค้านไปยังเมืองต่าง ๆ นางอินทิราส่งเจ้าหน้าที่ปราบปรามอย่างรุนแรง ถึงขั้นใช้อาวุธปืนยิงเข้าใส่กลุ่มประชาชนที่ประท้วง มีผู้บาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก และมีผู้ถูกจับกุมไปราว ๗,๐๐๐ คน

นางอินทิราให้คำมั่นแก่ประชาชนว่าจะยินยอมให้มีการเลือกตั้งในปี ค.ศ. ๑๙๗๗ และจะถือโอกาสในช่วงประกาศใช้ภาวะฉุกเฉินสร้างความสงบเรียบร้อยแก่บ้านเมือง ผลจากการประกาศใช้ภาวะฉุกเฉินทำให้รัฐบาลได้รับความสำเร็จมากพอควร ดังเช่น

๑. การเดินขบวน นัดหยุดงาน และการจลาจล ตลอดจนการสไตรค์ของกรรมกรและนักศึกษาหมดไป

๒. รัฐบาลใช้มาตรการเด็ดขาดในการปราบปรามคอรัปชั่นอย่างได้ผล ข้าราชการทุจริตถูกไล่ออกจากงาน ข้าราชการพลเรือนเริ่มไปทำงานตรงเวลา

๓. รัฐบาลเริ่มปราบปรามพวกค้าของเถื่อน ค้าเงินตราอย่างจริงจัง

๔. ใช้อำนาจเด็ดขาดในการแก้ไขกฎหมายต่าง ๆ เพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายเลือกตั้ง ซึ่งรวมไปถึงการกำหนดฐานะของนางอินทิราในการที่ไม่ต้องถูกโจมตีจากฝ่ายค้าน ความผิดที่ศาลตัดสินว่าโกงการเลือกตั้งเป็นอันว่าโมฆะไป นอกจากนั้นยังออกกฎหมายให้ตำรวจจับกุมผู้ต้องสงสัยว่ามีความผิดมาขังคุกได้ชั่วระยะหนึ่งโดยไม่ต้องส่งฟ้องศาล

หลังจากได้ประกาศใช้กฎหมายไปหลายฉบับแล้ว นางอินทิราก็อุทธรณ์คดีที่ศาลชั้นต้นตัดสินว่าตนเองผิดเนื่องจากโกงการเลือกตั้งไปยังศาลสูง ศาลสูงก็ต้องตัดสินไปตามกฎหมายที่นางอินทิราประกาศใช้คือ นางอินทิราไม่มีความผิด

นางอินทิราพยายามใช้นโยบายที่จะสร้างความยิ่งใหญ่แก่อินเดีย จึงดำเนินการที่สำคัญๆ ไปหลายอย่าง เช่น

ประกาศยกเลิกการให้การอารักขาแก่รัฐสิกขิมในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ และประกาศผนวกรัฐสิกขิมเป็นรัฐที่ ๒๒ ของอินเดีย

ปราบปรามกบฏกลุ่มต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย

นำประเทศอินเดียเข้าสู่ยุคอวกาศ โดยการส่งดาวเทียมหนัก ๓๖๐ ก.ก. ขึ้นสู่อวกาศเป็นครั้งแรก ดาวเทียมดวงนี้มีชื่อว่า "อารยภัท" (Aryabhata) ดาวเทียมดวงนี้ลอยอยู่ในอวกาศได้นาน ๖ เดือน แต่เนื่องจากอินเดียไม่มีฐานยิงจรวด จึงต้องอาศัยฐานยิงจรวดของรุสเซีย นอกจากนั้นรัฐบาลยังเริ่มโครงการสอนความรู้เรื่องดาวเทียมแก่ประชาชน โดยทางโทรทัศน์[๑๑]

นางอินทิราใช้นโยบายเข้าควบคุมหน่วยงานที่สำคัญ ๆ เพื่อให้การบริหารเป็นไปอย่างราบรื่น เช่น ควบคุมสื่อมวลชน สหภาพการค้า ห้ามวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในทางเสียหาย ก่อให้เกิดความหวาดกลัวทั่วไป

มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ เปลี่ยนแปลงหลักการเดิม รัฐธรรมนูญที่แก้ไขใหม่ให้อำนาจฝ่ายบริหารอย่างกว้างขวาง ทำให้นางอินทิรามีอำนาจมากมายจนเกือบเท่าอำนาจของประธานาธิบดีสหรัฐ และลดอำนาจของฝ่ายตุลาการลง

การบริหารประเทศของนางอินทิราภายใต้ภาวะฉุกเฉิน แม้ว่าจะได้รับผลดีทางเศรษฐกิจคือภาวะเงินเฟ้อลดลง การลงทุนจากชาวต่างประเทศมีมากขึ้น และบ้านเมืองสงบเรียบ

ร้อย แต่ประชาชนบางส่วนไม่พอใจ เพราะขาดเสรีภาพ คนหนุ่มหลายคนไม่พอใจ บางคนหันไปซ่องสุมกำลังอาวุธเพื่อใช้วิธีการเมืองแบบใต้ดิน

นางอินทิราสนับสนุนบุตรชายของตนชื่อนายสัญชัยในทางการเมืองอย่างเปิดเผย นายสัญชัยเป็นคนหนุ่มที่ไต่เต้าทางการเมืองจนก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เขาได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการบริหารของเยาวชนพรรคคองเกรส ขณะที่เขามีอายุได้เพียง ๒๙ ปีเท่านั้น นอกจากนั้นยังเป็นผู้อำนวยการโครงการวางแผนครอบครัวของรัฐบาลอีกด้วย[๒]

การพ่ายแพ้ทางการเมืองของนางอินทิรา ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๗๗ นางอินทิรามีความมั่นใจถ้าหากเลือกตั้งในระยะนี้ตนคงจะได้รับชัยชนะค่อนข้างแน่นอน เพราะบ้านเมืองสงบเรียบร้อยแล้วและประชาชนคงพอใจจึงได้ประกาศกำหนดการเลือกตั้งสมาชิกโลกสภาในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๗๗ และจะปล่อยพวกฝ่ายค้านออกจากคุก

เมื่อผู้นำฝ่ายค้านถูกปลดปล่อยออกจากคุกจึงรวมกำลังกันอย่างเข้มแข็ง ประกอบด้วยผู้นำที่แยกตัวออกจากพรรคคองเกรส ร่วมกับพรรคชนสงฆ์ พรรคภารติยะโลก ดัล พรรคสังคมนิยม ทั้งสี่พรรคผนึกกำลังกันเพื่อเตรียมสู้กับการเลือกตั้งโดยมีโมรารจิ เดซายจากพรรคคองเกรสเป็นหัวหน้า พรรคที่มาร่วมกันนี้มีชื่อใหม่ว่า พรรคชนตะ แปลว่าพรรคประชาชน

ภายในรัฐบาลเกิดแตกแยกกันอย่างหนัก รัฐมนตรีหลายคนลาออกจากคณะรัฐบาลและลาออกจากพรรคคองเกรส บางคนก็ไปร่วมมือกับพรรคชนตะ ประชาชนไม่พอใจรัฐบาลหลายเรื่องรวมทั้งโครงการคุมกำเนิดซึ่งประชาชนเห็นว่าเป็นการใช้ความรุนแรงมากเกินไป

การเลือกตั้งเมื่อเดือนมีนาคม ปรากฏผลออกมาว่า ฝ่ายรัฐบาลพ่ายแพ้แก่ฝ่ายค้านอย่างยับเยิน แม้กระทั่งนางอินทิราและนายสัญชัยก็พ่ายแพ้การเลือกตั้งด้วย นางอินทิราแพ้การเลือกตั้งในรัฐถิ่นบ้านเกิดของตนเองคือรัฐอุตรประเทศ นับเป็นครั้งแรกที่พรรคคองเกรสไม่สามารถได้รับเสียงข้างมากในการเลือกตั้ง ส่วนพรรคที่ได้รับเสียงข้างมากคือพรรคชนตะได้ที่นั่ง ๒๙๘ ที่นั่ง จากจำนวนทั้งหมด ๕๔๒ ที่นั่ง

นายเดซายขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาได้ประกาศนโยบายที่จะให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างเต็มที่ โดยการฟื้นฟูเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ ความเป็นอิสระของศาล การกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง สนับสนุนอุตสาหกรรมในครัวเรือนและอุตสาหกรรมขนาดเล็ก เน้นเรื่องการเกษตรและใช้มาตรการในการลดราคาสินค้าลง

ระหว่างเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๗๕ ถึงเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๗๗ ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลนางอินทิราประกาศภาวะฉุกเฉิน มีผู้ถูกจับกุมเพราะมีความผิดทางการเมืองประมาณ ๓๔,๖๓๐ คน รัฐบาลนายเดซายรีบปล่อยผู้ต้องหาเหล่านี้เกือบหมด

รัฐบาลนายเดซาย ในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๗๗ รัฐบาลได้ประกาศจับนางอินทิราด้วยข้อหาคอรับชั่นสมัยเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ก็ถูกปล่อยตัวอย่างรวดเร็วเนื่องจากไม่มีหลักฐานเพียงพอ นอกจากนั้นยังจับกุมอดีตนักการเมืองฝ่ายรัฐบาลสมัยนางอินทิราไปหลายคนด้วยข้อหาต่าง ๆ กัน

การที่นางอินทิราถูกจับกุมในข้อหาคอรัปชั่น และถูกปล่อยอย่างรวดเร็วนั้นกลับเป็นผลดีแก่นางอินทิรา เพราะกลายเป็นจุดเด่นให้คนเห็นใจและประชาชนมองเห็นว่ารัฐบาลกลั่นแกล้งนางอินทิรา ขณะเดียวกันก็เกิดความแตกแยกกันระหว่างผู้นำพรรค ส่วนพรรคคองเกรสนั้นกำลังฟื้นฟูความนิยมของประชาชนอย่างรวดเร็ว ภายใต้การนำของนางอินทิรา ซึ่งประกาศว่าจะต่อสู้ทางการเมืองต่อไปอีก และจะพยายามปรากฏตัวให้ประชาชนได้เห็นอยู่เสมอ ทำให้ชื่อเสียงของนางอินทิรากระเตื้องขึ้น[๑๓]

รัฐบาลนายเดซาย แทนที่จะมุ่งแก้ปัญหาของประชาชนกลับไปมุ่งโจมตีนางอินทิราเพื่อที่จะให้ประชาชนเกลียดชัง และใช้มาตรการทางการเมืองซึ่งประชาชนเห็นว่าเป็นการกลั่นแกล้งลงโทษนางอินทิรา ดังเช่นในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๙ โลกสภาซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นฝ่ายรัฐบาลได้ลงมติขับนางอินทิราออกจากที่นั่งในรัฐสภา ซึ่งนางเพิ่งได้รับเลือกตั้งเข้ามาใหม่ ๆ นอกจากนั้นยังลงมติจำคุกในความผิดข้อหาละเมิดเอกสิทธิ์ของรัฐอีกด้วย จึงทำให้ประชาชนเห็นใจนางอินทิราเพิ่มมากขึ้น

ขณะเดียวกันเกิดความแตกแยกในพรรคชนตะมากขึ้นทุกที นายเดซายเป็นคนมีอายุมากเกินไปที่จะคุมสถานการณ์ได้ ปัญหาใหญ่ ๆ ของประเทศที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขได้เช่น ปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาการก่อการจลาจลและปะทะกันระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิมบ่อยๆ ปัญหาชนกลุ่มน้อยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ลุกฮือขึ้นเพื่อตั้งตัวเป็นอิสระ ปัญหาคอรัปชั่น ฯลฯ

ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๗๙ สมาชิกพรรคชนตะจำนวน ๖๐ กว่าคน ได้ลาออกจากพรรคและไปร่วมกับพรรคฝ่ายค้าน เพื่อคัดค้านรัฐบาล เมื่อไม่สามารถบริหารประเทศ

ต่อไปได้ นายเดซายจึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อเปิดทางให้นายจรัณ สิงห์ ขึ้นดำรงตำแหน่งแทน แต่นายจรัณ สิงห์ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ดังกล่าวได้ จึงประกาศยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งขึ้นใหม่ เมื่อต้นเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๘๐[๑๔] ผลของการเลือกตั้งครั้งนี้ปรากฏว่าพรรคคองเกรส ซึ่งมีนางอินทิราเป็นหัวหน้าได้รับเลือกตั้งเข้ามาอย่างท่วมท้น ผิดกับพรรครัฐบาลคือพรรคชนตะประสบความพ่ายแพ้อย่างยับเยิน ทำให้นางอินทิรากลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง การที่นางอินทิราได้รับชัยชนะในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของนางอินทิราในการอาชนะจิตใจประชาชนจนได้รับผลสำเร็จ และแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของพรรคชนตะที่บริหารประเทศมิได้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

รัฐบาลนางอินทิราปัจจุบัน การเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนางอินทิราคานธีในปี ๑๙๘๐ นี้ เป็นไปอย่างไม่ราบรื่นนักและฐานะของนางอินทิราก็มิได้มั่นคงเหมือนก่อน พรรคคองเกรสเองก็เสื่อมความนิยมจากประชาชนไปเป็นอันมาก ดังจะเห็นได้จากการเลือกตั้งเมื่อเดือนพฤษภาคม ๑๙๘๒ ซึ่งเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาแห่งรัฐ ๔ รัฐ และเลือกสมาชิกโลกสภาอีก ๗ คน พรรคคองเกรสได้ส่งตัวแทนเข้าสมัครรับเลือกตั้ง ผลก็คือสมาชิกพรรคคองเกรสมิได้รับเลือกจากประชาชนเพิ่มขึ้นอย่างใด ซ้ำร้ายยังสูญเสียที่นั่งให้แก่พรรคฝ่ายค้านด้วย การเลือกตั้งครั้งนี้อาจจะส่อให้เห็นว่าการเลือกตั้งทั่วประเทศ ซึ่งจะจัดให้มีขึ้นในปี ๑๙๘๕ พรรคคองเกรสอาจจะอยู่ในฐานะตกต่ำอีกครั้งหนึ่ง[๑๕]

พรรคฝ่ายค้านได้เตรียมการร่วมมือกันเพื่อจะเอาชนะพรรคคองเกรสให้จงได้ในการเลือกตั้งทั่วไปในปี ๑๙๘๕ พรรคฝ่ายค้านเหล่านี้ได้แก่พรรคชนตะ พรรคโลกดัล (Lok Dal) ซึ่งมีนายจรัณ สิงห์ อดีตนายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำ สมาชิกพรรคคองเกรสบางส่วนที่แตกออกไปรวมกันตั้งพรรคใหม่รวมทั้งกำลังส่วนหนึ่งซึ่งนิยมนางมณีกาลูกสะใภ้ของนางอินทิรา (ภรรยานายสัญชัยบุตรชายนางอินทิราถึงแก่กรรมไปแล้ว) และพรรคสังคมประชาธิปไตย การผนึกกำลังของฝ่ายค้านดังกล่าว ย่อมทำให้พรรคคองเกรสต้องประสบกับคู่แข่งที่น่าเกรงขามมิใช่น้อย[๑๖]

นางอินทิราทราบดีว่าพรรคคองเกรส ซึ่งนางเป็นผู้นำอยู่ในฐานะที่ตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ สาเหตุประการหนึ่งเป็นเพราะความแตกแยกในพรรคคองเกรส เป็นเหตุทำให้บุคคลสำคัญในพรรคส่วนหนึ่งแยกตัวออกไปตั้งพรรคใหม่ นอกจากนั้นยังเกิดปัญหาทะเลาะวิวาทด้วยเรื่องในครอบ

ครั้วระหว่างนางอินทิรากับนางมณีกาลูกสะใภ้ ถึงขั้นที่นางอินทิราขับไล่ลูกสะใภ้ออกจากบ้าน นางมณีกาก็ไม่ยอมแพ้ประกาศเป็นฝ่ายค้าน โจมตีนางอินทิราเสียอีก

นางอินทิรารู้สึกผิดหวังอย่างมากในความพยายามบ่มบุตรชายของตน คือนายสัญชัยให้ดำรงตำแหน่งใหญ่โตในพรรค เพื่อเตรียมการไว้ในวันข้างหน้าที่นายสัญชัยจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทนจากตน มรณกรรมของนายสัญชัย (สาเหตุจากเครื่องบินตก) ทำให้แผนการที่วางไว้หยุดชะงัก จึงต้องหาทายาทคนใหม่ขึ้นมาแทน นางอินทิราจึงสนับสนุนให้ราชีพ คานธี พี่ชายของนายสัญชัยมีบทบาทสำคัญในพรรค และก้าวขึ้นดำรงตำแหน่งสำคัญคือเลขาธิการพรรคคองเกรสซึ่งเป็นหนึ่งในจำนวนทั้งหมดสี่คน เป็นที่คาดกันว่าในอนาคตข้างหน้า นางอินทิราอาจจะหนุนให้นายราชีพขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทนตน และตัวนางเองก็จะก้าวขึ้นเป็นประธานาธิบดี เพราะนางได้ปูทางบางอย่างเตรียมไว้แล้ว

แม้ว่าพรรคคองเกรสในปัจจุบันจะมีฐานะตกต่ำไปกว่าเดิมเป็นอันมาก ถ้าหากเทียบกับสมัยนายเนห์รูเป็นผู้นำ แต่พรรคคองเกรสก็ยังเป็นพรรคเดียวที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความนิยมเลื่อมใสอยู่ และพรรคคองเกรสยังสามารถควบคุมการปกครองอินเดียทั้งประเทศได้

ปัญหาที่กระทบกระเทือนรัฐบาลปัจจุบัน รัฐบาลนางอินทิราประสบกับปัญหาความวุ่นวายต่าง ๆ หลายเรื่อง และยังไม่สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้จนกระทั่งปัจจุบัน (๑๙๘๔) ปัญหาที่สำคัญ ๆ ได้แก่

ก. ปัญหาเรื่องการแบ่งชนชั้น ตามกฎหมายอินเดียถือว่าประชาชนทุกคนเสมอภาคกัน แต่ในทางปฏิบัติพวกหริชนหรือจัณฑาลถูกดูหมิ่นเหยียดหยามจากวรรณะอื่น พวกจัณฑาลมีฐานะยากจนและด้อยการศึกษา จึงเกิดคับแค้นใจ บางส่วนได้เปลี่ยนศาสนาไปถืออิสลามซึ่งไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ โดยมีอาหรับบางประเทศให้การสนับสนุนทางด้านการเงิน[๑๗] พวกฮินดูไม่พอใจที่พวกจัณฑาลเปลี่ยนศาสนา จึงพากันต่อต้านยกพวกเข้าปะทะกับพวกจัณฑาลที่ถืออิสลามอยู่บ่อย ๆ โดยเฉพาะทางแถบรัฐทมิฬนาดู ปัจจุบันรัฐบาลอินเดียพยายามแก้ไขปัญหาโดยจัดสวัสดิการให้แก่พวกจัณฑาลมากขึ้น[๑๘]

ข. ปัญหาการต่อต้านต่างชาติที่อพยพเข้ามาอยู่ในอินเดีย ชาวต่างชาติที่อพยพเข้ามาอยู่ในอินเดีย ส่วนใหญ่เป็นชาวบังกลาเทศและเนปาล พวกชาวบังกลาเทศนับล้าน

คนอพยพเข้ามาอยู่ในมณฑลอัสสัม เมื่อครั้งที่เกิดสงครามระหว่างอินเดียกับปากีสถานด้วยเรื่องปัญหาบังกลาเทศ พวกอพยพเหล่านี้ได้แย่งอาชีพที่กินทำมาหากินของชาวฮินดูในอัสสัม ตลอดจนการมีตำแหน่งในทางราชการอีกด้วย จึงทำให้ชาวฮินดูไม่พอใจเรื่อยมา และเหตุการณ์ที่นำไปสู่ความรุนแรงก็คือ การที่รัฐบาลยินยอมให้ชาวบังกลาเทศอพยพเหล่านี้มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง (เนื่องจากพวกนี้นิยมพรรคคองเกรส) ชาวฮินดูจึงยกพวกบุกฆ่าฟันเผาบ้านเรือนชาวบังกลาเทศพินาศย่อยยับโดยเริ่มตั้งแต่ปี ๑๙๗๙ จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่ยุติ รัฐบาลยังแก้ปัญหาไม่ตก มีผู้เสียชีวิตไปแล้วประมาณ ๕ พันคน และรัฐบาลต้องอพยพชาวบังกลาเทศไปอยู่ในค่ายลี้ภัยถึง ๓ แสนคน[๑๙]

ค. ปัญหาพิพาทระหว่างชาวสิกข์กับชาวฮินดู ปัญหานี้เกิดขึ้นในแคว้นปัญจาบซึ่งประชาชนประมาณ ๖๐% นับถือสิกข์ พวกสิกข์ไม่พอใจที่พวกตนไม่ได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกับชาวฮินดู จึงเรียกร้องต่อรัฐบาลอินเดียเพื่อขอแยกดินแดนไปปกครองตนเองแบบชาวเบงเกลที่ต่อสู้เพื่อตั้งประเทศบังกลาเทศ โดยเรียกประเทศของตนว่า "คาลิสถาน" รัฐบาลอินเดียไม่ยอม ชาวสิกข์จึงต่อต้านโดยการก่อการจลาจล เดินขบวน วางระเบิด วินาศกรรมทางรถไฟ เผาร้านค้า ปล้นธนาคาร โจมตีเจ้าหน้าที่ การต่อสู้อย่างรุนแรงได้เริ่มมาตั้งแต่ปี ๑๙๘๑ รัฐบาลได้ส่งทหารเข้าระงับเหตุร้ายและมีอำนาจที่จะยิงผู้ต่อต้านได้ทันที ปัจจุบัน

ชาวสิกข์กำลังปะทะกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลอินเดียเพื่อเรียกร้องขอปกครองตนเอง

รัฐบาลอินเดียได้แก้ไขปัญหาโดยการประนีประนอมกับข้อเสนอของชาวสิกข์บางข้อ แต่ก็มีผลทำให้ชาวฮินดูในรัฐปัญจาบประท้วงต่อรัฐบาล

ง. ปัญหาแรงงาน ตั้งแต่ปี ๑๙๘๒ เป็นต้นไป ค่าครองชีพที่สูงขึ้นทำให้คนงานเดือดร้อนได้ค่าแรงไม่พอเลี้ยงชีพ จึงเรียกร้องค่าแรงงานสูงขึ้น รัฐบาลไม่ยอม สหภาพแรงงานต่าง ๆ จึงรวมกันต่อต้านรัฐบาล โดยเริ่มนัดหยุดงานตั้งแต่ปี ๑๙๘๒ ทำให้เกิดผลเสียหายต่อเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจ

สภาพภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อเศรษฐกิจ สภาพภูมิศาสตร์ของประเทศอินเดียมีความแตกต่างกันอย่างมากมาย กล่าวคือทางภาคเหนือมีภูเขาสูง ๆ ยอดเขาปกคลุมไปด้วยหิมะ เทือกเขาที่สูง ๆ เหล่านี้ได้แก่เทือกเขาหิมาลัย ซึ่งเป็นเทือกเขาที่สูงสุดในโลก โดยเฉพาะยอดเขาเอเวอเรสมีความสูงถึง ๒,๙๐๒๘ ฟุต ยอดเขานี้อยู่ในประเทศเนปาลใกล้ชายแดนทิเบต บริเวณเหนือสุดเหล่านี้เป็นแดนส่วนใหญ่เป็นป่าเขา มีอากาศหนาวเย็นตลอดปี

ส่วนที่สองได้แก่บริเวณที่อยู่ถัดจากเหนือสุดลงมาเป็นที่ราบอันกว้างขวางของภาคเหนืออินเดีย บริเวณแถบนี้มีอาณาเขตตั้งแต่อ่าวเบงกอลทางตะวันออกไปจนถึงทะเลอาหรับตะวันตก ส่วนนี้ของอินเดียในบางครั้งเราเรียกว่าฮินดูสถาน (Hindustan) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมอินเดียและเป็นสถานที่ตั้งของเมืองใหญ่ ๆ ภาษาที่ประชาชนทางแถบนี้ใช้พูดกันมากก็คือภาษาฮินดี ซึ่งเป็นภาษาที่สำคัญที่สุดของอินเดีย ภาษาที่สำคัญรองลงไปคือภาษาฮินดูสตานี

แม่น้ำที่สำคัญซึ่งไหลผ่านภาคเหนือของอินเดีย ได้แก่ทางตะวันออกคือแม่น้ำคงคาและพรหมบุตรซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากภูเขาหิมาลัย แม่น้ำสำคัญทั้งสองมีความยาวหลายร้อยไมล์ไหลผ่านอินเดียไปสู่ปากีสถาน และไหลมาบรรจบร่วมกันประมาณไม่ถึง ๑๐๐ ไมล์จากอ่าวเบงกอล ทางด้านตะวันตกมีแม่น้ำสินธุซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากภูเขาในทิเบต ไหลข้ามพื้นที่ส่วนใหญ่ของอินเดียไปสู่ปากีสถานตะวันตกและไหลลงสู่ทะเลอันดามัน

ส่วนที่สามได้แก่บริเวณภาคใต้ไปจนถึงที่ราบภาคเหนือของอินเดีย ขยายไปจนถึงเทือกเขาวินธัย (Vindhya) ซึ่งลาดลงไปทางใต้ไปสู่ที่ราบสูงเดคข่าน ส่วนที่สามของอินเดียนี้มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีลักษณะเป็นที่ราบ แต่อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล ที่ราบสูงเดคข่านมีความสูงเฉลี่ยระหว่าง ๒๐๐๐–๓๐๐๐ ฟุตเหนือระดับน้ำทะเล ภูเขาสองลูกทอดเป็นแนว

ยาวแยกที่ราบสูงเดคข่านออกจากมหาสมุทร บริเวณเหล่านี้เรียกว่า "ฆาฏ" (Ghats) ซึ่งมีความหมายว่าเป็นบริเวณที่สูง ฆาฏตะวันตกอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดียระหว่างเดคข่านและทะเลอาหรับ ฆาฏตะวันออกไม่ค่อยมีภูเขาสูงนักทอดอยู่ระหว่างเดคข่านกับอ่าวเบงกอล

ส่วนที่สี่เป็นบริเวณอยู่ระหว่างฆาฏกับทะเล มีที่ราบชายฝั่งทางภาคใต้ของอินเดีย ได้แก่ที่ราบริมฝั่งทะเลอาหรับและอ่าวเบงกอล แผ่เป็นแนวกว้างไปสู่ภาคใต้ เราเรียกดินแดนเหล่านี้ว่าดินแดนทมิฬ (Tamil Land) และชาวอินเดียที่อาศัยในบริเวณนี้เรียกว่า พวกทมิฬ ที่ราบของทมิฬแลนด์ได้ขยายไปถึงปลายสุดสามเหลี่ยมของประเทศอินเดีย และต่อเนื่องไปจนถึงแหลมโคโมริน (Comorin) แผ่นดินที่อยู่ใต้สุดของประเทศอินเดียคือเกาะขนาดใหญ่ เรียกว่าเกาะลังกาหรือประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ห่างจากประเทศอินเดียราว ๗๐ ไมล์ ชายฝั่งตะวันตกของอินเดียเรียกว่าชายฝั่งมาละบาร์ และชายฝั่งด้านตะวันออกเรียกว่าชายฝั่งโคโรมันเดล[๒๐]

ดินฟ้าอากาศ ดินฟ้าอากาศของอินเดียทั้งสี่ภาคดังกล่าวมีความแตกต่างกันอย่างใหญ่หลวง แถบภูเขาทางภาคเหนือมีภูมิประเทศประกอบด้วยภูเขามากมาย อากาศหนาวจัดในฤดูหนาว แต่ในฤดูร้อนค่อยยังอุ่นขึ้น ที่ราบภาคเหนือของอินเดียมีอากาศร้อน ฤดูร้อนมักจะมีฝนตก ฤดูหนาวอากาศอบอุ่นแต่บางทีก็หนาวจัด ที่ราบสูงเดคข่านเป็นพื้นที่แห้งแล้ง ยกเว้นในช่วงฤดูมรสุมซึ่งอยู่ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน อันเป็นระยะของฤดูฝน โดยเฉพาะตามที่ราบชายฝั่งฝนจะตกชุกมาก แต่เมื่อห่างชายฝั่งเข้าไปในแผ่นดิน ฝนจะตกน้อยลงตามลำดับ

พื้นที่ของอินเดียเป็นบริเวณกว้างขวางโดยเฉพาะทางภาคตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือ ฝนตกน้อยปีละไม่เกิน ๘ นิ้ว แสดงให้เห็นว่าเป็นปริเวณที่แห้งแล้งขนาดหนัก ในทางตรงกันข้ามบริเวณชายฝั่งด้านตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดียและในมณฑลอัสสัมทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นบริเวณที่ฝนตกหนักเฉลี่ยปีละ ๔๐๐ นิ้ว ซึ่งเป็นปริมาณฝนตกชุกที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

ประมาณว่าเนื้อที่ที่เป็นป่าของอินเดียมีอยู่ราวหนึ่งในสี่ของทั้งหมด ในบริเวณแถบภูเขามีการขยายการปลูกป่าออกไป และยังมีเนื้อที่ที่เป็นป่าอีกจำนวนมากในบริเวณภาคตะวันตกและตะวันออกของฆาฏ และในบริเวณชายฝั่งทางตะวันออกเฉียงใต้และตะวันตกเฉียงใต้

ประชากร ประชากรของอินเดียมีหลายเชื้อชาติผสมกัน ทางภาคใต้ของอินเดียประชากรเป็นพวกผิวดำซึ่งเรียกกันว่าพวกดราวิเดียน ทางตะวันออกไกลสุดและบริเวณชายแดนด้าน

เหนือเป็นประชาชนเชื้อสายมองโกลอยด์ ซึ่งเป็นเชื้อสายเดียวกับจีน ประชาชนหลายล้านคนซึ่งอาศัยในป่าทางใต้และทางตะวันตกเป็นชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ชาวเขาบางเผ่าเป็นพวกผสมระหว่างเชื้อสายนิโกรกับมาเลย์หรือพวกเชื้อสายมาเลย์กับมองโกเลียน บริเวณส่วนใหญ่ของที่ราบภาคเหนืออินเดีย ประชาชนส่วนใหญ่เป็นพวกอารยันหรือพวกเดียวกับชนชาติผิวขาวในยุโรป ในบริเวณหุบเขาภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ประชาชนส่วนใหญ่จะมีผิวเป็นสีบลอนด์หรือค่อนข้างขาว กล่าวโดยทั่วไป คนอินเดียมีผิวคล้ำกว่าคนยุโรป แต่ก็ถือกันว่าชาวอินเดียเป็นประชากรที่มีเชื้อชาติสาขาคอเคเซียน[๒๑]

√ **การเกษตร** ประมาณ ๗๕% ของประชากรอินเดียประกอบอาชีพเกษตร หรือเกี่ยวข้องกับการเกษตร ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยมีข้าวเจ้าเป็นอาหารหลักสำหรับชาวอินเดียทางภาคใต้และภาคตะวันออก ส่วนข้าวสาลีมีความสำคัญต่อประชาชนทางภาคเหนืออินเดียเป็นประเทศที่ผลิตข้าวได้มากเป็นอันดับสองของโลก และผลิตยาสูบได้มากเป็นอันดับสามของโลก

อาชีพเกษตรทำรายได้ให้แก่อินเดียประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของรายได้ทั้งหมด จากการสำรวจสำมะโนประชากรเมื่อปี ๑๙๗๑ พบว่าประชาชนประกอบอาชีพเกษตรประมาณ ๑๒๕.๗ ล้านคน การผลิตทางด้านเกษตร นอกจากจะผลิตเพื่อเป็นวัตถุดิบสำหรับป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เช่น ฝ้าย ปอ อ้อย แต่ยังผลิตเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศอีกด้วย

พื้นที่ที่ใช้เพื่อการเกษตรมีทั้งสิ้นประมาณ ๓๐๕.๖ ล้านเฮกตาร์หรือประมาณ ๙๓.๓% ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งมีอยู่ประมาณ ๓๒๘ ล้านเฮกตาร์

พื้นที่ที่ได้รับการชลประทานเพื่อการเพาะปลูกมีอยู่ประมาณ ๒๒.๒% พืชที่สำคัญได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ฝ้าย อ้อย ข้าวสาลี ข้าวบาเลย์ ถั่วเขียว ถั่วลิสง พืชที่ให้น้ำมัน มัสตาด,

ฝ้ายเป็นผลผลิตสำคัญ ส่วนใหญ่นำไปใช้ในการผลิตผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญสำหรับป้อนโรงงงานอุตสาหกรรมของอินเดียมากที่สุด เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ อินเดียเป็นประเทศที่มีอุตสาหกรรมทอผ้ามากที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง

<u>ผลผลิต</u> ระหว่างปี ๑๙๗๐—๑๙๗๑ ผลผลิตทางด้านเกษตรได้รับผลดี แต่ช่วงปี ๑๙๗๑—๑๙๗๒ ผลผลิตลดลงเนื่องจากมีปัญหาทางด้านดินฟ้าอากาศ ระหว่างปี ๑๙๗๒—๑๙๗๓ ผลผลิตตกต่ำอย่างหนัก เนื่องมาจากภาวะแห้งแล้งครอบคลุมส่วนใหญ่ของประเทศ การขาดแคลน

ปุ๋ย ขาดแคลนท่อส่งน้ำและคลองระบายน้ำ ผลผลิตข้าวที่เคยผลิตได้ปีละ ๑๐๘ ล้านตันในช่วงปี ๑๙๗๐–๑๙๗๑ ต้องลดลงเหลือเพียง ๑๐๕ ล้านตันในช่วงปี ๑๙๗๑–๑๙๗๒ และตกต่ำลงมาเหลือเพียง ๙๗ ล้านตันระหว่างปี ๑๙๗๒–๑๙๗๓ และตั้งแต่ปี ๑๙๗๔ เป็นต้นไปการผลิตข้าวได้เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ในช่วงระยะนี้การผลิตข้าวยังไม่พอเพียงกับความต้องการบริโภคภายในประเทศ ยังต้องสั่งซื้อข้าวจากต่างประเทศปีละประมาณ ๕ ล้านตัน

การกำหนดราคาผลผลิต หลายปีมาแล้วที่รัฐบาลกลางมีนโยบายกำหนดราคาขั้นต่ำของผลิตผลเกษตรที่จำเป็น ราคาขั้นต่ำนั้นรัฐเป็นผู้กำหนดในระยะยาว เพื่อเป็นการประกันราคาผลิตผลของชาวไร่ชาวนาที่จะขายให้แก่รัฐบาลในอัตราขั้นต่ำ รัฐบาลจะประกาศราคาประกันก่อนที่จะถึงฤดูไถหว่าน แต่บางปีรัฐบาลอาจจะไม่ประกาศราคาประกัน เนื่องจากชาวนาสามารถขายข้าวได้ราคาดีกว่าราคาของรัฐบาล การที่รัฐบาลประกาศรับซื้อผลิตผลจากชาวไร่ชาวนาในราคาประกัน ก็เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรมิให้ได้รับความเดือดร้อนจากการถูกกดราคาของพ่อค้าคนกลาง ผลิตผลที่รัฐบาลประกันราคาได้แก่ข้าวเจ้า ข้าวสาลี ข้าวโพด อ้อย พืชที่ให้น้ำมัน ฝ้าย ปอ[๒๒]

การชลประทาน อินเดียเป็นประเทศที่มุ่งพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม การเกษตรจำเป็นต้องอาศัยน้ำ อินเดียมีแม่น้ำหลายสาย ทางภาคเหนือได้แก่ คงคา ยมุนา พรหมบุตร กันดัค (Gandak) สัตเลจ (Sutlej) ทางภาคกลางได้แก่นอร์มาด (Narmada) ทัพติ (Tapti) ทางภาคใต้ได้แก่แม่น้ำมหานที โคธาวารี โควารี กฤษณะ นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำเล็ก ๆ อีกหลายสาย

ก่อนที่อินเดียจะได้รับเอกราช ชาวไร่ชาวนาอินเดียส่วนใหญ่ประมาณ ๘๐ % ต้องพึ่งน้ำธรรมชาติ ระบบการชลประทานมีน้อยมาก ในฤดูฝนน้ำในแม่น้ำไหลหลากขึ้นสูงเข้าท่วมหมู่บ้าน พืชผล ทำลายทรัพย์สินของชาวบ้าน สร้างความหายนะให้แก่ประเทศอย่างมากมาย

ปัจจุบันนี้รัฐบาลมีโครงการพัฒนาแม่น้ำแห่งชาติ โครงการดังกล่าวมีรูปแบบอยู่สามประเภท ได้แก่โครงการชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก โครงการขนาดใหญ่มีอยู่ทั่วอินเดีย เป็นโครงการเอนกประสงค์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้สำหรับชลประทาน ควบคุมน้ำท่วม ติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ฯลฯ

ในช่วงระหว่างปี ๑๙๕๑–๑๙๕๒ และ ๑๙๗๓–๑๙๗๔ รัฐบาลอินเดียได้ลงทุนโครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลางใช้เงินทั้งสิ้นประมาณ ๒๙,๔๘๐ ล้านรูปี และใน

ช่วงระยะเดียวกันได้ใช้เงินลงทุนเพื่อควบคุมน้ำท่วมและการส่งน้ำประมาณ ๓,๔๗๐ ล้านรูปี และตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๕ (ค.ศ. ๑๙๗๔–๑๙๗๙) รัฐบาลใช้งบประมาณเพื่อลงทุนในโครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลางประมาณ ๒๔๐,๐๑๐ ล้านรูปี และใช้เงินเพื่อควบคุมน้ำท่วมประมาณ ๒๘๑๐ ล้านรูปี

การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่แต่ละเขื่อนใช้เงินและแรงงานคนจำนวนมาก เช่นเขื่อนภากระ (Bhakra Dam) เป็นเขื่อนที่สูงที่สุดแห่งหนึ่งของโลก สูงประมาณ ๒๒๕.๕ เมตร และใช้คลองเพื่อการส่งน้ำจากเขื่อนนี้มีความยาวประมาณ ๕,๐๐๐ ก.ม. เขื่อนหิราคุด (Hirakud) ในแคว้นโอริสสา มีความยาวประมาณ ๒๕ ก.ม. นับว่าเป็นเขื่อนที่ยาวแห่งหนึ่งของโลก[๒๓]

ปัญหาเรื่องน้ำท่วม อินเดียมักมีปัญหาเรื่องน้ำท่วมใหญ่ ๆ โดยเฉพาะแม่น้ำใหญ่ ๆ หลายสายมักจะเกิดน้ำท่วมใหญ่เนื่องจากฝนตกหนักในฤดูฝน รัฐที่ได้รับความเดือดร้อนบ่อย ๆ ได้แก่รัฐอัสสัม พิหาร อุตรประเทศ เบงกอลตะวันตก ปัญจาบ รัฐบาลแก้ปัญหาโดยวางโครงการควบคุมน้ำท่วมแห่งชาติ (National Flood Control Programme) โครงการนี้ประกอบด้วยโครงการก่อสร้างเขื่อน การป้องกันน้ำท่วม โครงการป้องกันการพังทลายของดิน การขุดคลองระบายน้ำ โครงการดังกล่าวได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี ๑๙๕๔ จนกระทั่งถึงปี ๑๙๗๔ โครงการนี้ได้รับความสำเร็จคือ สร้างเขื่อนกั้นน้ำมีความยาว ๗,๕๐๐ ก.ม. ขุดคลองระบายน้ำยาว ๑๑,๕๐๖ ก.ม. ป้องกันเมืองมิให้ถูกน้ำท่วมได้ ๒๐๕ เมือง และ ๔,๖๐๐ หมู่บ้าน โครงการนี้สิ้นเงินไป ๓,๕๐๐ ล้านรูปี ทำให้เกิดประโยชน์แก่ที่ดินถึง ๗.๑ ล้านเฮกตา[๒๔]

ปัญหาที่ดิน ปัญหาการเพิ่มของประชากรก่อให้เกิดผลกระทบในเรื่องที่ดินทำมาหากินของประชาชน เมื่อความต้องการในการถือครองที่ดินเพิ่มขึ้น ทำให้ที่ดินต้องถูกแบ่งย่อยให้มีขนาดเล็กลงไปอีก ก่อให้เกิดความด้อยคุณค่าทางเศรษฐกิจ ประมาณว่าทั่วประเทศถัวเฉลี่ยแล้วครึ่งหนึ่งของผู้ถือครองที่ดินมีที่ดินไม่ถึง ๕ เอเคอร์ และสามในสี่ของจำนวนที่เหลือมีไม่ถึง ๑๕ เอเคอร์ และจากการสำรวจในเนื้อที่ดินอันเล็กน้อยของชาวไร่ชาวนานั้นไม่ค่อยได้ใช้ทำให้เกิดประโยชน์เท่าใดนัก เนื่องจากเป็นที่ดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ โดยปรกติชาวฮินดูมักจะแบ่งที่ดินให้แก่ทายาทในขนาดเท่า ๆ กัน ซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ กับชาวมุสลิม

ปัญหาที่ดินที่นับว่าร้ายแรงก็คือ การที่ที่ดินถูกแบ่งเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยและที่ดินแปลงเล็ก ๆ เหล่านี้ปลูกพืชแตกต่างกันไปหรือไม่ก็ทิ้งไว้เฉย ๆ ฉะนั้นจึงไม่สามารถที่จะพัฒนา

ที่ดินในการปลูกพืชให้ทันสมัยและไม่สามารถที่จะใช้เครื่องมือการเพาะปลูกที่ทันสมัยได้ นอกจากนั้นในขณะที่ชาวไร่ชาวนาทั่วไปไม่มีที่ดินทำมาหากิน แต่พวกเจ้าที่ดินและคนร่ำรวยมีที่ดินขนาดกว้างใหญ่ไพศาล นับว่าเป็นปัญหาที่ทำให้รัฐบาลไม่สามารถพัฒนาที่ดินให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศโดยส่วนรวมได้ รัฐบาลจึงใช้มาตรการการปฏิรูปที่ดินโดยเร่งด่วน

การปฏิรูปที่ดิน รัฐธรรมนูญอินเดียระบุว่า ผู้ที่เป็นเจ้าของหรือควบคุมทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน จะต้องแบ่งสันปันส่วนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและเพื่อป้องกันมิให้คนร่ำรวยแสวงหาความได้เปรียบเพื่อสร้างความร่ำรวยยิ่งขึ้น รวมทั้งป้องกันมิให้ปัจจัยการผลิตตกอยู่ในกำมือของคนส่วนน้อย

แผนปฏิรูปที่ดินของรัฐบาลได้กำหนดนโยบายและการปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. ขจัดอุปสรรคต่อการเพิ่มผลผลิตทางเกษตร สนับสนุนโครงการสร้างงานเกษตรให้เกิดความรวดเร็ว มีสมรรถภาพในการผลิตเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ

๒. สร้างความเสมอภาคในสังคม โดยใช้มาตรการต่าง ๆ คือ

ก. ยกเลิกนายหน้าการเช่าที่ดิน

ข. ปฏิรูปการถือครองที่ดิน วางระเบียบการเช่าที่ดินให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้เช่า รวมทั้งการสนับสนุนให้ผู้เช่าได้เป็นเจ้าของที่ดิน

ค. กำหนดการถือครองที่ดินเนื้อที่ได้สูงสุดมากเท่าใด

ง. ให้ผู้ถือครองที่ดินร่วมมือกันในการพัฒนาที่ดิน

จ. จัดองค์กรเกี่ยวกับที่ดินเสียใหม่

๓. ออกกฎหมายเกี่ยวกับลักษณะของกรปฏิรูปที่ดินซึ่งดำเนินการโดยรัฐต่าง ๆ เพื่อให้รัฐต่างๆ รับนโยบายของรัฐบาลกลางนำไปปฏิบัติ

๔. ใช้เทคนิคใหม่ ๆ ในการพัฒนาการเกษตร

ผลจากการปฏิรูปที่ดิน รัฐบาลอินเดียประสบความสำเร็จด้วยดี[๒๕]

อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมของอินเดียภายหลังได้รับเอกราช เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว กล่าวคือในช่วงระหว่างปี ๑๙๕๑–๑๙๗๔ อุตสาหกรรมของอินเดียขยายเพิ่มขึ้นถึง ๒๗๔% อุตสาหกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะหลัง ๆ มักเป็นอุตสาหกรรมประเภทที่ยุ่งยากซับ

ซ้อน ใช้เทคนิคการผลิตและการลงทุนสูง เช่น การขุดน้ำมัน อุตสาหกรรมอลูมิเนียม โลหะ เครื่องจักรเป็นต้น

ในปี ๑๙๕๑ อินเดียมีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่เพียง ๑๕ ประเภท และรัฐบาลลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมไปเพียง ๒๙๐ ล้านรูปี แต่พอถึงปี ๑๙๗๔ รัฐบาลได้ลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมทั้งสิ้น ๖๒,๓๗๐ ล้านรูปี อุตสาหกรรมของรัฐบาลส่วนใหญ่ได้แก่เหล็กกล้า ถ่านหิน อลูมิเนียม ทองแดง เครื่องจักรขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ปุ๋ย เคมี ยา เหมืองแร่ บีโครเลียม รถไฟ เครื่องบิน เรือ ฯลฯ

นโยบายอุตสาหกรรม นโยบายอุตสาหกรรมของรัฐบาลอินเดียได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี ๑๙๔๘ โดยประกาศย้ำถึงสิทธิของรัฐบาลในการจัดให้มีอุตสาหกรรมเพื่อผลประโยชน์ของประเทศ แต่อาจจะยินยอมให้เอกชนได้ดำเนินกิจการอุตสาหกรรมบางอย่างได้ ในปี ๑๙๕๔ รัฐบาลประกาศใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมโดยรัฐบาลกำหนดเป็นนโยบายว่า อุตสาหกรรมประเภทใดที่รัฐบาลจะเป็นผู้ดำเนินงานเอง และอุตสาหกรรมชนิดใดที่เอกชนมีสิทธิ์ที่จะจัดทำได้ ตั้งแต่ปี ๑๙๕๑ เป็นต้นไป รัฐบาลประกาศใช้ พ.ร.บ. อุตสาหกรรม ตาม พ.ร.บ. ฉบับนี้ รัฐบาลจะเป็นผู้ออกใบอนุญาตให้เอกชนดำเนินกิจการอุตสาหกรรม รัฐบาลมีอำนาจในการตรวจสอบการดำเนินงานอุตสาหกรรมของเอกชน ถ้าหากพบว่าบกพร่องรัฐบาลจะแนะนำให้ปรับปรุงและแก้ไข ถ้าหากเอกชนยังปล่อยให้มีการผิดพลาดต่อไป รัฐจะเข้าควบคุมหรือดำเนินกิจการเสียเอง นอกจากนั้น พ.ร.บ. ยังให้อำนาจรัฐบาลในการควบคุมหรือจัดการเพื่อให้เกิดความยุติธรรมในการจำหน่ายสินค้าแก่ประชาชนและเพื่อความเสมอภาคในหมู่ประชาชน

ในปี ๑๙๕๖ รัฐบาลอินเดียประกาศนโยบายเพิ่มเติมว่า รัฐบาลจะดำเนินกิจการอุตสาหกรรมทุกประเภทที่ผลิตสินค้าตามความต้องการของคนส่วนใหญ่และอุตสาหกรรมประเภทยุทธปัจจัย

รัฐบาลพยายามป้องกันมิให้นายทุนอุตสาหกรรมดำเนินการผูกขาดหรือควบคุมเศรษฐกิจอยู่ในกลุ่มนายทุนกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ในปี ๑๙๗๐ จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมาธิการว่าด้วยการควบคุมการผูกขาดและจำกัดทางการค้า[๒๖]

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ[๒๗]

รัฐบาลอินเดียได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ โดยกำหนดระยะเวลา ๕ ปี เป็นระยะ ๆ เรื่อยมา นับตั้งแต่ปี ๑๙๕๑ เป็นต้นไปสรุปได้ดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๑ (ค.ศ. ๑๙๕๑–๑๙๕๖) ตามแผนนี้ได้เน้นพัฒนาทางด้านที่สำคัญคือ

๑. ลงทุนสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าและการชลประทาน

๒. ขยายอุตสาหกรรมที่จำเป็นแก่การครองชีพของประชาชน

๓. พัฒนาหมู่บ้านทางด้านการเพาะปลูก การชลประทาน การศึกษา สุขาภิบาล ฯลฯ

๔. เริ่มแผนการปฏิรูปที่ดิน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๒ (ค.ศ. ๑๙๕๖–๑๙๖๑) โดยมุ่งพัฒนาเน้นทางด้านต่อไปนี้คือ

๑. วางเป้าหมายเพื่อเพิ่มรายได้ประชาชาติให้สูงขึ้นกว่าเดิม ๒๕%

๒. ขยายอุตสาหกรรมการผลิตเหล็กกล้า ข้าว พลังงานไฟฟ้าและการขนส่งให้ก้าวหน้ามากขึ้น

๓. ขยายงานด้านสาธารณสุขและปฏิรูปที่ดิน

๔. เริ่มวางนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม โอนอุตสาหกรรมของเอกชนบางอย่างเป็นของรัฐ แต่เกิดปัญหารัฐบาลขาดแคลนเงินลงทุนและผู้ชำนาญการบริหารงาน ทำให้การดำเนินการอุตสาหกรรมไม่ค่อยก้าวหน้าเท่าที่ควร

แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๓ (ค.ศ. ๑๙๖๑–๑๙๖๒ และ ๑๙๖๕–๑๙๖๘) ช่วงระยะนี้ได้เกิดปัญหากรณีพิพาทนำไปสู่สงครามอินเดียกับจีนเมื่อปี ๑๙๖๒ ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจหยุดชะงักไปประมาณ ๒ ปี ในช่วงระยะนี้รัฐบาลได้ดำเนินการสำคัญ ๆ สรุปได้ดังนี้คือ

๑. ขยายการผลิตอาหาร และอุตสาหกรรมขั้นพื้นฐาน

๒. แก้ไขปัญหาเงินเฟ้อภายหลังสงครามกับจีน

ในปี ๑๙๖๕ อินเดียได้ทำสงครามกับปากีสถานด้วยเรื่องปัญหากัศมีร์ ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจหยุดชะงักไปอีกระยะหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงแผนที่สามนี้ ส่วนใหญ่เป็นการมุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเนื่องจากเกิดการตกต่ำทางเศรษฐกิจ เพราะเกิดสงครามกับเพื่อนบ้าน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๔ (ค.ศ. ๑๙๖๙–๑๙๗๔) ตามแผนระยะนี้สรุปได้คือ

๑. แก้ไขความบกพร่องของการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงระยะที่ผ่านมา

๒. เน้นให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น จัดหางานให้แก่ประชาชน ขยายการศึกษาและการเกษตร

๓. โอนธนาคารมาเป็นของรัฐ และรัฐบาลเข้าควบคุมกิจการเหมืองแร่และถ่านหินของเอกชนทั่วประเทศ

ในปี ๑๙๗๑ อินเดียประสบภาวะเงินเฟ้อ ผลผลิตทางเกษตรตกต่ำเนื่องจากภัยธรรมชาติ และอินเดียได้ทำสงครามกับปากีสถานด้วยเรื่องปัญหาบังกลาเทศ

๔. ตั้งแต่ปี ๑๙๗๓ เป็นต้นไปภาวะเศรษฐกิจกระเตื้องขึ้น รัฐบาลสนใจขยายการผลิตทางด้านอาหารอย่างจริงจังด้วยการขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๕ (ค.ศ. ๑๙๗๔–๑๙๗๙) งานที่สำคัญได้แก่

๑. การแก้ไขปัญหาเงินเฟ้อ

๒. จัดหางานให้แก่ประชาชน

๓. พัฒนาที่ดินที่ยังรกร้างว่างเปล่า

๔. พัฒนาอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับพลังงาน

๕. ขยายงานการศึกษาและสาธารณสุข

ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงระยะนี้คือรัฐบาลขาดแคลนงบประมาณ และเกิดภาวะเงินเฟ้อเนื่องจากการขึ้นราคาน้ำมันของกลุ่มโอเปค

แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๖ (ค.ศ. ๑๙๘๐–๑๙๘๕) สรุปสถานการณ์ทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปี ๑๙๗๔ จนถึงปัจจุบัน (๑๙๘๔), ได้ดังนี้คือ

๑. ระหว่าง ๑๙๗๔–๑๙๗๕ เศรษฐกิจอินเดียตกต่ำอย่างร้ายแรงนับตั้งแต่อินเดียได้รับเอกราชเป็นต้นมา เนื่องจากเกิดภาวะแห้งแล้งอย่างร้ายแรง ในปี ๑๙๗๔ การผลิตข้าวไม่พอเพียงต่อการบริโภคภายในประเทศ ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ

๒. รัฐบาลใช้นโยบายให้ประชาชนประหยัด มีการออกกฎหมายเพื่อบังคับให้ประชาชนดำรงชีวิตอย่างประหยัด

๓. ตั้งแต่ปี ๑๙๗๖ เป็นต้นไปเศรษฐกิจกระเตื้องขึ้น ภาวะเงินเฟ้อลดลงเนื่องจากรัฐบาลประกาศภาวะฉุกเฉิน ระงับและปราบปรามการจลาจลวุ่นวายต่าง ๆ อย่างจริงจัง .

๔. รัฐบาลเร่งผลิตพลังงาน เช่นไฟฟ้า น้ำมัน โดยการร่วมมือกับต่างประเทศ

๕. ตั้งแต่ปี ๑๙๗๖ เป็นต้นไป รัฐบาลเริ่มเปลี่ยนนโยบาย โดยสนับสนุนให้เอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศลงทุนทางด้านอุตสาหกรรม หรือลงทุนร่วมกับรัฐบาล โดยการแก้ไขกฎหมายเพื่อชักจูงให้เอกชนลงทุน - เนื่องจากรัฐบาลขาดแคลนเงินทุน

๖. พัฒนาที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าให้เกิดความอุดมสมบูรณ์

๗. ในปี ๑๙๗๘ เศรษฐกิจเริ่มตกต่ำอีก รัฐบาลนายเดซายไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้[๒๘] จนกระทั่งถึงปี ๑๙๗๙ สถานการณ์ไม่ดีขึ้น เป็นผลทำให้รัฐบาลนายเดซายต้องยุบสภา และเลือกตั้งกันใหม่ ผลปรากฏว่านางอินทิราได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกสมัยหนึ่งในปี ๑๙๘๐[๒๙]

๘. สถานการณ์เศรษฐกิจปัจจุบัน (๑๙๘๔) กระเตื้องขึ้นเป็นอันมาก รัฐบาลสามารถแก้ไขปัญหาเงินเฟ้อซึ่งสูงขึ้นปีละ ๗% ลงได้ ผลผลิตรวมประชาชาติเพิ่มขึ้นปีละ ๖% อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นปีละ ๙–๑๐% เศรษฐกิจโดยทั่วไปเติบโตขึ้นปีละ ๖% รัฐบาลอินเดียมีนโยบายอย่างจริงจังในการสนับสนุนให้ต่างชาติเข้ามาลงทุน โดยเฉพาะการขุดน้ำมัน ถ่านหิน อุตสาหกรรมรถยนต์ ไฟฟ้า เครื่องโทรทัศน์ ขณะนี้อินเดียผลิตน้ำมันดิบได้ปีละ ๒๖ ล้านตัน รัฐบาลหวังว่าในปี ๑๙๘๔ อินเดียจะสามารถส่งน้ำมันเป็นสินค้าออกได้ปีละประมาณ ๖.๘ ล้านตัน[๓๐]

สังคมและวัฒนธรรม

ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของอินเดียมีอยู่หลายอย่าง ซึ่งเป็นปัญหาที่มีมาก่อนอินเดียได้รับเอกราช ปัญหาบางประการรัฐบาลสามารถแก้ไขให้ดีขึ้นแต่ปัญหาบางประการรัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขได้ ปัญหางทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของของอินเดียในปัจจุบันสรุปได้ดังนี้

๑. ปัญหาการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว ปัญหาการเพิ่มของประชากรอินเดียเป็นไปอย่างรุนแรง ในช่วงก่อนได้รับเอกราช และหลังจากได้รับเอกราชใหม่ ๆ ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศ ทำให้ประชากรที่เกิดใหม่ไร้ประสิทธิภาพและเกิดปัญหาขาดแคลนอาหาร

อย่างร้ายแรง เนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ทันกับการเพิ่มของประชากร

ในระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๓๑–ค.ศ. ๑๙๔๑ ประชากรอินเดียเพิ่มขึ้น ๕๑ ล้านคน และในช่วงปี ค.ศ. ๑๘๗๒–๑๙๔๑ อัตราการเพิ่มของประชากรเป็น ๕๔% หลังจากที่อินเดียได้รับเอกราช การเพิ่มประชากรอินเดียมีอัตราปีละประมาณ ๓–๔%[๓๑] ขณะนี้ประชากรของอินเดียมีอยู่ประมาณ ๒๐% ของประชากรทั้งหมดในโลก สาเหตุที่ประชากรอินเดียเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วนั้นสาเหตุประการหนึ่งมาจากประเพณีการแต่งงานในวัยเด็กตามประเพณีของชาวฮินดู

การแก้ปัญหาเรื่องการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็วนั้น รัฐบาลไม่สามารถทำได้อย่างรวดเร็วเพราะติดปัญหาดังที่กล่าวมาแล้ว จนกระทั่งมาถึงสมัยรัฐบาลนางอินทิรา คานธี จึงใช้มาตรการที่รุนแรงและเด็ดขาดในการควบคุมการเพิ่มของประชากร และได้รับความก้าวหน้าด้วยดี มาตรการที่นำมาใช้ เช่นบังคับให้ประชาชนบางรัฐทำหมัน ส่งเสริมการบริการในการทำหมัน ตั้งงบประมาณจำนวนมากเพื่อโฆษณาชักจูงให้คนทำหมัน

๒. ปัญหาความฟุ่มเฟือยในสังคม ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ถ่วงความเจริญของอินเดีย กล่าวคือชาวอินเดียนิยมใช้จ่ายเงินจำนวนมากเพื่อประเพณีหรือพิธีต่าง ๆ ซึ่งไม่มีประโยชน์ในแง่เศรษฐกิจ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีงานศพ ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายสูง ฉะนั้นจึงต้องใช้วิธียืมเขามาบ้างกู้บ้าง จึงทำให้ชาวชนบทมีหนี้สินกันมากมาย

๓. ปัญหาความยากจนและความเสื่อมโทรมในสังคม ในอินเดียมีคนยากจนอยู่มากมาย ดังจะเห็นได้จากพวกภิกขาจารและพวกขอทานเร่ร่อนไปตามท้องถนน นอกจากนั้นยังมีบางพวกยึดอาชีพที่เกี่ยวกับเวทมนต์ ไสยศาสตร์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งไม่เกิดผลในแง่ของเศรษฐกิจ รวมแล้วมีจำนวนนับล้าน ๆ คน ซึ่งเป็นภาระสำหรับรัฐบาลอินเดีย ส่วนคนที่ร่ำรวยนั้น แม้จะมีทรัพย์สินเงินทองมากมาย ส่วนใหญ่มักจะเก็บไว้เฉย ๆ หรือไม่ก็นำไปฝังดินหรือใช้ประดับประดาโบสถ์วิหารให้สวยงาม แทนที่จะนำมาเสริมสร้างเศรษฐกิจของประเทศ[๓๒]

๔. ปัญหาการไม่รู้หนังสือของประชาชน ก่อนที่อินเดียจะได้รับเอกราชในปี ๑๙๔๗ ประชาชนสามารถอ่านออกเขียนได้มีเพียง ๑๘% นอกนั้นไม่รู้หนังสือ หลังจากที่อินเดียได้รับเอกราชแล้ว นักปฏิรูปการศึกษาของอินเดียจึงได้วางแผนปฏิรูป โดยมุ่งขจัดความไม่รู้

หนังสือให้หมดไป นโยบายจึงเน้นไปที่การศึกษาเพื่อมวลชนมากกว่าที่จะไปเน้นให้นักเรียนมุ่งเข้ามหาวิทยาลัย

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาทางด้านการศึกษา คือการขาดแคลนงบประมาณและขาดแคลนครู ซึ่งรัฐบาลอินเดียพยายามเร่งแก้ไขปัญหาทางด้านนี้อยู่

๕. ปัญหาทางด้านสาธารณสุข ก่อนที่อินเดียจะได้รับเอกราช ชาวอินเดียมีอัตราการตายที่สูงมาก คือมีอัตราการตาย ๒๑.๘% ต่อประชากร ๑ พันคน

รัฐบาลอินเดียมุ่งแก้ปัญหาทางด้านสาธารณสุข ตั้งแต่หลังจากได้รับเอกราชแล้วรัฐบาลอินเดียได้เร่งปรับปรุงทางด้านสาธารณสุขเป็นการใหญ่ ในช่วงแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจโครงการที่เร่งด่วน คือการเร่งผลิตแพทย์และพยาบาลออกมาให้พอเพียงกับความต้องการของประชาชน[๓๓]

๕. ปัญหาความไม่เสมอภาคในสังคม ปัญหาความไม่เสมอภาคในสังคมมีอยู่มากมาย เช่น ปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างบุคคลในวรรณะที่ต่างกัน ตามกฎหมายของอินเดียบุคคลทุกคน มีความเสมอภาคในสังคม แต่ในทางปฏิบัติพวกวรรณะต่ำยังถูกรังเกียจและไม่ได้รับการยกย่องในสังคม สตรีอินเดียได้รับการยกฐานะสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนมีความเสมอภาคเท่ากับชาย ดังจะเห็นได้จากปัจจุบัน นายกรัฐมนตรีของอินเดียเป็นสตรี

ปัญหาในสังคมของอินเดียยังมีอยู่มากมายที่ไม่อาจนำมากล่าวได้ทั้งหมดในที่นี้ บางครั้งปัญหาดังกล่าวได้นำไปสู่การจลาจล เช่นปัญหาขัดแย้งกันในหมู่ชนที่พูดคนละภาษาถิ่น ปัญหาความแตกแยกระหว่างเชื้อชาติ ปัญหาความแตกแยกระหว่างมุสลิมกับฮินดู ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้รัฐบาลพยายามที่จะแก้ไขและดีขึ้นเรื่อย ๆ แต่จะให้หมดไปนั้นเป็นไปไม่ได้ เพราะความรู้สึกนึกคิดของชาวอินเดียนั้นฝังรากลึกมาแต่สมัยโบราณ การแก้ปัญหาจึงต้องใช้เวลานาน[๓๔]

การจัดสวัสดิการในสังคม ความแตกต่างระหว่างชาวอินเดียมีอยู่มากมาย และคนที่ยากจนค่นแค้นก็ยังมีอยู่มาก รัฐบาลอินเดียจึงมีนโยบายสำคัญในการจัดสวัสดิการแก่ประชาชนเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคมโดยเฉพาะในหมู่ประชาชนที่มีฐานะต่ำต้อย ซึ่งรัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เช่นให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน จัดหาอาชีพ และจัดบริการต่าง ๆ จัดหาที่อยู่อาศัย จัดปฏิรูปที่ดิน ฯลฯ

รัฐบาลมีโครงการช่วยเหลือครอบครัวที่ยากจนในชนบท เช่นจัดตั้งโรงเรียนเตรียมอนุบาลในชนบท จัดอบรมสตรีในชนบทให้สามารถทำงานด้านคหกรรม สุขศึกษา โภชนาการ และการเลี้ยงดูเด็ก[๓๕]

รัฐบาลมีโครงการส่งเสริมทางด้านเกษตรในชนบท โดยการส่งเจ้าหน้าที่แนะนำเทคนิคใหม่ ๆ ในการเพาะปลูกแก่ประชาชนในชนบท กระตุ้นให้เกิดความร่วมมือกันในสังคม ส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัว เพื่อหยุดยั้งการอพยพของชาวชนบทเข้าไปในเมือง

เกี่ยวกับยกฐานะกรรมกรให้กินดีอยู่ดีพอสมควร รัฐบาลได้ออกกฎหมายหลายฉบับเพื่อส่งเสริมสวัสดิการของกรรมการ รัฐบาลได้ประกาศใช้ พ.ร.บ. แรงงาน ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๔๘ แล้ว กำหนดการทำงานของกรรมกรไม่เกิน ๔๘ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และห้ามจ้างเด็กต่ำกว่าอายุ ๑๔ ขวบทำงานในโรงงาน กฎหมายบังคับให้เจ้าของโรงงานจะต้องจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกความปลอดภัยแก่คนงานอย่างเพียงพอ[๓๖]

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ มีการแก้ไข พ.ร.บ. ว่าด้วยค่าจ้าง ซึ่งประกาศใช้ทั่วประเทศ กำหนดค่าจ้างขั้นต่ำของแต่ละรัฐซึ่งกำหนดไม่เหมือนกัน เฉลี่ยแล้วรายได้ขั้นต่ำอยู่ระหว่าง ๒๕๐๐–๓๕๐๐ รูปีต่อปี นอกจากนั้นรัฐบาลยังออก พ.ร.บ. ว่าด้วยการจ่ายเงินโบนัส บังคับให้นายจ้างต้องแบ่งผลกำไรให้แก่ลูกจ้างของตนด้วย[๓๗]

ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๗๕ เป็นต้นไป รัฐบาลเริ่มโครงการรวมทั้งมาตรการที่จะให้มีการหยุดยั้งการดื่มสุราในที่สาธารณะ ในโรงแรม ภัตตาคาร สโมสร สถานที่ต้อนรับ ฯลฯ ขั้นแรกห้ามการโฆษณาหรือชักจูงให้ดื่มสุราในที่สาธารณะก่อน ขั้นต่อไปปิดร้านขายสุราที่อยู่ใกล้โรงงานอุตสาหกรรม สถานที่ต่าง ๆ ที่มีคนงานจำนวนมาก เพราะไม่ต้องการให้คนงานดื่มสุรา ห้ามจำหน่ายสุราตามริมทางหลวง บริเวณที่พักอาศัย สถานศึกษา โบสถ์วิหาร และห้ามจำหน่ายในวันเงินเดือนออก[๓๘]

บทบาทของอินเดียในกิจการระหว่างประเทศ

นโยบายต่างประเทศของอินเดีย ตั้งแต่ได้รับเอกราชจนถึงปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมายสรุปได้ดังนี้

๑. ป้องกันมิให้ประเทศปากีสถานเป็นประเทศที่มีกำลังทหารเข้มแข็ง เพราะปากีสถานอาจใช้กำลังเข้ายึดครองกัศมีร์ได้

๒. ขยายอิทธิพลของอินเดียไปทั่วแอฟริกา ตะวันออกกลาง เอเชียอาคเนย์ ในฐานะที่อินเดียในอดีตเป็นชาติอาณานิคมที่ใหญ่ที่สุดและได้รับเอกราชจากประเทศตะวันตก

๓. ไม่กระทำการใด ๆ เพื่อเป็นศัตรูกับมหาอำนาจ สหรัฐ โซเวียต และจีนซึ่งอาจจะทำให้สถานการณ์ตึงเครียดขึ้นมา

๔. ไม่กระทำใด ๆ เป็นการนำตัวเองเข้าไปผูกพันกับสงครามเย็น แต่อินเดียอยู่ในฐานะที่จะสร้างสันติภาพของโลก

๕. ขยายอิทธิพลและหลักการของอินเดียไปทั่วโลก[๓๙]

บทบาทของอินเดียในกิจการระหว่างประเทศสรุปได้ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับปากีสถาน หลังจากที่อินเดียและปากีสถานได้รับเอกราชแล้ว ประเทศทั้งสองตกอยู่ในฐานะทะเลาะวิวาทกันมากกว่าที่จะเป็นมิตรไมตรีกัน ทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนชาวมุสลิมกับชาวฮินดูมีความรู้สึกเป็นศัตรูกัน ตั้งแต่สมัยที่ยังอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษด้วยกันแล้ว ปัญหาที่ทำให้สองประเทศไม่อาจเป็นมิตรกันได้แก่ปัญหากัศมีร์

ปัญหากัศมีร์ พลเมืองแคว้นกัศมีร์จำนวน ๗๗ % เป็นชาวมุสลิม แต่เจ้าผู้ครองแคว้นเป็นชาวฮินดู ถ้าพิจารณาในแง่ลักษณะภูมิศาสตร์ ศาสนา เศรษฐกิจแล้วกัศมีร์น่าจะไปรวมกับปากีสถาน แต่เจ้าผู้ครองแคว้นอยากไปรวมกับอินเดีย

ขณะที่สองประเทศกำลังเจรจาปัญหากัศมีร์ว่าจะไปรวมกับใครดีโดยมีผู้แทนอังกฤษเป็นผู้ไกล่เกลี่ยอยู่นั้น ได้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้น คือชาวมุสลิมได้ฆ่าฟันพวกฮินดูล้มตายไปมากมาย เจ้าผู้ครองแคว้นจึงตัดสินใจขอรวมกับอินเดียและขอร้องให้อินเดียส่งทหารเข้าไปช่วย กองทัพอินเดียจึงยกเข้าไปในกัศมีร์ ปากีสถานไม่สามารถทนนิ่งดูดายได้จึงส่งทหารเข้าไปในกัศมีร์บ้าง เกิดการสู้รบกันขึ้นระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๔๘–๑๙๔๙ คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติได้นำกรณีพิพาทกัศมีร์เข้าที่ประชุมสหประชาชาติ[๔๐]

สหประชาชาติพยายามไกล่เกลี่ยปัญหากัศมีร์เรื่อยมา แต่ไม่สามารถตกลงกันได้ จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๙๕๓ ปากีสถานสมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์การ ส.ป.อ. (องค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียอาคเนย์หรือ SEATO) เพื่อหวังใช้อิทธิพลของสหรัฐบีบอินเดีย แต่อินเดียก็ไม่กลัวหันไปสนิทสนมกับโซเวียต และประกาศเป็นกลาง อินเดียใช้วิธีทางการทูตในการหาเสียงสนับสนุนจากประเทศต่าง ๆ และประสบผลสำเร็จด้วยดี เพราะอินเดียเป็นประเทศใหญ่ ประเทศต่าง ๆ เกรงใจโดยเฉพาะสหรัฐและโซเวียตต่างก็พยายามเอาใจด้วยกันทั้งคู่

การเจรจาปัญหากัศมีร์กระทำไปซ้ำๆ ซากๆ แต่ไม่อาจตกลงกันได้ จนถึงเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๖๕ อินเดียกับปากีสถานเกิดการสู้รบกันอย่างขนานใหญ่ นอกจากจะรบกันในแคว้นกัศมีร์แล้ว สงครามยังขยายไปยังแคว้นอื่นๆ ด้วย อินเดียเป็นฝ่ายได้เปรียบ แต่จีนซึ่งสนับสนุนปากีสถานอยู่แล้วกล่าวหาว่าทหารอินเดียบุกรุกเข้าเขตแดนจีน และจีนจะตอบโต้อินเดีย ในที่สุดทั้งสองฝ่ายก็ตกลงสงบศึกกันได้

ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๖๖ ทั้งสองฝ่ายเปิดการเจรจากันใหม่โดยมีโซเวียตเป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่เมืองแทชเคนต์ในโซเวียต การประชุมครั้งนี้สามารถตกลงกันได้ด้วยดี และสองฝ่ายได้ลงนามในข้อตกลงแทชเคนต์ โดยทั้งสองฝ่ายจะถอนทหารกลับไปยังที่ตั้งเดิม จะแลกเปลี่ยนเชลยศึกกัน จะมีความสัมพันธ์ทางการทูตกันต่อไป และจะหาวิธีแก้ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี ข้อตกลงแทชเคนต์มิใช่ข้อตกลงที่จะแก้ไขปัญหากัศมีร์ แต่เป็นข้อตกลงสงบศึกชั่วคราว เพราะทั้งสองฝ่ายยังคงมีกองทหารตั้งอยู่ในกัศมีร์ และยึดครองดินแดนกัศมีร์ไปคนละส่วน[๕๑]

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๑ รัฐบาลปากีสถานปราบปรามชาวปากีสถานตะวันออกอย่างรุนแรง เนื่องจากชาวปากีสถานตะวันออกต้องการจะแยกตัวออกไปตั้งประเทศใหม่ อินเดียสนับสนุนปากีสถานตะวันออกอย่างเต็มที่ เพราะพอใจที่จะได้เห็นปากีสถานอ่อนกำลังลงเนื่องจากต้องแตกออกเป็น ๒ ประเทศ

ขณะเดียวกันชาวปากีสถานตะวันออกก็อพยพลี้ภัยเข้าไปในเขตแดนอินเดียจำนวนหลายล้านคน อินเดียฉวยโอกาสเข้าแทรกแซงโดยยื่นคำขาดไปยังรัฐบาลปากีสถานให้ยินยอมให้ปากีสถานตะวันออกได้รับเอกราช รัฐบาลปากีสถานปฏิเสธ สงครามระหว่างปากีสถานกับอินเดียจึงระเบิดขึ้นอีกเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๑ การสู้รบดำเนินไปทั้งในปากีสถานตะวันตกและตะวันออก กองทัพปากีสถานอยู่ในฐานะเสียเปรียบสู้อินเดียไม่ได้

สงครามครั้งนี้โซเวียตสนับสนุนอินเดีย สหรัฐและจีนสนับสนุนปากีสถาน สหรัฐได้นำปัญหากรณีพิพาทเข้าสู่คณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติโดยด่วนเพื่อให้คณะมนตรีความมั่นคงลงมติให้ทั้งสองฝ่ายหยุดยิง โซเวียตใช้สิทธิยับยั้งเพราะต้องการจะเอาใจอินเดียเนื่องจากอินเดียกำลังได้เปรียบในสงครามจึงยังไม่อยากหยุดยิง จนกระทั่งกองทัพปากีสถานยอมแพ้ในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๑ สงครามจึงได้ยุติลง

หลังสงครามแล้วอินเดียกับปากีสถานได้เปิดการเจรจากันที่สิมลาเมื่อเดือนกรกฎาคม

ค.ศ. ๑๙๗๒ ระหว่างนางอินทิรา คานธี กับนายอาลี ภุตโต ทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่าจะถอนทหารออกจากดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่งที่ยึดไว้เมื่อตอนเกิดสงคราม ค.ศ. ๑๙๗๑ และตกลงจะฟื้นความสัมพันธ์กันขึ้นใหม่อีก

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ ทั้งสองฝ่ายมีท่าทีที่จะมีความสัมพันธ์สนิทสนมมากขึ้นและได้มีการเจรจากันขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยทั้งสองฝ่ายมุ่งแก้ปัญหาข้อพิพาทและร่วมมือกันทางด้านค้าขายและการคมนาคม[๔๒] ทั้งสองประเทศได้ประกาศที่จะมีความสัมพันธ์ทางการทูตกันใหม่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ทั่วไปแล้ว เข้าใจว่าทั้งสองประเทศคงจะฟื้นความสัมพันธ์กันอย่างไม่ง่ายนัก ตราบใดที่ปัญหากัศมีร์ยังไม่สามารถตกลงกันได้ เพราะปัจจุบันนี้อินเดียยังยึดดินแดนของกัศมีร์ไป ๒ ใน ๓ ส่วนปากีสถานยึดไปได้เพียง ๑ ใน ๓ ส่วนเท่านั้น และการที่อินเดียมีระเบิดปรมาณูไว้ในครอบครองย่อมทำให้ปากีสถานรู้สึกไม่สบายใจ เพราะยังหวาดระแวงว่าอินเดียมีปรมาณูไว้สำหรับข่มขู่ตน ซึ่งปัจจุบันนี้มีข่าวว่าปากีสถานก็กำลังเตรียมการเพื่อจะสร้างระเบิดปรมาณูบ้างเหมือนกัน เพื่อจะถ่วงดุลย์อำนาจกับอินเดีย

อินเดียกับนโยบายไม่ผูกไมตรีฝ่ายใด ในฐานะที่อินเดียเคยอยู่ใต้อำนาจของจักรวรรดินิยมผิวขาวมาแล้ว ผู้นำอินเดียจึงย่อมรู้ดีถึงกลวิธีของมหาอำนาจตะวันตกในอันที่จะแผ่อิทธิพลเข้าครอบครองประเทศเล็ก ๆ หรือประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ฉะนั้นผู้นำอินเดียแต่ละคนจึงมีนโยบายคล้าย ๆ กันคือหลีกเลี่ยงการเข้าไปผูกพันกับมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เพราะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ โลกตกอยู่ในยุคของสงครามเย็น เกิดการแบ่งค่ายออกเป็น ๒ ค่าย คือค่ายเสรีนิยม มีสหรัฐเป็นผู้นำ และค่ายคอมมิวนิสต์มีโซเวียตเป็นผู้นำ ผู้นำอินเดียมองเห็นว่าสหรัฐกับรุสเซียต่างก็มุ่งที่จะแข่งขันเพื่อช่วงชิงเป็นเจ้าโลก และเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน ฉะนั้นการที่อินเดียจะไปผูกพันกับฝ่ายใดย่อมจะเป็นอันตราย เพราะพลาดพลั้งอาจจะถูกดึงเข้าไปสู่สงครามของมหาอำนาจโดยไม่รู้ตัว

ฉะนั้น นโยบายต่างประเทศของอินเดียที่ยึดถือเรื่อยมาตั้งแต่ได้รับเอกราช ก็คือนโยบายเป็นกลางไม่ผูกพันกับฝ่ายใด แต่เราจะเห็นว่าในบางครั้งอินเดียดำเนินนโยบายสนิทสนมกับโซเวียตก็เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน และเพื่อการต่อรองกับสหรัฐ ปากีสถานหรือจีน อีกประการหนึ่ง เป็นเพราะอินเดียอยู่ใกล้กับโซเวียตซึ่งเป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ และอยู่ในฐานะที่จะรุกรานอินเดียได้ จึงจำเป็นต้องโอนอ่อนไปทางโซเวียตบ้าง นอกจากนั้นการที่อินเดียมีปัญหาพิพาทกับจีนเรื่องพรมแดน จึงทำให้อินเดียต้องหันไปอิงโซเวียตเพื่อถ่วงดุลย์อำนาจกับจีน

การที่ประเทศอินเดียเป็นประเทศใหญ่และมีพลเมืองมากเป็นอันดับ ๒ ของโลก ฉะนั้น ความคิดเห็นของอินเดียที่มีต่อกิจการระหว่างประเทศจึงเป็นที่สนใจของประเทศทั้งหลาย ตั้งแต่มหาอำนาจไปจนถึงประเทศเล็ก ๆ ประกอบกับอินเดียถือนโยบายเป็นกลาง จึงเป็นประเทศที่มีอิทธิพลมากประเทศหนึ่ง ในการมีบทบาทแก้ไขปัญหาระหว่างประเทศ

คำว่า นโยบายเป็นกลางของอินเดียนั้น มิได้หมายความว่าเป็นนโยบายที่ไม่สนับสนุนฝ่ายใด แต่หมายความว่าเป็นกลางโดยการที่ไม่เข้าไปผูกพันทางทหารกับฝ่ายใด แต่อินเดียอยู่ในกลุ่มประเทศเอเชีย แอฟริกา สนับสนุนความมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของประเทศที่กำลังพัฒนา ส่วนในองค์การสหประชาชาตินั้นอินเดียสนับสนุนกลุ่มอาหรับ

บทบาทของอินเดียกับมหาอำนาจ บทบาทของอินเดียกับมหาอำนาจสรุปได้ดังนี้

อินเดียกับรุสเซีย สัมพันธภาพระหว่างอินเดียกับรุสเซียอยู่ในฐานะที่เรียกว่าค่อนข้างจะราบรื่นตลอดเวลา ทั้งสองประเทศพยายามรักษาไมตรีกันไว้อย่างดีโดยพยายามระมัดระวังที่จะไม่ขัดแย้งกัน รุสเซียได้ช่วยเหลืออินเดียไว้มากมาย นับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๕ เป็นต้นมา รุสเซียได้ช่วยอินเดียพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ช่วยสร้างโรงงานเหล็กกล้าที่ใหญ่ที่สุดในอินเดียใกล้เมืองกัลกัตตา ในช่วงที่อินเดียกำลังพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนา ๕ ปีระยะที่ ๓ รุสเซียได้ช่วยอินเดียมากกว่า ๑ พันล้านดอลลาร์ ข้าราชการชั้นสูงของรุสเซียไปเยี่ยมอินเดียบ่อย ๆ เพื่อแสดงความปรารถนาดีและเพื่อการแลกเปลี่ยนโครงการวัฒนธรรม ในองค์การสหประชาชาติรุสเซียสนับสนุนนโยบายของอินเดียเรื่อยมา

เมื่อจีนกับอินเดียเกิดพิพาทกันทางพรมแดนในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ รุสเซียสนับสนุนอินเดียแทนที่จะสนับสนุนจีน ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้นรุสเซียกับจีนยังมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด[๔๓]

สมัยรัฐบาลนางอินทิรา คานธี อินเดียกับรุสเซียมีความสนิทสนมกันอย่างแน่นแฟ้นและแสดงท่าทีเข้าข้างรุสเซียอย่างเห็นได้ชัด ต่อมาถึงรัฐบาลนายเดซาย นายเดซายประกาศนโยบายต่างประเทศเป็นกลางและโจมตีสนธิสัญญามิตรภาพระหว่างอินเดียกับโซเวียต ซึ่งทำกันเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๑ สมัยรัฐบาลนางอินทิราว่าเป็นสัญญาที่อิงโซเวียตมากเกินไป แต่โซเวียตก็ไม่กล้าโกรธรัฐบาลนายเดซายแต่อย่างใด กลับช่วยเหลือเพิ่มขึ้นอีก

การที่รุสเซียส่งทัพเข้ายึดครองอัฟกานิสถาน เมื่อปลายปี ค.ศ. ๑๙๗๙ ทำให้อินเดียรู้สึกตกใจเป็นอันมาก แต่รัฐบาลนางอินทิรา คานธีก็ไม่กล้าโจมตีการกระทำของรุสเซียอย่างรุนแรง

เพราะยังมีความเกรงใจรุสเซียอยู่มาก ทั้ง ๆ ที่ไม่เห็นด้วยกับการกระทำของรุสเซีย ปัจจุบันนี้ อินเดียเป็นลูกค้าอาวุธรายใหญ่ที่สุดของรุสเซีย

อินเดียกับสหรัฐ แม้ว่าอินเดียจะสนิทสนมกับรุสเซีย แต่อินเดียก็ไม่ค่อยกล้าขัดใจสหรัฐมากนัก และพยายามไม่เป็นศัตรูกับสหรัฐ ฝ่ายสหรัฐเองก็ไม่กล้าที่จะขัดแย้งกับอินเดีย เพราะกลัวว่าจะเป็นการผลักให้อินเดียไปใกล้ชิดกับรุสเซียมากขึ้น

ในปี ค.ศ. ๑๙๖๓ สหรัฐได้ช่วยเหลืออินเดียมากถึง ๔ พันล้านดอลลาร์ สหรัฐถือว่าอินเดียเป็นประเทศที่มีความสำคัญมากที่สุดในเอเชียใต้ และถือว่าอินเดียเป็นประเทศตัวอย่างของการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้วิธีแบบประชาธิปไตย

อินเดียคัดค้านนโยบายสหรัฐหลายอย่าง เช่น นโยบายของสหรัฐในเรื่องการจัดตั้งองค์การ ส.ป.อ. นโยบายของสหรัฐในการทำสงครามในอินโดจีน และไม่เห็นด้วยกับการที่สหรัฐสนับสนุนอิสราเอลคุกคามอาหรับ ฯลฯ แต่อินเดียก็ไม่กล้าโจมตีสหรัฐอย่างรุนแรง

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๑ อินเดียทำสงครามกับปากีสถาน สหรัฐเข้าข้างปากีสถาน และตัดความช่วยเหลือทางทหารแก่อินเดีย ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ รัฐบาลสหรัฐได้เริ่มต้นให้ความช่วยเหลือแก่อินเดียใหม่ เพราะกลัวว่าอินเดียจะหันไปพึ่งรุสเซียมากเกินไป สมัยรัฐบาลนายเดซาย ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐกับอินเดียดีขึ้นมาก สหรัฐได้ส่งแร่ยูเรเนียมไปขายให้แก่อินเดียโดยอินเดียรับปากว่าจะไม่นำไปใช้ทำระเบิดปรมาณู

รัฐบาลนางอินทิราในปัจจุบัน ดำเนินนโยบายผูกมิตรกับสหรัฐมากขึ้น ดังเช่นในปี ๑๙๘๒ นางอินทิราได้เดินทางไปเยี่ยมสหรัฐและพบปะเจรจากับประธานาธิบดีเรแกน ทางฝ่ายสหรัฐก็หวังที่จะให้อินเดียคืนดีกับปากีสถาน เพื่อป้องกันการขยายอิทธิพลของโซเวียต ทางฝ่ายรัฐบาลอินเดียยังไม่พอใจการที่สหรัฐขายเครื่องบินให้แก่ปากีสถาน[๔๔]

อินเดียกับจีน เมื่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้รับชัยชนะในประเทศจีน เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๙ หลังจากนั้นเป็นต้นมาสองประเทศมีความสนิทสนมกันอย่างดี เพราะทั้งสองประเทศมีนโยบายต่างประเทศที่คล้าย ๆ กันหลายอย่าง เช่นสนับสนุนประเทศที่อยู่ใต้อาณานิคมของชาติตะวันตกได้ต่อสู้เพื่อเอกราช คัดค้านการขยายอำนาจของมหาอำนาจ สนับสนุนกลุ่มประเทศโลกที่สาม สนับสนุนการอยู่ร่วมกันโดยสันติ

สำหรับอินเดียนั้นได้สนับสนุนจีน(คอมมิวนิสต์) ให้เข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ สืบแทนไต้หวันอย่างแข็งขัน

สัมพันธภาพของสองประเทศกลับเสื่อมโทรมลงในเมื่อเกิดกรณีพิพาททางพรมแดน โดยจีนกล่าวหาว่า อินเดียได้ผนวกดินแดนของจีนไปบางส่วนสมัยที่อังกฤษปกครองอินเดียโดยไม่ถูกต้อง ฉะนั้นจีนจะต้องขอคืน ทั้งสองฝ่ายไม่อาจตกลงกันได้ ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๖๒ กองทัพจีนก็บุกเข้าไปในลาดักทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย และแนวพรมแดนด้านตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย กองทัพจีนบุกลึกเข้าไป ๘๐ ไมล์โดยที่อินเดียไม่สามารถขัดขวางได้

พอถึงเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๖๒ ทั้งสองฝ่ายประกาศหยุดยิง ทางฝ่ายจีนบอกว่าจีนต้องการได้ดินแดนของตนที่รวมอยู่ในเขตแดนของอินเดียอย่างไม่ถูกต้องคืนมาเท่านั้น ผลก็คืออินเดียสูญดินแดนไป ๒๖,๐๐๐ ตารางไมล์

นับตั้งแต่นั้นมาทั้งสองประเทศก็ไม่สนิทสนมเหมือนก่อน ทั้งสองฝ่ายตั้งทหารประชิดพรมแดนกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่ทั้งสองฝ่ายก็ไม่ต้องการที่จะทำสงครามกันอีก แต่ต้องการเจรจากันด้วยสันติมากกว่า

กลางปี ค.ศ. ๑๙๗๖ จีนกับอินเดียได้เปิดสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นมาใหม่ และได้ส่งคณะทูตเดินทางไปเยี่ยมซึ่งกันและกัน และตกลงที่จะแลกเปลี่ยนทางการค้าและความรู้ทางด้านเทคโนโลยี่ เมื่อต้นปี ค.ศ. ๑๙๗๘ จีนได้ส่งคณะทูตไปเยือนอินเดีย คณะทูตจีนได้เข้าพบนายเดซายนายกรัฐมนตรีอินเดีย ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันว่า ปัญหากรณีพิพาททางชายแดนจีน–อินเดียที่ยืดเยื้อมายาวนานนั้นควรยุติกันได้ด้วยการเจรจา[๔๕]

ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอินเดียค่อยกระเตื้องขึ้น มีการเจรจากันเรื่องปัญหาพรมแดนแต่ไม่ค่อยก้าวหน้าเท่าใดนัก แต่ทั้งสองประเทศสามารถตกลงร่วมมือกันทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม[๔๖]

อินเดียกับประเทศกลุ่มโลกที่สาม อินเดียมีความเห็นอกเห็นใจกลุ่มประเทศในโลกที่สามมากที่สุด เพราะประเทศโลกที่สามมีลักษณะคล้ายอินเดีย เช่นมีฐานะยากจน เคยตกเป็นเมืองขึ้นของจักรวรรดินิยมตะวันตกมาแล้ว และต้องการดิ้นรนเป็นเอกราช

ตั้งแต่ได้รับเอกราชเป็นต้นมา อินเดียไม่เคยหยุดยั้งการต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม ในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ อินเดียจัดประชุมประเทศในเอเชียเพื่อพิจารณาปัญหาการได้รับเอกราชของ

อินโดนีเซีย ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ อินเดียสนับสนุนการหยุดยิงในอินโดจีนและสนับสนุนให้ประเทศอินโดจีนได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส อินเดียประกาศคัดค้านการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ สนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอกราชของโมร็อกโกและตูนิเซีย ในสหประชาชาติผู้แทนอินเดียสนับสนุนลัทธิชาตินิยมของชาวอาหรับ การที่อินเดียสนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอกราชของประเทศต่าง ๆ ในแอฟริกา จึงทำให้ประเทศในแอฟริกามีความเป็นมิตรต่ออินเดียอย่างดี ภายหลังจากได้รับเอกราชแล้ว[๔๗]

อินเดียเป็นตัวตั้งตัวตีสนับสนุนให้มีการประชุมและมีการรวมกลุ่มประเทศเอเชียแอฟริกา ซึ่งต่อมาเรียกกันว่ากลุ่มประเทศโลกที่สาม ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาและมีนโยบายไม่ผูกพันกับมหาอำนาจฝ่ายใด ในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๕๕ มีการประชุมกลุ่มประเทศเอเชียและแอฟริกาซึ่งเรียกว่า Afro-Asian ที่เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศที่เข้าประชุมส่วนใหญ่เป็นประเทศที่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของทะวันตกมาแล้ว โดยมีอินเดียและจีนเป็นผู้นำในที่ประชุมที่ประชุมได้ตกลงกันที่จะร่วมมือกันระหว่างประเทศเอเชีย-แอฟริกาทางด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม นอกจากนั้นจะพยายามต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยมทุกรูปแบบ ต่อมาจึงได้มีการประชุมกลุ่มประเทศโลกที่สามติดต่อกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

อินเดียทำให้ชาวโลกต้องตกใจในเมื่ออินเดียได้ประกาศผนวกแคว้นสิกขิมซึ่งเป็นแคว้นเล็ก ๆ มีกษัตริย์ปกครองมาเป็นเวลาช้านาน เป็นรัฐที่ ๒๒ ของอินเดียเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๗๓ ทำให้ถูกโจมตีจากบางประเทศว่า เป็นการกระทำของจักรวรรดินิยม นอกจากนั้นประเทศเล็ก ๆ ที่เป็นเพื่อนบ้านของอินเดียรู้สึกตกใจและหวาดระแวงต่อการกระทำของอินเดียเช่น เนปาล เป็นต้น แต่อินเดียอ้างว่าสิกขิมมีความต้องการที่จะไปรวมกับอินเดียเอง[๔๘]

ในเดือนมีนาคม ๑๙๘๓ รัฐบาลอินเดียได้เป็นเจ้าภาพประชุมประเทศไม่ผูกพันฝ่ายใด จำนวน ๑๐๑ ประเทศที่กรุงนิวเดลฮี นอกจากนั้นรัฐบาลอินเดียได้เป็นตัวตั้งตัวตีในการก่อตั้งสมาคมประเทศเอเชียใต้ คล้ายกับสมาคมอาเซียนเรียกว่า South Asia Regional Cooperation โดยมีเจ็ดประเทศเข้าร่วมเป็นสมาชิกได้แก่ อินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ ศรีลังกา เนปาล ภูฏาน และมัลดีฟ ซึ่งเป็นการร่วมมือเน้นทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม[๔๙]

เชิงอรรถบทที่ ๘

๑. T. Walter Wallbank *A Short History of India and Pakistan* pp. 251-252

๒. Claude A. Buss *Asia in the Modern World* p. 261

๓. สถานเอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย *เอกสารเผยแพร่ความรู้ประเทศอินเดีย* หน้า ๒๕–๒๖

๔. สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย *เอเชีย : ความรู้ทั่วไป* หน้า ๖๔

๕. Catherine Atwater *India Now and Through Time* pp. 123–124

๖. T. Walter Wallbank *op. cit.*, pp. 255–258

๗. Ministry of Information and Broadcasting, India, *India Since Independence* p. 12

๘. Ibid, pp. 13–14

๙. Ibid, pp. 115–116

๑๐. Fareastern Economic Review *Asia* 1976, *Year Book* p. 168

๑๑. Ibid, pp. 169–171

๑๒. Fareastern Economic Review *Asia* 1977, *Year Book* pp. 172–174

๑๓. ,, ,, 1978, pp. 186–189

๑๔. ,, ,, 1980, pp. 177–179

๑๕. ,, ,, 1983, p. 153

๑๖. ,, ,, 1984, p. 171

๑๗. มติชนรายวัน ฉบับวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๒๔

๑๘. Asia 1983, Year Book p. 155

๑๙. ,, 1984, ,, p. 171

๒๐. John C. Caldwell *Let,s Visit India* pp. 8–12

๒๑. Ibid, pp. 14–17

๒๒. Ministry of Information and Broadcasting, India, *India Today* pp. 101–105

๒๓. Ministry of Information and Broadcasting *India Since Independence* pp. 36–37

๒๔. Ibid, p. 38

๒๕. Ministry of Information and Broadcasting *India Today* pp. 107–109

๒๖. Ibid, pp. 125–126

๒๗. *India Since Independence* pp. 96–99

๒๘. Asia 1979 Year Book, pp. 197–199

๒๙. Asia 1980 Year Book; pp. 181–183

๓๐. Asia 1984 Year Book, p. 174

๓๑. *India Today* pp. 61–63

๓๒. John C. Caldwell *op. cit.*, p. 69

๓๓. Planning Commission, Government of India *The New India* p. 108

๓๔. T. Walter Wallbank, *op. cit.*, . 274–276

๓๕. *India Since Independence*

๓๖. *The New India* pp. 353–360

๓๗. *India Today* p. 126

๓๘. Ibid, pp. 61–63

๓๙. *T. Walter Wallbank, op. cit.*, p. 311

๔๐. Claude A. Buss, *op. cit.*, p. 559

๔๑. Damodar P. Singhal *Pakistan* pp. 158–162

๔๒. Asia 1976, Year Book, p. 177

๔๓. Claude A. Buss, *op. cit.*, p. 699

๔๔. Asia 1983, Year Book, p. 156

๔๕. *India Since Independence* pp. 102–103

๔๖. Asia 1984, Year Book, p. 172

๔๗. Asia 1979 Year Book,

๔๘. *Newsweek*, September 16, 1974, . 32

๔๙. Asia 1984, Year Book, p. 173

บทที่ ๙
ปากีสถานยุคปัจจุบัน

ความเป็นมาของการก่อตั้งประเทศปากีสถาน

ประวัติศาสตร์ของประเทศปากีสถาน ก็คือประวัติศาสตร์ชาวมุสลิมในประเทศอินเดียนั่นเอง แรกเริ่มนั้นชาวอาหรับที่นับถือศาสนาอิสลามได้เข้ามาติดต่อค้าขายกับชาวอินเดียทางฝั่งมาละบาร์ในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๗ พวกพ่อค้าอาหรับได้เผยแพร่ศาสนาอิสลามในหมู่ประชาชนชาวฮินดูทำให้ชาวฮินดูเริ่มเปลี่ยนศาสนาหันไปถือศาสนาอิสลามเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

ต่อมาในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๘ กองทัพอาหรับได้ยกเข้ารุกรานแคว้นสินธ์ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย และได้เข้าปกครองแคว้นสินธ์ จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑–๑๒ พวกมุสลิมตุรกีได้ขยายอำนาจเข้าสู่ภาคเหนือของอินเดีย ชาวอินเดียซึ่งนับถือศาสนาฮินดูถูกบังคับให้นับถือศาสนาอิสลามและรับเอาวัฒนธรรมของอิสลามไปใช้ พอถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ พวกมุสลิมได้ขยายอำนาจเข้าครอบครองภาคเหนือของอินเดียเกือบทั้งหมด จากนั้นก็ขยายอำนาจลงไปทางใต้

พวกมุสลิมกลุ่มใหญ่ที่รุกรานอินเดียนั้นได้แก่ชาวเตอร์กหรือตุรกี เมื่อเตอร์กเข้าปกครองอินเดีย พวกเตอร์กได้ปกครองด้วยระบบทหารเกือบทั่วประเทศ ทหารที่ยกเข้ามาปกครองอินเดียประกอบด้วยทหารมาจากหลายชนชาติ เช่นตุรกี เปอร์เซีย อาหรับ ในทางปฏิบัติกองทัพต่างชาติที่เข้ามาปกครองมีจำนวนน้อย จึงไม่สามารถควบคุมชาวอินเดียได้อย่างทั่วถึง พวกเตอร์กจึงจำเป็นต้องใช้ระบบการปกครองของอินเดียควบคู่ไปด้วย เช่นการดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ใช้แบบ

อย่างของฮินดู พวกฮินดูชั้นสูงบางคนก็ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามบางคนอาจจะยอมรับเพราะถูกบังคับ แต่บางคนเปลี่ยนศาสนา เพราะหวังผลประโยชน์ตอบแทนจากชาวมุสลิม แต่โดยส่วนใหญ่แล้วชาวฮินดูเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามเพราะเหตุถูกบังคับมากกว่าเพราะสมัครใจ พวกชาวไร่ชาวนาบางส่วนที่ถือพุทธศาสนาได้หันไปนับถือศาสนาอิสลาม เพราะพอใจในเรื่องที่ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะแบบพวกฮินดู ประชาชนที่รักความเสมอภาคจึงนิยมเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีหลักการเน้นในเรื่องภราดรภาพ และสามารถทำให้เกิดความนิยมในหมู่คนยากจนที่ไม่พอใจสภาพและฐานะของตน

ตามข้อเท็จจริงแล้ว ประชาชนชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในประเทศอินเดียนั้นส่วนใหญ่มิใช่เป็นพวกที่สืบเชื้อสายมาจากชาวต่างชาติ ที่แท้ก็คือประชาชนชาวอินเดียเช่นเดียวกับชาวฮินดูนั่นเอง เพียงแต่ได้เปลี่ยนศาสนาจากฮินดูไปเป็นศาสนาอิสลามเท่านั้น ภายหลังที่นับถือศาสนาอิสลามแล้ว พวกเขาก็ต้องเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมจากฮินดูไปเป็นแบบมุสลิมด้วย อาจกล่าวได้ว่าประชาชนของประเทศปากีสถานในปัจจุบันซึ่งนับถือศาสนาอิสลามประมาณ ๑๐% เท่านั้นที่สืบเชื้อสายมาจากชนชาติอื่นมาหลายชั่วอายุ บรรพบุรุษของพวกเขาได้แก่ชาวเตอร์ก ชาวอาหรับ เป็นต้น นอกนั้นส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวฮินดูมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลนั่นเอง

ศาสนาอิสลามดั้งเดิมนั้นเป็นศาสนาของชาวอาหรับ แต่วัฒนธรรมของชาวอาหรับนั้นได้รับอิทธิพลมาจากชาวเปอร์เซียหรืออิหร่าน เมื่อพวกอาหรับมีชัยชนะต่อเปอร์เซียซึ่งมีวัฒนธรรมเจริญกว่าพวกอาหรับ อาหรับจึงรับเอาวัฒนธรรมเปอร์เซียไปใช้ ขณะเดียวกันชาวอินเดียซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับชาวเปอร์เซียและมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมาก่อน จึงรับเอาวัฒนธรรมของเปอร์เซียไปใช้ด้วย และรับไปใช้นานแล้วตั้งแต่ก่อนที่ศาสนาอิสลามจะแพร่ไปสู่อินเดียเสียอีก ฉะนั้นเมื่อชาวอินเดียหันไปนับถือศาสนาอิสลาม จึงไม่เป็นการยากแต่อย่างใดที่ชาวอินเดียจะรับเอาวัฒนธรรมของอิสลามไปใช้ด้วย เพราะคุ้นเคยกับวัฒนธรรมของเปอร์เซียมาก่อนนั่นเอง[๑]

โดยปกติแล้วเมื่อชาวอาหรับซึ่งนับถืออิสลามขยายอำนาจเข้าไปในดินแดนใด ก็จะบังคับประชาชนในดินแดนนั้นรับเอาวัฒนธรรมของอิสลามไปใช้ด้วย แต่ในอินเดียนั้นแตกต่างไปจากที่อื่น กล่าวคือเมื่อชาวอาหรับซึ่งนับถืออิสลามได้เข้าปกครองดินแดนของอินเดียบางส่วนแล้ว

ก็บังคับชาวฮินดูที่อยู่ใต้การปกครองของตนรับเอาวัฒนธรรมอิสลามไปใช้ ขณะเดียวกันพวกอาหรับในฐานะผู้ปกครองก็รับเอาวัฒนธรรมของชาวฮินดูไปใช้ด้วย ดังนั้นสังคมของชาวมุสลิมในอินเดียจึงกลายเป็นสังคมใหม่ ซึ่งเป็นสังคมที่มีลักษณะวัฒนธรรมผสมกลมกลืนกันระหว่างวัฒนธรรมของอิสลามกับวัฒนธรรมของฮินดู และไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะเหมือนกับสังคมของพวกที่ถือลัทธิฮินดูอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามประชาชนที่ถืออิสลามก็กลายเป็นชนชาติส่วนน้อยขณะที่อยู่ภายใต้จักรวรรดิอินเดีย แต่เมื่ออินเดียได้รับเอกราช และมีการแยกไปตั้งเป็นประเทศปากีสถาน ปากีสถานจึงกลายเป็นประเทศที่มีประชาชนถือศาสนาอิสลามมากที่สุดในโลก

ในสมัยที่ยังมิได้แยกตัวออกไปเป็นประเทศปากีสถาน ประมาณว่าหนึ่งในสี่ของพลเมืองอินเดียทั้งหมดเป็นมุสลิม ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเมืองและสืบเชื้อสายมาจากพ่อค้า ทหารและข้าราชการ แคว้นที่มีประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมได้แก่ แคว้นสินธ์ ปัญจาบ และเบงกอลตะวันออก สมัยที่ชาวมุสลิมอินเดียมีอำนาจรุ่งเรืองที่สุดก็คือสมัยราชวงศ์มูฆัล ซึ่งปกครองอินเดียอยู่ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖–๑๘

ชาวฮินดูกับชาวมุสลิมรวมกันได้ยาก ทั้งนี้เนื่องมาจากการดำเนินชีวิตและแนวความคิดของชนสองกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมากมาย เช่นฮินดูนับถือวัว แต่มุสลิมไม่นับถือ ฮินดูนิยมแบ่งชั้นวรรณะแต่มุสลิมไม่นิยม อย่างไรก็ตามชาวมุสลิมก็ยังรับเอาแนวความคิดและขนบธรรมเนียมบางอย่างของชาวฮินดูไปใช้ เช่นกฎแห่งกรรม กฎหมาย ฯลฯ ในช่วงศตวรรษที่ ๑๗–๑๘ ผู้นำศาสนาอิสลามพยายามปรับปรุงฐานะของศาสนาอิสลามเสียใหม่ เพราะได้รับแรงกระทบจากสภาพการณ์สามอย่างคือ

๑. การที่อิสลามสูญเสียอิทธิพลและอำนาจทางการเมือง

๒. การขยายอำนาจของตะวันตกในอินเดีย

๓. ความตกต่ำทางด้านศีลธรรม

ผู้นำศาสนาอิสลามพยายามที่จะปรับปรุงหลักการความเชื่อถือในเรื่องพระเจ้า และการยึดมั่นในหลักการตามพระคัมภีร์โกหร่าน มีการแปลพระคัมภีร์โกหร่านเป็นภาษาเปอร์เซีย เพื่อให้ประชาชนได้อ่านเข้าใจดียิ่งขึ้น ความคิดในการปฏิรูปอิสลามมาจากผู้นำทางศาสนา แต่ประชาชนชาวมุสลิมโดยทั่วไปไม่ค่อยสนใจและไม่เข้าใจต่อการขยายอิทธิพลของตะวันตก

มุสลิมภายใต้การปกครองของอังกฤษ

ก่อนที่อินเดียจะตกอยู่ใต้อาณานิคมของอังกฤษ ชาวฮินดูกับชาวมุสลิมมีความแตกแยกกันมานานเกือบ ๑ พันปีแล้ว ชาวฮินดูกับชาวมุสลิมต่างฝ่ายต่างอยู่กันเป็นชุมชนเฉพาะของตน และปกครองกันเอง ไม่ยอมปะปนกันและไม่ยอมแต่งงานกัน ชาวฮินดูกับชาวมุสลิมไม่อาจจะร่วมอยู่ในสังคมเดียวกันได้เพราะมีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและความรู้สึกนึกคิด ดังเช่นฮินดูนับถือวัวแต่มุสลิมไม่นับถือ ฮินดูมีการแบ่งชนชั้นวรรณะ แต่มุสลิมไม่นิยม อย่างไรก็ตามพวกมุสลิมก็ยังรับเอาแนวความคิดและขนบธรรมเนียมบางอย่างของพวกฮินดูไปใช้ เช่นกฎหมายเป็นต้น

เมื่ออังกฤษเข้าปกครองอินเดีย ชาวมุสลิมได้รับความกระทบกระเทือนจากการปกครองของอังกฤษอย่างมาก โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังเช่นชาวมุสลิมซึ่งมีอาชีพดั้งเดิมเป็นช่างฝีมือหาเลี้ยงชีพ แต่เมื่ออังกฤษเข้าปกครองอินเดีย อังกฤษได้นำเอาระบบทุนนิยมเข้ามาใช้ ทำให้เกิดระบบการค้าแบบเสรี กิจการธนาคาร กิจการอุตสาหกรรม นายทุนที่ดิน ฯลฯ ซึ่งเป็นธุรกิจที่ไม่เคยมีมาก่อน ผลก็คืออาชีพดั้งเดิมของชาวมุสลิมต้องถูกล้มเลิกไปเพราะไม่อาจแข่งขันกับระบบทุนนิยมแบบใหม่ได้

ระหว่างที่อินเดียอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ อังกฤษได้นำเอาวัฒนธรรมแบบตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ แต่เนื่องจากชาวมุสลิมในอินเดียมีลักษณะเป็นแบบอนุรักษ์นิยม เกรงว่าวัฒนธรรมแบบตะวันตกจะทำลายวัฒนธรรมแบบอิสลามของตน จึงพากันต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตก เช่นแนวความคิดและการศึกษาแบบตะวันตกเป็นต้น ในขณะที่ชาวฮินดูกระตือรือร้นที่จะรับเอาแนวความคิดของตะวันตกไปใช้ นิยมเรียนภาษาอังกฤษ และเข้าเรียนในโรงเรียนแบบตะวันตกแต่ชาวมุสลิมกลับสนใจศึกษาภาษาเปอร์เซีย และภาษาอาหรับอันเป็นภาษาที่ใช้ในทางศาสนาอิสลาม ในปี ค.ศ. ๑๘๓๕ อังกษฤประกาศใช้ระบบการศึกษาแบบอังกฤษในอินเดีย มีผลทำให้ชาวมุสลิมบางกลุ่มต่อต้านการกระทำของอังกฤษ เพราะกลัวว่าจะเป็นเครื่องมือของอังกฤษในการบีบชาวมุสลิมให้เปลี่ยนไปนับถืออิสลาม นอกจากนั้นชาวมุสลิมยังปฏิเสธที่จะเข้ารับราชการภายใต้การปกครองของอังกฤษอีกด้วย[๒]

ในปี ค.ศ. ๑๘๓๗ อังกฤษประกาศยกเลิกภาษาเปอร์เซียซึ่งใช้เป็นภาษาราชการของราชวงศ์มูฆัล นอกจากนั้นยังประกาศยกเลิกกฎหมายแบบอิสลาม และศาลอิสลามด้วย ซึ่งเป็น

เหตุทำให้ชาวมุสลิมซึ่งดำรงตำแหน่งสูง ๆ ทางการปกครองแบบเก่าต้องออกจากงาน อังกฤษหันไปจ้างชาวฮินดูเข้าทำงานในราชการแทนชาวมุสลิม ทำให้ชาวมุสลิมมีความรู้สึกไม่ไว้ใจอังกฤษอย่างยิ่ง และยังเป็นเหตุทำให้ชาวฮินดูกับชาวมุสลิมแตกแยกกันมากยิ่งขึ้น ชาวมุสลิมมีความคิดและความต้องการที่จะแยกตนเองออกไปตั้งชุมชนของตนที่เป็นอิสระ โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับชาวฮินดู และอังกฤษ

ในปี ค.ศ. ๑๘๕๗ ชาวมุสลิมได้ลุกฮือขึ้นก่อกบฏต่ออังกฤษอย่างรุนแรง โดยมีจักรพรรดิแห่งราชวงศ์มูฆัลทรงพระนามว่าพาหะดุระ ชาห์ที่ ๒ เป็นหัวหน้า การกบฏครั้งนี้ประสบความล้มเหลวเนื่องจากขาดความร่วมมือกัน และกระทำอย่างไม่มีระบบ ผลก็คือถูกอังกฤษปราบปรามจนราบคาบ และผลที่ตามมาก็คืออังกฤษประกาศยกเลิกราชวงศ์มูฆัล และล้มเลิกการปกครองแบบราชวงศ์โดยเด็ดขาด จึงเท่ากับตัดทอนอำนาจทางการเมืองของชาวมุสลิมโดยสิ้นเชิง โดยยังความขมขื่นให้แก่ชาวมุสลิมเป็นอันมาก

หลัง ค.ศ. ๑๘๕๗ อังกฤษปกครองชาวอินเดียอย่างเข้มงวด และใช้วิธีการปราบปรามอย่างรุนแรง การที่อังกฤษปกครองอินเดียอย่างเข้มงวด จึงทำให้ทั้งชาวฮินดูและชาวมุสลิมเกิดความรู้สึกนึกคิดที่จะต่อสู้กับอังกฤษอย่างมีระเบียบแบบแผน ชาวอินเดียเริ่มรู้ปัญหาและความบกพร่องของพวกตน โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับการขาดความนึกคิดทางการเมือง ทั้งชาวฮินดูและชาวมุสลิมเริ่มมีความคิดถึงความจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกันต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดีย ความคิดดังกล่าวได้กลายมาเป็นขบวนการชาตินิยม และต่อสู้เพื่อเอกราชจากอังกฤษในเวลาต่อมา[๓]

มุสลิมกับลัทธิชาตินิยมในอินเดีย

ชนชั้นที่ได้รับการกระตุ้นความรู้สึกทางชาตินิยมคือชนชั้นกลาง พวกนี้มีหัวเอนเอียงทางการเมืองอยู่แล้ว และรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนคือ เกิดความรู้สึกว่าตัวเองก็เป็นชาติที่มีอารยะชาติหนึ่ง ชาติทุกชาติที่มีความรู้สึกชาตินิยมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางศาสนา ซึ่งมีแนวโน้มย้อนหลังไปหาอดีต ชาวอิหร่านเป็นชนชาติที่ยึดมั่นในศาสนา จึงย้อนกลับไปศึกษาความยิ่งใหญ่ของอิสลามในระยะแรก ทำให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมรุนแรงในทุกวันนี้ อดีตของอินเดียมีวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่และเป็นมรดกของอินเดีย แม้ว่าชาวอินเดียจะเปลี่ยนแปลงศาสนาดั้งเดิม แต่พวกเขาก็ยังไม่ละทิ้งมรดกซึ่งมีมาแต่อดีต เช่นเดียวกับพวกกรีกที่หันมานับถือคริสต์ ก็ไม่

ละเลยที่จะภูมิใจในบรรพบุรุษของตน พวกอิตาเลียนก็เช่นเดียวกัน ชาวอินเดียที่ถือมุสลิมและคริสต์ก็ยังภูมิใจในบรรพบุรุษของตนเช่นเดียวกัน พวกชนชั้นกลางอินเดียซึ่งเป็นชนชั้นใหม่อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีและเศรษฐกิจของอินเดียตามแบบตะวันตก แม้ว่าพวกนี้จะถือลัทธิฮินดูหรือมุสลิมซึ่งจะต้องปฏิบัติตามระเบียบประเพณีโดยเคร่งครัด แต่พวกนี้ก็เริ่มเอนเอียงไปอีกแบบหนึ่ง

พวกชนชั้นกลางเกือบจะไม่มีในหมู่ชนอิสลามในอินเดีย เพราะพวกนี้ไม่ชอบศึกษาตามแบบตะวันตก ไม่สนใจการค้าและอุตสาหกรรม ในปัญจาบนั้นดูเหมือนว่ามุสลิมจะนิยมการศึกษาแบบตะวันตกมากกว่าที่แห่งอื่น ฮินดูได้ก้าวหน้าไปไกลกว่าพวกมุสลิม การปฏิวัติในปี ๑๘๕๗ เป็นการร่วมมือกันระหว่างฮินดูกับมุสลิม แต่พวกมุสลิมถูกปราบปรุนแรงกว่า พวกมุสลิมต้องการใช้ระบบแบบเก่า แต่ฮินดูได้เจริญก้าวหน้าทางการศึกษา อุตสาหกรรมมากกว่ามุสลิม พวกชาตินิยมอินเดียเป็นพวกที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีอังกฤษ อิทธิพลจากบรรพบุรุษที่เด่น ๆ ของอินเดีย จากเทพเจ้าและระบบประเพณีซึ่งพวกนี้ถูกปลูกฝังมาแต่เด็ก

แนวความคิดแบบตะวันตก ชาวมุสลิมที่เริ่มเห็นความสำคัญของตะวันตก และเห็นว่ามุสลิมควรร่วมมือกับอังกฤษคือ เซอร์ เซย์ยิด อาห์มัด ข่าน (Sir Sayyid Ahmad Khan) เป็นผู้มีแนวความคิดสมัยใหม่และจงรักภักดีต่ออังกฤษ เขามีความเห็นว่าชาวมุสลิมควรยอมรับการศึกษาแบบอังกฤษ[๔] และหันไปร่วมมือกับโลกภายนอก เขาเห็นว่าชาวอินเดียอิสลามควรรับเอาความคิดของตะวันตกมาใช้ แต่ก็ควรมีวิธีการที่แตกต่างไปจากพวกฮินดู เขาเห็นว่าพื้นฐานของศาสนาอิสลามนั้นมีส่วนคล้ายคลึงกับแนวความคิดของชาวคริสต์ ซึ่งรับมาจากศาสนาจูดายอีกทอดหนึ่ง เข้าย้ำถึงแนวความคิดของความสำคัญในการศึกษาวิทยาศาสตร์อันเป็นวิทยาการของชาวตะวันตก เซย์ยิดโจมตีระบบประเพณีที่ผู้หญิงต้องคลุมหน้าเมื่อออกจากบ้าน และการที่ผู้หญิงแยกตัวไปอยู่โดดเดี่ยว เขาต้องการที่จะให้ชาวมุสลิมได้รับการศึกษาแบบใหม่ แต่เขาก็ไม่กล้าต่อต้านอังกฤษมาก เพราะกลัวว่าอังกฤษจะล้มเลิกโครงการให้การศึกษาใหม่ ๆ แก่ชาวมุสลิม เขาต้องการให้อังกฤษช่วยเหลือและร่วมมือกับอังกฤษ และเห็นว่าชาวอินเดียไม่ควรแตกแยกกันในเรื่องศาสนา อิทธิพลของ อาห์มัด ข่าน มีอยู่แต่ในหมู่ชนชั้นสูงของอิสลามเท่านั้น แต่อิทธิพลของเขายังไปไม่ถึงในกลุ่มประชาชนชาวชนบท ซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ของชาวมุสลิม[๕]

แนวความคิดของเซย์ยิดที่เห็นว่าอิสลามควรรับเอาแนวความคิดของตะวันตกมาใช้นั้น ได้ช่วยทำให้ชาวอิสลามรุ่นหลังยอมรับความคิดของเขาภายหลังจากที่เขาได้ถึงแก่กรรมเมื่อปี ๑๘๙๘ ในบั้นปลายชีวิต เซย์ยิดได้มีส่วนร่วมในการจัดตั้งวิทยาลัยอาลีการห์ (Aligarh College) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี ๑๘๗๗[๖] วิทยาลัยแห่งนี้เป็นศูนย์กลางความรู้สมัยใหม่ของชาวมุสลิม ทำให้ชาวมุสลิมได้มีโอกาสเข้ารับราชการกับอังกฤษและยอมรับแนวความคิดแบบตะวันตก

แนวความคิดของเซย์ยิดเป็นการท้าทายต่อการจัดตั้งสภาแห่งชาติอินเดีย (Indian National Congress) หรือเรียกสั้น ๆ ว่าคองเกรส (Congress) ของชาวฮินดู และเป็นความคิดขั้นแรกที่นำไปสู่การแยกตัวของชาวมุสลิมในการก่อตั้งประเทศปากีสถาน เซย์ยิดคิดว่า ชาวฮินดูมีจุดมุ่งหมายที่จะคุมอำนาจการปกครองอินเดียทั้งประเทศให้อยู่ในกำมือของตน และกีดกันชาวมุสลิมมิให้มีส่วนร่วมในการปกครอง อังกฤษเองก็ไม่สามารถจัดระบบการปกครองให้ชาวมุสลิมได้มีส่วนร่วมในการปกครองอย่างยุติธรรม จึงทำให้ชาวมุสลิมกลัวว่าการเลือกตั้งทั่วไปตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งอังกฤษเป็นฝ่ายเสนอนั้น จะทำให้ชาวมุสลิมหมดโอกาสที่จะได้รับเลือกตั้ง ชาวมุสลิมจึงเรียกร้องขอรัฐธรรมนูญเพื่อใช้ปกครองสำหรับชาวมุสลิมด้วยกันเอง นอกจากนั้นยังเรียกร้องให้ชาวฮินดูยอมรับรองฐานะของชาวมุสลิมซึ่งเป็นประชากรจำนวนน้อยกว่า

การต่อสู้เรียกร้องของชาวมุสลิมได้รับความสำเร็จในปี ๑๙๐๖ ในเมื่อลอร์ดมินโต (Lord Minto) ยอมรับวิธีการเลือกตั้งโดยการแบ่งแยกชาวฮินดูกับชาวมุสลิมออกจากกัน ในเดือนธันวาคมปีเดียวกันนี้ได้มีการจัดตั้งสันนิบาตมุสลิม (Muslim League) ที่ดักกา[๗] สันนิบาตมุสลิม โดยรัฐบาลอังกฤษได้ให้การสนับสนุนนั้น วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งมีอยู่ ๒ ข้อใหญ่ ๆ คือ

๑. เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่ออังกฤษ

๒. เพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาวมุสลิม[๘]

นอกจากนั้นอังกฤษยังช่วยจัดตั้งวิทยาลัยอาลีการห์อีกด้วย ระบบการศึกษาของวิทยาลัยนี้ถือนโยบายแบ่งแยกฮินดูกับมุสลิม และรักษาระบบอนุรักษ์นิยมโดยเคร่งครัด ทั้งทางการเมืองและสังคม ผู้สนับสนุนวิทยาลัยนี้เป็นพวกชนชั้นขุนนางและเจ้าของที่ดินรายใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นผู้แทนของพวกชนชั้นศักดินา ชาวอังกฤษเป็นผู้ควบคุมดูแลโรงเรียน รักษานโยบายการแบ่งแยก ต่อต้านพวกชาตินิยม ต่อต้านระบบสภา จุดประสงค์ในการตั้งวิทยาลัยนี้เพื่อผลิตบุคคลไปรับ

ราชการ และเป็นพวกสนับสนุนรัฐบาล ไม่ใช่พวกชาตินิยม พวกที่สำเร็จการศึกษาที่นี่มีจำนวนมากที่ได้เป็นผู้นำของชนชั้นปัญญาชนมุสลิม และมีอิทธิพลอยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของขบวนการแบ่งแยกประเทศอินเดีย

ในตอนต้นศตวรรษที่ ๒๐ ลักษณะความคิดของปัญญาชนชาวมุสลิมรุ่นใหม่มีแนวโน้มอยู่ ๒ ประการคือ

๑. การสนับสนุนผู้นำซึ่งเป็นพวกชาตินิยม

๒. เริ่มปลีกตัวจากอดีตของอินเดียและหันไปสนใจกับอิสลามนอกประเทศ เช่น ตุรกี เป็นต้น และยอมรับอำนาจของ กาลิป (Khalifat) ของตุรกี การที่พวกเตอร์กหนุ่มในตุรกีมีปฏิกริยาต่อต้านอิทธิพลตะวันตกในตุรกี และกรณีที่อิตาลีโจมตีตุรกีในทริโปลีเมื่อปี ๑๙๑๑ นอกจากนั้นสงครามในบอลข่านเมื่อปี ๑๙๑๒ และ ๑๙๑๓ ได้มีผลทำให้ชาวมุสลิมในอินเดียรู้สึกเห็นอกเห็นใจตุรกีมากขึ้น

ในปี ๑๙๑๒ มุสลิมในอินเดียเริ่มมีการเคลื่อนไหวทางความคิด และเริ่มรับเอาแนวความคิดจากอิสลามนอกประเทศและแนวความคิดของพวกชาวตะวันตก บุคคลที่สำคัญ เช่น อาซัด (Abul Kalam Azad) ผู้มีอายุเพียง ๒๔ ปี ได้รับการศึกษาจากไคโร และมีชื่อเสียงในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางภาษาอาหรับและเปอร์เซีย ได้ติดต่อร่วมมือกับพวกผู้นำมุสลิมและพวกนักปฏิรูปต่างประเทศเช่นในอียิปต์ ตุรกี ซีเรีย ปาเลสไตน์ อิรัก อิหร่าน อาซัดได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม และการเมืองจากประเทศเหล่านี้ เขารู้สึกเห็นอกเห็นใจชาวตุรกีมากในการทำสงครามกับคนต่างชาติ เขาได้เห็นความเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยมในตุรกี และในประเทศอื่น ๆ ที่ผิดกับมุสลิมในอินเดีย ซึ่งไม่ค่อยรู้เรื่องความเคลื่อนไหวของพวกชาตินิยมในประเทศอื่น ๆ เพราะไม่สนใจต่อโลกภายนอกทำให้มีความคิดคับแคบและใส่ใจแต่เรื่องศาสนาอย่างเดียว ชาวมุสลิมอินเดียที่เห็นอกเห็นใจตุรกีมักจะเป็นพวกหัวหน้าเท่านั้น การที่เห็นใจนั้นเป็นเพราะมีความผูกพันทางศาสนาไม่ใช่เห็นใจเพราะเกิดความรู้สึกชาตินิยม[๙]

อาซัด ได้โจมตีพวกอนุรักษ์นิยม และพวกที่ต่อต้านลัทธิชาตินิยม เขาโจมตีระบบการศึกษาของวิทยาลัยอาลีการห์ พวกนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ได้สร้างความรู้สึกใหม่แก่ชนชั้นปัญญาชนมุสลิม อาซัดเป็นผู้ที่มีส่วนสนับสนุนให้ชาวฮินดูกับมุสลิมมีความสามัคคีกัน เขาจึงเป็นชาวมุสลิมหัวก้าวหน้าที่แปลกไปจากคนอื่น ๆ

พวกชาตินิยมอินเดียได้ใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นชาวอินเดียให้เกิดความรู้สึกทางชาตินิยม เช่น ในปี ๑๙๑๒ มีการออกหนังสือพิมพ์ชื่อ "สหาย" (Comrade) ตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ มีอิทธิพลในหมู่คนหนุ่มมุสลิมที่ได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ บรรณาธิการชื่อ โมฮัมมัด อาลี (Mohammad Ali) บุคคลผู้นี้นิยมตุรกีและต่อต้านอังกฤษ ในที่สุดหนังสือพิมพ์ของเขาก็ถูกปิด และยังถูกจับกุมพร้อมกับน้องชาย ถูกกักกันในระหว่างสงคราม ต่อมารัฐบาลจึงปลดปล่อยให้เป็นอิสระในปี ๑๙๑๙

กลุ่มชนชั้นหัวรุนแรงของมุสลิมซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่คือพวกชนชั้นกลาง มีการเขียนบทประพันธ์เร้าจิตใจชาตินิยมลงในหนังสือพิมพ์ บุคคลที่มีบทบาทสำคัญเช่น เซอร์ โมฮัมมัด อิคบาล (Sir Mohamad Iqbal ค.ศ. 1873–1938) ซึ่งเป็นนักประพันธ์ นักปรัชญา เป็นชนชั้นบัญญาชน เขียนบทประพันธ์เป็นภาษาเปอร์เซีย และภาษาอูร์ดูเรียกร้องให้แยกมุสลิมทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียตั้งเป็นประเทศปากีสถาน ความคิดเห็นของอิคบาลได้รับการสนับสนุนจากชาวมุสลิมรุ่นใหม่อย่างมากมายยิ่งกว่าเซย์ยิดเสียอีก[๑๐] อิทธิพลของพวกนักปรัชญาจึงเริ่มปลุกความคิดของชาวมุสลิมในการเรียกร้องเสรีภาพ โดยเริ่มในหมู่ชนชั้นบัญญาชนก่อนซึ่งเป็นพวกที่สนใจในบทกวีอันไพเราะของพวกนักปรัชญา ในขณะเดียวกันกลุ่มนักศึกษามุสลิมอินเดียที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เริ่มใช้คำว่า "ปากีสถาน" โดยเรียกดินแดน ๕ แคว้นรวมเข้าด้วยกัน การกระทำดังกล่าวนี้บางคนก็หัวเราะเยาะว่าเป็นความเพ้อฝัน อย่างไรก็ตาม นับเป็นแนวความคิดในการสร้างชาติใหม่

ความแตกแยกระหว่างฮินดูกับมุสลิม

พวกมุสลิมรับเอาลัทธิชาตินิยมจากฮินดูอีกทีหนึ่งแล้วเอามาเปลี่ยนตามความคิดของตัวเอง ทำให้มุสลิมแยกไปจากฮินดู จึงเกิดการเรียกร้องให้มีการแบ่งแยกอินเดีย เนื่องจากพวกชนชั้นกลางมุสลิมในอินเดียเจริญก้าวหน้าช้า ดังนั้นการขัดแย้งภายในอินเดีย นอกเหนือไปจากการต่อสู้เพื่อเอกราชแล้ว ยังเป็นการขัดแย้งระหว่างชนชั้นศักดินากับพวกหัวก้าวหน้า ทำให้เกิดการแบ่งแยกออกเป็นหลายพวก เช่น ฮินดู มุสลิมและพวกอื่น ๆ อีกหลายพวก คองเกรสได้พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดีย จึงต้องกลายเป็นตัวแทนของความคิดของกลุ่มคนซึ่งแตกต่างกันหลายพวกหลายเหล่าอย่างกว้างขวาง[๑๑]

ทางด้านฮินดู ระบบการแบ่งชนชั้นวรรณะที่เข้มงวดได้ทำลายความเข้มแข็งในการที่จะร่วมมือเพื่อต่อต้านอังกฤษ ส่วนทางด้านมุสลิมยังถือระบบศักดินาอันเข้มงวด พวกผู้นำหัวอนุรักษ์นิยมยังสามารถเป็นผู้นำในหมู่ประชาชนโดยส่วนใหญ่ ดังนั้นเราจึงกล่าวได้ว่า มีความแตกต่างกันอย่างมากมายระหว่างชนชั้นกลางมุสลิมกับฮินดูหลายทางด้วยกัน ทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ไปแล้ว ชาวมุสลิมเริ่มไม่พอใจอังกฤษมากขึ้นทุกที และในที่สุดชาวมุสลิมจำนวนมากก็ได้เข้าร่วมกับคองเกรสเพื่อเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ สาเหตุที่ชาวมุสลิมไม่พอใจอังกฤษอย่างรุนแรงก็เนื่องมาจากว่า ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ ตุรกีปกครองแบบราชาธิปไตย โดยมีพระเจ้าขลิฟาเป็นประมุขและเป็นองค์ศาสนูปถัมภกของชาวมุสลิม ซึ่งชาวมุสลิมในอินเดียจงรักภักดีต่อกษัตริย์องค์นี้มาก ในระหว่างสงครามรัฐบาลอังกฤษสัญญาว่าจะช่วยเหลือพระเจ้าขลิฟาให้ทรงดำรงอยู่ในตำแหน่งองค์ศาสนูปถัมภกต่อไป ชาวมุสลิมในอินเดียปฏิบัติตนตามคำขอร้องของรัฐบาลอังกฤษ ต่อมาภายหลังสงครามเหตุการณ์ได้บังคับให้พระเจ้าขลิฟาต้องสละราชบัลลังก์ อังกฤษไม่ได้สนับสนุนให้ครองราชย์ต่อไปเหมือนดังที่ได้เคยรับปากกับชาวมุสลิมในอินเดียไว้ อังกฤษกลับไปรับรองรัฐบาลตุรกีที่ตั้งขึ้นใหม่ ทำให้ชาวอินเดียมุสลิมโกรธแค้นมาก และชักชวนกันก่อการวุ่นวายทั่วอินเดีย คานธีได้ประกาศสนับสนุนชาวมุสลิมอินเดียอย่างเต็มที่[๑๒]

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่พวกมุสลิมไม่พอใจอังกฤษ ก็เนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ตุรกีเป็นฝ่ายเยอรมนีและได้เข้าทำสงครามกับอังกฤษ เนื่องจากพวกมุสลิมในอินเดียนิยมตุรกีอยู่แล้วเมื่อตุรกีทำสงครามกับอังกฤษ ชาวมุสลิมบางส่วนในอินเดียก็เลยตั้งตัวเป็นศัตรูต่ออังกฤษไปด้วย[๑๓] ชนชั้นกลางมุสลิมได้หันมาร่วมมือกับคองเกรสต่อต้านอังกฤษ สันนิบาตมุสลิมระยะนั้นจึงลดความรุนแรงในการที่คิดจะแยกตัวออกไปจากอินเดียลง และเริ่มหันมาปรองดองกับฝ่ายคองเกรสไปชั่วระยะหนึ่ง[๑๔] หลังจากนั้นความแตกแยกระหว่างฮินดูกับมุสลิมได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และยิ่งชาวฮินดูมีอำนาจในรัฐบาลอินเดีย ยิ่งทำให้ชาวมุสลิมหวาดระแวงคองเกรส ในบางครั้งชาวมุสลิมลุกฮือก่อจลาจลต่อต้านชาวฮินดู จินนาห์ผู้นำสันนิบาตมุสลิมพยายามร่วมมือกับคองเกรส แต่ก็เป็นไปด้วยความยากลำบาก และยิ่งแตกแยกกันหนักยิ่งขึ้น ในเมื่อฝ่ายฮินดูเสนอมิให้มีการเลือกตั้งโดยวิธีแบ่งแยกและให้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี ๑๙๒๘[๑๕]

บัญหาความแตกแยกฮินดู–มุสลิม หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

ก่อนปี ค.ศ. ๑๙๓๐ คำว่า "ปากีสถาน" ยังไม่เป็นที่รู้จักในหมู่ชาวอิสลามในอินเดีย และยังมีชาวมุสลิมจำนวนน้อยมากที่คิดจะแยกตัวออกจากอินเดียไปตั้งประเทศใหม่ ความขัดแย้งระหว่างฮินดูกับมุสลิมจนถึงขั้นคิดจะแยกตัวออกไปตั้งประเทศใหม่ ได้เกิดขึ้นในช่วงที่ทั้งสองฝ่ายกำลังร่วมมือกันเพื่อเรียกร้องเอกราชของอินเดียจากอังกฤษนั้นเอง

ความจริงแล้วชาวฮินดูกับชาวมุสลิมไม่สามารถเข้ากันได้ตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว ดังได้กล่าวไว้ตั้งแต่ตอนต้นของหนังสือเล่มนี้ แต่เมื่อผู้นำทั้งสองฝ่ายมีความคิดชาตินิยมต้องการจะเป็นอิสระจากการปกครองอังกฤษ ทั้งสองฝ่ายจึงละความขัดแย้งกันลงชั่วคราว และหันมาร่วมมือกันเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ ขณะเดียวกันความไม่พอใจต่อกันก็กลับมีเพิ่มขึ้นอีก สาเหตุก็เนื่องมาจากคองเกรสซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวฮินดูพยายามบงการชาวมุสลิมซึ่งเป็นสมาชิกของคองเกรสเช่นเดียวกัน ผู้นำมุสลิมเช่น จินนาห์ ไม่พอใจผู้นำชาวฮินดูของครองเกรสซึ่งแสดงความรังเกียจและไม่ค่อยยอมยกย่องชาวมุสลิม ในที่สุดจินนาห์ก็แยกสันนิบาตออกจากคองเกรสเน้นการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาวมุสลิม และเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษเช่นเดียวกัน จินนาห์เป็นตัวตั้งตัวตีในการต่อสู้เพื่อแยกชาวมุสลิมออกไปตั้งประเทศใหม่คือประเทศปากีสถาน

ความจริงแล้วในตอนแรกจินนาห์ยังไม่มีความคิดที่จะแยกมุสลิมออกจากคองเกรส แต่เขามีความคิดที่จะเห็นสองฝ่ายร่วมมือกันอย่างจริงจังในการเรียกร้องเอกราช จินนาห์เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงที่สุดในสันนิบาตมุสลิม ในตอนแรกเขาเป็นสมาชิกของคองเกรสด้วย จินนาห์ถือว่าผลประโยชน์ของมุสลิมกับฮินดูอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน เขาทำงานหนักเพื่อความพยายามรวมฮินดูกับมุสลิมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งชาวมุสลิมและชาวฮินดูต่างก็ยกย่องเขาในฐานะทูตผู้พยายามรวมมุสลิมฮินดูเข้าด้วยกัน (Ambassador of Muslim-Hindu Unity) จินนาห์พยายามกระตุ้นชาวมุสลิมกับฮินดูได้มาร่วมประชุมกันบ่อย ๆ ในปี ค.ศ. ๑๙๑๖ เขาประสบความสำเร็จในการทำให้ชาวฮินดูกับชาวมุสลิมร่วมมือกันต่อสู้เพื่อเอกราชจากอังกฤษ[๑๖]

จากการที่อังกฤษประกาศ พ.ร.บ. เมื่อปี ๑๙๓๕ มีผลทำให้ชาวมุสลิมมีความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะแยกตนออกไปตั้งประเทศใหม่ จินนาห์มีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงการทำงานของสันนิบาตมุสลิมให้มีประสิทธิภาพและเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง นอกจากนั้นเขายังได้เตรียมการเลือกตั้งสำหรับชาวมุสลิมซึ่งได้กำหนดไว้ในปี ๑๙๓๗

ผลจากการเลือกตั้งในปี ๑๙๓๗ สันนิบาตมุสลิมไม่ได้รับความยุติธรรมเท่าที่ควร พรรคคองเกรสสามารถคุมเสียงข้างมากในหกรัฐใหญ่ ๆ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสันนิบาตมุสลิมกับคองเกรสเสื่อมโทรมลงไปอีก[๑๗] จินนาห์ได้รับความขมขื่นและเขาไม่ไว้วางใจพวกผู้นำคองเกรสต่อไป เขาเริ่มสำนึกถึงความจำเป็นที่จะต้องได้รับความสนับสนุนจากมวลชนมุสลิม จึงพยายามเผยแพร่หลักการแห่งเสรีภาพและอิสรภาพของชาวตะวันตกแก่ชาวมุสลิม โฆษณามิให้ไว้วางใจชาวฮินดู และโฆษณาถึงเหตุผลที่จำเป็นจะต้องแบ่งอินเดียออกเป็น ๒ ประเทศ เขาได้ชี้ให้เห็นถึงอันตรายของชาวฮินดูในการครอบงำชาวมุสลิม ความคิดของจินนาห์ประสบความสำเร็จในเวลาไม่นานนักในระยะต่อมา

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้ควบคุมอินเดียอย่างมั่นคง ชาวอินเดียซึ่งกำลังต่อสู้เพื่อเอกราชจำเป็นต้องหยุดชะงักการต่อสู้ของตนลงชั่วคราว สันนิบาตมุสลิมคัดค้านการที่อังกฤษพยายามดึงเอาชาวมุสลิมเข้าร่วมสงครามด้วย แต่ไม่ได้ผลเท่าใดนัก

รัฐบาลอังกฤษในอินเดียเชื่อมั่นว่า ชาวอินเดียส่วนใหญ่ยังจงรักภักดีต่ออังกฤษและคงจะไม่ร่วมมือกับญี่ปุ่น นอกจากนี้ในช่วงของสงคราม ปัญหาการให้เอกราชแก่อินเดียไม่อาจจะแก้ไขได้ อย่างไรก็ตามคองเกรสก็ยังมิได้หยุดยั้งความคิดในการเรียกร้องเอกราชแม้ว่าได้เพลาการต่อสู้ลงก็ตาม แต่ปัญหาภายในคองเกรสก็ยังมีอยู่และเพิ่มความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ นั่นก็คือปัญหาความแตกแยกระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิม

อังกฤษต้องการให้ผู้นำทั้งสองฝ่ายร่วมมือกันจัดตั้งสภาแห่งชาติ แต่ทั้งสองฝ่ายกลับทะเลาะกันอย่างรุนแรงเกี่ยวกับการกำหนดจำนวนที่นั่งของแต่ละฝ่ายในสภาบริหาร (Executive Council) ผู้นำฮินดูในคองเกรสปฏิเสธที่จะรับรองผู้แทนของสันนิบาตมุสลิม และผลจากการเลือกตั้ง ทำให้ผู้แทนของชาวมุสลิมได้รับที่นั่งในสภาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชาวฮินดูไม่พอใจอย่างยิ่ง ในปี ค.ศ. ๑๙๔๒ คองเกรสประกาศไม่ยอมรับรู้การเพิ่มจำนวนสมาชิกชาวมุสลิมในสภา

ในตอนปลายของสงครามโลกครั้งที่ ๒ พรรคคองเกรสของอังกฤษเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลเมื่อเดือนกรกฎาคม ๑๙๔๕ พอถึงเดือนสิงหาคมญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงคราม รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้เริ่มสร้างสถานการณ์ตึงเครียดขึ้นมาอีก โดยการพิจารณาโทษพวกผู้นำกองทัพแห่งชาติอินเดียภายใต้การนำของจันทรโภสในขณะยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งได้ร่วมมือกับญี่ปุ่นในระหว่างสงคราม กองทัพแห่งชาติอินเดียนี้คองเกรสมิได้ให้การสนับสนุนเนื่องจากเข้าข้างญี่ปุ่น พวก

ผู้นำกองทัพจึงกล่าวหาอยู่เสมอว่า พวกผู้นำคองเกรสทรยศต่ออินเดีย การพิจารณาโทษทำให้คองเกรสกลัวว่าอังกฤษจะใช้ระบบเผด็จการเข้าปกครองอินเดียอีก

ผลจากการเลือกตั้งในอินเดียเมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปรากฏให้เห็นชัดว่าในขณะที่พรรคคองเกรสประสบชัยชนะอย่างท่วมท้นในหมู่ชาวฮินดูนั้น สันนิบาตมุสลิมก็ได้รับชัยชนะจากการได้รับเลือกตั้งในหมู่ชาวมุสลิมอย่างท่วมท้นเช่นเดียวกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการสนับสนุนความคิดของการแบ่งประเทศของจินนาห์ คองเกรสพยายามคัดค้านการแบ่งอินเดียออกเป็นสองประเทศอย่างเต็มที่

อิทธิพลของอังกฤษในอินเดียเริ่มลดน้อยลงตามลำดับ อังกฤษไม่สามารถควบคุมอินเดียให้เป็นปึกแผ่นได้เหมือนก่อน การที่พรรคกรรมกรของอังกฤษซึ่งสนับสนุนการให้เอกราชแก่อินเดียได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล แสดงว่าประชาชนอังกฤษสนับสนุนการให้เอกราชแก่อินเดีย ปัญหาจึงมีอยู่ว่าอังกฤษจะให้เอกราชแก่อินเดียด้วยวิธีใด รัฐบาลอังกฤษมีนโยบายที่จะแก้ไขปัญหาของอินเดียด้วยวิธีสันติ ดังจะเห็นได้จากรัฐบาลอังกฤษได้เลิกการระดมพลและหลีกเลี่ยงการใช้กำลังทหารเข้าแก้ไขปัญหา

บุคคลสำคัญผู้มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของอินเดียขณะนั้นมีอยู่ ๕ คนคือ

๑. คานธี เป็นผู้มีอุดมการอันสูงส่งในการรวมอินเดียให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ท่านต้องผจญกับปัญหาการก่อการจลาจลอย่างรุนแรง ท่านได้เรียกร้องให้ทุกฝ่ายแก้ไขปัญหาโดยยึดหลักแห่งความเมตตากรุณา

๒. เนห์รู เป็นคนเฉลียวฉลาดและมีความสามารถสูง แต่เขาประเมินความรู้สึกนึกคิดของชาวมุสลิมที่ต่ำกว่าความเป็นจริง

๓. อาลี จินนาห์ เป็นผู้มีอำนาจสูง มีความสามารถในการปลุกระดมมวลชน เป็นที่ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวางในหมู่ชาวมุสลิม

๔. ลอร์ด วาเวลล์ (Lord Wavell) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดีย เป็นผู้มีบุคลิกแบบทหาร เคร่งขรึม มีความคิดริเริ่มและความสามารถในการแก้ไขปัญหาทางการเมือง

๕. ลอร์ด หลุยส์ เม้าแบตเตน (Lord Louis Mountbatten) เป็นคนพูดเก่ง ฉลาดหลักแหลม มีบุคลิกตรงกันข้ามกับวาเวลล์ แต่สองคนนี้ทำงานเข้ากันได้อย่างดี

การแก้ไขปัญหาของรัฐบาลอังกฤษ รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งโดยมีลอร์ด เพทธิค ลอว์เรนซ์ (Lord Pethick Lawrence) เป็นหัวหน้าคณะ คณะกรรมการได้เดินทางไปถึงอินเดียเมื่อเดือนเมษายน ๑๙๔๖ จุดประสงค์ก็เพื่อที่จะไกล่เกลี่ยให้ชาวอินเดียสองฝ่ายประนีประนอมกัน คณะกรรมการพบว่าทั้งสองฝ่ายต่างไม่ยอมลดลาวาศอกซึ่งกันและกัน คองเกรสคัดค้านการแบ่งอินเดียออกเป็นสองประเทศอย่างเต็มที่ ในขณะที่ทางฝ่ายสันนิบาตมุสลิมเชื่อมั่นว่า ถ้าฮินดูกับมุสลิมยังอยู่ร่วมในประเทศเดียวกันก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงการประหัตประหารทำลายล้างกันได้

คณะกรรมการอังกฤษจึงคิดหาทางออก โดยการเสนอแนะให้มีการแบ่งการปกครองอินเดียออกเป็น ๒ ส่วน แต่ให้รวมกันในรูปของสหพันธ์ (federal) อินเดียส่วนแรกประกอบด้วย British Indian Provinces ส่วนที่สองประกอบด้วยแว่นแคว้นที่เหลือจากส่วนแรกซึ่งจะรวมกันในรูปของสหภาพ รัฐบาลที่ศูนย์กลางหรือเมืองหลวงจะมีอำนาจไม่มากนัก โดยมีอำนาจควบคุมทางด้านการป้องกันประเทศ กิจการต่างประเทศและการคมนาคม ชาวอินเดียสองฝ่ายต่างก็ยอมรับแผนการของอังกฤษไปช่วงระยะหนึ่งเพื่อจะได้เตรียมการร่างรัฐธรรมนูญ แต่แล้วทั้งสองฝ่ายก็เริ่มทะเลาะกันอีกด้วยเรื่องจำนวนที่นั่งของแต่ละฝ่ายในคณะรัฐมนตรี คองเกรสต้องการใช้ระบบเลือกตั้งแบบทั่วไป แต่สันนิบาตมุสลิมต้องการให้แบ่งวิธีการเลือกตั้งคือชาวฮินดูเลือกผู้แทนฮินดูและชาวมุสลิมเลือกผู้แทนมุสลิม

การแตกแยกดำเนินไปอย่างรุนแรง ทั้งสองฝ่ายต่างก็กล่าวหาซึ่งกันและกัน คองเกรสไม่เชื่อในพลังของชาวมุสลิมที่ต้องการจะแยกตนไปตั้งประเทศได้สำเร็จ คณะกรรมการจากรัฐบาลอังกฤษประสบความล้มเหลวที่จะทำให้สองฝ่ายปรองดองกันได้และยิ่งเพิ่มความไม่ไว้วางใจมากขึ้นทุกที พวกชนชั้นกลางมุสลิมได้ปลุกระดมมวลชนให้ต่อต้านนโยบายของจินนาห์ซึ่งยอมรับแผนการของคณะกรรมการอังกฤษ คณะกรรมการอังกฤษพยายามใช้อิทธิพลของตนอย่างเต็มที่ แต่ไม่ได้ผล เมื่อพิจารณาแผนการของอังกฤษแล้วจะเห็นว่ามีข้อบกพร่องอย่างมากมาย เพราะการรวมในรูปสหภาพแบบหลวม ๆ นั้นจะเป็นการบริหารที่อ่อนแออย่างมาก ศูนย์กลางหรือเมืองหลวงมีอำนาจแต่เพียงเล็กน้อยและขาดประสิทธิภาพที่จะพัฒนาดินแดนทั้งสองให้เจริญก้าวหน้าได้ และดินแดนทั้งสองส่วนจะมีปัญหาพิพาทกระทบกระทั่งกันอยู่ตลอดเวลา ในที่สุดอำนาจที่แท้จริงก็จะตกอยู่ในกำมือของชาวฮินดูหรือส่วนที่จะเป็นอินเดีย

ผลจากความไม่ไว้วางใจกันจึงนำไปสู่การจลาจลอย่างนองเลือด คองเกรสประกาศไม่ยอมร่วมกับแผนการใด ๆ เนห์รูประกาศว่าคองเกรสจะประชุมในเดือนกรกฎาคม เพื่อจะจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญให้จงได้ จินนาห์ประกาศต่อต้านทันที วันที่ ๑๖ สิงหาคม การจลาจลอย่างนองเลือดได้เกิดขึ้นที่กัลกัตตา สันนิบาตมุสลิมไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ อังกฤษจึงส่งทหารเข้าควบคุม จากนั้นการนองเลือดได้เกิดขึ้นทั่วไป พวกฮินดูยกพวกเข้าโจมตีชาวมุสลิมในแคว้นพิหารเป็นการแก้แค้น การฆ่าฟันกันอย่างบ้าเลือดแพร่ไปทั่วในแคว้นเบงกอลตะวันออก และ United Province

ผู้สำเร็จราชการอังกฤษพยายามระงับยับยั้งการฆ่าฟันกัน แต่ก็ทำได้เพียงเรียกร้องสองฝ่ายให้ยุติการฆ่ากัน รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนประชุมแก้ไขสถานการณ์ในอินเดียอย่างรีบด่วน แต่ก็ไม่สามารถตัดสินใจได้อย่างทันท่วงที วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๑๙๔๗ รัฐบาลอังกฤษประกาศใช้กำลังทหารเข้าควบคุมอินเดียอีกครั้งหนึ่ง แต่จะใช้อำนาจนี้ไม่เกินเดือนมิถุนายน ๑๙๔๘

ลอร์ด เม้าแบตเตนได้เข้ารับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนลอร์ด วาเวลล์ และพยายามใช้กำลังทหารเข้าควบคุมสถานการณ์ แต่ไม่ได้ผลเท่าใดนัก จินนาห์ยืนยันถึงความต้องการที่จะแยกประเทศอย่างเด็ดเดี่ยว แคว้นปัญจาบตกอยู่ในภาวะสงครามกลางเมือง คองเกรสเริ่มตระหนักว่าการใช้กำลังเข้าป้องกันการแบ่งแยกประเทศคงจะไม่ได้ผลและการนองเลือดก็จะมีต่อไปไม่สิ้นสุด แต่คานธียังพยายามต่อไปในการคัดค้านการแบ่งแยกประเทศ

ในที่สุดผู้นำคองเกรสก็ยอมรับว่าการแบ่งแยกประเทศเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้เนห์รูกับคานธีต้องขัดแย้งกันในประเด็นนี้ เม้าท์แบตเตนจึงไกล่เกลี่ยทุกฝ่ายให้ประนีประนอมกัน ในที่สุดก็เป็นที่ยอมรับของฝ่ายคองเกรส สันนิบาตมุสลิมและผู้แทนชาวสิกข์เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๗ โดยแบ่งอินเดียออกเป็น ๒ ประเทศ และต่างฝ่ายต่างมีรัฐธรรมนูญเป็นของตนเอง รัฐใดจะไปรวมกับฝ่ายไหน ก็ให้สมาชิกสภาของรัฐเป็นผู้โหวตว่าจะไปรวมกับอินเดียหรือปากีสถาน สมาชิกสภาของปัญจาบกับเบงกอลโหวตกันแล้วปรากฏว่า ฝ่ายที่โหวตให้ไปรวมกับอินเดียพอ ๆ กับฝ่ายที่โหวตไปรวมกับปากีสถานมีจำนวนเท่า ๆ กัน จึงต้องแบ่งดินแดนทั้งสองออกเป็นสองส่วนไปรวมกับสองประเทศ ในบางแคว้นตัดสินกันไม่ได้ จึงใช้วิธีให้ประชาชนโหวตเสียงว่าจะไปรวมกับใคร แต่วิธีนี้ชาวสิกข์ไม่พอใจ เพราะชาวสิกข์ในแคว้นปัญจาบซึ่งมีอยู่จำนวนน้อยจะถูกแบ่งแยกไปอยู่กันคนละประเทศอันเป็นผลเนื่องมาจากแคว้นปัญจาบถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน

การแบ่งอินเดียออกเป็นสองประเทศมีที่ท่าว่าจะเป็นไปด้วยดี ทั้งนี้เป็นเพราะความสามารถและความฉลาดของลอร์ด เม้าแบตเตน พ.ร.บ. ให้เอกราชแก่อินเดีย (Indian Independent Act, 1947) ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๑๙๔๗ รัฐบาลอังกฤษจึงมอบหมายให้ลอร์ด เม้าท์ แบตเตนเป็นผู้แทนกษัตริย์อังกฤษทำพิธีมอบเอกราชให้แก่อินเดียและปากีสถานที่เมืองเดลฮีและการาจีตามลำดับอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๑๙๔๗ นายกรัฐมนตรีเนห์รูแห่งอินเดียได้ปราศรัยที่รัฐสภาเมื่อเที่ยงคืนของวันที่ ๑๔ สิงหาคม มีข้อความที่น่าประทับใจตอนหนึ่งว่า "ในขณะที่ชาวโลกกำลังนอนหลับ แต่อินเดียกำลังตื่นเพื่อนำไปสู่ชีวิตแห่งเสรีภาพ"

ความยุ่งยากและการนองเลือดภายหลังได้รับเอกราช

การฆ่าฟันกันอย่างนองเลือดระหว่างฮินดูกับมุสลิม

ประเทศอินเดียได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๑๙๔๗ โดยมี ลอร์ด หลุยส์ เม้าแบตเตนดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการคนแรกของอินเดีย รัฐบาลใหม่ของอินเดียได้แสดงความสามารถในการบริหารประเทศได้ดีพอสมควร แต่ในไม่ช้าก็ประสบกับปัญหาร้ายแรงขึ้นอีก ปัญหานี้คือการฆ่าฟันกันอย่างนองเลือดในแคว้นปัญจาบ ชาวฮินดูและชาวสิกข์ซึ่งโกรธแค้นชาวมุสลิมในแคว้นปัญจาบ ได้ยกพวกเข้าโจมตีชาวมุสลิมอย่างทารุณโหดร้าย เกิดการฆ่าฟันอย่างขนานใหญ่ ไม่ว่าลูกเด็กเล็กแดงชายหญิง คนเฒ่าคนแก่ถูกฆ่าตายเกลื่อนกลาด ชาวมุสลิมถูกกวาดล้างชนิดถอนรากถอนโคน ประมาณว่ามีผู้เสียชีวิตจากการนองเลือดครั้งนี้ประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ คน[๑๘] และเกิดปัญหาผู้อพยพลี้ภัยครั้งใหญ่ ประชาชนชาวฮินดูและชาวมุสลิมในปัญจาบต่างฝ่ายต่างอพยพหนีออกจากปัญจาบไปสู่ดินแดนอินเดียและปากีสถาน ประมาณว่ามีชาวฮินดูราว ๔ แสนคน อพยพจากแคว้นสินธ์เข้าสู่เขตอินเดียและกว่า ๑ ล้านคนอพยพจากปากีสถานตะวันออกไปสู่เบงกอลตะวันตก

เมื่อการนองเลือดครั้งใหญ่สิ้นสุดลง ทั้งรัฐบาลอินเดียและรัฐบาลปากีสถานต่างก็ประสบปัญหาผู้ลี้ภัยอย่างรุนแรง ปัญจาบกลายเป็นดินแดนของชาวมุสลิมส่วนในเดลฮีเต็มไปด้วยผู้ลี้ภัยชาวฮินดูซึ่งอพยพมาอยู่ใหม่ ๆ[๑๙] เช่นเดียวกับในเมืองปรนะ คิตา (Purana Qita) ชาวมุสลิมจำนวนมากมายกำลังรออพยพไปอยู่ในเขตแดนปากีสถาน ในเดือนตุลาคม ๑๙๔๗ คานธีเดินทางจากแคว้นเบงกอลไปยังเดลฮีเพื่อเจรจาประนีประนอมกับฝ่ายมุสลิมเพื่อระงับการจลาจล

วิวาทด้วยสันติวิธี ความพยายามของท่านไม่ได้รับความสำเร็จ และท่านถูกชาวฮินดูหัวรุนแรงผู้หนึ่งบุกเข้ายิงท่านจนถึงแก่อสัญญกรรมเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๑๙๔๘

ชาวมุสลิมลี้ภัยจากเขตอินเดียเข้าสู่ปากีสถาน

ปากีสถานหลังได้รับเอกราช

การเมืองการปกครอง เมื่ออังกฤษได้ให้เอกราชแก่อินเดีย ประเทศปากีสถานก็ได้เป็นประเทศที่เกิดขึ้นใหม่ในโลกอีกประเทศหนึ่งเมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ ระหว่างที่ปากีสถานยังไม่มีรัฐธรรมนูญถาวรสำหรับปกครองประเทศ ปากีสถานจึงได้นำ พ.ร.บ. รัฐบาลแห่งอินเดียซึ่งประกาศใช้เมื่อปี ๑๙๓๕ ใช้เป็นการชั่วคราวไปก่อน ขณะเดียวกันมีการร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อจะใช้เป็นฉบับถาวร ปากีสถานได้จัดตั้งคณะรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศโดยมีจินนาห์ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ ขณะนั้นตำแหน่งสูงสุดของปากีสถานยังใช้คำว่าผู้สำเร็จราชการอยู่ เพราะปากีสถานเป็นสมาชิกเครือจักรภพแห่งอังกฤษ จินนาห์ได้แต่งตั้งอาลี ข่าน ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศ

ในเดือนกันยายน ๑๙๔๘ จินนาห์ถึงแก่อสัญญกรรมท่ามกลางความเศร้าสลดใจของประชาชนทั้งประเทศ เพราะจินนาห์เป็นบุคคลที่ชาวปากีสถานให้ความเคารพนับถือมากที่สุด เช่นเดียวกับชาวอินเดียให้ความเคารพนับถือนายคานธีและนายเนห์รู บุคคลที่ได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่ง

ผู้สำเร็จราชการสืบแทนนายจินนาห์คือนายนาซิมุดดิน แต่เขาไม่มีอำนาจเท่าใดนัก ผู้มีอำนาจที่แท้จริงอยู่ที่ อาลี ข่าน นายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นผู้บริหารประเทศที่มีความสามารถผู้หนึ่ง หลังจากบริหารประเทศได้เพียงสามปี เขาก็ถูกสังหารโดยชาวอัฟกันผู้หนึ่ง ขณะนั้นสภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของปากีสถานกำลังยุ่งเหยิง ปัญหาของประเทศมีอยู่มากมายและไม่สามารถแก้ไขได้สำเร็จ โดยเฉพาะปัญหาความแตกแยกภายในประเทศ[๒๐]

รัฐบาลใหม่ปากีสถานพยายามที่จะแก้ไขปัญหาของประเทศ โดยนำเอากฎเกณฑ์ของศาสนาอิสลามมาใช้ในการปกครอง เป็นต้นว่าใช้เป็นแนวทางในการออกกฎหมายและสร้างวัฒนธรรมแก่ชาวปากีสถานให้เป็นรูปแบบรัฐอิสลามซึ่งเรียกว่าสาธารณรัฐอิสลาม การที่รัฐบาลพยายามแก้ไขกฎหมายโดยยึดกฎเกณฑ์ทางศาสนาอิสลามได้ก่อให้เกิดผลสะท้อนแห่งความแตกแยกและนำไปสู่การจลาจลเมื่อปี ๑๙๕๓ ซึ่งเป็นผลทำให้รัฐบาลประกาศใช้กฎอัยการศึกและใช้มาตรการที่เข้มงวดในการปกครองประเทศ ทำให้เหตุการณ์ทางการเมืองยุ่งเหยิงเรื่อยมา

ในเดือนตุลาคม ๑๙๕๔ มีการจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญ ทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศ การร่างรัฐธรรมนูญดำเนินไปจนเสร็จสิ้นและประกาศใช้เมื่อเดือนมีนาคม ๑๙๕๖[๒๑]

รัฐธรรมนูญปากีสถาน ตามรัฐธรรมนูญใหม่กำหนดลักษณะการปกครองประเทศแบบสาธารณรัฐอิสลามและให้ปากีสถานตะวันออกมีอิสระในการปกครองตนเองมากขึ้น ประธานาธิบดีมีอำนาจมากขึ้นกว่าเดิม สามารถที่จะยับยั้งกฎหมายที่ผ่านสภาได้ ประธานาธิบดีอยู่ในฐานะเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด ประธานาธิบดีจะมีคณะรัฐบาลซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าเป็นผู้ให้คำแนะนำแก่ประธานาธิบดี

ทางด้านนิติบัญญัติมีสภาเดียว สมาชิกสภามีจำนวน ๓๐๐ คน ในจำนวนสมาชิกสภาทั้งหมด ครึ่งหนึ่งมาจากปากีสถานตะวันออก อีกครึ่งหนึ่งมาจากปากีสถานตะวันตก กฎหมายต่าง ๆ ยึดถือกฎเกณฑ์ของศาสนาอิสลามเป็นหลัก เหตุผลในการใช้กฎหมายอิสลามนั้นก็เพื่อรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมุสลิม ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม

รัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิเสรีภาพของประชาชน เช่นเสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการก่อตั้งสมาคม ศาสนา มีความเสมอภาคในกฎหมาย ยกเลิกการแบ่งชนชั้น วรรณะ

หลังจากใช้รัฐธรรมนูญแล้ว มีการจัดตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ แต่รัฐบาลก็ถูกโจมตีอย่างหนักจากสมาชิกสภาทั้งที่มาจากปากีสถานตะวันตกและปากีสถานตะวันออก พรรคฮินดูโจมตีรัฐธรรมนูญว่ามุ่งต่อต้านผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม พรรคสันนิบาตอวามิคัดค้านรัฐธรรมนูญอย่างรุนแรง และโจมตีว่ารัฐธรรมนูญมิได้มุ่งรักษาผลประโยชน์ของชาติ แต่มุ่งรักษาผลประโยชน์ส่วนตัวของบุคคลมากกว่า สถานการณ์ยิ่งเลวร้ายซ้ำเติมอีกในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ในเมื่อเกิดน้ำท่วมอย่างร้ายแรงในปากีสถานตะวันออก ทำให้เกิดการอดอยากอย่างร้ายแรง การประชุมสภาครั้งแรกมีการถกเถียงกันอย่างหนัก จนทำให้ประธานสภาต้องบอกเลื่อนการประชุมไปโดยไม่มีกำหนด ไม่กี่วันต่อมาประธานาธิบดีเมอร์ซาประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญและประกาศภาวะฉุกเฉินหลังจากที่ได้จัดตั้งรัฐบาลได้เพียงอาทิตย์เดียว

การเมืองของปากีสถานตกต่ำอีกครั้งหนึ่ง พรรคสันนิบาตมุสลิมอยู่ในฐานะเสื่อมความนิยมเพราะมีพรรคใหม่ที่เข้มแข็งขึ้นมาเป็นคู่แข่งคือพรรครีพับลิกัน ซึ่งเรียกร้องการปกครองแบบประชาธิปไตยและให้มีการปฏิรูปที่ดิน

หลังจากได้รับเอกราชไป ๑๐ ปีแล้ว การเมืองของปากีสถานก็ยังไม่มั่นคงพรรคการเมืองแตกเป็นพรรคเล็กพรรคน้อยจนมีมากมายเกินความจำเป็น พรรคเหล่านี้มุ่งยึดตัวบุคคลมากกว่ายึดผลประโยชน์ของส่วนรวม[๒๒]

ปัญหาความไม่มั่นคงทางการเมือง หลังจากที่ประธานาธิบดีเมอร์ซาได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญและยุบพรรคการเมืองต่าง ๆ ไปแล้วทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้ลงมือเลือกตั้งกันเลย ในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๕๘ ประธานาธิบดีเมอร์ซาได้แต่งตั้งนายพลอยุบข่านเป็นนายกรัฐมนตรี นายพลอยุบข่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ไม่กี่วันก็ถือโอกาสรัฐประหารซ้อนปลดประธานาธิบดีเมอร์ซาออกจากตำแหน่งและขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแทน

เมื่อนายพลอยุบข่านขึ้นมีอำนาจแล้ว เขาพยายามแก้ไขปัญหาของประเทศโดยการแต่งตั้งคณะกรรมาธิการทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ มีหน้าที่พิจารณาปัญหาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขต่อประธานาธิบดีเพื่อที่จะได้ตราเป็นกฎหมายใช้ปกครองประเทศ ดังเช่น ในปี ค.ศ. ๑๙๕๙ รัฐบาลประกาศใช้กฎหมายปฏิรูปที่ดิน ตามกฎหมายนี้ได้จำกัดการถือครองที่ดินมิให้เอกชนมีที่ดินมากเกินไป รัฐบาลได้ซื้อที่ดินจากคนที่ร่ำรวยแล้วนำมาแบ่งขายให้แก่ชาวนาที่ไม่มีที่ดินทำมาหากิน แต่ในทางปฏิบัติการปฏิรูปที่ดินไม่ค่อยได้ผลมากนัก

ในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๕๙ ประธานาธิบดีอยุบข่านได้ออกระเบียบว่าด้วยประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน กล่าวคือให้ประชาชนทั่วประเทศได้ออกเสียง[๒๓]เลือกผู้แทนของตนจำนวน ๘๐,๐๐๐ คน และให้คนจำนวนนี้ไปเลือกประธานาธิบดีอีกต่อหนึ่ง ผลของการเลือกตั้งประธานาธิบดีปรากฏว่า อยุบข่านได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีดำรงตำแหน่งต่อไปอีก ๕ ปี อยุบข่านได้ตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นคณะหนึ่งเพื่อร่างรัฐธรรมนูญใหม่และได้ประกาศใช้ในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๖๒ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ให้อำนาจประธานาธิบดีอย่างกว้างขวางคล้าย ๆ กับรัฐธรรมนูญของสหรัฐ กำหนดจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนว่าจะต้องมาจากปากีสถานตะวันตกครึ่งหนึ่งและมาจากปากีสถานตะวันออกครึ่งหนึ่ง รัฐธรรมนูญใหม่กำหนดให้มีเมืองหลวงอยู่ ๒ แห่งคือที่อิสลามาบัด (Islamabad) ซึ่งเป็นที่ตั้งของรัฐบาลกลางและที่ดักกาซึ่งเป็นที่ตั้งของรัฐสภาแห่งชาติ

ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๖๒ รัฐบาลปากีสถานประกาศยกเลิกกฎอัยการศึกการเมืองของปากีสถานจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ และในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ พรรคการเมืองหลายพรรคก็รวมกันเป็นพรรคฝ่ายค้านเพื่อสนับสนุนฟาติมา จินนาห์ น้องสาวของนายจินนาห์ให้แข่งขันชิงตำแหน่งประธานาธิบดีกับอยุบข่าน ฝ่ายค้านได้โจมตีการคอรัปชั่นและการปกครองแบบเผด็จการของรัฐบาลอย่างหนัก อย่างไรก็ตามผลของการเลือกตั้งในปี ค.ศ. ๑๙๖๕ พรรคของอยุบข่านก็ได้รับเลือกตั้งเป็นเสียงข้างมากในสภา ในช่วงระยะนี้เองที่ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ผู้นำพรรคสันนิบาตอวามิในปากีสถานตะวันออกก็เริ่มเรียกร้องที่จะให้ปากีสถานตะวันออกได้ปกครองตนเอง

ความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยในปากีสถาน ภายหลังจากการเลือกตั้งแล้วอยุบข่านได้ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีอีกวาระหนึ่ง อย่างไรก็ตามรัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประเทศได้ โดยเฉพาะปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างปากีสถานทั้งสองภาคยังคงมีอยู่อีกมาก ปากีสถานตะวันตกได้เปรียบทั้งในด้านการกุมอำนาจการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากรัฐบาล ดังนั้นความวุ่นวายต่าง ๆ ก็ยังคงมีอยู่เนือง ๆ ในบริเวณปากีสถานตะวันออก

ในปี ค.ศ. ๑๙๖๕ ได้เกิดสงครามขึ้นระหว่างอินเดียกับปากีสถาน ผลก็คือปากีสถานเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำในสงคราม สงครามยิ่งทำให้เศรษฐกิจของปากีสถานซึ่งทรุดอยู่แล้วกลับทรุด

ลงไปอีก ประชาชนมีความเป็นอยู่อย่างยากจนและเดือดร้อนจึงลุกขึ้นก่อการจลาจล โดยมีนักศึกษามหาวิทยาลัยเข้าร่วมด้วย การจลาจลแผ่ขยายออกไปทั่วปากีสถานทั้งสองส่วน รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ในที่สุดประธานาธิบดีอยุบข่านก็ต้องลาออกจากตำแหน่งในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๖๙ จากนั้นจึงได้มีการประกาศใช้กฎอัยการศึกอีกครั้งหนึ่งโดยมีนายพลยาห์ยาข่าน ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี

ยาห์ยาข่าน ได้ใช้มาตรการรุนแรงในการปราบจลาจลและเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทางด้านการเมืองเศรษฐกิจ และสังคม อย่างไรก็ตามรัฐบาลของนายพลยาห์ยาข่านไม่มีแผนการที่แน่นอนในการใช้มาตรการที่เด็ดขาดเพื่อปราบจลาจลจึงเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่ปัญหาที่สำคัญยังไม่สามารถแก้ไขได้คือปัญหาคอรัปชั่นของนักการเมือง ปัญหาความยากจน ตลอดจนความไม่เสมอภาคระหว่างปากีสถานตะวันตกกับปากีสถานตะวันออก

ยาห์ยาข่าน พยายามรับข้อเสนอแนะข้อเรียกร้องของฝ่ายต่าง ๆ เขาได้ประกาศยกเลิกรูปแบบการปกครองแบบรัฐเดียวซึ่งเป็นการปกครองแบบรวมอำนาจที่ศูนย์กลางและได้รื้อฟื้นการแบ่งเขตการปกครองเป็นจังหวัดขึ้นมาใหม่ และได้ให้สัญญาแก่ประชาชนว่าจะจัดให้มีการเลือกตั้งในปากีสถานโดยเร็ว

ปัจจัยที่นำไปสู่การแบ่งปากีสถานออกเป็น ๒ ประเทศ

ประเทศปากีสถานนั้นเป็นประเทศที่มีสภาพภูมิศาสตร์แปลกประหลาดกว่าประเทศอื่นๆ คือดินแดนของประเทศแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งเรียกว่าปากีสถานตะวันตกมีเนื้อที่ ๓๑๐,๒๕๖ ตารางไมล์ อีกส่วนหนึ่งเรียกว่าปากีสถานตะวันออก มีเนื้อที่ ๕๔,๕๐๑ ตารางไมล์ ดินแดนส่วนนี้เรียกว่าเบงกอลตะวันออก การที่ดินแดนปากีสถานสองส่วนนี้อยู่ห่างกันประมาณ ๑ พันไมล์ จึงทำให้รัฐบาลกลางซึ่งอยู่ในปากีสถานตะวันตกปกครองปากีสถานตะวันออกด้วยความยากลำบาก[๒๔]

ปัจจัยที่นำไปสู่การที่ปากีสถานตะวันออกดิ้นรนเพื่อแยกตัวออกไปตั้งประเทศใหม่สรุปได้ดังนี้

๑. ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมระหว่างชาวปากีสถานตะวันออกกับชาวปากีสถานตะวันตก ชาวเบงกอลหรือชาวปากีสถานตะวันออกมีจำนวนประมาณ ๕๕% ของชาวปากีสถาน

ทั้งประเทศพูดภาษาเบงกาลีซึ่งเป็นภาษาที่แตกต่างไปจากภาษาอูร์ดูที่ใช้พูดกันในปากีสถานตะวันตก แต่รัฐบาลกลางกลับประกาศใช้ภาษาอูร์ดูเป็นภาษาทางราชการจึงทำให้ชาวปากีสถานตะวันออกไม่พอใจ

๒. ปัญหาการปกครองระหว่างที่มีการร่างรัฐธรรมนูญปากีสถานฉบับแรก (ค.ศ. ๑๙๔๗–๑๙๕๔) ผู้นำชาวเบงกอลพยายามเรียกร้องให้มีการจัดรูปการปกครองของประเทศเป็นแบบสหพันธ์อย่างแท้จริง โดยให้รัฐบาลของเบงกอลมีอิสระในการปกครองภายในและจัดเก็บภาษีในดินแดนของตนเองเพื่อสำหรับใช้จ่ายในการพัฒนาดินแดนของตน แต่ปากีสถานตะวันตกไม่ยินยอมเพราะต้องการที่จะรวบอำนาจ

นอกจากนั้นชาวเบงกอลมีมากกว่าชาวปากีสถานตะวันตกแต่กลับมีจำนวนสมาชิกสภาซึ่งเป็นตัวแทนของทั้งสองฝ่ายมีจำนวนเท่า ๆ กัน อีกทั้งรัฐบาลกลางพยายามควบคุมปากีสถานตะวันออกอย่างใกล้ชิดเสมือนหนึ่งปากีสถานตะวันออกเป็นเมืองขึ้นของปากีสถานตะวันตก ทำให้ชาวเบงกอลมีความรู้สึกว่าตนไม่ได้รับความยุติธรรม

๓. ความเข้มแข็งของพรรคสันนิบาตอวามิ ภายหลังที่จินนาห์ถึงแก่อสัญญกรรมในปี ๑๙๔๘ แล้ว บุคคลอื่นไม่เป็นที่ยอมรับของชาวปากีสถานทั้งประเทศได้อย่างแท้จริงเหมือนเช่นจินนาห์ ฉะนั้นอิทธิพลของพรรคสันนิบาตมุสลิมซึ่งจินนาห์เป็นผู้ก่อตั้งจึงเริ่มเสื่อมความนิยม ขณะเดียวกันพรรคสันนิบาตอวามิของปากีสถานตะวันออกกลับเข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็วและได้รับการสนับสนุนจากชาวเบงกอลอย่างแท้จริง พรรคสันนิบาตอวามิคัดค้านรัฐบาลกลางที่นำเงินภาษีที่เก็บได้จากปากีสถานตะวันออกไปบำรุงปากีสถานตะวันตก การคัดค้านของพรรคสันนิบาตอวามิทำให้ประชาชนนิยมและเลือกสมาชิกจากพรรคนี้เข้าไปนั่งในสภาในฐานะเป็นฝ่ายค้านมากขึ้น ขณะเดียวกันรัฐบาลปากีสถานก็วิตกกังวลว่าปากีสถานตะวันออกจะมีอิทธิพลทางการเมืองมากขึ้นและชาวปากีสถานตะวันตกจะเสียผลประโยชน์

๔. ความเจริญก้าวหน้าที่แตกต่างกันระหว่างปากีสถานตะวันตกกับปากีสถานตะวันออก รัฐบาลกลางเก็บภาษีชาวปากีสถานตะวันออกนำไปบำรุงปากีสถานตะวันตก จนทำให้ปากีสถานตะวันตกมีความเจริญก้าวหน้ามากกว่าปากีสถานตะวันออก ดังเช่นระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๖๐–๑๙๖๑ ประชาชนปากีสถานตะวันตกมีรายได้ถัวเฉลี่ยต่อปีสูงกว่าปากีสถานตะวันออก

ถึง ๓๑% และระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๖๘–๑๙๖๙ สูงกว่าถึง ๖๑% และปากีสถานตะวันตกกอบโกยวัตถุดิบจากปากีสถานตะวันออกนำไปผลิตเป็นสินค้า แล้วส่งกลับมาขายให้แก่ปากีสถานตะวันออกอีกทีหนึ่ง ความเหลื่อมล้ำไม่เสมอภาคกันระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตกเป็นมูลเหตุทำให้ชาวปากีสถานตะวันออกไม่พอใจเรื่อยมา[๒๖]

ทั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๕ เป็นต้นไป ชาวปากีสถานตะวันออกเริ่มตระหนักถึงความจำเป็นที่จะเรียกร้องสิทธิ และความเสมอภาคเท่าเทียมกับปากีสถานตะวันตกอย่างกว้างขวางจากรัฐบาลกลาง พรรคสันนิบาตอวามิมีบทบาทในเรื่องนี้มากที่สุด ในปี ค.ศ. ๑๙๖๖ พรรคสันนิบาตอวามิได้เสนอแผนการ ๖ ข้อต่อรัฐบาลกลาง โดยมีสาระสำคัญโดยสรุปดังนี้

๑. ขอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อปกครองแบบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา

๒. ปากีสถานตะวันออกขอปกครองตนเองยกเว้นเรื่องการป้องกันประเทศและกิจการต่างประเทศซึ่งยินยอมให้รัฐบาลกลางควบคุมต่อไปได้

๓. ขอให้ปากีสถานตะวันออกใช้เงินตราของตนเอง

๔. ขอให้ปากีสถานตะวันออกมีสิทธิที่จัดเก็บภาษีในดินแดนของตน

๕. ขอให้ปากีสถานตะวันออกได้รับเงินตราต่างประเทศทั้งหมดที่ปากีสถานตะวันออกหาได้

๖. ขอให้ปากีสถานตะวันออกมีสิทธิจัดตั้งกองกำลังทหารของตนเองโดยเฉพาะ[๒๗]

รัฐบาลกลางไม่พอใจข้อเสนอทั้ง ๖ ข้อ และกล่าวหาว่าพรรคสันนิบาตอวามีมีแผนการที่จะแยกดินแดนตะวันออกเป็นเอกเทศโดยร่วมมือกับอินเดีย ชีคมูจีบูร์ ราห์มาน หัวหน้าพรรคถูกจับกุมในข้อหาเป็นตัวการ แต่กลับทำให้เขาได้รับความนิยมจากประชาชนมากขึ้น

แทนที่รัฐบาลกลางจะดำเนินนโยบายประนีประนอมกลับใช้นโยบายรุนแรงปราบปรามชาวปากีสถานตะวันออกผู้เรียกร้องความเสมอภาคและความยุติธรรม จึงยิ่งทำให้ชาวปากีสถานตะวันออกแค้นเคืองมากขึ้น ในตอนแรกชาวปากีสถานตะวันออกยังไม่คิดที่จะแยกไปตั้งประเทศใหม่ แต่เมื่อถูกรัฐบาลกลางปราบปรามหนักเข้า การเรียกร้องให้แยกตัวออกไปตั้งประเทศใหม่จึงมีมากขึ้น และก่อเหตุจลาจลวุ่นวายขึ้นทุกที[๒๘]

กำเนิดบังกลาเทศ สาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การแยกตัวออกไปตั้งเป็นประเทศบังกลาเทศก็เนื่องมาจากการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๐ ผลปรากฏว่าพรรคสันนิบาต

อวามิได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาดในปากีสถานตะวันออกโดยได้ที่นั่งถึง ๑๖๗ ที่นั่ง ขณะที่พรรคฝ่ายรัฐบาลได้เพียง ๘๓ ที่นั่งในปากีสถานตะวันตก จึงเท่ากับว่าผู้แทนของชาวปากีสถานตะวันออกคุมเสียงข้างมากในสภาร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อฝ่ายรัฐบาล (ปากีสถานตะวันตก) กลายเป็นเสียงข้างน้อยในสภา จึงไม่ยอมเข้าร่วมประชุมกับสมาชิกสภาชาวปากีสถานตะวันออกเพื่อร่างรัฐธรรมนูญใช้กับปากีสถานทั้งประเทศ เพราะกลัวว่าฝ่ายตนจะเสียเปรียบ นายราห์มานได้โจมตีสมาชิกสภาชาวปากีสถานตะวันตกว่ามีแผนการที่จะขัดขวางการร่างรัฐธรรมนูญ เขาได้เรียกร้องให้ชาวปากีสถานตะวันออกหยุดงานประท้วง ชาวปากีสถานตะวันออกเดินขบวนประท้วงปากีสถานตะวันตกอย่างขนานใหญ่ และเรียกร้องให้แยกตัวออกไปตั้งประเทศใหม่ ประธานาธิบดียาห์ยาข่าน พยายามแก้ไขสถานการณ์แต่ไม่สำเร็จ ในวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๗๑ ซึ่งตรงกับวันชาติปากีสถาน ชาวปากีสถานตะวันออกได้เริ่มชักธงชาติของ "บังกลาเทศ" กันทั่วไปจึงเท่ากับประกาศเอกราชโดยพลการ รัฐบาลปากีสถานตะวันตกไม่สามารถทนต่อไปได้จึงลงมือส่งกองทัพเข้าปราบปรามประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกอย่างขนานใหญ่ และอย่างทารุณโหดร้ายเป็นประวัติการณ์ ราห์มานถูกจับและเกือบจะถูกฆ่าตาย ประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกเสียชีวิตในการต่อสู้เพื่อเอกราชครั้งนี้นับแสนคน ชาวปากีสถานตะวันออกหรือบังกลาเทศซึ่งด้อยอาวุธไม่สามารถต่อต้านกองทัพปากีสถานตะวันตกได้ จึงต้องอพยพหนีเข้าไปในเขตแดนอินเดียและส่วนหนึ่งหนีไปตั้งสงครามกองโจรรบกับทหารปากีสถานตะวันตกต่อไป[๒๙]

กองโจรบังกลาเทศได้รับการสนับสนุนจากอินเดีย ซึ่งมีความพอใจที่เห็นปากีสถานมีความแตกแยกเพราะเป็นการบั่นทอนกำลังของปากีสถานลงไปอย่างมากมาย

ชาวปากีสถานตะวันออกได้หลั่งไหลอพยพหนีภัยเข้าไปอยู่ในเขตแดนของอินเดียถึง ๑๐ ล้านคน ทำให้อินเดียต้องเสียค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูผู้ลี้ภัยเหล่านี้วันหนึ่งคิดเป็นเงินหลายล้านบาท อินเดียจึงไม่สามารถทนเสียค่าใช้จ่ายต่อไปได้อีก จึงฉวยโอกาสเข้าแทรกแซงโดยยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลปากีสถานให้ปลดปล่อยปากีสถานตะวันออกให้เป็นอิสระ ปากีสถานปฏิเสธ ดังนั้นสงครามระหว่างอินเดียกับปากีสถานจึงเริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๑ การสู้รบดำเนินไปทั้งปากีสถานตะวันตกและตะวันออก กองทัพปากีสถานตะวันตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบสู้อินเดียไม่ได้ อินเดียส่งทหารเข้าล้อมดินแดนปากีสถานตะวันออกตัดขาดจากปากีสถานตะวันตก ทำให้ปากีสถานตะวันตกไม่สามารถส่งทหารมาเสริมกำลังในปากีสถานตะวันออกได้

ในที่สุดกองทัพรัฐบาลปากีสถานซึ่งถูกล้อมในปากีสถานตะวันออก ก็ยอมแพ้ต่อกองทหารอินเดียเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๑ จากนั้นสงครามอินเดีย–ปากีสถานก็ยุติลง ประธานาธิบดียาห์ยาข่านลาออกจากตำแหน่งและนายอาลี ภุตโตขึ้นดำรงตำแหน่งแทน ชีคมูจิบูร์ราห์มาน ได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระเดินทางกลับไปยังบังกลาเทศประเทศที่เกิดใหม่ และได้รับการต้อนรับจากประชาชนอย่างใหญ่โต และได้ขึ้นดำรงตำแหน่งผู้นำของประเทศใหม่ ซึ่งอินเดียเป็นประเทศแรกประกาศรับรองประเทศบังกลาเทศ

การเมืองปากีสถานหลังสงคราม ค.ศ. ๑๙๗๑ หลังปี ค.ศ. ๑๙๗๔ ฐานะของพรรครัฐบาลคือพรรคประชาชนปากีสถานฐานะไม่มั่นคงนัก จึงต้องจัดตั้งรัฐบาลผสมกับพรรคฝ่ายค้านซึ่งมีชื่อว่าพรรคแนวร่วมประชาธิปไตย โดยมีอาลี ภุตโตเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลผสมบริหารประเทศได้ไม่ทันไรก็เกิดแตกแยกกันเองภายในคณะรัฐบาล รัฐบาลเริ่มลงมือกวาดจับผู้นำฝ่ายค้านอีก และบางคนถูกสั่งห้ามมิให้เข้ามายุ่งกับการเมือง พวกนักการเมืองฝ่ายค้านจึงรวมหัวกันประท้วงรัฐบาล

การที่รัฐบาลมุ่งปราบฝ่ายค้าน ทำให้ชื่อเสียงของรัฐบาลเริ่มตกต่ำลง ตัวนายอาลี ภุตโตเองก็พลอยเสียชื่อเสียงไปด้วย ต้นปี ค.ศ. ๑๙๗๕ ความไม่พอใจของประชาชนได้นำไปสู่การก่อการร้าย มีการวางระเบิดในที่สาธารณะบ่อยครั้ง โดยเฉพาะที่การาจี ลาฮอร์ ราวาลปินดี และอิสลามาบัด เจ้าหน้าที่รัฐบาลกล่าวหาว่าพวกก่อการร้ายได้รับการฝึกมาจากอัฟกานิสถาน ไม่กี่วันต่อมารัฐมนตรีผู้หนึ่งชื่อเชอเปาซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาล มีฐานะรองลงไปจากนายอาลี ภุตโตถูกลอบสังหาร สถานการณ์ระหว่างรัฐบาลกับพรรคฝ่ายค้านยิ่งเลวร้ายลงไปอีก[๓๐]

ในที่สุดนายอาลี ภุตโตก็ลงมือปราบฝ่ายค้านอย่างรุนแรงขึ้น โดยการกวาดจับหัวหน้าฝ่ายค้าน พรรคแนวร่วมประชาธิปไตยซึ่งเคยร่วมรัฐบาลผสมและถอนตัวออกไปเป็นฝ่ายค้านประกาศต่อสู้กับรัฐบาลอย่างเปิดเผยโดยมีประชาชนจำนวนมากให้การสนับสนุน การที่ฝ่ายรัฐบาลได้ลงมือปราบฝ่ายค้านอย่างรุนแรง จึงทำให้สถานการณ์ทางการเมืองสงบไปชั่วระยะหนึ่ง[๓๑]

ในขณะเดียวกันปัญหาความแตกแยกในวงการรัฐบาลยังมีต่อไป รัฐบาลตกอยู่ใต้อิทธิพลของนายทุนใหญ่ ๆ ระดับชาติ ทำให้พวกรัฐมนตรีที่มีแนวความคิดทางสังคมนิยมถูกบีบให้ลาออกไป นายภุตโตพยายามรวบอำนาจในการปกครองโดยแต่งตั้งคนของตนเข้าดำรงตำแหน่ง

ข้าหลวงจังหวัดต่าง ๆ และบีบคนที่ไม่ใช่พวกตนออกไป ทั้งนี้เพราะนายภุตโตต้องการที่จะเตรียมการไว้สำหรับเลือกตั้งในปี ค.ศ. ๑๙๗๖

ในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๗๖ มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้มีลักษณะเผด็จการมากยิ่งขึ้นและมุ่งกำจัดพวกฝ่ายค้าน ผู้นำฝ่ายค้านหลายคนถูกจับภายใต้กฎหมายภาวะฉุกเฉิน รัฐมนตรีบางคนก็ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของนายภุตโตถึงกับลาออกจากตำแหน่งก็มี

ฝ่ายค้านรวมหัวกันคัดค้านรัฐบาล ไม่ยอมไปร่วมประชุมสภา แต่นายภุตโตก็ไม่ห่วงเท่าไรนัก ความจริงแล้วแม้ว่านายภุตโตจะใช้วิธีเผด็จการในการปกครอง แต่เขาก็มีผลงานที่เด่น ๆ หลายอย่าง เช่นการปราบคอรัปชั่น และการพยายามจัดหาที่ดินให้แก่ชาวไร่ชาวนาเพื่อให้ชาวไร่ชาวนามีที่ดินเป็นของตนเอง และประชาชนจำนวนไม่น้อยเหมือนกันที่ยังนิยมนายภุตโต

ในที่สุดนายอาลี ภุตโตก็ประกาศยุบสภาและเตรียมการเลือกตั้งกันใหม่ ในระหว่างหาเสียงเพื่อเลือกตั้งนั้นพรรคฝ่ายค้านรวมกำลังกันต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลอย่างเต็มที่ และโจมตีนโยบายของรัฐบาลอย่างหนัก[๓๒]

การเลือกตั้งเมื่อเดือนมีนาคม ๑๙๗๗ ผลออกมาฝ่ายรัฐบาลได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้น โดยได้ถึง ๑๕๕ ที่นั่งจากจำนวน ๒๐๐ ที่นั่ง เมื่อผลการเลือกตั้งออกมาเช่นนี้พวกฝ่ายค้านรีบก่อหวอดประท้วงทันที โดยกล่าวหาว่ารัฐบาลโกงการเลือกตั้ง เหตุการณ์ได้รุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ประชาชน นักการเมืองฝ่ายค้าน นิสิตนักศึกษาได้ร่วมกันประท้วงรัฐบาลในข้อกล่าวหาโกงการเลือกตั้งกันอย่างขนานใหญ่ รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ ประเทศชาติกำลังจะเข้าไปสู่สงครามกลางเมือง

ขณะนั้นมีประเทศต่าง ๆ ที่ถืออิสลามหลายประเทศได้ส่งทูตมาไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างนายภุตโตกับผู้นำฝ่ายค้าน ในที่สุดนายภุตโตกับฝ่ายค้าน ก็ยอมรับให้ซาอุดิอาระเบียเป็นผู้ไกล่เกลี่ย นายภุตโตตัดสินใจยอมรับที่จะให้ประชาชนได้เลือกตั้งใหม่ในเดือนตุลาคม ๑๙๗๗ ซึ่งฝ่ายค้านก็พอใจและรัฐบาลประกาศจะปล่อยนักโทษการเมืองออกจากคุก[๓๓]

ในทันทีที่สองฝ่ายตกลงกันได้ ฝ่ายทหารก็ลงมือก่อการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม โดยลงมือจับกุมนักการเมืองทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน หัวหน้าผู้ก่อการรัฐประหาร คือ

นายพลเซีย อุล ฮัค ประธานเสนาธิการทหารบก เขาได้ประกาศยุบสภา ห้ามการเคลื่อนไหวทางการเมืองและประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วประเทศ นายพลเซียอ้างเหตุผลการก่อการรัฐประหารว่าเพื่อป้องกันสงครามกลางเมือง และฝ่ายทหารจะให้มีการเลือกตั้งโดยเร็ว

หลังจากรัฐประหารแล้ว สื่อมวลชนและนักการเมืองที่เกลียดชังนายภุตโตเริ่มกล่าวหานายภุตโตอย่างรุนแรงหลายข้อหา เช่น คอรัปชั่น มีส่วนร่วมในการฆาตกรรมนักการเมืองฝ่ายค้านระหว่างที่นายภุตโตมีอำนาจ ผู้กล่าวหาเรียกร้องให้ทหารจับกุมนายภุตโตมาลงโทษ ในที่สุดนายพลเซียก็สั่งจับนายภุตโตมาดำเนินคดี และประกาศเลื่อนการเลือกตั้งออกไปโดยไม่มีกำหนด[๓๔]

ในระหว่างที่มีการพิจารณาคดีนายภุตโต ประชาชนจำนวนมากพากันเห็นอกเห็นใจเขา ในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๗๘ ศาลสูงแห่งเมืองลาฮอร์ได้พิพากษาประหารชีวิตนายภุตโตด้วยการแขวนคอ เมื่อข่าวนี้แพร่ออกไป นานาประเทศได้คัดค้านและขอร้องให้นายพลเซียลดโทษแก่นายภุตโต นอกจากนั้นประชาชนจำนวนมากมายพากันเดินขบวนคัดค้านคำพิพากษาศาล นายพลเซียก็ไม่ยอมอภัยโทษต่อนายภุตโต ในที่สุดนายภุตโตก็ถูกประหารชีวิตไปเรียบร้อยแล้ว นายพลเซียพยายามใช้อำนาจเผด็จการปราบปรามพวกที่ก่อการจลาจลวุ่นวายและเดินขบวนคัดค้านจนราบคาบ ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศปากีสถานสงบลงชั่วระยะหนึ่งภายหลังมรณกรรมของนายภุตโต[๓๕]

การเมืองปากีสถานในปัจจุบัน

วิธีการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศปากีสถานปัจจุบัน ก็ยังใช้วิธีแบบเดิมและรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยใช้มาตรการต่าง ๆ ในการลงโทษเช่นการเฆี่ยนตี จำคุก และวิธีไต่สวนแบบทหาร องค์การนิรโทษกรรมระหว่างชาติได้กล่าวหาว่ามีการทรมานนักโทษถึงตาย รัฐบาลได้เข้าควบคุมสื่อมวลชน สหภาพการค้า และเสรีภาพส่วนตัว ตลอดจนไม่ยอมให้มีการเลือกตั้ง รัฐบาลของนายพลเซียอ้างว่า สถานการณ์ไม่เหมาะสมที่จะให้มีการเลือกตั้งทั่วไป

พวกนักการเมืองไม่พอใจวิธีปกครองประเทศของเซีย พวกเขาได้เรียกร้องต่อรัฐบาลให้ยินยอมมีการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะพรรคประชาชนปากีสถาน (Pakistan People's Party) ซึ่งมีนางนุสรัต ภุตโต ภริยาม่ายของนายอาลี ภุตโตเป็นประธานพรรค ได้จัดให้มีการร่วมประชุมพรรคต่าง ๆ ถึง ๙ พรรค เพื่อร่วมมือกันจัดตั้งเป็นแนวร่วมเรียกร้องให้

นายพลเซียมอบอำนาจการปกครองประเทศให้แก่พลเรือน ผลก็คือเซียสั่งจับผู้นำพรรคการเมืองไปหลายคนรวมทั้งภรรยา บุตรสาว บุตรชายของนายภุตโตไปขังคุก

ในเดือนมีนาคม ๑๙๘๑ นายพลเซียได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราว รัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้อำนาจประธานาธิบดีจัดตั้งรัฐบาลและปลดรัฐมนตรีได้ คำสั่งประธานาธิบดีถือว่าเป็นกฎหมาย รัฐธรรมนูญยังได้ให้อำนาจประธานาธิบดีในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ จัดตั้งสภาที่ปรึกษาและเป็นผู้อนุมัติการตั้งพรรคการเมือง และรวมไปถึงระบบการศาลด้วย รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงเท่ากับเป็นหนังสือรับรองอำนาจของประธานาธิบดี หรือนายพลเซียให้มีอำนาจเผด็จการได้อย่างเต็มที่นั่นเอง

การปกครองแบบอิสลาม เมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๑๙๘๒ ซึ่งตรงกับวันฉลองเอกราชของปากีสถาน พลเอกเซียได้ประกาศถึงนโยบายการเมืองแบบใหม่โดยยึดหลักการแห่งศาสนาอิสลาม โดยพยายามจะสร้างให้เสร็จสิ้นภายใน ๑ ปี นายพลเซียเชื่อว่าเป็นระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบหนึ่งซึ่งไม่ซ้ำของใคร เขาเรียกระบบนี้ว่า "ประชาธิปไตยแบบอิสลาม" (Islamic democracy) ซึ่งต่างไปจากประชาธิปไตยแบบตะวันตกอันเป็นรูปแบบที่ไม่เหมาะกับชาวปากีสถานซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม นายพลเซียอ้างว่าชาวอิสลามไม่ได้ยึดมั่นว่าความคิดของคนส่วนใหญ่เป็นอำนาจสูงสุดซึ่งเป็นความคิดของชาวตะวันตก เขาได้บอกว่าเมื่อถึงเวลาอันสมควรแล้วเขาจะมอบอำนาจสูงสุดให้แก่ประชาชน แต่เขาไม่อาจกำหนดได้ว่าเมื่อไรจะถึงเวลานั้น[๓๖]

พลเอกเซียพยายามนำเอากฎเกณฑ์ของศาสนาอิสลามมาใช้ในการปกครอง เช่นมีการประกาศให้สตรีที่เป็นแพทย์จะต้องแต่งชุดคลุมสีขาวแบบแพทย์ให้ยาวปกปิดอย่างมิดชิด ทำให้พวกแพทย์หญิงไม่พอใจ ต่อมามีการเรียกร้องให้สตรีพำนักอยู่กับบ้านไม่ให้ออกไปไหนโดยไม่จำเป็น ทำให้พวกผู้หญิงไม่พอใจพากันเดินประท้วงพวกผู้หญิงได้รวมกันจัดตั้งเป็นสมาคมสตรีแห่งชาติคัดค้านรัฐบาลในการที่จะนำประเทศไปสู่การใช้กฎเกณฑ์แบบศาสนาอิสลาม และคัดค้านประเพณีชายมีภรรยาได้หลายคน

การต่อต้านรัฐบาลเผด็จการของเซีย อุล ฮัค กลุ่มต่างๆที่ต่อต้านรัฐบาลปากีสถานในปัจจุบันมีหลายกลุ่ม ที่สำคัญได้แก่

ก. **กลุ่มนักการเมือง** ได้แก่พรรคฝ่ายค้าน ๙ พรรครวมตัวกันเรียกว่าขบวนการ

ฟื้นฟูประชาธิปไตย (Restoration Movement for Democracy) โดยมีพรรคประชาชนปากีสถานเป็นผู้นำ ต้นปี ๑๙๘๓ ขบวนการนี้ขู่รัฐบาลว่าจะนำฝูงชนเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล ผู้นำหลายคนถูกจับในข้อหาก่อความไม่สงบ[๓๗]

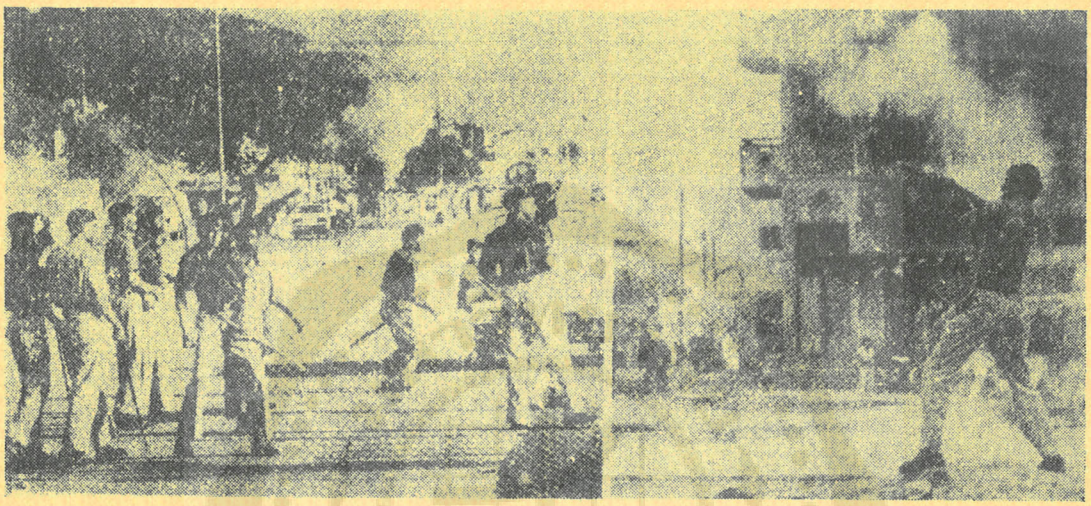

เจ้าหน้าที่ปราบจลาจลยิงแกสน้ำตาเข้าใส่ฝูงชนในการจลาจลต่อต้านรัฐบาลปากีสถาน

๒. **กลุ่มบัญญาชน** ได้แก่พวกครูอาจารย์ นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์ นักศึกษา โดยเฉพาะนักศึกษาได้รวมพลังกันในรูปสหพันธ์นักศึกษาของประชาชน และได้เป็นผู้นำในการเดินขบวนประท้วงรัฐบาลตามท้องที่ต่าง ๆ เกิดการปะทะกับตำรวจอย่างรุนแรงถึงบาดเจ็บและเสียชีวิต

๓. **กลุ่มใช้วิธีการรุนแรง** กลุ่มนี้มีวิธีต่อต้านรัฐบาลหลายรูปแบบ เช่นการฆาตกรรมนักการเมือง วางระเบิด วางเพลิง ปะทะกับเจ้าหน้าที่ด้วยอาวุธ มีองค์การใต้ดินที่ปฏิบัติการรุนแรงเรียกชื่อตนเองว่า "องค์การซูลพีกอร์ หรือ อัล ซุล พีกอร์ (Al–Zulfikar) องค์การนี้เกิดขึ้นภายหลังที่อาลี ภุตโตถูกประหารไปแล้ว เข้าใจว่าองค์การนี้อาจจะได้รับการสนับสนุนจากพรรคประชาชนปากีสถาน องค์การซุล พีกอร์เคยก่อวินาศกรรมหลายครั้ง และปฏิเสธว่ามิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพรรคประชาชนปากีสถาน[๓๘] และผลงานที่โด่งดังขององค์การนี้ก็คือการจี้เครื่องบินไอพ่นสายการบินปากีสถาน เพื่อต่อรองกับรัฐบาลให้ปล่อยตัวนักโทษการเมือง

จำนวน ๕๔ คน จนในที่สุดรัฐบาลนายพลเซียต้องยอมปฏิบัติตาม นับว่าได้สร้างความเสียหน้าให้แก่รัฐบาลเป็นอันมาก

เข้าใจว่าองค์การซุล พีกอร์ อาจจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอัฟกานิสถานในการฝึกพวกนี้กระทำการก่อการร้าย และยังช่วยให้ที่พักพิงและหลบซ่อนของสมาชิกองค์การ ฯ เมื่อหลบหนีจากปากีสถานเข้าไปในเขตแดนอัฟกานิสถาน

กลางปี ๑๙๘๓ พลเอกเซียเริ่มมีทีท่าว่าจะผ่อนคลายความกดดันทางการเมืองลง โดยประกาศว่าจะยินยอมให้มีการเลือกตั้งแบ่งออกเป็นสามระยะคือ

ก. ให้เลือกตั้งเทศบาลกำหนดในเดือนกันยายน ๑๙๘๓

ข. ให้เลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดกำหนดให้มีขึ้นในปี ๑๙๘๔

ค. ให้เลือกสมาชิกสภาแห่งสหพันธ์ ในเดือนมีนาคม ๑๙๘๕

การเลือกตั้งในระดับเทศบาล จะไม่อนุญาตให้พรรคการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง พรรคการเมืองจะมีบทบาทได้เฉพาะระดับจังหวัดและระดับสหพันธ์เท่านั้น นอกจากนั้นนายพลเซียยังเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ. ๑๙๗๓ เพื่อสร้างดุลย์แห่งอำนาจระหว่างประธานาธิบดีกับนายกรัฐมนตรี แนวความคิดของเขาต้องการที่จะให้ประธานาธิบดีมีอำนาจมาก สามารถแต่งตั้งหัวหน้าฝ่ายบริหาร ตุลาการ และประธานสภา โดยประธานาธิบดีมาจากการเลือกของสมาชิกทั้งสองสภา[๓๙]

พวกพรรคการเมืองต่าง ๆ พากันคัดค้านความคิดนี้อย่างรุนแรง เพราะมีลักษณะเผด็จการ นอกจากนั้นนายพลเซียยังคิดที่จะจัดตั้งสภาความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Council) โดยให้อำนาจสภานี้ในการประกาศภาวะฉุกเฉิน เป็นที่เข้าใจกันดีว่าสภานี้สมาชิกส่วนใหญ่ก็คือทหารนั่นเองมีสิทธิยับยั้งกฎหมายต่าง ๆ ได้อีกด้วย

พวกเดินขบวนเรียกร้องให้รัฐบาลนำเอารัฐธรรมนูญฉบับปี ๑๙๗๓ ซึ่งมีลักษณะประชาธิปไตยดีอยู่แล้วมาใช้อีก และจัดให้มีการเลือกตั้งโดยเร็ว พวกเดินขบวนท้าทายกฎอัยการศึก มีการเผารถยนต์ ทำลายสิ่งสาธารณะ รถไฟ ถนน สถานีตำรวจ ที่ทำการไปรษณีย์ สถานที่ทำการของรัฐบาล ยิงต่อสู้กับตำรวจและทหาร ตามข่าวกล่าวว่ามีการต่อต้านรัฐบาลอย่างนองเลือดในปี ๑๙๘๓ เฉพาะในแคว้นสินธ์แห่งเดียวมีผู้เสียชีวิตนับพันคน รัฐบาลปากีสถานกล่าวหาว่าอินเดียสนับสนุนการจลาจลในแคว้นสินธ์[๔๐]

เศรษฐกิจ

เมื่อปากีสถานได้รับเอกราชในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ขณะนั้นเศรษฐกิจของปากีสถานยังเป็นปัญหาร้ายแรงและยากแก่การแก้ไข แต่ต่อมาก็สามารถแก้ไขได้ทั้ง ๆ ที่ขาดแคลนปัจจัยหลายอย่างเช่น การขาดแคลนอุตสาหกรรม นักบริหาร ทรัพยากรธรรมชาติก็มีน้อย จึงเป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจที่รัฐบาลปากีสถานสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจจนกระเตื้องขึ้น

ต้นปี ค.ศ. ๑๙๕๐ รัฐบาลวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจใหม่ ๆ หลายอย่าง เช่น อุตสาหกรรม การพาณิชย์ การธนาคาร รัฐบาลได้ประกาศนโยบายเศรษฐกิจแบบกึ่งสังคมนิยม คือรัฐจะดำเนินธุรกิจบางอย่างและจะให้เอกชนดำเนินการในบางอย่างกิจการที่รัฐจะเป็นผู้ดำเนินการได้แก่ไปรษณีย์โทรเลข รถไฟ อาวุธ พลังงานไฟฟ้า โทรศัพท์ วิทยุ รัฐบาลได้ประกาศว่ารัฐมีสิทธิ์ที่จะเข้ายึดโรงงานอุตสาหกรรมหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอุตสาหกรรมทั้งนี้ถ้ารัฐบาลพิจารณาเห็นว่ากระทำไปเพื่อความมั่นคงและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้นรัฐบาลประกาศส่งเสริมให้ชาวต่างประเทศเข้ามาลงทุน แต่จะไม่ให้มีการผูกขาด อุตสาหกรรมบางอย่างรัฐบาลจะลงทุนร่วมกับเอกชน โดยรัฐบาลจะถือหุ้นมากกว่าหรืออาจจะน้อยกว่าก็ได้

ในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ รัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วงระยะ ๕ ปี พอถึงปี ค.ศ. ๑๙๕๑ สงครามเกาหลีเกิดขึ้น ทำให้สินค้าของปากีสถานเป็นที่ต้องการสูงในตลาดโลก ปากีสถานขายสินค้าได้ราคาดีจึงทำให้เศรษฐกิจกระเตื้องขึ้นและปากีสถานได้ซื้ออาหารจากต่างประเทศเป็นการแลกเปลี่ยน

ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ ราคาสินค้าที่ส่งไปขายต่างประเทศมีราคาตกต่ำลงถึง ๕๐% ของปีก่อน ส่วนสินค้าเข้าราคาคงที่ เป็นผลทำให้การลงทุนในประเทศตกต่ำลงอย่างร้ายแรง และระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๕๒–๑๙๕๓ การปลูกพืชประสบความล้มเหลวประเทศต้องเผชิญกับภาวะอดอยาก เป็นผลทำให้ปากีสถานต้องกู้เงินเพื่อซื้อข้าวสาลีจากแคนาดา ออสเตรเลีย สหรัฐ ได้ส่งข้าวสาลีมาช่วยเหลือปากีสถานประมาณ ๑ ล้านตันในฤดูร้อนของปี ค.ศ. ๑๙๕๓

เมื่อเศรษฐกิจทรุดโทรม รัฐบาลก็เริ่มใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบประหยัด ในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ รัฐบาลได้ตัดงบประมาณการสั่งซื้อสินค้าเข้าที่ไม่จำเป็นจากนอกประเทศเป็นจำนวนมาก ในเวลาเดียวกันก็พยายามเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นและพยายามเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมมาเป็นเศรษฐกิจแบบกึ่งอุตสาหกรรม ด้วยความช่วยเหลือจากต่างประเทศ การ

เก็บเกี่ยวพืชผลประสบผลสำเร็จได้รวดเร็วขึ้น ทำให้การผลิตอาหารภายในประเทศเพียงพอแก่การบริโภคภายในประเทศ นอกจากนั้นกิจการอุตสาหกรรมก็ก้าวหน้าไปด้วยดี

จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ประเทศสมาชิกเครือจักรภพ ๓ ประเทศคือ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แคนาดา ได้ให้ความช่วยเหลือปากีสถานมีมูลค่ามากกว่า ๙๐ ล้านดอลลาร์ ส่วนสหรัฐได้ช่วยเหลือมากที่สุดในรูปเงินทุน เงินกู้ การให้เครดิตซึ่งมีมูลค่าประมาณ ๓๖๐ ล้านดอลลาร์

การที่ปากีสถานใช้นโยบายประหยัด การวางแผนที่ดี และการได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจประสบความสำเร็จอย่างน่าพอใจ ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๕๐–๑๙๕๕ ผลผลิตอุตสาหกรรมที่สำคัญ ๑๗ ประเภทได้ผลิตเพิ่มขึ้น ๒๘๐% ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๕๐–๑๙๕๖ อุตสาหกรรมผ้า เส้นด้ายเพิ่มขึ้น ๓๔๗% น้ำตาล ๑๓๐% น้ำมันดิบ ๕๒% ถ่านหิน ๒๗% พลังงานไฟฟ้า ๑๗๓% ในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ ปากีสถานผลิตปอได้มากเป็นอันดับหนึ่งของโลก ฝ้ายเป็นอันดับ ๖ ข้าวอันดับ ๓ ชาอันดับ ๔ ยาสูบและไหมเป็นอันดับ ๓ ของเอเชีย

การจัดอุตสาหกรรมให้เป็นรูปแบบสังคมนิยมนั้น ของปากีสถานทำได้ดีกว่าของอินเดียและมั่นคงกว่า ปากีสถานสนับสนุนเอกชนดำเนินงานธุรกิจ และส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ แต่มีเงื่อนไขว่าการลงทุนจากต่างประเทศในธุรกิจใด ๆ จะลงทุนได้ไม่เกิน ๖๐% ของธุรกิจนั้น ที่เหลือเป็นการลงทุนของรัฐบาล ในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ รัฐบาลเริ่มใช้วิธีการลงทุนร่วมกับเอกชนต่างประเทศ และมีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมโดยลงทุนร่วมกันระหว่างรัฐบาลกับเอกชนได้แก่ โรงงานฝ้าย ๑ แห่ง โรงงานปอ ๑๐ แห่ง (หนึ่งในจำนวนนี้เป็นโรงงานใหญ่ที่สุดในโลกขณะนั้น) โรงงานผลิตยาฆ่าแมลง (DDT) โรงงานซีเมนต์ ฯลฯ ใช้เงินทุนรวมกันทั้งสิ้นประมาณ ๑๗๐ ล้านดอลลาร์

ในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ โครงการอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ ๑๒ แห่งก็สำเร็จเรียบร้อยทั้งในปากีสถานตะวันตกและปากีสถานตะวันออกรวมทั้งในส่วนที่รัฐดำเนินการเองและที่รัฐเข้าร่วมกับเอกชน นอกจากนั้นยังมีโครงการเอนกประสงค์อีกหลายโครงการซึ่งเป็นโครงการขนาดใหญ่ เช่น โครงการผลิตพลังงานไฟฟ้าจากน้ำ โครงการป้องกันน้ำท่วม โครงการชลประทาน โครงการสร้างเขื่อนอีกหลายโครงการ มีการสำรวจแก๊สธรรมชาติ น้ำมัน เหล็ก ในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ มีการ

พบบ่อแก๊สเป็นครั้งแรก นอกจากนั้นยังพบแร่เหล็กในปริมาณที่มากอีกด้วย[๔๑]

ปากีสถานได้พัฒนาเศรษฐกิจของตนเจริญก้าวหน้าโดยมีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจช่วงระยะ ๕ ปีซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๕ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงระยะ ๕ ปี สรุปได้ดังนี้

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ ๕ ปีระยะแรก ค.ศ. (๑๙๕๕–๑๙๖๐) ในช่วง ๒ ปีแรกของโครงการเกิดความวุ่นวายทางการเมืองและมีปัญหาคอรัปชั่นอยู่มาก ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจไม่ค่อยได้ผลนัก หลังจากการรัฐประหารในปี ๑๙๕๘ แล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจเริ่มได้ผลขึ้น รัฐบาลเน้นในเรื่องการพัฒนาเกษตร และมีเป้าหมายที่จะเพิ่มรายได้ของประชาชาติปีละ ๑๕% แต่เมื่อสิ้นโครงการแล้วปรากฏผลออกมาว่ารายได้ของประชาชนเพิ่มขึ้นเพียง ๓% เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องมาจากปัญหาการขาดแคลนบุคคลากรที่มีความสามารถในการดำเนินตามโครงการ[๔๒]

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๒ ค.ศ. (๑๙๖๐–๑๙๖๕) ในช่วงระยะนี้เศรษฐกิจของปากีสถานมั่นคงขึ้นมาก ทั้งนี้เพราะประเทศตกอยู่ภายใต้ภาวะการปกครองโดยกฎอัยการศึกสมัยประธานาธิบดีอยุบข่าน ตามโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๒ เน้นในเรื่องการเกษตรและการศึกษา ผลปรากฏว่าการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงระยะนี้ประสบความสำเร็จงดงามมากที่สุด และเป็นประเทศที่พัฒนาเศรษฐกิจได้เร็วมากที่สุดประเทศหนึ่งในเอเชีย กล่าวคือรายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นถึง ๒๘.๔% การส่งสินค้าออกเพิ่มขึ้น ๗% ประชาชนมีรายได้ถัวเฉลี่ยต่อปีเพิ่มขึ้นปีละ ๕.๕% แม้ว่าประชากรจะเพิ่มขึ้นรวดเร็วเกินกว่าที่คาดหมายคือเพิ่มขึ้นปีละ ๒.๖% แต่การผลิตอาหารก็เพียงพอกับความต้องการของประชาชนโดยที่ราคาสินค้าอาหารไม่สูงขึ้น[๔๓]

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๓ (ค.ศ. ๑๙๖๕–๑๙๗๐) โครงการพัฒนาเศรษฐกิรระยะที่ ๓ รัฐบาลได้ทุ่มงบประมาณจำนวนมหาศาลถึง ๕๒,๐๐๐ ล้านรูปี ในช่วงนี้รัฐบาลพยายามพัฒนาเศรษฐกิจโดยยังยึดถือแนวทางโครงการระยะที่ ๒ อีก โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๓ ได้รับความสำเร็จดี รายได้ของประชากรโดยเฉลี่ยสูงขึ้นจากปีก่อน ๆ สินค้าออกส่งได้เพิ่มขึ้น ประกอบกับในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๖๗–๑๙๖๘ ดินฟ้าอากาศดี ทำให้ผลิตผลทางเกษตรสูงขึ้นกว่าปีก่อนถึง ๒๐% ผลผลิตที่นับว่าได้ผลอย่างดีคือ ปอ ฝ้าย ซีเมนต์และการทำเหมืองแร่ ซึ่งเป็นผลผลิตที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศชาติเป็นอย่างมาก

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๔ (ค.ศ. ๑๙๗๐–๑๙๗๕) ความมุ่งหมายของโครงการนี้มุ่งที่จะให้ปากีสถานยืนหยัดด้วยลำแข้งของตนเอง เพื่อลดการพึ่งพาจากต่างประเทศลงและเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๔ ต้องหยุดชะงักลงเนื่องจากเกิดสงครามกลางเมืองด้วยเรื่องปัญหาบังกลาเทศและสงครามกับอินเดียเมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๑

เศรษฐกิจโดยทั่วไป ชาวปากีสถานประมาณ ๘๐% อาศัยอยู่ในชนบทและดำรงชีวิตส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการเกษตร เกษตรกรรมจึงเป็นงานหลักของประเทศในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ แม้ว่าผลงานทางด้านอุตสาหกรรมจะก้าวหน้ามากขึ้นกว่าเดิมก็ตาม ปอและฝ้ายยังเป็นสินค้าเกษตรที่ทำรายได้หลักของประเทศ ในปี ค.ศ. ๑๙๖๖ ปากีสถานผลิตปอได้ถึง ๖๔% ของผลิตผลปอทั้งหมดในโลก ภาษีที่เก็บจากที่ดินเพื่อใช้ในการเกษตรและผลิตผลจากการเกษตรนับว่าเป็นรายได้ประเภทภาษีมากยิ่งกว่าการเก็บภาษีประเภทใด ๆ

ผลผลิตทางเกษตรที่สำคัญของปากีสถานมีดังนี้ ทางด้านปากีสถานตะวันตกได้แก่ ข้าวสาลี ข้าวฟ่าง ข้าวบาร์เลย์ ข้าวโพด ผลไม้ ผัก สัตว์เลี้ยง ส่วนพืชรอง ๆ ลงไปได้แก่ พืชน้ำมัน ข้าว อ้อย สำหรับฝ้ายเป็นพืชที่ส่งออกทำรายได้ให้แก่ปากีสถานตะวันตกมากที่สุด

ทางด้านปากีสถานตะวันออก ผลิตผลทางเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าว พื้นที่ดินประมาณ ๗๐% ของปากีสถานตะวันออกใช้ในการปลูกข้าว แต่ปากีสถานตะวันออกมีปัญหาคือเรื่องน้ำท่วมในบางปีน้ำท่วมใหญ่ทำลายนาข้าวเสียหายย่อยยับซึ่งมีอยู่บ่อย ๆ ข้าวจากปากีสถานตะวันออกใช้เพื่อการบริโภคของประชาชนชาวปากีสถานทั้งประเทศซึ่งก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการภายในประเทศ สำหรับปอนั้นเป็นพืชที่ทำรายได้หลักให้แก่ปากีสถานตะวันออกมากที่สุด พืชอื่น ๆ ที่สำคัญรองลงไปได้แก่ชา ซึ่งปลูกเพื่อส่งเป็นสินค้าออก อ้อย ยาสูบและพืชน้ำมัน

ความพยายามพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบัน ปากีสถานถือนโยบายเร่งผลิตอาหารให้เพียงพอ นอกจากนั้นการผลิตปุ๋ย พลังงานและอุตสาหกรรมขั้นพื้นฐานก็ดำเนินการควบคู่กันไปด้วย รัฐบาลเร่งพัฒนาการสร้างเขื่อนโดยมีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เช่น เขื่อนทาร์เบลา (Tarbela Dam) มีมูลค่า ๘๐๐ ล้านดอลลาร์ พัฒนาพลังงานไฟฟ้าจากเขื่อนและสร้างเขื่อนดินที่ใหญ่ที่สุดในโลก

ปากีสถานมีแกสธรรมชาติอยู่มากมาย รัฐบาลพยายามเร่งขุดขึ้นมาเพื่อนำไปใช้แทนพลังงานน้ำมันซึ่งมีราคาสูงมากขึ้นทุกที เนื่องจากปากีสถานมีทุนน้อยจึงจำเป็นต้องขอความช่วย

เหลือจากธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย เพื่อนำไปลงทุนการขุดแกสซึ่งมีผลทำให้ผลิตแกสเพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบันสามารถสำรวจพบแกสธรรมชาติเพิ่มขึ้นอีกหลายหลุม

รัฐบาลสนับสนุนให้บริษัทต่างชาติเข้ามาลงทุนในการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำมันเป็นต้น และได้พบบ่อน้ำมันห่างจากอิสลามาบัดไปทางตะวันตกเฉียงใต้ ๗๐ ไมล์ ขณะนี้ได้ลงมือผลิตน้ำมันจากบ่อนี้ได้แล้ว และกำลังเร่งสำรวจหาน้ำมันในแคว้นบัญจาบและบาลูจิสถาน ปากีสถานเร่งรัดการผลิตน้ำมันเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เฉพาะโรงกลั่นน้ำมันที่การาจีแห่งเดียวสามารถผลิตน้ำมันได้ปีละ ๒.๑ ล้านตัน ในอนาคตการผลิตน้ำมันในประเทศคงจะเพียงพอกับความต้องการ โดยไม่ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ

สภาวะเศรษฐกิจช่วงปี ๑๙๗๕–๑๙๘๔ กลางปี ๑๙๗๕ ปากีสถานเริ่มประสบภาวะเงินเฟ้อ เนื่องจากกลุ่มประเทศโอเปคขึ้นราคาน้ำมัน และรัฐบาลได้กู้เงินจากต่างประเทศมาพัฒนาเป็นจำนวนมาก ทำให้สินค้าภายในประเทศขึ้นสูง ภาวะการเกษตรประสบความล้มเหลว เนื่องจากปัญหาธรรมชาติได้ซ้ำเติมเข้าไปอีกด้วย ได้แก่การเกิดความแห้งแล้งครั้งใหญ่เมื่อปี ๑๙๗๔ ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนต่อการผลิตกระแสไฟฟ้าซึ่งใช้น้ำจากเขื่อน และยังมีผลทำให้การดำเนินอุตสาหกรรมซึ่งใช้กระแสไฟฟ้าหยุดชะงักไปด้วย[๔๔]

พอถึงปี ๑๙๗๕ ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในแคว้นบัญจาบและแคว้นสินธ์ ทำความเสียหายแก่การเกษตรเป็นอันมาก สภาวะเศรษฐกิจในช่วงปี ๑๙๗๕–๑๙๗๗ ไม่กระเตื้องขึ้น ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากปัญหาใหญ่ ๔ ประการคือ

๑. ราคาน้ำมันสูงขึ้นเรื่อย ๆ

๒. เศรษฐกิจทั่วโลกตกต่ำ

๓. ภัยจากธรรมชาติเช่นความแห้งแล้งและน้ำท่วม[๔๕]

๔. ปัญหาทางการเมืองยุ่งเหยิง โดยเฉพาะในปี ๑๙๗๗ นิสิตนักศึกษาประชาชนและนักการเมืองเดินขบวนประท้วงและก่อการจลาจลอย่างขนานใหญ่โดยกล่าวหาว่า รัฐบาลนายภุตโตโกงการเลือกตั้ง ทำให้การผลิตหยุดชะงัก การเมืองไม่มั่นคงและเกิดการรัฐประหารโดยนายพลเซีย อุลฮัค[๔๖]

เศรษฐกิจสมัยรัฐบาลนายพลเซีย เมื่อนายพลเซียขึ้นบริหารประเทศเขาได้ใช้

นโยบายสร้างความมั่นคงทางการเมืองโดยปกครองแบบเผด็จการเพื่อจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ส่วนทางด้านการต่างประเทศเขาดำเนินนโยบายผูกมิตรกับประเทศต่าง ๆ รวมทั้งอินเดีย เพื่อขอความช่วยเหลือและการร่วมมือทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศอิสลามนายพลเซียให้ความสนใจเป็นพิเศษ เขาได้เดินทางไปเยือนประเทศต่าง ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือ เช่นซาอุดิอาระเบีย อิหร่าน คูเวตเป็นต้น และได้กู้เงินคูเวต ซาอุดิอาระเบียและธนาคารโลกมาพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ประเทศตะวันตกที่ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจได้แก่ สหรัฐ เยอรมนีตะวันตก และประเทศยุโรปตะวันตกเป็นต้น[๔๗]

ในปี ๑๙๘๓ รัฐบาลได้เริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่ ๖ (ค.ศ ๑๙๘๓–๑๙๘๘) ตามแผนการฉบับนี้ รัฐบาลมุ่งพัฒนาทางด้านสังคม การศึกษา การอนามัยในชนบท จัดหาน้ำดื่ม การพัฒนาทางด้านพลังงานและอุตสาหกรรม ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๘๒-๑๙๘๓ สถานการณ์ทางการเมืองมีความมั่นคงมากขึ้นกว่าแต่ก่อน การเดินขบวนก่อจลาจลลดน้อยลง ทำให้เศรษฐกิจกระเตื้องขึ้นและการลงทุนมีมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปากีสถานนับเป็นประเทศที่ยากจนอยู่นั่นเอง งบประมาณของประเทศจำนวนมากนำไปใช้เพื่อซื้ออาวุธแทนที่จะนำมาพัฒนาให้ประชาชนกินดีอยู่ดี นอกจากนั้นปากีสถานยังมีปัญหาหลายอย่าง เช่นข้าราชการยังทำงานเฉื่อยชาและมีการคอรัปชั่น การด้อยประสิทธิภาพในการบริหารงานรัฐวิสาหกิจ ทำให้นโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมไม่ค่อยได้ผลนัก ธุรกิจที่รัฐบาลดำเนินการไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรสู้เอกชนไม่ได้[๔๘]

ปากีสถานยังขาดแคลนพลังงานเพื่อใช้ในอุตสาหกรรมอยู่มาก โดยเฉพาะการขาดแคลนพลังงานน้ำมัน ไฟฟ้า และแกสธรรมชาติ ในปี ๑๙๘๓ การขาดแคลนพลังงานอยู่ในขั้นวิกฤติ เป็นผลทำให้การผลิตหยุดชะงัก โรงงานอุตสาหกรรมบางแห่งต้องหยุดทำงานวันละหลายชั่วโมง เพราะขาดแคลนเชื้อเพลิงและไฟฟ้า ความต้องการไฟฟ้าในช่วงระยะ ๕ ปีที่ผ่านมาต้องการเพิ่ม ๒๔% แต่เพิ่มได้เพียง ๒๑% เท่านั้น

ปากีสถานผลิตน้ำมันได้วันละประมาณ ๑๓,๐๐๐ บาเรล ในขณะที่ความต้องการทั้งประเทศเพิ่มขึ้นปีละ ๑๒% หรือวันละ ๑๓๕,๐๐๐ บาเรล รัฐบาลกำลังเร่งขุดหาน้ำมันเป็นการใหญ่ ซึ่งคาดว่าระหว่างปี ๑๙๘๒–๑๙๘๓ จะขุดน้ำมันได้วันละ ๒๔,๐๐๐ บาเรล การขุดแกส

ธรรมชาติระหว่างปี ๑๙๘๒–๑๙๘๓ ผลิตได้ ๖๙๒ ล้านลูกบาศก์ฟุต คาดว่าระหว่างปี ๑๙๘๓-๑๙๘๔ จะผลิตได้วันละ ๑ พันล้านลูกบาศก์ฟุต[๔๙]

การลงทุนอุตสาหกรรมภาครัฐบาลเพิ่มขึ้นปีละ ๒.๔% เอกชนเพิ่มขึ้นปีละ ๗% ผลผลิตประชาชาติเพิ่มขึ้นประมาณปีละ ๖% พืชผลทางเกษตรส่วนใหญ่ได้แก่ อ้อย ข้าวสาลี ข้าวฝ้าย ข้าวโพด ฯลฯ อุตสาหกรรมที่สำคัญได้แก่ น้ำตาล น้ำมันพืช เส้นด้าย ผ้าฝ้าย โซดาแอช ซีเมนต์ เหล็กเส้น ฯลฯ[๕๐] สินค้าออกส่วนใหญ่ได้แก่ผลิตผลทางด้านเกษตร เส้นด้าย ผ้าฝ้าย พรม ถุงเท้ารองเท้า เครื่องประดับ เต็นท์และผ้าใบ

รัฐบาลพยายามใช้งบประมาณจำนวนมากในการลงทุนอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพื่อลดปริมาณการสั่งซื้อสินค้าเข้าให้น้อยลง นอกจากนั้นยังใช้งบประมาณจำนวนมากเพื่อพัฒนาการไฟฟ้า ซึ่งมีโครงการสร้างโรงไฟฟ้าปรมาณูภายในปี ค.ศ. ๒๐๐๐ ถึง ๒๔ โรง

ต่างประเทศได้ช่วยเหลือปากีสถานทางด้านเศรษฐกิจ ประเทศเหล่านี้ได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐ เยอรมนีตะวันตก อังกฤษ แคนาดา ฝรั่งเศส และรุสเซีย

นักเศรษฐศาสตร์เชื่อว่าการเศรษฐกิจของปากีสถานไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เพราะรัฐบาลควบคุมอย่างเข้มงวดมากเกินไป เช่นควบคุมการส่งสินค้าเข้า ควบคุมราคาสินค้า ควบคุมการลงทุน ควบคุมการให้สินเชื่อ ฯลฯ[๕๑]

สังคมและวัฒนธรรม

ศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่ของปากีสถานถือศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลามยังแบ่งออกไปอีกหลายนิกาย ประมาณ ๙๐% ของชาวมุสลิมนับถือนิกายซุนหนี่ ที่เหลือส่วนใหญ่ถือนิกายชีอะ ซึ่งเป็นนิกายที่ประชาชนนับถือมากเป็นที่ ๒ รองจากนิกายซุนนี่และส่วนใหญ่นับถือกันมากในแคว้นสินธ์ นิกายที่มีผู้นับถือรอง ๆ ลงไปได้แก่นิกายย่อย ๆ ของชีอะ

ผู้นำของชาวมุสลิมเรียกว่าอุลมา* ซึ่งรวมตำแหน่งต่าง ๆ หลายตำแหน่ง เช่น โมลวิส โมลนะ อิหม่าม และมุลลาห์ ผู้นำศาสนาอิสลามมักจะเรียกร้องให้รัฐบาลนำเอากฎเกณฑ์ทางศาสนาไปใช้เป็นกฎหมาย ดังเช่นในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ เกิดความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกกับผู้นำศาสนาอิสลามที่ยังมีความคิดอนุรักษ์นิยม กล่าวคือผู้นำศาสนาอิสลามได้เรียกร้องให้รัฐบาลสั่งห้ามบิดโปสเตอร์และการโฆษณาภาพที่มีลักษณะละเมิดศีลธรรม เช่น

* อุลมาแปลว่านักกฎหมายศาสนาอิสลาม พวกนักกฎหมายย่อมเป็นที่ยกย่องนับถือของชาวมุสลิม

ภาพสตรีแต่งตัวด้วยชุดอาบน้ำมีลักษณะนุ่งน้อยห่มน้อย ทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างผู้นำศาสนากับพวกศิลปิน โดยเฉพาะวิทยาลัยศิลปแห่งชาติซึ่งตั้งที่ลาฮอร์ไม่พอใจอย่างมากที่ถูกจำกัดสิทธิในการเขียนภาพ โดยห้ามการเขียนภาพสตรีประเภทนุ่งน้อยห่มน้อย พวกศิลปินโจมตีพวกอนุรักษ์นิยมว่าเป็นพวกที่มองโลกแคบ

<u>ครอบครัวและชีวิตในสังคม</u> ชีวิตในครอบครัวของชาวมุสลิมนั้นถือว่าจะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของผู้เป็นชาย ตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้วการปกครองหมู่บ้านหรือในเมืองจะมีชายผู้อาวุโสเป็นผู้ปกครอง ในระยะหลัง ๆ อิทธิพลของวัฒนธรรมแบบตะวันตกแพร่มาถึงทำให้สตรีชาวมุสลิมมีเสรีมากขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่พวกที่มีความคิดอนุรักษ์นิยมยังมีอิทธิพลอยู่มากในสังคม จึงคอยคัดค้านการปฏิบัตินอกกฎหมายของศาสนาอิสลาม เมื่อไม่นานมานี้สตรีชาวมุสลิมได้หันมาถือประเพณีเดิมกันใหม่ โดยที่ส่วนใหญ่กลับไปใช้ผ้าคลุมหน้าเมื่อเวลาออกจากบ้าน แต่พวกชาวเขาบางกลุ่มก็ไม่นิยมคลุมหน้า รวมทั้งพวกที่ออกไปทำงานในไร่นาก็ไม่นิยมใช้ผ้าคลุมหน้าเหมือนกัน

สังคมในชนบทมักจะมีการแต่งงานระหว่างผู้ที่อยู่ใกล้ชิดหรืออยู่ในกลุ่มเดียวกัน ฉะนั้นในหมู่บ้านประชาชนจึงมักจะอยู่ในเครือญาติเดียวกัน ในสมัยก่อนผู้ชายอาจจะมีภรรยาถึง ๔ คน และผู้หญิงต้องอยู่ใต้อำนาจของชายโดยตลอด ในปี ค.ศ. ๑๙๖๑ รัฐบาลได้ออกกฎหมายยกฐานะของสตรีให้สูงขึ้น รัฐบาลออกกฎหมายเพื่อปรับปรุงแก้ไขระบบประเพณีที่ล้าหลัง ดังเช่นในสมัยที่อาลี ภุตโตเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลได้ออกกฎหมายจำกัดการใช้จ่ายในงานแต่งงาน เนื่องจากการแต่งงานแต่ละครั้งมีลักษณะฟุ่มเฟือย เช่นญาติของเจ้าบ่าวมักจะเรียกสินสอดทองหมั้นจากเจ้าสาวเป็นสิ่งของที่มีราคาแพงมากเกินไป ซึ่งอาจจะเป็นเงินสด รถยนต์ บ้าน ฯลฯ ทำให้พ่อแม่ของฝ่ายเจ้าสาวต้องลำบากในการวิ่งเต้นเพื่อหาเงินมาแต่งงานลูกสาวให้เทียมหน้าเทียมตาคนอื่น ๆ*

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ มีการฟื้นฟูกฎหมายครอบครัวกันใหม่ โดยเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับการหย่าร้างได้ปรับปรุงให้มีความยุติธรรมมากขึ้น สมัยนายภุตโตสตรีชาวปากีสถานได้เข้าทำงานในตำแหน่งราชการมากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

---

* ประเพณีนี้สันนิษฐานว่ารับมาจากพวกฮินดู เพราะประเพณีของชาวมุสลิมนั้น เจ้าบ่าวต้องให้สินสอดแก่เจ้าสาว

ในปัจจุบันการปกครองในหมู่บ้านยังยึดขนบธรรมเนียมประเพณีแบบโบราณอยู่ ดังเช่นระบบการปกครองหมู่บ้าน ชาวบ้านยังต้องเชื่อฟังผู้อาวุโสซึ่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้านหรือสภาแห่งหมู่บ้าน หัวหน้าหรือสภาของหมู่บ้านมีอำนาจที่จะตัดสินคดีพิพาทของคนในหมู่บ้าน และยังทำหน้าที่แทนรัฐบาลในการรักษากฎหมายและการเก็บภาษี หมู่บ้านหลายพันแห่งมีอาคารถาวรสำหรับเป็นที่ทำการของหมู่บ้าน เป็นสถานที่ประชุมและเป็นที่พักรับรองด้วย

การปฏิรูปสังคมให้เป็นอิสลาม รัฐบาลปากีสถานในปัจจุบัน พยายามสร้างสังคมชาวปากีสถานให้เป็นสังคมอิสลาม ในปี ๑๙๘๑ มีการประกาศใช้ พ.ร.บ. บังคับให้ประชาชนต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หลายประการ เช่นห้ามดื่มหรือกินอาหารในช่วงกำหนดถือศีลตามประเพณีของศาสนาอิสลาม ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกจับกุมและถูกลงโทษถึงขั้นจำคุก มีการจัดตั้งสถาบันอิสลามศึกษาที่มหาวิทยาลัยอิสลามาบัด บังคับให้นักศึกษามหาวิทยาลัยต้องเรียนเรื่องศาสนา ในแคว้นปัญจาบนักเรียนทุกคนจะต้องสวดมนต์ในตอนบ่าย นักเรียนนักศึกษาหญิงจะต้องแต่งตัวตามแบบสตรีอิสลาม ออกกฎหมายครอบครัวเข้มงวดมากในเรื่องการหย่าร้างและการแต่งงานใหม่

การออกกฎหมายเข้มงวดกับสตรีดังกล่าว ทำให้สตรีชาวปากีสถานบางส่วนไม่พอใจและลงมือคัดค้าน โดยเฉพาะในเรื่องระบบการศึกษา ซึ่งแบ่งแยกโรงเรียนชายและหญิงไม่ยอมให้เรียนร่วมกัน มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเฉพาะสตรี ห้ามการเต้นรำทุกชนิด ห้ามสตรีแต่งกายสั้นๆ รวมไปถึงการแต่งตัวสั้น ๆ เล่นกีฬาด้วย

เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล บรรดาสื่อมวลชนทั้งหลาย รัฐบาลวางระเบียบจะต้องเผยแพร่วัฒนธรรมสู่มวลชนให้สอดคล้องกับการปฏิรูปสังคมอิสลาม เจ้าหน้าที่ของรัฐจะตรวจตรารายการอย่างเข้มงวด ก่อนที่จะอนุญาตให้นำออกเผยแพร่สู่สาธารณชน ภาพยนตร์จะต้องมีเนื้อหาเน้นในเรื่องศีลธรรมและความรักชาติ ภาพยนตร์อินเดียจำนวนมากถูกห้ามฉาย จึงมีการลักลอบนำวีดีโอเทปภาพยนตร์อินเดียเข้าประเทศ เพราะชาวปากีสถานนิยมดูภาพยนตร์อินเดียกันมาก

ขั้นต่อไปคือห้ามดื่มสุรา สายการบินปากีสถานทั้งในประเทศและนอกประเทศไม่บริการเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์แก่ผู้โดยสาร คนที่ต้องสงสัยว่าดื่มสุราเมาจะถูกตำรวจจับไปตรวจโดยใช้หลักการแพทย์ ถ้าพบว่าดื่มสุรามาจริงจะต้องถูกลงโทษ และแม้กระทั่งงานเลี้ยงซึ่งจัดในสถานทูตปากีสถานตามประเทศต่าง ๆ จะไม่เลี้ยงสุราแก่แขกผู้รับเชิญมาร่วมงาน[๕๒]

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

บทบาททางด้านการต่างประเทศของปากีสถานเมื่อเปรียบเทียบกับอินเดียแล้วจะเห็นได้ว่าปากีสถานมีความสำคัญน้อยกว่าอินเดีย และปากีสถานไม่สามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศได้อย่างอิสระเหมือนที่อินเดียสามารถกระทำได้ นโยบายต่างประเทศของปากีสถานมีหลักใหญ่ ๆ อยู่ ๕ ประการคือ

๑. สร้างความมั่นคงและความปลอดภัยจากการคุกคามและอันตรายที่จะมาจากรุสเซีย ซึ่งอยู่ทางเหนือของปากีสถาน

๒. สร้างกองทัพให้เข้มแข็งเพื่อสำหรับป้องกันตนเองโดยเฉพาะการรุกรานจากอินเดีย

๓. สร้างความเข้มแข็งและอำนาจการต่อรองทางการทูตราบเท่าที่ยังมีปัญหาพิพาทเรื่องกัศมีร์กับอินเดีย

๔. พยายามใช้นโยบายต่างประเทศไม่ผูกพันกับฝ่ายใด แต่บางครั้งอาจต้องอิงสหรัฐเพื่อสร้างดุลย์แห่งอำนาจ

๕. สนับสนุนกลุ่มประเทศที่ถืออิสลามด้วยกัน[๕๓]

๑. **ความสัมพันธ์ระหว่างปากีสถานกับอินเดีย** ความสัมพันธ์ระหว่างปากีสถานกับอินเดียส่วนใหญ่ได้กล่าวมามากแล้วในบทที่ว่าด้วยอินเดียปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศไม่อาจที่จะราบรื่นได้ เพราะยังมีปัญหาที่ขัดแย้งกันอยู่หลายอย่าง ทั้งสองประเทศก็ยังไม่ไว้ใจกันอยู่นั่นเอง ปากีสถานเข้าใจว่าการที่อินเดียมีระเบิดปรมาณูไว้ในครอบครองนั้นเป็นการมีไว้เพื่อข่มขู่ตนจึงทำให้ปากีสถานคิดจะมีระเบิดปรมาณูไว้ถ่วงดุลย์อำนาจกับอินเดียบ้าง

การที่ปากีสถานตะวันออกแยกออกไปตั้งประเทศใหม่เป็นประเทศบังกลาเทศ ทำให้ปากีสถานอ่อนกำลังลงไปมากมาย กล่าวคือ ดินแดนเหลือน้อยลง ประชาชนลดลงไปมากกว่าครึ่งหนึ่ง และทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะปอซึ่งเป็นพืชที่ทำรายได้หลักให้แก่ประเทศมีมากอยู่ในบังกลาเทศจึงยิ่งทำให้ปากีสถานยากจนลงไปอีก กล่าวโดยสรุปก็คือปากีสถานในปัจจุบันอ่อนแอเกินไปทุกด้านเมื่อเปรียบเทียบกับอินเดีย ฉะนั้นปากีสถานจึงไม่สามารถที่จะมีอำนาจต่อรองกับอินเดียได้ ปากีสถานจึงพยายามใช้นโยบายทางการทูตแสวงหามิตรประเทศที่สนับสนุนตนในการสร้างอำนาจการต่อรองกับอินเดีย

นอกเหนือไปจากปากีสถานกับอินเดียมีปัญหาพิพาทกันด้วยเรื่องกัศมีร์แล้ว ทั้งสองประเทศยังมีปัญหาพิพาทกันในเรื่องการใช้น้ำอีกด้วย ก่อนที่จะมีการแบ่งประเทศออกเป็นอินเดียกับปากีสถาน ชาวไร่ชาวนาในแคว้นสินธ์ได้อาศัยน้ำจากลำคลองที่มีต้นกำเนิดมาจากแม่น้ำสินธุเพื่อใช้ในการเพาะปลูก หลังจากที่มีการแบ่งประเทศแล้วคลองส่งน้ำส่วนใหญ่อยู่ในปากีสถาน แต่ต้นน้ำอยู่ในอินเดียและในกัศมีร์ ส่วนที่อินเดียยึดครองรัฐบาลปากีสถานวิตกว่าอินเดียจะกลั่นแกล้งโดยใช้วิธีกักน้ำไม่ยอมระบายน้ำจากแม่น้ำสินธุไปสู่ลำคลองที่ไหลเข้าเขตปากีสถาน ซึ่งอินเดียสามารถจะทำได้โดยไม่ยาก นอกจากนี้อินเดียอาจจะสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เพื่อกักน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ของตน อาจจะมีผลทำให้ปากีสถานได้รับน้ำจากแม่น้ำสินธุน้อยลง ปัญหาเรื่องน้ำนี้ทั้งสองประเทศพยายามเจรจากันแต่ประสบความล้มเหลว ต่อมาธนาคารโลกได้ยื่นมือเข้าไกล่เกลี่ยโดยเสนอว่าแม่น้ำจำนวน ๖ สาย ซึ่งมีต้นกำเนิดในอินเดีย ในจำนวนนี้ ๓ สาย อินเดียจะต้องเปิดโอกาสให้ปากีสถานได้ใช้น้ำอย่างเต็มที่ส่วนที่เหลือนอกนั้นอีก ๓ สาย อินเดียมีสิทธิ์ใช้น้ำได้อย่างเต็มที่ การเจรจาไม่สามารถตกลงกันได้ ในปี ค.ศ. ๑๙๕๗ ทั้งสองประเทศจึงไปเจรจากันใหม่ที่กรุงวอชิงตัน เพื่อหาทางตกลงกันในเรื่องการใช้น้ำร่วมกัน ปัจจุบันปัญหาพิพาทเรื่องการใช้น้ำยังมิได้เป็นปัญหาของการขัดแย้งกันอย่างรุนแรง

หลังจากที่ปากีสถานตะวันออกแยกตัวออกไปตั้งเป็นประเทศบังกลาเทศแล้ว ปากีสถานรู้ตัวดีว่าไม่สามารถที่จะทำสงครามกับอินเดียในอนาคตได้อีก จึงเปลี่ยนนโยบายมารอมชอมกับอินเดีย ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๗๖ ได้เปิดเจรจากับอินเดียเกี่ยวกับเรื่องการเปิดสายการบินติดต่อถึงกัน นอกจากนั้นปากีสถานยังได้เซ็นสัญญาส่งฝ้ายมีมูลค่า ๓๐ ล้านดอลลาร์ขายให้แก่อินเดีย แต่ความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศไม่ค่อยจะราบรื่นนัก เนื่องมาจากความขัดแย้งในเรื่องที่อินเดียคิดจะสร้างเขื่อนที่เซลาล (Selal) ในแม่น้ำเชแนบ (Chenab) ในแคว้นกัศมีร์ ปากีสถานวิตกว่าการสร้างเขื่อนดังกล่าวจะมีผลทำให้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในฤดูฝนในดินแดนของปากีสถาน ปัญหาดังกล่าวนี้ยังตกลงกันไม่ได้ พอดีเกิดการรัฐประหารในบังกลาเทศ ราห์มานนายกรัฐมนตรีบังกลาเทศซึ่งนิยมอินเดียถูกฆ่าตาย ทำให้อินเดียไม่พอใจอย่างยิ่งที่ราห์มานถูกล้มอำนาจและหาว่าปากีสถานอยู่เบื้องหลังการรัฐประหารครั้งนี้ ทำให้ทั้งสองฝ่ายซึ่งทำท่าจะคืนดีกันมืนคงต่อไปอีก[๕๔]

ในสมัยรัฐบาลนายพล เซีย อุลฮัค นายพลเซียดำเนินนโยบายผูกมิตรกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งอินเดียด้วย ปรากฏว่าได้รับความสำเร็จด้วยดี ทำให้รัฐบาลปากีสถานกับอินเดียมีความเป็นมิตรดีขึ้นกว่าเดิมมาก ในปี ๑๙๘๒ รัฐบาลนายพลเซียได้เสนอต่ออินเดียให้ทำข้อตกลงว่าจะไม่ใช้สงครามในการตัดสินปัญหาพิพาท รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศได้เดินทางไปเจรจากับอินเดียในเรื่องนี้ ซึ่งอินเดียก็มีทีท่าว่าจะเห็นด้วย

ต่อมาทั้งสองฝ่ายเกิดตึงเครียดขึ้นมาอีก ในเมื่อผู้แทนอินเดียกับผู้แทนปากีสถานปะทะคารมกันในที่ประชุมสหประชาชาติที่กรุงเจนีวา ว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน ผู้แทนทั้งสองฝ่ายโต้คารมกันในเรื่องปัญหากัศมีร์ และอินเดียกล่าวหาว่ารัฐบาลปากีสถานปกครองประเทศด้วยระบบเผด็จการทหาร

อินเดียเสนอให้สองฝ่ายเปิดการเจรจากันและทำสนธิสัญญาสันติภาพ ฝ่ายปากีสถานเสนอให้ทำสัญญาไม่รุกรานกันและไม่ใช้กำลัง ทั้งสองฝ่ายจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการประชุมร่วมกันเพื่อร่างข้อตกลงดังกล่าวและเจรจาในเรื่องความร่วมมือกันทางด้านวิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม และการศึกษา

การเจรจาดังกล่าวไม่ได้เป็นไปอย่างง่ายดายนัก เพราะยังมีปัญหาขัดแย้งกันหลายเรื่อง ในเดือนพฤศจิกายน ๑๙๘๒ พลเอกเซียได้เดินทางไปเยี่ยมอินเดียและได้เจรจาปัญหาต่าง ๆ กับนางอินทิรา คานธี ประธานาธิบดีเซียเสนอว่าจะไม่เจรจาในเรื่องปัญหากัศมีร์ แต่มาเจรจาในเรื่องมิตรภาพกันก่อน ซึ่งทางฝ่ายอินเดียก็เห็นชอบในเรื่องนี้

การเจรจาประสบความก้าวหน้า ในเดือนมีนาคม ๑๙๘๓ ทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในข้อตกลงว่าด้วยการส่งเสริมความร่วมมือทางการค้า อุตสาหกรรม การศึกษา อนามัย วัฒนธรรม ข่าวสาร เทคโนโลยี และจัดตั้งสถานกงสุลประจำซึ่งกันและกัน

แม้ว่าทั้งสองประเทศจะประสบความก้าวหน้าในความพยายามสร้างมิตรภาพ แต่ทั้งสองก็มีปัญหาที่สร้างความขุ่นเคืองในใจต่อกัน เป็นต้นว่าประธานาธิบดีเซียขุ่นเคืองเรื่องที่อินเดียเรียกร้องให้ปากีสถานคืนประชาธิปไตยแก่ประชาชน เซียกล่าวหาว่าอินเดียแทรกแซงกิจการภายในของปากีสถาน ทางฝ่ายสื่อมวลชนปากีสถานกล่าวหาว่าอินเดียหนุนหลังพวกที่ก่อการจลาจลในแคว้นสินธ์ ทางฝ่ายอินเดียก็กล่าวหาว่าปากีสถานหนุนหลังพวกกบฏสิกข์ให้ต่อต้านรัฐบาลอินเดีย ปัญหาดังกล่าวอาจจะสรุปได้ว่า การสร้างมิตรภาพระหว่างสองประเทศไม่อาจที่จะสำเร็จได้ในเวลาอันรวดเร็ว แม้ว่าทั้งสองประเทศจะมีความต้องการเช่นนั้นก็ตาม

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างปากีสถานกับมหาอำนาจ การที่ปากีสถานเป็นศัตรูกับอินเดียในอดีต ฉะนั้นจึงทำให้ปากีสถานต้องเลือกเข้าข้างมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งระหว่างสหรัฐกับโซเวียต เมื่ออินเดียสนิทสนมกับรุสเซีย แน่นอนที่สุดปากีสถานจำเป็นจะต้องหันไปสนิทสนมกับสหรัฐ และเมื่ออินเดียกับจีนมีกรณีพิพาทกัน ก็เป็นโอกาสอันดีที่ปากีสถานจะต้องสนิทสนมกับจีน จะเห็นได้ว่า นโยบายของปากีสถานที่มีต่อมหาอำนาจจึงขึ้นอยู่กับนโยบายของปากีสถานที่มีต่ออินเดีย

ก. ปากีสถานกับรุสเซีย ในระยะแรก ๆ ปากีสถานอยากจะมีความสัมพันธ์กับรุสเซีย ปรากฏว่าในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ รุสเซียได้แสดงท่าทีเข้าข้างอินเดียในกรณีพิพาทด้วยเรื่องปัญหากัศมีร์ระหว่างอินเดียกับปากีสถาน หลังจากนั้นไปปากีสถานก็เปลี่ยนนโยบายไปสนับสนุนประเทศตะวันตกและสหรัฐและมีผลทำให้ปากีสถานเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การสนธิสัญญาทางทหาร ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ทั้ง ๆ ที่ปากีสถานไม่มีนโยบายที่จะต่อต้านประเทศคอมมิวนิสต์ใด ๆ

ปากีสถานมิได้ดำเนินนโยบายต่อต้านรุสเซียอย่างรุนแรงแต่ประการใด ทั้งนี้คงเป็นเพราะปากีสลานมีพรมแดนใกล้กับรุสเซีย ในกรณีที่รุสเซียส่งกองทัพเข้าไปในอัฟกานิสถาน สนับสนุนรัฐบาลอัฟกานิสถานที่นิยมรุสเซียเมื่อปี ๑๙๗๙ ทำให้ปากีสถานรู้สึกตกใจเป็นอันมาก ประกาศคัดค้านรุสเซียอย่างจริงจัง นอกจากนั้นปากีสถานยังให้ที่พักพิงและสนับสนุนกองโจรที่ก่อภบฏต่อรัฐบาลอัฟกานิสถานซึ่งนิยมรุสเซียอยู่ในขณะนี้

ทางฝ่ายรุสเซียพยายามกดดันให้ปากีสถานเจรจากับประธานาธิบดีคาร์มาลแห่งอัฟกานิสถาน เพื่อลดความตึงเครียดในกรณีที่รุสเซียส่งทหารเข้าไปปราบกบฏในอัฟกานิสถาน รุสเซียดำเนินนโยบายเอาใจปากีสถาน ทูตรุสเซียประจำปากีสถานได้เสนอความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ปากีสถานในโครงการใหญ่ ๆ หลายโครงการ เช่นโรงงานผลิตผ้าในระดับท้องถิ่น อุตสาหกรรมเครื่องไฟฟ้า โครงการนิวเคลียร์ทางสันติ เมื่อประธานาธิบดีเบรสเนฟเดินทางไปเยี่ยมอินเดียในปี ๑๙๘๑ เบรสเนฟได้แถลงยืนยันว่า รุสเซียไม่มีความคิดใด ๆ ที่จะร่วมมือกับอินเดียต่อต้านปากีสถานแต่อย่างใด

ทางฝ่ายปากีสถานก็แถลงว่าปากีสถานจะเจรจากับรัฐบาลอัฟกานิสถานก็ต่อเมื่อรุสเซียถอนทหารออกจากอัฟกานิสถานเสียก่อน และชาวอัฟกันจำนวน ๒.๕ ล้านคนซึ่งลี้ภัยมาอยู่ในปากีสถาน ถูกส่งกลับบ้านหมดแล้ว[๕๕]

ข. ปากีสถานกับสหรัฐ สหรัฐกลัวว่ารุสเซียจะแผ่อิทธิพลเข้าไปครอบงำเอเชียใต้และตะวันออกกลาง ฉะนั้นนโยบายของสหรัฐหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็คือหาทางขัดขวางการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์โดยเฉพาะรุสเซียและจีน สำหรับจีนนั้นสหรัฐเข้าใจว่าจีนมุ่งแผ่อิทธิพลเพื่อเข้าครอบครองเอเชียอาคเนย์ เมื่ออินเดียดำเนินนโยบายหันไปสนิทสนมกับรุสเซีย สหรัฐจึงต้องผูกมิตรกับปากีสถานซึ่งกำลังต้องการสนิทสนมกับสหรัฐอยู่ทีเดียว

ในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ สหรัฐได้ลงนามในสัญญาให้ความช่วยเหลือแก่ปากีสถานทางด้านอาวุธอย่างมากมาย และเพื่อเป็นการเอาใจสหรัฐและประเทศยุโรปตะวันตก ปากีสถานจึงเข้าร่วมสนธิสัญญาเซ็นโต (CENTO) เป็นสัญญาร่วมป้องกันทางทหารในกรณีรุสเซียรุกรานตะวันออกกลางโดยมีตุรกี อิรัก อังกฤษ อิหร่าน เป็นสมาชิกและสหรัฐเป็นผู้นับสนุน นอกจากนั้นปากีสถานยังสมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสนธิสัญญาป้องกันแห่งเอเชียอาคเนย์ (ส.ป.อ. หรือ SEATO) ซึ่งมีสมาชิกทั้งหมด ๘ ประเทศคือ สหรัฐ อังกฤษ ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ไทย ฟิลิปปินส์ ปากีสถาน[๕๖] ความจริงแล้วการที่ปากีสถานสมัครเป็นสมาชิกขององค์การทางทหารทั้งสององค์การนั้นมิได้มีเจตนาจะไปต่อต้านคอมมิวนิสต์ แต่เพื่อเอาใจประเทศตะวันตกและสหรัฐ เพราะปากีสถานต้องการให้สหรัฐและประเทศตะวันตกสนับสนุนตนทางด้านอาวุธและทางการทูตในกรณีพิพาทกับอินเดีย จะเห็นได้ว่าตลอดเวลาปากีสถานสนิทสนมกับจีนซึ่งเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ และปากีสถานก็มิได้มีนโยบายต่อต้านรุสเซียแต่อย่างใด ปากีสถานไม่ค่อยพอใจสหรัฐนัก ในกรณีที่สหรัฐเอาใจอินเดียโดยช่วยเหลืออินเดียทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าช่วยเหลือปากีสถานเสียอีก อย่างไรก็ตามปากีสถานยังจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยสหรัฐต่อไปอีกโดยเฉพาะทางด้านอาวุธ

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ ปากีสถานมีความขัดแย้งกับสหรัฐเรื่องที่ปากีสถานตกลงซื้อแร่พลูโตเนียมไปใช้ในโรงงานปฏิกรณ์ปรมาณู สหรัฐบีบฝรั่งเศสมิให้ขายแร่นี้แก่ปากีสถาน เพราะกลัวปากีสถานจะนำเอาไปทำระเบิดปรมาณู สร้างความขุ่นเคืองแก่ปากีสถานยิ่งนัก อย่างไรก็ตามฝรั่งเศสก็ตกลงขายแร่พลูโตเนียมให้แก่ปากีสถานโดยไม่เปลี่ยนแปลง[๕๗]

กรณีรุสเซียส่งทหารเข้ายึดครองอัฟกานิสถาน ทำให้ประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์แห่งสหรัฐหวั่นวิตกว่ารุสเซียจะใช้วิธีการเดียวกันนี้รุกรานปากีสถาน จึงประกาศช่วยเหลือกบฏอัฟกันทางด้านอาวุธและประกาศให้ความช่วยเหลือปากีสถานทางด้านอาวุธเพิ่มมากขึ้น[๕๘]

ในสมัยประธานาธิบดีเรแกน ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐกับปากีสถานดีขึ้นมาก เพราะประธานาธิบดีเรแกนมีนโยบายที่จะสกัดกั้นอิทธิพลของโซเวียตในเอเชียใต้อย่างจริงจัง และต่อต้านการที่รุสเซียใช้ทหารปราบกบฏชาวอัฟกันอยู่ในขณะนี้ สหรัฐจึงทุ่มงบประมาณอย่างเต็มที่เพื่อช่วยเหลือทางด้านอาวุธแก่ปากีสถาน[๕๙] นับตั้งแต่ปี ๑๙๘๒ เป็นต้นไปทั้งสองประเทศจึงตกลงใจเพิ่มกำลังอาวุธที่ทันสมัยแก่ปากีสถาน สหรัฐได้ขายเครื่องบิน F–16 อันมีประสิทธิภาพยิ่งแก่ปากีสถาน และยังขายอาวุธอื่น ๆ ในรูปการให้สินเชื่อ เช่นรถถัง บี๕ใหญ่ เฮลิคอปเตอร์ เรดาร์ จรวด รถหุ้มเกราะ ฯลฯ โดยตั้งงบประมาณช่วยเหลือทางทหารแก่ปากีสถานระยะ ๕ ปี เป็นเงิน ๓.๒ พันล้านดอลลาร์ โดยเริ่มตั้งแต่ปี ๑๙๘๒ เป็นไป[๖๐]

นอกจากนั้นยังมีข่าวว่าสหรัฐจะเข้ามาตั้งฐานทัพในปากีสถาน ในเรื่องนี้รัฐบาลปากีสถานได้แถลงว่า สหรัฐติดต่อเรื่องนี้จริง แต่ปากีสถานได้ปฏิเสธไม่ยินยอมตามที่สหรัฐต้องการ[๖๑]

ค. ความสัมพันธ์ระหว่างปากีสถานกับจีน ปากีสถานกับจีนมีความสนิทสนมกันมาตั้งแต่ต้น เพราะทั้งสองประเทศมีศัตรูร่วมกันคืออินเดีย ผู้นำปากีสถานได้ไปเยือนจีนบ่อย ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือจากจีน ทางฝ่ายจีนก็ยินดีให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านเศรษฐกิจกับทางด้านทหาร[๖๒] เพื่อให้ปากีสถานมีกำลังเข้มแข็งพอที่จะถ่วงดุลย์อำนาจกับอินเดียและโซเวียต

ปากีสถานได้สั่งซื้ออาวุธจากจีนหลายรายการ รวมทั้งเครื่องบินรบแบบ A–5 นอกจากนั้นยังมีข่าวว่าจีนกับปากีสถานร่วมมือกันพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์อีกด้วย

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างปากีสถานกับกลุ่มโลกที่ ๓ ปากีสถานเป็นประเทศสมาชิกของกลุ่มโลกที่ ๓ และมีความสนิทสนมกับประเทศโลกที่สามเป็นพิเศษโดยเฉพาะประเทศอาหรับที่ร่วมน้ำมัน ในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ ประเทศอาหรับหลายประเทศได้ให้ความช่วยเหลือแก่ปากีสถาน เช่น อิหร่านให้เงินช่วยเหลือ ๑,๐๐๐ ล้านดอลลาร์ ซาอุดิอาระเบียและอาบู ดาบี ได้ให้เงินช่วยเหลือเป็นอันมาก[๖๓]

สำหรับความสัมพันธ์กับบังกลาเทศนั้น ในระยะแรกที่บังกลาเทศแยกตัวออกไปตั้งประเทศใหม่ ปากีสถานประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศที่รับรองบังกลาเทศ แต่ต่อมาหลังต้องเลิกเพราะมีประเทศต่าง ๆ รับรองบังกลาเทศมากขึ้น

เมื่อนายราห์มานถูกรัฐประหารและเสียชีวิตลง ความสัมพันธ์ระหว่างปากีสถานกับบังกลาเทศก็เริ่มดีขึ้น เพราะผู้นำบังกลาเทศคนใหม่เปลี่ยนนโยบายไปผูกมิตรกับปากีสถาน ทำให้ทั้งสองประเทศเปิดสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันเมื่อต้นปี ๑๙๗๖ และปากีสถานประกาศสนับสนุนบังกลาเทศทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ

รัฐบาลปากีสถานปัจจุบันพยายามฟื้นฟูความเป็นมิตรกับบังกลาเทศ ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับบังกลาเทศเสื่อมลง ปากีสถานเสนอให้บังกลาเทศร่วมมือกับปากีสถานทางด้านทหาร และปากีสถานยังเสนอให้ความช่วยเหลือบังกลาเทศทางด้านเศรษฐกิจ เช่นช่วยจัดตั้งโรงงานทอผ้า เครื่องหนัง เครื่องกระดาษ ซีเมนต์ ปุ๋ย เคมีภัณฑ์ เครื่องจักรกล และโรงงานผลิตเครื่องจักร

การที่นายภุตโตถูกประหารชีวิต ทำให้ประเทศอาหรับที่ถืออิสลามไม่พอใจนายพลเซียเป็นอันมาก เพราะนายภุตโตมีความสนิทสนมกับผู้นำอาหรับเป็นพิเศษ การที่ผู้นำประเทศอาหรับไม่พอใจนายพลเซีย จึงทำให้นายพลเซียต้องเดินทางไปเยือนประเทศอาหรับต่าง ๆ เพื่อกระชับสัมพันธไมตรีให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น[๖๔]

๔. นโยบายเกี่ยวกับอัฟกานิสถาน ปากีสถานมีความวิตกกังวลอย่างยิ่งที่กองทัพรุสเซียกำลังปราบกบฏอัฟกันในปัจจุบัน ซึ่งส่อให้เห็นว่าในอนาคตรุสเซียอาจจะขยายอำนาจเข้าไปในปากีสถานด้วย นอกจากนั้นปากีสถานยังต้องรับภาระเลี้ยงดูผู้ลี้ภัยชาวอัฟกันนับล้านคน ปากีสถานจึงไม่ยอมรับรองรัฐบาลอัฟกานิสถาน เพราะถือว่าตกอยู่ใต้อิทธิพลของโซเวียต นอกจากนั้นปากีสถานยังแอบให้ความช่วยเหลือพวกกบฏอัฟกันอย่างลับ ๆ ทำให้เกิดปัญหาพิพาทพรมแดนกับอัฟกานิสถาน แบบเดียวกับไทยปะทะกับเวียดนาม–เขมรสัมรินตามพรมแดนไทย–กัมพูชา ซึ่งปากีสถานได้กล่าวหาบ่อย ๆ ว่ารุสเซียทิ้งระเบิดเข้าไปในเขตแดนของตน ปัจจุบันนี้ปากีสถานได้เจรจากับรัฐบาลอัฟกานิสถานโดยผ่านสหประชาชาติ แต่ไม่ค่อยได้ผลเท่าใดนัก.

เชิงอรรถบทที่ ๕

๑. Damodar P. Singhal *Pakistan* p. 11

๒. Ibid, p.38

๓. Ibid, p. 38–39

๔. Ibid, pp. 39–40

๕. B.N. Pandey *The Break-up of British India* pp. 58–59

๖. Ibid, p. 67

๗. V.D. Mahajan *A History of India* Vol. III pp. 314–316

๘. Hugh Tinker *India and Pakistan* Apolitical Analysis p. 12

๙. Jawaharlal Nehru *The Discovery of India* pp. 343–349

๑๐. Michael Edwardes *British India* 1772–1947 p. 295

๑๑. Jawaharlal Nehru *op. cit.*, pp. 350–353

๑๒. สวามี สัตยานันทปุรี *มหาตมะ คานธี* หน้า ๑๖๔–๑๖๘

๑๓. B.N. Pandey, *op. cit.*, pp. 84–86

๑๔. มหาตมะ คานธี *ชีวประวัติของข้าพเจ้า* หน้า ๙๙

๑๕. Hugh Tinker, *op. cit.*, p. 23

๑๖. Tariq Ali *Pakistan Military Rule or People's Power* p. 28

๑๗. Ram Gopal *British Rule in India* pp. 348–349

๑๘. Michael Edwardes *A History of India* p. 332

๑๙. Hugh Tinker, *op. cit.*, pp. 35–36

๒๐. T. Walter Wallbank *History of India and Pakistan* pp. 280–283

๒๑. Keith Callard *Pakistan: A Political Study* p. 123

๒๒. T. Walter Wallbank, *op. cit.*, p. 287

๒๓. Darmodar P. Singhal, *op. cit.* p. 7

๒๔. Hugh Tinker *South Asia : A Short History* p. 259

๒๕. Ibid, pp. 8–9

๒๖. Ibid, pp. 176–178

๒๗. กมล ทองธรรมชาติ "ปากีสถานกับการเกิดบังกลาเทศ" *จุลสารเบื้องหลังเหตุการณ์ปัจจุบัน* มีนาคม, ๒๕๑๓, หน้า ๔๐

๒๘. Tariq Ali, *op. cit.*, pp. 172–185

๒๙. Fareast Economic Review, November 20, 1971, pp. 19–20

๓๐. *Asia 1976,* Year Book, pp. 242–243

๓๑. *Newsweek,* May 9, 1977, p. 8

๓๒. *Asia 1977,* Year Book, p. 260

๓๓. *Asia, 1978,* Year Book, pp. 275–276

๓๔. *Time,* October 17, 1977, p. 18

๓๕. *Asia 1979,* Year Book, pp. 267–268

๓๖. *Asia 1983,* Year Book, pp. 219–220

๓๗. *Asia 1984,* eYar Book, p. 235

๓๘. *สยามรัฐรายวัน* ฉบับวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๒๔

๓๙. *Asia 1984,* Year Book, pp. 235–236

๔๐. *Asia 1984,* Year Book, p, 237

๔๑. *Asia 1979,* Year Book, pp. 267–268

๔๒. Cranley Onslow *Asia Economic Development* pp. 123–126

๔๓. Ibid, pp. 127–144

๔๔. *Asia 1976,* Year Book, pp. 245

๔๕. *Asia 1977,* Year Book, pp. 265–266

๔๖. *Asia 1978,* Year Book, pp. 276–277

๔๗. Ibid, p. 276

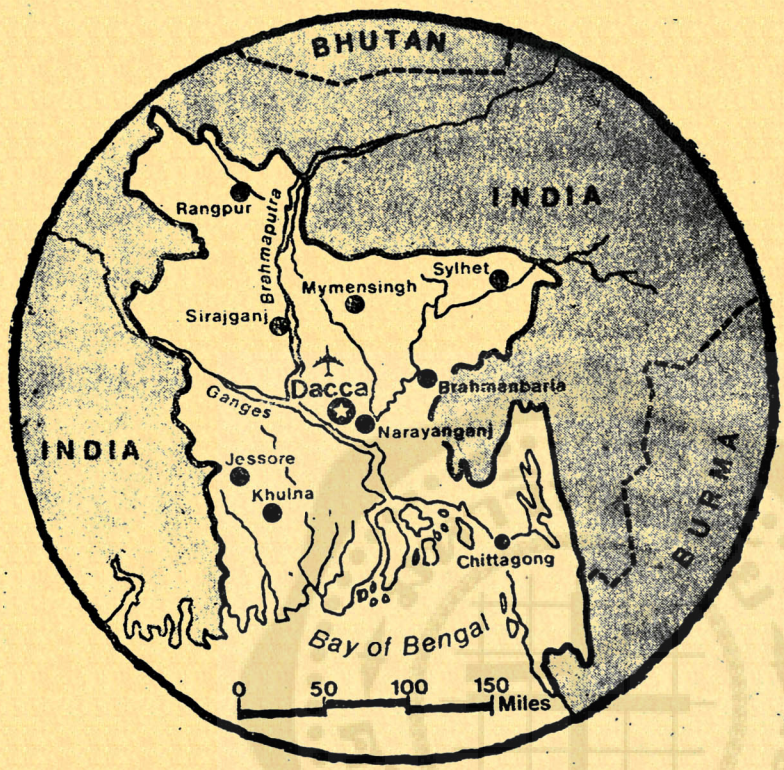

แผนที่ประเทศบังกลาเทศในปัจจุบัน

บทที่ ๑๐

บังกลาเทศ และศรีลังกาในยุคปัจจุบัน

บังกลาเทศ

๑. การเมืองการปกครอง

ปัญหาทางการเมือง หลังจากที่บังกลาเทศได้แยกออกไปจากปากีสถานตั้งประเทศใหม่เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๑ บังกลาเทศประสบปัญหาใหญ่ ๆ หลายด้าน โดยเฉพาะทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งมีความวุ่นวายเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ขณะที่ได้รับเอกราชใหม่ ๆ ชาวบังกลาเทศต่างก็มีความหวังที่จะสร้างความสามัคคีความมั่นคง และความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ประเทศของตน แต่แล้วความหวังนั้นไม่อาจบรรลุผล เพราะปัญหาเศรษฐกิจที่ทรุดโทรมอย่างหนักจากสงครามกลางเมือง และภัยพิบัติจากการเกิดน้ำท่วมอย่างร้ายแรงตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๗๐ ประกอบกับได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจตกต่ำของโลกอันเนื่องมาจากการขึ้นราคาน้ำมันของกลุ่มโอเปค ขณะเดียวกันการเก็บเกี่ยวพืชผล

ทางเกษตรก็ประสบความล้มเหลว ทำให้ประชาชนอยู่ในฐานะยากจนมาก ภาวะการคลังของประเทศทรุดหนักอย่างที่ไม่มีใครคาดมาก่อน

รัฐบาลของชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ได้ให้สัญญาแก่ประชาชนว่า จะปกครองประเทศแบบประชาธิปไตย ให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ จะให้มีการเลือกตั้งผู้แทน และหนังสือพิมพ์จะได้รับเสรีภาพอย่างเต็มที่ภายหลังจากที่ได้รับเอกราชไปแล้ว แต่พอได้รับเอกราชแล้ว รัฐบาลชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ก็ไม่สามารถทำได้อย่างที่ให้สัญญาไว้ ทั้งนี้เป็นเพราะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนัก จนเกิดการจลาจลทั่วไป อีกทั้งรัฐบาลก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหาทุพภิกขภัย ปัญหาการว่างงาน การขาดแคลนที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัยของประชาชน ฯลฯ ได้ นักการเมืองกลุ่มต่าง ๆ แตกแยกกันและมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว เมื่อเป็นเช่นนี้ ชีค มูจิบูร์ ราห์มานจึงคิดว่าการแก้ปัญหาดังกล่าวไม่อาจทำได้ภายใต้การปกครองแบบประชาธิปไตย และจำเป็นต้องใช้วิธีปกครองแบบเผด็จการ แต่เขาก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จดังที่ตั้งใจไว้

การเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๔ เป็นเหตุนำไปสู่ปัญหาทางการเมืองที่ร้ายแรงจนถึงขั้นวิกฤติ ประชาชนหลายหมื่นคนในชนบทล้มตายเพราะขาดอาหาร รัฐบาลต้องนำเงินงบประมาณมาใช้ในการซื้ออาหาร จนทำให้สภาวะเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในขั้นล้มละลาย ประเทศตะวันตกได้ช่วยเหลือโดยบริจาคเงินเพื่อซื้ออาหารเลี้ยงพลเมือง และกดดันให้รัฐบาลปฏิรูปเศรษฐกิจและการบริหารอย่างเร่งด่วน

นายกรัฐมนตรีชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ตกอยู่ใต้ความกดดันทุกด้าน ฝ่ายค้านในสภาเคลื่อนไหวที่จะสร้างแนวร่วมและเรียกร้องให้จัดตั้งรัฐบาลแห่งชาติ ในขณะที่การก่อการจลาจลมีอยู่ทั่วไป ภายในพรรคสันนิบาตอวามิก็แตกแยกกันอย่างรุนแรงระหว่างบรรดาผู้นำในพรรค

ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ตัดสินใจที่จะปฏิรูประบบการบริหารที่ล้าหลังของบังกลาเทศครั้งใหญ่ ต้นปี ค.ศ. ๑๙๗๕ เขาก็เริ่มลงมือแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ของประเทศอย่างที่คิดไว้ นโยบายที่เขามุ่งแก้ไขคือ

๑. ปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวง

๒. ดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตใกล้ชิดกับปากีสถานและสาธารณรัฐประชาชนจีนมากขึ้น

๓. ยกเลิกการปกครองแบบรัฐสภา ลิดรอนเสรีภาพส่วนบุคคล และให้มีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวเพื่อเป็นศูนย์รวมอำนาจในการบริหาร

เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้ ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน จึงได้ลงมือแก้ไขรัฐธรรมนูญครั้งที่ ๔ เพื่อนำประเทศชาติเข้าสู่ระบอบเผด็จการ และตัวชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ก็ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ผลจากการแก้ไขรัฐธรรมนูญทำให้พรรคฝ่ายค้านกลายเป็นพรรคนอกกฎหมาย พรรคฝ่ายค้านจึงรวมตัวกันต่อต้านรัฐบาล อำนาจศาลที่เคยเป็นอิสระก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายบริหาร หนังสือพิมพ์กลายเป็นหน่วยงานของรัฐและอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงข่าวสาร[๒]

ในเดือนมีนาคม ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ได้ประกาศปฏิรูประบบบริหารครั้งใหญ่ โดยพยายามรวมหมู่บ้านเล็กๆ เข้าด้วยกันให้เป็นชุมชนใหญ่ พร้อมทั้งส่งคนในพรรคสันนิบาตอวามิเข้าไปควบคุมและจัดระบบใหม่เพื่อให้มีประสิทธิภาพในด้านการปกครอง ในด้านการผลิต และสร้างความเป็นธรรมในการแบ่งปันผลผลิตในหมู่บ้าน

ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ดำเนินการปฏิรูปประเทศต่อไปท่ามกลางเสียงคัดค้านจากบุคคลในวงการต่าง ๆ แม้กระทั่งในพรรคของเขาเอง แต่ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ไม่ฟังเสียงคัดค้านของผู้ใด ไม่ว่าจะเป็นทหาร บัญญาชน หรือนักการเมืองจากพรรคต่าง ๆ การปฏิรูปครั้งใหญ่ของเขาประสบความล้มเหลว และที่สำคัญก็คือเขาไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนและเศรษฐกิจที่ตกต่ำได้

ความบกพร่องที่เห็นชัดเจนในตัวของ ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน อีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่ญาติพี่น้องของเขามีผลประโยชน์ในธุรกิจต่าง ๆ ได้รับอภิสิทธิ์ในงานธุรกิจใหญ่ ๆ จนร่ำรวยไปตาม ๆ กัน ผู้ที่เคยมีความศรัทธาในตัวเขาเริ่มลดลง และผู้ไม่พอใจมีมากขึ้นทุกที การบริหารที่ไม่เปิดโอกาสให้บุคคลอื่นได้เข้ามามีส่วนร่วม ไม่ยอมรับฟังเสียงทักท้วงจากบุคคลหลายฝ่าย ตลอดจนข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญที่ห้ามดำเนินคดีกับรัฐบาล ทำให้ชาวบังกลาเทศคิดว่าหนทางที่จะเปลี่ยนผู้นำได้ก็คือทำการรัฐประหารหรือลงมือสังหาร ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน เสีย

การรัฐประหาร

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๑๙๗๕ ทหารกลุ่มหนึ่งประมาณ ๕๐๐ คนเข้ายึดอำนาจได้สำเร็จและลงมือสังหาร ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ผู้นำในการรัฐประหารครั้งนี้คือ นายพลคอนดา-

การ์ มุสทาค อาห์เมด (Khondakar Mushtaq Ahmed) หลังจากรัฐประหารแล้วอาห์เมดก็ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

นายพลอาห์เมดประกาศว่าจะให้มีการเลือกตั้งผู้แทน และจะปกครองประเทศแบบประชาธิปไตย เนื่องจากการรัฐประหารครั้งนี้มีทหารกลุ่มน้อยเท่านั้นที่ลงมือดำเนินการ แต่ทหารส่วนใหญ่วางเฉย ฉะนั้นนายพลอาห์เมดจึงขาดกำลังทหารส่วนใหญ่ที่จะสนับสนุนเขา

นายพลอาห์เมดลงมือกวาดล้างพวกผู้นำในพรรคสันนิบาตอวามิ ตลอดจนรัฐมนตรีบางคนที่เคยร่วมรัฐบาลกับชีค มูจิบูร์ ราห์มานมาแล้ว หลายคนถูกจับขังคุกในข้อหาฉ้อราษฎร์บังหลวง และข้อหาอื่น ๆ ทางด้านนโยบายต่างประเทศอาห์เมดแสดงท่าทีต่อต้านอินเดียและเอนเอียงไปทางปากีสถาน

ขณะที่การเมืองของบังกลาเทศกำลังวุ่นวาย และนายพลอาห์เมดก็ไม่ได้รับความนิยมจากทหารและนักการเมือง ในที่สุดจึงเกิดรัฐประหารขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๗๕ โดยมีนายพลกาลิด (Khalid) เป็นผู้นำ เมื่อยึดอำนาจได้สำเร็จแล้ว กาลิดได้แต่งตั้งให้อาบู ซาดัต มุหัมมัด ซาเย็ม (Abu Sadat Mohammed Sayem) ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี หลังจากกาลิดยึดอำนาจได้ ๔ วัน ก็เกิดการรัฐประหารซ้อนขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยมีนายพลเซียอูร์ ราห์มาน (Ziaur Rahman) เป็นผู้นำ เมื่อยึดอำนาจได้แล้ว นายพลเซียอูร์ ราห์มาน ก็ยังให้ซาเย็มเป็นประธานาธิบดีต่อไป แต่เป็นเพียงหุ่นเชิดเท่านั้น[๓]

นายพลเซียอูร์ ราห์มาน ผู้นี้เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เขาเป็นผู้ประกาศเอกราชของบังกลาเทศในปี ค.ศ. ๑๙๗๑ ทางวิทยุกระจายเสียง ในขณะที่ ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ถูกรัฐบาลจับกุมอยู่ นายพลเซียอูร์ ราห์มาน เป็นบุคคลที่มีความตั้งใจจะพัฒนาประเทศบังกลาเทศให้เจริญรุ่งเรือง เขาได้ประกาศว่าบังกลาเทศจะต้องยืนหยัดด้วยลำแข้งของตนเองให้ได้ และจะไม่เป็นชาติขอทาน นายพลเซียอูร์ ราห์มาน ได้สัญญาว่าจะให้มีการเลือกตั้งในต้นปี ค.ศ. ๑๙๗๗ แต่ต่อมาก็ประกาศเลื่อนการเลือกตั้งออกไปอีก

กลางปี ค.ศ. ๑๙๗๖ มีนายทหารหนุ่มคิดจะก่อการรัฐประหารอีก แต่ถูกรัฐบาลนายพลเซียอูร์ ราห์มานกวาดล้าง นายทหารผู้คิดก่อการบางคนถูกประหารชีวิตและบางคนถูกจำคุกถึงตลอดชีวิต หลังจากที่กวาดล้างศัตรูทางการเมืองแล้ว นายพลเซียอูร์ ราห์มาน ประกาศจะให้มีการเลือกตั้งกันใหม่ และอนุญาตให้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น

มาใหม่ พรรคสันนิบาตอวามิอยู่ในฐานะที่เด่นที่สุด เพราะเป็นพรรคใหญ่และมีสาขาทั่วประเทศ รัฐบาลได้ออกกฎหมายพรรคการเมืองโดยกำหนดว่า พรรคการเมืองใดไม่ได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนในการเลือกตั้งถึงร้อยละ ๑๐ จะต้องถูกยุบพรรค การที่รัฐบาลออกกฎหมายเช่นนี้ เพราะเกรงว่า จะมีพรรคการเมืองประเภทพรรคเล็กพรรคน้อยมากเกินไป[๔]

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๗ มีผู้คิดก่อการรัฐประหารอีกถึง ๒ ครั้ง แต่ก็ถูกปราบปรามอย่างง่ายดาย มีนายทหารหลายคนถูกประหารชีวิต นายพลเซียอูร์ ราห์มาน ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของบังกลาเทศในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๗๗ หลังจากนั้นเขาก็จัดให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญซึ่งใช้กันมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๗๒ การแก้ไขรัฐธรรมนูญใหม่เน้นไปในเรื่องการสอดคล้องกับกฎหมายของศาสนาอิสลาม หลังจากนี้ไปมีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีกหลายพรรค แต่พรรคเหล่านี้เป็นพรรคที่อยู่ใต้การควบคุมของประธานาธิบดีเซียอูร์ ราห์มาน แทบทั้งสิ้น[๕]

ประธานาธิบดีเซียอูร์ ราห์มาน ดำเนินนโยบายทางการเมืองแบบเป็นกลาง คือไม่เอนเอียงไปทางฝ่ายไหน และไม่ยึดรูปแบบการปกครองใดอย่างจริงจัง เขาใช้นโยบายมุ่งไปทางให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศมากกว่า จึงได้รับความนิยมจากประชาชน และจากฝ่ายทหารเป็นส่วนมาก

การเมืองของบังกลาเทศหลังจากนี้ เริ่มมีฐานะมั่นคงขึ้น จึงเป็นโอกาสอันดีของประธานาธิบดีเซียอูร์ ราห์มาน ที่จะได้ฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศซึ่งทรุดโทรมอย่างหนักให้กระเตื้องขึ้น และสร้างความสามัคคีของคนในชาติ เพื่อเป็นการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย ประธานาธิบดีเซียอูร์ ราห์มาน จึงจัดตั้งพรรคการเมืองใช้ชื่อว่า พรรคชาตินิยมบังกลาเทศ (Bangladesh Nationalist Panty) ขึ้นมาเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๘ โดยมีตนเองเป็นประธานพรรค

ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๗๙ รัฐบาลได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคชาตินิยมบังกลาเทศของประธานาธิบดีเซียอูร์ ราห์มาน ได้รับชัยชนะ และได้เสียงข้างมากในสภา คือ ได้ ๒๐๗ ที่นั่งในจำนวนทั้งหมด ๓๐๐ ที่นั่ง ประธานาธิบดีเซียอูร์ ราห์มาน จึงเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีต่อไปอีกตามรัฐธรรมนูญและอยู่ในวาระ ๕ ปี การเมืองของบังกลาเทศนับตั้งแต่นี้ไปจนถึงปี ค.ศ. ๑๙๘๑ มีลักษณะค่อนข้างมั่นคง พรรคการเมืองต่าง ๆ พยายามปรับปรุงตนเองให้เข้มแข็ง ประกอบกับเศรษฐกิจที่กระเตื้องขึ้นจึงทำให้

ปัญหาการจลาจลต่าง ๆ ค่อยสงบลงไป รัฐบาลจึงมีเวลาหันมาพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของประเทศ

แต่แล้วเหตุการณ์ที่ไม่มีใครคาดฝันก็เกิดขึ้น เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๑๙๘๑ ได้เกิดกบฏขึ้นที่เมืองท่าจิตตะกองในขณะที่ประธานาธิบดี เซียอูร์ ราห์มาน กำลังเดินทางไปตรวจราชการที่เมืองท่าจิตตะกองและแวะพักผ่อนอยู่ในบ้านพักรับรองของเมืองนั้น ทหารกลุ่มหนึ่งได้ก่อกบฏขึ้นโดยมี พลตรีมันซูร์ (Manzur) เป็นหัวหน้าฝ่ายกบฏได้สังหารประธานาธิบดีและอรค์รักษ์จำนวนหนึ่งตายคาบ้านพัก การกบฏครั้งนี้สาเหตุที่แท้จริงอาจจะมาจากเรื่องส่วนตัว คือ นายพลมันซูร์ไม่พอใจที่ประธานาธิบดีสั่งย้ายให้ไปดำรงตำแหน่งที่ไม่มีอำนาจ

หลังจากที่พวกกบฏได้สังหารประธานาธิบดีแล้ว ได้เรียกร้องให้กองทัพและประชาชนสนับสนุนพวกตนแต่ปรากฏว่าคนส่วนน้อยเท่านั้นที่สนับสนุน ประชาชนและทหารส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย และพากันโกรธแค้นต่อพวกกบฏเพราะพวกเขายังมีความนิยมประธานาธิบดีเซียอูร์ราห์มานอยู่ ในที่สุดรัฐบาลที่ตักกาก็สั่งทหารลงมือปราบกบฏหลังจากทำการกบฏได้ไม่กี่วัน พวกกบฏก็ถูกปราบจนราบคาบ และหัวหน้ากบฏถูกฆ่าตายพร้อมกับลูกน้องอีก ๒ คน รองประธานาธิบดีบังกลาเทศคือนาย อับดุส สัตตาร์ (Abdus Sattar) ซึ่งรักษาการแทนประธานาธิบดีได้ประกาศที่จะให้มีการเลือกประธานาธิบดีต่อไป เหตุการณ์ทางการเมืองหลังรัฐประหารแล้ว รัฐบาลบังกลาเทศลงมือกวาดล้างจับกุมผู้สมคบก่อการกบฏจำนวนมาก บางคนก็ถูกศาลสั่งประหารชีวิต ช่วงระยะนี้เหตุการณ์วุ่นวายต่าง ๆ ก็ค่อยสงบลง อย่างไรก็ตามเสถียรภาพทางการเมืองของบังกลาเทศก็ไม่มั่นคงนัก เช่นเดียวกับประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ

ผลของการเลือกตั้งประธานาธิบดีแทนนายพลเซียอูร์ ราห์มาน ในปี ค.ศ. ๑๙๘๑ ปรากฏว่านายอับดุส สัตตาร์ ได้รับการไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีคนต่อไปของบังกลาเทศ แต่รัฐบาลพลเรือนของนายสัตตาร์ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ อีกทั้งภายในคณะรัฐบาลก็เกิดความขัดแย้งกันอยู่บ่อยครั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งการฉ้อราษฎร์บังหลวงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในหมู่ข้าราชการระดับสูง ยิ่งทำให้ประชาชนเกิดความเอือมระอาในการบริหารงานของรัฐบาลชุดนี้ ในที่สุดคณะทหารภายใต้การนำของพลเอกฮุสเซ็น มุหัมมัด เออร์ชาด (Houssein Mohammed Ershad) ก็ได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจจากประธานาธิบดี อับดุส สัตตาร์

เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๘๒ บังกลาเทศก็เข้าสู่การปกครองแบบเผด็จการโดยรัฐบาลทหารอีกครั้งหนึ่ง

รัฐบาลนายพลเออร์ชาด เมื่อนายพลเออร์ชาด ยึดอำนาจได้แล้ว เขาได้ปกครองประเทศด้วยกฎอัยการศึกและใช้อำนาจเด็ดขาดในการปราบปรามจลาจลวุ่นวายต่าง ๆ เนื่องจากบัญญาชนบางกลุ่มไม่พอใจการปกครองแบบเผด็จการทหารของนายพลเออร์ชาด โดยเฉพาะนักศึกษามหาวิทยาลัย ในช่วงปี ๑๙๘๓ ความรุนแรงในการต่อต้านรัฐบาลเริ่มลดลง จะมีอยู่บ้างตามมหาวิทยาลัย เช่นมหาวิทยาลัยดักกาเป็นต้น

เมื่อสถานการณ์ค่อยบรรเทาลง นายพลเออร์ชาดเริ่มผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมือง ในเดือนพฤศจิกายน ๑๙๘๓ เออร์ชาดประกาศที่จะให้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดี โดยจะจัดให้มีขึ้นในปี ๑๙๘๔ นักวิเคราะห์สถานการณ์เชื่อว่าขณะนี้นายพลเออร์ชาดคงจะวางแผนที่จะเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี และเขาได้วางแผนหาเสียงอย่างเงียบ ๆ และสร้างฐานอำนาจของตนอยู่หลายอย่าง เช่น มีการจัดตั้งกลุ่มนักศึกษาตามมหาวิทยาลัยซึ่งนิยมเขาได้แก่ สมาคมนักศึกษาใหม่แห่งเบงกอล (New Bengal Student Society) กลุ่มแนวร่วมเยาวชน (Youth Front) สหภาพนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยดักกา นอกจากนั้นเขายังหาเสียงในหมู่กรรมกร และนักการเมืองอีกด้วย

สำหรับการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองนั้น นายพลเออร์ชาด ได้เชิญผู้นำนักการเมืองกลุ่มต่าง ๆ เข้าพบเพื่อปรึกษาหารืออยู่เสมอ และอนุญาตให้นักการเมืองจัดประชุมทางการเมืองได้ทั้ง ๆ ที่เขายังไม่ยอมยกเลิกกฎอัยการศึก พรรคการเมืองที่เป็นฐานสนับสนุนเออร์ชาดคือพรรคชาตินิยมบังกลาเทศ (Bangladesh Nationalist Party) ซึ่งเชื่อว่าพรรคนี้จะเป็นพรรครัฐบาลที่แข็งแกร่งซึ่งพรรคฝ่ายค้านไม่อาจทาบได้ พรรคฝ่ายค้านที่สำคัญคือพรรคสันนิบาตอวามิและพรรคชาติยะ สมาชตันตริค ดัล (Jatiya Samaitantrick Dal) แต่สองพรรคนี้ในปัจจุบันขาดความเข้มแข็ง เนื่องจากเกิดการแตกแยกในพรรคอย่างรุนแรง

นายพลเออร์ชาด ประกาศย้ำถึงนโยบายบริหารประเทศที่สำคัญคือขจัดความหิวโหย ต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ และขจัดความด้อยทางการศึกษา เป็นที่เชื่อว่าการเลือกตั้งประธานาธิบดีในเดือนพฤศจิกายน ๑๙๘๔ นายพลเออร์ชาด คงจะลาออกจากตำแหน่งทางทหารและลงสมัคร

รับเลือกตั้ง และค่อนข้างจะแน่นอนว่า เขาคงจะได้รับเลือกตั้งจากประชาชน เพราะฐานอำนาจของเขาในขณะนี้มั่นคงไม่ว่าจะเป็นฐานทางพลเรือนหรือทหาร

๒. เศรษฐกิจ

ภัยธรรมชาติ บังกลาเทศ เป็นประเทศที่อยู่ในเขตมรสุม จึงมีฝนตกชุกและฝนตกหนักอยู่ตลอดเวลาทำให้พื้นที่ของบังกลาเทศเต็มไปด้วยบ่าทึบและหนองบึงจำนวนมากมาย บริเวณใต้สามเหลี่ยมปากแม่น้ำของบังกลาเทศเป็นบริเวณที่มีฝนตกชุกแห่งหนึ่งของโลก บริเวณแถบนี้ต้องประสบกับพายุไซโคลนเกือบทุกปี ซึ่งพายุดังกล่าวทำให้เกิดมีฝนตกหนักและเกิดน้ำท่วมตามมา พายุทำลายหมู่บ้านชาวประมงและเกาะต่าง ๆ ที่อยู่นอกชายฝั่งบังกลาเทศจนเสียหายมาก ๆ อยู่เสมอ ดังเช่น การเกิดวาตภัยอย่างร้ายแรงเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๐ ผู้คนล้มตายไปประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ คน ในปี ค.ศ. ๑๙๗๔ เกิดน้ำท่วมอย่างร้ายแรงที่สุดในรอบ ๒๐ ปี ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ ๗๐ ของประเทศ ผู้คนล้มตายไปประมาณ ๒๐๐๐ คน ไร้ที่อยู่นับล้านคน และเกิดภาวะอดอยากทั่วไป

การเกษตร บังกลาเทศได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ยากจนที่สุดในโลกประเทศหนึ่งในปัจจุบัน เศรษฐกิจของประเทศโดยส่วนใหญ่แล้วขึ้นอยู่กับการเกษตร ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักของประชาชนโดยทั่วไป ปอ เป็นพืชหลักในการส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ปลานอกจากเป็นอาหารเลี้ยงชาวบังกลาเทศแล้วยังส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศด้วย ชา เป็นสินค้าที่มีความสำคัญรองลงไปจากปอ พืชอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้ไม่ค่อยมีมากนัก

สำหรับพืชผลทางการเกษตรประเภทผัก ผลไม้ พืชไร่ ส่วนใหญ่จะปลูกไว้เพื่อบริโภคภายในครอบครัว ยังมิได้เพาะปลูกอย่างเป็นล่ำเป็นสันเพื่อส่งเป็นสินค้าออก ดังนั้นบังกลาเทศจึงมีผลิตผลทางการเกษตรเพียงไม่กี่ชนิดเท่านั้นที่ส่งเป็นสินค้าออกได้ ด้วยเหตุนี้ในแต่ละปีบังกลาเทศจึงได้รับเงินตราจากต่างประเทศไม่มากนัก แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องสั่งซื้อสินค้าเข้าประเภทอาหารเป็นจำนวนมากมาเลี้ยงดูพลเมือง ซึ่งทำให้บังกลาเทศประสบกับปัญหาขาดดุลการค้าตลอดมา

ข้าว ชาวบังกลาเทศส่วนใหญ่รับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก แต่การผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงพลเมืองในประเทศ ทั้ง ๆ ที่อยู่ในเขตมรสุม สาเหตุสำคัญที่ทำให้บังกลาเทศไม่สามารถผลิตข้าวได้อย่างเพียงพอคือ ชาวนาส่วนใหญ่มีที่ดินเพียงผืนเล็ก ๆ ขนาดเนื้อที่ครอบครองเฉลี่ยครัวละประมาณ ๗.๕ ไร่ และครอบครัวจำนวนมาก มีที่ดินไม่ถึง ๗.๕ ไร่ นอกจากนั้นชาวนา

ยังใช้วิธีการทำนาแบบดั้งเดิม ขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัย จึงไม่สามารถเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นไปได้ในปีหนึ่ง ๆ โดยเฉลี่ยแล้วชาวนาบังกลาเทศสามารถผลิตข้าวได้เพียงแค่พอเลี้ยงครอบครัวเท่านั้น

ปอ ก่อนที่จะเกิดสงครามแยกประเทศ บังกลาเทศซึ่งเดิมคือปากีสถานตะวันออกเป็นดินแดนที่มีการผลิตปอมากที่สุดในโลก และทำรายได้ให้แก่ปากีสถานอย่างมากมาย แต่เมื่อเกิดสงครามกลางเมืองในปี ค.ศ. ๑๙๗๑ ทำให้การเกษตรเสียหายมาก การผลิตปอหยุดชะงัก ทำให้ประเทศที่เคยเป็นลูกค้าปอของบังกลาเทศต้องหันไปซื้อจากที่อื่น ครั้นสงครามสงบแล้ว การส่งปอออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศก็ไม่มากขึ้นเหมือนก่อนสงคราม

อุตสาหกรรมและการขนส่ง อุตสาหกรรมการเกษตรที่ใหญ่ที่สุดของบังกลาเทศมีอยู่อย่างเดียวคืออุตสาหกรรมปอ เนื่องจากบังกลาเทศเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติไม่มากนัก แร่ต่าง ๆ มีน้อย ฉะนั้นการทำเหมืองแร่จึงมีน้อย อุตสาหกรรมอื่นที่ทำกันอยู่บ้างแต่ไม่ใหญ่โต ได้แก่ อุตสาหกรรมกระดาษ น้ำตาล ไม้อัด และอุตสาหกรรมเกี่ยวกับป่าไม้ซึ่งมีอยู่ทางภาคใต้

ปัญหาที่ทำให้อุตสาหกรรมของบังกลาเทศไม่ก้าวหน้าเนื่องจากการขาดการคมนาคมและขนส่งที่ดี โดยเฉพาะในหมู่บ้านถนนดี ๆ หายาก ในระหว่างเกิดสงครามกลางเมือง ระบบการคมนาคมขนส่งถูกทำลายย่อยยับ สะพาน ถนน ทางรถไฟ ท่าเรือ ถูกทำลายเสียหายมากมาย ต้องใช้เวลานานกว่าจะซ่อมแซมให้มีสภาพดีเหมือนเดิม

การค้า

ก่อนที่บังกลาเทศจะแยกตัวออกไปจากปากีสถาน การค้ากับต่างประเทศดำเนินโดยชาวปากีสถานตะวันตก ครั้นเกิดสงครามกลางเมืองขึ้น ชาวปากีสถานตะวันตกจึงถอนตัว และขนเครื่องมือกลับไปยังปากีสถานตะวันตก เมื่อสงครามสงบจึงเกิดปัญหาตามมาในเรื่องการค้ากับต่างประเทศ ชาวบังกลาเทศไม่มีความรู้ในเรื่องการค้ากับต่างประเทศ เมืองท่าถูกทำลาย และขาดแคลนอุปกรณ์ต่าง ๆ เมื่อสงครามยุติใหม่ ๆ การค้ากับต่างประเทศมีมูลค่าเพียงปีละ ๑๐ ล้านบาทเท่านั้น

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้การค้าที่เคยรุ่งเรืองตกต่ำลงอย่างมาก และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บังกลาเทศขาดแคลนเงินตราจากต่างประเทศ เพราะสมัยที่ยังรวมอยู่ในปากีสถาน สินค้าปอทำรายได้ให้แก่บังกลาเทศถึงร้อยละ ๙๐ ของมูลค่าสินค้าออกทั้งหมด ส่วนชานั้นปากีสถานตะวันตกเคยเป็นผู้รับซื้อชาจากบังกลาเทศมากที่สุด แต่หลังสงครามปากีสถานก็หยุดซื้อเพราะสอง

ประเทศมิได้ค้าขายกัน นอกจากนั้นการผลิตเสื้อผ้าในบังกลาเทศก็หยุดชะงัก เพราะขาดแคลนฝ้าย ซึ่งแต่เดิมสั่งซื้อมาจากปากีสถาน

ประเทศที่ค้ากับบังกลาเทศมากที่สุดคืออินเดีย โดยเฉพาะเบงกอลตะวันตกของอินเดีย บังกลาเทศส่งปลาเป็นสินค้าออกจำหน่ายแก่เบงกอลตะวันตก ส่งน้ำตาลแก่อินเดีย ขณะเดียวกันก็ซื้อ ถ่านหิน เหล็ก ซีเมนต์จากอินเดีย

บังกลาเทศประสบปัญหาทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจเช่นเดียวกับประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ประการหนึ่งคือ มีวัตถุดิบทางด้านแรงงานอย่างล้นเหลือแต่ขาดแคลนโรงงานอุตสาหกรรม ฉะนั้นการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมของบังกลาเทศในปัจจุบันจึงน่าจะมุ่งไปทางอุตสาหกรรมขนาดเล็ก เพราะการลงทุนในการก่อสร้างโรงงานก็ไม่สูงนัก เพื่อจะทำให้สามารถกระจายโรงงานไปได้ทั่วทุกภาคของประเทศ ประชาชนจะได้มีงานทำกันอย่างทั่วถึง[๖]

ปัญหาเศรษฐกิจและการแก้ปัญหาในปัจจุบัน

หลังจากบังกลาเทศได้รับเอกราชแล้ว บังกลาเทศประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอย่างร้ายแรงซึ่งมีมูลเหตุมาจากปัญหาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. สงครามและการจลาจลที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียกร้องเอกราช

๒. ปัญหาจากวาตภัยและอุทกภัยอย่างร้ายแรง ทำให้พืชผลเสียหาย และประชากรอดอยาก

๓. ภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง ในระยะแรก ๆ หลังจากได้รับเอกราชบังกลาเทศประสบปัญหาเงินเฟ้อขึ้นสูงถึงร้อยละ ๑๐๐ ต่อปี แต่รายได้ของประชาชนไม่ได้เพิ่มขึ้น ประกอบกับในปี ค.ศ. ๑๙๗๔ ราคาน้ำมันขึ้นสูงกว่าเดิมถึง ๔ เท่า จึงทำให้ค่าของเงินลดลง

๔. น้ำในแม่น้ำคงคาแห้งลง เนื่องจากอินเดียทำทำนบกั้นแม่น้ำคงคาที่ฟารักกา (Farakka) ซึ่งอยู่บริเวณพรมแดนระหว่างอินเดียกับบังกลาเทศ ทำให้น้ำในแม่น้ำคงคาไม่อาจไหลลงสู่ดินแดนของบังกลาเทศได้มากเหมือนเช่นก่อน ก่อให้เกิดภาวะแห้งแล้ง ต้นข้าวได้รับความเสียหายมากมาย[๗]

๕. ชาวปากีสถานตะวันออกไม่ค่อยมีความรู้ในเรื่องการบริหารงานอุตสาหกรรมเพราะแต่เดิมอุตสาหกรรมในปากีสถานตะวันออกดำเนินงานโดยชาวปากีสถานตะวันตก ครั้นบังกลาเทศ

ได้รับเอกราชจึงโอนอุตสาหกรรมเป็นของรัฐ แต่บังกลาเทศไม่มีบุคคลากรที่มีความสามารถจะดำเนินงานในเรื่องอุตสาหกรรม

๖. ปัญหาทางการเมืองที่วุ่นวาย นักการเมืองเอาแต่แย่งชิงผลประโยชน์และแย่งอำนาจกัน

๗. บังกลาเทศก็เหมือนประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ที่มีปัญหาเรื้อรังในสังคม เช่น ปัญหาการเพิ่มพลเมืองอย่างรวดเร็ว ปัญหาประชากรที่ไร้การศึกษา ปัญหาความเชื่อถือในขนบธรรมเนียมประเพณีล้าหลัง ปัญหาความเฉื่อยชาของประชาชน ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้มีส่วนสำคัญที่ทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างเชื่องช้า

รัฐบาลบังกลาเทศพยายามแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยดำเนินการทางด้านต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้คือ

๑. รัฐบาลทุ่มเงินจำนวนมากเพื่อซื้ออาหารจากต่างประเทศมาเลี้ยงประชากรที่ขาดแคลนอาหาร ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น

๒. พยายามระดมเงินทุนในประเทศมาลงทุนทางด้านอุตสาหกรรม โดยรัฐเป็นผู้ดำเนินการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ส่วนอุตสาหกรรมเล็ก ๆ รัฐให้เอกชนเป็นผู้ทำ รัฐบาลประกาศโอนอุตสาหกรรมเป็นของรัฐโดยรัฐบาลยินดีจ่ายเงินชดเชยแก่เจ้าของโรงงาน

๓. มุ่งปรับปรุงและส่งเสริมทางด้านเกษตร โดยเฉพาะเน้นการผลิตอาหารให้เพียงพอแก่การเลี้ยงประชากรทั้งประเทศ

๔. กำหนดนโยบายและทุ่มงบประมาณเพื่อวางแผนครอบครัวอย่างจริงจัง

๕. ทุ่มงบประมาณและเร่งพัฒนาปัจจัยที่ส่งเสริมการผลิต ในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ รัฐบาลได้ตั้งงบประมาณจำนวนมากเพื่อพัฒนาแหล่งน้ำ การควบคุมน้ำ การพัฒนาชนบท การสหกรณ์ การผลิตปุ๋ยเพื่อให้ปุ๋ยมีราคาถูก

๖. ควบคุมราคาสินค้าที่ผลิตมาจากโรงงานอุตสาหกรรมมิให้มีราคาสูงเกินไป

๗. จัดตั้งสถาบันเงินทุนขึ้นมาโดยเฉพาะ เพื่อที่รัฐจะได้มีบทบาทสำคัญ ๆ ในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่สำคัญต่อเศรษฐกิจ การเกษตร และที่อยู่อาศัย สถาบันที่รัฐจัดตั้งได้แก่ ธนาคารต่าง ๆ เช่น ธนาคารเพื่อการอุตสาหกรรม ธนาคารเพื่อการเกษตร และบรรษัทเงิน

ทุนเพื่อการเคหะ นอกจากรัฐได้ลงทุนไปแล้วรัฐยังพยายามหาแหล่งเงินกู้และเงินยืมจากต่างประเทศอีกด้วย

๘. วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจช่วงระยะ ๕ ปี ระยะแรก (๑๙๗๓–๑๙๗๘) แผนพัฒนาดังกล่าวรัฐบาลได้ทุ่มงบประมาณไป ๗๐๘๐ ล้านตากา (Taka, ๑ ตากาเท่ากับ ๑.๕๐ บาท) หรือเท่ากับร้อยละ ๕.๙ของงบประมาณทั้งหมด ในการฟื้นฟูปรับปรุงบูรณะและพัฒนาสิ่งที่ถูกทำลายระหว่างสงครามกลางเมือง เช่นท่าเรือ การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น[๙]

ในปีงบประมาณ ค.ศ. ๑๙๗๗ รัฐบาลวางนโยบายให้ความสำคัญแก่การพัฒนารถไฟ การขนส่งทางเรือภายในประเทศ ทั้งนี้เพราะการขนส่งทางเรือมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจอยู่มาก แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามพัฒนาระบบการขนส่งทางเรือเพื่อให้ทันสมัยและสะดวกรวดเร็วขึ้น แต่ธุรกิจการเดินเรือของเอกชนก็ยังมีบทบาทสำคัญ และได้รับความนิยมมากกว่า การเดินเรือในประเทศช่วยให้การขนส่งสินค้า ผู้โดยสารได้รับความสะดวกและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยลง

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๗ ธนาคารโลกรายงานว่าเศรษฐกิจของบังกลาเทศเริ่มดีขึ้นมากกว่า ๒ ปีก่อน ปัญหาบางอย่างแก้ไขได้แล้ว เช่น การขาดแคลนอาหาร สามารถควบคุมปัญหาเงินเฟ้อได้ การส่งสินค้าออกขยายมากขึ้น และการผลิตสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมได้มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะน้ำตาลซึ่งในปี ค.ศ. ๑๙๗๗ ผลิตเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๖๐

ทางด้านธุรกิจเอกชน มีการลงทุนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ รัฐบาลจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ทำให้บรรยากาศในการลงทุนดีขึ้น นอกจากนั้นยังมีชาวต่างประเทศสนใจเข้ามาลงทุนทั้งโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เช่น โรงงานอุตสาหกรรมปอ โรงงานผลิตยา การเดินเรือทะเล ฯลฯ อย่างไรก็ตามบังกลาเทศก็ยังขาดแคลนเงินทุนที่จะนำไปลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมอยู่มาก และยังขาดแคลนผู้ชำนาญงานทางด้านอุตสาหกรรม จึงจำเป็นต้องอาศัยชาวต่างประเทศทางด้านเหล่านี้อีกมาก ซึ่งรัฐบาลปัจจุบันมีนโยบายสำคัญในเรื่องนี้อยู่

ภาวะเศรษฐกิจที่กระเตื้องขึ้นในสมัยประธานาธิบดี เซียอูร์ ราห์มาน เป็นผลเนื่องมาจากบ้านเมืองสงบ และรัฐบาลมีนโยบายแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศอย่างจริงจัง แต่พอมาถึงปี ๑๙๘๑ ได้เกิดกบฏอย่างรุนแรงถึงขั้นลงมือสังหารประธานาธิบดี และติดตามมาด้วยการที่รัฐบาลปราบปรามพวกกบฏอย่างนองเลือด ทำให้ภาวะการเมืองยุ่งเหยิงและกระทบกระเทือนต่อสภาวะเศรษฐกิจอย่างร้ายแรงระหว่างปี ๑๙๘๑–๑๙๘๒ การลงทุนจากต่างประเทศหยุดชะงัก

ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นเพียง ๓.๘% ในขณะที่เกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นถึง ๑๑–๑๒ % ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมเกือบจะไม่ขยายตัวเลย

กล่าวโดยสรุป สภาวะเศรษฐกิจของบังกลาเทศในปัจจุบันก้าวหน้าในลักษณะที่ค่อนข้างช้า จะมีความก้าวหน้าอยู่บ้างก็คือทางด้านเกษตร ในปี ๑๙๘๓ ดินฟ้าอากาศปรกติ ทำให้การปลูกข้าวได้ผลดี และสามารถผลิตข้าวได้ประมาณปีละ ๑๕ ล้านตัน

ในปี ๑๙๘๔ สถานการณ์ทางการเมืองลดความรุนแรงลง การต่อต้านรัฐบาลลดน้อยลงไปมาก จึงคาดว่าภาวะเศรษฐกิจคงจะฟื้นตัวเร็วขึ้น รัฐบาลบังกลาเทศประกาศนโยบายอุตสาหกรรมอย่างชัดแจ้ง ในการส่งเสริมการลงทุนของเอกชนและชาวต่างประเทศ รัฐบาลได้แก้ไขกฎหมายเพื่อให้ความคุ้มครองการลงทุนของชาวต่างชาติ ออกกฎหมายชักจูงและให้ความสะดวกแก่เอกชนในการลงทุน นอกจากนั้นเพื่อเป็นการสนับสนุนการค้าแบบเสรี รัฐบาลได้ประกาศให้เมืองท่าจิตตะกองเป็นเมืองท่าปลอดภาษีอีกด้วย

อุตสาหกรรมที่สำคัญของบังกลาเทศในปัจจุบันได้แก่อุตสาหกรรมปอ ซีเมนต์ ปุ๋ย จักรยาน เครื่องยนต์ดีเซล เครื่องรับโทรทัศน์ขาวดำ ยางดิบ เสื้อผ้า เส้นด้าย น้ำตาล กระดาษ เครื่องรับวิทยุ กุ้งแช่เย็น ฯลฯ[๙]

๓. สังคมและวัฒนธรรม

ประชากร ประชากรส่วนใหญ่ของบังกลาเทศพูดภาษาเบงคลี ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของภาษาอินโด–อารยัน ชาวบังกลาเทศบางส่วนพูดภาษาอูรดู ส่วนชาวเขาบางพวกที่อาศัยอยู่ทางภาคตะวันออกและภาคเหนือพูดภาษาตระกูลทิเบต–พม่า ชาวบังกลาเทศส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แต่บางส่วนนับถือศาสนาฮินดูเช่นเดียวกับชาวอินเดีย และยังมีผู้นับถือศาสนาพุทธอยู่บ้าง ชาวบังกลาเทศมีรูปร่างเล็ก ผิวค่อนข้างดำซึ่งแตกต่างไปจากชาวปากีสถานซึ่งมีรูปร่างสูงใหญ่และผิวขาว

แม้ว่าจะอยู่ในประเทศเดียวกันและเป็นชาวบังกลาเทศด้วยกัน แต่ประชาชนที่ถือฮินดูกับอิสลามแต่งตัวไม่เหมือนกัน เช่น ผู้ชายฮินดูจะแต่งตัวด้วยชุดโธติ (dhoti) เป็นผ้าขาวโจงกระเบน สตรีฮินดูแต่งตัวด้วยชุดส่าหรีส่วนผู้ชายมุสลิมแต่งตัวด้วยโสร่ง สตรีแต่งชุดคลุมตั้งแต่ส่วนศีรษะไปจนถึงเท้าด้วยผ้าสีดำหรือสีขาว และเปิดเฉพาะส่วนที่เป็นนัยน์ตาเท่านั้น แต่สตรีมุสลิมบางส่วนก็นุ่งส่าหรี

นอกจากนั้นยังมีประชาชนบางกลุ่มที่ไม่มีเชื้อสายเป็นชาวเบงกอลหรือบังกลาเทศเลย พวกนี้อาศัยอยู่ในดินแดนของบังกลาเทศมาตั้งแต่บรรพบุรุษรุ่นก่อน พวกนี้ไม่ยอมรับวัฒนธรรมของชาวเบงกอล เพราะมีเชื้อสายเดียวกับชาวปากีสถานตะวันตก และพยายามเรียกร้องที่จะปกครองตนเอง หลังจากที่บังกลาเทศได้รับเอกราชประชาชนเชื้อสายปากีสถานตะวันตกก็มิได้ย้ายหรืออพยพไปอยู่ปากีสถานตะวันตกแต่อย่างใด

ทางภาคเหนือของบังกลาเทศ มีชาวเขาอาศัยอยู่ประมาณ ๓ แสนคน พวกชาวเขาพูดภาษาแตกต่างกันไป และมีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากทั้งชาวฮินดูและชาวมุสลิม ชนชาวเขามีเผ่าต่าง ๆ เช่น พวกจักมา (Chakma) นับถือพุทธศาสนา พวกลูไช (Luchai) มูรัง (Murang) และกูกิ (Kuki) นับถือภูตผีและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ประชากรบังกลาเทศจำนวนประมาณ ๙๓ ล้านคน อาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นและแออัดประเทศหนึ่งในโลก กล่าวคือความหนาแน่นของประชากรประมาณ ๖๕๑ คนต่อ ๑ ตารางกิโลเมตร เป็นที่คาดกันว่าภายในสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ บังกลาเทศจะมีพลเมืองมากกว่าปัจจุบันประมาณ ๒ เท่าคือ ๑๘๐ ล้านคน

ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบท และประมาณร้อยละ ๑๐ อาศัยอยู่ในใจกลางเมือง บังกลาเทศมีเมืองหลวงชื่อดักกา และมีเมืองท่าที่สำคัญที่สุดคือ เมืองจิตตะกองซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศ[๑๐]

ปัญหาการเพิ่มของประชากร ปัญหาการเพิ่มของประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็ว นับเป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ปัญหาหนึ่งของรัฐบาลในปัจจุบัน เพราะรัฐบาลไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าทันกับการเพิ่มของประชากรได้ ในปี ค.ศ. ๑๙๗๗ รัฐบาลกำหนดนโยบายที่จะลดอัตราการเพิ่มของประชากรจากร้อยละ ๗ เหลือร้อยละ ๒.๘ ภายในสิ้นปี ค.ศ. ๑๙๗๘ และจะลดต่ำกว่าร้อยละ ๒ ภายในช่วงระยะ ๒๐ ปี

รัฐบาลถือว่านโยบายลดอัตราการเพิ่มของประชากรเป็นนโยบายสำคัญ แต่ประชาชนมุสลิมยังไม่ค่อยยอมรับในเรื่องนี้ จึงต้องอาศัยผู้นำทางศาสนาและครูช่วยกันสอนให้ประชาชนให้เข้าใจเรื่องวางแผนครอบครัว รัฐบาลพยายามชักจูงประชาชนมิให้แต่งงานตั้งแต่อายุน้อย โดยยกเอาศาสนามาชี้นำให้ประชาชนเห็นคล้อยตาม เช่นสอนให้เชื่อว่ามุหัมมัดผู้เป็นศาสดาแห่งศาสนา

อิสลามทรงสมรสเมื่อพระชนมายุ ๒๕ ชันษา ฉะนั้นชาวมุสลิมที่ดีควรทำตามแบบอย่างพระศาสดา การโฆษณาดังกล่าวนับว่าได้ผลมาก ประชาชนให้ความร่วมมือด้วยดี

ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๗๘–๑๙๘๐ รัฐบาลใช้เงินงบประมาณ ๓๑๔๐ ล้านตากาเพื่อใช้จ่ายในโครงการวางแผนครอบครัวและการจัดสวัสดิการของครอบครัวในชนบท[๑๑]

ศาสนา ศาสนาฮินดูและวัฒนธรรมฮินดูเป็นวัฒนธรรมที่นับถือกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ต่อมาพุทธศาสนาก็เป็นที่นิยมนับถือด้วย จนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ ศาสนาอิสลามได้แพร่มาถึงเบงกอลจึงทำให้ชาวเบงกอลส่วนใหญ่เปลี่ยนไปนับถืออิสลาม แต่พวกที่ไม่ยอมเปลี่ยนยังคงนับถือศาสนาฮินดูจนกระทั่งถึงปัจจุบันก็มีเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นชาวบังกลาเทศในปัจจุบันจึงมีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกันหลายแบบคือ

๑. ชาวมุสลิมที่นับถือตามบรรพบุรุษซึ่งเปลี่ยนจากฮินดูไปเป็นอิสลาม

๒. ชาวมุสลิมที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษซึ่งนับถืออิสลามที่เข้ามายึดครองอินเดีย

๓. พวกที่ถือฮินดูมาแต่ดั้งเดิมและยังไม่ได้เปลี่ยนศาสนา

๔. พวกที่นับถือลัทธิศาสนาอื่น ๆ นอกเหนือไปจากอิสลามกับฮินดู เช่นนับถือพุทธศาสนาเป็นต้น

การศึกษา แม้ว่าชาวบังกลาเทศจะเป็นประเทศที่ยากจนและมีคนด้อยการศึกษามากที่สุดในโลกประเทศหนึ่งก็ตาม แต่ชาวบังกลาเทศก็มีความสนใจในเรื่องการศึกษา ดังจะเห็นได้จากชาวบังกลาเทศสนใจในเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับศาสนา ในหมู่บ้านมีโรงเรียนสอนหนังสือให้เด็ก ๆ แต่หนังสือที่สอนนั้นเป็นหนังสือที่ใช้ในศาสนาอิสลามเกือบทั้งสิ้น ซึ่งเขียนเป็นภาษาเปอร์เซียอาหรับ ส่วนวรรณคดีต่าง ๆ มักใช้ภาษาเบงคลี

การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย มีมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ ๓ แห่ง ซึ่งจัดระบบการสอนแบบตะวันตกคือ มหาวิทยาลัยดักกา มหาวิทยาลัยราชชะหิและมหาวิทยาลัยจิตตะกอง นักศึกษาและอาจารย์ส่วนใหญ่ของมหาวิทยาลัยดังกล่าวถูกฆ่าตายระหว่างต่อสู้เพื่อเอกราช ผู้ที่เข้ารับการศึกษาในขั้นมหาวิทยาลัยมักจะมีความคิดว่าเมื่อจบแล้วจะได้งานทำในตำแหน่งทางราชการ[๑๒]

๔. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ขณะที่ชาวปากีสถานตะวันออกต่อสู้เพื่อเอกราชของตนอยู่นั้น รัฐบาลปากีสถานได้ส่งกองทัพเข้าปราบปรามอย่างรุนแรง ประชาชนชาวปากีสถานตะวันออกไม่มีกำลังอาวุธที่จะไปสู้

รบจึงเป็นฝ่ายแพ้ แต่การที่ปากีสถานตะวันออกสามารถประกาศเอกราชและแยกตัวออกไปตั้งประเทศใหม่จนสำเร็จได้นั้น เป็นเพราะอินเดียได้ยกทัพเข้ารบกับปากีสถาน กองทัพอินเดียมีชัยชนะต่อกองทัพปากีสถานในดินแดนปากีสถานตะวันออก ซึ่งเท่ากับว่าอินเดียมีส่วนสำคัญอย่างมากในการช่วยปลดปล่อยปากีสถานตะวันออก ให้แยกตัวออกไปตั้งประเทศใหม่ได้สำเร็จ

ฉะนั้นรัฐบาลบังกลาเทศภายใต้การนำของ ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน จึงสำนึกในบุญคุณของอินเดีย และดำเนินนโยบายต่างประเทศสอดคล้องกับนโยบายของอินเดียทุกประการ นั่นก็คือการดำเนินนโยบายต่างประเทศของชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ตกอยู่ใต้อิทธิพลของอินเดียและสหภาพโซเวียตซึ่งได้สร้างความไม่พอใจแก่ฝ่ายทหารและนักการเมืองบางคน ที่เห็นว่าบังกลาเทศสนิทสนมกับอินเดียและสหภาพโซเวียตมากเกินไป การที่ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน สนิทสนมกับอินเดียและสหภาพโซเวียตมากเกินไปได้เกิดผลกระทบกระเทือนพอสรุปได้ดังนี้

๑. สาธารณรัฐประชาชนจีนไม่พอใจบังกลาเทศอย่างมาก เพราะสาธารณรัฐประชาชนจีนถือว่าสหภาพโซเวียตและอินเดียไม่เป็นมิตรต่อตน ถ้าสหภาพโซเวียตมีอิทธิพลในบังกลาเทศย่อมมีอันตรายต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน

๒. บังกลาเทศมีระบบเศรษฐกิจผูกพันกับปากีสถาน การตัดขาดจากปากีสถาน โดยสิ้นเชิง จึงเป็นการกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของบังกลาเทศอย่างรุนแรง

๓. บังกลาเทศไม่สามารถดำเนินนโยบายบายต่างประเทศได้อย่างเป็นอิสระ เพราะต้องผูกพันอยู่กับอินเดีย ทำให้บังกลาเทศเสียเปรียบ

๔. ประชาชน นักการเมือง และทหารไม่พอใจชีค มูจิบูร์ ราห์มาน เนื่องจากเห็นว่าเอนเอียงไปทางอินเดียซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู และฮินดูไม่ถูกกับมุสลิมมาแต่โบราณกาล

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของ ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ดังกล่าวเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทหารก่อการรัฐประหาร เพราะไม่พอใจนโยบายต่างประเทศ ในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน เริ่มเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ พยายามใกล้ชิดกับปากีสถานและสาธารณรัฐประชาชนจีนมากยิ่งขึ้น แต่เขาไม่สามารถจะทำได้มากนัก เพราะอิทธิพลของอินเดียเข้ามาครอบ

งำมากแล้ว ประกอบกับชีค มูจิบูร์ ราห์มาน เริ่มมีศัตรูทางการเมืองมากขึ้น เลยทำให้เขาต้องตัดสินใจหันไปอิงอิทธิพลของอินเดียเช่นเดิม ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของตน

ในปี ๑๙๗๕ เกิดรัฐประหารในบังกลาเทศ ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ถูกฆ่าตาย ผู้นำฝ่ายทหารที่ขึ้นมามีอำนาจได้เปลี่ยนนโยบายต่างประเทศโดยแสดงเป็นปฏิปักษ์ต่ออินเดีย และจับผู้นำในพรรคสันนิบาตอวามิซึ่งนิยมอินเดียไปขังคุกหลายคน ทำให้สัมพันธภาพระหว่างบังกลาเทศกับอินเดียตึงเครียด อินเดียกับสหภาพโซเวียตไม่พอใจการรัฐประหารในบังกลาเทศอย่างยิ่ง อินเดียถึงกับออกแถลงการณ์ประณามผู้ก่อการรัฐประหารที่สังหาร ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน[๑๓]

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ บังกลาเทศกับอินเดียได้เกิดพิพาทกันด้วยเรื่องที่อินเดียปิดกั้นแม่น้ำคงคา ทำให้ชาวบังกลาเทศต้องขาดแคลนน้ำ และเกิดผลเสียหายต่อการเกษตร ความขัดแย้งได้ลุกลามถึงขั้นปะทะกันตามพรมแดน อย่างไรก็ตามทั้งสองฝ่ายได้เจรจากันเพื่อแก้ไขปัญหาโดยสันติและตกลงกันได้ในปี ค.ศ. ๑๙๗๗

บังกลาเทศได้เปิดสัมพันธ์ทางการทูตกับปากีสถาน เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๗ และแสดงท่าทีสนิทสนมกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ฝ่ายสาธารณรัฐประชาชนจีนพอใจและสัญญาว่าจะให้ความช่วยเหลือแก่บังกลาเทศในทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น[๑๔] ในสมัยรัฐบาลนายพลเซียอูร์ ราห์มาน พยายามดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบเป็นกลางคือ คบกับทุกประเทศและไม่ต่อต้านประเทศใด นอกจากนี้รัฐบาลของนายพลเซียอูร์ ราห์มาน ยังมีนโยบายผูกมิตรกับกลุ่มประเทศอาหรับเป็นพิเศษ โดยเขาเดินทางไปเยือนกลุ่มประเทศอาหรับหลายประเทศ เช่น อิหร่าน ซาอุดิอาระเบีย อียิปต์ และสนับสนุนกลุ่มประเทศอาหรับในเหตุการณ์ต่าง ๆ

อิหร่านและซาอุดิอาระเบียได้ช่วยเหลือบังกลาเทศในเรื่องอุตสาหกรรม ญี่ปุ่นก็สนใจลงทุนทางด้านอุตสาหกรรม นอกจากนั้นญี่ปุ่นยังได้เตรียมการที่จะลงทุนในการขุดแก๊สธรรมชาติซึ่งมีอยู่มากพอสมควร[๑๕]

บังกลาเทศมีความใกล้ชิดกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะกลุ่มอาเซียน และมีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศกลุ่มอินโดจีนอีกด้วย

สำหรับนโยบายต่างประเทศในปัจจุบันของบังกลาเทศ รัฐบาลของนายพลเออร์ชาดยังดำเนินนโยบายส่วนใหญ่เหมือนเช่นสมัยรัฐบาลนายพลเซียอูร์ ราห์มาน บังกลาเทศคำนึงอยู่เสมอว่าตนเป็นประเทศเล็ก ด้อยพัฒนาและก็มีปัญหาภายในประเทศที่จะต้องแก้ไขมากมาย ดังนั้น

บังกลาเทศจึงพยายามดำรงตนเป็นกลาง ซึ่งจะเห็นได้จากการประชุมกลุ่มประเทศไม่ผูกใผ่ฝ่ายใด ที่กรุงนิวเดลฮี เมื่อต้นเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๘๓ ผู้แทนของบังกลาเทศสนับสนุนข้อเสนอที่จะให้มหาอำนาจรับรองว่ามหาสมุทรอินเดียเป็นเขตสันติภาพ สนับสนุนการลดกำลังอาวุธและยึดถือกฎบัตรขององค์การสหประชาชาติในการแก้ไขปัญหาพิพาทระหว่างประเทศ

ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ของรัฐบาล นายพลเออร์ชาด พยายาม หลีกเลี่ยงการวิพากย์วิจารณ์ หรือกล่าวแสดง ความคิดเห็น ต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ในกัมพูชา อัฟกานิสถาน หรือแม้แต่สถานการณ์ในเลบานอน ซึ่งรัฐบาลชุดก่อน ๆ ของบังกลาเทศมีท่าทีสนับสนุนกลุ่มประเทศอาหรับ และคัดค้านอิสราเอลอย่างเห็นได้ชัด แต่รัฐบาลของนายพลเออร์ชาดยังคงนิ่งเฉย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะบังกลาเทศเห็นว่าตนยังต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน ซาอุดิอาระเบีย ฯลฯ ดังนั้นการแสดงท่าทีคัดค้านการกระทำของชาติเหล่านี้อาจจะมีผลต่อความช่วยเหลือที่บังกลาเทศจะได้รับก็เป็นได้ ในขณะเดียวกันนายพลเออร์ชาดก็พยายามสร้างสัมพันธไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้านให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศปากีสถาน

นโยบายต่างประเทศของนายพลเออร์ชาดในปัจจุบันนั้น มักจะเน้นไปที่การรักษาผลประโยชน์ของประเทศเป็นสำคัญ ดังจะสังเกตเห็นได้ชัดจากการที่บังกลาเทศมีปัญหาพิพาททางพรมแดนกับอินเดีย นายพลเออร์ชาดจึงดำเนินนโยบายสนิทสนมกับจีนเพื่อถ่วงดุลย์อำนาจกับอินเดีย

บังกลาเทศสนิทสนมกับกลุ่มประเทศตะวันตก และสหรัฐอเมริกา มากกว่าสนิทสนมกับประเทศค่ายสังคมนิยม เพราะหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือทางด้านการเงิน การลงทุนตลอดจนเทคโนโลยีจากประเทศตะวันตก นอกจากนั้นบางทีอาจจะเป็นเพราะผู้นำบังกลาเทศในปัจจุบันส่วนใหญ่จบการศึกษาจากประเทศตะวันตกเช่น อังกฤษ แคนาดา และออสเตรเลีย จึงพูดภาษาอังกฤษได้ดีและนิยมประเทศที่มีระบบทุนนิยมมากกว่าสังคมนิยม

สำหรับความสนิทสนมกับกลุ่มอาหรับนั้น รัฐบาลบังกลาเทศถือเป็นนโยบายที่จะต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ นายพลเออร์ชาดได้ไปเยี่ยมประเทศอาหรับย่านตะวันออกกลางอยู่บ่อย ๆ

เพื่อหวังที่จะให้เศรษฐีชาวอาหรับมาลงทุนในบังกลาเทศ และเพื่อเปิดตลาดแรงงานชาวบังกลาเทศได้เดินทางไปทำงานในตะวันออกกลาง

กล่าวโดยสรุปนโยบายต่างประเทศของบังกลาเทศดำเนินไปอย่างราบรื่น ยกเว้นความสัมพันธ์กับอินเดียเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น เพราะยังมีปัญหาเรื่องพรมแดนและเรื่องการใช้น้ำในแม่น้ำคงคาซึ่งยังเจรจาตกลงกันไม่ได้[๑๖]

ศรีลังกาในยุคปัจจุบัน

๑. การเมืองการปกครอง

การเมืองของศรีลังกาภายหลังได้รับเอกราช

หลังจากที่ศรีลังกาได้รับเอกราชในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ แล้ว ศรีลังกามีการปกครองประเทศตามรัฐธรรมนูญซึ่งมีลักษะคล้ายรัฐธรรมนูญการปกครองของอังกฤษ คือฝ่ายบริหารมาจากรัฐสภาและรับผิดชอบต่อรัฐสภา รัฐสภาประกอบด้วยสมาชิก ๒ สภา คือ สภาผู้แทนราษฎรประชาชนเป็นผู้เลือกสมาชิก อีกสภาหนึ่งคือ สภาสูง ผู้สำเร็จราชการจะเป็นผู้เสนอชื่อบุคคลที่จะเป็นสมาชิกจำนวนหนึ่ง แล้วให้สภาผู้แทนเป็นผู้เลือก ผู้สำเร็จราชการดำรงตำแหน่งในฐานะเป็นตัวแทนของกษัตริย์อังกฤษ นายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้เสนอชื่อบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ และกษัตริย์อังกฤษเป็นผู้แต่งตั้ง ผู้สำเร็จราชการมิได้มีอำนาจในทางบริการ เป็นแต่เพียงทำหน้าที่ประมุขของประเทศเท่านั้น การที่กษัตริย์อังกฤษเป็นผู้แต่งตั้งก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างอังกฤษกับศรีลังกา และในฐานะที่ศรีลังกาเป็นประเทศสมาชิกเครือจักรภพ

การเมืองของศรีลังกาภายหลังได้รับเอกราชดำเนินไปด้วยดี ทั้งนี้เนื่องมาจากนักการเมืองของศรีลังกามีประสบการณ์ทางการเมืองอยู่มาก และส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาสูงจากอังกฤษ ฉะนั้นจึงมีแนวความคิดแบบอังกฤษ[๑๗]

รัฐบาลศรีลังกาที่ตั้งขึ้นภายหลังได้รับเอกราชเป็นรัฐบาลที่นิยมอังกฤษ เพราะคณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่เป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากอังกฤษ และยังถือว่าอังกฤษเป็นผู้นำของศรีลังกา ส่วนทางด้านผลประโยชน์ของอังกฤษในศรีลังกา โดยเฉพาะธุรกิจทางการค้า และด้านอุตสาหกรรมนั้น รัฐบาลศรีลังกาก็ยินยอมให้ดำเนินการต่อไป นอกจากนี้ยังอนุญาตให้อังกฤษตั้งฐานทัพในศรีลังกาต่อไปได้อีกด้วย

การที่รัฐบาลศรีลังกายังผูกพันกับอังกฤษอย่างแน่นแฟ้นทำให้ฝ่ายค้านไม่พอใจ เพราะต้องการที่จะให้ศรีลังกามีอิสระในการดำเนินนโยบายด้วยตนเองอย่างเต็มที่ อีกประการหนึ่งเป็นเพราะพวกรัฐบาลผูกขาดแต่ในกลุ่มชนชั้นร่ำรวย และผู้สำเร็จการศึกษาจากอังกฤษเท่านั้น ทำให้ฝ่ายค้านไม่มีโอกาสได้เป็นรัฐบาล

พรรคการเมือง พรรคการเมืองที่สำคัญ ๆ ภายหลังได้รับเอกราชแล้วได้แก่พรรคสหชาติ (United National Party) ซึ่งมีนายดี.เอส. เสนานายเก (D.S. Senanayake) เป็นผู้นำพรรค พรรคนี้เป็นพรรคที่ใหญ่ที่สุดและเข้มแข็งที่สุด นอกนั้นเป็นพรรคเล็ก ๆ เช่น พรรคนวลังกา สมะ สมาช (Nava Lanka Sama Samaja Party) พรรคคอมมิวนิสต์ลังกา (Communist Party of Lanka) และพรรคทมิฬคองเกรส (Tamil Congress Party) ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของชาวทมิฬ เป็นต้น พรรคทมิฬคองเกรสไม่พอใจรัฐธรรมนูญที่ไม่ได้ให้ความเสมอภาคแก่ชาวทมิฬเท่าเทียมกับชาวสิงหล นโยบายของพรรคนี้คือต้องการรวมชนชาติทมิฬและแยกตัวออกไปปกครองตนเอง จะพยายามต่อต้านทุกวิถีทางเพื่อไม่ใช้ชาวสิงหลจำกัดสิทธิของชาวทมิฬ[๑๘]

ปัญหาทางการเมืองภายหลังได้รับเอกราช การเมืองของศรีลังกาภายหลังได้รับเอกราชแล้วมีปัญหาอยู่หลายประการ เช่น พรรคที่ตั้งขึ้นในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนเชื้อสายต่าง ๆ มักจะเน้นแต่นโยบายที่จะต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ในกลุ่มของตน ส่วนพรรคที่มีนโยบายไปทางซ้ายก็ต้องการที่จะปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของศรีลังกาด้วยวิธีการรุนแรง และยังมีนักการเมืองอิสระบางพวกที่ไม่ยอมร่วมกับพรรคใด โดยคอยดูว่าถ้าพรรคใดมีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลก็จะไปร่วมกับพรรคนั้น

รัฐบาลของนายเสนานายเก นายเสนานายเกได้จัดตั้งรัฐบาลเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๗ เมื่อพรรคของท่านได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง นายเสนานายเกได้รับความสำเร็จด้วยดีในการบริหารประเทศตลอดระยะเวลา ๕ ปี นายเสนานายเก เป็นผู้ที่ได้รับการอบรมแบบตะวันตกและเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการต่อสู้เพื่อเอกราชของศรีลังกา จากผลงานของท่านที่กระทำด้วยความจริงใจและเพื่อประเทศชาติ จึงทำให้ท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งชาติ ท่านผู้นี้เป็นสัญลักษณ์แห่งการรวมประเทศให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้กระทั่งชาวทมิฬก็ยังมีความนิยมต่อท่านเป็นอย่างมาก นายเสนานายเก เป็นบุคคลที่เข้ากับคนทุกฝ่ายซึ่งขณะนั้นกำลังมีความแตกแยกกันอย่างรุนแรง ท่านสามารถนำเอาชาวทมิฬเข้ามาร่วมรัฐบาลได้ แต่แล้วนายเสนานายเก ก็ถึงแก่

อสัญญกรรมอย่างกระทันหันเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๕๒ หลังจากนั้นบุตรชายของนายเสนานายเกชื่อ ทูทไลย์ เสนานายเก (Dudley Senanayake) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรในคณะรัฐบาลขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน[๑๙]

ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๕๒ มีการเลือกตั้งทั่วไปในศรีลังกา ปรากฏว่าพรรคสหชาติได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดครองเสียงข้างมากในสภา ทูทไลย์ เสนานายเกจึงได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกสมัยหนึ่ง

ทูทไลย์ เสนานายเก ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๕๓ เซอร์ จอห์น โกเตละวาลา (Sir John Kotelawala) เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อมาจนกระทั่งสิ้นสุดวาระของรัฐบาลในปี ค.ศ. ๑๙๕๖

ในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง ผลปรากฏว่าพรรคสหชาติพ่ายแพ้การเลือกตั้งอย่างยับเยินที่สุด เพราะได้ที่นั่งในสภาเพียง ๑ ที่นั่งเท่านั้น ส่วนพรรคที่ครองเสียงข้างมากในสภาคือ พรรคแนวร่วมประชาชน (People United Front Party) ภายใต้การนำของนายโซโลมอน เวสต์ ริดจ์เวย์ ไดแอส บันดารานายเก (Solomon West Ridgeway Dias Bandaranaike) ดังนั้นนายบันดารานายเกจึงเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อมา

ความพ่ายแพ้ของพรรคสหชาติในการเลือกตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๖ นั้น กล่าวได้ว่าเนื่องมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ

๑. เพราะสิ้นบารมีของ ไค. แอส. เสนานายเก เนื่องจากชาวศรีลังกาได้ให้ความจงรักภักดีและศรัทธาในผลงานของท่านมาก เมื่อสิ้นท่าน ชาวศรีลังกาจึงไม่ให้ความสำคัญต่อพรรคสหชาติ

๒. เซอร์ จอห์น โกเตละวาลา ซึ่งพรรคสหชาติสนับสนุนให้เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไร้ชื่อเสียง และขาดบารมีไม่เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะรัฐบาล จึงมีส่วนทำให้ภาพพจน์ของพรรคสหชาติตกต่ำลงด้วย อีกทั้งการบริหารงานของรัฐบาลพรรคสหชาติในช่วงที่ผ่านมาส่วนใหญ่ประสบความล้มเหลว เช่น ภาวะเงินเฟ้อมีอัตราสูงขึ้น ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ และรัฐบาลเพิกเฉยไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของสื่อมวลชนและประชาชนศรีลังกา

๓. ความขัดแย้งภายในพรรคสหชาติ สมาชิกภายในพรรคต่างแย่งชิงกันเป็นใหญ่ มีการกล่าวโจมตีวิพากษ์วิจารณ์กันเอง จนประชาชนเสื่อมศรัทธา

๔. ความสามารถของนายบันดารานายเก เขาได้ใช้ชั้นเชิงที่ฉลาดในการหาเสียง คือ รวบรวมเอาพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อพรรคสหชาติเข้าเป็นพรรคเดียวกัน ได้แก่ พรรคเสรีภาพศรีลังกา (Sri Lanka Freedom Party) ซึ่งเขาเป็นหัวหน้าพรรค พรรคคอมมิวนิสต์ลังกา (Communist Party of Lanka) พรรควิพลาวะการี ลังกา สมะ สมาช (Viplavakari Lanka Sama Samaja Party) เป็นต้น และตั้งชื่อพรรคที่จัดตั้งขึ้นใหม่นี้ว่า "พรรคแนวร่วมประชาชน" โดยมีนายบันดารานายเก เป็นหัวหน้าพรรค

ถึงแม้พรรคแนวร่วมประชาชนจะได้รับเสียงข้างมากในสภา แต่นายบันดารานายเกก็ประสบกับปัญหาอย่างมากในการบริหารประเทศ ทั้งนี้เนื่องมาจากความแตกแยกของนักการเมืองกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งพยายามบีบรัฐบาลให้กระทำในสิ่งที่ตนต้องการ และปัญหาเรื้อรังมานาน คือ ปัญหาความแตกแยกระหว่างชาวทมิฬกับชาวสิงหลอย่างรุนแรง จนทำให้เกิดการจลาจลหลายครั้ง นอกจากนั้นกลุ่มผู้นำทางศาสนาก็บีบรัฐบาลให้ดำเนินนโยบายสอดคล้องกับความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มตน เมื่อรัฐบาลไม่ยอมทำตาม ก็ใช้การต่อต้านต่าง ๆ นานา เช่น ทำลายทรัพย์สินของทางราชการ ก่อความวุ่นวาย เดินขบวนประท้วง เป็นต้น

ความแตกแยกทางการเมือง รัฐบาลของนายบันดารานายเกไม่สามารถรักษาความสงบเรียบร้อยในประเทศได้ กลุ่มชนต่าง ๆ พยายามใช้ความรุนแรงเข้าต่อต้านรัฐบาลและใช้วิธีการที่ผิดกฎหมาย เช่น การก่อการจลาจล การนัดหยุดงานและการฆาตกรรมทางการเมืองซึ่งเกิดขึ้นบ่อย ๆ ตำรวจไร้ความสามารถและกลายเป็นเครื่องมือของนักการเมือง ความอ่อนแอของรัฐบาลทำให้คนในชาติแตกแยกกันอย่างรุนแรง และกลุ่มชนต่าง ๆ ยกพวกเข้าปะทะกัน ในที่สุดรัฐบาลก็จำเป็นต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน และเรียกทหารเข้าคุมสถานการณ์

นายบันดารานายเกผู้นี้ เป็นบุคคลที่มีความตั้งใจดีหลายอย่างเพื่อประเทศชาติ เขาพยายามเปลี่ยนแปลงระบบเก่าไปสู่ระบบใหม่ เพื่อให้ความเสมอภาคและความเป็นธรรมแก่ประชาชน ผลงานที่เด่นในสมัยของเขาอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความสำเร็จในการเชิดชูยกย่องชาวสิงหลและพุทธศาสนา แต่ผลร้ายที่ตามมาก็คือความแตกแยกระหว่างชาวสิงหลกับชนชาติส่วนน้อยโดยเฉพาะชาวทมิฬ แต่เขาพยายามแก้ไขปัญหาความแตกแยกดังกล่าว โดยพยายามปกป้องสิทธิของชนกลุ่มน้อยในทางการเมือง แต่การกระทำของเขาทำให้ชาวสิงหลบางกลุ่มไม่เข้าใจและโกรธแค้น จึงวางแผนกำจัดเขาโดยวิธีฆาตกรรม ในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๕๙ พระภิกษุรูปหนึ่งก็บุกเข้า

สังหารนายบันดารานายเก นายดับเบิลยู. ทาหะนายเก (W. Dahanayake) เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน การเมืองของศรีลังกาในช่วงนี้สับสนวุ่นวาย คณะรัฐบาลก็แตกแยกกันเอง การเดินขบวนประท้วง การนัดหยุดงานเกิดขึ้นเป็นประจำ แต่รัฐบาลของนายทาหะนายเกก็สามารถบริหารประเทศไปจนสิ้นสุดวาระในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ อย่างไรก็ตามเมื่อขาดผู้นำที่มีความเข้มแข็งและมีบารมีอย่างนายบันดารานายเก พรรคแนวร่วมประชาชนก็สูญสลายลง

ในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๖๐ ได้มีการเลือกตั้งกันอีกครั้งหนึ่ง การเลือกตั้งครั้งนี้พรรคการเมืองที่ได้รับการคาดหมายว่ามีโอกาสที่จะเป็นฝ่ายจัดตั้งรัฐบาลมีอยู่ ๒ พรรค คือ พรรคสหชาติภายใต้การนำของนายทุทไลย์ เสนานายเก และพรรคเสรีภาพศรีลังกา (Sri Lanka Freedom Party) ซึ่งก่อตั้งขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่ยุบพรรคลงในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ สมาชิกของพรรคเสรีภาพศรีลังกาที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่นี้ ส่วนใหญ่มาจากพรรคแนวร่วมประชาชน โดยมีนางศิริมาโว บันดารานายเก (Sirimavo Bandaranaike) ภรรยาม่ายของนายบันดารานายเกดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรค การเลือกตั้งครั้งนี้พรรคสหชาติได้รับชัยชนะมีคะแนนเสียงในสภาเกินกว่ากึ่งหนึ่งเล็กน้อย จึงมีโอกาสในการจัดตั้งรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง แต่รัฐบาลของนายทุทไลย์ เสนานายเก ก็อยู่ได้ไม่นาน เพราะความวุ่นวายในรัฐสภา รัฐบาลจึงยุบสภาและให้มีการเลือกตั้งใหม่ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๖๐

ด้วยคุณงามความดีของนายบันดารานายเกเมื่อครั้งที่ยังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และการที่พรรคสหชาติขาดเอกภาพ จึงส่งผลให้พรรคเสรีภาพศรีลังกาได้รับชัยชนะครองเสียงข้างมากในสภาอย่างเด็ดขาดในการเลือกตั้งเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๖๐ นางศิริมาโว บันดารานายเก ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นับว่าเป็นนายกรัฐมนตรีที่เป็นสตรีคนแรกของโลก[๒๐]

ในปี ค.ศ. ๑๙๖๕ ศรีลังกามีการเลือกตั้งทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง การเลือกตั้งครั้งนี้พรรครัฐบาล คือพรรคเสรีภาพศรีลังกาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้แก่พรรคสหชาติซึ่งร่วมมือกับพรรคที่เดินสายกลางเอาชนะรัฐบาลได้สำเร็จ จากนั้นพรรคสหชาติจึงได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้น โดยมีนายทุทไลย์ เสนานายเก บุตรชายของนายเสนานายเกอดีตรัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของศรีลังกาขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี[๒๑]

ทางฝ่ายนางบันดารานายเกก็ยังไม่ยอมแพ้ต่อการเมือง นางได้ร่วมมือกับพรรคฝ่ายซ้ายหลายพรรคเอาชนะการเลือกตั้งในปี ๑๙๗๐ นางบันดารานายเกได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐ-

มนตรีสมัยที่ ๒ แต่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้ ในปี ๑๙๗๑ มีการก่อการจลาจลโดยใช้กำลังอาวุธเพราะไม่พอใจที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาของสังคมได้ รัฐบาลจึงลงมือปราบปรามและประกาศภาวะฉุกเฉินเรื่อยมา

ตั้งแต่ปี ๑๙๗๐ เป็นต้นมา รัฐบาลนางบันดารานายกได้เปลี่ยนแปลงนโยบายทางสังคมนิยม ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาวะเศรษฐกิจที่ทรุดโทรมและความแตกแยกภายในชาติเป็นไปอย่างรุนแรงรัฐบาลจึงจำเป็นต้องใช้อำนาจเผด็จการเข้าควบคุมฝ่ายค้าน

รัฐธรรมนูญปัจจุบัน ในปี ค.ศ. ๑๙๗๒ รัฐบาลได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ซึ่งเปลี่ยนชื่อจากประเทศลังกาเป็นสาธารณรัฐศรีลังกา ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้ยกเลิกตำแหน่งผู้สำเร็จราชการซึ่งแต่งตั้งโดยกษัตริย์อังกฤษ และเปลี่ยนมาเป็นตำแหน่งประธานาธิบดี นายวิลเลียม โกปาลลวะ (William Gopallawa) ผู้สำเร็จราชการของศรีลังกาคนสุดท้ายได้รับแต่งตั้งเป็นประธานาธิบดีคนแรกของศรีลังกาและศรีลังกาก็ยังเป็นสมาชิกของประเทศเครือจักรภพต่อไปอีก

รัฐธรรมนูญ ค.ศ. ๑๙๗๒ มีสาระสำคัญอย่างย่อ ๆ ว่า ประมุขของประเทศคือประธานาธิบดีจะทำหน้าที่คล้าย ๆ กับผู้สำเร็จราชการซึ่งเป็นตำแหน่งที่ยกเลิกไปแล้ว นายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้แต่งตั้งประธานาธิบดี ฝ่ายบริหารประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลรับผิดชอบต่อสภาซึ่งมีอยู่สภาเดียว เรียกว่าสภาแห่งชาติ สมาชิกสภาแห่งชาติได้รับเลือกจากประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ ๑๘ ปีขึ้นไป และอยู่ในวาระ ๖ ปี

อำนาจตุลาการ ประกอบด้วยศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์ และศาลชั้นต้น นอกจากนั้นยังมีตุลาการรัฐธรรมนูญ ซึ่งแต่งตั้งโดยประธานาธิบดีจะเป็นผู้พิจารณาและตีความรัฐธรรมนูญอีกด้วย

ทางด้านการปกครอง ศรีลังกาแบ่งการปกครองออกเป็น ๒๒ จังหวัด แต่ละจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลกลางเป็นผู้ปกครอง การปกครองในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านจะมีคณะกรรมการอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านทำหน้าที่ควบคุมฝ่ายปกครอง การปกครองโดยมีคณะกรรมการท้องถิ่นดำเนินการนั้นเป็นวิธีที่เคยใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งกษัตริย์ของศรีลังกาได้มอบให้คณะกรรมการปกครองท้องถิ่นเป็นผู้พิจารณาคดีต่าง ๆ ยกเว้นคดีอาชญากรรมที่ร้ายแรง

ต่อมาในปลายปี ค.ศ. ๑๙๗๗ ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ. ๑๙๗๒ โดยให้ประชาชนเป็นผู้เลือกประธานาธิบดีโดยตรง ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ประธานาธิบดีเป็นผู้มีอำนาจกว้างขวางมาก คือ เป็นทั้งประมุขของประเทศ หัวหน้าคณะรัฐบาล และเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของสามเหล่าทัพ ส่วนตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นยังคงมีต่อไปแต่ไม่มีอำนาจมากนัก นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังระบุไว้ว่า สมาชิกรัฐสภามีสิทธิ์ที่จะลงมติไม่ไว้วางใจประธานาธิบดีได้ โดยการลงคะแนนเสียง ๒ ใน ๓ ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ประธานาธิบดีก็จะพ้นจากตำแหน่ง

การเมืองปัจจุบัน รัฐบาลของนางศิริมาโว บันดารานายเก เป็นรัฐบาลผสมประกอบด้วยพรรคการเมืองต่าง ๆ หลายพรรคโดยเฉพาะพรรคฝ่ายซ้ายได้ดำเนินนโยบายมุ่งไปทางสังคมนิยม ในช่วงระยะ ๕ ปี นับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๗๐ เป็นต้นมา รัฐบาลประสบความสำเร็จหลายอย่างในการพัฒนาประเทศเช่นออกกฎหมายปฏิรูปที่ดินกำหนดผู้ถือครองที่ดินได้มากที่สุดคนละไม่เกิน ๑๒๕ ไร่ และมีบ้านได้ไม่เกินกว่า ๑ หลัง ขยายการค้าและอุตสาหกรรมของรัฐ ปฏิรูปกฎหมาย ฯลฯ แต่เนื่องจากรัฐบาลประกอบด้วยหลายพรรค ฉะนั้นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลมักจะขัดแย้งกันเองบ่อย ๆ จนบางครั้งนางศิริมาโวต้องปลดรัฐมนตรีบางคนออกจากตำแหน่ง

ต้นปี ค.ศ. ๑๙๗๕ นางศิริมาโวต้องพบปัญหาการเรียกร้องจากกรรมกรซึ่งต้องการค่าแรงเพิ่ม รวมทั้งสหภาพการค้าเรียกร้องให้โอนธนาคาร โรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจต่าง ๆ เป็นของรัฐ[๒๒]

ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๗๕ รัฐบาลของนางศิริมาโวจะสิ้นสุดวาระ และจะต้องจัดให้มีการเลือกตั้งภายในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ แต่เนื่องจากคะแนนนิยมของพรรคเสรีภาพศรีลังกาตกต่ำลงไปทุกที นางศิริมาโวเกรงว่าพรรคของนางจะพ่ายแพ้การเลือกตั้ง จึงได้ออกพระราชกฤษฎีกาเลื่อนกำหนดการเลือกตั้งออกไปอีก ๒ ปี พรรคฝ่ายค้าน กลุ่มบัญญาชน และสื่อมวลชนได้คัดค้านและกล่าวโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรง ชาวศรีลังกาต่างไม่พอใจการบริหารประเทศของพรรคเสรีภาพศรีลังกาและเรียกร้องให้มีการเลือกตั้งเร็วขึ้น[๒๓]

ในการเลือกตั้งเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๗๗ รัฐบาลประสบความพ่ายแพ้อย่างย่อยยับได้รับเลือกเพียง ๘ ที่นั่ง ส่วนพรรคสหชาติได้รับเลือกมากที่สุดได้ที่นั่ง ๑๔๙ ที่นั่ง รองลงไปคือพรรคแนวร่วมปลดปล่อยทมิฬได้ ๑๘ ที่นั่ง การที่นางศิริมาโว บันดารานายเกพ่ายแพ้อย่างยับเยินเช่นนี้เนื่องมาจากบริหารประเทศมา ๗ ปี แต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่สำคัญได้เช่น

๑. ไม่สามารถแก้ไขปัญหาสินค้าราคาสูงได้

๒. ประชาชนว่างงานมาก

๓. ระหว่างประกาศใช้ภาวะฉุกเฉิน รัฐบาลได้ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน นอกจากนั้นยังมีการฉ้อราษฎร์บังหลวงในวงราชการอยู่มาก

๔. การประท้วงของกรรมกร พนักงานรัฐวิสาหกิจ ข้าราชการมีอยู่บ่อยครั้ง

๕. ความแตกแยกในคณะรัฐมนตรี

ภายหลังจากการเลือกตั้งปี ค.ศ. ๑๙๗๗ นายรานาสิงห์ เปรมทาส (Ranasinghe Premadasa) หัวหน้าพรรคสหชาติขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และนายจูเนียส ริชาร์ด ชัยวรรธเน (Junius Richard Jayawardene) ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีตามรัฐธรรมนูญที่ได้แก้ไขใหม่ ส่วนนางศิริมาโว บันดารานายเกเป็นหัวหน้าฝ่ายค้านในสภา ปัญหาการเมืองในช่วงระยะนี้ของศรีลังกาค่อยบรรเทาลง แต่รัฐบาลกลับพบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำและปัญหาเงินเฟ้อ นอกจากนั้นปัญหาเรื่องชาวทมิฬก็ยังเป็นปัญหาใหญ่ที่รัฐบาลจำเป็นจะต้องรีบแก้ไข[๒๔]

เมื่อนายชัยวรรธเนได้ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแล้ว ฐานะทางการเมืองของเขามีความมั่นคงพอสมควร เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่เบื่อหน่ายต่อการบริหารประเทศของพรรคเสรีภาพศรีลังกาภายใต้การนำของนางศิริมาโว รัฐบาลของนายชัยวรรธเนประสบความสำเร็จในการบริหารประเทศด้วยดี ฐานะทางเศรษฐกิจกระเตื้องขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้นายชัยวรรธเนเชื่อมั่นว่า การเลือกตั้งในสมัยหน้าเขาจะได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีอีกสมัยหนึ่ง แต่เพื่อไม่เป็นการประมาท นายชัยวรรธเนจึงวางแผนที่จะกำจัดคู่แข่งคือพรรคฝ่ายค้านซึ่งอาจจะฟื้นตัวเข้มแข็งขึ้นมาใหม่ได้ พรรคฝ่ายค้านที่เข้มแข็งที่สุดก็คือพรรคเสรีภาพศรีลังกา และบุคคลที่เข้ามาแข่งขันในการเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี ๑๙๘๒ ก็คือนางศิริมาโว บันดารานายาเก

ในเดือนตุลาคม ๑๙๘๐ พรรครัฐบาลคือพรรคสหชาติ (United National Party) ได้รับเสียงข้างมากในรัฐสภา จึงพร้อมใจกันลงมติขับไล่นางศิริมาโว ออกจากสภา และลงมติตัดสิทธิมิให้นางศิริมาโวลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลา ๗ ปี หมายความว่านางศิริมาโวหมดสิทธิ์ที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและประธานาธิบดีในสมัยต่อไป

ความจริงแล้วพรรคเสรีภาพศรีลังกาก็มิได้มีความมั่นคงเท่าใดนัก ภายในพรรคยังมีความแตกแยกกันอยู่มาก แม้กระทั่งนางศิริมาโวกับบุตรชายคือนายอโนรา (Anura) ก็ยังมี

ความคิดเห็นแตกต่างกันและอยู่กันคนละฝ่ายทั้ง ๆ ที่อยู่พรรคเดียวกัน อย่างไรก็ตามพรรคเสรีภาพศรีลังกา พยายามผนึกกำลังกับพรรคฝ่ายค้านอื่น ๆ เช่นพรรคชนตะ วิมุขธิ ปรมุนา หรือแปลได้ว่าพรรคแนวปลดปล่อยประชาชน (People's Liberation Front) เพื่อต่อสู้กับรัฐบาล แต่ไม่ยอมร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งนิยมรุสเซีย[๒๕]

เมื่อเห็นว่าตนอยู่ในฐานะได้เปรียบทางการเมืองและกำลังได้รับความนิยมจากประชาชน ประธานาธิบดีชัยวรรธเนจึงจัดให้มีการเลือกประธานาธิบดีในเดือนตุลาคม ๑๙๘๒ ก่อนจะถึงกำหนดหมดวาระของตำแหน่งประธานาธิบดีเป็นเวลา ๑๕ เดือนตามพ.ร.บ. ซึ่งเพิ่งประกาศใช้ ผลปรากฏว่านายชัยวรรธเนได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีอีกสมัยหนึ่งเป็นเวลา ๖ ปี

บัญหาทางการเมืองปัจจุบัน กล่าวได้ว่ารัฐบาลของนายชัยวรรธเนสามารถบริหารประเทศด้วยความราบรื่น ถ้าไม่ประสบบัญหาที่ร้ายแรงที่สุดของประเทศ คือบัญหาความแตกแยกระหว่างชาวสิงหลกับชาวทมิฬจนนำไปสู่การก่อการจลาจล ฆ่าฟันกันอย่างนองเลือด เป็นเวลาติดต่อกันหลายปีและที่รุนแรงที่สุดจนมีผลทำให้กระทบกระเทือนต่อรัฐบาลอย่างมากก็คือการจลาจลเมื่อปี ๑๙๘๓ ซึ่งผู้เขียนจะได้อธิบายความเป็นมาของการจลาจลด้วยเรื่องเชื้อชาติดังต่อไปนี้

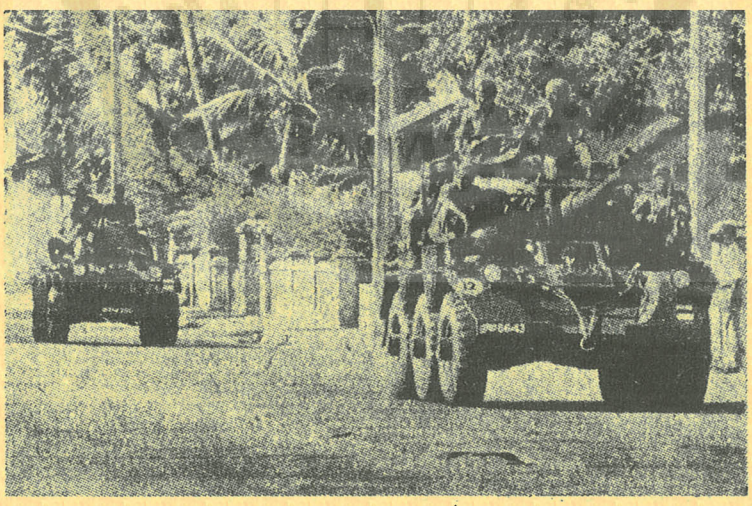

ทหารยานเกราะของรัฐบาลศรีลังกา กำลังเข้าควบคุมสถานการณ์การจลาจล จากบัญหาพิพาทด้วยเรื่องเชื้อชาติ

การจลาจลด้วยเรื่องเชื้อชาติ

ในศรีลังกานั้นมีพลเมืองของประเทศทั้งสิ้นประมาณ ๑๕ ล้านคน ประกอบด้วยชาว

สิงหล ๗๒% ชาวทมิฬอยู่ในศรีลังกามาแต่เดิม ๑๑% ชาวทมิฬที่อพยพมาจากอินเดียเมื่อครั้งเป็นอาณานิคมอังกฤษ ๙.๔% และแขกมัวร์ ๖.๗% ภาษาของทางราชการคือภาษาสิงหล นอกจากนั้นก็มีภาษาทมิฬกับภาษาอังกฤษ

จากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตและยืดเยื้ออยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้ เป็นผลให้ศรีลังกามีผู้ก่อการร้ายของคนทมิฬที่เรียกร้องขอแยกตัวออกเป็นประเทศอิสระ ดินแดนที่คนทมิฬต้องการแยกตัวเป็นเอกราชนี้อยู่ทางตอนเหนือของประเทศซึ่งเป็นย่านที่คนทมิฬอยู่กันอย่างแน่นหนา

ขบวนการใต้ดินที่มุ่งหวังแยกส่วนเหนือออกเป็นประเทศนี้มีชื่อว่าขบวนการปลดปล่อยไทเกอร์ส ซึ่งคาดกันว่ามีสมาชิกไม่มากไปกว่า ๒๐๐ คน แต่ถึงกระนั้นรัฐบาลศรีลังกาก็ไม่สามารถที่จะปราบปรามให้ราบคาบได้ ทั้งนี้เป็นที่เชื่อกันว่าทางขบวนการปลดปล่อยไทเกอร์สประสบความสำเร็จในการยุยงมิให้ประชาชนทมิฬให้ความร่วมมือกับทางการได้นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้การถึงจุดเดือดของการปะทะกันอีกครั้งหนึ่งระหว่างคนสิงหลกับคนทมิฬเกิดขึ้นหลังจากที่ผู้ก่อการร้ายขบวนการไทเกอร์สกลุ่มหนึ่งบุกโจมตีสถานีตำรวจเล็ก ๆ ห่างจากเมืองจาฟฟ์นาไปประมาณ ๑๐ ก.ม. สังหารตำรวจ ๒ คน และยึดอาวุธกับกระสุนหลบหนีหายเข้าป่าไป

เหตุการณ์โจมตีสถานีตำรวจเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๑๙๘๑ และภายหลังจากเหตุการณ์นี้แล้วก็ได้สร้างความแค้นเคืองให้แก่คนสิงหลจนถึงกับมีการโกแค้นระหว่างเผ่า บุกปล้นและทำลายร้านค้า จนประธานาธิบดีชัยวรรธเน เกือบจะประกาศภาวะฉุกเฉิน แต่ถึงกระนั้นก็ได้เรียกระดมทหารทั้ง ๓ เหล่าทัพเข้าไปช่วยรักษาความสงบ

อย่างไรก็ตามในระบบรัฐสภาของศรีลังกานั้นก็มีพรรคการเมืองของคนทมิฬเหมือนกัน คือ พรรคแนวร่วมปลดปล่อยทมิฬ (Tamil United Liberation Front = TULF) ซึ่งเป็นพรรคการเมืองฝ่ายค้านในสภา พรรคนี้เรียกร้องที่จะให้ภาคเหนือของศรีลังกาแยกเป็นประเทศอิสระ

แต่อย่างไรก็ดีพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่เหลือได้คัดค้านการแยกประเทศโดยให้เหตุผลว่าเล็กเกินไปที่จะมาจัดตั้งเป็นประเทศได้ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวแล้ว บรรดาพรรคการเมืองต่าง ๆ ได้เคลื่อนไหวในสภาที่จะลงมติไม่ไว้วางใจนายอัพพะพิลลัย อะมิตตาลิงกัม หัวหน้า

พรรคแนวร่วมปลดปล่อยทมิฬโดยกล่าวหาว่าตกเป็นเชลยทางความคิดของผู้ก่อการร้ายขบวนการไทเกอร์ส เพราะไม่สามารถล้มเลิกความคิดขอแยกตัวเป็นเอกราชได้เนื่องจากหวั่นเกรงจะถูกพวกไทเกอร์สตามสังหารนั่นเอง[๒๖]

แม้ว่าพรรคของนายอะมิตตาลิงกัมจะออกแถลงการณ์ประณามการกระทำของขบวนการไท้ดินไทเกอร์สและปฏิเสธไม่มีส่วนรู้เห็นแล้วก็ตาม

ปัญหาการปะทะกันด้วยเรื่องเชื้อชาติไม่อาจจะจบสิ้นลงไปได้ง่าย ๆ ทั้งสองฝ่ายมีการปะทะกันอยู่เนือง ๆ นับตั้งแต่ปี ๑๙๗๕ เป็นต้นมา พวกก่อการร้ายชาวทมิฬพยายามบีบรัฐบาลด้วยวิธีรุนแรง เช่นใช้วิธีฆาตกรรม ปล้นสะดม โจมตีทหารตำรวจ ปล้นธนาคารและทำลายทรัพย์สินของรัฐบาลและเอกชน

ในเดือนกรกฎาคม ๑๙๘๓ ได้เกิดการจลาจลด้วยเรื่องเชื้อชาติอย่างรุนแรงอีกครั้งหนึ่ง สาเหตุเนื่องมาจากทหารรัฐบาลถูกพวกก่อการร้ายชาวทมิฬฆ่าตายไปจำนวนหนึ่ง ทำให้ชาวสิงหลโกรธแค้นมาก จึงพยายามเข้าทำลายล้างชาวทมิฬซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าโดยการฆ่าฟัน เผาบ้านและปล้นสะดมชาวทมิฬ รัฐบาลสั่งทหารให้เข้าระงับเหตุการณ์และประกาศภาวะฉุกเฉิน แต่ทหารกลับวางตัวเฉยเมยไม่เต็มใจที่จะเข้าระงับเหตุการณ์ จึงทำให้การจลาจลในภาคเหนือลุกลามขยายตัวออกไป กว่าจะระงับการจลาจลได้ มีผลทำให้มีผู้เสียชีวิต ๔๐๐ คน (ตัวเลขของรัฐบาล ความจริงอาจจะมากกว่านี้) และชาวทมิฬไร้ที่อยู่อาศัยประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คน

การที่ชาวสิงหลฆ่าฟันชาวทมิฬล้มตายไปมากมายในครั้งนี้ ทำให้ประชาชนในรัฐทมิฬนาดูทางภาคใต้ของอินเดียซึ่งมีเชื้อสายเดียวกับชาวทมิฬในประเทศศรีลังกาโกรธแค้นมาก ถึงกับเดินขบวนเรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียเข้าแทรกแซงทางทหารในศรีลังกา โดยส่งทหารเข้าระงับเหตุร้าย

รัฐบาลศรีลังกา กลัวว่าอินเดียจะเข้ามาแทรกแซงทางทหารจึงรีบติดต่อประเทศต่าง ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือ และรีบแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเร็ว จนกระทั่งเหตุการณ์ต่าง ๆสงบเรียบร้อย รัฐบาลอินเดียได้ส่ง ร.ม.ต. จากรัฐบาลไปเจรจากับรัฐบาลศรีลังกาในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตามนางอินทิราก็ได้ประกาศนโยบายว่า จะไม่เข้าไปแทรกแซงเหตุการณ์ทางการเมืองในศรีลังกา

การจลาจลครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศเป็นอย่างมาก ทำให้ต่างชาติไม่กล้ามาลงทุนและไม่กล้ามาเที่ยวที่ศรีลังกา รัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาด้วยวิธีสันติ โดยการเชิญ

ผู้แทนชาวทมิฬมาเจรจาแก้ไขปัญหา แต่ทางฝ่ายรัฐบาลยืนยันว่า จะไม่ยอมรับเงื่อนไขการแบ่งแยกประเทศตามความต้องการของชาวทมิฬโดยเด็ดขาด ในที่สุดรัฐบาลก็ได้ออกแถลงการณ์ยินยอมให้สิทธิแก่ชาวชาวทมิฬมากขึ้น เช่น ยินยอมให้ใช้ภาษาทมิฬเป็นภาษาทางราชการอีกภาษาหนึ่ง ค้ำประกันสิทธิของชาวทมิฬในการเข้ารับราชการและการเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย ให้ชาวทมิฬมีสิทธิได้รับที่ดินจากการแบ่งสรรของรัฐบาล

เหตุการณ์จลาจลครั้งนี้ทำให้รัฐบาลของนายชัยวรรธเนเสียคะแนนนิยมจากประชาชนไปมากทีเดียว[๒๗]

๒. เศรษฐกิจ

เศาษฐกิจศรีลังกาขึ้นอยู่กับผลผลิตทางเกษตรที่สำคัญอยู่ ๓ อย่าง คือ ๑. ชา ๒. ยางพารา ๓. มะพร้าว รายได้จากการส่งสินค้าทั้งสามไปจำหน่ายยังต่างประเทศทำให้มีเงินตราเข้าประเทศ แต่รัฐบาลก็ต้องนำเอารายได้นี้ไปซื้ออาหารเลี้ยงพลเมืองเนื่องจากศรีลังกาผลิตอาหารได้ไม่พอบริโภค อาหารที่ซื้อจากต่างประเทศมากที่สุดคือ ข้าว ซึ่งส่วนใหญ่ซื้อจากสาธารณรัฐประชาชนจีน พม่า ไทย รัฐบาลศรีลังกาเร่งส่งเสริมการปลูกชา ยางพารา และมะพร้าวอย่างจริงจัง เพราะเป็นรายได้หลักของประเทศ รวมทั้งสนับสนุนให้ประชาชนโค่นพันธุ์ไม้เก่า ๆ ลงเพื่อปลูกพันธุ์ใหม่ซึ่งดีกว่าพันธุ์เก่า

ขณะเดียวกันประชากรศรีลังกาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากจำนวน ๘ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ เป็น ๑๕.๓ ล้านคน ในปี ค.ศ. ๑๙๘๒ ในขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่เนื้อที่การเพาะปลูกเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น รัฐบาลได้พยายามขยายเนื้อที่การเพาะปลูก โดยปรับปรุงบริเวณที่แห้งแล้งให้กลายเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการจูงใจให้ประชาชนได้เข้าไปอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร

ประชากรศรีลังกาประกอบอาชีพประเภทต่าง ๆ โดยประมาณดังนี้

เกษตรร้อยละ ๕๐ ล่าสัตว์ ประมง และหาของป่าร้อยละ ๓ อุตสาหกรรมและเหมืองแร่ร้อยละ ๑๑ การค้า ขนส่ง ธนาคารร้อยละ ๒๑ บริการ ข้าราชการ แพทย์ ครู ตำรวจ ทหาร และทำงานในครอบครัวร้อยละ ๑๕

การเกษร เกษตรกรส่วนใหญ่ของศรีลังกาปลูกชา ยางพารา และมะพร้าวคิดเป็นร้อยละ ๖๐ ของเกษตรทั้งหมด ที่เหลือนอกนั้นปลูกพืชอย่างอื่น และประมาณกันว่าเนื้อที่ ๓ ใน

๔ ของพื้นที่เพาะปลูกของศรีลังกาใช้เพื่อการเพาะปลูกชา ยางพารา และมะพร้าว ฉะนั้นจึงไม่น่าประหลาดใจที่ศรีลังกาขาดแคลนอาหารเพื่อใช้บริโภคภายในประเทศ

ชา ชาเป็นพืชที่มีความสำคัญมากที่สุดของศรีลังกา ปริมาณสินค้าที่ส่งออกราว ๒ ใน ๓ ของสินค้าทั้งหมดเป็นสินค้าประเภทใบชา ศรีลังกาเป็นประเทศที่ผลิตใบชาได้มากเป็นอันดับ ๒ ของโลก หรือประมาณร้อยละ ๓๐ ของจำนวนใบชาที่ส่งออกขายในตลาดโลก ส่วนประเทศที่ผลิตได้มากที่สุดในโลกคืออินเดีย

ชาเป็นพืชที่ปลูกกันอย่างกว้างขวางตั้งแต่สมัยที่อังกฤษปกครองศรีลังกา ในสมัยนั้นเจ้าของไร่ชาส่วนใหญ่เป็นชาวอังกฤษ หรือไม่ก็เป็นเจ้าของร่วมกันระหว่างชาวอังกฤษกับชาวพื้นเมือง ช่วงที่อังกฤษเข้ามาปกครองศรีลังกาก็ได้ลงทุนไว้อย่างมหาศาล ดังนั้นไร่ชาแต่ละแห่งจึงมีเนื้อที่ใหญ่มาก เทียบได้กับอาณาจักรเล็ก ๆ ที่เดียว ในอาณาเขตไร่ชาขนาดใหญ่เหล่านั้น มีทั้งโรงเรียน โรงเลี้ยงเด็ก โบสถ์ โรงงาน ร้านค้า มีคนทำงานถึง ๑,๕๐๐ คน และเนื้อที่ปลูกชาประมาณ ๓,๕๐๐ ไร่[๒๙]

เมื่อศรีลังกาได้รับเอกราช ชาวต่างประเทศที่เป็นเจ้าของไร่ขนาดใหญ่มีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ เนื่องจากรัฐบาลศรีลังกามีนโยบายที่จะให้ชาวพื้นเมืองได้เป็นเจ้าของไร่ ฉะนั้นคนงานชาวพื้นเมืองที่เคยเป็นคนงานในไร่ชา จึงเลื่อนขึ้นมาเป็นนายใหญ่ รัฐบาลออกกฎหมายบังคับให้บริษัทไร่ชาของชาวต่างประเทศจะต้องขายหุ้นให้แก่ชาวศรีลังกา เพื่อชาวศรีลังกาจะได้มีส่วนเป็นเจ้าของไร่ด้วย

ยางพารา ยางพาราเป็นพืชที่มีความสำคัญอันดับ ๒ ของศรีลังกา และทำรายได้ให้ประเทศประมาณร้อยละ ๑๕ ของมูลค่าสินค้าออก ในแต่ละปีศรีลังกาจะผลิตยางได้ไม่ต่ำกว่า ๑๐๐,๐๐๐ ตัน ส่วนใหญ่จะส่งไปขายให้แก่สาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อแลกกับการที่ศรีลังกาต้องซื้อข้าวจากสาธารณรัฐประชาชนจีน อนึ่ง ศรีลังกาเป็นประเทศแรกในทวีปเอเชียที่มีการทำอุตสาหกรรมยางพารา

ศรีลังกาได้ทดสอบปลูกยางครั้งแรกตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๗๖ ปรากฏได้ผลดีเพราะดินฟ้าอากาศร้อนชื้นเหมาะแก่การเพาะปลูกยิ่งนัก ส่วนพันธุ์ที่นำมาปลูกในศรีลังกาคือพันธุ์ที่นำมาจากอเมริกาใต้ โดยนำเมล็ดจากอเมริกาใต้ไปปลูกที่อังกฤษ พอขึ้นเป็นต้นอ่อนจึงนำไปปลูก

ที่ศรีลังกาได้รับผลดีเป็นที่น่าพอใจ พันธุ์ยางจากศรีลังกานี้ต่อมาได้นำไปเพาะปลูกกันอย่างแพร่หลายในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย เป็นต้น

มะพร้าว มะพร้าวเป็นพืชที่มีความสำคัญเป็นอันดับ ๓ ของศรีลังกา เป็นพืชที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศประมาณร้อย ๑๔ ของมูลค่าของสินค้าออกทั้งหมด เนื้อที่ที่ใช้เพาะปลูกมะพร้าวทั้งประเทศมีอยู่มากกว่า ๒ ล้าน ๕ แสนไร่ ส่วนใหญ่จะปลูกกระจัดกระจายทั่วประเทศ มะพร้าวเป็นพืชที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวศรีลังกาอยู่มาก ใช้ประกอบอาหาร เป็นเครื่องดื่ม ทำเชือก เผาน้ำมัน และใช้กันในครอบครัว ประมาณร้อยละ ๔๐ ของผลผลิตทั้งหมดใช้เพื่อการบริโภคภายในประเทศ

นอกเหนือไปจากพืชทั้งสามประเภทดังกล่าวแล้ว ยังมีพืชอื่น ๆ อีกได้แก่ โกโก้ อบเชย หมาก ตะไคร้ หอม พริกไทย จันทร์เทศ ยาสูบ ฯลฯ พืชดังกล่าวนี้ทำรายได้ให้แก่ประเทศไม่มากนัก

อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมของศรีลังกาไม่ค่อยก้าวหน้าเท่าใดนัก เพราะยังมีอยู่น้อย รัฐบาลพยายามกระตุ้นให้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ในระยะแรกเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กและคนงานทั้งหมดไม่เกิน ๖๐๐ คนภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล ในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ รัฐบาลได้ประกาศใช้ พ.ร.บ. สนับสนุนอุตสาหกรรมทำให้ศรีลังกามีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอีกหลายประเภท เช่นอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา น้ำมันพืช ดี.ดี.ที. คลอรีน กระดาษ เครื่องหนัง ซีเมนต์ ไม้อัด

เหมืองแร่ เหมืองแร่ที่ใหญ่ที่สุดของศรีลังกาคือเหมืองแร่แกรไฟท์และแร่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ พลอย เป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ พลอยของศรีลังกาเป็นที่นิยมแก่ชาวต่างประเทศ เพราะมีความสวยงามมาก นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปโคลัมโบ และแคนดี จะพบว่ามีร้านขายพลอยอยู่ทั่วไป นอกจากพลอยแล้วยังมีอัญมณีชนิดอื่น ๆ เช่น ทับทิม บุศราคัม โกเมน เพทาย ฯลฯ ที่ทำรายได้ให้กับศรีลังกาอีกเป็นจำนวนไม่น้อย

ปัจจุบันมีการลงทุนขุดแร่โมนาไซท์ และแร่เหล็กที่มีคุณภาพสูงอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศ[๒๙]

ปัญหาและการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ ในสมัยรัฐบาลของนายเสนานายเก เศรษฐกิจของศรีลังกากระเตื้องขึ้นมาก รัฐบาลมีโครงการหลายอย่างเพื่อมุ่งพัฒนาเศรษฐ-

กิจ นโยบายเศรษฐกิจที่สำคัญของรัฐบาลคือการขยายงานทางด้านเกษตร ปัญหาที่สำคัญของศรีลังกาคือการผลิตข้าวไม่เพียงพอแก่การบริโภคภายในประเทศ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องวางนโยบายผลิตข้าวให้เพียงพอ รัฐบาลจึงลงมือช่วยเหลือชาวไร่ชาวนาด้วยการจัดหาที่ดินซึ่งรกร้างว่างเปล่ามาพัฒนาให้เป็นแหล่งเพาะปลูก มีการจัดสร้างและบูรณะระบบการชลประทาน ขยายการกักเก็บน้ำตามริมฝั่งทะเล และการปฏิรูปที่ดิน

รัฐได้ร่วมมือสมาคมต่าง ๆ เพื่อค้ำประกันราคาขายสินค้าที่เป็นผลิตผลของชาวไร่ชาวนา รัฐบาลส่งเสริมการใช้เทคนิคทางวิทยาศาสตร์ในการผลิตเพื่อให้ที่ดินได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ โครงการที่ใหญ่ที่สุดคือโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในแม่น้ำ กัล โอยะทางภาคตะวันออกของศรีลังกา โครงการนี้ได้ประโยชน์หลายอย่าง เช่นการใช้พลังน้ำผลิตกระแสไฟฟ้า พัฒนาระบบชลประทาน ทำให้เกิดประโยชน์ในการทำไร่อ้อย ฝ้าย ในพื้นที่กว้างขวาง และยังมีผลพลอยได้จากการเกิดโรงงานอุตสาหกรรมเล็ก ๆ ขึ้นอีกหลายแห่ง

ในขณะที่รัฐบาลพยายาม พัฒนาระบอบการ ปกครองแบบ ประชาธิปไตย และเศรษฐกิจของประเทศให้มั่นคงอยู่นั้น ศรีลังกาต้องประสบปัญหาทางเศรษกิจที่ไม่มั่นคง หลังปี ค.ศ. ๑๙๕๐ รัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจโดยใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม คือมีนโยบายเปิดประตูกว้างเพื่อให้ต่างประเทศมาลงทุน แต่ไม่ได้ผลและชาวต่างประเทศไม่ค่อยสนใจที่จะมาลงทุนในศรีลังกา นอกจากนี้รัฐบาลใช้วิธีการเก็บภาษีแบบเสรีจึงมีผลทำให้สินค้าพุ่มเพือยทะลักเข้าสู่ประเทศ กลับเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจ จะมีผลก็แต่เฉพาะบุคคลบางกลุ่มเท่านั้นซึ่งมีโอกาสใช้ของพุ่มเพือยและมีฐานะร่ำรวยจากการค้าสินค้าพุ่มเพือย

ในตอนแรกรัฐบาลไม่มีแผนเศรษฐกิจที่แน่นอน และไม่ได้กำหนดเป้าหมายทางเศรษฐกิจไว้อย่างเด่นชัด ไม่มีองค์กรส่วนกลางที่จะศึกษาเรื่องเศรษฐกิจและวางแผนในการที่จะใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์ หรือคอยแนะแนวทางต่าง ๆ ให้กระทรวงทบวงกรมได้ตัดสินใจดำเนินงานในทางที่ถูกที่ควร ต่อมาในระยะหลังจึงได้มีการจัดตั้งสำนักงานวางแผนซึ่งได้เสนอโครงการการลงทุนในช่วง ๖ ปี สำนักงานวางแผนจะเป็นผู้พิจารณาและรับเรื่องราวที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ

หลังจากที่นายเสนานายเกถึงแก่กรรมเมื่อปี ๑๙๕๒ ไปแล้ว ศรีลังกาเผชิญวิกฤติการณ์

ทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง รัฐบาลขาดแคลนเงินงบประมาณที่จะนำมาพัฒนาประเทศขณะที่อัตราการเพิ่มของประชากรสูงขึ้นเป็นร้อยละ ๒.๔ ต่อปี รายจ่ายส่วนใหญ่คือการซื้อข้าวจากต่างประเทศ รัฐบาลจึงใช้นโยบายลดการซื้อข้าวจากต่างประเทศลงและขึ้นราคาข้าว ผลก็คือประชาชนเดือดร้อนและโจมตีรัฐบาลอย่างหนัก จนมีผลทำให้รัฐบาลต้องลาออกไป

ปัญหาเศรษฐกิจได้กลายเป็นปัญหาใหญ่ที่พรรคฝ่ายค้านหยิบยกมาโจมตีรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา การที่รัฐบาลใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีแต่ต้องประสบความล้มเหลว จึงเป็นโอกาสที่พรรคฝ่ายซ้ายเช่น พรรคสังคมนิยม พรรคคอมมิวนิสต์ต่างใช้ช่องโหว่นี้โฆษณาหลักการของตนซึ่งเน้นนโยบายสังคมนิยม ประชาชนเริ่มหันไปสนับสนุนพรรคฝ่ายซ้าย พรรครัฐบาลจึงจำเป็นต้องปรับปรุงนโยบายหันไปรับแนวทางสังคมนิยมของฝ่ายซ้ายมากขึ้นเรื่อย ๆ

นโยบายเศรษฐกิจสมัยนางบันดารานายเก สมัยรัฐบาลนางบันดารานายเก รัฐบาลได้เข้าควบคุมเศรษฐกิจอย่างกว้างขวางและเข้มงวดยิ่งขึ้น เข้าควบคุมการค้าพืชผลโดยรัฐเป็นผู้ผูกขาดดำเนินการเอง รัฐบาลเข้าควบคุมการขนส่งสินค้าอย่างเข้มงวด เพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมภายในประเทศเพื่อให้สามารถยืนหยัดอยู่ได้

นอกจากรัฐบาลจะควบคุมธุรกิจในเมืองแล้ว รัฐบาลยังดำเนินธุรกิจในท้องถิ่นอีกด้วย ในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ รัฐบาลเริ่มงานธุรกิจเกี่ยวกับการประกัน ด้วยการประกันชีวิตก่อน ตอนหลังจึงได้ประกันเรื่องอื่น ๆ ในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ รัฐบาลจัดตั้งบริษัทปิโตรเลียมแห่งชาติขึ้นเพื่อดำเนินธุรกิจการค้าน้ำมันเอง การที่รัฐบาลผูกขาดการค้าน้ำมันในประเทศ จึงทำให้บริษัทน้ำมันของเอกชนรายใหญ่ ๆ เช่น เอสโซ คาลเท็กซ์ เชลล์พากันประท้วงเนื่องจากไม่อาจแข่งขันสู้รัฐบาลได้ ทำให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาและอังกฤษยื่นคำประท้วงต่อรัฐบาลศรีลังกา รัฐบาลศรีลังกาไม่สนใจคำประท้วง แต่หันไปซื้อน้ำมันจากสหภาพโซเวียต รูเมเนีย และสหรัฐอาหรับ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลศรีลังกาพยายามดำเนินนโยบายการค้าให้หลุดพ้นจากอิทธิพลของตะวันตก และเพื่อเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น[๓๐]

เศรษฐกิจสมัยรัฐบาลนางบันดารานายเก ในระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๗๔–๑๙๗๕ ศรีลังกาประสบภาวะเศรษฐกิจเงินเฟ้ออย่างรุนแรง มีผลทำให้การพัฒนาประเทศหยุดชะงัก สินค้าขาดแคลนและมีราคาสูง สินค้าออกที่เป็นอุตสาหกรรมไม่ได้ผลเต็มที่ เพราะผลผลิตภายในประเทศราคาสูง เช่นชาและยางพาราเป็นต้น

ปัญหาเรื่องอาหารยังผลิตได้ไม่เพียงพอ ในปี ค.ศ. ๑๙๗๔ รัฐบาลพยายามเจรจากับต่างประเทศเพื่อซื้อข้าว แบ่งในปีหนึ่ง ๆ ศรีลังกาต้องการข้าวจากนอกประเทศประมาณ ๔ แสนตัน โดยซื้อจากสาธารณรัฐประชาชนจีนประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ ตัน จากปากีสถานประมาณ ๕๕,๐๐๐ ตัน

การที่ศรีลังกาผลิตอาหารได้ไม่พอเพียง รัฐบาลจึงต้องใช้วิธีปันส่วนอาหารในประเทศ เช่นข้าวกำหนดให้คนละ ๖ ปอนด์ต่อสัปดาห์ น้ำตาลจะได้รับคนละ ๓/๔ ปอนด์ต่อเดือน ฯลฯ[๓๑]

ภาวะเศรษฐกิจในช่วงปี ๑๙๗๕–๑๙๗๖ ของศรีลังกาไม่ดีนัก รายได้ประชาชาติมิได้เพิ่มขึ้น แต่ขณะเดียวกันราคาสินค้าสูงถึงร้อยละ ๓.๔ ศรีลังกาได้รับความกระทบกระเทือนจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของโลก รัฐบาลพยายามใช้นโยบายสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ โดยมีการแก้ไขกฎหมายเพื่อปรับปรุงการเก็บภาษีเพื่อดึงดูดชาวต่างประเทศให้มาลงทุน อย่างไรก็ตามการที่ยังมี พ.ร.บ. อนุญาตให้รัฐบาลเข้ายึดทรัพย์ของเอกชนได้จึงเป็นอุปสรรคที่ทำให้ชาวต่างประเทศไม่ค่อยกล้ามาลงทุน

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ เกิดภาวะแห้งแล้งทำให้ผลิตข้าวได้น้อยลง นอกจากปัญหาเรื่องดินฟ้าอากาศแล้วยังมีปัญหาเรื่องการบริหารงานของทางราชการซึ่งไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ เมื่อข้าราชการเข้าไปบริหารงานธุรกิจของประเทศ จึงทำให้การจัดการและการบริหารงานเรื่องข้าวขาดประสิทธิภาพไปด้วย

เศรษฐกิจสมัยรัฐบาลปัจจุบัน รัฐบาลของนายชัยวรรธเนพยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยเริ่มใช้ระบบเสรีบางอย่าง จึงได้รับความสนใจจากชาวต่างประเทศ เช่นบริษัทจากสหรัฐอเมริกา อังกฤษ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ญี่ปุ่น เชคโกสโลวะเกีย และสหภาพโซเวียต

รัฐบาลศรีลังกาพยายามแสวงหาเงินทุนจากต่างประเทศ โดยการขอความช่วยเหลือจากประเทศต่าง ๆ เช่น กู้เงินจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชียเพื่อนำมาใช้ในโรงงานผลิตปุ๋ย การสำรวจแหล่งน้ำมันโดยการลงทุนร่วมกับสหภาพโซเวียต ประเทศที่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ศรีลังกา คือ ซาอุดิอาระเบีย สหรัฐอาหรับ บาห์เรน คูเวต เนเธอร์แลนด์ สหภาพโซเวียต สหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เกาหลีเหนือ สาธารณรัฐประชาชนจีน อังกฤษ[๓๒]

นโยบายแก้ปัญหาเศรษฐกิจของศรีลังกาปัจจุบันซึ่งเป็นนโยบายหลักก็คือ ทำอย่างไรจึง

จะผลิตอาหารให้พอเลี้ยงพลเมืองของตนได้อย่างเพียงพอ ส่วนทางด้านอุตสาหกรรมนั้นจะต้องเร่งผลิตสินค้าที่จำเป็นแก่การครองชีพของประชาชนโดยด่วนและสินค้าเหล่านี้จะต้องมีราคาถูกด้วย

ในช่วงที่ประธานาธิบดีชัยวรรธเนเข้ารับงานบริหารประเทศต่อจากอดีตประธานาธิบดีบันดารานายเกนั้น สภาพเศรษฐกิจของประเทศศรีลังกากำลังทรุดโทรมอย่างหนัก เนื่องจากรัฐบาลชุดเก่าของนางบันดารานายเก ยึดอุตสาหกรรมถึง ๙๐% มาเป็นของรัฐ เก็บภาษีคนรวยอย่างหนัก และทุ่มเงินให้กับโครงการสวัสดิการสังคมจำนวนมาก ซึ่งเป็นเหตุให้ประเทศมีหนี้สินมหาศาล พร้อมกันนั้นความเติมโตทางเศรษฐกิจก็หยุดชะงัก อัตราคนว่างงานสูงขึ้นประชากรกว่าครึ่งหนึ่งมีชีวิตต่ำกว่าระดับความยากจนธรรมดา เนื่องจากมีรายได้น้อยลงกว่าเดิมเดือนละ ๑๕ ดอลล่าร์

การเข้ามาบริหารประเทศของนายชัยวรรธเน จึงไม่ผิดกับการให้ความช่วยเหลือของอัศวินม้าขาวต่อชาวศรีลังกา ซึ่งกำลังจะจมน้ำตายอยู่แล้ว นโยบายพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยม กระจายงานด้านอุตสาหกรรมสู่มือเอกชน โครงการพัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่ รวมทั้งการชักชวนนักลงทุนจากต่างประเทศ ยกเลิกกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดที่เกี่ยวกับสินค้าเข้า และตัดเงินในโครงการสวัสดิการลงเพื่อให้สมดุลกับเงินงบประมาณประจำปี นอกเหนือจากนโยบายบั่นส่วนข้าวซึ่งช่วยให้ระดับความเป็นอยู่ของประชากรดีขึ้นอย่างมาก

หลังจากบริหารประเทศได้ ๔ ปี นักลงทุนต่างประเทศเข้ามาเปิดโรงงานกว่า ๔๐ แห่ง ทำให้คนมีงานทำเพิ่มขึ้นถึง ๒๐,๐๐๐ คน ลดอัตราการว่างงานจาก ๒๔% ในปี ๑๙๗๗ เหลือเพียง ๑๒% ในปี ๑๙๘๑ แต่สิ่งที่สำคัญคือโครงการพัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่ของนายชัยวรรธเน ยังอยู่ในระยะดำเนินการอยู่เกือบทั้งหมด เขาจึงต้องการเวลาในการบริหารประเทศต่อไปอย่างน้อยอีก ๕ ปี เพื่อพิสูจน์ให้เห็นผลงานด้านนี้

ด้วยเหตุดังกล่าวนายชัยวรรธจึงต้องรณรงค์หาเสียงอย่างหนัก เพื่อให้ได้ชัยชนะต่ออีกสมัยหนึ่งโดยใช้โครงการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยังไม่เสร็จสิ้นดังกล่าวเป็นข้ออ้างในการหาเสียง ทั้งนี้นักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกหลายคนเชื่อว่าหากรัฐบาลสามารถควบคุมนโยบายต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่วางเป้าหมายไว้ต่อไป โครงการพัฒนาเศรษฐกิจใหญ่ ๆ เป็นต้นว่า เขตการค้าเสรี หรืออื่น ๆ จะได้รับการแก้ไขให้บรรลุผลสำเร็จค่อนข้างแน่นอน[๓๓]

ปัญหาทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจของศรีลังกาในปัจจุบันยังขึ้นอยู่กับพืชหลักซึ่งส่งเป็นสินค้าออกสำคัญ ๓ ประเภทคือ ชา ยางพารา และมะพร้าว ถ้าหากดินฟ้าอากาศดีฝนตก

ตามฤดูกาล ผลิตผลพืชหลักสามอย่างดังกล่าวก็พลอยได้รับผลดีตามไปด้วย แต่ถ้าปีใดแห้งแล้งดังเช่นเกิดภาวะแห้งแล้งช่วงระหว่างปี ๑๙๘๐–๑๙๘๒ มีผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของศรีลังกา จะทำให้การผลิตได้น้อยลงและราคาสูงขึ้น ชาวไร่ก็พลอยยากจนไปด้วย นอกจากนั้นยังกระทบกระเทือนถึงการผลิตไฟฟ้าจากเขื่อนด้วย

ปัจจุบันนี้เศรษฐกิจของศรีลังกามีอัตราความก้าวหน้าสูงขึ้นปีละประมาณ ๖% ซึ่งเพิ่มขึ้นประมาณ ๒ เท่าตัวของช่วงระหว่างปี ๑๙๗๐–๑๙๗๗

๓. สังคมและวัฒนธรรม

ประชากร ประเทศศรีลังกาประกอบด้วยชนเชื้อชาติใหญ่ ๆ อยู่ ๒ เชื้อชาติคือ

๑. ชาวสิงหล ประมาณร้อยละ ๗๙ ของประชากรทั้งหมดเป็นชาวสิงหล ชาวสิงหลเป็นพวกที่อพยพมาจากทางเหนือของอินเดียมาอยู่ที่เกาะลังกาเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว ชาวสิงหลได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งที่เกาะลังกากระจัดกระจายทั่วไปยกเว้นทางภาคเหนือซึ่งเป็นดินแดนที่แห้งแล้ง ชาวสิงหลพูดภาษาสิงหล (Sinhales) ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาอินโด–ยุโรเปียน และได้รับอิทธิพลมาจากภาษาสันสกฤต ชาวสิงหลประมาณร้อยละ ๙๓ นับถือศาสนาพุทธ ส่วนที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ ชาวสิงหลมีความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนและมีความรู้สึกว่าพวกเขาคือชนชั้นปกครอง ควบคุมการค้าและอุตสาหกรรม

๒. ชาวทมิฬ ประมาณร้อยละ ๑๓ ของพลเมืองศรีลังกาเป็นชาวทมิฬ พวกนี้ดำรงชีวิตแยกตัวไปจากชาวสิงหลโดยเด็ดขาด กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ อังกฤษสนับสนุนให้ชาวทมิฬซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของอินเดียอพยพเข้ามาอยู่ในศรีลังกา ในฐานะเป็นกรรมกรรับจ้างทำงานในไร่ชาของอังกฤษ รัฐบาลอินเดียถือว่าชาวทมิฬซึ่งอพยพเข้ามาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นประชากรของประเทศอินเดีย แต่รัฐบาลอินเดียถือว่าชาวทมิฬเป็นประชากรของศรีลังกา ชาวทมิฬส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือและภาคตะวันออกของประเทศ พวกเขาต้องต่อสู้กับชาวสิงหลเพื่อความอยู่รอดติดต่อกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ชาวทมิฬพูดภาษาทมิฬ ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาดราวิเดียน อันมีลักษณะแตกต่างไปจากภาษาสิงหลโดยสิ้นเชิง ชาวทมิฬส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู และประมาณร้อยละ ๑๐ นับถือคริสต์ ชาวทมิฬไม่ค่อยได้รับการศึกษาและเป็นพลเมืองที่มีฐานะต่ำต้อยกว่าชาวสิงหล

๓. **ชนเชื้อชาติอื่น ๆ** ได้แก่พวกมัวร์ (Moors) พวกนี้นับถือศาสนาอิสลามมีอยู่ประมาณร้อยละ ๗ ของประชากรทั้งหมด สืบเชื้อสายมาจากพ่อค้าอาหรับซึ่งเข้ามาค้าขายเครื่องเทศเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๘ พวกพ่อค้าอาหรับได้แต่งงานกับชาวพื้นเมืองและตั้งชุมชนมุสลิมขึ้น ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ทางแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก พวกมัวร์ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของร้านค้าและประกอบอาชีพค้าขายอยู่ในเมือง พูดภาษาสิงหลแต่บางส่วนก็พูดภาษาทมิฬ นอกจากนี้ยังมีประชาชนที่สืบเชื้อสายมาจากชนชาติต่าง ๆ และเป็นชนส่วนน้อย เช่นพวกชนชาติมาเลย์ อัฟกัน ดัช จีน ฯลฯ[๓๔]

✳ **ปัญหาความแตกแยกระหว่างเชื้อชาติ** ปัญหาความแตกแยกระหว่างเชื้อชาติที่นับว่าเป็นปัญหาร้ายแรงและเรื้อรังจนกระทั่งถึงปัจจุบันก็คือปัญหาความแตกแยกระหว่างชาวสิงหล กับชาวทมิฬ มูลเหตุแห่งความแตกแยกนอกเหนือไปจากชนชาติทั้งสองมีความแตกต่างกันในทางรูปร่างหน้าตา เชื้อชาติ ถิ่นกำเนิด ภาษาและวัฒนธรรมแล้ว ยังมีปัญหาซึ่งมีมูลเหตุมาจากทางด้านอื่น ๆ เช่น

๑. ทางด้านการเมืองชาวทมิฬไม่ได้รับสิทธิเท่าเทียมกับชาวสิงหล ชาวสิงหลถือว่าพวกทมิฬเป็นชนต่างด้าว แต่ชาวทมิฬถือว่าตนเป็นประชาชนของศรีลังกา เพราะเข้ามาอาศัยอยู่นานแล้ว

๒. ทางด้านการศึกษา รัฐบาลศรีลังกาบังคับให้โรงเรียนต่าง ๆ ทุกโรงเรียนต้องเรียนภาษาสิงหล ทำให้ชาวทมิฬไม่พอใจ เพราะสมัยที่อยู่ใต้การปกครองของอังกฤษชาวทมิฬยังมีสิทธิ์ที่จะตั้งโรงเรียนสอนภาษาทมิฬได้

๓. รัฐบาลพยายามส่งเสริมเชิดชูพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาประจำชาติซึ่งทำความพอใจให้แก่ชาวสิงหล แต่ชาวทมิฬไม่พอใจเนื่องจากพวกเขานับถือศาสนาฮินดู

๔. มีการประกาศใช้ภาษาสิงหลเป็นภาษาของทางราชการภาษาเดียว ทำให้ชาวทมิฬไม่พอใจ

๕. ความรู้สึกเกลียดชังที่มีมาแต่ครั้งโบราณเรื่อยมาซึ่งทำให้ชนสองเชื้อชาติไม่สามารถรวมกันได้

ในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ ความขัดแย้งได้ระเบิดขึ้นอย่างรุนแรงจนถึงขั้นยกพวกเข้าปะทะกันระหว่างชาวสิงหลกับชาวทมิฬ ปัญหาการต่อสู้ระหว่างชาวทมิฬกับชาวสิงหลมีความรุนแรงตลอด

มา พวกนักการเมืองที่หาเสียงเลือกตั้งก็ต้องประกาศนโยบายเข้าข้างชาวสิงหล ถ้าประกาศนโยบายให้ความเสมอภาคเท่ากัน ประชาชนชาวสิงหลก็จะไม่เลือกนักการเมืองและพรรคการเมืองดังกล่าวเข้าไปนั่งในสภา

นายบันดารานายเกนายกรัฐมนตรีศรีลังกาพยายามใช้นโยบายประนีประนอมระหว่างชาวสิงหลกับชาวทมิฬ ไม่ยอมปฏิบัติตามการบีบบังคับของกลุ่มการเมืองและพวกพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องการจะให้รัฐบาลเชิดชู และส่งเสริมพุทธศาสนาแต่เพียงศาสนาเดียว ผลก็คือนายบันดารานายเกถูกพระภิกษุรูปหนึ่งในพุทธศาสนาบุกเข้าสังหารจนถึงแก่อสัญกรรม

ในระยะหลัง ๆ พรรคการเมืองของชาวทมิฬเริ่มเข้มแข็งขึ้น ชาวทมิฬพยายามใช้พรรคการเมืองซึ่งเป็นตัวแทนของตนต่อรองกับรัฐบาลหรือเข้าร่วมกับรัฐบาล วิธีนี้ทำให้ชาวทมิฬได้รับสิทธิและความเสมอภาคมากขึ้นกว่าแต่ก่อน อย่างไรก็ตามปัญหาการยกพวกเข้าปะทะกันระหว่างชาวสิงหลกับชาวทมิฬก็ยังมิได้หมดไปยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

ศาสนา ชาวสิงหลส่วนใหญ่นับถือพุทธ ส่วนพวกทมิฬนับถือฮินดู พวกมัวร์และมลายูนับถืออิสลาม พวกเชื้อสายตะวันตกนับถือคริสต์ สถิติผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ มีดังนี้ พุทธร้อยละ ๖๔ ฮินดูร้อยละ ๑๗ อิสลามร้อยละ ๖.๕ คริสต์ร้อยละ ๘.๙ อื่น ๆ ร้อยละ ๑.๖

ตามความเชื่อแบบเก่าและตามเทพนิยายของศรีลังกาบอกว่า ชาวพื้นเมืองเดิมของศรีลังกาเป็นพวกยักษ์กับพวกนาค จึงมีการนับถืองูและบีศาจ คนในสมัยโบราณมีความเชื่อในเรื่องความดีความชั่ว ซึ่งมาในรูปของพลังธรรมชาติที่ลึกลับจึงมีการนับถือบีศาจบางตนและงูบางชนิด เช่นงูเห่าเป็นต้น ต่อมาในตอนหลังประชาชนเปลี่ยนไปนับถือพุทธกับฮินดูแต่ก็ยังไม่ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิม ทุกวันนี้ประชาชนยังมีความเชื่อกันว่าบีศาจแห่งความชั่วร้ายอาจจะนำความวิบัติ ความเจ็บป่วยมาให้แก่ประชาชน จึงมีการเต้นรำเพื่อเอาใจบีศาจ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่างูเห่าจะปกป้องทารกมิให้ถูกแดดเผาบ้าง งูเห่ามีความสัมพันธ์ศักดิ์สิทธิ์กับพระพุทธเจ้าบ้าง ผู้ที่ถือทั้งพุทธและฮินดูมีความเชื่อว่างูเห่าจะให้ความคุ้มครอง ฉะนั้นเมื่อชาวศรีลังกาพบงูเห่าจึงไม่ยอมทำร้าย จึงทำให้ชาวศรีลังกาถูกงูเห่ากัดตายอยู่บ่อย ๆ

พุทธศาสนา พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีประชาชนชาวศรีลังกานับถือมากที่สุด ศาสนาพุทธในศรีลังกายังมีความเข้มแข็งและปรับตัวให้เข้ากับฮินดูซึ่งเป็นลัทธิที่ถือกันมาตั้งแต่ดั้งเดิม ดังนั้นในวัดของพุทธจะมีเทพเจ้าของลัทธิฮินดูตั้งไว้ในวัดด้วย หลังจากที่พุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามา

ยังศรีลังกาได้ไม่นาน ศาสนาพราหมณ์ก็เริ่มเสื่อมอิทธิพล ประชาชนหันมารับพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนาแทนศาสนาพราหมณ์

พุทธศาสนาในศรีลังกาปัจจุบัน แบ่งออกได้เป็น ๔ นิกายใหญ่ ๆ และแต่ละนิกายก็แตกย่อยลงไปอีก และมีความแตกต่างกันอย่างมากมาย ต่างฝ่ายต่างก็อ้างว่านิกายของตนถูกต้อง นิกายที่มีลักษณะใกล้เคียงกับของแท้ดั้งเดิมมากที่สุดก็คือนิกายหีนยาน และนิกายนี้ยังเป็นที่นิยมแพร่หลายในประเทศเอเชียอาคเนย์ เช่น พม่า ไทย ลาว เขมรอีกด้วย สำหรับในอินเดียสมัยโบราณนั้น นิกายที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ นิกายมหายาน นิกายนี้ได้แพร่หลายไปสู่ทิเบต เนปาล จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม นิกายนี้สอนหลักธรรมในการหลุดพ้นจากความทุกข์ โดยยึดมั่นต่อความเชื่อความศรัทธาและการปฏิบัติในทางที่ดี

ชาวศรีลังกาปัจจุบันส่วนใหญ่ยังนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ในสมัยโบราณผู้นำศาสนาบางคน พยายามนำศาสนาเข้าไปพัวพันกับการเมืองมากกว่าที่จะยึดหลักธรรมของศาสนา ผู้นำชาวพุทธต้องการที่จะให้พุทธศาสนามีอิทธิพลเหนือรัฐภายใต้กษัตริย์ชาวสิงหล พวกพระชั้นสูงจึงเข้าไปเป็นที่ปรึกษากษัตริย์

จนกระทั่งมาถึงยุคปัจจุบัน พุทธศาสนาก็ยังมีส่วนผูกพันกับการเมือง ดังเช่น ในปี ๑๙๕๖ พระภิกษุหลายรูปได้มีบทบาทสำคัญในการเลือกตั้ง และมีส่วนผลักดันให้ทางราชการประกาศใช้ภาษาสิงหลเป็นภาษาประจำชาติภาษาเดียว ให้มีเครื่องแต่งกายประจำชาติ สนับสนุนวัดและโรงเรียนในพุทธศาสนา การที่พระบางส่วนเข้ายุ่งกับการเมือง ทำให้พวกพระที่ยึดถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักรู้สึกสลดใจต่อพวกพระที่เล่นการเมือง และมีความรู้สึกว่าคำสอนของพระพุทธเจ้ากำลังถูกบิดเบือน

พระที่เคร่งวินัย พยายามที่จะปฏิรูปศาสนาให้ถูกต้อง แต่ก็เปลี่ยนแปลงไปได้เพียงเล็กน้อย เพราะชาวสิงหลที่ถือพุทธมักจะมองเห็นเป็นเรื่องธรรมดา มิได้มีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องไม่สมควรในการนำเอาศาสนาเข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมือง

ปัจจุบันนี้ ชาวพุทธในศรีลังกา ก็ยังปฏิบัติตามประเพณีพุทธศาสนาเช่นเดียวกับคนไทย เช่นการทำบุญตักบาตร การไปวัดในวันพระ การทำพิธีต่าง ๆ ที่วัด การเดินทางไปร่วมพิธีฉลองเนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนา[๓๕]

ลัทธิฮินดู ลัทธิฮินดูในศรีลังกา มีการปฏิบัติพิธีต่าง ๆ เช่นเดียวกับประชาชนทางภาคใต้ของอินเดีย ผู้ที่นับถือได้รับเอาประเพณี พิธีต่าง ๆ จากชาวอินเดียภาคใต้ ชาวศรีลังกาที่นับถือลัทธิฮินดูมีความเชื่อว่า ศาสนาพุทธกับฮินดูมีความเกี่ยวพันกัน ส่วนใหญ่นับถือในหมู่ชาวทมิฬซึ่งมีลักษณะอนุรักษ์นิยม นับถือพระศิวะเป็นพระเจ้ามากกว่าที่จะนับถือเป็นพระผู้ทำลายในศาสนาพราหมณ์ นอกจากนับถือพระศิวะแล้ว ยังนับถือพระวิษณุในฐานะเป็นผู้คุ้มครอง แต่มีวัดสำหรับบูชาพระวิษณุไม่มากนัก วัดที่สร้างขึ้นเพื่อบูชาพระศิวะมีอยู่ทั่วไป

โดยปรกติแล้ว วัดในลัทธิฮินดูจะมีลักษณะหรูหรามาก ด้านหน้าของวัดจะมีภาพของเทพเจ้าต่าง ๆ ของลัทธิฮินดูในลักษณะสีสรรงดงาม เมื่อเปรียบเทียบกับวัดของพุทธศาสนา วัดของพุทธนิยมสร้างเจดีย์เป็นรูประฆัง ในโบสถ์จะมีรูปปั้นของพระพุทธเจ้า ตามฝาผนังจะมีภาพเขียนเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า วัดพุทธบางแห่งมีรูปปั้นเทพเจ้าของลัทธิฮินดูเคียงคู่กับรูปปั้นของพระพุทธเจ้า ในศรีลังกามิใช่เป็นเรื่องแปลกแต่อย่างใดที่ชาวพุทธจะนับถือเทพเจ้าของฮินดูด้วย เพราะพระพุทธเจ้าในตอนแรกนั้นท่านก็ทรงนับถือฮินดูด้วย สำหรับในศรีลังกานั้นประชาชนส่วนใหญ่นับถือสองศาสนาคู่กันมาโดยตลอดเป็นระยะเวลากว่า ๒ พันปีมาแล้ว

ศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมศรีลังกาปฏิบัติตามกฎของศาสนาอิสลาม สวมหมวกแบบชาวอิสลาม สวดมนต์วันละ ๕ ครั้ง หันหน้าไปทางเมืองเม็กกะ อดอาหารในเดือนถือบวช เดินทางไปยังเมืองเม็กกะเพื่อนมัสการสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ถ้าพอจะมีเงินอยู่บ้าง พวกเขาจะสร้างโรงเรียนเป็นของตนเอง มีสุเหร่า มีประเพณี และพิธีต่าง ๆ ตามแบบชาวมุสลิมทั่วไป

ศาสนาคริสต์ ผู้ที่นับถือคริสต์มีอยู่ประมาณ ๙ % ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาธอลิคได้แพร่เข้าสู่ลังกาโดยมิชชันนารีชาวโปรตุเกสเป็นผู้นำเข้ามาเผยแพร่ และแพร่หลายมากขึ้นในสมัยดัชและอังกฤษปกครองศรีลังกา ชาวคริสต์ศรีลังกาส่วนใหญ่นับถือนิกายโรมันคาธอลิค ส่วนนิกายโปรเตสแตนท์นั้นนับถือกันมากในหมู่พวกทมิฬ

พวกมิชชันนารีคณะต่าง ๆ ที่สอนศาสนาคริสต์ในศรีลังกา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ เป็นต้นมา ได้แก่คณะฟรานซิสกัน คณะเยซูอิต คณะอกุสตินเนียน คณะโดมินิกัน

พวกมิชชันนารีเหล่านี้ได้ช่วยสร้างความเจริญให้แก่ศรีลังกาอยู่มากดังเช่นในปี ๑๘๑๖ ได้จัดตั้งวิทยาลัยจาฟฟ์นา (Jaffna College) และโรงเรียนอีกหลายแห่ง นอกจากนั้นยังได้สร้างความเจริญทางการแพทย์อีกด้วย

ความแตกแยกระหว่างผู้นับถือศาสนา ชาวศรีลังกามักจะยกพวกเข้าปะทะกันและก่อการจลาจลอยู่บ่อย ๆ ซึ่งมีสาเหตุมาจากเรื่องศาสนาที่แตกต่างกันระหว่างชาวพุทธ ชาวฮินดู ชาวคริสต์ พวกชาวพุทธบางคนที่หัวรุนแรงพยายามโฆษณาให้ต่อต้านทุกศาสนาที่ไม่ใช่พุทธ โดยเฉพาะพวกฮินดูจะถูกต่อต้านมากกว่าศาสนาอื่น ๆ พวกฮินดูและพวกคริสต์บางกลุ่มถูกกดมาเรื่อย ๆ เมื่อมีโอกาสก็ลงมือแก้แค้นกันอย่างป่าเถื่อน เป็นเหตุให้เกิดการฆ่าฟันกันอย่างนองเลือดและเป็นปัญหาใหญ่ที่รัฐบาลต้องแก้ไขอยู่ตลอดเวลา บางครั้งก็ต้องประกาศภาวะฉุกเฉินเพื่อเข้ารักษาความสงบ ดังนั้น การที่จะทำให้ชาวศรีลังกาที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน มีความสมัครสมานสามัคคีกัน ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก[๓๖]

การศึกษา ศรีลังกาเป็นประเทศที่ประชาชนได้รับการศึกษาดีแห่งหนึ่งในเอเชีย ประมาณว่าประชาชนศรีลังกาที่ได้รับการศึกษาภาคบังคับมีอยู่ระหว่างร้อยละ ๖๐–๘๐ ชาวศรีลังกานิยมที่จะส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนในระดับสูงโดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัย เพราะมีความหวังว่าการศึกษาระดับสูงจะทำให้มีโอกาสเข้ารับราชการได้ง่ายและหางานดี ๆ ทำได้โดยไม่ยากนัก

ปัจจุบันศรีลังกามีโรงเรียนประถมและมัธยมมากกว่า ๑ หมื่นแห่ง มีนักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนมากกว่า ๒.๕ ล้านคน ภายใต้กฎหมายปัจจุบัน นักเรียนมีสิทธิ์ที่จะเข้าโรงเรียนใดก็ได้ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐบาล โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติศาสนาศรีลังกามีครูสอนตามสถานศึกษาทั่วประเทศประมาณกว่า ๑ แสนคน

การศึกษาภาคบังคับ เด็ก ๆ จะต้องเข้าเรียนเมื่ออายุระหว่าง ๕–๑๔ ปี ยกเว้นในชนบทซึ่งเด็กบางคนมีบ้านไกลจากโรงเรียนมากก็อาจจะได้รับการยกเว้น

ระดับประถมศึกษาของศรีลังกากำหนดระยะเวลาเรียน ๘ ปี หลังจากนั้นจึงเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาซึ่งใช้เวลาอีก ๔ ปี เมื่อจบจากโรงเรียนมัธยมแล้วอาจจะเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยทางสาขาอาชีพต่าง ๆ

การศึกษาในระดับอุดมศึกษา ศรีลังกามีวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยหลายแห่งซึ่งส่วนใหญ่จะจัดระบบการเรียนการสอนตามแบบอังกฤษ วิทยาลัยแห่งแรกของศรีลังกาจัดตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๗๐ ทำการสอนทางด้านแพทย์ศาสตร์ และในปี ค.ศ. ๑๙๒๑ ก็ได้มีการจัดตั้ง "ซีลอน ยูนิเวอซิตี คอลเลจ์" (Ceylon University College) ขึ้นมา เปิดสอนวิชาสาขาต่าง ๆ ตามแบบมหาวิทยาลัยในประเทศอังกฤษ

ในปี ค.ศ. ๑๙๔๒ รัฐบาลอังกฤษสนับสนุนให้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งลังกา (University of Lanka)* โดยมีวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งในระยะแรกเพื่อเตรียมบุคลากรทางด้านต่าง ๆ ออกมาร่วมกันรับผิดชอบในการบริหารประเทศศรีลังกา เนื่องจากอังกฤษมีโครงการที่จะให้เอกราชโดยสมบูรณ์แก่ศรีลังกาในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ในช่วงแรกเริ่มมหาวิทยาลัยแห่งลังกาได้เปิดทำการสอนถึง ๑๓ สาขาด้วยกัน เช่น แพทย์ศาสตร์ เกษตรศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ สัตวแพทย์ศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เภสัชศาสตร์ เป็นต้น

นอกจากนี้ก็ยังมีมหาวิทยาลัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาอีก ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยวิทยาลังการะ (Vidyalankara University) และมหาวิทยาลัยวิทโยทยา (Vidyodaya University) ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงโคลัมโบ วิชาที่เปิดสอนได้แก่ ศีลธรรม ปรัชญา อักษรศาสตร์ ศิลปศาสตร์ และวิทยาศาสตร์[๓๗]

ปัญหาทางด้านการศึกษา ปัญหาทางด้านการศึกษาที่สำคัญซึ่งมีผลทำให้มาตรฐานการศึกษาไม่ค่อยจะดีนักได้แก่ ปัญหาเรื่องชาวศรีลังกามีความแตกแยกกันในเรื่องการใช้ภาษา ทำให้เกิดการต่อสู้กันอย่างรุนแรงโดยเฉพาะในปี ๑๙๕๐ และปี ๑๙๖๐ การปะทะกันอย่างรุนแรงเนื่องมาจากรัฐบาลประกาศใช้ภาษาสิงหลเป็นภาษาราชการแต่ภาษาเดียว และเป็นภาษากลางที่ใช้สอนในโรงเรียนต่าง ๆ ต่อมาในปี ๑๙๖๕ มีการจัดตั้งรัฐบาลผสม พรรคของชาวทมิฬมีส่วนร่วมด้วยจึงทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างชาวทมิฬกับชาวสิงหลได้ลดน้อยลงไปบ้าง และรัฐบาลยอมรับเรื่องที่ให้โรงเรียนบางโรงเรียนเปิดสอนโดยใช้ภาษาทมิฬได้

ปัจจุบันนี้ภาษาอังกฤษมีผู้นิยมใช้น้อยลงไป แต่มหาวิทยาลัยแห่งศรีลังกายังใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ใช้สอนอยู่ บางวิชาเปิดสอนเป็นภาษาสิงหล ทำให้นักศึกษาที่ไม่ใช่ชาวสิงหลไม่ค่อยพอใจ พวกนี้ต้องการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง ปัญหาเรื่องการใช้ภาษาในมหาวิทยาลัยยังมีอยู่ในปัจจุบันในเมื่อเด็กนักเรียนที่จบการศึกษาระดับมัธยมจากท้องถิ่นของตนเคยชินกับภาษาในท้องถิ่น ครั้นมาศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยซึ่งสอนเป็นภาษาอังกฤษ ทำให้นักศึกษาซึ่งไม่คุ้นกับการใช้ภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัยต้องได้รับความยากลำบากมิใช่น้อย

๔. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

---

* ได้เปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยศรีลังกา (Sri Lanka University) เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๒

ตั้งแต่ได้รับเอกราชเป็นต้นมาศรีลังกาประกาศนโยบายต่างประเทศแบบเป็นกลางโดยการไม่เข้าผูกพันกับมหาอำนาจฝ่ายใด แต่ศรีลังกายินดีรับความช่วยเหลือจากประเทศต่าง ๆ โดยไม่มีข้อผูกพัน

ศรีลังกาเป็นสมาชิกของกลุ่มประเทศโลกที่สามหรือกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ ศรีลังกาได้รับเป็นเจ้าภาพจัดประชุมกลุ่มประเทศโลกที่สามขึ้นที่กรุงโคลัมโบ โดยมีประเทศต่าง ๆ ๘๖ ประเทศเข้าร่วมประชุม การประชุมดังกล่าวทำให้ศรีลังกามีบทบาทระหว่างประเทศที่เด่นขึ้น นายกรัฐมนตรีของศรีลังกาในขณะนั้นคือ นางศิริมาโว บันดารานายเก ได้แถลงต่อที่ประชุมระหว่างประเทศว่าศรีลังกามีนโยบายต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม และสนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม นอกจากนั้นนายกรัฐมนตรีศรีลังกายังได้เสนอต่อที่ประชุมให้ร่วมกันจัดตั้งธนาคารพิเศษขึ้นเพื่อช่วยเหลือประเทศที่กำลังพัฒนา

ศรีลังกาประกาศนโยบายคัดค้านการแผ่อิทธิพลของมหาอำนาจเข้าไปในมหาสมุทรอินเดีย (ซึ่งหมายถึงสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต กำลังแข่งขันทางด้านอาวุธและส่งกองทัพเรือเข้าไปในมหาสมุทรอินเดียอยู่ในขณะนี้) สนับสนุนประเทศต่าง ๆ ในการต่อสู้เพื่อเอกราชและอิสรภาพของกลุ่มชนต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่นสนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวผิวดำในโรดีเซีย นามิเบีย และสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ สนับสนุนการต่อสู้เพื่อสิทธิของชาวปาเลสไตน์ และประณามการที่อิสราเอลยึดครองดินแดนของอาหรับ นอกจากนั้นศรีลังกายังสนับสนุนการแก้ไขปัญหาพิพาทระหว่างประเทศโดยสันติวิธีอย่างแข็งขัน ในปัญหาระหว่างประเทศบางปัญหา ศรีลังกาจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเพื่อให้สองฝ่ายยุติความขัดแย้งกัน และศรีลังกายังประกาศสนับสนุนการเจรจาเพื่อลดกำลังอาวุธของมหาอำนาจอีกด้วย[๓๘]

การช่วยเหลือจากต่างประเทศ ผู้นำของประเทศศรีลังกามักจะเดินทางไปเยือนประเทศต่าง ๆ อยู่เสมอ ประเทศศรีลังกาไม่มีข้อขัดแย้งกับประเทศใด ๆ หรือลัทธิการเมืองใด ฉะนั้นผู้นำของศรีลังกาจึงไปเยือนมิตรประเทศได้ทุกประเทศไม่ว่าจะอยู่ในค่ายใดหรือเป็นกลาง นอกจากนั้นผู้นำจากนานาประเทศก็ได้มาเยือนศรีลังกาเพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นขึ้น

ศรีลังกาจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากต่างประเทศมาก เพราะศรีลังกาเป็นประเทศที่ยากจนแต่ศรีลังกาก็พยายามที่จะพึ่งพาความสามารถของตนเอง ศรีลังกาสนิทสนมกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นพิเศษและสาธารณรัฐประชาชนจีนก็สนองตอบความสัมพันธ์อันดีกับศรีลังกา

ด้วยการให้รัฐบาลศรีลังกากู้เงินระยะยาวโดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ แต่ความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตไม่ค่อยจะดีนัก เช่น ในปี ค.ศ. ๑๙๗๗ รัฐบาลศรีลังกากล่าวหาว่าสหภาพโซเวียตเข้าแทรกแซงกิจการภายในประเทศของตน[๓๙]

สำหรับประเทศอื่น ๆ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ศรีลังกาเช่น สหรัฐอาหรับได้ให้เงินกู้ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีช่วยสร้างฉางเก็บข้าว อังกฤษ และญี่ปุ่น ให้เงินช่วยเหลือในโครงการชลประทานและการซื้อปุ๋ย สิงคโปร์ช่วยเหลือการจัดตั้งโรงงานผลิตแป้ง นอกจากนั้นก็มีประเทศ เกาหลีเหนือ สหภาพโซเวียต ออสเตรเลีย เนเธอร์แลนด์ สหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศอาหรับที่ได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ในรอบ ๒–๓ ปีที่ผ่านมา

ศรีลังกามีความสนิทสนมกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งกลุ่มอาเซียนและอินโดจีน หลักการสำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของศรีลังกา คือ ให้นานาชาติยอมรับอธิปไตยและความเป็นกลางของศรีลังกา แสวงหาผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและความช่วยเหลือทางด้านต่าง ๆ จากทุกประเทศโดยปราศจากข้อผูกมัด

เมื่อสหภาพโซเวียตส่งทหารเข้ายึดครองอัฟกานิสถาน เมื่อปลายปี ค.ศ. ๑๙๗๙ ศรีลังกาได้เรียกร้องให้สหประชาชาติเข้าแทรกแซง และในขณะเดียวกันศรีลังกาก็ยิ่งกระชับสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐประชาชนจีน อังกฤษ และอินเดียให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพื่อมุ่งหวังใช้ชาติมหาอำนาจดังกล่าวเป็นเครื่องถ่วงดุลย์อำนาจกับสหภาพโซเวียต

ในตอนกลางปี ค.ศ. ๑๙๘๑ รัฐบาลของนายชัยวรรธเนได้ประกาศว่า ศรีลังกาอาจจะสมัครเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มอาเซียน แต่จนถึงปัจจุบัน (ค.ศ. ๑๙๘๔) ศรีลังกาก็ยังมิได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์การดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า กลุ่มอาเซียนกำลังมีปัญหาขัดแย้งกับเวียดนาม (ซึ่งสหภาพโซเวียตให้ความสนับสนุน) ในเรื่องกัมพูชา ศรีลังกาจึงสงวนท่าทีอยู่ เพราะตนเองเป็นประเทศเล็กจึงไม่อยากเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ

ศรีลังกามีความสนิทสนมกับอินเดียเป็นพิเศษ และดำเนินนโยบายต่างประเทศมักจะสอดคล้องกับอินเดีย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอินเดียเป็นประเทศใหญ่ สามารถเข้าแทรกแซงกิจการภายในศรีลังกาได้อย่างง่ายดาย

การก่อการจลาจลอย่างรุนแรงของชาวสิงหลที่บุกฆ่าฟันชาวทมิฬเมื่อปี ๑๙๘๓ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเกิดความตึงเครียด ประชาชนในรัฐทมิฬนาดูของอินเดียเดินขบวนเรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียส่งทหารเข้าไปในศรีลังกาเพื่อระงับเหตุการณ์และนักการเมืองอินเดียหลายคนได้ให้การสนับสนุน

รัฐบาลศรีลังการู้สึกวิตกในเรื่องนี้อยู่มาก เพราะกลัวว่าอินเดียอาจจะลงมือปฏิบัติการส่งทหารเข้ามาระงับเหตุการณ์จริง ๆ ซึ่งศรีลังกาไม่มีทางขัดขวางได้เลย รัฐบาลศรีลังกาจึงรีบส่งทูตเดินทางไปยังประเทศต่าง ๆ เพื่อขอความเห็นใจในกรณีที่ศรีลังกาถูกอินเดียแทรกแซง นอกจากนั้นยังได้ส่งทูตเดินทางไปชี้แจงสถานการณ์ในศรีลังกาให้ประเทศเอเชีย ๘ ประเทศได้ทราบ คือ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ จีน ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ ไทย จีนได้เตือนอย่างเป็นทางการมิให้ชาติใหญ่ หมายถึงอินเดีย เข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของศรีลังกาโดยอ้างสถานการณ์การจลาจล[๙๐]

อย่างไรก็ตามรัฐบาลนางอินทิรา คานธีก็ได้แถลงเรื่องนี้ว่า . อินเดียไม่มีนโยบายที่จะเข้าแทรกแซงกิจการภายในของศรีลังกา แต่อินเดียได้ส่งรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลเดินทางมายังศรีลังกาเพื่อสอบถามข้อเท็จจริงต่าง ๆ แต่เป็นที่เข้าใจกันว่าอินเดียคงใช้วิธีการทูตบีบรัฐบาลศรีลังกาให้ใช้นโยบายประนีประนอมกับชาวทมิฬมากกว่า นางอินทิราได้แถลงว่าอินเดียไม่เห็นด้วยกับการที่จะแบ่งแยกประเทศศรีลังกาออกเป็น ๒ ประเทศ รัฐบาลศรีลังการู้สึกร้อนใจในเรื่องนี้อยู่มาก และไม่กล้าขัดใจอินเดีย ประธานาธิบดีชัยวรรธเนถึงกับต้องเดินทางไปพบนางอินทิราเพื่อชี้แจงสถานการณ์ต่าง ๆ ในศรีลังกาให้นางอินทิราได้ทราบด้วยตนเอง

เชิงอรรถบทที่ ๑๐

๑. Fareastern Economic Review *Asia 1976,* Year Book p, 108

๒. Ibid, p. 109

๓. Ibid, pp. 109–111

๔. *Asia 1977,* Year Book, pp. 118–119

๕. *Asia 1978,* Year Book, p. 130

๖. The Encyclopedia Americana, Vol. III, 1978, pp. 161 b.–161 c.

๗. *Asia 1977,* Year Book, p. 120

๘. *Asia 1978,* Year Book, p. 135

๙. *Asia 1984,* Year Book, pp. 127–128

๑๐. The Encyclopedia Americana, Vol. III, 1978, p. 161 a

๑๑. *Asia 1978,* Year Book. p. 130

๑๒. The Encyclopedia, *op. cit.,* p. 161 b

๑๓. *Asia 1976,* Year Book, p. 112

๑๔. *Asia 1977,* Year Book, p. 120

๑๕. *Asia 1978,* Year Book, p. 131

๑๖. *Asia 1984,* Year Book, pp. 126–127

๑๗. S. Arasaratnam *Ceylon* pp. 148–151

๑๘. Collier's Encyclopedia, Vol. V, 1962, p. 677

๑๙. S. Arasaratnam, *op. cit.,* pp. 2–3

๒๐. Collier's Encyclopedia, *op. cit.,* p. 677

๒๑. Hugh Tinker South Asia A Short History p. 248

๒๒. *Asia 1976,* Year Book, pp. 287–289

๒๓. *Asia 1977,* Year Book, pp. 298–300

๒๔. *Asia 1978,* Year Book, pp. 308–310

๒๕. *Asia 1981,* Year Book, pp. 242–243

๒๖. มติชนรายวัน ฉบับวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๒๔

๒๗. *Asia 1984,* Year Book, pp. 263–265

๒๘. Argus John Tresidder *Ceylon* pp. 136–142

๒๙. Ibid, pp. 143–149

๓๐. Cranley Onslow *Asia Economic Development* pp. 52–62

๓๑. *Asia 1976,* Year Book, pp. 289–291

๓๒. *Asia 1977,* Year Book, p. 302

๓๓. มติชนรายวัน ฉบับวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๕

๓๔. Encyclopedia Americana Volume 25, 1978 p. 142

๓๕. Argus John Tresidder, *op. cit.,* pp. 174–176

๓๖. Ibid, p. 185

๓๗. Encyclopedia Americana, Vol. 25, 1978, p. 550 e.

๓๘. *Asia 1977,* Year Book, p. 300

๓๙. *Asia 1978,* Year Book, p. 310

๔๐. *Asia 1978,* Year Book, pp. 265–266

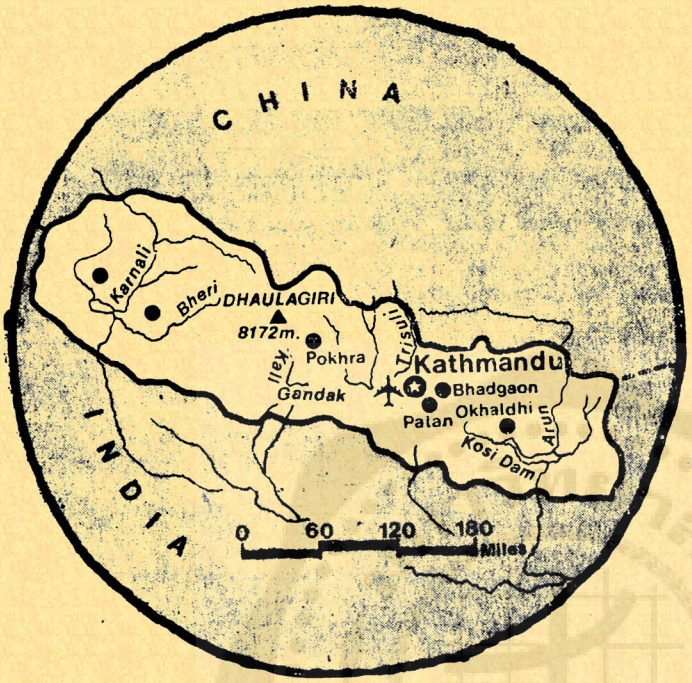

แผนที่แสดงประเทศเนปาลในปัจจุบัน

บทที่ ๑๑
เนปาล และอัฟกานิสถาน ในโลกปัจจุบัน

๑. เนปาล

ราชอาณาจักรเนปาลเป็นประเทศเอกราช ตั้งอยู่ทางใต้ของเทือกเขาหิมาลัย อาณาเขตทางทิศเหนือจดประเทศทิเบต ทางด้านทิศตะวันตกและใต้จดประเทศอินเดีย ทางทิศตะวันออกจดรัฐสิกขิมของอินเดีย

ประวัติศาสตร์

ก่อนปี ค.ศ. ๑๗๖๙ เนปาลแบ่งออกเป็นแว่นแคว้นเล็ก ๆ มากมายหลายแคว้น จนถึงปี ค.ศ. ๑๗๖๙ พวกกุรข่าซึ่งมีกษัตริย์ทรงพระนามว่า ปฤถวี นารายณ์ (Prithvi Narayan) มีชัยชนะอย่างเด็ดขาดในบริเวณที่เรียกว่า หุบเขาแห่งกาฏมัณฑุและอีก ๔๐ ปีต่อมา พวกกุรข่าได้ขยายอาณาเขตไปไกลกว่าอาณาเขตในปัจจุบันเสียอีก ระหว่างปี ค.ศ. ๑๗๙๑–๑๗๙๒ พวกกุรข่าได้รุกรานทิเบต เป็นเหตุให้จีนโกรธแค้นจึงส่งกองทัพเข้าโจมตีขับไล่พวกกุรข่าจนต้องถอยร่นกลับไปดินแดนของตน ในปี ค.ศ. ๑๘๑๔ พวกกุรข่าได้ขยายจักรวรรดิของตนไปถึงแม่น้ำ

สัตลัช (Sutlej) ทางภาคตะวันตกและดินแดนบางส่วนของที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคาทางด้านทิศใต้ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้พวกกุรข่าเกิดกรณีพิพาทกับอังกฤษซึ่งปกครองอินเดียอยู่ในขณะนั้น ทำให้เกิดสงครามกันขึ้นในระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๑๔–๑๘๑๖ และจบลงด้วยการพ่ายแพ้ของพวกกุรข่า

ราชวงศ์ราณา หลังจากที่พวกกุรข่ายอมแพ้แล้ว จึงได้มีการทำสัญญาสันติภาพกับอังกฤษ โดยการกำหนดเขตแดนกันใหม่ สำหรับการเมืองในประเทศเนปาลตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๗๗๕ เป็นต้นมา มีลักษณะแย่งชิงอำนาจกันระหว่างกษัตริย์กับชนชั้นสูงจากตระกูลต่าง ๆ ในปี ค.ศ. ๑๘๔๖ กษัตริย์จัง พาหดุระ ราณา (Jung Bahadur Rana) ได้เข้ากุมอำนาจเด็ดขาดแต่ผู้เดียว และสถาปนาราชวงศ์ราณาปกครองเรื่อยมา ราชวงศ์นี้สามารถปกครองเนปาลได้โดยเด็ดขาด และอยู่ใต้การอารักขาของอังกฤษ

เมื่ออินเดียได้รับเอกราชในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ซึ่งมีผลทำให้อังกฤษต้องถอนตัวออกจากเนปาลด้วย ในระยะนี้เองที่พวกชาตินิยมเนปาลซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพวกชาตินิยมในอินเดีย ได้เรียกร้องให้มีการล้มราชวงศ์

ในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ เกิดสงครามกลางเมืองระหว่างกลุ่มที่นิยมกษัตริย์ กับกลุ่มที่ต้องการล้มกษัตริย์ มีผลทำให้กษัตริย์ตรีภูวัน วีรวิกรม (Tribhuvan Vir Vikram ; ครองราชย์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1911–1915) ได้เสด็จลี้ภัยไปอยู่อินเดีย รัฐบาลอินเดียได้พยายามไกล่เกลี่ยให้กลุ่มต่าง ๆ เลิกรบกันจนสำเร็จ เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๑ หลังจากนั้นจึงมีการจัดตั้งรัฐบาลผสมระหว่างรัฐมนตรีซึ่งเป็นคนของกษัตริย์ กับพรรคเนปาลี คองเกรส (Nepali Congress) กษัตริย์ตรีภูวันเสด็จกลับมาครองราชย์ตามเดิม

สถานการณ์ทางการเมืองของเนปาลไม่มั่นคง รัฐบาลผสมเกิดความขัดแย้งกัน เพราะความแตกต่างกันในเรื่องแนวความคิด ในบางครั้งกษัตริย์ทรงรวบอำนาจปกครองด้วยพระองค์เองโดยตรง จนถึงปี ค.ศ. ๑๙๕๙

ผลของการเลือกตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๙ พรรคเนปาลี คองเกรส ได้รับคะแนนนิยมจากประชาชนอย่างท่วมท้น แต่เนื่องจากการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่มีการเลือกตั้งทั่วไปในเนปาลตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ค.ศ. ๑๙๕๙ ทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างกษัตริย์กับรัฐบาล เพราะกษัตริย์ต้องการจะมีอำนาจในการปกครองแต่รัฐบาลซึ่งมาจากพรรคเนปาลีและ

มาจากการเลือกตั้งต้องการที่จะมีอิสระในการบริหารประเทศ ในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๖๐ กษัตริย์มเหนทระ (Mahendra , ขึ้นครองราชย์เมื่อปี ค.ศ. 1955) ทรงปลดคณะรัฐมนตรีออกจากตำแหน่ง และสั่งจับผู้นำของพรรคเนปาลลีคองเกรส จากนั้นทรงประกาศเลื่อนการใช้รัฐธรรมนูญออกไป

กษัตริย์มเหนทระทรงปกครองประเทศด้วยพระองค์เองโดยตรง และทรงรื้อฟื้นการปกครองแบบที่เรียกว่าปัญจายัต (เป็นการปกครองแบบสภาหมู่บ้านในอินเดียสมัยโบราณ) ในเนปาลขึ้นมาใหม่ รัฐธรรมนูญซึ่งประกาศใช้เมื่อปี ๑๙๖๒ จัดระบบการปกครองขั้นพื้นฐานโดยยึดถือระบบปัญจายัต หลังจากนั้นจึงให้มีการเลือกตั้งในระดับหมู่บ้านโดยประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งโดยตรงเพื่อจัดตั้งสภาหมู่บ้าน หลังจากนั้นสมาชิกสภาหมู่บ้านก็จะเลือกสมาชิกสภาตำบล สมาชิกสภาตำบลก็จะเลือกต่อ ๆ กันไปจนถึงขั้นระดับชาติ อันเป็นการเลือกตั้งโดยทางอ้อม ส่วนการเลือกตั้งโดยตรงก็คือการเลือกสมาชิกสภาหมู่บ้านเท่านั้น สำหรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีซึ่งถูกยกเลิกไปเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๐ ได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อีกในปี ค.ศ. ๑๙๖๖ กษัตริย์มเหนทรทรงสิ้นพระชนม์เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๗๒ และโอรสของพระองค์คือเจ้าชายพิเรนทระ (Birendra) ได้เสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อมาเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๕[๒] *

การที่กษัตริย์พิเรนทระทรงรวบอำนาจและบริหารด้วยพระองค์เองโดยไม่ยอมให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย และปราบปรามพรรคฝ่ายค้าน ทำให้ประชาชน นักศึกษา นักการเมือง ซึ่งมีแนวความคิดไปทางเสรีนิยมไม่พอใจ กษัตริย์พิเรนทระอ้างว่า ที่พระองค์ปกครองประเทศแบบปัญจายัตนั้น เป็นเพราะเนปาลไม่เหมาะสมที่จะเอาระบอบการปกครองประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาใช้ เพราะประชาชนชาวเนปาลด้อยการศึกษา และยังไม่มีความสำนึกทางการเมือง

เพื่อเป็นการผ่อนคลายความกดดันทางการเมือง ในปี ค.ศ. ๑๙๘๐ กษัตริย์พิเรนทระทรงเปิดโอกาสให้ประชาชนทั้งประเทศได้ไปลงประชามติว่าจะยอมรับการปกครองแบบปัญจายัตต่อไปหรือไม่ ผลของการลงประชามติปรากฏว่า คะแนนของฝ่ายที่เห็นว่าควรปกครองระบอบนี้ต่อไปชนะฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยเพียงเล็กน้อย คือร้อยละ ๕๔.๗๙ กับ ๔๕.๒๑

---

* เมื่อกษัตริย์มเหนทระสิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. ๑๙๗๒ เจ้าชายพิเรนทระได้เสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อมาในปีเดียวกันนั้น แต่พระองค์เพิ่งจะราชาภิเษกเป็นกษัตริย์ของประเทศเนปาลอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๗๕

ปัจจุบันนี้ ฐานะทางการเมืองของเนปาลไม่มั่นคงนัก ประชาชนและนักศึกษาผู้รักเสรีเดินขบวนประท้วงรัฐบาลของกษัตริย์พิเรนทระอยู่เสมอ ๆ ในบางครั้งถึงกับก่อการจลาจล เช่น เหตุการณ์ในปี ค.ศ. ๑๙๘๐ แต่กษัตริย์พิเรนทระก็ทรงทำการปราบปรามอย่างรุนแรง ทำให้มีผู้บาดเจ็บล้มตายไปเป็นจำนวนมาก พวกผู้นำฝ่านค้านหลายคนต้องหลบหนีลี้ภัยไปอยู่ที่อินเดีย

ถึงแม้กษัตริย์พิเรนทระจะทรงมีพระราชอำนาจ และสิทธิขาดในการออกกฎหมาย แต่รัฐบาลของพระองค์ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางการปกครองของเนปาลได้ เช่นปัญหาเศรษฐกิจที่ทรุดโทรม ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ปัญหาความเดือดร้อนของชาวไร่ชาวนา ฯลฯ ในที่สุดกษัตริย์พิเรนทระก็ต้องทรงโอนอ่อนต่อเสียงเรียกร้องให้มีประชาธิปไตย ในปี ๑๙๘๐ ภายหลังการออกเสียงประชามติของประชาชนแล้ว พระองค์ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย คือมีสภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน[๓] ในเดือนธันวาคมจึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งแก้ไขมาจากฉบับปี ๑๙๖๒ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่ยินยอมให้มีการหาเสียงเลือกตั้งในรูปพรรคการเมือง[๔]

ในปี ๑๙๘๑ กษัตริย์พิเรนทระโปรดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาปัญจายัตแห่งชาติ (National Panchayat) ด้วยวิธีการเลือกตั้งทางอ้อม คือราษฎรเลือกสมาชิกสภาหมู่บ้าน สมาชิกสภาหมู่บ้านจะเลือกสมาชิกสภาตำบล สมาชิกสภาตำบลจะเลือกต่อ ๆ ไปจนกระทั่งในที่สุดก็จะได้สมาชิกสภาแห่งชาติจำนวน ๑๔๐ คน และในจำนวนนี้กษัตริย์จะทรงแต่งตั้ง ๒๘ คน[๕]

ในเดือนมิถุนายน ๑๙๘๑ สภาปัญจายัตได้ลงมติเลือกนายธะพา (Thapa) เป็นนายกรัฐมนตรี อยู่ในตำแหน่งเป็นเวลา ๕ ปี ขณะนั้นประเทศเนปาลกำลังประสบปัญหาหลายประการ เช่นปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงในหมู่ข้าราชการซึ่งมีอยู่ทั่วไป ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาความยากจนของประชากร ฯลฯ นายธะพาไม่สามารถบริหารประเทศไปได้อย่างราบรื่น จึงถูกสมาชิกสภาปัญจายัตโจมตีอย่างรุนแรงอยู่เสมอ นอกจากจะถูกสมาชิกสภาโจมตีแล้ว บรรดากลุ่มการเมืองต่าง ๆ นอกสภาก็คอยหาโอกาสโจมตีรัฐบาลอยู่เสมออีกด้วย

ระบบการเมืองของเนปาลแปลกไปจากประเทศอื่นๆ รัฐบาลภายใต้การชี้นำของกษัตริย์ไม่ยอมให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ บรรดากลุ่มการเมืองจึงกลายเป็นกลุ่มนอกกฎหมาย และพยายามเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่นเรียกร้องให้รัฐบาลยินยอมให้มีเสรีภาพทาง

การเมือง กลุ่มการเมืองนอกสภามีแนวนโยบายแตกต่างกันไปตามจุดมุ่งหมายแต่ละกลุ่ม เช่นกลุ่มคอมมิวนิสต์ แตกแยกออกไปเป็นกลุ่มคอมมิวนิสต์นิยมลัทธิเหมาเจ๋อตุง กลุ่มคอมมิวนิสต์นิยมลัทธิเต้ง เสี่ยวผิง กลุ่มคอมมิวนิสต์นิยมรุสเซีย กลุ่มขวาจัด กลุ่มนิยมกษัตริย์ กลุ่มสังคมนิยม กลุ่มเสรีนิยม ฯลฯ กลุ่มการเมืองเหล่านี้ถูกจำกัดสิทธิทางการเมือง ในบรรดากลุ่มการเมืองฝ่ายค้านที่มีความเข้มแข็งที่สุดคือพรรค Nepali Congress ภายใต้การนำของนายกฤษณะ ประสาท ภัตตไร (Krishna Prasad Bhattarai)

ในปี ๑๙๘๓ สมาชิกสภาบัญจายัตได้ลงมติไม่ไว้วางใจนายธะพา ด้วยข้อกล่าวหาว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาคอรัปชั่นและเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำได้ เมื่อนายธะพาออกจากตำแหน่งไปแล้ว ที่ประชุมสภาก็เลือกนายจันท์ (Chand) ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทนนายธะพา นายจันท์อยู่ในตำแหน่งได้ไม่กี่เดือน สมาชิกสภาบัญจายัตก็ชักไม่ค่อยพอใจการบริหารประเทศของนายจันท์อีก และมีทีท่าว่าจะเปิดอภิปรายขับไล่นายจันท์ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ฝ่ายกษัตริย์พิเรนทระซึ่งมีอิทธิพลในการเลือกนายกรัฐมนตรีทุกครั้งก็รู้สึกร้อนพระทัยกลัวว่านายจันท์จะถูกขับออกจากตำแหน่ง พระองค์จึงมีพระราชกฤษฎีกาปิดสมัยประชุมสภา เพื่อปิดโอกาสมิให้ฝ่ายค้านรวมหัวกันลงมติไม่ไว้วางใจนายจันท์[๖]

สังคมและวัฒนธรรม

ประชากร เนปาลเป็นประเทศที่ประกอบด้วยประชากรที่มีเชื้อสายมาจากชนชาติต่างๆ ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ระหว่างเอเชียกลางกับอินเดีย ประชากรของเนปาลส่วนใหญ่อพยพมาจากบริเวณดังกล่าว ดังเช่นพวกที่มีเชื้อสายมองโกเลียนอพยพมาจากทางทิเบต สิกขิม อัสสัม และเบงกอล พวกที่มีเชื้อสายอินโด–อารยันอพยพมาจากที่ราบอินเดีย (Indian Plains)

ทางภาคเหนือซึ่งเป็นแถบภูเขาสูง ๆ ประชาชนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากเชื้อชาติมองโกลอยด์ มีภาษา การแต่งกาย วัฒนธรรมคล้ายกับชาวทิเบต ทางภาคใต้ของเนปาล ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบอากาศร้อน ประชาชนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากพวกอารยัน ในภาคกลางประชาชนส่วนใหญ่เป็นพวกกุรข่า กล่าวโดยสรุป ประชาชนเนปาลประกอบด้วยชนเชื้อชาติใหญ่ๆ อยู่ ๒ พวก คือพวกมองโกลอยด์กับพวกอารยัน และมีวัฒนธรรมอยู่ ๒ รูปแบบ คือวัฒนธรรมทิเบตกับวัฒนธรรมอินเดีย ประชาชนที่ถือวัฒนธรรมอินเดียโดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูง ยังวางตัว

อยู่ในวรรณะสูงจนถึงทุกวันนี้ พวกนี้ส่วนใหญ่อพยพมาจากอินเดีย เนื่องจากหนีการรุกรานของชาวมุสลิมในอดีต[๗]

สภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขามากมายทำให้การคมนาคมสื่อสารทำได้ด้วยความยากลำบาก การแบ่งชั้นวรรณะ การดำรงชีวิตของชนเผ่าต่าง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชากรเนปาลไม่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด ชนเชื้อชาติต่าง ๆ จึงต่างคนต่างอยู่ และสร้างชุมชนของตนขึ้นมามีลักษณะเฉพาะของพวกตน กลุ่มชนที่มีอิทธิพลมากที่สุดในสังคมของประเทศเนปาลคือ พวกพราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์ ตามแบบอย่างลักษณะของการแบ่งชนชั้นวรรณะในอินเดีย

ภาษา ภาษาเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งของเนปาล เนื่องจากประชาชนพูดภาษาต่างกันไปตามลักษณะชนชาติของตน ภาษาประจำชาติเรียกว่า ภาษาเนปาลี (Nepali) ซึ่งเป็นภาษาของพวกอินโด–อารยันอันเป็นสาขาหนึ่งของตระกูลอินโด–ยูโรเบียน ภาษาที่ใช้กันมากเป็นอันดับรองได้แก่ ภาษาในตระกูลทิเบต–พม่า เช่น ภาษาเนวารี (Newari Languages) นอกจากนั้นยังมีภาษาถิ่นอีกมากมายหลายภาษา

ศาสนา ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นศาสนาที่เก่าแก่ของชนชาติต่าง ๆ ในเนปาล ประมาณร้อยละ ๑๐ นับถือศาสนาพุทธ นอกนั้นนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก[๘]

ชาวเนปาลนับถือศาสนาแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศ ทางภาคเหนือส่วนใหญ่ถือพุทธ ทางภาคใต้ถือฮินดู ทางแถบภาคกลางถือทั้งสองศาสนาปะปนกัน ด้วยเหตุนี้ในวิหารของลัทธิฮินดูจึงมีรูปปั้นของพระพุทธเจ้าตั้งอยู่ ขณะเดียวกันวัดในพุทธศาสนาก็มีรูปพระศิวะตั้งอยู่เช่นเดียวกัน

อิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดีย อิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียในเนปาล สามารถมองเห็นได้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะเกี่ยวกับการแบ่งชั้นวรรณะ พวกชนชั้นพราหมณ์และกษัตริย์พยายามรักษาความเด่นในวรรณะของตนไว้ พวกชาวเขาถือว่าตนอยู่ในวรรณะกลาง ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยอมรับโครงสร้างของสังคมที่มีการแบ่งชั้นวรรณะตามแบบอินเดียและเป็นวัฒนธรรมที่เด่นในเนปาล ประเทศเนปาลเป็นราชอาณาจักรฮินดู ตามราชประเพณีถือว่ากษัตริย์ของเนปาล ซึ่งถือฮินดูสืบเชื้อสายมาจากพระวิษณุ นอกจากนั้นภาษาเนปาลีของเนปาลก็มีความคล้ายคลึงกับภาษาฮินดูของอินเดียอีกด้วย

วัฒนธรรมของเนปาลมีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของอินเดียอยู่มาก เช่นระบบครอบครัว ศิลปและการศึกษาของเนปาลก็ลอกแบบอย่างมาจากอินเดีย ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมอินเดียมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของเนปาลอยู่มาก จึงทำให้ชนชั้นวรรณะสูงกลายมาเป็นชนชั้นปกครอง พวกที่ปกครองเนปาลในระยะแรก ๆ ก็คือพวกที่อพยพมาจากอินเดียนั่นเอง การขยายอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียเข้าไปในเนปาล จึงง่ายกว่าการขยายเข้าไปในทิเบต

ทางแถบภาคกลางของประเทศ ได้รับวัฒนธรรมจากสองรูปแบบปะปนกัน ทำให้วัฒนธรรมบริเวณนี้มีลักษณะแปลกประหลาดกว่าที่อื่น ทั้งนี้เป็นเพราะบริเวณแถบนี้เป็นที่ตั้งของหุบเขาแห่งกาฏมัณฑุและเป็นที่ตั้งของนครหลวง ประชาชนส่วนใหญ่ถือวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ส่วนทางด้านศิลปได้รับอิทธิพลจากจีน

แม้ว่าประชาชนชาวเนปาลจะมีความแตกต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยมิได้ก่อเหตุเป็นศัตรูกันอย่างรุนแรง[๙]

เศรษฐกิจ

เกษตรกรรม ประชาชนเนปาลประกอบอาชีพส่วนใหญ่คือการเกษตร ประมาณว่ามีผู้ประกอบอาชีพเกษตร หรือเกี่ยวข้องกับการเกษตรถึงร้อยละ ๙๐ พืชที่ปลูกส่วนมากได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ข้าวสาลี พืชน้ำมัน อ้อย ยาสูบ ปอ ผลไม้ ข้าวปลูกกันมากที่ทาไร ลุ่มแม่น้ำกาฏมัณฑุ และบริเวณที่ราบตามหุบเขา ข้าวโพด และข้าวฟ่าง ซึ่งเป็นพืชหลักของประเทศปลูกมากตามบริเวณที่สูง ซึ่งมีความสูงถึง ๖,๐๐๐ ฟุต ในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ รัฐบาลเริ่มโครงการปฏิรูปที่ดินโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ชาวไร่ชาวนามีที่ดินของตนเอง และเพื่อการเพิ่มผลผลิตทางด้านอาหาร

อุตสาหกรรม ในประเทศเนปาลมีอยู่เพียงเล็กน้อย กรรมกรที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีประมาณร้อยละ ๑ ของจำนวนกรรมกรทั้งหมด อุตสาหกรรมระดับกลางมีอยู่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นโรงงานอุตสาหกรรมเล็ก ๆ ผลิตสินค้าประเภทอาหาร และสินค้าทางการเกษตร ปัจจุบันมีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง ทั้งอยู่บริเวณกาฏมัณฑุและทาไร โรงงานเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ[๑๐]

เศรษฐกิจปัจจุบัน สภาวะเศรษฐกิจของประเทศเนปาลในปัจจุบัน ยังอยู่ในฐานะตกต่ำ รายได้หลักของประเทศขึ้นอยู่กับผลิตผลทางการเกษตรซึ่งต้องอาศัยน้ำธรรมชาติ และ

ดินฟ้าอากาศที่เหมาะสม ปัญหาจากภัยธรรมชาติได้ก่อให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของเนปาลอย่างรุนแรง ดังเช่นได้เกิดภาวะน้ำท่วมอย่างรุนแรง เมื่อปี ๑๙๘๑ ทำให้มีผู้เสียชีวิตถึง ๕๐๐ คน น้ำท่วมใหญ่ครั้งนั้นได้ทำลายพืชผล ถนนหนทาง สะพาน การคมนาคมขนส่งถูกทำลายเสียหายย่อยยับเป็นประวัติการณ์ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรงในปี ๑๙๘๒[๑๑] ขณะที่เศรษฐกิจยังไม่ทันฟื้นตัวได้เกิดฝนแล้งทั่วประเทศซ้ำเติมในปี ๑๙๘๓ ทำให้พืชผลล้มตาย ประชาชนอดอยากถึงกับตายด้วยโรคอดอาหารจำนวนมาก

ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากสินค้าส่งออกประเภทเกษตรราคาตกต่ำขณะเดียวกันสินค้าเข้าจากต่างประเทศราคาสูง รัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำโดยการส่งเสริมการปลูกพืชที่ใช้เลี้ยงประชาชน และพืชที่ตลาดโลกต้องการ พืชผลที่สำคัญของประเทศได้แก่ ข้าว ผลิตได้ปีละประมาณ ๒.๕ ล้านตัน แต่ไม่พอแก่การบริโภคภายในประเทศ ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ ข้าวโพดผลิตได้ปีละประมาณ ๘ แสนตัน นอกนั้นได้แก่ชา กาแฟ ขิง ผัก และไหม สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้สภาวะเศรษฐกิจของเนปาลไม่กระเตื้องขึ้นเท่าที่ควรเนื่องมาจากประชากรเนปาลเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลมีโครงการวางแผนครอบครัว แต่ไม่ค่อยได้ผล อัตราการเพิ่มของประชากรสูงขึ้นปีละ ๒.๗% การที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในขณะที่รัฐบาลขาดแคลนรายได้ ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การอนามัย และกลายเป็นประเทศที่ยากจนประเทศหนึ่งในโลก[๑๒]

ทางด้านอุตสาหกรรม โรงงานต่าง ๆ ไม่สามารถเดินเครื่องจักรได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เป็นเพราะมีปัญหาหลายประการ เช่นปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบ ปัญหาแรงงาน ทำให้การผลิตอุตสาหกรรมผลิตได้เพียง ๕๐% ของกำลังการผลิตทั้งหมด ดังเช่นในปี ๑๙๘๒ มีการจัดตั้งโรงงานผลิตเครื่องรับวิทยุโดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่น โรงงานแห่งนี้มีเป้าหมายการผลิตให้ได้ปีละ ๑๒๐,๐๐๐ เครื่องต่อปี แต่จริง ๆ แล้วผลิตได้เพียง ๒๐,๐๐๐ เครื่องต่อปีเท่านั้น สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้อุตสาหกรรมของเนปาลไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรเนื่องจากรัฐบาลเก็บภาษีวัตถุที่จะนำมาประกอบการอุตสาหกรรมในอัตราสูง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง เมื่อผลิตออกมาแล้วจำหน่ายในราคาใกล้เคียงกับสินค้าที่สั่งมาจากต่างประเทศ ทำให้ประชาชนไม่นิยมซื้อสินค้าที่ผลิตจากโรงงานในประเทศ เกี่ยวกับเรื่องนี้รัฐบาลเนปาลในปัจจุบันได้แก้ไขโดยการลดอัตราภาษีลงมาเพื่อแข่งกับสินค้าต่างประเทศ

การที่เนปาลผลิตสินค้าในประเทศได้น้อย แต่สั่งซื้อจากต่างประเทศมากมายทำให้เนปาลเป็นประเทศที่มีสถิติขาดดุลย์การค้ามากมายอย่างมโหฬารประเทศหนึ่งในโลก ดังสถิติระหว่างปี ๑๙๘๒–๑๙๘๓ สินค้าออกของประเทศมีมูลค่า ๑.๑๒ พันล้านรูปี แต่สั่งสินค้าเข้าถึง ๖.๒๔ พันล้านรูปี รัฐบาลปัจจุบันจึงแก้ไขปัญหาโดยใช้มาตรการเข้มงวดในการควบคุมการสั่งสินค้าเข้า

ปัจจุบันรัฐบาลเนปาลพยายามพัฒนาโครงการก้าวหน้าใหม่ ๆ หลายโครงการโดยได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เช่นญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งเครื่องส่งวิทยุกำลังสูงช่วยเหลือการจัดตั้งโรงพยาบาลสำหรับฝึกหัดแพทย์ โครงการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์สีในกรุงกาฏมัณฑุ อินเดียช่วยเหลือโครงการผลิตพลังงานไฟฟ้าจากน้ำมูลค่า ๔๐ ล้านดอลลาร์ โครงการตั้งโรงงานปูนซีเมนต์ ซาอุดิอาระเบียช่วยเหลือโครงการสร้างทางหลวงยาว ๑๐๔๐ ก.ม. และรัฐบาลเนปาลได้ร่วมมือกับเยอรมนีตะวันตกในการพัฒนาสายการบินต่างประเทศของเนปาลให้เจริญก้าวหน้า[๑๓]

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

เนปาลเป็นประเทศที่มีนโยบายต่างประเทศแบบเป็นกลาง และเป็นสมาชิกของกลุ่มโลกที่ ๓ มีนโยบายสนับสนุนการแก้ปัญหาระหว่างประเทศโดยสันติ ดังจะเห็นได้จากในปี ค.ศ. ๑๙๗๙ มีการประชุมกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดที่กรุงฮาวานา ประเทศคิวบา กษัตริย์พิเรนทระได้เสด็จไปร่วมประชุมด้วยพระองค์เอง ในฐานะผู้แทนของประเทศเนปาล นอกจากนั้นพระองค์ยังเสด็จไปเยี่ยมประเทศมหาอำนาจทุกประเทศ เพื่อแสดงว่าเนปาลมิได้อยู่ข้างฝ่ายใด และเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับมหาอำนาจ ประเทศที่ทรงเสด็จไปเยี่ยมได้แก่สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน อินเดีย เป็นต้น[๑๔]

ในปี ค.ศ. ๑๙๘๐ เนปาลดำเนินนโยบายต่างประเทศเน้นทางด้านกระชับสัมพันธไมตรีกับประเทศเอเชียให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยเฉพาะให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อประเทศเอเชียใต้ เช่น บังกลาเทศ ภูฏาน และศรีลังกาและดำเนินนโยบายเป็นกลางในปัญหาอัฟกานิสถานและปัญหาอินโดจีนในขณะนี้ สำหรับสาธารณรัฐประชาชนจีนและอินเดียนั้น เนปาลดำเนินนโยบายแบบสร้างดุลแห่งอำนาจระหว่างประเทศใหญ่ทั้งสอง เพราะเนปาลตั้งอยู่ตรงกลางระหว่าง

ประเทศทั้งสอง ถ้าหากดำเนินนโยบายขัดแย้งกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็จะเป็นอันตรายต่อเนปาลอย่างมาก

ต้นปี ค.ศ. ๑๙๘๐ กษัตริย์พิเรนทระเสด็จเยือนประเทศศรีลังกา บังกลาเทศ พม่า สิงคโปร์ และอินเดีย หลายประเทศสนับสนุนเนปาลเป็นเขตสันติภาพ เช่น ประเทศศรีลังกา บังกลาเทศ พม่า และสิงคโปร์ ส่วนอินเดียไม่ออกความเห็นในเรื่องนี้[๑๕]

เมื่อคราวที่สหภาพโซเวียตส่งกองทัพเข้าไปในอัฟกานิสถานใหม่ ๆ เนปาลประกาศคัดค้านการกระทำดังกล่าวและเรียกร้องให้สหภาพโซเวียตถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน การที่เนปาลประกาศเรียกร้องให้มหาอำนาจยอมรับว่าเนปาลเป็นเขตสันติภาพ แสดงให้เห็นว่าเนปาลหวั่นวิตกว่าสหภาพโซเวียตจะใช้กำลังเข้ายึดครองดินแดนของตนแบบที่กระทำกับอัฟกานิสถาน ส่วนอินเดียนั้นเนปาลไม่ไว้ใจนัก เมื่ออินเดียผนวกสิกขิมเป็นรัฐหนึ่งของอินเดีย เนปาลได้คัดค้านเรื่องนี้อย่างรุนแรง เพราะเกรงว่าวันหนึ่งอินเดียอาจจะใช้วิธีการนี้กับเนปาลบ้างก็ได้ อย่างไรก็ตามเนปาลก็ไม่กล้าคัดค้านสหภาพโซเวียตและอินเดียอย่างรุนแรง เพราะเกรงว่าจะเป็นการขัดใจกับประเทศทั้งสอง ซึ่งอาจเป็นผลร้ายกับตน

ความสัมพันธ์ระหว่างเนปาลกับอินเดีย เนปาลมีความกลัวและเกรงขามอินเดียในฐานะเป็นยักษ์ใหญ่มากที่สุดยิ่งกว่าประเทศใด ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะเนปาลต้องพึ่งพาอาศัยอินเดียในเรื่องเศรษฐกิจอยู่มาก ดังเช่นสินค้าจากต่างประเทศที่จะส่งไปขายยังเนปาล จะต้องส่งผ่านเมืองท่ากัลกัตตาของอินเดีย เนื่องจากเนปาลไม่มีพื้นที่ติดต่อทางทะเลด้วยตนเองได้เลย สินค้าส่วนใหญ่ที่ส่งไปขายยังเนปาล มาจากฮ่องกง สิงคโปร์ อังกฤษ เยอรมนีตะวันตก การขนส่งสินค้าจากอินเดียไปยังเนปาลใช้เส้นทางรถไฟ[๑๖]

เมื่อเนปาลเรียกร้องให้นานาชาติรับรองว่าเนปาลเป็นเขตสันติภาพ หลายประเทศได้ให้การสนับสนุน เช่นฝรั่งเศส กลุ่มอาเซียน ปากีสถาน บังกลาเทศ ศรีลังกา พม่า จีน กลุ่มประเทศอาหรับ ฯลฯ แต่อินเดียไม่ยอมรับรอง เพราะอินเดียยังมีความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในเนปาล อินเดียพยายามบีบเนปาลโดยใช้เรื่องการค้ามาต่อรอง ร.ม.ต.ต่างประเทศอินเดียได้แจ้งในที่ประชุมสภาของอินเดียว่า "เป็นการยากที่อินเดียจะรับรองเนปาลว่าเป็นเขตสันติภาพ ในเมื่ออินเดียมีผลประโยชน์ร่วมกับเนปาล" กษัตริย์พิเรนทระแห่งเนปาลทรงเตือนอินเดีย

ว่า การที่ประเทศหนึ่งต้องการความมั่นคั่งไม่ควรที่จะแสวงหาความมั่งคั่งนั้นจากประเทศที่ยากจนกว่า[๑๗]

เนปาลกับรุสเซีย เนปาลกับรุสเซียเริ่มมีความสัมพันธ์ทางการทูตตั้งแต่ปี ๑๙๕๖ ทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์ทางการค้าด้วยดี เนปาลได้ส่งนักศึกษาจำนวนหนึ่งไปเรียนที่รุสเซีย และเพื่อกระชับสัมพันธไมตรี กษัตริย์แห่งเนปาลได้ไปเยี่ยมรุสเซียหลายครั้ง และผู้นำรุสเซียก็ได้มาเยี่ยมเนปาลเช่นเดียวกัน

เนปาลกับสหรัฐ สหรัฐรับรองเนปาลตั้งแต่ปี ๑๙๔๗ และได้ช่วยเหลือเนปาลทางด้านเทคโนโลยีและปรับปรุงกองทัพบกเนปาลให้เข้มแข็ง เนปาลพยายามผูกมิตรกับสหรัฐเพื่อหวังถ่วงดุลย์อำนาจกับรุสเซียและอินเดีย อย่างไรก็ตาม นโยบายของเนปาลที่มีต่อสหรัฐนั้น เนปาลพยายามเป็นอิสระ ดังเช่นในกรณีที่สหรัฐเข้าไปทำสงครามในเวียดนาม ในปี ๑๙๖๖ สภาปัญจายัตของเนปาลได้ประณามการที่สหรัฐทิ้งระเบิดเวียดนามอย่างทารุณโหดร้าย และระหว่างปี ๑๙๖๕–๑๙๖๖ นักศึกษาเนปาลเดินขบวนคัดค้านการทำสงครามของสหรัฐในเวียดนามหลายครั้ง

บทบาทของเนปาลในสหประชาชาติ เนปาลเป็นประเทศสมาชิกในกลุ่มโลกที่สาม จึงพยายามรักษาหลักการไม่ผูกพันกับมหาอำนาจฝ่ายใด และรักษาหลักการของสหประชาชาติอย่างเคร่งครัด เมื่อรุสเซียยกกำลังทหารเข้าไปในฮังการี เมื่อปี ๑๙๕๖ เนปาลร่วมมือกับสหประชาชาติประณามรุสเซีย เนปาลรักษาความเป็นกลางในปัญหาชายแดนจีนอินเดียเมื่อปี ๑๙๖๒ และสงครามระหว่างอินเดีย–ปากีสถาน เมื่อปี ๑๙๕๖ และ ๑๙๗๑

เนปาลสนับสนุนสหประชาชาติในการแก้ไขปัญหาตะวันออกกลาง ประกาศคัดค้านการที่อิสราเอลยึดครองดินแดนอาหรับตั้งแต่ปี ๑๙๖๗ นอกจากนั้นยังร่วมประณามรุสเซียที่ยกกองทัพเข้าไปแทรกแซงเชโกสโลวะเกีย เนปาลสนับสนุนสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติอย่างแข็งขัน[๑๙] และได้ส่งทหารจำนวน ๖๐๐ คน ในฐานะกองกำลังสันติภาพของสหประชาชาติไปประจำในแหลมซีนายเมื่อปี ๑๙๘๓ ตามข้อตกลงระหว่างอียิปต์กับอิสราเอล นอกจากนั้นเนปาลยังได้เคยส่งทหารในฐานะกองกำลังสหประชาชาติเข้าไประงับศึกในสงครามเกี่ยวกับปัญหากัศมีร์เมื่อปี ๑๙๖๐ มาแล้ว

เนปาลกับจีน นายจ้าว จื่อหยาง นายกรัฐมนตรีจีนได้ไปเยี่ยมเนปาลเมื่อปี ๑๙๘๑ ผู้นำสองประเทศได้ปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาในภูมิภาคเอเชียและเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศทั้งสอง เนปาลสนับสนุนนโยบายของจีนในเรื่องการแก้ไขปัญหาเขมร ส่วนจีนสนับสนุนให้เนปาลเป็นเขตสันติภาพ เนปาลพยายามสนิทสนมกับจีนเป็นพิเศษเพื่อหวังถ่วงดุลย์อำนาจกับอินเดีย[๑๕]

กล่าวโดยสรุป นโยบายต่างประเทศของเนปาลในปัจจุบันมีหลักการที่สำคัญคือ การดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อความอยู่รอดและความเป็นเอกราชของตน โดยปราศจากการรุกรานจากมหาอำนาจใด ๆ และจากอินเดีย

๒. อัฟกานิสถาน

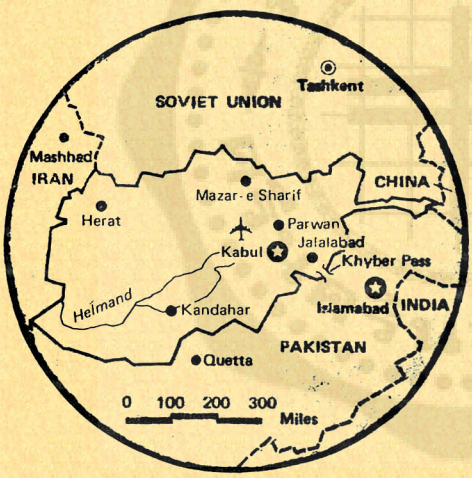

แผนที่ประเทศอัฟกานิสถานปัจจุบันและนักรบชาวอัฟกัน ผู้ต่อต้านโซเวียตอย่างทรหดอยู่ในขณะนี้

ประวัติศาสตร์โดยสังเขป

เมื่อประมาณ ๒๐๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราช ชนเผ่าอินโด–อารยัน ได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งที่แบคเตรีย (Bactria) ในอัฟกานิสถานปัจจุบัน บางส่วนเข้าไปอยู่บริเวณที่ราบสูงอิหร่าน หรือบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ พวกชนเผ่าอินโด–อารยันพูดภาษาอินโด–ยูโรเปียน

และนับถือศาสนาพราหมณ์ โดยการสวดอ้อนวอนพระเจ้า บทสวดต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ คือ คัมภีร์พระเวท ส่วนคำว่าอัฟกันนั้น ไม่ทราบว่าเริ่มใช้คำนี้ตั้งแต่เมื่อใด แต่มีหลักฐานว่า ประมาณศตวรรษที่ ๖ เริ่มมีการใช้คำนี้แล้วโดยเขียนเป็นภาษาสันสกฤต

ในราวกลางศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสต์ศักราช ชนเผ่าอินโด–อารยันได้ขยายอำนาจเข้าไปครอบคลุมพื้นที่ทางเหนือของฮินดูกูช ลุ่มแม่น้ำคาบูลและบริเวณตั้งแต่คันธาระไปถึงแม่น้ำสินธุ

เมื่อครั้งที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์แห่งกรีกได้ยกทัพเข้ามาโจมตีอินเดีย กองทัพของพระองค์ได้ยกเข้าสู่อัฟกานิสถานข้ามฮินดูกูชรุกเข้าสู่อินเดียภาคเหนือ ระหว่างที่กองทัพกรีกเข้ายึดดินแดนอัฟกานิสถานบางส่วนได้นั้น พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ได้ตั้งเมืองใหม่ ๆ ขึ้นหลายเมืองในอัฟกานิสถานในฐานะเป็นอาณานิคมของกรีก ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ในปี ๓๒๓ ก่อนคริสต์ศักราชแล้ว อาณานิคมของกรีกในอัฟกานิสถานก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าจันทรคุปต์ แห่งราชวงศ์เมารยะของอินเดีย อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของอารยธรรมกรีกที่ยังหลงเหลืออยู่ในอัฟกานิสถานปัจจุบันก็คือ ศิลปะต่าง ๆ

ในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๒ พุทธศาสนาได้แพร่เข้าสู่อัฟกานิสถาน และเป็นที่ยอมรับนับถือในหมู่ชนเผ่าต่าง ๆ ต่อมาได้มีชนเผ่าต่าง ๆ อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในอัฟกานิสถานอยู่เรื่อย ๆ เช่น พวกฮั่น เตอร์ก ฯลฯ ในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๖ ราชวงศ์ที่ปกครองอัฟกานิสถานคือราชวงศ์ชาหิยะ หรือรัตบิล ซึ่งเป็นราชวงศ์ที่นับถือพุทธศาสนา และได้สร้างสิ่งที่เป็นอนุสรณ์ในพุทธศาสนาหลายอย่างในบริเวณกรุงคาบูลในปัจจุบัน

อัฟกานิสถานในสมัยโบราณยังเป็นเส้นทางการค้าของพ่อค้าที่บรรทุกสินค้าเป็นกองคาราวาน เดินทางจากแถบเมดิเตอร์เรเนียนมายัง แบคเตรีย–กาบีศะ–ฮัดดา ไปยังเปชวาร์ หรือไปทางเหนือมุ่งเข้าสู่จีน ปัจจุบันนี้ยังมีสิ่งก่อสร้างที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมพุทธศาสนาในครั้งนั้นเหลืออยู่ ได้แก่ สถูป เจดีย์ ในบริเวณใกล้เคียงกับกรุงคาบูลเมืองหลวงของอัฟกานิสถานปัจจุบัน[๒๐]

การขยายอำนาจของอิสลาม

ในปี ค.ศ. ๖๕๒ กองทัพอาหรับซึ่งนับถือศาสนาอิสลามได้ยกเข้ารุกรานอัฟกานิสถาน และในไม่ช้าประชาชนส่วนใหญ่ก็เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม เวลานั้นอัฟกานิสถานแตกแยก

เป็นแคว้นเล็ก ๆ ซึ่งมีเจ้าปกครอง หรือที่เรียกว่าสุลต่าน อยู่ใต้การปกครองของอาหรับ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่แบกแดด ต่อมาในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐–๑๒ อัฟกานิสถานตกอยู่ใต้อิทธิพลของอาณาจักรฆอสนาวีและฆูรีตามลำดับ ซึ่งสถาปนาขึ้นโดยชาวเตอร์ก ที่มาจากเอเชียกลาง

ในปี ค.ศ. ๑๒๑๙ กองทัพม้ามองโกล ภายใต้การนำของเจงกีสข่าน (เตมูจิน) ได้ยกเข้าโจมตี และยึดครองดินแดนอัฟกานิสถาน พวกมองโกลได้ทำลายบ้านเมืองของอัฟกานิสถานจนเสียหายย่อยยับ หลังจากที่มองโกลภายใต้การนำของเจงกีสข่านได้ปกครองอัฟอานิสถานชั่วระยะหนึ่งจึงถอนตัวออกไป อัฟกานิสถานจึงตกอยู่ใต้การปกครองของเปอร์เซีย หรืออิหร่านตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๒๖๐ ไปจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ ในช่วงนี้ เปอร์เซียถือว่าอัฟกานิสถานไม่มีความสำคัญต่ออาณาจักรเปอร์เซียเท่าใดนัก

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๔–๑๕ อัฟกานิสถานตกอยู่ใต้การปกครองของพวกเตอร์ก ซึ่งตั้งราชวงศ์ปกครองอัฟกานิสถาน ไปจนกระทั่งถึงสมัยราชวงศ์มูฆัลมีอำนาจในอินเดีย อัฟกานิสถานจึงตกอยู่ใต้อำนาจของราชวงศ์มูฆัล

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ผู้นำอัฟกานิสถานก่อกบฏต่อราชวงศ์มูฆัล และตั้งตนเป็นเอกราชได้สำเร็จ ระยะนี้อัฟกานิสถานรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและได้รุกรานดินแดนอินเดียบางส่วน แต่อัฟกานิสถานรวมกันได้ไม่นานก็เกิดความแตกแยกกัน และสู้รบกันเอง เพื่อช่วงชิงความเป็นใหญ่ระหว่างแคว้นต่าง ๆ

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ อัฟกานิสถานเป็นดินแดนที่อยู่ในความสนใจของประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีความเข้มแข็งและมีอำนาจเหนือกว่า ดังเช่นเปอร์เซียต้องการที่จะเข้าครอบครองดินแดนอัฟกานิสถานส่วนที่อยู่ใกล้กับเปอร์เซีย อังกฤษซึ่งปกครองอยู่ในอินเดียขณะนั้นอยากได้อัฟกานิสถาน เพื่อเป็นกันชนกับรุสเซีย และเพื่อป้องกันมิให้รุสเซียรุกรานอินเดีย

ด้วยความกดดันจากอังกฤษ สงครามจึงเกิดขึ้นระหว่างอังกฤษกับอัฟกานิสถาน ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๓๙–๑๘๔๒ และ ค.ศ. ๑๘๗๘–๑๘๘๐ กองทัพอังกฤษสามารถยึดครองคาบูลเมืองหลวงของอัฟกานิสถานได้ อังกฤษมิได้เข้ามาปกครองอัฟกานิสถานโดยตรง แต่ได้ตั้งกษัตริย์ขึ้นปกครองอัฟกานิสถานโดยอยู่ภายใต้การอารักขาของอังกฤษ ในปี ค.ศ. ๑๙๐๗ อังกฤษกับรุสเซียได้เปิดการเจรจากันในเรื่องสถานภาพของอัฟกานิสถาน และตกลงทำสัญญากันฉบับหนึ่ง โดยทั้ง ๒ ฝ่ายให้การยอมรับว่าอัฟกานิสถานเป็นประเทศกันชนระหว่างอังกฤษซึ่ง

ปกครองอินเดียกับรุสเซีย และรุสเซียยอมรับสิทธิพิเศษของอังกฤษในอัฟกานิสถาน ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ อัฟกานิสถานประกาศเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใด

ในปี ค.ศ. ๑๙๑๙ อมานุลลาห์ ข่าน (Amanullah Khan) กษัตริย์ของอัฟกานิสถานได้ทรงเรียกร้องขอเอกราชจากอังกฤษ แต่อังกฤษปฏิเสธ พระองค์จึงประกาศสงครามกับอังกฤษ สงครามนี้สั้นสุดลงภายในเดือนเดียว โดยไม่มีฝ่ายใดได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาด และในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๑๙ อังกฤษ–อัฟกานิสถานก็ได้เปิดการเจรจาลงนามในสนธิสัญญาสงบศึกที่เมืองราวัลปินดี โดยอังกฤษยอมมอบเอกราชอย่างสมบูรณ์แก่อัฟกานิสถาน

ประวัติศาสตร์สมัยใหม่

หลังจากที่อัฟกานิสถานได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้ว ได้ปรับปรุงปฏิรูปประเทศของตนอย่างรีบด่วน ในปี ค.ศ. ๑๙๒๓ จึงได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญและวางโครงการปฏิรูประบบบริหารของประเทศ ในปี ค.ศ. ๑๙๒๗ กษัตริย์อมานุลลาห์ ข่าน (Amanullah Khan) เสด็จเยือนประเทศยุโรปเพื่อศึกษาและดูงานทางด้านความเจริญแบบสมัยใหม่ เมื่อพระองค์เสด็จกลับมายังอัฟกานิสถานจึงได้เริ่มปฏิรูปประเทศเป็นแบบตะวันตก เช่น จัดการศึกษาแบบตะวันตก แยกศาสนาออกจากรัฐ ยกฐานะของสตรีให้สูงขึ้น การปฏิรูปแบบตะวันตก ยังความโกรธเคืองแก่ผู้นำทางศาสนาและผู้นำกลุ่มอนุรักษ์นิยมเป็นอันมาก ความไม่พอใจกษัตริย์อมานุลลาห์ ข่าน ได้แพร่ขยายออกไป ในปี ค.ศ. ๑๙๒๙ เกิดรัฐประหาร ทำให้กษัตริย์อมานุลลาห์ต้องสละราชสมบัติและเสด็จหนีออกนอกประเทศ

จากนี้เป็นต้นไปเกิดการแย่งชิงอำนาจในอัฟกานิสถานระหว่างผู้นำกลุ่มต่างๆ การเมืองการปกครองของอัฟกานิสถานจึงกลับเข้าสู่รูปเดิมอีกครั้งหนึ่ง การปฏิรูปแบบตะวันตกล้มเหลวลงจนกระทั่งก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไม่กี่ปี การเมืองของอัฟกานิสถานก็ค่อยพัฒนาดีขึ้นและเริ่มมีการปฏิรูปแบบตะวันตกอีกครั้งหนึ่ง เช่นมีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ขึ้น การสร้างถนนสำหรับรถยนต์ จัดระบบชลประทานและโครงการใช้พลังงานจากน้ำ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ อัฟกานิสถานประกาศเป็นกลางเช่นเดียวกับสงครามโลกครั้งที่ ๑[๒๑]

การเมืองการปกครองหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง อำนาจทางการเมืองก็ยังคงผูกขาดอยู่ในกลุ่มของเชื้อพระวงศ์ โดยชาห์ มุหัมมัด (Shah Mohammed) ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีของ

อัฟกานิสถานเป็นคนแรก คนต่อมาได้แก่มุหัมมัด ฮาชิม (Mohammed Hashim) เข้ามาดำรงตำแหน่งในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ และในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ มุหัมมัด ดาอุด (Mohammed Daud) ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อมา ซึ่งทุกคนเป็นเชื้อพระวงศ์ทั้งสิ้น

ในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๖๓ ดาอุด ลาออกจากตำแหน่ง ดร. มุหัมมัด ยูซุฟ (Dr. Mohammed Yusuf) เข้ามาดำรงตำแหน่งแทน ปรากฏว่าคณะรัฐบาลชุดใหม่ไม่มีเชื้อพระวงศ์องค์ใดได้รับการแต่งตั้งให้เข้ามาร่วมรัฐบาลเลย ในเวลาต่อมารัฐบาลของ ดร. ยูซุฟ ก็แต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เมื่อร่างเสร็จก็นำเข้าสู่สภาโลยะ จีร์คาห์ (Loya Jirgah) ซึ่งเป็นสภาที่ตั้งขึ้นเพื่อให้ทำหน้าที่พิจารณารัฐธรรมนูญโดยเฉพาะ

วันที่ ๙ กันยายน ค.ศ. ๑๙๖๔ สภาโลยะ จีร์คาห์ ก็ลงมติให้ความเห็นชอบต่อรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้กษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ถูกจำกัดอำนาจทางการเมือง นับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๕ เป็นต้นมา อัฟกานิสถานมีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีรัฐบาลที่ได้มาจากการเลือกตั้ง จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๙๗๓ มุหัมมัด ดาอุด ได้ก่อการปฏิวัติโค่นล้มราชบัลลังก์ของ มุหัมมัด ซาฮีร์ ชาร์ (Mohammed Zahir Shah) หลังจากนั้นดาอุดก็สถาปนาตนเองขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีคนแรกของสาธารณรัฐอัฟกานิสถาน[๒๒]

การเมืองของ อัฟกานิสถาน ภายหลังจากการ เปลี่ยนแปลง การปกครอง มาเป็นแบบสาธารณรัฐแล้วก็ยังไม่มั่นคงมีการแย่งชิงอำนาจกันต่อไปอีก ในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๗๘ ฝ่ายทหารได้ก่อการรัฐประหารนำโดยพันเอกอับดุร์ โอออะเดอร์ (Abdur Oador) หลังจากยึดอำนาจได้แล้วอัฟกานิสถานได้รัฐบาลนิยมคอมมิวนิสต์ คือรัฐบาลของนายนูร์ มุหัมมัด ตารากิ (Nur Mohammed Taraki) จนถึงเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๗๙ รองนายกรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลนายตารากิชื่อ ฮาฟีซุลลาห์ อามิน (Hafizullah Amin) ได้ก่อการรัฐประหารจนสำเร็จและขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี[๒๓]

ประชากร ประชากรอัฟกานิสถานในปัจจุบัน แบ่งออกตามลักษณะเชื้อชาติหรือวัฒนธรรมได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑. ชนเผ่าปาธาน (Pathan) จัดเป็นชนเผ่าที่มีประชากรมากที่สุดในอัฟกานิสถาน คือมีอยู่ประมาณ ๖๐% ของประชากรทั้งหมด

๒. ชนเผ่าทัดซ์ฮิค (Tadzhik) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตาจิก (Tajiks) มีจำนวนมากเป็นอันดับ ๒ มีอยู่ประมาณ ๓๑% ของประชากรทั้งหมด

๓. ชนเผ่ายูซเบค (Uzbeks) มีอยู่ประมาณ ๕%

๔. ชนเผ่าฮาซารา (Hazaras) มีอยู่ประมาณ ๓%

ที่เหลืออีกประมาณ ๑% ประกอบด้วยชนเผ่ากลุ่มเล็ก ๆ หลายกลุ่ม เช่น ฮินดู สิกข์ ยิว และชนเผ่าที่อพยพมาจากเอเชียกลาง

ชนเผ่า ๙ กลุ่มใหญ่ดังกล่าว อาศัยกระจายกันทั่วประเทศ พวกปาธานส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศ พวกทัดซ์ฮิกส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดเฮราต (Herat) และคาบูล พวกยูซเบค อาศัยกระจัดกระจายทางแถบภาคเหนือและภาคกลาง พวกฮาซาราอาศัยอยู่ทางแถบภูเขาบริเวณเทือกเขาฮินดูกูช บริเวณพรมแดนที่ติดต่อกับอิหร่าน

เมื่อพิจารณาถึงรูปร่างของพวกปาธานแล้ว จะเห็นได้ว่าพวกปาธานมีรูปร่างคล้ายกับประชาชนทางแถบทะเลเมดิเตอเรเนียนในยุโรป มีผิวฟรรณสีเหลือง ผมดำ ตาดำ รูปร่างสูงขนาดปานกลาง ใบหน้ายาว[๒๔]

ภาษา ภาษาที่ใช้กันในอัฟกานิสถานมีอยู่ประมาณ ๒๐ ภาษา แต่ภาษาที่ใช้กันมากที่สุดคือภาษาบัชโต (Pashto) และภาษาถิ่นอื่น ๆ อีกหลายภาษา ภาษาเปอร์เซียใช้กันมากทางแถบภาคตะวันออกและภาคตะวันตก จำนวนประชากรที่ใช้ภาษาบัชโตกับภาษาเปอร์เซียนั้นมีรวมกันทั้งสิ้นประมาณ ๗๕% ของประชากรทั้งหมด และเป็นภาษาที่ใช้กันในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ ประชาชนในบางพื้นที่ใช้ทั้งสองภาษา ในปี ๑๙๓๖ รัฐบาลได้ประกาศใช้ภาษาบัชโตซึ่งเป็นภาษาของพวกปาธานเป็นภาษาทางราชการ และรัฐบาลสนับสนุนให้ใช้ภาษานี้ตามโรงเรียนและสื่อมวลชน ภาษาอื่น ๆ ที่ใช้กันบ้างไม่มากนักเช่นภาษาเตอร์กเป็นต้น

ชาวอินเดียที่อาศัยอยู่ทางตะวันออกของอัฟกานิสถานและในกรุงคาบูล ส่วนใหญ่เป็นพวกพ่อค้าพูดภาษาลาห์นดา (Lahnda) ภาษาปัญจาบี พวกที่อพยพมาจากบาลูจิสถาน เป็นชนเผ่าเร่ร่อน อาศัยอยู่ทางแถบชายแดนด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเควตตา (Quetta) พูดทั้งภาษาบาลูจิและภาษาพราหุอิ[๒๕]

วัฒนธรรมและความเชื่อถือ ชาวปาธานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงแกะโดยการ

ต้อนฝูงสัตว์เร่ร่อนไปตามทุ่งหญ้า เมื่อปลี่ยนฤดูก็อพยพย้ายถิ่นไปเรื่อย ๆ พวกทัดซ์ฮิคส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เป็นหลักแหล่งได้แก่การเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ตามแหล่งน้ำ นอกจากนั้นยังประกอบอาชีพธุรกิจ และอาศัยอยู่ตามชุมชนในเมืองทางด้านเหนือของเทือกเขาฮินดูกูช พวกปามีเรียน (Pamirian) อาศัยอยู่ทางแถบภูเขา พูดภาษาเปอร์เซียแบบโบราณ พวกฮาซารา ประกอบทั้งอาชีพเพาะปลูกและอาชีพเลี้ยงแกะ

ในฤดูหนาวหิมะปกคลุมทั่วไป ไม่สามารถต้อนฝูงสัตว์ไปหากินตามทุ่งหญ้าได้ ชาวอัฟกันผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ จะหาที่พักพิงเพื่อหลบความหนาว ฤดูร้อนจะมีช่วงระยะเวลาอันสั้น แต่เป็นช่วงที่ทุ่งหญ้าเขียวขจี ชาวอัฟกันก็จะต้อนฝูงสัตว์เลี้ยงต่อไปเรื่อย ๆ

สตรีมีฐานะต่ำต้อยในสังคมซึ่งยกย่องให้ความสำคัญแก่บุรุษ โดยเฉพาะผู้ที่กล้าหาญและเป็นนักรบ แต่สตรีชาวอัฟกันไม่นิยมคลุมหน้าแบบสตรีชาวอาหรับ และมีจำนวนน้อยมากที่ออกไปทำงานนอกบ้าน

ศาสนา ในอดีตอัฟกานิสถานเคยเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา แต่อิสลามได้เริ่มมีอิทธิพลตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๐ และต่อมาก็เป็นภาษาประจำชาติ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนหนี่ ส่วนชาวฮัซ (Haz) และชนส่วนน้อยอื่น ๆ ส่วนใหญ่นับถือนิกายชีอะ ประชาชนที่อยู่ในแคว้นนูริสถาน (Nuristan) ถูกบังคับให้เปลี่ยนมานับถืออิสลาม ในเมื่อกษัตริย์แห่งอัฟกานิสถานผู้นับถือศาสนาอิสลามมีพระนามว่า อับเดอระห์มาน ข่าน (Abdurrahman Khan) ได้ส่งกองทัพเข้ามาบังคับให้ประชาชนในแคว้นนี้เปลี่ยนมานับถืออิสลามในปี ๑๘๙๕ ผู้ปกครองประเทศอัฟกานิสถานไม่ยอมให้มีการสอนศาสนาคริสต์ในประเทศนี้ แต่รัฐธรรมนูญในปัจจุบันได้เขียนไว้ว่า ให้มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา[๒๖]

การเมืองของอัฟกานิสถานในปัจจุบัน

หลังจากที่อามินก่อการรัฐประหารจนสำเร็จแล้ว ได้อนุญาตให้ทหารสหภาพโซเวียตจำนวนหนึ่งมาประจำอยู่ในอัฟกานิสถาน[๒๗] แต่รัฐบาลนายอามินก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาการก่อการจลาจลวุ่นวายซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้ง หลังจากบริหารประเทศได้เพียง ๓ เดือน รัฐบาลนายอามินก็ถูกยึดอำนาจโดย นายบาบราค คาร์มาล (Babrak Karmal) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียต

การยึดครองของสหภาพโซเวียต

วันที่ ๒๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๙ กองทัพสหภาพโซเวียตก็ยาตราเข้ายึดอัฟกานิสถาน โดยอ้างว่าส่งทหารเข้ามาช่วยเหลือตามคำขอร้องของนายคาร์มาล ซึ่งทำรัฐประหารยึดอำนาจจากนายอามินได้สำเร็จ ชาวอัฟกานิสถานบางส่วนได้ลุกขึ้นสู้รบกับทหารสหภาพโซเวียต ทางฝ่ายสหภาพโซเวียตได้ลงมือปราบปรามอย่างรุนแรง[๒๘] การส่งทหารสหภาพโซเวียตเข้ายึดอัฟกานิสถานครั้งนี้ สหรัฐอเมริกาและนานาชาติต่างพากันคัดค้านอย่างหนัก สหรัฐอเมริกาได้ชักชวนประเทศยุโรปร่วมมือในการต่อต้านสหภาพโซเวียตทางเศรษฐกิจ รวมทั้งงดเว้นการส่งนักกีฬาไปแข่งขันกีฬาโอลิมปิคซึ่งจัดขึ้นในกรุงมอสโกในปี ค.ศ. ๑๙๘๐ อีกด้วย[๒๙] สหภาพโซเวียตไม่สนใจต่อเสียงคัดค้านของนานาชาติ ยังคงเร่งปราบปรามชาวอัฟกานิสถานที่ลุกฮือต่อสู้อย่างรุนแรง

การที่สหภาพโซเวียตส่งกองทัพเข้ายึดอัฟกานิสถานเนื่องมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ

๑. ผู้นำของอัฟกานิสถาน คือนายอามินไม่ดำเนินนโยบายตามที่สหภาพโซเวียตต้องการ

๒. สหภาพโซเวียตต้องการแผ่อิทธิพลมายังอ่าวเปอร์เซียซึ่งเป็นดินแดนที่อุดมไปด้วยน้ำมัน

๓. ต้องการบีคล้อมสาธารณรัฐประชาชนจีนทางด้านตะวันตก เพราะสาธารณรัฐประชาชนจีนมีพรมแดนติดกับอัฟกานิสถาน

๔. แสนยานุภาพของกองทัพสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันเป็นรองสหภาพโซเวียต สหภาพโซเวียตเชื่อว่าสหรัฐอเมริกาจะไม่กล้าเสี่ยงทำสงครามกับสหภาพโซเวียตในขณะนี้ นับตั้งแต่โซเวียตส่งทหารเข้าอัฟกานิสถานจนถึงปัจจุบัน (๑๙๘๔) ได้ย่างเข้าปีที่สี่แล้วที่กำลังทหารโซเวียตได้เข้าไปประจำอยู่ในอัฟกานิสถานเพื่อหนุนรัฐบาลของนายบาบราค คาร์มาล ยืนหยัดอยู่ได้จากการต่อต้านอย่างหนักของชาวอัฟกันทั่วประเทศที่ไม่พอใจอย่างยิ่ง เมื่อพบว่าผู้นำและคณะรัฐบาลตกอยู่ใต้อุ้งมือการบังคับบัญชาของชนต่างชาติต่างศาสนาคือโซเวียต

กำลังทหารโซเวียตที่ประจำในตัวเมืองหลวงคือคาบูลและเมืองสำคัญ ๆ ทั่วประเทศนั้นเพิ่มขึ้นจาก ๗๐,๐๐๐ คนในปี ค.ศ. ๑๙๘๒ มาเป็น ๑๐๕,๐๐๐ คน ในปีต่อมาและข่าวล่าสุด

ยังปรากฏว่าเมื่อโซเวียตเปลี่ยนผู้นำประเทศใหม่จากนายยูริ อันโดรปอฟมาเป็นนายคอนสแตนติน เชอร์เนนโกแล้ว สงครามในอัฟกานิสถานเปิดฉากเข้มข้นขึ้นอีกเพื่อสนองนโยบายใหม่ที่แข็งกร้าวของนายเชอร์เนนโกด้วยการส่งทหารเข้ามาเพิ่มอีก ๗,๐๐๐ คน

ส่วนกำลังทหารของฝ่ายรัฐบาลนายคาร์มาลนั้น ได้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วจาก ๘๐,๐๐๐ คนก่อนหน้าที่โซเวียตจะเข้ายึดครอง เหลือเพียง ๓๐,๐๐๐ คนแล้วในปัจจุบัน เนื่องจากหมดกำลังใจที่จะสู้รบกับคนเชื้อชาติเดียวกันและไม่ต้องการจะตกอยู่ใต้การบังคับบัญชาของต่างชาติคือโซเวียต

การต่อต้านการยึดครองของโซเวียตนั้นเป็นที่น่าเสียดายว่าไม่ได้รวมกำลังกันอย่างหนาแน่น แต่เป็นในรูปต่างกลุ่มต่างทำ การประสานงานไม่มีหรือมีก็น้อย นอกจากนั้นบางกลุ่มต่อต้านซึ่งเรียกตัวเองว่ามูจาฮีดีนนั้นยังสู้รบกันเองเสียอีก หากกลุ่มชาวอัฟกันเหล่านี้ที่เชื่อว่ากำลังรวมกันทั้งหมดจะมีจำนวนเป็นแสนคนหันมาผนึกกำลังกันขับไล่โซเวียตออกจากแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอนก็จะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ความสูญเสียของโซเวียตในอัฟกานิสถานนั้นมีอยู่มาก นอกจากจะต้องเสียค่าใช้จ่ายต่าง ๆ คิดเฉลี่ยได้วันละ ๑๓.๖ ล้านดอลลาร์สหรัฐในสภาพปัจจุบันนี้แล้ว เชื่อว่าทหารโซเวียตได้เสียชีวิตไปแล้วกว่า ๕,๐๐๐ คน และบาดเจ็บจนต้องพักรักษาตัวไปอีกกว่าหนึ่งหมื่นคนทีเดียว ส่วนยอดความเสียหายของฝ่ายต่อต้านนั้นไม่เป็นที่เปิดเผยแน่นอนและไม่สามารถจะรวบรวมได้ทั้งหมดเพราะต่างปกปิดไว้เป็นความลับตลอดมา

อาศัยที่ภูมิประเทศของอัฟกานิสถานเป็นที่สูง เต็มไปด้วยขุนเขา หน้าผาที่แห้งแล้ง เส้นทางคมนาคมด้วยยานรถยนต์ ปกติธรรมดาเป็นไปได้ยากเย็นอยู่แล้ว การกวาดล้างชาวอัฟกานิสถานที่ต่อต้านโซเวียต และรัฐบาลนายบาบราค คาร์มาลซึ่งถูกเรียกขานว่าเป็นฝ่ายกบฏนั้นจึงดำเนินไปได้ยากเย็น และยืดเยื้อมาถึงทุกวันนี้

ก่อนหน้านี้โซเวียตเน้นการสู้รบด้วยการใช้เครื่องบินทิ้งระเบิด ใช้ปืนใหญ่ยิงถล่ม และใช้รถถังเข้าปราบปรามฝ่ายกบฏตลอดมา ซึ่งได้รับการพิสูจน์แล้วว่าไม่ได้ผล ไม่สามารถจะสร้างความเสียหายให้แก่ผู้ต่อต้านซึ่งอาศัยภูมิประเทศที่ทุรกันดารและการรบแบบสงครามกองโจรเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ที่หลีกเลี่ยงการปะทะซึ่ง ๆ หน้า หรือขนาดใหญ่ตลอดมาได้มากเท่าที่ต้องการ

นอกจากนี้การปราบปรามแบบสุ่มยังทำให้ชาวอัฟกันที่เป็นพลเรือนธรรมดา ไม่เกี่ยวข้องกับการสู้รบของทั้งสองฝ่ายต้องบาดเจ็บล้มตายไปด้วย ซ้ำยังทำให้ชาวอัฟกันเหล่านี้หันมาเพิ่มความเห็นใจให้แก่ฝ่ายต่อต้านมากขึ้นอีกด้วย

โซเวียตจึงเปลี่ยนยุทธวิธีใหม่โดยการเพิ่มกำลังทหารใหม่เข้ามาอีก ๗,๐๐๐ คน แล้วใช้บินใหญ่ยิงกล่มฐานที่มั่นของฝ่ายกบฏพร้อมด้วยทิ้งระเบิดจากเครื่องบิน ซึ่งพบว่าชุมนุมกันอยู่ที่หุบเขาบันเชอร์อย่างหนักในต้นเดือนพฤษภาคม ๑๙๘๔ หลังจากนั้นจึงส่งทหารราบพร้อมด้วยรถยนต์หุ้มเกราะเข้าโจมตี แต่ก็พบกับการต่อต้านของฝ่ายกบฏหนักหน่วงอยู่เช่นกัน

ฝ่ายต่อต้านโซเวียตในหุบเขาบันเชอร์นั้นมีอยู่ถึงสิบกว่ากลุ่ม แต่ละกลุ่มมีหัวหน้าและไม่ขึ้นกับใคร ได้รับความช่วยเหลือจากพลเมืองในเขตที่ตนอาศัยอยู่มาก่อนในเรื่องอาหารและอาวุธแต่เนื่องจากเป็นชาวอิสลามที่เคร่งครัดในหลักการของศาสนาทั้งสิ้น กลุ่มต่อต้านเหล่านี้จึงมีเป้าหมายการต่อสู้เหมือนกันอยู่คือ ต้องการจะปลดแอกโซเวียตซึ่งเป็นชาวต่างชาติออกไป

การรบพุ่งที่หุบเขาบันเชอร์ครั้งนั้นนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนยุทธวิธีการสู้รบของฝ่ายโซเวียตแล้วยังมองเห็นได้ชัดเจนอีกด้วยว่า มาบัดนี้ผู้นำโซเวียตที่วังเครมลินได้เปลี่ยนนโยบายกับอัฟกานิสถานแล้ว โดยหันมาปราบปรามอย่างหนักหน่วงและจริงจัง ต้องการจะเอาชนะฝ่ายต่อต้านให้จงได้ เพราะมาบัดนี้ข่าวคราวความเสียหายของทหารโซเวียตในต่างแดนเหล่านี้เริ่มเป็นที่ผิดสังเกตในโซเวียตเอง และตกเป็นข่าวตลอดมาว่าเป็นการรุกรานต่างประเทศที่ไร้ประโยชน์ เช่นเดียวกับข่าวการเสียชีวิตของทหารโซเวียตระดับต่าง ๆ ในอัฟกานิสถานและการหนีทัพของทหารโซเวียต[๓๐]

กลุ่มต่อต้านรัฐบาลในปัจจุบัน รัฐบาลอัฟกานิสถานในปัจจุบันมักจะแถลงอยู่เสมอว่ากลุ่มกบฏไม่มีความเข้มแข็งพอที่จะยึดอำนาจรัฐได้ เพราะกลุ่มกบฏแตกเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยรวมกันไม่ติด อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่ก็มิได้ให้การสนับสนุน นายคาร์มาลแถลงว่า ทหารโซเวียตอยู่ในอัฟกานิสถานมากก็จริง แต่ส่วนใหญ่แล้วทำหน้าที่ผึกทหารอัฟกานิสถาน มิได้เข้าไปรบโดยตรงอย่างที่เข้าใจกัน เรื่องนี้ทางฝ่ายตะวันตกเชื่อว่า ทหารโซเวียตส่วนใหญ่ทำหน้าที่ปราบกฏ

กลุ่มกบฏต่อต้านรัฐบาล แบ่งออกเป็นหลายกลุ่มและได้รับความช่วยเหลือจากประเทศตะวันตกและปากีสถาน กลุ่มกบฏที่มีบทบาทสำคัญได้แก่

๑. สมาคมอิสลาม (Islamci Society) มีผู้นำชื่อ รับบานี (Rabbani)

๒. แนวอิสลามแห่งชาติ (National Islamic Front) มีผู้นำชื่อ จิลานิ (Gilani)

๓. แนวปลดปล่อยแห่งชาติ (National Liberation Front) มีผู้นำชื่อ มุไจดีดี (Mujaididi)

๔. กลุ่มเดินสายกลางเรียกว่า องค์การเพื่อปลดปล่อยแห่งอัฟกานิสถาน (The Organization for the Liberation of Afghanistan) สมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวทัดซ์ฮิค อาจารย์มหาวิทยาลัย และกลุ่มไม่สังกัดพรรคการเมือง

นอกจากนั้นอดีตกษัตริย์อัฟกานิสถาน คือพระเจ้ามุหัมมัด ซาเฮอร์ ชาห์ ซึ่งถูกขับไล่ออกจากราชบัลลังก์เมื่อปี ๑๙๗๓ ขณะนี้กำลังลี้ภัยอยู่ที่กรุงโรม ได้แสดงความประสงค์ที่จะกลับมาร่วมในการขับโซเวียตออกจากอัฟกานิสถานอีกด้วย[๓๑]

ท่าทีของนานาชาติ

การยึดครองของสหภาพโซเวียตครั้งนี้ ทำให้ประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกับอัฟกานิสถานรู้สึกตกใจกลัวเป็นอย่างมาก เช่น อิหร่าน ปากีสถาน เนปาล เป็นต้น ทำให้กลุ่มประเทศมุสลิมพยายามร่วมมือกันเพื่อต่อต้านสหภาพโซเวียต และสนับสนุนประชาชนชาวอัฟกานิสถานสู้รบกับสหภาพโซเวียตต่อไป

สหรัฐอเมริกาประกาศสนับสนุนขบวนการกู้ชาติชาวอัฟกานิสถานทางด้านอาวุธ ประกาศขายอาวุธให้แก่ปากีสถานและสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นจำนวนมาก เพื่อถ่วงดุลอำนาจกับสหภาพโซเวียต เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้สหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีนจำเป็นต้องร่วมมือกันเพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของสหภาพโซเวียต ประธานาธิบดีคาร์เตอร์แห่งสหรัฐอเมริกาถึงกับประกาศว่าจะรบกับสหภาพโซเวียต ถ้าหากสหภาพโซเวียตเข้ายึดครองบ่อน้ำมันในตะวันออกกลาง การที่สหรัฐอเมริกาประกาศแข็งกร้าวเช่นนี้แสดงว่า สหรัฐอเมริกาเริ่มวิตกต่อการแผ่อิทธิพลของสหภาพโซเวียตทางแถบเอเชียใต้และตะวันออกกลาง เมื่อนายเรแกนขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาต่อจากประธานาธิบดีคาร์เตอร์ ก็ประกาศใช้งบประมาณจำนวนมหาศาลเพื่อเพิ่มแสนยานุภาพของกองทัพสหรัฐอเมริกา สำหรับเผชิญหน้ากับสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะการขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในตะวันออกกลางและเอเชียใต้ในปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้ นานาประเทศส่วนใหญ่ยังไม่ยอมรับรองรัฐบาลของนายคาร์มาล เพราะเป็นรัฐบาลที่ตั้งขึ้นโดยมีกองทัพต่างชาติให้การสนับสนุน อันเป็นการผิดกฎบัตรสหประชาชาติ

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน

โดยปกติแล้วอัฟกานิสถานมีความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านด้วยดี เนื่องจากอัฟกานิสถานเป็นประเทศเล็ก แวดล้อมด้วยประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นประเทศใหญ่กว่าเช่นอินเดีย สาธารณรัฐประชาชนจีน ปากีสถาน เป็นต้น ประเทศที่อัฟกานิสถานมีกรณีพิพาทก็คือปากีสถาน สาเหตุเนื่องมาจากชนเผ่าปุชตูที่อาศัยอยู่ในเขตแดนของปากีสถาน ต้องการเป็นอิสระไม่ยอมอยู่ใต้การปกครองของปากีสถาน ปากีสถานกล่าวหาว่าอัฟกานิสถานสนับสนุนชนเผ่าปุชตูก่อการกบฏต่อตนส่วนรัฐบาลอัฟกานิสถานก็กล่าวหาว่าปากีสถานสนับสนุนขบวนการกู้ชาติชาวอัฟกานิสถาน ซึ่งกำลังก่อการกบฏต่อรัฐบาลอัฟกานิสถานอยู่ในขณะนี้ แต่เดิมอัฟกานิสถานต้องใช้เมืองท่าการาจีของปากีสถานสำหรับติดต่อกับโลกภายนอกทางทะเล แต่เมื่ออัฟกานิสถานมีกรณีพิพาทกับปากีสถานจึงจำเป็นต้องอาศัยเมืองท่าทางทะเลในอิหร่านและในสหภาพโซเวียตแทน

ความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน

ความสัมพันธ์ระหว่างอัฟกานิสถานกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนในปัจจุบันไม่ค่อยจะดีนัก เนื่องจากสาธารณรัฐประชาชนจีนไม่พอใจที่สหภาพโซเวียตส่งทหารเข้าไปช่วยรัฐบาลอัฟกานิสถานปราบขบวนการกู้ชาติอยู่ในขณะนี้ ทางฝ่ายอัฟกานิสถานก็กล่าวหาว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนส่งอาวุธไปช่วยขบวนการกู้ชาติสู้รบกับทหารรัฐบาลอัฟกานิสถาน

ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาหวั่นวิตกว่าการที่สหภาพโซเวียตส่งทหารเข้าไปในอัฟกานิสถาน เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๙ นั้น เป็นก้าวสำคัญของสหภาพโซเวียตในความพยายามที่จะขยายอิทธิพลเข้าไปในตะวันออกกลางและเอเชียใต้ ซึ่งเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำมันและเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญของโลก สหรัฐอเมริกาจึงเป็นผู้นำในการคัดค้านสหภาพโซเวียตที่ส่งทหารเข้าไปในอัฟกานิสถาน นอกจากนั้นยังส่งอาวุธไปช่วยพวกขบวนการกู้ชาติสู้รบกับรัฐบาลอยู่ในขณะนี้ด้วย

ความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต

ในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ สหภาพโซเวียตได้ช่วยเหลืออัฟกานิสถานทางด้านบริการเกษตรและอุตสาหกรรมมีมูลค่าประมาณ ๑๐๐ ล้านดอลลาร์ และสหภาพโซเวียตจัดหาอาวุธทันสมัยมอบให้แก่อัฟกานิสถาน รวมทั้งเครื่องบินไอพ่นด้วย ในปี ค.ศ. ๑๙๖๑ สหภาพโซเวียตช่วยเหลืออัฟกานิสถานมีมูลค่า ๒๒.๔ ล้านดอลลาร์ เป็นการช่วยเหลือทางด้านเทคโนโลยี การชลประทาน การใช้พลังงานจากน้ำในแม่น้ำคาบูล ทำให้อัฟกานิสถานผูกพันกับสหภาพโซเวียตมากยิ่งขึ้น

โซเวียตมีนโยบายสำคัญคือความพยายามที่จะให้ชาวอัฟกันนิยมโซเวียต เพื่อความผูกพันอยู่ในค่ายเดียวกันในอนาคต ดังนั้นจึงได้เปลี่ยนระบบการศึกษาของอัฟกานิสถานมาเป็นแบบโซเวียต และภาษาต่างประเทศที่เรียนกันในโรงเรียนก็คือภาษารุสเซียนั่นเอง อัฟกานิสถานได้ส่งนักศึกษานับหมื่นคนไปเรียนวิชาแขนงต่าง ๆ ในโซเวียตและประเทศยุโรปตะวันออก นอกจากนั้นระบบการศึกษามหาวิทยาลัย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยคาบูล* ใช้ระบบการสอนแบบโซเวียต อาจารย์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ประมาณ ๖๐% มาจากประเทศที่นิยมโซเวียต[๓๒]

อัฟกานิสถานกับสหภาพโซเวียตมีความสนิทสนมกันในปัจจุบันยิ่งกว่ายุคใด ๆ ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๗๘ แล้วที่สหภาพโซเวียตกับอัฟกานิสถานได้เซ็นสัญญามิตรภาพกันฉบับหนึ่ง สัญญาฉบับนี้มีข้อตกลงกันว่า เมื่อมีเหตุการณ์ใด ๆ เกิดขึ้น ทั้งสองประเทศจะปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด เพื่อใช้มาตรการในการสร้างความมั่นคง อิสรภาพและบูรณภาพแห่งดินแดน และประเทศทั้งสองจะร่วมมือกันทางด้านทหารอีกด้วย[๓๓]

การที่สหภาพโซเวียตส่งทัพเข้าไปในอัฟกานิสถานเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๙ นั้น สหภาพโซเวียตได้อ้างเหตุผลโดยถือเอาข้ออ้างตามสัญญาที่ได้ลงนามกันเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๘ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการที่สหภาพโซเวียตคงทหารไว้ในอัฟกานิสถานและลงมือปราบพวกขบวนการกู้ชาติด้วยตนเองนั้น แสดงว่ารัฐบาลอัฟกานิสถานตกอยู่ใต้อิทธิพลของสหภาพโซเวียตโดยสิ้นเชิง และยากที่จะถอนตัวออกไปได้ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของอัฟกานิสถาน จึงต้องขึ้นอยู่กับนโยบายของสหภาพโซเวียตเป็นสำคัญ และสหภาพโซเวียตคงจะไม่ยอมถอนทหารออกจากอัฟกานิสถานง่าย ๆ เนื่องจากพวกขบวนการกู้ชาติยังมีความเข้มแข็ง สามารถทำสงครามมีชัยชนะต่อกองทหารของฝ่ายรัฐบาลอยู่บ่อยครั้ง

---

* มหาวิทยาลัยแห่งนี้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ๑๙๔๓ ปัจจุบันเจ้าหน้าที่โซเวียตมีบทบาทสำคัญในการบริหารของมหาวิทยาลัยแห่งนี้

ผลจากการสู้รบในอัฟกานิสถาน ทำให้เกิดปัญหายิ่งใหญ่ในปัจจุบัน คือการอพยพของประชาชนชาวอัฟกันจำนวนมหาศาล ตั้งแต่ปี ๑๙๘๑ เป็นต้นไป ประชาชนลี้ภัยออกจากประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รัฐบาลปากีสถานอ้างว่าขณะนี้มีผู้ลี้ภัยจากอัฟกานิสถานเข้าไปอยู่ในเขตประเทศของตนถึง ๑.๗ ล้านคน ส่วนทางฝ่ายอิหร่านก็อ้างว่ามีผู้ลี้ภัยอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศตนถึง ๔๐๐,๐๐๐ คน รัฐบาลของนายคาร์มาลอ้างว่าโดยปรกติชาวอัฟกานิสถานมักจะอพยพเข้าไปในเขตปากีสถานเป็นประจำทุกปีในช่วงระหว่างฤดูหนาว และอพยพกลับเข้าไปในเขตอัฟกานิสถานตามเดิมเมื่อถึงฤดูร้อน ตัวเลขผู้ลี้ภัยที่ฝ่ายปากีสถานอ้างนั้นจะรวมจำนวนผู้อพยพโดยปรกติดังที่กล่าวมาแล้วด้วย จึงเป็นการอ้างที่เกินความจริง

ความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ การที่กองทหารรุสเซียตั้งมั่นอยู่ในอัฟกานิสถานและร่วมมือกับรัฐบาลปราบกบฏอยู่นั้น ทำให้นานาประเทศคัดค้านและเรียกร้องให้รุสเซียถอนทหารออกไปดังเช่นในเดือนพฤศจิกายน ๑๙๘๐ สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้ลงมติเรียกร้องให้รุสเซียถอนทหารออกจากอัฟกานิสถานด้วยคะแนนเสียงท่วมท้น ในที่ประชุมกลุ่มประเทศอิสลาม เมื่อเดือนมกราคม ๑๙๘๑ ที่ชาอุดิอาระเบีย มีประเทศต่าง ๆ เข้าร่วม ๓๘ ประเทศ ได้ร่วมกันเรียกร้องให้รุสเซียถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน ให้รับรองอัฟกานิสถานในฐานะเป็นประเทศเอกราชและเป็นกลาง

นอกจากนั้นกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด กลุ่มประชาคมเศรษฐกิจแห่งยุโรปก็ได้เรียกร้องในทำนองเดียวกัน ทางฝ่ายรัฐบาลอัฟกานิสถานมักจะแถลงบ่อย ๆ ว่า ประเทศต่าง ๆ ไม่ควรนำเรื่องนี้มาถกปัญหาหรือเรียกร้องกัน เพราะเป็นเรื่องภายในของอัฟกานิสถานทางฝ่ายรุสเซียก็เช่นเดียวกัน มักจะประกาศอยู่เสมอว่า รุสเซียจะถอนทหารออกไปก็ต่อเมื่อประเทศภายนอกได้ยุติการแทรกแซงในอัฟกานิสถานแล้ว ถ้าจะให้รุสเซียถอนทหารออกไปประเทศต่าง ๆ ต้องให้คำมั่นว่า จะไม่เข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของอัฟกานิสถาน

เมื่อนานาชาติกดดันโดยเรียกร้องให้รุสเซียถอนทหาร รัฐบาลอัฟกานิสถานจึงเสนอเปิดประชุมกันระหว่าง อิหร่าน ปากีสถาน และอัฟกานิสถาน แต่ทั้งสองประเทศปฏิเสธเพราะเท่ากับเป็นการรับรองรัฐบาลอัฟกานิสถานในปัจจุบัน นอกจากนั้นข้อเสนอของรัฐบาลอัฟกานิสถานในการเจรจากัน มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การแก้ปัญหาพรมแดนระหว่างสามประเทศ มิได้มุ่งแก้ปัญหาเรื่องกองทหารรุสเซียยังตั้งอยู่ในอัฟกานิสถาน

รุสเซียเป็นผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลอัฟกานิสถาน ในปี ๑๙๘๑ ทั้งสองประเทศได้ลงนามในสัญญาว่าด้วยเรื่องพรมแดน ทำให้รุสเซียได้รับดินแดนเพิ่มเติมโดยการเข้าครอบครองดินแดนซึ่งเรียกว่า Wakhan Salient ซึ่งเป็นฉนวนแคบ ๆ ยื่นเข้าไปในที่ราบสูงปาเมอร์ (Pamir Plateau) นับว่าเป็นดินแดนยุทธศาสตร์ที่รุสเซียสามารถใช้เป็นฐานทัพเพื่อคุกคามต่อจีน

รัฐบาลอัฟกานิสถาน ได้ลงนามในสัญญาการค้าและความร่วมมือกับรุสเซียและประเทศที่สังกัดค่ายรุสเซีย นายคาร์มาลได้เดินทางไปเยี่ยมเพื่อกระชับสัมพันธไมตรีกับประเทศยุโรปตะวันออกและรุสเซีย รวมทั้งประเทศที่สนับสนุนรุสเซีย เช่น แอลจีเรีย เซียเรีย และเอธิโอเปีย เป็นต้น

สำหรับท่าทีของสหรัฐนั้นยังคงต่อต้านรุสเซียที่ยังคงกองทัพไว้ในอัฟกานิสถาน สหรัฐได้สั่งห้ามชาวอเมริกันทำการค้าขายสินค้าบางประเภทกับรุสเซีย รวมทั้งใช้มาตรการอื่น ๆ อีกหลายอย่าง.

เชิงอรรถบทที่ ๑๑

๑. The Encyclopedia Americana, Vol. 20. 1978, p. 101

๒. Ibid, p. 102

๓. Fareastern Economic Review Asia 1981, *Year Book,* pp. 204–206

๔. Devendra Raj Pandy, Nepal in 1981 "Stagnation Amidst Change" *Asian Survey,* February 1982, p. 155

๕. Asia 1983, *Year Book,* p. 209

๖. Asia 1984, *Year Book,* pp. 225–226

๗. Eugene Bramer Mihaly *Forein Aid and Politics in Nepal* p. 7

๘. The Encyclopedia Americana, *op. cit.,* p. 100

๙. Eugene Bramer Mihaly, *op. cit.,* p. 7

๑๐. The Encyclopedia Americana, *op. cit.,* p. 101

๑๑. Asia 1982, *Year Book,* p. 207

๑๒. Aaia 1984, *Year Book,* p. 277

๑๓. Ibid, p. 229

๑๔. Asia 1980, *Year Book,* pp. 249–250

๑๕. Asia 1981, *Year Book,* p. 206

๑๖. Asia 1982, *Year Book,* p. 208

๑๗. Devendra Raj Pandy, *op. cit.,* p. 159

๑๘. Tribhuvan Nath *The Nepalese Dilemma* 1960–1974 p. 315

๑๙. Asia 1982, *Year Book,* p. 208

๒๐. The Encyclopedia Americana, Vol. I, 1978, p. 252

๒๑. Ibid, pp. 253–254

๒๒. Ibid, p. 251

๒๓. Newsweek, October 1, 1979 p. 25

๒๔. Encyclopedia Britanica, 1976

๒๕. loc. cit.

๒๖. loc. cit.

๒๗. Newsweek, October 22, 1979, p. 11

๒๘. Time, January 7, 1980. pp. 50–51

๒๙. Time, January 28, 1980, pp. 12–16

๓๐. นิตยสารสู่อนาคต ฉบับที่ ๑๖๖ วันที่ ๑๓–๑๙ พ.ค. ๒๕๒๗ หน้า ๔๑-๔๒

๓๑. Asia 1984, *Year Book*, p. 119

๓๒. loc. cit.

๓๓. Asia 1980, *Year Book*, p. 119

บรรณานุกรม

Argus John Tresidder *Ceylon* D. Van Nostrand Company, 1960.

B.N. Pandey *The Break - up of British India* Macmillan and Co., 1967.

Claude A. Buss *Asia in the Modern World* Collier Macmillan Limited, London, 1964.

Cranley Onslow *Asia Economic Development* Ebenezer Baylis and Son, London, 1965.

G.C. Mendis *Ceylon Today and Yesterday* The Associate Newpapers of Ceylon, Colombo, 1963.

Catherine Atwater Galbraith and Rama Mehta *India Now and Through Time* Houghton Mifflin Company, Boston, 1980.

Damodar P. Singhal *Pakistan* Prentice-Hall, Inc., New Jersey, 1972.

Devendar Raj Pandy *Nepal in 1981 : Stagnation Amidst Change* Asian Survey, February, 1982.

D.D. Kosambi *An Introduction to the Study of Indian History* Popular Book Depot; Bombay, 1956.

Eugene Brames Mihaly *Foreign Aid and Politics in Nepal,* A case Study, Oxford University Press, 1965.

E.F.C. Ludowyk *The Modern History of Ceylon* Weidenfeld and Nicolson, London, 1966.

E.F.C. Ludowyk *The Story of Ceylon* Faber an Faber, London, 1967.

Gilbert Khoo and Dorothy Lo *Asian Transformation* Heinemann Educational Books, Ltd., Kuala Lumpur, 1977.

Hugh Tinker *India and Pakistan A Political Analysis* Pall Mall Press, London, 1967.

Harry Williams *Ceylon Pearl of the East* Robert Hale Limited, London, 1956.

H.G. Rawlinson *India: A Short Cultural History* Frederick A. Praeger, New York, 1954.

Hugh Tinker *South Asia, A Short History* Frederick A. Praeger, New York, 1966.

J. Russell Andrus and Azizali F. Mohammed *The Economy of Pakistan* Stanford University Press, California, 1958.

John C. Caldwell *Let's Visit India* The John Day Company, New York, 1960.

John Manchip White *The Indian Mutiny 1857,* History, Today May, 1957.

J.C. Powell Price *A History of India* Thomas Nelson and Sons, London, 1955.

Jawaharlal Nehru *The Discovery of India* New York, 1946.

K.M. Panikkar *A Survey of Indian History* Asia Publishing House, Bombay, 1956.

Keith Callard *Pakistan A Political Study* George Allen & Unwin Ltd., London, 1957.

Michael Edwardes *British India 1772-1947* Sidywich, 1967.

Ministry of Information and Broadcasting Government of India *India Since Independence* 1976.

Ministry of Information and Broadcasting *India Today* New Delhi, 1980,

Michael Edwardes *A History of India* Thames and Hudson, London, 1961.

———,,———. *The Last Years of British India* Cassell and Co., 1963.

Michael Edwardes *British India 1772-1947* Sidgwick & Jackson, London, 1967.

Mushtaq Ahmad *Government and Politics in Pakistan* Pakistan Publishing House, Karachi, 1959.

Pakistan Publication *Pakistan 1957-1958* Karachi, 1958.

Planning Commission, *Government of India : The New India Progress Through Democracy* The Macmillan Company. New York, 1958.

Phillips Talbot *South Asia in the World Today* The University of Chicago Press, Chicago, 1950.

Percival Spear *A History of India Vol. II* Penguin Books, 1965.

Romila Thapa *A History of India Vol. I* Hazell Watson & Viney, Ltd. 1966.

Robert I Crane *The History of India Its Study and Interpretation* Service Center for Teachers of History, Washington D.C., 1958.

R.C. Majumdar, H.C. Raychandhuri and Kalikinkar Datta *An Advanced History of India, Vol. II* Macmillan India, 1974.

Ram Gopal *British Rule in India* Asia Publishing House, London, 1963.

Richard Collier *The Great Indian Mutiny* Ballantine Books, New York, 1963.

Stanley Wolpart *India*

Sir Geroge Dunbar *A History of India Vol. I,* Nicholson & Watson, 1949.

Sir Percival Griffiths *Modern India* Frederick A. Praeger, New York, 1975.

S. Arasaratnam *Ceylon,* Prentice-Hall, New Jersey, 1964.

Tribhuvan Nath *The Nepalese Dilemmar 1960-1974* Sterling Publishers, PVT Ltd., New Delhi, 1975.

Tariq Ali *Pakistan Military Rule or People's Power* William Morrow and Company Inc., New ork, 1979.

T. Walter Walbank *A Short History of India and Pakistan* The New American Library of World Literature, Inc., New ork, 1963.

———. *India in the New Era* New York, 1951.

V.D. Mahajan *History of India Vol. I, Vol. II, Vol. III,* S. Chand & Com-

pany Ltd., New Delhi, 1980.

W.H. Moreland *A Short History of India* Longmans Green and Co., London, 1958.

Zeylanicus *Ceylon Between Orient and Occident* Elek Books, London, 1970.

Encyclopedia Americana Vol. 21, 25, 1978.

——,,——,,—— 1974.

Encyclopedia International 1963.

Collier's Encyclopedia 1962.

The Columbia Encyclopedia 1963.

Fareastern Economic Review *Asia* 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, Year Book.

Time, Newsweek, Fareastern Economic Review 1976—1784.

The Nation Review, etc.

บรรณานุกรมภาษาไทย

กรมวิชาการ *แบบเรียนเอเชียใต้* (เรียบเรียงโดย ถนอม อานามวัฒน์) โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๒๐

ถนอม อานามวัฒน์ *ประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์เอเชียปัจจุบัน* อักษรพิทยา ๒๕๒๖

ประชุมพร คงทน *ประวัติศาสตร์อินเดีย* กรมวิชาการ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๒๕

เพชรี สุมิตร *ประวัติอารยธรรมอินเดีย* โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐

มหาตมะคานธี *ชีวประวัติของข้าพเจ้า* สำนักพิมพ์กมลากร, ๒๕๑๓

ราชบัณฑิตยสถาน *บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย* (แปลจากเรื่อง Sources of Indian Tradition โดย จำนงค์ ทองประเสริฐ) ๓ เล่ม โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๒

วอร์ด และคณะ *ระบบการเมืองปัจจุบันเอเชีย* (เรื่องแปล) โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ ๒๕๑๐

สถานเอกอัครราชทูตอินเดีย *อินเดีย* โรงพิมพ์พิมพ์พิไล ๒๕๒๓

หนังสือพิมพ์รายวันและรายสัปดาห์ เช่นมติชนรายวัน มติชนรายสัปดาห์ หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายสัปดาห์ จุลสารชุดเบื้องหลังเหตุการณ์ปัจจุบันของคณะรัฐศาสตร์จุฬา ฯลฯ

ผลงานหนังสือเล่มของผู้เขียน

ร.ศ. ถนอม อานามวัฒน์

๑. ภูมิหลังความสัมพันธ์ไทย เขมร ญวน ราคา ๓๐ บาท
๒. ประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกถึงสิ้นอยุธยา ราคา ๔๕ บาท
(เขียนร่วมกับคณะอาจารย์ มศว. ประสานมิตร)
๓. ประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์เอเชียปัจจุบัน ราคา ๖๐ บาท
๔. แบบเรียนกรมสามัญศึกษา หนังสือเอเชียใต้ (จัดพิมพ์โดยองค์การค้าคุรุสภา)
ราคา ๗.๕๐ บาท
๕. ประวัตินักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์ที่สำคัญของโลก
(แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จัดพิมพ์และจำหน่าย โดย
อักษรเจริญทัศน์)
๖. ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ อดีตถึงปัจจุบัน ราคา ๖๐ บาท
๗. แบบเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้น มศ. ปลายวิชา เอเชียใต้ปัจจุบัน จัดพิมพ์และ
จำหน่ายโดยอักฐรเจริญทัศน์

หาซื้อได้ตามร้านจำหน่ายตำราทั่วไป หนังสือเล่มที่ ๑, ๒, ๓, ๖ ติดต่อ
สั่งซื้อได้ที่ผู้เขียนจะได้รับการลดราคาเป็นพิเศษ

ผลงานหนังสือเล่มของ ผ.ศ. ณรงค์ พ่วงพิศ

◎ ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย ◎

ขนาด ๘ หน้ายก หนา ๓๖๖ หน้า ราคาเล่มละ ๖๕ บาท
ติดต่อสั่งซื้อได้ที่ ร.ศ. ถนอม อานามวัฒน์ ภาควิชาประวัติศาสตร์,
มศว. ประสานมิตร, โทร. ที่ทำงาน ๓๕๒๒๕๖๔ โทร. บ้าน ๓๑๔๖๐๓๓
จะได้รับการลดราคาเป็นพิเศษ

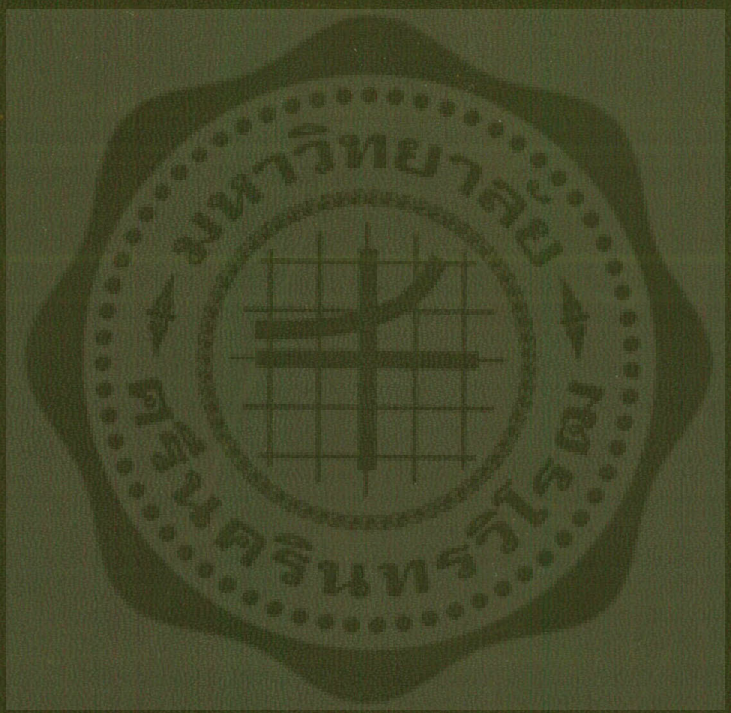
มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ